DE NAVORSCHER.

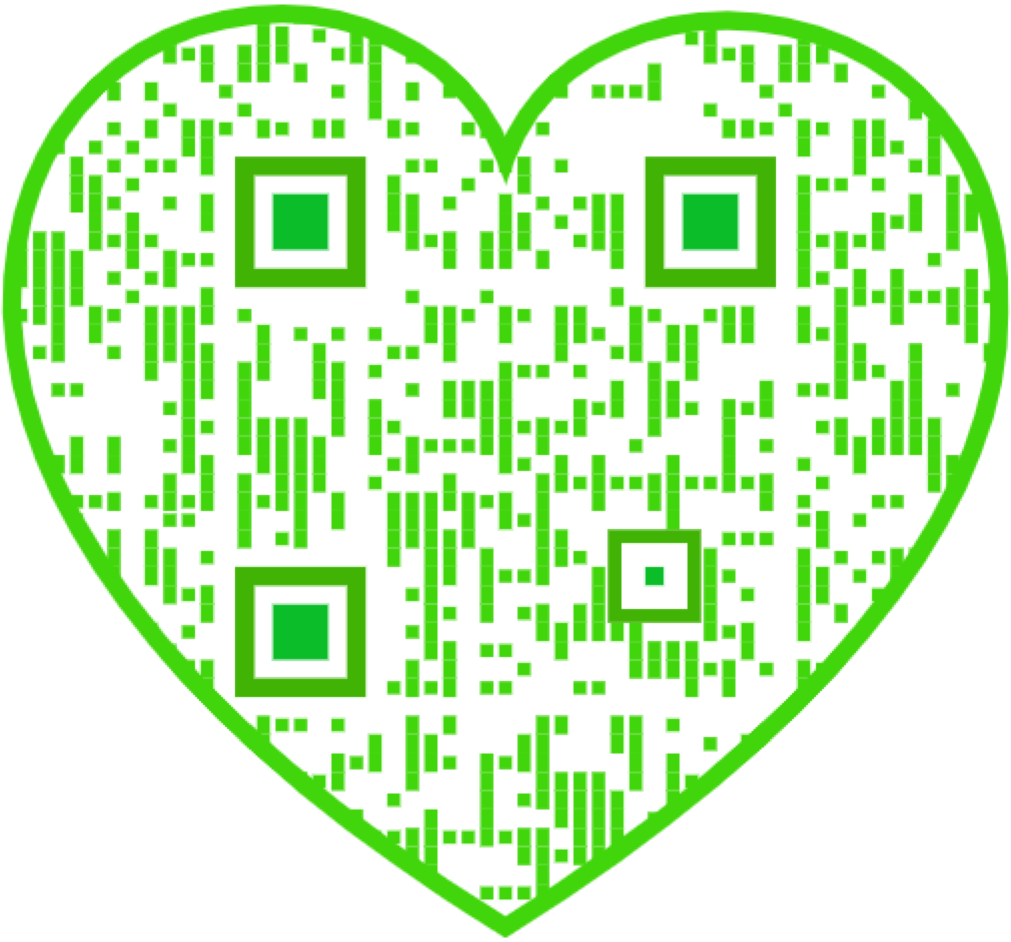

De Navorscher.

EEN MIDDEL
TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER
TUSSCHEN ALLEN DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN,

ONDER BESTUUR VAN

P. LEENDERTZ, Wz.

DERTIGSTE JAARGANG.

NIEUWE SERIE.

Dertiende Jaargang.

TE AMSTERDAM, bij J. C. LOMAN JR.
1880.

BLADWIJZER.

A.

Aken (Henric v.), romandichter, 189.
Allerlei uit Maas-Waal, 603.
Altaarstuk van v. Dijk, 190.
Amelander kleederdracht, 160.
Amsterdam is machtig, enz., 208.
Amsterdam (Wat een Zeeuw anderhalve eeuw geleden in) zag, 433.
Anecdote van Karel V, 125.
Armenier (de) van Schiller, 64 *O.* [1])

B.

Baerle (Brief van v.) aan Hooft, 30, 33.
Berijmde inhoudsopgave des Bijbels, 160 *O*, 161 *O*, 209 *O*.
Bilderbibel van M. Scheitz, 273 *O*.
Bilderdijk, *zie* Feith.
Bilderdijk (Dichtregelen van) onder de afbeelding van W. P. de Chavonnes Vrugt, 36.
Bilderdijk (Versje van) bij gelegenheid der benoeming van een groot aantal ridders in 1829, bl. 94.
Bilderdijk's schimpdicht: Feit's Lijktranen op de Oude Princes, 95.
Biscaretto (Dionysius à), 339.
Bitzius (Albert), *zie* Gotthelf (Jeremias).
Bodberg, 336.
Boone (P. J.), door prins Maurits aangesteld tot kapitein van het fregat de Maan, 276.
Brederode (Gerbrand Adriaansz.), zijne woning, 399.

1) Dit beduidt: *Omslag* tegenover de aangegeven bladzijde.

Breton (Hendrik), 541.
Brielle (Uitgaven te) gedaan bij gelegenheid van het huwelijk van Willem I met Charlotte van Bourbon, 273.
Brielsch gilde van St. Christoffel, 116.
Britten ('t Huys ende afcomst van), 409, 556.
Brune (Johannes de), schrijver van het Bancketwerk, 190, 514.
Buitenzorg, 319.
Burman (Gedicht van), 112 *O*, 273 *O*.
Byron's Manfred, 273 *O*, 356, 556.

C.

(C = K. Zie K.)

Cannenburg, 384.
Ciricus (Cirisius) Melleus Hagius, 571.
Colenaer's (Peter de) portret, 42.
Coloneus (Cornelius) of v. Cuelen, 337.
Coquerellen, volksfeesten, enz., 113.
Cupus (Thielmannus) en zijn werk over de Kerkelijke Historie, 277.

D.

Dohna (graaf), heer van Stavenisse, 230.
Doopboek (en) van Den Bosch, 111, 494.
Duarte (Caspar), 17.

E.

Elia (Charles Lamb), De Lof der Schoorsteenvegers, 37.

F.

Faille (Jean Charles della), 537.

Feith en Bilderdijk (Verhouding tusschen), 470.
Friesch en Flaamsch, 43.

G.

Gavere (de), graveur, 40, 247.
Genealogie, 314.
Genealogische en heraldieke vragen (Eenige), 540, 81, 613.
Genealogische mededeelingen gevraagd (Buschman, Calff, v. Riet), 385 *O*.
Geslacht v Aalst, 271. – Aelts, 140. — d'Ailly, 429. — Altunga (Altringa) 324. — l'Ange, 333. — Arentsen, 272. — v. Asperen, 430. – Bake, 64 *O*, 209 *O*. — Bakker Korff en Bakker, 582. — Barneveld, 485, 584. — Bave (de), 251, 429. — Bax (Back, Backx), 109, 111, 494. — Beens, 326. — v. Belle, 200, 419. — Bentinck v. Breckelkamp, 201. — Beukelaar, 630. — de Bevere, 430. — Bidloo, 381. — Blanckers (Blanckerts), 629. — Block, 330. — Boele, 584. — v. Bomberghen, 250. — Boogaert v. Alblasserdam, 565. — v. Brakel, 430. — Brandenborgh, 146, 479. — Brandts (Brandt), 113 *O*, 208, 418. — Brant, 431. — v. Brederode, 230. — Breton, 541, 83. — v. Breugel, 254. — Brouckhuysen, 146. — v. der Burch, 111, 324—26. — Buschman, 385 *O*. — Buys, 266. — Calff, 385 *O*. — Calkoen, 64 *O*. — Clinton de Witt, 577. — Coenen, 64 *O*. — Cornets de Groot, 58. — Cremer, 272. — Creutz, 431. — Cuper, 272. — Denick, 199. — Dibbits (-betz), 334, 495, 566. — Diependaal, 563. — v. Diest, 107. — v. der Does, 430, 577. — v. Doeijenburg, 378. — Dohna, 230. — Donia v. Redinghe, 142—44. 329. — Dudde, 64 *O*, 209 *O*. — Dura, 323. — v. Dijk, 424, 563, 81 — v. Elderen, 382. — Faber (v. Riemsdijk), 320—22. — Fabius, 111, 491. — della Faille, 146, 326, 537, 63. — Ferens, 428. — Foeyt, 324. — Frenck, 541. — Frieswijk, 490. — v. Gent, 432. — Glass, 272. — Grauwert, 105 — Groen, 382. — v. Groenevelt, 430. — Hart v. der Woert, 577. — Helvetius (v. Riemsdijk), 319, 20. — v. Henxtum, 382. — v. Heusden, 430. — v. Hoogwoude, 111. — Hovendaal, 562. — de Huybert, 64 *O*, 113 *O*. — Huygens, Huyghens, 147, 49, 489, 95. — v. Ingen, 113 *O*, 161 *O*. — Jacobson, 272. — de Jeanneret de Beaufort, 372. — Joosten, 334. — v. de Kasteele, 422. — Keppel (Kappel), 580. — Kivits, 490. — Leendertz, 636. — v. Limburgh 199, 265, 575. — v. Loon, 256. — v. Matenes, 264. — v. Meer, 65 *O*. — v. Mehen, 120, 377, 536. — Moens, 584. — Mom, 255, 71, 580. — Moons, 584. — de Moor (Mohr), 251. — Morinck, 206. — du Moulin (v. der Meulen, Muelen), 268, 494, 96, 561. — v. Munster, 140—42. — Munter, 156, 487, 536. — Munting, 564. — Muntz, 573. — Muijs, 136, 580. — Noeij, 381, 572. — Nolthenius, 432. — Noij, 381, 572. — v. Oldenbarnevelt, 485. — v. Ommeren, 368, 539. — v. Omphal, 328. — v. Oort, 337 *O*. — v. Oosten, 496. — de Pagniet, 429. — Palm, 492, 561. — v. de Pavort, 64, 254, 55, 423, 24, 93. — Pels, 577. — Persant, 209 *O*, 565. — Pieck, 111, 494. — Pigge, 486. — Piper, 423, 579. — v. Polanen gen. Wassenaer, 430. — v. de Poll, 493. — Poulle, 584. — Preunen, 250. — v. Pruijssen, 322. — v. de Putte, 568. — de Raadt (Raedt, Raet), 52, 65 *O*, 142, 270. — Raesfelt (tot Middachten en Twickel), 575. — Raye (Raey), 53, 422. — v. Renesse, 333. — de Reyger, 377. — Reytsma, 64 *O*. — v. Riemsdijk, 317, 34. — v. Riet, 385 *O*. — Ripperda, 63, 424. — Rodenburg, 146, 481. — v. Rosembach, 577. — v. Rotterdam, 199, 265. — v. Roye, 538. — Rumelaer, 376. — de Ruuk, 494, 578. — Ruysch, 252, 494, 578, 617. — v. Santen, 161 *O*, 385 *O*. — du Sart, 140, 490, 574, 616. —

Schade (v. Ihorst), 207, 425. — Scharff, 272. — Schimmelpenuink, 110, 567. — Schonenburg, 144, 477. — v. Schoondonck, 577. — Schorer, 317. — de Schuler, 64 *O*. — Schull, 426. — Smits, 377. — Spranger (Sprangers), 577. — Spruyt, 430. — v. Stamhorst, 577. — v. Steyn v. Hensbroek, 630. — v. der Straaten, 323, 580. — v. Strijen, 333, 493. — v. Thoor, 107, 565. — Thorbecke, 109, 328. — de Timmerman, 574. — du Toit (Toict), 629. — de la Torre (de la Tour gez.), 106, 07, 378. — Verhoeven of Voorhoeve, 583. — Vitringa, 418, 481. — de Vlaming v. Outshoorn, 430. — Volmer, 541. — Vijgh, 270. — de Wal, 418. — v. Wermeskerken, 428. — Westerlo, 485. — Westerman, 334. — Wilbrenninck, 541. — de With, 483. — de Witt, 577. — Wolf, 140. — de Wolff v. Westerrode, 377. — v. Wolffhebert, 65 *O*. — Wolfsen, 140. — Wolters, 630. — Wybrandi, 567. — de Zoete v. Laecke de Houlteyn, 439, 562, 64. — Zorreth 578.
Geslachten (Harderwijker), 140, 377, 536. — Gesl. gevestigd in Kollumerland, 144, 477.
Goedaert (Johannes), 547.
Gordon (Geertruid), 356.
Gotthelf (Jeremias), zijne werken, 336 *O*.
Grenssteenen in de bosschen van Brederode, 278.
Groeneveld (Heeren van), 86.
Gruit- en hopgeld, 16, 227.
Gutzkow (Karl), Jean de Labadie, 37, 247.

H.

Handelsvereenigingen vóór 1500, bl. 231.
Hollandsche stuurlieden in Spaanschen dienst, 278.
Hollingerus (Henricus) te Tiel, 277, 438.

I.

Ingen (Marsilius v.), 247.

J.

Jansenius (Cornelius), bisschop van Gend, 226.

K, C = K.

Kakographie, 49, 249.
Kamers van Rhetorica, 290.
Kattenlinde (De), 335.
Keper (Chevron), 382.
Kinderboekjes, 514.
Klokkenspelen in Nederland, 38.
Knijff (Jan), 410.
Kollumerland, *zie* Geslachten.
Kwartieren van J. Wolters, 630.
Kwartierstaat van Strijen, 333, 493.

L.

Labadie (Jean de), 37, 247.
Lamb (Charles) = Elia, 37.
Lannoy (Guillebert de), 16.
Latijn onder de jongens op straat, 129, 527.
L. de Jonge, beeldhouwer? A°. 1624, bl. 616.
Lichtkroonen in de kerken, 14.
Lied. Ah, que l' amour est chose jolie, 308.
Liederenboek (Een oud) uit Dokkum, 298.
Liefde (Kapitein Jan de), 118.
Losophe (De koddige) van Eugène Sue, 64 *O*.
Lubeck (Verdrag met) in 1533, bl. 179, 339.
Luthersche predikanten (Eenige), 127, 231, 396, 456, 545, 47.

M.

Marentakken op Kerstmis, 64.
Medicine, chirurgie ende apotekerie (Bijdrage tot eene geschiedenis van de Nederlandsche), 1, 65, 161.
Mehen (Ellardus à) en de Veluwsche kwartierschool te Harderwijk, 119, 377.
Moons (Magdalena), echtgenoote of bijzit?, 545.

Munt (De) der Fransche republiek, 555.
Muziekwerk uit de 17e eeuw, 357.
Mijten, 248.

N.

Namen: Boutenburg, 608. — Domheer, kanunnik van St. Jan, St. Maria enz., 179. — De Vier Emmers, 535. — Familienaam Coets, 556. — Franeker (Naamsoorsprong van), 248. — Geslachtsnaam van Saparoea, 322. — Geslachts- als doopnamen, 614. — Haarlem (Naamsoorsprong van), 529. — Hensdijk, Hengstdijk, Heynsdijk, 544, 614. — Hoitse, 523. — Indische geslachtsnamen, 537, 70, 615, 16. — Katwijk, 608. — Kostverloren Vaart, 369. — Het Luchtje, 524. — Van-Marumstraat, 547. — Meurs, 574. — Rustenburg, 532. — Tjepke, 523. — Vlissingen (Naamsoorsprong van), 100.
Natuurhistorisch gebied (Waarheid en volksgeloof op), 157.
Negenden (Het gezelschap Den) te Gorinchem in 1727, bl. 585.
Neptunus te Zierikzee, 544.
Noodt (Gerardus), 310.
Noordhollandsche kaper (De), 112.

O.

O-klank (Verschil in de uitspraak der) bij overeenkomst der medeklinkers, 517.
Onze-Lieve-Vrouwen-bedstroo, 336, 542, 43.
Oorijzer (Het), 544.
Oostfriesche geslacht- en wapenkunde, 317.
Opschrift op een grafsteen te Sluis, 27.

P.

Paard als windwijzer op kerktorens, 544.
Parck (Kasteel de) te Elst, 540, 69.
Patras (Abraham), 498.
Patricische familiën te Deventer, 568.
Penning van 1734, bl. 86. — Vierkante koperen penning, 245.
Penningkundig repertorium. Mededeelingen tot aanvulling van de penninggeschiedenis der Nederlanden, 17, 87, 179, 232, 80, 340, 457, 504, 49, 93.
Pharmacie (Bijdrage tot de geschiedenis der) te Utrecht, 209.
Pot met drie ooren; anecdote van Karel V, 125.
Presenteerbladen (Zilveren), 28, 244.

Q.

Questiers (Catharina), dichteres, boetseerster en schilderes, 42, 246.

R.

Reinaert (Tekstkritiek over den), 410.
Ridderprent, 144.
Ringen tot het meten van honden, 275.
Roman (Jacobus), 539.
Roordama's horen, 384.
Rousseau (Voorspelling van), 64.
Roye (Jacob van), 538.

S.

Saint Jacques (Chemin de), 311.
Saparoua, 322.
Sarrische (Savries) hut, 336.
Schilderij met eene allerzonderlingste voorstelling, 40. — Van 1662 door Cats, 310.
Scottenpolder, 231.
Sint Matthijs (rijmpje), 160, 335.
Sluter (Claes), 248.
Spraakgebruik (Opmerkingen en vragen betreffende ons): Bijbelsche en kerkelijke namen in de Natuurlijke Historie, 135. — Diernamen in de aanduiding van gebreken, ondeugden, enz., 358. — Persoonsnamen tot aanduiding van karakters, 359. — Iemand iets herinneren, 530, 605. — Opmerkingen en vragen, 532. — Rennekoker, reu, reuen, emmer, ketel, 560.
Spreekwoorden en spreekwijzen: Hij weet wel waar Abram den mosterd haalt, 472, 73, 559. — Het appelmannetje komt om zijn geld, 526, 610. — Boven zijn bier zijn, 361, 526, 56. — Zoo zout als brem, 48, 131. — Zoo

wit als een duif of doek, 533. — In den emmer (immer) doen of hebben, 535, 60. — A la Gretna-Green, 530. — Een hart onder den riem steken, 531. — Hij liegt Hellem en Zellem bij elkander, 358. — In den ketel met hem, 560. — De kluts kwijt raken, 363. — Als een lier, 528. — Het ruikt naar den mosterd, 559. — Hij heeft het in de mot, 530. — Dat is een mijl op zeven (en), 528, 610. — Iemand den neus afvegen, 560. — Hij is bij de pinken, 132. — Hij heeft den prins gesproken, 361, 526, 56 — Den reuzel scheuren, 49. — Een stuk in den kraag, 361, 526, 56. — Ik zal je op je tempel of tabernakel komen (geven of spelen), 536, 61. — Boven zijn theewater zijn, 361, 526, 56. — Mooi weêr spelen, 134. — Vragen naar iemands welstand, 44, 249. — Niet op zondag geboren, 557.

Stampioen (Predikant), 209 *O.*

Stauffacher (Marie), 513.

Stavenisse, 128, 230.

Stevin (S.), Brugsch wiskundige, 99, 507.

Stommel's (Kluchtspel van Theodorus en Carolina, 516.

Swinden (J. H. van), 310.

T.

Taalbedervers, 133.

Ter Herinnering van P. Leendertz Wzn, 636.

Terheyden (Grafzerken te), 397.

Theodora (aan het Pauselijk Hof), 503.

Tjampea (landgoed), 319 (noot).

U.

Uitvindingen en ontdekkingen, 443, 547.

Utrecht (Regeering te), 15.

V.

Vive (Die) in 't voerjaer en in 't najaer, 15.

Voltaire in Nederland, 14.

Vondel en Huygens te Amsterdam, 34, 355.

Vraag (Een) naast een vraag (de uitroep »hoere"), 47, 358.

Vrugt (W. P. de Chavonnes), 36.

V. U. W. (rangorde dezer letters), 365.

W.

Wapen van: Ameide, 208 *O.* — de Barsalia, 603. — Bidloo, 381. — Blaeu 257, 609. — Bloeyland(Bleulandt), 541, 81.— Broers, 493. — Bronckhorst, 605. — Buys, 266. — v. Cuyk, 415. — Donia v. Redinghe, 142. — v. Driel, 603. — Engelberts, 573. — v. Engelen, 604. — Frenck, 541. — v. Galen, 605. — Goudswert, 333. — v. Henxtum, 382. — Herlaer, 208 *O.* — Hessels, 333, 493. — de Hornes, 606. — Hulst (in de Lange St. Pieterstraat te Middelburg), 385 *O.* — de Huybert, 113 *O.* — Kraijenhoff, 68, 423. — Leers, 208 *O.* — Lemmers, 65 *O.*— Meijerinck, 573. — Moerkerken, 333. — Moringh, 207, 482. — Muntz, 573. — Padevoort (v. de Pavord), 493. — v. Roye, 538. — Schade v. Ihorst, 207. — Scheers, 324. — v. Steyn v. Hensbroek, 617. — Versoris, 541 — Vitringa, 482. — v. der Vrecken, 376. — Wolf, 140. — Wolfsen, 140. — Alliantiewapen (v. der Burgh-Romp ?), 113 *O*, 208. — Alliantiewapen (Fransch?), 272 *O.* — Wapen van lazuur met gouden helm, 63, 207, 424. — Onbekend wapen in koper cachet, 583. — Vraag naar het wapen v. Rosembach, 577.

Wapens gevraagd (Broers, Kerckrinck, de Koninck, Maas, v. Outshoorn, de Wit), 109. — (Drie) gevraagd (Denick), 199. — (Zeven) gevraagd (v. Assendelft, v. Beeftingh, Beelaerts, Doorninck, Elbervelt, v. der Marck, Vermeulen, Verster), 207. — van Deventersche en andere geslachten (Arentsen, Cremer, Cuper, Glass, Jacobson, Scharff), 272, 569. — (Vier Belgische) gevraagd (Bouchout, v. Pruijssen), 322. — Vraag naar vier wapens (l'Ange of Engels, Hengstenberg, Joosten en Waller), 333. — (Zeven) gevraagd (v. Doornick, v. Doorninck), 491.

With (Witte Corneliszoon de), 385, 483.
Woorden, afgeleid, verklaard of beoordeeld: ableiern, 528. — bakkruid, 534. — beletten, 312. — blauw, 518, 609. — blijtschappen, 135. — boezelaartje, 417. — brand, 522, 23, 610. — Brit, 409, 556. — buylich, 522. — client, 416. — Coets, koets, 556. — cruylich, 522. —dageraad, 521, 22. — Denderomdeine, 524. — des noods, 132. — dibbe, 534. — doagire, douagire, 531. — domheer, 179. — doorluchtig, 524. — dijsvrij, 135. — echel, 535. — echtschap, 135. — Engelsman, 556. — ernten, 534. — factionnaire, 104. — fidibus, 525, 34. — Franeker, 248. — heiland, 48. — hennip, 415. — herinneren, 610. — hoeve, 47, 358. — houtschild, 530. — huîlom, 48. — hulle, 533. — kabaal, 534. — kameleontisch, 531, 610. — kanunnik, 179. — kastelein, 532. — kelderzeug, 531. — kemp, 415. — kermis, 532. — klant, 416. — klikspaan, 191, 559. — kluts, klutsen, 364. — kostverloren, 369. — kranig, 523. — krub (krob), 531. — kwijl, kwijlen (quijl, quijlen), 104. — lichtomdeine, 191. — luimen, 612. — maerte (meid), 534. — molenvarken, 358. — navegaer (avegeer), 533. — navenant, 534. — nes(nesse), nis (nisse), 524, 58. — nis (nisch ?) -ei, 524, 611. — ontferren (ontverren), 362. — peinder (pander), 132. — pissebed, 358, 531, 35. — pothuis, 532. — razernij (slavernij, enz.), 50. — renne, rennekoker, rennen, 535, 612. — rennetje, 560. — reu, reuen, 560. — ringrave, 534. — roervink, 104. — schabbletten, schabbletters, 312. — schoorsteen, 521, 32. — sentinelle, 104. — smeerlap, 532. — snaphaan, 523. — stoof, 132. — twee-wield, 133. — tijdens (krachtens, luidens), 133. — vaag, 417. — vaantje, 536. — varkentje, 531. — vasistas, 534. — veem, 530. — veestghelt, 559. — verhalmert, 50. — vertegen, 50. — verteugen, 534. — Vlissingen, 100. — vrikkelen, 533. — vrille, 533. — weiland, 48. — wijlen, 48. — zakkerollen, 525.
Wijtwerd, 426.

Z.

Zegels (Kerkelijke), 576.
Zinnebeelden op grafzerken, 27, 128, 279.
Zoete (de) van Laecke de Houlteyn, 439, 562, 64.
Zonderlinge drukfouten, 37.

MEDEWERKERS.

* [1]) Lichtkroonen in de kerken, 14. — Zonderlinge drukfouten 37. — Elia, De lof der schoorsteenvegers, 37. — Portret van Peter de Colenaer, 42. — Razernij, slavernij, enz., 50. — van de Pavort, 64. — Schiller, Sue, 64 *O*. — Gesl. Coenen, Calkoen, Bake en Dudde, 64 *O*. — Groeneveld (bij Naaldwijk) 86. — Gesl. van der Burch, 111. — Gesl. Brandts of Brandt, 113 *O*, 208. — Alliantiewapen, 113 *O*. — Peinder, pander, 132. — Stoof, 132. — Des noods, 132. — Ridderprent, 144. — Gesl. dela Faille, 146. — Waarheid en volksgeloo, op natuurhistorisch gebied, 157. — Vierkant koperen penninkje, 245. — Catharina Questiers, 246. — Mijten, 248. — Kakographie, 249. — Alliantiewapen, 272 *O*. — Vier Belgische wapens gevraagd, 322. — Jeremias Gotthelf (Albert Bitzius), 336 *O*. — Eenige genealogische mededeelingen gevraagd, 385 *O*. — Brand, 523. — Tjepke, 523. — Hoitse, 523. — Spraakgebruik: iemand iets herinneren, 530. — Het oorijzer, 544. — Byron's Manfred, 556. — Spreekwijzen nopens beschonkenen, 556. — Familiën v. der Does, Stamhorst, de Witt, Pels, enz., 577. — Spranger (Sprangers), 577. — Zorreth, 578. — Gesl. Ruysch en de Ruuk, 578.

A.

Aarsen (A.), Vlissingen, 100. — Berijmde inhoudsopgave des Bijbels, 161 *O*. —

[1]) Bij dit *sterretje* is saamgebracht al wat in dezen jaargang als niet-onderteekend voorkomt.

Dohna, 230. — Vragen naar iemands welstand, 249. — Opmerkingen en vragen betr. ons spraakgebruik, 358. — Spreekwijzen: een stuk in den kraag; boven zijn bier, boven zijn theewater zijn; den prinsgesproken, 361. — Jan de Brune, 514. — Dageraad, 521. — Doorluchtig, 524. — Zakkerollen, 525. — Van Mehen, 536. — Gesl. Munter, 156, 487, 536. — Onze-Lieve-Vrouwe-bedstroo, 542. — Uitvindingen en ontdekkingen, 547. — Blauw, 609. — Brand, 610. — Spreekwijze: Dat is een mijl op zevenen, 611.

A. H., Gesl. v. der Burch, 324. — Geslacht v. de Putte, 568.

Andreae (Mr. A. J.), Gesl. Grauwert, 105. — Gesl. de la Torre, 107. — Geslachten in Kollumerland gevestigd (Brandenborch, Brouckhuyzen, Rodenburg, Schonenburg), 144. — Dibbetz, 566. — Wybrandi, 568.

Anspach (J.), Regeering te Utrecht, die Vive in 't voerjaer en in 't najaer, 15. — Verhalmert, 50. — Vertegen, 50. — Gesl. de Schuler, 64 *O.* — Willem van Meer, 65 *O.* — De heer van Wolffhebert, 65 *O.* — De la Tour, gez. de la Torre, 106. — Wapen van de Huybert, 113 *O.* — Ellardus à Mehen en de Veluwsche kwartierschool te Harderwijk, 119. — Zinnebeelden op grafzerken, 128. — Dijsvrij, 135. — Echtschap, 135. — Blijtschappen, 135. — Harderwijker geslachten (Wolf, Wolff, Wolfsen), 140. — Gesl. v. Munster, 140. — Gesl. v. Rotterdam en v. Limburgh, 199, 265. — Marsilius v. Ingen, 247. — Gesl. v. Bomberghen (Bohmbergen) en Preunen, 250. — Gesl. v. de Pavort, 255. — Henricus Hollingerus te Tiel, 277, 438. — Thielmannus Cupus en zijn werk over de Kerkelijke Historie, 277. — Gesl. v. Riemsdijk, 317, 334. — Gesl. v. der Burch, 325. — Bodberg, 336. — Dionysius à Biscaretto, 339. — Ontferren, 362. — Gesl. v. Ommeren, 368. — Harderwijker geslachten (v. Mehen), 377. — Gesl. v. Elderen, 382. — Cannenburg, 384. — Gesl. Vitringa de Wal, 418. — Gesl. v. Belle, 419. — Gesl. v. de Pavord, 424. — Gesl. Frieswijk, 490. — Snaphaan, 523. — Het appelmannetje komt om zijn geld, 526. — Dat is een mijl op zevenen (zeven), 528. — Gretna-Green, 530. — Kameleontisch, 531. — Doagire, douagire, 531. — Rustenburg, 532. — Familienaam Coets, 556. — Spreekwijze, Niet op Zondag geboren, 557. — Nog eens nes, 558. — Het ruikt naar den mosterd; hij weet wel waar Abram den mosterd haalt, 559. — Veestghelt, 559. — Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik (rennekoker, reu, reuen, renne, emmer, ketel; 'k zal je op je tempel komen), 561. — Familie Hovendaal, 562. — Geslacht della Faille, 563. — Familiën van Dijk en Diependaal (-dael), 563. — Gesl. Schimmelpenninck, 567. — Kasteel de Parck te Elst, 569. — Indische geslachtsnamen (v. Riemsdijk, Kedsmeijer), 570. — Ciricus Melleus Hagius, 571. — Geslacht Noey, 572. — Allerlei uit Maas-Waal, 603. — Boutenburg, 608. — Katwijk, 608. — Eenige genealogische en heraldieke vragen. — Hengstdijk, Heynsdijk, Hensdijk, 613. — Lijst van vragen, enz. 631.

Arcadius, Wijlen, 48. — Indische geslachtsnamen, 537.

Archaeophilus, Boezelaartje, 417.

Asch (Jhr. L. H. J. M. van) van Wijck, Proeve eener genealogie van het kruisvoerend geslacht Ruysch, 617. —

Asselt (v.), Geslacht v. Limburg of Limburgh, 575.

A. V. R., Verschil in de uitspraak der O-klank bij overeenkomst der medeklinkers, 517. — Blauw, 518. — Schoorsteen, 521. — Haarlem, 529. — Jacob van Roye, 538.

B.

B, Voorspelling van Rousseau, 64. — C. E. Reytsma, 64 *O.* — Gesl. Fabius,

11!. — Gesl. v. Henxtum, 382.
Baan (J. van der), Gesl. v. Thoor, 107. — Predikant Stampioen, 209 *O.* — Gesl. Persant, 209 *O.* — Scotten-polder, 231. — Sint Matthijs, 335. — Gesl. v. de Kasteele, 422. — Familie d'Ailly, 429. — Gesl. Dibbets, 495. — Eenige Luthersche predikanten, 545. — Gesl. du Moulin (v. der Muelen), 561. — Gesl. Psalm, 561. — Charles de Zoete van Laecke de Houlteyn, 562.
J. E. G. Backer van Leuven, Ouders van den pred. Cornelis van Diest, 107. — Gesl. Vijgh, 270. — Gesl. Block, 330.— Grafzerken te Ter Heiden, 397. — Gesl. Raye, 422. – Wapen van het geslacht Kraijenhoff, 423. — Gesl. Piper, 423. — Gesl. Munter, 487. — Gesl. Palm, 492. – Gesl. van de Pavort, 493. — Kwartierstaat van Strijen, 493. — Gesl. Ruysch, 494. — Gesl. Kivits en van Oosten, 496. — Geslacht Muntz, 573.
Bakkenes (H. C. van), Wapen van het geslacht Kraijenhoff, 63. — Wapen van lazuur met gouden helm, 63. — Gesl. de la Torre, 106. — Gesl. v. Thoor, 107. — Gesl. Morinck, 206.
Besier (Mr. P. F.), Patricische familiën te Deventer, 568.
B. F. C., Eenige Luthersche predikanten, 127, 231, 456.
Bitter, Raesfelt tot Middachten en Raesfelt tot Twickel, 575.
Brandeler (Mr. P. A. J. v. den), Wapens gevraagd, 109. — Gesl. Ruysch, 252. – Gesl. Schorer, 317. — Gesl. Piper, 579. — Het gezelschap Den Negenden te Gorinchem in 1727, bl. 585.
Breugel Douglas (C. van), Gesl. Huygens (Huyghens), 149.

C.

Caland (F.), Gesl. Bake en Dudde, 209 *O.* — Cornelius Janssenius, bisschop v. Gend, 226. — Gebruik van ringen tot het meten van honden, 275. – Kwartieren Beens, 326. — Cornelius Coloneus, 337. — Kranig, 523. – Paard als windwijzer op kerktorens, 544.
Caland (J.), Wapen van Hulst te Middelburg, 385 *O.*
Constanter, Gesl. Munter, 156.
Const. B., Voltaire in Nederland, 14. — Kakographie, 49. — Mooi weer spelen, 134.
Cornelius Lixa, Een vraag naast een vraag (hoere), 358.
Cornette (Arthur), S. Stevin, 99.
C. 5., Lied, Ah! que l'amour est chose jolie, 308.

D.

D. Charles de Zoete van Laecke de Houlteyn, 564.
De R., Wapen Bidloo, 381.
Dirks (Mr. J.), Penningkundig Repertorium, 17, 87, 179, 232, 80, 340, 457, 504, 49, 93.
Doorninck (Mr. J. I. van), Gesl. Fabius, 491. — Zeven wapens gevraagd, 491. — De munt der Fransche republiek, 555.
Douwen (W. J. van), Rangorde der letters *V. U. W.* in een woordenboek van den ouden stempel, 365.
Duclos (Ad.), Jean Charles della Faille, 537.

E.

E. L. (Dr.), Spreekwijze: dat is een mijl op zevenen, 611.
Eschauzier (G. H. J. C.), Gesl. Brant, 431. — Gesl v. Gent, 432. — Doopboeken van Den Bosch, 494. — Gesl. Backx, 494

F.

F. H. R. V., Henric (Heinric), 189. — J. de Brune, 190. — Geertruid Gordon, 356. — Stommels' Kluchtspel van Theodorus en Carolina, 516.
F. M. Handelsvereenigingen vóór 1500, bl. 231. — Claes Sluter, 248.
Frederiks (J. G.), Brief van v. Baerle aan Hooft, 30. — Genealogie, 314.

G.

Gavere (Mr. P. L. de), De Gavere, graveur, 40. — Donia v. Redinghe, 142. — Vier Belgische wapens gevraagd, 322.
Gelder (P. H. van), De Gavere, graveur, 247.
Gouw (J. Ter), Waar heeft de dichter Gerbrand Adriaansz. Brederode gewoond?, bl. 398.
Gr. (J. G. de) J. Jr., Geslacht du Sart, 616. — Wapen van Steyn, 617. — Gesl. du Toit (Toict), 629. —Gesl. Blanckers, 629. — Gesl. v. Steyn van Hensbroek, 630. — Kwartieren van Jan Wolters, 631.
G. S. S., Geslacht Scheers, 324.

H.

Haeger (Albert), Catharina Questiers, 42. — Marentakken op Kerstmis, 64.
H. D. J., Dichtregelen van Bilderdijk onder de Afbeelding van W. P. de Chavonnes Vrugt, 36. — Versje van Bilderdijk ter gelegenheid der benoeming van een groot aantal ridders door koning Willem I in den zomer van 1829, bl. 94. — Bilderdijk's schimpdicht, getiteld: Feit's Lijktranen op de Oude Princes, 95. —
Hengst (v.), Geslachtsnaam van Saparoea, 322.
H—t., Abraham Patras, 503.

J.

J., L. de Jonge, beeldhouwer? A°. 1624, bl. 616.
Jager (H. de), Bijdrage tot eene geschiedenis van de Nederlandsche »medicine, chirurgie ende apotekerie", 1,65, 161. — Klokkenspelen in Nederland, 38. — Privilegie in 1550 aan het Brielsche gilde van St. Christoffel gegeven, 116. — Zoo zout als brem, 131. — Gesl. v. de Pavort, v. Breugel, 254. — Uitgaven te Brielle gedaan bij gelegenheid dat Willem I aldaar trouwde met Charlotte van Bourbon, 273. — Kamers van Rhetorica, 290. — Witte Corneliszoon de With, 385. — Gesl. Brandts of Brandt, 418. — Gesl. du Moulin (v. der Muelen), 494. — Gesl. v. Ommeren, 539. — Iemand iets herinneren, 610.
Jager (J. de), Attestatie ten gunste van den kapitein Jan de Liefde, 118.
Jansen van Raay, Klikspaan, 559.
Janssen (H. Q.), Opschrift op een grafsteen te Sluis, 27.
J. C. B., Wapen en geslacht Buys, 266.
J. C. D. R, Dageraad, 522.
J. C. F., Geslacht de Huybert, 64 O. — Gesl. Beukelaar, 630.
J. C. K., Portret van Peter de Colenaer, 42.
$\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$, Guillebert de Lannoy, 16. — Zinnebeelden op grafzerken, 27. — Karl Gutzkow; Jean de Labadie, 37. — Schilderij met allerzonderlingste voorstelling, 40. — Penning van 1734, bl. 86.
Joh. Hendrik V., Gesl. Raye of Raey, 53 — Wapen van Blaeu, 257.

K.

Kiel (J.), Sarrische of Savrieshut, 336.
Knoll (P.), Gedicht van Burman, 273 O.
Kobus (J. C.), Gedicht van Burman, 112 O. — Onze-Lieve-Vrouwe-bedstroo, 336.
Kremer (A. J. C.), Vraag naar vier wapens, 333. — Verdrag met Lubeck in 1533, bl. 339. — Pissebed, 358. — Hij liegt Hellem en Zellem bij elkander, 358. — Gesl. Noey, 381. — Keper (chevron), 382.
K. v. S., Gesl. Schimmelpenninck, 110.
K. v. S. n° 3, Zilveren presenteerbladen, 28.

L.

Laboremus, Wapen gevraagd, 577.
Laboremus n°. 2, Gesl. v. Renesse, 333.
Laurillard (Dr. E.), Zoo zout als brem, 48. — Graaf Dohna, heer v. Stavenisse,

128. — Hij is bij de pinken, 132. — Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik, 135, 359. — St. Matthijs, 160. — Berijmde inhoudsopgave des Bijbels, 160 *O*. — Roordama's horen, 384. — Cruylich, buylich, enz., 522. — Spreekwijzen: een stuk in den kraag; boven zijn bier, boven zijn theewater zijn; den prins gesproken, 526. — Latijn onder de jongens op straat, 527. — Hij heeft het in de mot, 530. — Veem, 530. — Houtschild, 530. — Pissebed, 531. — Kerkelijke zegels, 576. — Kameleontisch, 610. — Het appelmannetje komt om zijn geld, 610.

Leendert (H.), Een vraag naast een vraag, 47.

Leendertz Wz. (P.), Caspar Duarte, 17. — Brief van v. Baerle aan Hooft, 33. — Vondel en Huygens te Amsterdam, 34. — Vragen naar iemands welstand, 44. — Vlissingen, 101. — Kwijl (quijl), kwijlen (quijlen), 104. — Taalbedervers, 133. — Lichtomdeine, 191. — Vondel en Huygens te Amsterdam, 355. — Een muziekwerk uit de 17e eeuw, 357. — Tekstkritiek over sommige plaatsen van den Reinaert, 410. — Charles de Zoete van Laecke de Houlteyn, 439. — Hij weet wel waar Abram den mosterd haalt, 473.

L. M., Domheer, enz., 179. — Wapens gevraagd, 251.

le Roy (A.), Spreekwijze: dat is een mijl op zevenen, 610.

M.

M., Gesl. de Raadt, 65 *O*. — Fidibus, 526.

M°., Gruit- en hopgeld, 227. — Aanstelling door prins Maurits van P. J. Boone tot kapitein van het fregat de Maan, 276. — Gesl. de la (della) Faille, 326. — Gesl. Donia v. Redinghe, 329. — Philips de la Tour gezegd de la Torre, 378. — Wapen van lazuur met gouden helm, 424. — Gesl. Schull, 426. — Wapens gevraagd, 428. — Gesl. de Pagniet, 429. — Geslachten in Kollumerland gevestigd, 477. — Gesl. v. Oldenbarnevelt, 485. — Gesl. v. Barnevelt, 485. — Gesl. Westerlo, 485. — Gesl. Piggen, 486.

Magnin, Gesl. van Hoogwoude, 111. — Coquerellen, volksfeesten, maatregelen ter voorkoming van drinkgelagen, dronkenschap, enz., 113.

Meurs (P. A. N. S. van), Geslachts- als doopnamen, 614.

Muelen (J. C. v. der), Gesl. Cornets de Groot, 58. — Gesl. Bax, 109.

N.

N., Gesl. v. der Meulen, 496.

Nagtglas (F.), Wat een Zeeuw anderhalve eeuw geleden in Amsterdam zag, 433.

Nepveu (J. I. D.), Genealogie Huyghens, 147.

Nil Admirari, Gesl. Dibbits, 334. — Verhouding tusschen Feith en Bilderdijk, 470.

Nolthenius (J. J.), Gesl. Noltenius (Nolthenius), 432.

O.

O., Gesl. Schimmelpenninck, 110.

P.

Pesters (J. J. de), Gesl. v. Matenes, 264.

Poncio, Verdrag met Lubeck in 1533, bl. 179. - Amsterdam is machtig, enz., 208. — Karl Gutzkow, Jean de Labadie, 247. — Grenssteenen in de bosschen van Brederode, 278. - Onze-Lieve-Vrouwen-bedstroo, 543

R.

R., Gesl. Creutz, 431.

Raadt (Joh. Theod. de), Gesl. de Raadt 52. — Wapen van Lemmers, 65 *O*. — Wapen van Arnout Leers, 208 *O*. — Gesl. de Moor, 251. — Gesl Mom, 255. — Gesl. de Ruet, 270. — Gesl. de Jeanneret baron de Beaufort, 372. — Gesl. v. Asperen, enz., 430. — Gesl. Vitringa, 481. — Gesl. Moringh, 482. — Ruysch en de Ruuk 578.

Ras (G. P.), Wapen van het gesl. van Cuyck, 485. — Gesl. de Raet, 270.

Reepmaker (A. A.), Drie wapens gevraagd, 199. — Gesl. v. Belle, 200. — Zeven wapens gevraagd, 207. — Gesl. v. Loon, 256.
Rieu (Dr. W. N. du), Zilveren presenteerbladen, 244.
Roos (G. P.), Den reuzel scheuren, 49. — Sentinelle, 104. — Factionnaire, 104. — Hollandsche stuurlieden in Spaanschen dienst, 278. — Chemin de Saint Jacques, 311. — Beletten, 312. — Westerman, 334. — De kluts kwijt raken, 363. — Jan Knijf (uit Utrecht), 409. — Kemp (hennep), 415. — Client, klant, 416. — Vaag, 417. — Uitvindingen en ontdekkingen, 443. — Hij weet wel waar Abraham den mosterd haalt, 472. — Marie Stauffacher, 513. — Kinderboekjes, 514. — Nog eens nes, 524. — Denderomdeine, 524. — Opmerk. en vragen betr. ons spraakgebruik, 582. — Nest-ei, 611. — Rennekoker, 612. — Luimen, 612.
Ruysch (J. J.), Gesl. Ruysch, 252.

S.

S, Kwartierstaat van Strijen, 333.
Sassen (Aug.), Gruit- en hopgeld, 16.
Sasse (A. van) v. Ysselt, Bentinck v. Breckelkamp, 201. — Wapen van lazuur met gouden helm, 207.
Schorer (Mr. E. P.), Witte Corneliszoon de With, 483.
S. de B., Indische geslachtsnamen, 616.
Sloet (L. A. J. W.), De Kattenlinde, 335.
Someren (J. F. van), Magdalena Moons, echtgenoote of bijzit? , 545.

T.

Tex (Den), Indische geslachtsnamen, 611.
Tour (Mr. M. W. baron du) v. Bellinchave, Gesl. du Moulin (v. der Muelen), 268.

U.

Umbgrove (Mr. W. J. L.), Gesl. Muys, 136.

V.

Vloten (Dr. J. van), 't Huys ende afcomst van Britten, 556. — Ter herinnering aan wijlen Ds. P. Leendertz Wzn, 636.
V. O., Gesl. du Sart, 140, 574. — Gesl. v. Oort, 337 *O.* — Gesl. v. Santen, 385 *O.* — Jacobus Roman, Med. et Phil. Dr., 539. — Hendrik Breton, 541, 83. — Gesl. Munting, 564. — Boogaert v. Alblasserdam, 565. — Familie Persant, 565. — Gesl. v. Thoor, 566. — Plaatsnaam Meurs, 574. — Gesl. de Timmerman, 574. — Gesl. du Sart, 574. — Gesl. v. der Straaten, 580. — Gesl. Muijs, 580. — Gesl. Mom, 580. — Gesl. Keppel (Kappel), 580. — Eenige genealogische en heraldieke vragen, 581. — Familie van Dijk, 581. — Gesl. Bakker Korff en Bakker, 582. — Onbekend wapen in koper cachet, 583. — Gesl. Verhoeven of Voorhoeve, 583. — Gesl. v. Barneveld, 584. — Geslacht Boele of Poulle, 584. — Geslacht Moons of Moens, 584.
V. R. Theodora (aan het Pauselijk Hof) 503.
Vrecken (Van der), Wapen van der Vrecken, 376.
Vries (Mr. A. D. de) Az., Schilderij van 1662 door Cats, 310. — Bilderbibel van M. Scheitz, 273 *O.*
Vries (J°. de) J°zn, Gerardus Noodt en J. H. van Swinden, 310.

W.

W., Gesl. Groen, 382. — Hart v. der Woert, 577.
Wagner (J. D.), Doopboek van Den Bosch, 111. — Gesl. van Ingen, 113 *O*, 161 *O.* — Gesl. van Santen, 161 *O.* — Alliantiewapen, 208. — Gesl. Dura, 323. — Gesl. v. der Straaten, 323. — Gesl. Altunga of Altringa, 324. — Gesl. Foeyt, 324. — Gesl. v. der Burch, 326. — Gesl. de la (della) Faille, 328. — Gesl. v. Omphal, 328. — Gesl. Rumelaer, 376. — Gesl. Smits en de Reyger, 377. — Harderwijker geslachten, 377. — Gesl. v. Doeijenburg, 378. — Eenige Luthersche predikanten, 396, 547. —

Gesl. v. de Pavort, 423. — Familie v. Dijk, 424.
Wefers Bettink (Prof. H.), Bijdrage tot de geschiedenis der pharmacie in Utrecht, 209.
Werner (H. M.), Gesl. vanMunster, 141.— Gesl. Mom en v. Aelst, 271. — Wapens gevraagd van Deventersche en andere geslachten, 272. — Gesl. Huyghens, 489. — Gesl. du Sart, 490. — Gesl. van de Poll, 493. — Kasteel de Parck te Elst, 540. — Eenige genealogische en heraldieke vragen, 540.
W. G., Byron's Manfred, 273 *O*, 356.
Winkler (Johan), Friesch en Flaamsch, 43. — Vlissingen, 101. — Roervink, 104. — De Noordhollandsche kaper, 112. — Pot met drie ooren; anecdote van Karel V, 125. — Amelander kleederdracht, 160. — Naamsoorsprong van Franeker, 248. — Zinnebeelden op grafzerken, 279. — Oud liederenboek uit Dokkum, 298. — Oostfriesche geslacht- en wapenkunde, 317. — Gesl. Thorbecke, 328. — Brand, 522. — Als een lier, 528. — Onze-Lieve-Vrouwen-bedstroo, 542.
W. J. V. D., Nog eens over Latijn onder de jongens op straat, 129.

X.

X, Altaarstuk van Van Dijk, 190.

Z.

Z., Gesl. Thorbecke, 109. — Gesl. de Raedt, 142.

MISSTELLINGEN.

In deel XXIX.

Bl.	3	reg.	6 v. b.	*staat*	Jaersvelt,	*lees*	van Jaersvelt.
»	»	»	7 v. o.	»	Oude,	»	Oudt.
»	5	»	15 v. b.	»	verthoeuen,	»	verthoenen.
»	8	»	4 »	»	landen,	»	lande.
»	17	»	18 v. o.	»	±,	»	X.
»	47	»	15 v. b.	»	boven,	»	borg.
»	48	»	3 »	»	Poitaucs,	»	Poitauw.
»	»	»	8 »	»	z. v. a. t.,	»	z. v. a.
»	49*O*	»	2 v. o.	»	1744,	»	1774.
»	49	»	2 »	»	Assendelt,	»	Assendelft.
»	51	»	6 v. b.	»	N. Vitringa,	»	Herman Hendrik Vitringa.
»	95	»	10 v. o.	»	Hij,	»	Zij.
»	96	»	2 »	»	1681,	»	1685.
»	97	»	14 v. b.	»	21,	»	29.
»	»	»	12 v. o.	»	allen,	»	alleen.
»	98	»	14 v. b.	»	8,	»	9.
»	»	»	21 »	»	1848 p. 284,	»	1877, p. 248.
»	99	»	15 »	»	1840,	»	1850.
»	»	»	17 »	»	12,	»	72.
»	100	»	7 »	»	Antoni den grooten, bastaard,	»	Antoni, den grooten bastaard.

Bl. 100	reg.	6 v. o.	*staat*	Guazzolotti,	*lees*	Guazzalotti.
» 135	»	noot	»	Klovis II,	»	Floris II.
» 138	»	4 v. o.	»	*insimut*,	»	*insimul*.
» 139	»	18 »	»	in,	»	en.
» »	»	16 »	»	aldus,	*moet wegvallen.*	
» 140	»	17 »	»	30, *bij te voegen*: v. Mieris I, 171.		
» 143	»	2 v. b.	»	203,	*lees*	304.
» 145	»	3 v. o.	»	seines,	»	einer.
» 195	»	8 v. b.	»	68,	»	60.
» 197	»	17 »	»	vermeldt,	»	vermoedt.
» 216	»	3 »	»	45 cm,	»	50 mm.
» 244	»	10 v. o.	»	23,	»	25.
» 245	»	12 v. b.	»	1873,	»	1872.
» »	»	14 »	»	1675,	»	1635.
» 271	»	9 v. o.	»	v. Wijk v. de Weerdt,	»	v. Wijk (v. de Woerd).
» 287, aant.	reg.	12 v. o.	»	1846,	»	1878.
» 289,	»	» 2 »	»	zich,	»	ze.
» 346	reg.	13 v. o.	»	Herald. Bibl. 1876, 79,	»	Herald. Biblioth. 1879.
» 347	»	16 »	»	189,	»	188.
» 348	»	15 »	»	191,	»	194.
» 349	»	6 v. b.	»	2(?)	»	27.
» 350	»	12 en 13 v. o.	»	*Cornelis à Weldam*,	»	*Corn(elis) a Weldam*.
» 353	»	10 v. b.	»	*a. s.*,	»	*c. v s.*
» 375	»	22 »	»	26 Sept.	»	15 Aug.
» »	»	10 v. o.	»	1627,	»	1637.
» 379	»	8 v. b.	»	V,	»	X.
» »	»	9 »	»	395,	»	365.
» »	»	10 v. o.	»	Wilhelmus,	»	Wilhelmina.
» 380	»	3 »	»	Jos.	»	jonkvr.
» »	»	4 »	»	15 Jan.,	»	18 Jan.
» »	»	11 »	»	13 Sept. 1725.	»	15 Sept. 1723.
» 381	»	2 v. b.	»	Gerard François,	»	Diderik Jacob Arend Gerard François.
» 401	»	15 »	»	72,	»	12.
» »	»	» v. o.	»	359,	»	559.
» 402	»	14 v. b.	»	(3),	»	(5).
» 404	»	6 »	»	1868,	»	2868.
» »	»	10 »	»	1867,	»	1861.
» 407	»	3 »	»	1861,	»	1867.
» 410	»	7 »	»	Tesselsche,	»	Tessels echte.
» 471	»	8 »	»	Willem Gerhards,	»	wijlen Gerhards.
» »	»	10 »	»	Willem van Gulik en G.	»	Reinald v. G. en G.
» 536	»	11 v. o.	»	Brazielsche,	»	Brezielsche.
» 571	»	6 »	»	kl, kr of kn,	»	hl, hr of hn.
» 590	»	1 v. b.	»	Aibers,	»	Albers.
» 622	»	14 »	»	Suabelius,	»	Snabelius.
» 627	»	13 »	»	Dominica,	»	Diderica.

Bl. 629	reg.	3	v. b.	*staat*	1717,	*lees* 1757.
» »	»	10	»	»	Scheller,	» Schiller.
» »	»	13	v. o.	»	1823,	» 1828.

In deel XXX.

Bl. 23	reg.	17	v. b.	*staat*	L. T...,	*lees* T...
» 24	»	2	v. o.	»	Catalogue, *Renaut*,	» Catalogue *Renaut*.
» 48	»	4	»	»	plunalis,	» pluralis.
» 90	»	4	»	»	(577),	» 1577.
» 94	»	12	v. b.	»	1425,	» 2425.
» 119	»	1	v. o.	»	XXVI,	» XXIX.
» 136	»	1	»	»	1556,	» 1656.
» 141	»	6	v. b.	»	Graus,	» Graas.
» »	»	7	»	»	?	*moet wegvallen.*
» 236	»	9	v. o.	»	Bootberg,	*lees* Boetberg.
» 256	»	10	v. b.	»	1658,	» 1568.
» 270	»	5	v. o.	»	dit huwelijk,	» dit huwelijk niet.
» 338	»	21	v. b.	»	L,	» ij (2) £.
» 371	»	1	»	»	v. Uchtelen,	» v. Uchelen.
» 382	»	4	v. o.	»	heraldie,	» heraldiek.
» 419	»	7	v. b.	»	Druyff,	» Duyf.
» 420	»	2	»	»	zou wezen,	» zou kunnen wezen.
» »	»	14	»	»	wijlen), Gerard,	» (wijlen) Gerard.
» »	»	17	»	»	Reinald IV (Willem),	» Reinald IV (*niet*, Willem).
» 447	»	5	v. o.	»	de Heidelberg,	» te Heidelberg.
» 452	»	13	»	»	dat ik al wat ik,	» dat al wat ik.
» 455	»	4	v b.	»	Van Goes,	» van der Goes.
» »	»	5	»	»	van Leempt,	» de Leempt.
» »	»	5	»	»	is den Dict.	» is in den Dict.
» 482	»	6	v. b.	»	Lamf.	» Camp. (Campegius).
» 483	»	2	»	»	Groesbrech,	» Groesbeek.
» »	»	2	»	»	Brest,	» Beest.
» »	»	3	»	»	Polanengen,	» Polanen gen.
» »	»	14	»	»	Heybert,	» Huybert.
» »	»	15	»	»	zan,	» van.
» 487	»	17	»	»	Vreede	» Vroede.
» »	»	16	v. o.	»	Vlaeming,	» Vlaming.
» 488	»	7	v. b.	»	1589,	» 1689.
» »	»	10	»	»	Wacker,	» Backer.
» »	»	14	v. o.	»	herttr.,	» hertr.
» 492	»	12	v. b.	»	door,	» voor.
» 493	»	10	»	»	begr. 10 Oct. 1753. Geertruid *enz.*	» begr. 10 Oct. 1753. (*Nieuwe regel*) Geertruid *enz.*
» 538	»	1	»	»	zorgt, dat,	» zorg, als.
» 560	»	11	»	»	tocht,	» toch.

Bl. 562.	reg.	2 v. o.	*staat*	Nav. XXX, 568,	*lees:*	Nav. XXX, 583 (NB. door vergissing daar ter plaatse ingelascht!)
» 566	»	16 »	»	Bankje,	»	Baukje.
» 570	»	7 v. b.	»	Geld. Volksalm. 1879 of 80,	»	Geld. Volksalm. 1878, tegenover bl. 137.
» 578	»	7 v. o.	»	Zutphen,	»	Jutfaas.
» 579	»	18 »	»	Amsterdam,	»	Arnhem.
» »	»	17 »	»	Backer van Leuven,	»	Joh. Theod. de Raadt.
» 585	»	3 v. b.	»	9^{e},	»	9^{en}.
» 586	»	1 »	»	opvolgden,	»	opvolgde.
» »	»	3 »	»	in de omvrage,	»	»in de ouvrage".
» 587	»	18 v. o.	»	staat,	»	staat-.
» 589	»	16 »	»	allen,	»	alleen.
» 597	»	3 v. b.	»	mitsgadert,	»	mitsgaders.
» 603	»	20 v. o.	»	*Barsulia*,	»	*Barsalia*.
» 606	»	2 v. b.	»	hoeken,	»	koeken.
» »	»	14 »	»	blauwgoud gekr.	»	blauw goudgekr.
» »	»	11 v. o.	»	(2, 1) drie,	»	drie (2, 1).
» 607	»	1 v. b.	»	*Haae*,	»	*Hagae*.
» 609	»	3 »	»	Petiers,	»	Peters.
» »	»	16 v. o.	»	enkelen,	»	enkele.
» »	»	9 »	»	hen,	»	hun.
» 611	»	3 »	»	had verklaart,	»	had, verklaart.
» 632	»	11 v. b.	»	maast,	»	mast.

De nog overige feilen verbetere de goedgunstige lezer.

GESCHIEDENIS.

Bijdrage tot eene geschiedenis van de Nederlandsche »medicine, chirurgie ende apotekerie." De heer Edouard Schaer, »Prof. de Pharmacie à l'Ecole polyt. fédérale" te Zurich, heeft het plan gevormd om eene algemeene geschiedenis te geven van de Pharmacie, bewerkt naar de bronnen.

Ter volvoering van zijn plan heeft de verdienstelijke Hoogleeraar zich o. a. gewend tot de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Pharmacie. Uit naam van het Hoofdbestuur dier Maatschappij heeft de ijverige en geleerde secretaris, Prof. W. Stoeder te Amsterdam, zulks in het 4de of Junij-nommer der »Berichten" medegedeeld en daarop laten volgen:

»Namens het Hoofdbestuur is door de permanente commissie besloten aan het verlangen van Prof. Schaer met alle toewijding te voldoen, welke mededeeling door genoemden heer met dankbare ingenomenheid is ontvangen.

»Voor de eer van ons land is het nu zeer wenschelijk, dat de bouwstoffen, die er te leveren zijn voor eene *geschiedenis der Nederlandsche Pharmacie,* met nauwgezetheid en uitvoerigheid worden samengebracht, waartoe een beroep wordt gedaan op de hulpvaardigheid en welwillendheid van alle leden der Maatschappij en voorts van al diegenen, die in staat zijn belangrijke bronnen aan te wijzen of feiten op te geven tot de uitvoering eener taak, die aller samenwerking volkomen verdient.

»Iedere bijdrage, hoe gering ook, zal welkom zijn etc." [1])

Door mijn' vriend, den heer C. Biemond, apotheker te Brielle,

---

[1]) In de door Mr. J. Soutendam uitgegeven »Keuren en Ordonnantiën der stad Delft, van den aanvang der XVIe eeuw tot het jaar 1536", vindt men een zestal artikelen op bl. 209 en 210, handelende »Van medicinen ende Cruyden."

met het bovenstaande bekend gemaakt, deed ik de noodige nasporingen in het Gemeente-Archief mijner woonplaats; wat dienen kon voor eene geschiedenis, niet alleen van de pharmacie, maar ook van de »medicine ende chirurgie" teekende ik op, en ik wensch thans in dit Tijdschrift mede te deelen wat ik mocht vinden.

In het door Van Alkemade en Van der Schelling bekend geworden merkwaardige boek van Jan Matthysze,[1]) dat omstreeks 1400 geschreven werd, is geen sprake van doctoren in de medicijnen en apothekers. Wel is een gedeelte er van, het tweede Capittel van het tweede Tractaat, gewijd aan de Chirurgie en haren beoefenaar. Men leest daar o. a. het volgende:

»Altoes sal die stede hair wijsseliken voirsien van enen abelen, besochten meester Cyrurgijn, die sijn *Speculatiuam* wel gheleert ende onthouden heeft, ende die sijn practijck wel can; want *cyrurgia* dat is *ars mechanica et quae consistit in exercicio manuali*, dats te segghen, dat cyrurgie is een conste, die zeer gheleghen is in handelike oefeninghe ende hantiringhe, ghelijc die interpretacie des woerts bediet.

Men mach des cyrurgijns in gheenre wijs ontbaren, want bij snoden regimente off bij onnaerdicheden des menschens wesen comen dicwijl grote zericheden, dair menighe last ende verdriet of comen soude, worden die niet sonderlinghe bijder gracien Gods ende der

[1]) Ofschoon Van Alkemade en Van der Schelling het voornaamste van dit boek in hunne »Beschryving van Briele", Dl. I. blz. 225—342, hebben medegedeeld, verdient het toch in zijn geheel uitgegeven te worden. Aan het plan, dat door mij eenigen tijd geleden opgevat werd en reeds een begin van uitvoering kreeg, om namelijk eene compleete uitgave te bezorgen, zal geen verder gevolg gegeven worden, daar mij bekend is gemaakt, dat wij zulk eene uitgave te wachten hebben van de HH. Proff. J. A. Fruin en M. S. Pols te Utrecht. 't Spreekt van zelf, dat eene uitgave, door zulke mannen bezorgd, niets te wenschen over zal laten. Dat zelfs een Van Alkemade, met oude handschriften zoo vertrouwd, soms verkeerd kon lezen, is mij bij vergelijking van zijne uitgave van den ouden costumier met het oorspronkelijke gebleken. Een voorbeeld. Volgens v. Alk. begon Jan Matthijsze het 6de Cap. van het 2de Tract. aldus: »Acht pleghen te wesen in der steden etc." Bij dit *acht* heeft hij eene aanteekening van dezen inhoud: »Niet tegenstaande, dat 'er hier 8 genoemd worden, zoo worden 'er in 't vervolg maar 3 genoemd etc." In 't origineel intusschen staat geen *acht*, maar *echt*, dat meermalen in 't boek voorkomt.

naturen abelheit ende des cyrurgijns const ende arbeit voirhoet, dair die cyrurgijn niet meer in en doet dan dat hij een knecht der curen is, ghelijc dat Aristoteles seit: *Natura est omnium operatrix, medicus vero minister*, dats te segghen, God ende des menschen natuer is die die cure werckt, ende die cyrurgijn een dienre der naturen. Een ander reden is, want tot veel tijden worden alrehande lude mit malcander twistende, die in haesticheden ende hitten hairs bloets ende verwerrentheden hairre sinnen die een den anderen smarte ende quetsinghe doen, die sommighe steruen souden ende offliuich worden, ende dair grote manslachte ende lasten of comen souden, derft men des meysters cyrurgijns sijns toesiens ende consten. Die dorde reden is, op dat elc ghequetste, bij des meesters cyrurgijns wijsheden, sal moghen weten die groetheit sijnre smarten, ende dair bij comen tot voldoeninghe sijns achterwesens, dair nyement anders of en soude comen (connen) iudiceren off kennisse doen; ende is gheloeft die smarte te groten op sinen eedt, die hij sculdich is te doen, eer hij van ghelone wesen sal, of sijn kennisse van waerden, welken eedt die burghemeester hem steden ende voirsegghen sal te zweren aldus: *Dat zweer ic der steden meester cyrurgijn te wesen, die goede luden, dies behoeuen ende begheren, bij der gracien ende ghenaden Gods te cureren ende te ghenesen na minen vermoghen ende weetscip, yghelics smarte te groten naden rechte ende bij der bester reden. Dat en sal ic laten om myeden noch om ghiften wil, diemen mi gheuen mach of doen gheuen, bieden mach of doen bieden, noch om gheenre ander saken wil. So moet mi God helpen ende alle sijn heylighen. Amen.*

Recommandatio Cyrurgie.

Cyrurgie is een wairdighe conste, want sij leert ghesontheit behouden, ziechcten voirhoeden, quetsinghe ende zericheden ghenesen, aldair die mensche voir sijn natuerliken sterfdach den doot om besuren soude moeten, bleue die onghecureert. Item so behoert wel ende het is noot, dat die ghene, die inder cyrurgien p̄ficeren ende werken willen, sijn abel luden, sultenich als Aristoteles seit: *molles quidem carne, aptos mente dicimus*, dats te segghen, besnede luden van vleesch sijn van naturen abel van sinne ende verstandich, want si moeten considereren ende weten die complexie der gheenre, die si ghenesen sullen, ende der smarten ende zericheden, dair sij mede

belast sijn, ende echt der saken dair sij mede werken willen; want hets een reghel *contraria contrarijs curantur,* dats te segghen, men sal sieckten ende zericheden ghenesen mit zaken, die van contrarij complexie sijn der complexie der zeeren ende smarten; want Aristoteles seit: *simile additum suo simili facit ipsum furem*, dats te segghen, vier ghedaen tot viere maect te meerre hitten. Welke complexien sijn vierderhande, ghelijc Boecius leert in: *De disciplina scolarium,* als: *sanguinea,* ende is ghelegen *in calido et humido*, dats, in natuerlike hitten ende vuchticheden. Dander is *colerica,* ende is ghelegen in natuerlike hitte ende droecheden. Die dorde is *fleuma*, ende is *contrari colere.* Die vierde is *melancolie* ende is *contrari sanguini.*"

Hierop volgt eene opnoeming der »proprietaten vande vierderhande complexien", en eene bespreking van de vraag: off yghelic mensche onderdanich moet wesen sijnre naturen ende werken naden heysch sijnre complexien? Daarna handelt de Schrijver: »*de modo arguendi quantitatem lesure.*" Hetgeen hij daarvan zegt, is door Van Alkemade in zijn geheel medegedeeld en behoort in deze Bijdrage niet te huis. Alleen wil ik hier nog vermelden, wat de Schrijver zegt van de »smarte ghedaen vechtenderhant":

»Item is te weten, dat smarte is vierderhande, als: *wonden, bloet reezen, onghelike* ende *heuen.* Item *wonde,* na den haircomen, is die quetsinghe, die ghecant is ende ghedaen is vechtender hant, ende is twijerhande, als vleesch wonden ende been wonden... Item *bloet reesen* sijn quetsinghe, die niet ghecant en is, dair tvel off is ende tbloet doir zijpt. Item *onghelike* sijn blaeu leden, dair dat vel niet of en is. Ende *heuen* sijn oprijsinghe des vleesch, dair die huyt niet anders om ontset en is. Item is te weten datmen na den rechte vander steden ende na den ouden haircomen alle smarte groot bij *encken* ende bij *mencken. Mencken* sijn quetsinghe, dair verleemtheden off gheschien, die comen van insnidinghe der zenen, dat ligamenten ende corden sijn des lichaems, die welke, als die an tween ghehouden sijn, so wort dat lichaem ghedissolueert, ende die mensche wort des lits onmachtich... Item is te weten, datmen alle grote van smarte kendt bij meten, nae der steden recht ende na den haircomen, aldus: men neemt enen draet, ende also verde alsmen van buten bekennen mach, dat des menschen huyt of vleesch

derghenen, die ghequets is, ontset is, blaeu of gheresen, so metmen die smarte al ront omme op dat vterste ende langste der quetsinghen; dan, alsmen die mate heeft, so cortmen den draet off, al so lang als hij rontom die smarte gheleit ende ghemeten wort; ende dan metmen den draet, hoe menighen dwym breet dat hij langh is; des ismen sculdich den draet te legghen, alsmen die smarte groten sal, ende meten ter middewairden onder dat voirste lit onder den dwm, ende also menighe dwm breet als die draet langh is, also menighe encke wonde is die quetsinghe off smarte groet. Want elc dwm breet, so voirs is, is een *encke*... Item is te weten, dat die been encken sijn twijerhande; sommige sijn quetsinghe des beens, andere sijn gheleghen in *carthelaginibus*, als in sulker manieren van been, als in der nosen of inden oren is, ende dat heeten *croos*, ende die quetsinghe heeten *croosencken* ende des *beens*..."

Dat Den Briel in de 15de eeuw een *stadschirurgijn* had, blijkt vooreerst uit de door mij in het licht gegeven Keuren dier eeuw [1]).

[1]) Men vindt deze Keuren in Deel III van de Nieuwe Bijdragen voor Rechtsgeleerdheid en Wetgeving. De laatste der aldaar medegedeelde Ordonnanties heeft tot opschrift: „Ordonnantie vanden coorn maten ende andere maten. Gemaect bij tijden van Joncheer Adriaen van Lodijck, als bailliu vanden lande van Voerne etc." — Wat ik in het inleidend woord, dat ik vóór het Supplement plaatste, niet durfde verzekeren, dat namelijk de gemelde Ordonnantie een product is van de 15de eeuw, kan ik thans wel verzekeren. Van Alkemade noemt in zijne Beschryving van Briele, D. I. bl. 372, als baljuws van Den Briel en Voorne op:

1450. *Jonker Adriaan van Reimerswaal.*
1465. Simon Vrederec.
1485. Gillis van Valkestein.
1511. Andries van Bronkhorst.
1514. Lieven Loeven.
..,.. *Jonker Adriaan van Lodyk.*
1564. Jonker Joost van de Werve. — In deze opgave kan *Jonker Adriaan van Lodÿk* worden geschrapt. Deze persoon was dezelfde als *Jonker Adriaan van Reimerswaal*, die heer van Lodijk en van 1439 tot 1464 baljuw van Voorne was. De Rekening van de stedelijke inkomsten en uitgaven, gedaan door de Burgg. Jan Willemsze en Jacob Willemsze, over 1463—1464, heeft aan haar slot: »bij dese Rekenijnge zijn geweest *Adriaen van Remmerswael* bailliu etc." De Rekening over 1465—1466, gedaan in presentie van „Simon Frederic bailliu", heeft onder den titel: *Cost van sceyncken int gemeyn*, dezen post:

Art. 9 »vanden tyenden voirbode" luidt: »Item *meister Lambert, der stede cyrurgiin*, sal in elken excise drincken moigen een vat biers, excise vri, ende niet meer. Des sullen zij [1]) beide hoir kellers laten besien ende opdoen, als die exciseners ommegaen ende zij dat an hem beiden begheren. Ende wairt dat ziis niet doen en wouden, so sullen zij van allen excise ontvryet wesen."

't Blijkt evenzeer uit de nog overgebleven Rekeningen van de stedelijke inkomsten en uitgaven. De zoo even genoemde meester Lambert of Lambrecht wordt ook vermeld in de Rekk. over de jaren 1415—16, 1453—54, 1454—55, 1455—56, 1457—58, 1459—60, 1460—61, 1461—62, 1462—63 en 1463—64. In die over 1415—16 leest men:

»Item gegeuen meester Lambert der stede cyrurgiin van siin jairloon xx ℔ holl. ende IIII ℔ holl. voir een tabbert,

maect tsamen XXIIII ℔ holl.

Uit die over 1453—54 blijkt, dat meester L. een hooger jaarloon, maar geen geld voor een »tabbert" kreeg. Onder de uitgaven vindt men namelijk:

»Ghegeuen meester Lambrecht voer siin jairloen XXVI pont hollans fct. . . . . III ℔ V sc. gr."

Van de genoemde Rekk. vermelden de 5 laatste voor meester Lambrecht een jaarloon van XXX ℔ hollans of III ℔ XV sc. gr.

Dat hij voor buitengewonen arbeid extra beloond werd, zegt ons de Rek. over 1453—54, die dezen post heeft:

»gegeuen meester Lambrecht van die gequetste luyden, die inden brant gequest worden, te heelen . . . . . X sc. gr."

Ofschoon »der stede cyrurgijn", was meester L. niet de eenige chirurgijn in de stad. De Rekening over 1457—58 begint evenals de andere met een rubriek, waarboven staat: *Ontfangen van poorters*, en men vindt daar:

»meester Jan Pietersze die cyrurgijn, tot poerter ontf. opten

---

»Gescenct Jonch. Adriaen van Lodijc XII mengelen wijns, die verdroncken waeren in een gelach daer hem de cost gesceynct was mit eenige vut den Rechte, den stoop VI gr. fac. , ... III sc. gr."

[1]) Hier worden bedoeld de chirurgijn en de in het voorafgaande art. 8 genoemde »meister Henrick die scoelmeister", die ook »in elken excise excise vri een vat biers drincken" mocht.

xiiien dach in octobry ende bijder stede anghenomen is cyrurgijn te wesen, van hem niet ontf."

Deze Jan Pietersze volgde meester Lambert niet op als stadschirurgijn. De reden daarvan is wellicht geweest, dat Jan Pietersze evenals meester L. maar eenvoudig chirurgijn was en de Brielsche Regeering een' man verlangde, die »cyrurgien ende medecijn" was. Zulk een man was meester Willem, en deze trad op eerst nevens en toen in plaats van meester Lambert. De Rek. over 1463—64 heeft deze twee posten:

»betaelt meister Lambrecht voor zijn jaerloon xxx ℔ holl. fct. iii ℔ xv sc. gr.

betaelt meister Willem der steden medecijn ende cyrurgien voor zijn jaerloon v ℔ gr. ende voor zijn tabbart een ℔ gr. fct. ts. vi ℔ gr."

Waarschijnlijk was meester Lambrecht door hoogen ouderdom niet meer in staat zijn werk als vroeger te verrichten en stelde de Regeering der stad daarom nog bij zijn leven meester Willem aan. Dat zij vooreerst geen twee meesters verlangde, blijkt uit de Rekk. over 1465—66, 1466—67, 1467—68 en 1469—70, die alleen van meester Willem gewagen. Het jaarloon van dezen meester bleef niet hetzelfde. Het daalde aanmerkelijk en hij verloor het pond voor een »tabbart" In de Rek. over 1467—68 leest men:

»betaelt meister Willem der steden cirurgien ende medecijn voor zijn jaerloon . . . . ii ℔ x sc. gr."

Later klom het jaarloon weer. In de Rek. over 1469—70 staat:

»betaelt meister Willem de medicijn ende cyrurgien van een half jaer tijts, dat versceen te baefmisse anno lxix 10 ℔ holl. Ende want mitten zeluen meister Willem een nyeuwe andere voorwoorde gemaect wort bijden Gerechte, te wetene dat zijn tijdt altijts vut ende in gaen zoude te baefmisse, twelc eerst ingijnc te baefmisse anno lxix lest leden, ende zal hebben elcx jaers iiii ℔ gr., dus is hem hier bet. van ander half jaer ts. v ℔ v sc. gr."

In overeenstemming hiermede heeft de Rek. over 1470—71:

»betaelt meester Willem medicus ende cyrurgijn van siin wedden van desen jare . . . . iiii ℔ gr."

Het deftige »medicus" komt ook achter den naam van 's mans

opvolger, meester Adriaen [1]), voor, en deze heet geen «cyrurgijn", maar alleen »medicus". Hoe groot zijn tractement als stadsmedicus was, blijkt uit de Rekk. over de jaren 1476—77, 1477—78, 1478—79 en 1480—81, waarin geschreven staat:

»betaelt meester Adriaen medicus voor sijn jairloon II £ gr."

De eerste der genoemde Rekk. vermeldt alleen Mr. Adriaen als stadsmedicus. Uit de andere blijkt, dat er een 2de, hooger bezoldigde stadsmedicus kwam. De Rek. over 1477—78 heeft niet alleen den post van II ℔ gr. voor Mr. Adriaen, maar ook den volgenden:

»ghegeuen meester Nyclaes medicus voor sijn jairloon III ℔ gr. ende noch den zeluen gegeuen van alsulke II ℔ gr. tsiairs als hem bij mijn genad. Vrouwe noch gegunt zijn als van eenen haluen jare xx sc. gr. fct. . . . . IIII ℔ gr."

In de Rek. over 1478—79 leest men evenzoo:

»bet. meester Clays medicus voer sijn jaerloon III ℔ gr. ende noch II ℔ gr. tsiairs die hem gegunt sijn bij bidden van mijn genad. Vrouwe fct. . . . . V ℔ gr."

En daarna: »meester Adriaen medicus voer sijn jairloon II ℔ gr."

Dezelfde posten heeft de Rek. over 1580—81, maar zij verzwijgt, waardoor meester Clays met II ℔ boven zijn III ℔ werd begunstigd. Men leest in haar slechts:

»bet. meester Clais medicus voor sijn jairloon . . V ℔ gr."

Of die heeren medici ook als stadschirurgijns fungeerden, kan ik niet met zekerheid zeggen. Ik kan alleen mededeelen, dat de Rekeningen, die van hen gewagen, geen melding maken van een stadschirurgijn, en dat de Rek. over 1477—78 dezen post heeft:

»ghegeuen meester Splinter ende Lijsbet die meestorse van II mannen te meesteren die inden brant ghequetst waren, van elc II ℔ holl. fct. . . . . X sc. gr."

Met het oog op 't een en ander meen ik te mogen aannemen, dat de stadsmedici Adriaen en Nyclaes ook als stadschirurgijns werkzaam waren, maar niet belast werden met buitengewone zaken, zooals het helpen van menschen, die »inden brant ghequetst waren."

---

[1]) Daar de Rekk. over de jaren 1471—76 ontbreken, kan ik niet zeggen, of meester Adriaen de onmiddellijke opvolger van meester Willem was.

Met uitzondering van een zestal [1]), maken de overgebleven Rekk. uit de 15de eeuw ook gewag van een stadsvroedvrouw. Haar jaarloon was niet altijd hetzelfde. Volgens de Rek. over 1455—56 kreeg »Lijsbeth tvroewijf" v ℔ holl. of XII sc. VI d. gr. De Rekk. over 1459—60, 1460—61, 1461—62, 1462—63, 1463—64, 1465—66 1476—77, 1477—78 en 1478—79 vermelden dat het jaarloon XX sc. gr. was. De Rekk. over 1466—67 en 1467—68 spreken van een jaarloon van X sc. gr.

De vraag, of er in de 15de eeuw reeds apothekers waren, moet met het oog op de bestaande Rekeningen bevestigend worden beantwoord. De Rek. over 1462—63 heeft onder hare uitgaven een rubriek, die aan haar hoofd heeft: Vutgeuen van renten te Leyden", en men leest daar:

»betaelt Ysbrant Heindricxze *de appoteker* dit jaer renten etc."

Evenmin als Leiden was Den Briel in de 15de eeuw zonder apotheek. Van een Brielschen apotheker en wel van een stadsapotheker leest men reeds in de Rek. over 1415—16. Onder de uitgaven voor jaarloon vindt men daar:

»Item gegeuen meester Pieter den *apotecarius* . XVI ℔ holl."

In de Rek. over 1466—67 treft men onder het hoofd »ontfangen van poorters" het volgende aan:

»Item Adriaen Piersze *de appoteker* tot poorter ontfangen den XVIIen dach in october, borge Heyn Been . . II sc. VI d. gr."

Of die Adriaen stadsapotheker geworden is, is mij niet gebleken. Wel had Den Briel ook later een stadsapotheker. In de Rek. over 1480—81 leest men onder het hoofd: »Cost van jaerloon":

»Item opten VIden dach van Aprille is angenomen Jacob Claisze appoteecker te weesen der stede vanden Brielle des jaers om IIII ℔ gr. die welke bij beueele vanden Gerechte hem betaelt zijn van eenen jaere te voeren hem meede te behelpen ald. hier bet. IIII ℔ gr."

Bijzonderheden uit de laatste 20 jaren der 15de eeuw kan ik

---

[1]) Deze zes zijn de Rekk. over de jaren 1415—16, 1453—54, 1454—55, 1457—58, 1469—70 en 1480—81. De laatste heeft dezen post:

»betaelt zeekere vrouwen die begeerende waeren omme dat men wt zien soude omme een goet vroetwijff te hebben ende togen tot Rotterdam, Delfft, Leyden ende Dordrecht alsoe lange dat zij een creegen, ende verreyst

X sc. gr."

niet mededeelen. Door de spoliatie, waaraan het Brielsche Gemeente-archief in het begin dezer eeuw blootgestaan heeft [1]), ontbreken de Rekeningen der stedelijke inkomsten en uitgaven, in die jaren gedaan, en niet alleen deze, met haar ook de Rekeningen uit de eerste helft der 16de eeuw. Uit dien tijd is echter nog aanwezig een keurboek, en dat boek bevat de volgende, vermeldenswaardige Ordonnantie, te Brielle gepubliceerd in 1527:

»Ordonnnantie vande gepromoueerde medecinen etc. Alzoe veel diuersche parsoenen, die gheen doctoeren, licenciaten noch gepromoueerde medicinen en zijn, alzoe geestelicken als waerlicken parsoenen, hem zeluen dagelicx onderwinden hier binnen der stede vanden Brielle ende lande van Voorne te bezien wateren oft urinen van zijecke menschen, ende daer vp ordonneren zeker recepten ende medicinen, die zij hemluijden inne gheuen, duer twelcke veel zijecken belast worden, zoe dat zij, mits innemende ende den raedt doende vande zelue die alzoe wateren bezijen, gebrocht worden van leuenden lijue ter doot, oft ten minsten daer deur commen tot groote quellende zijecten; ende omme hier inne te voersien tot eere, weluaert ende gesontheijt vanden gemeenten ende ingesetenen der stede vanden Brielle ende lande van Voorne, soe is geordonneert bijden Bailliu van sKeijssers weghe, mannen van leene slants van Voorne ende gerechte der stede vanden Brielle, dat nijemant, wij hij zij, alzoe wel geestelicke als waerlicke parsoenen, hem en veruorderen van nv voort an hier binnen der voors. stede vanden Brielle ende lande van Voorne eenighe zijecken wateren oft urinen te bezien, oft oock eenighe recepten ofte medicinen te ordonneren ende den luijden inne te gheuen, *ten zij dat zij doctoers, licenciaten, gepromoueert in medicijnen, zijn, ende nijemant anders*, up een boete van drie ponden holl., telcker reijsse te verbueren, ende vp correctie, alzoe wel den ghenen die de waters bezijen, oft de medicinen den luijden inne gheuen, als oock den ghenen die de waters bringhen oft zenden, oft oock die de medicinen inne nemen."

In 1553, 1571, 1576 en 1580 werd deze Ordonnantie op nieuw

[1]) Zie over deze spoliatie het Voorbericht in 't eerste (en laatste) stuk van »Het Brielsche Archief, Geschied- en Letterkundige Naoogst."

gepubliceerd met eenige wijziging. In de uitgave van 1553 leest men in plaats van de cursief gedrukte woorden het volgende: »ten zij dat zijluijden daer toe bijden bailliu ende gerechte der stede vanden Brielle geadmitteert worden ende expert beuonden in medecynen omme de zelue toe te mogen laeten." Later werden de woorden: »alzoe wel geestelicken als waerlicken parsoenen" geschrapt. Ook liet men toen natuurlijk de woorden: »vān sKeijssers weghe" weg, en plaatste men achter: »mannen van leene slants van Voorne", het woord »Burgemeesters".

Bij het heerschen van pestilentie beval de Overheid aan de burgerij te bidden tot God Almachtig. Vóór 1572 moest aan dat bidden gepaard gaan het houden van een processie; na 1572 schreef men bij het bidden vasten voor. Vóór noch na 1572 bepaalde men zich echter tot het genoemde. Men gebood ook maatregelen te nemen tot voorkoming of bestrijding der ziekte. Op den 21 Aug. 1538 en den 9 Oct. 1557 werd het volgende gepubliceerd in Den Briel:

»Is geordonneert om die weeckheyt des tyts datmen allen huysen, daer dese naeste drie weecken yemant vande quade siecte in gesturuen is off voerdan noch steruen mach, datmen voerde selue huysen bouen vuythangen sal een halff gleuy scooff van stroo ende die selffde laeten hangen voer een tyt van ses weecken, opte boete van xxx sc. hollants ende correcxie, telcken reyse als zy daer off bekeurt worden.

Voort beueelt men dat de ghene, die inde huysen blijuen, daer yemant inne sterft vander quaeder siecte, haerluyder huysen toe sullen houden ende noch neringe noch enyge coopmanscepe doen, noch gheenderhande ghoedt daer vuyt te dragen om te luchten off anders, binnen de voers. ses weecken. Ende en sullen oeck onder tvolck nyet verkeeren, noch wandelen, noch erghens gaen oft staen, zij en hebben een wit stocxken bloot inde handt, een elle lanck ende nyet corter. Desgelijcx alle die ghene die ouer enyge siecken gaen off bewaeren, op gelijcke boete ende correcxie.

Item zij zullen haer witte roede draegen openbaer vanden voers. ellen lanck in haer handt, zonder die enichsins te decken inder mauwen, onder cleeren, heucken off faelgen. Ende wat zy coopen willen van des zy behouuen, dat zullen zy van verre wysen mitter

roede, zonder yet te handelen, tasten off prouuen, op gelijcke boete ende correcxie.

Voort beueelt men de voers. personen in gheen prochye kercken te comen om misse te hooren, sermoenen oft enyge diensten Gods, maer sullen gaen mogen in gasthuysen oft cloosteren, ende anders nyet, om misse te hooren alleenlick, maer geen sermoen, noch oeck in gheen vergaringe van volcke, processien ende diergelycke, op gelijcke boeten ende correcxie.

Voort en salmen gheen erffhuysen houden om goet te vercoopen dan acht weecken nae dat die doot huysruyminge gedaen heeft, vp gelijcke boete ende correcxie alsvooren."

Op den 12 Oct. 1573 werd door de Brielsche Regeering een »allgemeyne bedeldach ende vasteldach" uitgeschreven, maar tevens geordonneerd, dat al wie binnen Den Briel ziek mocht worden en »dair van te bedde vallen", gehouden zou zijn »den medechijn ouer hem te ontbieden vp peijne van vier ponden Hollandts". Wanneer hij meenen mocht dat zijn ziekte de »quaede ziecte" niet was, dan zou hij »den doctoer mogen thuijs laeten", maar werd »naemaels beuonden tzij nae zijn ouerlijden oft anders", dat de ziekte de »quaede ziecte" geweest was, dan zou de voorschreven boete betaald moeten worden.

Voorts werd op dienzelfden dag nog gepubliceerd:

»Noch zoe es geordonneert dat zoe verde yemandt zieck worde vande quade ziecte, die zal gehouden zijn ter stondt zijn huijs te sluijten, ende zal gesloeten gehouden worden een maendt nae zijn ouerlijden, ende dat vp de boete voors. (4 ponden holl.)."

Op den 13 Febr. 1574 vaardigde de Brielsche Regeering nog dit verbod uit:

»Voorts verbiet men eenen yegelycken van nv voortaen, dat hem nyemandt en veruoerdere alhier binnen deser stede eenich loeck te vercoopen, int heijmelijcken nochte int openbaer, nochte oick het zelue te eeten desen periculuesen tyt geduerende, tot anders bijden gerechte daer inne geordonneert zall weesen, vp een boete van vier pont hollandts." [1])

[1]) In 1602 werd met het oog op de pestziekte verboden het inbrengen en verkoopen van »diversche vruchten, vierich ende nijet rip, soe van peeren, ap-

Den 5 Nov. 1588 verscheen er een publicatie »nopende de gaue Goods", van dezen inhoud:

»Alsoo in desen tyde dat God Almachtich ons schijnt te comen besoucken mit zijne goddelijcke gaue, namelick de smettelicke siecte, genaempt de gaue Godts, voor all dient goede ordre te stellen, ten eijnde de selue siecte hem niet en verspreijde ende vorder den ingesetenen deser stede en infectere, soo es bijden Stedehouder vanden Bailliu, Burgemeesters ende Gerechte deser stede vanden Brielle geordonneert, dat nijemande, wije hij oock zij, en zal mogen houden loopen eenige varckens bij dage ofte nachte langes der strate, opte verbeurte van een ijder varcke twintich stuuers, ende voor de IIe mael XXX stuuers, ende voorde derdemael de varckens verbeurt; daer van bekeurders zullen wesen alle soldaten, sheeren dienars ofte anders, die daer toe zullen werden geordonneert. Van gelijcken en zal niemande des auons nade clocke seuen vren inde winter mogen houden loopen opter straten eenige honden, off men zal de selue vrijelicken mogen doot slaen, ende des somers achter de clocke negen vren, op gelijcke penen van doot slaen als vooren."

»Omme soe veel doenlicken te weeren de peste ende andere heete siecten", publiceerde de Brielsche Regeering den 18 Oct. 1599 eene Ordonnantie [1]), waarin o. a. de volgende bepalingen voorkomen:

»Item dat egeene dooden, die vande heete ende infecteuse siecte zullen comen te ouerlijden, langer bouen de aerde sullen werden gehouden dan eenen nacht, ende d'zelue doen ter aerden brengen des voormiddaechs voor de clocke acht, ende des naermiddaechs naer vier vren, doende d'zelue ten naesten sloope ter kerckwaertz thoe, soe veel doenlicken es, achter henen dragen etc."

»Es mede geordonneert, dat de vleijschouwers ende burgers

---

pelen, witte, roode, blaeuwe ofte andere pruijmen als anders." Ook was men er op bedacht, dat de besmettelijke ziekte door personen van buiten kon worden aangebracht, en verscheen er dientengevolge eene Ordonnantie tegen het »geheel ofte bij gedeelte verhuijren van huijsen aen diuersche persoonen, van buijten incomende."

[1]) Deze Ord. werd gerenoveerd den 31 Aug. 1602, den 25 Julij 1603 en den 2 Nov. 1635.

deser stede, die van nu voortz aen eenige beesten, ossen, koeijen, schapen ende varcken, geen vuijtbesondert, sullen slachten, tbloet met der daet sullen opscheppen ofte vangen in tobben, ende tzelue datelicken wechdraegen ter plaetze daer tzelue geenen stanck en can causeren, sonder dat zij sullen vermogen tvoors. bloet te laten loopen door de gooten ende voor de huijsen, als tot noch thoe es geschiet etc."

»Voortz alsoe eenige hen vervorderen opte houcken vande straten ende door de geheele stadt te backen bouckendekoucken, causerende eenen seer grooten onlijdelicken stanck, daerouer grootelicx wert geclaecht, soe es bij den Stedehouder, Burghemeesteren ende Regierders voorn. gekeurt ende geordonneert, keuren ende ordonneren mitz desen, dat nijemant, wie hij zij, van nu voortzaen eenige bouckendekoucken opte houcken vande straeten ofte buijten heurluider huijsen sullen mogen backen, maer dat zij tzelue gehouden sullen zijn te doen binnen heurluider huijsen, waer nae zij d' zelue gebacken zijnde opte straete sullen mogen vercoopen, ende dit opte verbeurte, wie bevonden sal werden contrarie gedaen te hebben, vande pot, panne ende andere gereetschap, die alsulcke bouckendekouckbacxters bij haer sullen hebben, die henluiden datel. bij sHeeren dienaers sal werden affgenomen."

(*Wordt vervolgd.*) H. DE JAGER.

Voltaire in Nederland. (XXVI, bl. 76). Ik verwijs den vrager naar het volgende werkje: Voltaire, Saint-Germain, Cagliostro, Mirabeau in Nederland. Historische Herinneringen uit de Achttiende Eeuw door Jhr. C. A. van Sypesteyn. — 's Gravenhage, C. van Doorn & Zoon, 1869. CONST. B.

Lichtkroonen in de kerken. Ik heb lang niet geweten, zoo schreef A. Curzon [1]), nadat hij de zilveren, zwaar vergulde kroonen in de grieksche kerken van Trebisonde, van acht tot tien voet middellijn en versierd met inschriften en afbeeldingen van heiligen en grimmig uitziende cherubijnen had vermeld, vanwaar eigenlijk in Enge-

[1]) Robert Curzon. Visit to the monasteries in the Levant. (In de Caucasische Landen en Armenie in Reistafereelen door Prof. Dr. Karl Koch. Gron. 1856) blz. 120.

land (ook vroeger in de Nederlanden) het gebruik afkomstig is, om in kerken van jonger dagteekening, maar in ouden stijl gebouwd, kroonen op te hangen. In roomsch-catholieke, uitgenomen te Aken, ziet men die nooit. Zij behooren echter, gelijk ik mij thans overtuigd heb, wezenlijk tot den griekschen ritus en zijn dus denkelijk uit het Oosten tot ons overgekomen.

Regeering te Utrecht. Die vive in 't voerjaer en in 't najaer. De Nav. XXIX, 492 gestelde vraag laat zich uit het Utrechtsch Plakkaatboek zelf (III, 245 vvg.) beantwoorden. Het ambt der vijve, dat zeer aanzienlijk was, en waartoe zoowel raden, als burgers buiten den raad, en in dit laatste geval dikwijls gewezen schepenen, raden, enz., bij loting door den raad gekozen werden, is ingesteld om den invloed des Bisschops op de stadsregeering te verzwakken. Daar toch de machtige kerkvoogd gedurig met den stedelijken raad overhoop lag, stelde men dit ambt, waaraan vele functiën van den schout verbonden werden, in, om den eigenlijk gezegden schout, die steeds door den bisschop benoemd werd, voor een aanmerkelijk deel van zijn gezag te berooven, of dit ten minsten te beperken. Daarom kon dan ook, bij de overdracht der Temporaliteit in den jare 1528, toen dit ambt werd opgeheven, de graaf van Hoogstraten aan de waardigheid van den schout nieuwen luister bijzetten. De vijve, uit wie één burgemeester (meesttijds een regeerend schepen) was, moesten de rust en veiligheid in de stad Utrecht bevorderen, alle ongebondenheid en oneerbaarheid te keer gaan, ook in het nachtelijk uur, en van hier, dat zij tevens gezag uitoefenden over de nachtwachts, klepperlieden, enz. Zij werden voor een half jaar aangesteld, van Lichtmis tot Jacobsdag, en van Jacobsdag tot Lichtmis. Dat men op de lijst der magistraatspersonen onder de rubriek »Die vive in 't najaer" meestal puntjes in plaats van persoonsnamen opmerkt, ja soms enkel »Die vive" (in 't voerjaer) aantreft, zoodat die rubriek dan geheel achterwege blijft, drukt vermoedelijk louter een stempel van onvolledigheid op de lijst. Bestond hun collegie oorspronkelijk uit vijf personen, sedert 1417 (volgens de lijst) verkoos men er zes met behoud van den oorspronkelijken naam van »Die vive". Ontmoet men soms twee burgemeesters (of presidenten), in plaats van één, dan heeft de

éééne in het voorjaar, de andere in het najaar aan het hoofd van zijn collegie gestaan. Ziet men eindelijk de benaming »Die vive in 't voerjaer en in 't najaer" dikwerf afgewisseld met die van »Totten quadien (kwaaddoeners) in 't voerjaar en in 't najaer", zoo wordt door deze laatste benaming het voornaamste deel van hun ambt aangeduid, t. w. om alle euveldaden uit te vorschen, en die ter kennisse van den stedelijken raad te brengen.

Zoo wie van deze instelling, welke uit den aard der zaak alleen de stad Utrecht betrof, meer wenscht te weten, raadplege gezegd Plakkaatboek, t. a. p,

J. ANSPACH.

VRAGEN.

Guillebert de Lannoy. In 1840 gaf prof. Serrure in de werken van de Société des bibliophiles du Hainaut te Mons een hs. in zijn bezit uit, getiteld: Voyages et ambassades de Guillebert de Lannoy, chevalier de la Toison d'or, seigneur de Saintes, Willewal, Tronchiennes, Beaumont et Wahignies. De baron de Saint Genois vermeldt hem ook in zijn: Histoire des Voyageurs Belges, T. I, p. 127 als reiziger in het H. Land, Tartarije, Afrika, 1399—1450. Wij lezen aldaar: En 1426 l'infatigable chevalier reprend la vie militaire, va faire la guerre contre les Hollandais, ou plutôt contre la celêbre Jacqueline de Bavière, devint gouverneur de Rotterdam et assiste en 1427 à la bataille de Brouwershaven avec le duc de Bourgogne. Blijkt dit ook uit Nederlandsche bronnen. [1])

J. D.
L.

Gruit- en hopgeld. Bestaat er eene gedrukte verhandeling over gruit- en hopgeld? Zoo ja, waar? Zoo neen, kan een der lezers

---

[1]) In 1845 ontvingen wij van den uitgeweken Poolschen dictator? Joachim Lelewel ten geschenke (91 en 46 pp.) een in het Poolsch en Fransch te Brussel in November 1843 geschreven werkje getiteld: Guillebert de Lannoy et ses voyages en 1413, 1414 et 1421, commentés en français et en polonais, (tiré à cent exemplaires.) Poolsche titel: Gilbert de Lannoy I jego podróze przez Joachima Lelewela. Posnan, 1844. — Lelewel graveerde eigenhandig het kaartje en vignet voor dit werkje en de vele muntplaten voor zijne belangrijke numismatische werken... op een dakkamertje met een pennemes!

van dit tijdschrift mij omtrent den juisten aard dier belastingen inlichten? Hetgeen omtrent gruit en gruitgeld gezegd wordt in Junii Batavia, Matthaei Veteris Ævi Analecta, D. v. Bleisweik, Beschr. v. Delft en Pars, Katweiksche Oudheeden is bekend.

Helmond. AUG. SASSEN.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Caspar Duarte. (XXIX, bl. 504.) In de korte biographische aanteekeningen van Const. Huygens, uitgegeven door prof. Boot in de Verslagen en Mededeelingen der Kon. Akademie, is aangeteekend dat Duarte den 12den november 1653 in zijn 71e jaar overleden is. Onder de onuitgegevene latijnsche gedichten van Huygens wordt nog het volgende gevonden.

In effigiem C. Duarti.

Quam gravis extincti fuerit jactura Duarti,
Cujus adhuc placet hic nobilis umbra, vide:
Quas orbi quatuor genetrix Antwerpia Musas
Sic dedit, ut Pindi plectra lyrasque novem
Cedere compulerit, harum, dum vita maneret,
Hic pater, hic amor, hic dux, hic Apollo fuit.

Hofw. 5 Apr. 57.

P. LEENDERTZ WZ.

XII.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. Dirks.

477. 1570. *v. L.* I, blz. 134. Op het voltrokken huwelijk van Philips II met Anna van Oostenrijk. Kz.: onder het armstuk: A(*nno*) 70. (Verz. van den heer *P. H. van Gelder* te Velp.)

1571. *v. L,* I, blz. 136 (1—2). Ter eere van den Hertog van Alva. Hiervan zijn varianten, zooals:

478. 136 (2). Met *Belgiae* in plaats van *Belg.* (Verz. als boven.)

479. 136 (2). Geen omschrift op de vz. en op de kz. alleen het

opschrift en geen jaartal. *V. Orden,* II, blz. 59. Cat. *v. Orden,* n°. 524. K. *f* -.80.

480. Kleiner dan n°. 1. Vz.: Omschrift: *Ferd. Alb. dvx castror. praef.* Z. $9^1/_2$ W. *Becker* comp. n°. 160. *f* 14.50. Gr. (30) in plaats van Gr. (41).

481. Vz. *v. L.* I, 136 (1) met kz. *v. L.* I, 173. (K.) (Aant. van *H. van Gelder.*)

482. (K.) Vz. *v. L.* I, 136 (1) met kz. *v. L.* I, 121 (1) (K.) (Id.)

483. 1571. *v. L.* I, 137. Oprigting van het standbeeld van den hertog van Alva. *Jvngelingi oprs.* Zie over *Jacobus Jonghelinck* (1550—1606), zijne bronswerken, zegels en gedenkpenningen den heer *Alexandre Pinchart* in de *Revue,* 1854, p. 209—239 (tiré à part). *Hist.* p. 21. *Recherches sur les graveurs de médailles,* etc. T. I, p. 312. Over het standbeeld *Revue,* 1854, p. 224—227.

Deze penning komt ook voor met vz. *v. L.* I, blz. 522.

484. *v. L.* I, 139. Ter eere van *Benedictus Arias Montanus* in 1569 door *Jonghelinck* volgens *Pinchart, Revue,* 1854, p. 236, *Hist.* p. 24 (11) gesneden.

485. Vergelijk *v. L.,* I, 140, *Pivs V* enz. Vz.: Bb. regts zonder mijter. *Pivs V pontifex Maximvs An*(no) *V. Jo. Ant. R. f*(ecit, d. i.: *Joannes Antonius Rubeus* of *Giovanni Antonio Rossi,* stempelsnijder in Florence en Rome (1555—1572). Cat. *P. Smidt van Gelder,* n°. 748. *'t Hooft,* n°. 287.

486. *v. L.* I, 141 (1). Het overhandigen van den gewijden standaard. Ook met b.b. links ziende en *Ant. s. r. e.* en onder den arm *J. Melon f.* (*v. Orden* II, blz. 60) of *J. Melon f.* (*Pinchart,* p. 31 (3). Cat. *P. Smidt v. Gelder,* n°. 749. Z. $39^1/_2$ w. Kz. Alles veel beter afgewerkt (verz. *P. H. van Gelder*). Cat. *v. Dam,* n°. 638. Z. *f* 30. *Stricker* I, 1859, n°. 2949 *f* 10.50. *Bom,* Junij 1876, blz. 111, n°. 1943.

487. Z. j. *v. L.* I, 141 (2). Als boven. Is later geslagen: namaaksel. Ook iets kleiner voorkomende met *Granvellan* en *vincis.* Kz. Met minder figuren of omstanders. Afgeb. bij *de Jonge en de Vries,* pl. V (5), I, blz. 66—67.

488. 1571. *v. L.* I, 142 (2). Op het vernielen der Turksche vloot. Wat kleiner, doch ook met b.b. van Don Juan, maar op de vz. onder het armstuk: *Jo. v. Melon f.* 1571. Kz. Beneden de zuil:

Die VIII October (sic) 1571. (G. 26. Verz. k. Cat. *P. Smidt v. Gelder*, n°. 751. Verz. *P. H. v. Gelder.* Zilv. geg. 31 W.) Vergelijk *van Orden* II, blz. 61.

489. 1571. Op de belangrijke gebeurtenissen van dit jaar. Nederl. Gedenkp. Vz.: Een voornaam personnage met pelsmantel en baret wordt door eenen Spaanschen soldaat met den degen in de opgeheven hand aangetast. Omschrift: ✠ *Menich. benijt. dat. een. ander. gheniet*, waarachter een muntmeesters- of graveursmerk, zamengesteld uit een klaverblad en een mijnwerkershouweel. Kz.: Twee rijk gekleede heeren, blootshoofds met hunne baretten in de hand. Boven hen, 1571. Omschrift: *Als: i hy: mede: geniet: so: ist: hem: geen: verdriet.* (De *i* schijnt een graveerfout te zijn). Beschreven enz. door den graaf *M. Nahuys* in de *Revue*, 1878, p. 67—69, pl. 2, n°. 6. Zie Cat. *Roos*, 18 Febr. 1858, n°. 32. Z. Verz. *Höhn* te Wiesbaden).

490. 1572. *v. L.* I, 144. Ter eere van Alexander van Farnese. *v. Orden* II, blz. 63, zegt XIII moet XXVII zijn. Men verbetere bij hem 1571 in 1572.

491. 1572. *v. L.* I, 147. Zoogenaamde geuzenpenning. Echt, zeer zeldzaam in Kon. Kab. Zie *v. Orden* II, blz. 63. Ook met *Phs.* 2. *d. g.* (Verz. *P. H. van Gelder*).

492. 1572. 1 April. *v. L.* I, blz. 148. Op het innemen van den Briel. Komt ook voor in dezelfde grootte, doch vz. met het b.b. van Philips en daaronder: 1572 *En tout fidelle au Roy.* Kz.: Bedeltasch enz. *Jvsqves* etc. 1566. Meded. van *C. G. Boonzajer* in den *Navorscher* VII, blz. 46. Zeeuwsch Gen. n°. 106. Z. Iets kleiner. (Verz. van *Mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg.* Cat. Oudh. Delft, n°. 74). *v. Orden* II, blz. 63.

492. 1572 4 Jvnii. *v. L.* I, 155. P.pl. (iets kleiner bij *P. Smidt v. Gelder,* n°. 769)) ter eere van den Prins van Oranje enz. Met *alle* (?) wapenschilden der verbondene Edelen, zegt *v. Orden* II, blz. 66. *Welke* negen wapens zijn *dit?*

493. 1572. *v. L.* I, 157. *Tiende Penning.* Cat. *v. Duren,* n°. 372, verschilt eenigzins in gravure en is grooter.

494. 1572. *v. L.* I, 161 (2). Noodmunt van Haarlem met ring en oog. Kz.: Doodbaar. Daaronder op een wimpel IN FINE CANITVR LAVS. (Als bewijs dat het in Haarlem, in 1572, nog gebruikelijk

was onder de begrafenis een *lofzang* te zingen). *Jan pieters Deymā proviandt meester int beleg van Haerlem.* Afgeb. bij *J. Le Francq van Berkhey, Nat. Hist. v. Holland* III, 3, pl. XII. Zie ald blz. 1915, 1921 en 1962, *v. Orden* II, 69, bij *van der Chijs* en ald. Deel II, blz. 841. Cat. *Kleijnenbergh*, n°. 66. *f* 16. (29 W. z.) *K. Kaan*, n°. 276.

495. (1572 28 Junij) Overlijden van *J. G. Becanus* te Maastricht, schrijver van de *Origines Antwerpianae*, door *Simon*. (Zie *A. Durand, Médailles et jetons des Numismates.* Genève 1865, p. 14.

496. 1572. Kerk. penning van *Maastricht?* Vz.: Mariabeeld met het kind Jezus op den arm. Omschrift: *Beata virgo trajectensis.* Kz.: In drie rijen bovenaan: 14 koppen en daaronder 5 beelden, waarvan het middelste iets dikker en niet zooals de andere gewapend is. Onder deze 5 beelden ligt een beeld uitgestrekt op den grond en daaronder staat: 1572. *Navorscher* VII, blz. 35, 148 en XIV, blz. 169, door *J. L. A. Immerzeel,* die vermoedt dat in een werkje van *L. van der Burch, Aedis Divae Mariae Virginis Ultraj. Origines.* Ultraj. 1677 4°. (ons niet voorgekomen) inlichting zoude te vinden zijn. Doch het *Trajectensis* wijst meer op *Maastricht.* Opheldering wordt gevraagd.

497. *v. L.* I, 159 (1) Z. 29. Nm. van Middelburg van 50 st. Kz.: gegr. *Sy. moghe. wel. svche. die. ons. doen. ſvichen. Als. wy. wederomme. svllen. syn. in. genschen.* Cat. *Bom,* Junij 1876, blz. 104, n°. 1778. (Niet bij *Malliet*).

498. 1572. *Hieronymus Imhof* (Vergel. de penningen. Verv. *van Loon*, n°. 169—170 en 178 ter eere van den Gouv. Gen. *G. W. baron van Imhoff*). Vz. *Jeroni: Imhof. aet: sve.* 47 *Anno salvtis* 1572. B.b. met baard van de regterzijde gezien, in overjas met staande kraag, om den hals een dubbele keten met kleinood. Kz.: *Mors aufert omnia preter virtutem et artem.* Gehelmd wapen. D. 34. G. 13. Cat. *der Gothard Minus'sche Thaler-und medaillensammlung*, u. s. w. 1874. S. 378, n°. 5310.

499. 1573. (13 December 1572—13 Julij 1573). *Haarlems beleg.* Vz.: De leeuw in den hollandschen tuin met den standaard. Voor hem het wapen van Prins Willem van Oranje. Omschrift: *Soli* × *deo* × *gloria* 1573. Kz.: Wapen van Haarlem. *Vicit* × *vim* × *virtvs.* Medeg. door graaf *Nahuys* in de *Revue* 1872, p. 360—362, pl. f. n°. 26.

500. 1573. Noodmunten van Alkmaar. Zie *Malliet* en in den *Navorscher* XI, 1861, blz. 137 de aanteekening, waaruit blijkt dat *Cornelis Louriz* en *Sijmen Garbrantsz*, goudsmeden te Alkmaar, voor *f* 9 die munten stempelden en sloegen.

501. *v. L.* I, 168. Vroedschappenningen van Alkmaar. Zie *v. Orden*, II, blz. 77—78. In het Archief dier stad (zie *Dr. P. Scheltema, Inventaris*, blz. 120, n°. 86) zijn stukken van 1692—1711 betreffende het maken van de stempels der vroedschapspenningen als n°. 89. Memorie van ontvangst en uitgaaf der gouden vroedschapspenningen geslagen volgens de resolutie der vroedschap van 30 April 1695 en 11 Decb. 1706. Drie verschillende afslagen zijn in het stedelijk Museum te Alkmaar. *Verslag* over 1875. blz. 8. Naar den stempel, voor eenige jaren nog aanwezig, is in 1875 te vergeefs gezocht (ald. blz. 6—8).

502. (z. j. 1573 11 October) *v. L.* I, 169. Toegepast op de nederlaag van den Graaf van Bossu. Vgl. *v. Orden* II, blz. 78. Ook met een *zeilend schip* op de kz. Verz. *mr. Jer. de Vries Jerz.* Cat. *Amicitia* April 1869, n°. 101. Cat. *P. Smidt v. Gelder*, n°. 811. G. 19. Goud 10 w. $4^1/_2$ K.

503. z. j. Gegr. Vz.: het wapen van den admiraal Bossu. Kz.: Bossu ZEESLAG D 10 M. D. 11 D*a*(g), benevens een kleiner penning. Vz.: Een schip. Kz.: Het wapen van West-Friesland. Beide penn. hangen aan een gewerkten zilveren keten. Z. 183 w. te zamen. Cat. *Noot-Nagel* 1858, n°. 176. Nu in Verz. *mr. Jer. de Vries Jerz.*

504. z. j. In *Cat. Oudh.* Delft, n°. 3957 (2de suppl. in fine). Zware zilveren bewerkte ketting, waaraan een zilveren penning met het wapen van Monnikendam en van West-Friesland. Kz.: *Bossu zeeslag d.* 10 *m. d.* 11 *da*(*g*). (Vgl. n°. 503).

505. Papieren geld te Leiden geslagen. 1573—1574. *v. L.* I, 182. *v. Orden* II, 83—86, Zie nog *J. Le Francq van Berkhey, Oud Hollands Vriendschap.* Leiden 1809, blz. 136. »*Cornelius de Water*, Goud en silversmit, was waarschijnlijk de stempelsnijder er van" *Berigten van het Hist. Gezelschap* te Utrecht., I, 2de stuk, blz. 5—15, en *Kronijk*, 4de jaargang, 1878, blz. 196—197 door *Jhr Rammelman Elsevier.*

506. 1573. Gedenkp. (geestelijke penning). Vz.: de slang

in de woestijn. Omschr.: *Cvratorem. animi. medicvmqve figvro salvtis* (Ik stel voor den hoeder en geneesheer der ziel). Kz.: *Vvlneribvs. cvro. vestra meis* 1573 (Door mijne wonden genees ik de uwe). Cat. *J. van Dam DWz.*, n°. 685, die de letters C. V. B. heeft, (terwijl de Cat. van het Museum van Oudh. te Utrecht. 1878, n°. 1877 C. V. E. 1573 heeft) Z. *f* 6.50 (Graaf *Nahuys*). (Utrechts Museum).

1574. 507. *v. L.* I, blz. 180 (1). Dankstuk van Zeeland. Kz.: eene emblematische voorstelling. De wereldkloot in den vorm van den rijksappel met het kruis, liggende in een boekbinderspers, door twee schroeven vast aangedraaid, waaronder een brandend vuur en waarboven drie zwaarden zijn geplaatst met de punten rustende in de bovenplank van de pers; ter linker zijde een steenen fort of batterij, waarvan twee vlaggen wapperen, gewapend met vier stukken geschut en ter regterzijde een varend schip, mede van geschut voorzien. Volgens *Rethaan Macaré*, (Aant. Sectie Verg. 1858, blz. 13. Prov. Utr. Gen.) »De aarde in benarden toestand, door vuur en zwaard, te land en te water in 1574 bestookt.

Penningen ter eere van *Frederik Perrenot* (Vgl. *Antonius Perrenot* en *Nicolaus Perrenot*, n°. VIII, 368—379).

FrederikPerrenot was de broeder van *Antonius P.*, meer bekend als de kardinaal van *Granvelle*. Hij was de jongste zoon van *Nicolaas P.*, en werd te Barcelona den 3 April 1536 geboren. Hij trad in dienst van koning Philips II, bleef na het vertrek van den kardinaal (13 Maart 1563) in de Nederlanden en nam deel in 1566 aan het verbond der edelen. Toen Alva (1567) was gekomen, vond hij het raadzaam om naar Bourgondië uit te wijken, maar hij werd genoodzaakt om zijne afzondering te verbreken door zijne benoeming, in 1571, tot gouverneur van Antwerpen. Van dien tijd 1571 tot 1592, toen hij de Nederlanden verliet, speelde hij eene gewigtige rol in de voorvallen van dit hoogst belangrijk tijdperk. Hij ging toen te Dole (in Franche Comté) wonen, alwaar hij in 1602 stierf [1]). Als heer van *Champagny* komt hij in de geschiedenis meestal voor [2]).

---

[1]) *A. Pinchart, Revue* 1854, p. 335—336, volgens *Ch. Weiss, Papiers d'Etat de Granvelle*, T. I.

[2]) *De Jonge en de Vries*, I, blz. 76. *Revue* 1879, p. 292.

A. *Gedenkpenningen.*

508 *v. L.* I, 184 z. j. Penningplaat. Regtsgewend b.b. in harnas. *Frederic(us) Perrenot. N(icolai) f(ilius).*

509. *Revue* 1879, pl. XV (1). Veel grooter v. G. (41) 60 millimeter. Koper. Vz.: Regts-gewend b.b. De borst gedekt door een geschulpt harnas (cuirasse d'écailles imbriquées à l'antique). Op den schouder is het overkleed (*paludamentum*) vastgeknoopt.

Omschrift: *Fredericvs Perrenot* N.(*icolai*) *f*(*ilivs.*) Onder het bb. I: ZAGAR: F(*ecit*) 1574.

Kz. Een schip met een hoogen achtersteven gekroond door een lantaarn, op het punt om eene naauwe door dreigende klippen omzoomde straat door te zeilen. Een engel in een wolk houdt eene gelijkhangende balans en een vredepalm boven het schip. Omschrift: NI ÇA NI LA (*Noch her- noch derwaarts*). *Revue* 1854 p. 335, par *A. Pinchart*, *Revue* 1879 p. 293, pl. XV (2) par *Camille Picqué.* (Cab. Royal de la Belgique). Vroeger in de Coll. *Geelhand* te Antwerpen, Cat. du Géneral L. T.... Anvers 1854, n°. 236, *Pinchart* p. 20—21.

510. Z. j. Vz.: Gezicht op Antwerpen »kennelijk aan haren toren en aan hare andere gebouwen van de zijde der Schelde te zien." Daarenboven een engel, in de regterhand eene gelijkhangende weegschaal, in de linker een vredepalm houdende. Ter zijde: NI ÇA NI LA.

Kz.: als *van Loon* I 288 op 1580, doch ook aldaar z. j. »Indië »als eene sierlijk uitgedoschte vrouw den wereldkloot aan eenige »(Spaansche) schepen aanbiedende. Zij wordt gevolgd door een »aantal personen, voorstellende de volken van Indië, en door een »viervoetig gedierte, zoo het schijnt een *kemel* (lees *lama*) te huis »behoorende in Braziliё[1]), waardoor de voortbrengselen van Indië »moeten verbeeld worden." (*De Jonge* en *de Vries*, Dl. I, blz. 75, pl. VI (2).

Boven en onder: *India* (*reliqvvm datvra*). *Indië zal het overige geven.*

511. Z. j. Vz : B.b. regts gewend in harnas met hals-ringkraag

---

[1]) *M. van Doorninck* blz. 57 dwaalt in het opgeven van zijn exemplaar als een variant, want er staat niet bij *de Jonge* c. s. *is* maar *schijnt een kameel,* en de letters S Y S vindt men (evenmin als op v. D. exemplaar) op dat afgebeeld, pl. VI (2) op de kz. In de noot (56) bij v. D. leze men blz. 75, pl. VI (2). Zie ook Cat. *Jer de Vries* n⁰. 658 op 1580. *V. Orden* n⁰. 767 *f* 6.—

en mantel. Omschrift: *Fredericvs Perrenot* N. F. Z(agar), want de heer Alexander Pinchart zag er ook een met I. *Zagar* f. 1574 (onze n°. 509). Kz.: Gezigt op Antwerpen, waarboven de Engel in de wolken met de weegschaal en *Niça nila. Revue* 1871, p. 75, pl. IV (2).

B. *Legpenningen.*

512 1574. *v. L.* I 184(2). Vz.: Wapen waarboven het handje van Antwerpen. Omschrift: *Fredericvs Perrenot N. f.* Kz.: »De onzijdige weegschaal" aan een lint hangende: 1574 en NE ✲ CHA ✲ NE ✲ LA. *Dugniolle* n°. 2616.

513. 1574. *v. L.* I 185(1). B.b. regts gewend in harnas. *Federicus Perrenot N. f.* (De tekst heeft *Fredericvs*). Kz.: = n°. 512 ook in omschrift. *Dugniolle* n°. 2618.

514. Z. j, *v. L.* I, 184(2). Vz.: Wapen van *F. Perrenot* als n°. 512, maar met een kop of hoofd daarop geplaatst. Kz : De vliegende Engel met weegschaal en palmtak: Omschrift: *Nica-Nila. Dugniolle* n°. 2617.

515. Z. j. Vz. als n°. 513. Kz. als kz. *v. L.* I, blz. 184(3) *Ne cha ne la. Dugniolle* n°. 2619. (Verz.: *Dugniolle*).

516. Z. j. Bb. regts gewend, geharnasd met halskraag (colerette). Omschrift: *Frederic Perrenot. Che(va)l(ier)* S(*eigneur*) *de Rovst* [1]). Kz.: Wapen van Perrenot in loofwerk. Omschrift: *Virtvtis fortvna soror. De fortuin is de zuster der deugd* (*virtvs*).

Al deze penningen, bepaaldelijk die met het jaartal 1574 schijnen betrekking te hebben tot, zoo als *v. Loon* I, blz. 184 het zeer juist uitdrukt, »het zonderlinge gedrag van Perrenot, waarin hij noch »zijnen landvoogd (Don Louis de Requesens) is ongehoorzaam »geweest, noch het aanbetrouwde goed zijner Antwerpsche burgers »lafhartig ten roof der gewapende muitelingen in 1574 heeft willen »laten." Toen, in 1574 (wel te onderscheiden van de zoogenaamde *Spaansche furie te Antwerpen* in 1576) werden de oproerlingen, reeds meesters der stad, op Pinksterdag (1574 (30 Mei), nog bevredigd.

Wat n°. 570 betreft, zoo heeft men daarmede, volgens *De Jonge*

---

[1]) Eene der heerlijkheden van de Champagny's. Bij *de Vries* en *de Jonge* I, blz. 78, *v. Orden* II,, n°. 139, *Dugniolle* n°. 2620 volgens Catalogue, *Renaut* n°. 238.

c. s. I, blz. 77—78, de hoop op betere tijden willen uitdrukken, en met het randschrift van n°. 515 »dat deugd en braafheid niet altijd doen zegevieren, maar dat het geluk moet medewerken. *Perrenots* pogingen om Antwerpen (in 1574 en 1576) tegen de muitelingen te bewaren waren edel en op deugd gegrond, maar niet door het fortuin bekroond, schoten zij te kort." (*De Jonge* c. s.). Zie verder *Memoires de F. Perrenot, publiés* par *M. de Robaulx de Soumoy* Bruxelles 1860, een der bronnen van de interessante *Iconographie de la furie Espagnolle* par M. *Camille Picqué. Revue* 1879, p. 288—303.

517. 1574. *v. L.* I, 186. Ter gedachtenis van *Igram van Achelen*. Ook afgebeeld op een koperen plaat in de *Vrije Fries* IV. Zie aldaar onze levensschets van *I. van Achelen*, blz. 364—377. Aldaar blz. 376, reg. 6 v. o. te verbeteren *supmemi* in *supremi*.

518. 1574. Zilveren penning door den Magistraat van Leiden vereerd. Ruitvormige noodmunt, *v. L.* I, 182(1). Kz.: *Verdient bij Willem Aelbrechtsz, Berkhey*. Zie Cat. Oudh. te Leiden 1824, blz. 15, n°. 39, toen bij Joh. v. d. Post te Leiden.

519. 1574. Zilv. penning ruitvormig met kabelrand. Vz.: een gegraveerd scheepje, onder zeil, bemand met twee schepelingen. Op het roer zit een *duif*. (Vereerd aan *Willem Cornelisz.* (*Duivenbode*). Kz. als kz. noodmunt van Leiden, *v. L.* I, 182(1). Afgebeeld bij Adr. Severinus, *Ontzet van Leiden*, 5e druk, Leiden z. j. (toen bij H. A. Dibbetz) Cat. Oudh., Leiden 1824, bl. 111, n°. 36 Afb.). Thans in het kabinet van mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg te Utrecht. Zie ook *Malliet*, Suppl. pl. 51.

520. Ter eere van *Pieter Adriaansz, Vermeer*, genaamd *Van der Werf*, door *A. Bemme* te Rotterdam in 1821 vervaardigd. (Verg. *van Loon* I, 190 (1—2) ook later dan 1574 geslagen. Cat. Oudh., Leiden 1824, blz. 19—20 n°. 48—49.

521. 1574, *Halve Maantjes*, Cat. Bom 1867, n°. 193. De omschriften omgekeerd en aan beide zijden een *ster* Z. 10.

522 = Veel grooter, gegraveerd: *Liever Turx dan Paus* 1574. *Spijt al haer Misse* 1574. Vgl. *van Orden* II, blz. 90—91. *P. Smidt v. Gelder* n° 842/843. Cat. Oudh., Leiden 1824, blz. 20—21, n°. 50. Van Cleeff I, 603—604, enz.

523. Halve maan = Als boven gegraveerd met 1573 en *Ghi Staten vest* (*weest*) *die Prins getrou*. Z. *Westhoff* n°. 505.

524. Halve maan veel grooter ($63\frac{1}{2}$) en met den naam van *Blaukerck van Dockum* en *Ghi Staten Vest den Prins trou. Becker*, n°. 244. Zilver verguld 19, 65. *f* 20.

525. = Grooter, geheel anders dan *v. L.* I, 192(1) en met het jaartal 1580. Cat. Stricker II, 19 Novb. 1860, n°. 61 *f* 16. *Jhr. Steengracht v. Duivenvoorde.* Over de leus *Liever Turksch dan Paapsch.* Zie *Algem. Letterlievend Maandschrift* 1847, n°. 1, blz. 52.

526. (1574). 3 October. Ontzet van Leiden. *v. L.* I, 194 en 195. Met drie ketens mede afgebeeld bij *Severinus*, t. a. p. 5e druk, blz. 134. Zie Cat. Oudh. te Leiden 1824, blz. 9, n°. 22, over de drie gouden ketenen (en penningen) den Heer Admiraal, Vice-Admiraal en den Admiraal van Zierikzee vereerd, blz. 21, n°. 52—54. Doch de stad aan de andere zijde te zien, eene andere ligging der schansen, mitsgaders op den voorgrond de brand van Souterwoude. (Toen in verz. *Luzac*).

527 - 529. (Vgl. *v. Loon* I, 196). Vroedschapsp. van Leiden (1—3). 4-5-6 in de *Revue* 1872 (4) pl. f. n°. 27—29 met: n°. 27 *Vroetschap* ╳ *Loon.* Kz. Leeuw. n°. 28. Met *Vroetschap* ╳ *Loon* en *Prudens* etc., n°. 29. Met *Leyden in Hollandt.* Zie aldaar de mededeeling van graaf *Nahuys*, p. 362—363, vgl. Cat. Oudh. te Leiden 1824 blz. 23, n°. 55, 5 stuks a. d.

530. (1574). 3 October. Ontzet van Leiden. Duit met inscriptie. *Revue* 1872 p, 363/64.

531. *v. L.* I, 199. Vereeringspenning van Leiden. Twee stempels (met I S) *Johan Smeltzing* van Nijmegen, stempelsnijder in Leiden omstreeks 1686 † 1703. Zie *v. L.* I, 199; de andere van *M. H(oltzhey)*, geb. in Ulm 1697. *Stempelsnijder* 1717—1764.

532. (1574, 8 April). De hoogst merkwaardige en even zeldzame penning op den toestand van Amsterdam en de verbouwing der Bagijnenkerk aldaar (?) in 1574, beschreven enz. bij *de Jonge* en *de Vries* I, blz. 16—22. Afgeb. pl. I (1).

533. (1574). Looden penningplaat maar gekleurd. (In het Musée royal de l'Etat te Brussel, 5 Julij 1873 gezien). Gekleurd borstbeeld. Omschrift: *Joannes Celosse* (of *Colosse?*) *aetatis svae* LVI *an(no* 1574. Hij moet V. D. M. te Ridderkerk zijn geweest. Wie weet meer van dezen evangeliedienaar? Het stuk werd door den heer *Camille Picqué* van een portier te Brussel gekocht.

Zinnebeelden op grafzerken. »Te Oberstein, zegt Dr. C H. van »Herwerden (Het Nahedal, Gron. 1848, blz. 292) is in de kerk »een ridderbeeld. Het treedt op *dierkoppen*, waarin men die van »*honden* meent te herkennen en waarmeê men dan in verband »brengt de gewoonte, die men heeft opgemerkt, om aan ridders, »die hun eigen dood stierven, dit zinnebeeld ten grafteeken te »geven, en daarentegen hen voor te stellen op *leeuwenkoppen* tre- »dende, wanneer zij in een slag gevallen waren."

Op friesche grafzerken vonden wij ook wel eens een *leeuw* onder *'s mans* voeten en een *hazewind* onder die zijner *vrouw*, ook bij edelen die niet gesneuveld waren.

J. D.
―――
L.

VRAGEN.

Opschrift op een grafsteen te Sluis. Naar de oudheidskamer te Sluis is overgebragt een aldaar gevonden vierkante grafsteen van eene wit-graauwe steensoort, hier en daar met glinsterende stipjes, alsof het diamanten waren. Op dien steen staat rondom aan de vier zijden, in verheven gothische letters, het volgende opschrift:

† Hic. iacet.... io. qualo. Ch. brito. de. odierna. parochie. de. deden. qui. obiit. anno. M°. CCCCC°. XXXII.

Op de plaats, waar hierboven de punten staan, is de naam zoodanig uitgesleten, dat hij onleesbaar is. Wat aangeduid is als *io* kan ook wel *uo* zijn, en de lezing *qualo*, die vrij onzeker is, is misschien beter, maar dan toch óók nog niet ontwijfelbaar, *quato*. Welligt ware het beter voor *Ch.* eene *M.* te lezen; de eerste lezing heeft echter meer vóór zich.

Nu vraag ik het volgende:

1. Kent iemand bij toeval den naam van den gestorvene? Het woord *brito* schijnt aan te duiden, dat hij een Brit, een Engelschman was.

2. Wat beteekent *Ch.* (of *M.*)?

3. Door *odierna* zullen wij wel moeten verstaan *hodierna* = hedendaagsch: de letter *h* wordt in Vlaanderen niet uitgesproken en daarom in schrift dikwerf verkeerdelijk weggelaten. Bedoeld werd

dus »de hedendaagsche parochie van Deden." Maar waar ligt nu de parochie (in plaats van *parochia* zal de in 't Latijn onbedrevene steenhouwer verkeerdelijk gezet hebben *parochie*) »Deden", vanwaar de overledene afkomstig was? Ergens in Engeland? En waarom wordt die parochie genoemd de »hedendaagsche"? Droeg zij welligt vroeger een anderen naam?

Midden op den steen, door het opschrft omgeven, staan, mede als de letters *en relief*, drie figuren onder elkander, in de rigting van de twee smalste zijden van den steen. Zij duiden misschien handschoenen aan, met de vijf vingers naar beneden. 't Schijnen heraldieke figuren, die vermoedelijk het wapen van den overledene moesten aangeven. Kunnen zij ook eene andere beteekenis hebben? Zoo ja, welke?

Met de beantwoording van het een en ander zal men mij zeer verpligten.

H. Q. JANSSEN.

Zilveren presenteerbladen. (XXVIII, bl. 453.) Op mijne aldaar voorkomende vraag, met welke bedoeling en voor wien een in mijn bezit zijnd zilveren blad ter gedachtenis van den in 1734 overleden heer Michiel Westpalm, in leven eerste raad en direkteur-generaal van Ned. Indië, vervaardigd werd, mogt ik tot dus ver geene inlichting bekomen.

Dezelfde vraag doe ik thans ten opzigte van acht andere zilveren presenteerbladen, als:

één met een wapen van keel met drie gekruiste zwaarden, de punten naar boven, aanziende gesloten helm, daaruit komende een opgeheven arm een zwaard houdende, rondom hetwelk men leest: Ter Gedagtenisse van Sebastiana Elizabeth Pierraerd, overleden Huysvrouw van Pieter Houtuyn, Tweede oppercoopm. des Casteels Batav. Obiit den 20 Maart 1720, oud sijnde 28 Jar. 5 maand. en 5 Dagen.

één met wapen, een regts gewend stappend paard, regts een boomtronk, regts gewende gesloten helm, waarop een regts gewende staande vogel, de vlerken uitslaande. Daaronder de woorden: Ter Gedagtenisse van Abraham De Decker. In sijn leven lid In 'T Eerw. collegie van Heeren Schepenen. Obiit Tot Batavia

den 28n Julij A°. 1721, oud 64 Jaren 4 Maanden En 13 dagen.

één met wapen van zilver, in den linker boven- en regter benedenhoek een wassenaar, in den linker benedenhoek eene zespuntige ster, drie stralen schietende naar den regter bovenhoek, kleuren niet duidelijk, regts gewende gesloten helm, daaruit komende eene ster. Daaronder: Ter Gedachtenis van D'Heer Dirck Blom, Schepen Der stadt Batavia enz. Geboren in Siam den 20n September A°. 1680 overleden Tot Batavia den 28 November 1732, oud 52 Jaren 2 Maanden En 7 dagen.

één met fraai lofwerk, waarbinnen men leest: Ter Gedagtenis van Geertruyda Van Haeften. Nagelaten oudste dogter van Nicolaas van Haeften, oud Secretaris Van Heeren Schepenen Deser Stede Bata. obijt Den 13 Junij Anno 1732 Oud 14 Jaren En 8 dagen.

één met het randschrift: Ter Gedagtenis van Jacobus Canter Visscher, B. Dienaar des Goddelijken Woords In de Portugeese Gemeinte Tot Bata. overln. op 28n. Xber 1735, oud 43 Jaren En 13 dagn.

één met het randschrift: Ter Gedachtenis van Theodora Catharina Moerman, Huijsvrwe van Augustinus Thornton, Vice Preses van het Eerw. Collegie van Huwelijkse en Kleijne gerichtszaken, geboren te Cochim den 14 Julij 1705 en overleden te Bata. den 3n Augusti 1726.

één met het randschrift: Ter Gedagtenisse van Den Wel Edelen Heer Adriaan Oostwalt. Eerste Raad En Direkteur Generaal van Nederlands India. overln. Den 29 Decembr. A° 1734 oud 62 Jaarn. 11 Maandn. En X Dagn.

één met het randschrift: Ter Gedagtenisse van M. Juffw. Maria Wilhelmina Cambier, overled. huijsvrouw van den E. E. Heer Gozewijn Maire oppercoopman Secunde deser Custe en Opperhoofd over Noorder Cormandel, overleden den 2 Augustus 1735 oud sijnde 32 jaaren 9 Maanden en 18 dagen.

Palembang. K. V. S. n°. 3.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Brief van Van Baerle aan Hooft.

Mijn Heer,

Ick ben beschroomt, aen u Ed. int Nederduijtsch te schrijven, vreesende met de swarte kool een streeck te krijgen ende door de spiesse van u geswint ende gescherpt oordeel te moeten danssen. Doch als ick by my overdencke, dat u Ed. geen gestrengen Areopagijt, geen Romeynsche keurmeester off Gardiaen zijt over de woorden uwer vrienden: soo neeme ick de vrymoedicheydt, om op uwen welsprekenden ende sin-rycken brieff wat te stamelen ende dat in die tale, die onse ongeboren ouders spraken, naer het geestighe wangevoelen van Goropius Becanus. Ick sal noch van patrijsen, noch van hasen, noch van swaenen schrijven, om niet te schijnen de saghe te trecken door de selve kerff, ofte op de snaertjes altijt te speelen. Ick sal daer een spelletje bij steecken, ende met u Ed. redecavelen door vraghen, op welcke maniere pleeghen te philosopheeren die twee groote ende vermaerde voorlesers Socrates ende Plato. U Ed. brieff maeckt verhael van drij groote personagien, namentlick van Plato, van Pythagoras, van Diomedes. Plato heeft de voortocht. Pythagoras comt int midden. Diomedes leyt de hindertocht. Ick sal u ordre volgen, alhoewel naer de eeuwen te rekenen, Diomedes de oudste is geweest, daer naer Pythagoras, daer naer Plato.

U Ed. zegt van Plato, dat hij drijderleij beweginghe ......[1]), waer door het vernufft wordt ontkniert & uyt sijn schijsels geheven & t' compas van de pen raeckt. Waerop ick vraeghe: waerom dat u Ed. geen vermaen en maeckt van de vierde beweeginghe, daer nochtans Plato die seght te zijn de Liefde ofte minnetocht. Off meynt u Ed. dat door dese vierde rasernie, het compas niet van de pen raeckt, maer het tegendeel veeleer geschiet? Ick derve het tegendeel niet rond uyt schrijven, want het heeft een verhoolen sin, teykent de kaets. Wat Pythagoras aengaet u Ed. ver-

[1]) Hier is een kort woord uitgelaten; 't zal wel *telt* zijn.

haelt van hem geseght te zijn: onthoudt off wacht u van visschen. De vraghe is, off sulcs van hem is gesecht, omdat de visschen wintvallicheit veroorsaken, welcke een vyandin van de kuysheydt sy, dwelck u Ed. oordeelt de rechte sin te zijn.

Off is het, omdat de visschen stom zijn, & nyet en spreecken, gelyck de lieve jongens van Pythagoras het spreecken oock weeder verboden, synde alsoo de visschen van syne secte off gevolgh, die hy derhalve zucht heeft toegedraghen?

Off is het, om dat wy ons souden wachten van de wreeder & onstuymigher zee, die voor de visschen is geschapen ende niet voor de menschen.

Off zou dit de reden niet sijn: om dat de visschen de menschen op het lant woonende noyt hinder off schade doen, ende daerom onnosel sijnde niet en behoorden van de menschen gesoden, gebraden, gevilt & gekerft te worden. Daer de lantbeesten de menschen hinderen, de conijnen het koren en gras afeeten, de ossen met haer hoornen stooten, de vogels 't zaet van de velden eeten. de hoenderen den thuyn & 't gezayde vruchteloos maecken, & desweghen meer den doot verdeenen als de visschen.

Off is het omdat Hesiodus ende Thales stout beweerden, dat wij uyt de zee ende het water geboren ende ghecomen waren, ende derhalve niet moesten onze bloedverwanten mishandelen?

Van Diomedes, een Griecks helt, zeght u Ed: dat hij de godinne Venus heeft gequetst. Nu vraghe ick: Waer hij Venus heeft gequetst, aen haer hooft off aen haer elleboogh? Homerus, die daer meer bescheydt van schijnt gehadt te hebben, seght duydelyck, dat hij haer handt gequetst heeft. Nu vraghe ick u Ed.: Eerst, waerom dat Diomedes haer handt gequetst heeft? Ten tweeden, wat handt dat hij gequetst heeft? Soude de reden van het eerste niet wel wesen, om dat de handt in de oncuijsche minne dickmaels sondicht? ende grijpt, daer zij niet te doen en heeft? Soude de antwoort op de tweede vraghe niet wel wesen, dat Diomedes de *rechterhandt* van Venus heeft gequetst? Want Homerus seght transiliens vulnus inflixit, dat is *overspringende* heeft hij haer handt gequetst. Om de slincke handt te quetsen, hoefde Diomedes niet over te springhen, maer recht uyt te steecken, gemerckt Venus voor

hem stont, soo dat syn rechterhandt stont recht tegen over Venus slinckerhandt.

Wat dunckt u, Achtbare Heer, sal het Bestant met den Coninck van Spangien wel getroffen konnen worden, als wij eensinnig ende eenstemmigh syn over dese gewichtighe vraghen?

Ick heb wat moeten schrijven, om myn Heer Schuyl eenichsins te believen: u Ed. konde geen bequamer aenstoocker aentreffen, om ons aen malcander te hitsen. Huic mandes &c. Ondertusschen maeckt Zijne Ed. pijpjens int riet, ende koppelt ons aen een, dan met patrijsen, dan met hasen, dan met brieven. In welcke materie ick arme ventjagher geern de vlagghe strycke voor den Admirael van Muyden, hooft-schrijver ende hooft-poëet onzer eeuwe. Wiens trouwe van het Vaderlant, Liefde van Me-vrou Hooft, geleertheyt, vromicheyt ende lieftallicheydt erkent wort van die geene, die niet sal laten te blijven, 'tgeen hy tegenwoordich is,

U. Ed.
ootmoedighe dienaer
In Amsterdam, desen 27. December 1631. C. Barlaeus.

Ad Satrapam Muijdensem.

Mittis aves? nihil est. viduo non ista parantur
Fercula. lascivas respuit ille dapes.
Das leporem? nihil est. Tu pulpamenta require,
Quem fovet amplexu pulchra Susanna suo.
Amphibium missurus eras? iam mittere cessa.
Amphibium Galli bracca rapacis habet.
Camphora si calido prodest, te iudice, lecto,
Hostibus indulge talia dona meis.
Mittere vis aliquid, quod non nimis uret amantem?
Mittere vis sterili munera grata thoro?
Mittere vis aliquid, quo misso munera nunquam,
Adspiciet fumos nostra culina novos?
Mittere vis aliquid, quod nec Braccata, nec unquam
Esuriens rapiet Gallia: mitte NIHIL.

Si tamen hoc mitti nequeat, quod postulo mitti;
Ad nos, tot bonis gratior, Ipse veni.
C. B.

De dichter heeft den naam Suzanna onderschrapt — heeft hem Constanters Sterre voor den geest gezweefd? — en door Leonora vervangen.

Brief en gedicht zijn op éen blad geschreven; het adres is: Aen mijn Heer mijn Heer P. C. Hooft, Drost tot Muyden, Muyden. Het stuk behoort tot de autographen van Jhr. Storm van 's Gravesande, heer van den Bramel, te Vorden. Zie Bibliographische Adversaria II, blz. 131 tot 143.

Amsterdam. J. G. FREDERIKS.

Brief van van Baerle aan Hooft. Is het eene schrijffout van van Baerle, of heeft hij het jaartal zoo onduidelijk geschreven, dat de lezer van deze eeuw er door in de war raakt? Een van beide moet het geval zijn. Want de brief is niet van 1631, maar van 1635. Vooreerst zien wij uit hetgeen hij schrijft, dat hij weduwnaar was, en wij weten, dat zijne vrouw den 19en junij 1635, omstreeks twee uren na den middag, overleden is. Hij zelf meldt dat den volgenden dag aan Cunaeus (Cunaei Epist. p. 295). Ten anderen bevatten brief en gedicht een antwoord op Hoofts brief van den 23en van Wintermaent 1635, n°. 554 in de uitgave van van Vloten. Die brief heldert ons ook een paar regels van het gedicht op, die wij anders moeielijk zouden verstaan, namelijk Amphibium missurus eras etc. Hooft had zijnen vriend eerst patrijzen, later eenen haas gezonden, en had er ook aan gedacht om hem amphibia te zenden. Onder dit woord verstaat echter de professor niet die dieren die wij zoo noemen, maar »dat halfslacht 't welk zijn keur heeft van landt- en waterleven" zoo als Hooft het in zijnen brief uitdrukt, namelijk watervogels. Deze kan hij hem echter niet zenden, want de roofgierige Franschman heeft ze in zijne broek gestoken. — De regering van Frankrijk namelijk had wel in zoo verre haar woord gehouden, dat zij hulptroepen gezonden had, maar betaalde ze niet. Al werd hun nu hier en daar eene kleinigheid toegevoegd, zoodat zij niet van honger stierven, zij verkeerden toch in eenen deerniswaardigen toestand, en het was geen wonder dat zij verder door rooven en stelen in hun onderhoud trachtten te voorzien. Zoo ging het ook te Muiden. »Swanen, ganzen, middelmatigh en kleyngebeent" schrijft Hooft aan van Baerle, »wildt, tam, al is 't

er geveeght van de Franssen. De boerenejnden boxen zy, by halve en heele douzijnen teffens. — Een van die kabouters

— spoliis indutus opimis,

deed, deez' daeghen, zijn' triomflijke intreê, t'onzen Rome, oft ten minsten petit Paris, met zulke platbekken, tot elf in getal; die (gelijk het de tits onder dat volk is, ongenasteld te loopen) met gerekte halzen, onder, boven, achter, voor, ten broek ujt quaeckten."

Susanna, zoo als van Baerle eerst geschreven had, zal, denk ik, eenvoudig een lapsus calami zijn. Hij veranderde het in *Lenora.* Doch die verminkte naam stond hem ook niet aan en daarom zette hij er bij de uitgave *marita* voor in plaats. Want het dichtjen is uitgegeven, doch verkort en veranderd, in Barlaei Poemata t. I. p. 470. Het luidt daar als volgt.

Mittis aves? nihil est. Viduo non ista parantur
Fercula. Lascivas respuit ille dapes.
Das leporem? nihil est. Tu pulpamenta require,
Quem fovet amplexu pulchra marita suo.
Mittere vis aliquid, quod non nimis uret amantem?
Mittere vis viduo munera grata thoro?
Mittere vis aliquid, veterem quod placet amicum,
Quodque mihi mitti postulo, mitte nihil.
Si tamen hoc mitti nequeat, quod postulo mitti;
Ad nos, tot donis gratior, Ipse veni.

P. LEENDERTZ WZ.

Vondel en Huygens te Amsterdam. In het laatst van 1626 en in het begin van 1627 reisde Huygens druk naar Amsterdam. Wij vermoeden wat er hem heen trok. Immers den 17en september 1626 beginnen zijne gedichten aan Susanna van Baerle, die te Amsterdam woonde. Den 24en januarij 1627 werd het huwelijk vastgesteld en den 6en april van dat jaar gesloten. Bij gelegenheid van eene dezer reizen bezocht de haagsche dichter Costers Academie. Wanneer, kan ik niet met zekerheid zeggen: want in zijne aanteekeningen lezen wij, dat hij den 29en december 1627 naar Amsterdam vertrok, zonder dat er bijgevoegd wordt wanneer hij die stad weer verlaten heeft, en voorts dat hij er den 22 januarij 1627 met zijn broeder en zuster heenreisde. Ook nu wordt van zijn vertrek niet gespro-

ken; maar het blijkt, dat hij er twee dagen later nog vertoefde.

Op eene dezer beide reizen dan bezocht Huygens Costers Academie. De amsterdamsche vrienden, die wisten dat hij er komen zou, hadden hem eene verrassing bereid. Men speelde dien dag Hoofts Warenar. Maar, eer Warenar zijne deur uitkwam om zijne dienstmeid over hare verkwisting de les te lezen, ja eer Gierigheid en Mildheid opkwamen om de toeschouwers omtrent den inhoud van het spel voor te lichten, zag men Vondel ten tooneele treden, die den aangenamen gast welkom heette met de volgende regels.

Orpheus, die na 'et schemerduysteren
Linden naer uw' luyt doet luysteren:
Orpheus, die het Haegsche woud
Met uw' snaeren onderhoud:
Orpheus, wien de Nymph een' krans breyd,
T'elkens wen ghy 't hof ten dans leyd:
Orpheus in 't beschaduwt groen,
Daer de jufferen om woên:
Orpheus, dien veel harten trouwen
In den drang van eedle vrouwen:
Orpheus, die den Teems en Golf
In de vrolyckheyd bedolf:
Orpheus op wiens huppelvingeren
Prins en Koningen verslingeren:
Orpheus verre boven nyd:
Dien Brittanjen ridder wyd:
Orpheus, die mijn dichters yver
Dickwils lockte naer den vyver:
Orpheus aen den silvren stroom,
Onder den Oranjeboom:
Orpheus hier en Orpheus ginder,
Altijd meerder, nimmer minder:
Orpheus, op wiens heylge veêl
Juycht dit hoogh gemelt toonneel:
Orpheus weerd met hemelsche engelen
Stem en senuwklanck te mengelen:
Orpheus stronck van ridderstam:
Welkom, welkom t' Amsterdam.

Wij begrijpen dat Coster en Vondel ingenomen waren met het bezoek van hunnen aanzienlijken en rijk begaafden vriend, die zich door zijn Voorhout, Kostelyck Mal en Zedeprinten reeds eene hooge plaats onder de dichters van zijnen tijd had verworven. Huygens echter, al was hij dankbaar voor de eer die zij hem bewezen, meende toch dat zij wat al te mild met hunnen lof waren geweest en gaf dat kort daarna op de volgende wijze te kennen.

Wan ick mij alle de wonderen gonde,
Alle de vonden die Vondelen vonde,
Doen hij mij boven op 't hooge Tooneel
Wellekom hiet met de handige keel
'k Streckte bijkans voor een tweede Comedi
Van seven groots tot twee asen remedi.
Waernar en alle sijn graghe gesinn
Kregen wel honderden kijckers te min,
Alle de monden van all d' Academi
Riepen wel, jemini kindere jemi,
Waernarr den eersten staet hier voor sijn huys
Waernarr de tweede sitt neffens 't Raduys.[1])

Geen van beide gedichten is in de verzamelingen van de werken der dichters gedrukt. Het eerste vindt men in het op het Archief te Amsterdam, onder de autografen door Diederichs bijeengebragt. met den titel, Wellekomst aen den edelen gestrengen heer Constantijn Huygens, Ridder ende geheymschrijver van den doorlughtigsten prince van Oranje: het laatste onder de hss. van Huygens in bezit der Kon. Akademie. Het is geteekend Amstelod. Januar. 1627.

P. LEENDERTZ WZ.

Dichtregelen van Bilderdijk onder de Afbeelding van W. P. de Chavonnes Vrugt. Ergens, ik weet niet meer waar, vond ik vermeld, dat, toen Bilderdijk in 1831 op zijn ziekbed lag, hij op het portret van Vrugt deze woorden schreef:

»Neen, hy offert aan geen waan,
Heel Neêrland hoort zijn zangen aan."

Ik bezit een afbeelding van W. P. de Chavonnes Vrugt, lith.

---

[1]) Tooneel.

van A. Vinkeles Rz, waaronder een vijfregelig versje van Bilderdijk staat, aldus luidende:

»Ja zijn zang mag boezems treffen,
Hart en zin in kluisters slaan,
Zielen boven de aard verheffen;
Doch hij wierookt aan geen waan,
En Oud Neêrland hoort hem aan."

H. D. J.

Zonderlinge drukfouten. In de Dietsche Warande 1879, no. 6, bl. 521 wordt aangehaald Lucas XVIII vs. 1, Oportet semper *o*rare et non deficere (men moet altijd bidden en niet ophouden). 't Schijnt dat de letterzetter daar geen vrede mee had: althans hij maakte er van,

Oportet semper *ov*are et non deficere
(men moet altijd pret maken en niet ophouden).

VRAGEN.

Karl Gutzkow. Jean de Labadie. In 1872 bezocht Karl Gutzkow Holland, hetgeen hem aanleiding gaf om zijn vluchtig en niet in alle opzigten onpartijdig en naauwkeurig boekje, »Ein Hollandgang (Unterhaltungs Bibl. 165 S. in 12mo) te schrijven. Op de kostbare tentoonstelling van schilderstukken van oude meesters, toen in Arti gehouden, trok een portret van Anna Maria Schuurman (door van Dijk?) bijzonder zijne aandacht. Eene der jonge dames onder zijn geleide, na de catalogus ingezien te hebben, riep uit: Ach! die Schurman! en ging verder. Hij verhaalt, dat hij door het zien van dit hem zeer boeiend portret en door dien uitroep in verzoeking kwam om een toen reeds voor dertig jaren gekoesterd plan, om een roman, getiteld: L'Abbadie, weder op te vatten. Is zulks sedert 1872 ook geschied?

J. D.
L.

Elia, De lof der schoorsteenvegers. In den roman Daniel Deronda van George Eliot, III, 126, vind ik: »Zij (Mira) las de verruk-

kelijke Essay van Elia, De lof der schoorsteenvegers, en allen glimlachten om de »onschuldige zwartheidjes."

Wie kent dat verhaal? en is het de moeite waard het in den Navorscher meê te deelen?

[Zeker zou het de moeite waard zijn, indien het een zeldzaam en moeielijk te vinden stukjen was. Doch de werken van Elia (dat is Charles Lamb) zijn alles behalve zeldzaam en den vrager, en wie er meer kennis mee wil maken, zal het weinig moeite kosten ze te bekomen.]

KUNSTGESCHIEDENIS.

Klokkenspelen in Nederland. *Het klokkenspel door F. Hemony gegoten voor Den Briel.* In de Registers der Resolutiën van de Brielsche Regeering vond ik betreffende dit klokkenspel het volgende opgeteekend:

Resol. Mag. 22 Mei 1660: Opte presentatie van eenen Francois Hemonij, klockgieter, omme het beijer oft speelwerck vande klocken opden thoorn alhier wechtenemen ende met beter resingnerende klocken te veranderen ende te vernieuwen, es verstaen ende goet gevonden, denselven door mr. Jan Schol te doen aenschrijven, dat denselven Franchois Hemonij sijne beijer klocken alhier opden toorn op sijne costen sal mogen brengen ende proberen, doch deselve alvorens inde stadts waghe sijnde gewogen. Ende bijaldien haere E. met de klanck ende resingnantie derselver nemen contentement, dat alsdan met den voors. Hemonij daerover in alle redelicheijt sal werden geaccordeert, oft soo niet met den anderen connende accorderen, dat denselven sijne voors. clock ende speelwerck op sijne costen vanden thoorn sal moeten af ende naer hem nemen.

Resol. Mag. 25 Sept. 1660: Es goet gevonden alvooren te comen in onderhandelinghe met eenen mr. Franchois Heijmonij, clockgijeter tot Amsterdam, nopende den coop van een nieuw speelwerck bij denselven alreede opten tooren gelevert, dat daerop

sullen werden ontboden seeckere luijden, hen des verstaende, omme, gehoort sijnde derselver advijs ende oirdeel van t' voors. speelwerck, voorts geresolveert te werden als bevonden sal werden te behooren.

Resol. Mag. 23 Oct. 1660: Es verstaen alvooren te comen tot finael accoort met Franchois Hemonij, clockgijeter, woonende tot Amsterdam, nopende de coop vande nieuwe beijerclocken, bij denselven alreede aende stadt gelevert, ende het aennemen vande oude clocken, dat mijnne Heeren haer naerder sullen doen informeren opden prijs ende waerdije, soo vant voors. nieuwe als oude werck, ende tselve gedaen sijnde, dat den voors. Hemonij daerop sal werden ontboden ofte beschreven, omme alsdan met communicatie ende advoeij vanden Vroetschappe naerder metten selven te handelen ende accorderen.

Resol. Vroedsch. 10 Jan. 1661: Es goet gevonden ende de Magistraet geaucthoriseert, omme absolutelijcken te mogen handelen met Francoijs Hemmonij nopende de coop vande nieuwe beijerclocken, bij denselven alreede aende stadt gelevert. Gelijck mede goetgevonden ende geconsenteert es, omme den voors. Hemmonij in betalinge van t' voors. nieuwe beijerwerck te geven t' oude beijerwerck ende de brantclocke, ende dat het surplus vandijen sal werden geemploijeert tot het toemetselen ende stoppen vant houten vack boven de muijer aent oosteijnde van Ste. Catrinen kercke, ende t' hangen van t' voors. nieuwe beijerwerck.

Resol. Mag. 12 Febr. 1661: Op huijden es overgecomen ende geaccordeert met Franchois Hemonij, meester clockgieter, woonende tot Amsterdam, nopende de coop van t' nieuwe beijer ofte speelwerck, bij denselven al eenigen tijt geleden aende Stadt gelevert, te weten, datten voors. mr. Fr. H. voor t' voors. nieuwe beijerwerck, bestaende in drieentwintich clocken, wegende t' samen ter nombre van 2768 ℔, sal hebben ende genieten voor ider pont XXIIII sc., bedragende tsamen ter somme van 3321 £ 12 sc., met bespreck dat de clepels ende clavier voorde selve clocke tsamen ter somme van 86 £ 5 sc. sullen binnen loopen; mits datten voors. H. daer jegens wederomme in betalinge sal aennemen de brantclocke ende het oude beijerwerck, wegende ter nombre van 5830 ℔, t' pont tot X sc. bedragende 2915 £, in vougen datte Stadt bouen

de voors. oude clocken noch suvers aenden voors. mr. F. H. moet vutreijcken de somme van 406 £ XII sc., van welcke denselven ordonnantie es geaccordeert opten affgegaenen burgemeester-thesaurier Commersteijn.

H. DE JAGER.

VRAGEN.

De Gavere, graveur. In het Penningkundig Repertorium van mr. J. Dirks, in Nav. XXIX, bl. 193, wordt onder n°. 96 vermeld: »1529, Quintijn Matsys, graveur. Brons. Mm. 47, door de Gavere (?) gesneden."

Een naamgenoot van mij, die de graveerkunst uitoefende, is mij niet bekend. Ook ben ik in twijfel, of het door den heer Dirks gestelde ? moet aanduiden, dat hij den bedoelden penning aan een hem bekenden graveur de Gavere meent te moeten toeschrijven, dan wel of hem de graveur de G. apokrief voorkomt of althans onbekend is, of dat wellicht de naam op den penning niet duidelijk leesbaar is.

Kan iemand omtrent genoemden graveur eenige mededeeling doen?

Groningen. MR. P. L. DE GAVERE.

Eene schilderij met eene allerzonderlingste voorstelling. Deze schilderij, hoog 30, breed 40 centim., op paneel, krachtig geschilderd doch de figuren wat stijf en de kleeding wat bont, bevat, om zoo te zeggen, *twee* handelingen, een *hoofdbedrijf* en een *bijbedrijf*, die op voor- en achtergrond spelen Het hoofdbedrijf is het onthoofden van zes personen nevens elkander op bruine leuningstoelen gezeten; het bijbedrijf op den achtergrond het aanbrengen van menschenhoofden door eenige personen, het toebereiden (inzouten?) en het braden daarvan in een vlammenden oven. — *Ad primum:* Een vertrek (keuken? bakkerij?) In het midden op drie stoelen gezeten, drie personen met gevouwen handen; de meest links geplaatste in violet kleed, met een doek om den hals, op een gewonen stoel gezeten, met opgeheven zamengevoegde handen is eene vrouw, (*en façe*) *doch haar hoofd is vervangen door eene geel-blaauwachtige,*

Savooie kool. N°. 2, regts daarvan, heeft ook eene *dergelijke kool tot hoofd.* Hij draagt een met bruin bont omzoomden zwarten tabbaard, zijne handen zijn gevouwen. N°. 3 is gekleed in een bruin wambuis met wijde mouwen, dito korte broek, dito kousen en boerenschoenen. De drie hoofden van deze geexecuteerden liggen in een mand staande voor n°. 2. Het eene hoofd is dat van een meisje. Aan n°. 4 is de onthoofding door een bijna naakten beul, bekleed met een witte slagers voorschoot en gedekt met eene witte muts, geschoeid met zwarte pantoffels, pas volbragt, doch even als n°. 1—3 zit de onthoofde n°. 4 stokstijf op zijnen stoel. De beul ligt het hoofd van n°. 4, de meest deftig gekleede persoon bij de hairen op. De *kool* die het hoofd moet vervangen ligt voor de voeten van het lijk. Geene bloedstorting maakt dit zonderlinge tafereel nog afschuwelijker dan het reeds is. Naast n°. 4 zit links gewend een man in de kracht zijns levens, in 't zwart gekleed met halsboord en roode broek. De beul (2) even als n°. 1 gekleed, staat gereed met de opgeheven zware bijl den doodelijken slag aan den biddenden, volstrekt niet verbleekten man, toe te brengen.

Naast hem onder de opgeheven bijl zit n°. 6 eene vrouw van 40/45 jaren, wier opgeheven regterhand en afgewend gelaat angst en afgrijzen uitdrukt. Ook zij toch zal hetzelfde lot ondergaan want vóór haar staat een korf mede met *twee* dergelijke koolen, die het hoofd van haren man (?) en dat van haar zullen vervangen. Zij draagt een witte muts, een witten spencer of jak, een rooden rok en zwarte voorschoot.

Dit tooneel speelt in een met bruine of zwarte en gele steenen of estrikken kruisgewijze gevloerd groot vertrek, waarvan de deur openstaat. Door deze opening ziet men op een straat of binnenplaats, op den achtergrond daarvan is een huis waarvoor een man leunende tegen den post van de deur op schildwacht schijnt te staan. Zes personen zijn de deur binnen getreden of naderen die. Vermoedelijk brengen alle een menschenhoofd, van drie is dit zeker. Het zijn twee vrouwen in zwarte mantels met capuchons gehuld en met bruin of rood onderkleed. Twee dier mannen zijn gedekt met zwarte opstaande poolsche mutsen, en gedost in een rood- of bruin wambuis, de derde met platten hoed en grooten baard,

de vierde in een violet kleed met rood petje of kapje. De eene, de voorste vrouw, stelt een met zwaren baard voorzien hoofd aan een man ter hand, in het rood gekleed, met witte broek en muts. Links van dezen zijn drie half naakte kerels, bezig om drie op de onderste plank van eene ronde draaitafel liggende menschenhoofden in te zouten of te prepareeren. Een mand met meerdere dergelijke staat achter hen. Een derde handlanger stookt het vuur op in een oven aan de linkerzijde zigtbaar, waarin twee menschenhoofden gebraden worden. Tegen den wand een plank waarop een groote bijbel? met haken, twee andere boeken, een half gevulde karaf, een kleiner stopfleschje, een vierkante en een geribde flesch de laatste met een lepel daarin. De deur is zwaar en daarboven is traliewerk in twee vakken.

(Zeventiende eeuw.) Geen monogram of jaartal is door mij gevonden. Wie kan hier opheldering geven? Allegorie? Spot? Engelsche wreedheid na het terugkeeren van Karel II? Turksche?? in Hongarije?

J. D.
―――
L.

Questiers. Kan mij iemand iets naders mededeelen omtrent de dichteres (ook boetseerster en schilderes) Catharina Questiers, geb. te Amsterdam in 't begin der 17e eeuw, dus tijdgenoot van Anna Maria Schuurman? En was S. Dz. Questiers, de dichter van het treurspel De Grieksche Amadis, in 1633 te Amsterdam gedrukt, haar vader of broeder?

ALBERT HAEGER.

Portret van Peter de Colenaer. Op eene zilveren plaat, ruim 7 ned. duim hoog en bijna 6 breed staat het portret van een bejaard man, blootshoofds, met groote geplooide kraag. Er om heen, Peeter de Colenaer 1639. Wie was deze?

[J. C. K. maakt Nav. II, bl. 55 melding van een gegraveerd portretjen van dezen, dat wel voor een titelblad schijnt gediend te hebben. Het om- en onderschrift is, »Peeter de Colenaer, in Amsterdam 1640, op de Kaijsers Gracht bij naest Hr. Doctor Tulp bij de Westerkerck. Den eersten & prinsepael Autheur om alle jongmans wt alle steden Comende, bij Cooplieden, comptoren & aller-

hande Negotianten te helpen." Waarschijnlijk is dit portret naar de zilveren plaat gegraveerd. Over de familie van Peeter de Colenaer kan de vrager iets vinden Nav. Bijblad 1855, bl. CV. Omtrent hem zelven wordt daar alleen dit vermeld, dat hij in 1573 te Antwerpen geboren is.]

TAALKUNDE.

Friesch en Flaamsch (XXIX, bl. 507). Zoo dikwijls ik iemand de flaamsche, bepaaldelik de westflaamsche spreektaal gebruiken hoor, of zoo vaak ik geschriften lees in dien rijksten en schoonsten onzer nederlandsche tongvallen opgesteld, trekt het steeds m'n bizondere opmerksaamheit hoe zeer friesch en (west-)flaamsch in menig opzicht overeenstemmen, hoe veel bizonders en eigenaardigs d'r in deze beide spraken voorkomt, 't welk aan d'andere nederlandsche en nederduitsche tongvallen, en vooral aan 't hollandsch, geenszins eigen is. Voor zoo verre deze overeenkomst tusschen friesch en flaamsch uit de plaatsnamen van Friesland en Flaanderen blijkt, maakte ik daarop reeds opmerksaam in eenige opstellen, onder den titel FLAAMSCHE EN FRIESCHE PLAATSNAMEN, geplaatst in 't brugsche tijdschrift ROND DEN HEERD, jaargangen 1877, '78 en '79. En nu bleek deze bizondere overeenstemming me weer op nieu uit 'n enkel voorbeeld in 't opstel des heeren Roos, ter boven aangehaalder plaatse voorkomende.

Zoo heeft 't (noord-)friesch b. v. *stirmin*, letterlik *stormen*, in de beteekenis van rieken, geur verspreiden. Het spreekwoord: Rikkeman's krunkhaid un ermmans punnkâg sen widd wegh to stirmin, in 't nederlandsche friesch: Rike liu' sieakmen end earme liu' pankoeken ken ma fier rûke, d. i. de ziekten van de rijke, de pankoeken van de arme menschen kan men verre ruiken, is in Friesland wijd en zijd in volle gebruik. (Zie 't friesche spreekwoordeboek DE FRE-KE FINDLING, van M. Nissen, — Stedesand, 1873). Zoo ook: Hi füng 't to stirmin, ors eg to smâgin, westfriesch: Hy krige it to rûken, mar net to priuwen, d. i. hij kreeg het te ruiken, maar niet te proeven, enz.

Dit zonderlinge gebruik van 't woord *stirmin*, stormen, komt slechts in de noordsche tongvallen van de friesche taal voor, niet in d'oostersche en westersche, en is door my ook in geen enkele nederduitsche tongval gevonden, tot nu toe. Maar nu zie ik ongedacht en onverwacht dat het ook in 't westflaamsch en in de daaraan zoo nau verwante spreektaal van 't westelike Zeeusch-Flaanderen voorkomt, volkomen in de zelfde beteekenis: »Die krunagels stiinken lekker; ze sturmen net als o de kolonde." — Krunagels, de zeeusch-flaamsche naam voor de bloemen van Syringa vulgaris, in Holland Seringen genoemd, stemt weer merkweerdig overeen met de friesche benaming van die zelfde bloemen, namelik *Nagels*.

Is stormen, sturmen, stirmen, voor rieken, misschien oudtijds ook in andere nederduitsche en friesche tongvallen in gebruik geweest?

Haarlem JOHAN WINKLER.

Vragen naar iemands welstand. (XXIX, bl. 636). »De Nederlander, 't kind der zee, vraagt, hoe vaar je", wordt t. a. pl. gezegd. Iets dergelijks heb ik meermalen gelezen of hooren zeggen. Men meent, dat de Nederlander bij zijn vragen naar iemands welstand eene metaphora bezigt, aan eene schuit of een schip ontleend. Dat is evenwel eene dwaling. *Varen* heeft nu in Holland de beteekenis van te water reizen. In onze oostelijke provinciën evenwel en ook in Duitschland heeft het eene uitgebreidere beteekenis: daar vaart men ook in eene koets of op een kar. *Voeren* (het woord is een factitivum, van den verleden tijd van *varen* gevormd) geschiedt niet bij uitsluiting langs den waterweg, men voert personen en goederen ook met rijtuigen en spoorwagens naar andere plaatsen. Ja de naam *voerman* wordt alleen gegeven aan hem, die de paarden voor het rijtuig bestuurt, nooit aan den schipper.

De oorsprong der zegswijze *hoe vaart gij*, is eene andere. *Varen* had vroeger de beteekenis van zich van eene plaats naar eene andere plaats bewegen, gaan, reizen. Deze had het niet alleen in Duitschland en onze oostelijke provinciën, maar ook in Holland. Ten bewijze een paar voorbeelden uit werken van hollandsche

schrijvers der 15e eeuw. Dirk Potter zegt, der Minnen Loep, II, 2972, van Achilles, die het hof van Lycomedes verliet,

Hi nam oirloff an die vriende
Ende voer henen sijnre gas.

Gas is het hoogd. gasse, straat. Hi voer henen sijnre gas, is dus, Hij ging zijns weegs. En de vertaler der Gesta Romanorum spreekt, cap. 119, van eenen man »die daghelicx met enen esel om hout voer". Op beide plaatsen wordt dus van personen gesproken, die te voet gingen.

Ook nog in de 17e eeuw treffen wij *varen* aan in deze beteekenis. Zoo zegt Hooft Ged. I, 169,

Dan leeren zij ten sachten bed wtstijghen
En in een ondersiel ten venster vaeren
Op sang en snaeren.

En in zijnen Warenar, Ged. II, 232, zegt de dienstmeid, nadat zij op hare overleden vrouw eene lofreden gehouden heeft,

Mocht ick miester verruylen, dat vrou weer quam, en hy voer.

Nog spreken wij van *ten hemel varen* en *ter helle varen*, waarbij wel niemand ooit aan eene schuit gedacht heeft.

Het is bekend, dat ons leven en handelen dikwijls met een gaan, een reizen vergeleken wordt. Wij spreken van onze levensreize, onzen levensweg, ons levenspad, het pad der deugd, het pad der zonde. Wij zeggen, hij is op den goeden weg, hij wandelt op verkeerde wegen, hij is op den dwaalweg, hij gaat zijnen ondergang te gemoet, hij gaat zijnen gang, hij wil niet vooruit, enz. Het verwondert ons daarom niet, dat bij onze voorvaderen *varen* de beteekenis had van handelen, zich gedragen. Zoo lezen wij bij Maerlant, dat Darius van Alexander den vrede verzocht en hem daarvoor een deel van zijn gebied en eene groote som gelds beloofde, van welke laatste natuurlijk zijn krijgsvolk een deel zou ontvangen Alexander, daarover vertoornd, zegt (Alex. IV, 333, vlg.)

Hi en *vart* niet als een recht viant,
Die bescermen wil sijn lant.
Hi oert ofti een verrader ware,
Ja als een recht mordennaere,
Sal ic u die waerheit tellen,
Doet hi mieden mijn gesellen.

De eerste verzen beteekenen: hij handelt niet, gedraagt zich niet zoo als een vijand behoort te doen, hij tracht niet zijn land te verdedigen. *Hi oert*, in het volgende vers, is, zegt de uitgever, »hij trekt ijlings voort. Mhd. hürten, bij Ziemann verklaard door *stôszerennen*, oud fr. *oirrer*." Doch deze beteekenis past hier volstrekt niet: want er wordt ons in de vorige hoofdstukken niet verhaald, dat Darius ijlings voorttrok, maar integendeel dat hij zich gereed maakte met zijnen tegenstander te strijden, hoewel hij vreesde dat die strijd slecht voor hem zou afloopen, om welke reden hij eene poging deed om vrede te maken. Bovendien ijlings voorttrekken is geene handeling die den verrader kenmerkt. Ik twijfel niet of de lezing is bedorven en wij zullen hier in plaats van *oert* moeten lezen *vaert*. Alexander zegt dan, hij gedraagt zich als een verrader, ja als een deugniet, daar hij mijn volk zoekt om te koopen. Want een *moordenaar* is in de taal der middeneeuwen ieder misdadiger, hetzij hij een moord, hetzij hij iets anders heeft bedreven.

Van *varen* had men in de middeneeuwen nog het zelfst. nw. *voere*, gedrag, handelwijze. Zoo lezen wij in den Lekenspieghel, III. 13. 35,

> Landshere ende elc hoeghe man,
> *Die heren voere niene can*,
> Es als ene tortise die
> Licht no claerheit en gaf nie.

d. i. een landsheer en ieder aanzienlijk man, die zich niet als een heer weet te gedragen, als een heer te handelen, is als een toorts die geen licht geeft. Bekend is het gezegde van Herman van Woerden tot graaf Floris, bij Melis Stoke, IV. 1473,

> Ghine sult niet meer der vueren driven,

dat is, zoo als Huydecoper het zeer goed verklaart (op Stoke dl. III. bl. 67), gij zult niet meer doen gelijk gij tot hier toe gedaan hebt. Hooft verstond dat vers niet, wat wel eenigzins vreemd is, omdat in zijnen tijd het woord *voere* nog niet geheel verouderd was.

Hoe vaart gij beteekent dus, hoe gedraagt gij u. Maar wij noemen dikwijls de oorzaak, waar wij het gevolg meenen: het is eene metonymia, die in alle boeken over rhetorica vermeld wordt. Zoo vragen wij ook, als wij zeggen, hoe vaart gij, niet zoo zeer naar

de wijze waarop de aangesprokene handelt, maar naar den toestand, waarin hij zich ten gevolge van zijn handelen bevindt. Als b. v. Huygens verhaalt, Korenbl. II. bl. 96,

Men vraeghde Jan de Vry, hoe dat hy op sijn' Jaren,
Soo vett, soo wel gedaen, soo lustigh quam te varen,

dan spreekt hij niet van zich vet en welgedaan *gedragen*, immers dat zou onzin wezen, maar van vet en wel gedaan *zijn*, dus niet van eene handeling, maar van eenen toestand. Zoo ook wij, wanneer wij spreken van welvarend zijn, en ergens wel of kwalijk bij varen.

Derhalve ons *hoe vaart gij* verschilt op verre na zoo veel niet van de wijze, waarop andere volken naar iemands welstand vragen, als de heer R. meent. Integendeel *hoe vaart gij* is geheel hetzelfde als het fransche *comment vous portez-vous* en nagenoeg hetzelfde als het latijnsche *quid agis*.

P. LEENDERTZ WZ.

Een vraag naast een vraag. (XXIX, bl. 574.) In n°. 11 van den Navorscher vraagt W. J. v. D. of het woord »hoere", dat de Dockummer straatjongens voor vijf en twintig jaar riepen bij het wegnemen van stuiters die hun niet toebehoorden, zijn oorsprong heeft in het latijnsche woord »hora" of tijd. Als reden voert hij aan, dat het woord »hoere" slechts gebezigd werd wanneer de sterren aan de hemel stonden en dus de tijd van het op straat spelen met stuiters verstreken was. Hoe verleidelijk deze uitlegging ook zij, wil ik toch niet zoo gereedelijk aannemen, dat de Dockummer straatjeugd zich van latijnsche woorden zou bediend hebben bij de uitoefening van hun rooverijen. En wel om de volgende reden. Als geboren Dockummer heb ik nóg *nooit* ondervonden, noch gehoord, dat de straatjongens zich stoorden aan tijd of uur bij het wegnemen van een stuiter waarop ze hun zin gezet hadden. *Wel* aan de kleur. Wanneer n.l. de stuiter in plaats van zijn gewone grijze kleur, een bruinachtige, roestkleurige tint had werd hij beschouwd als *algemeen* eigendom, en had ieder het recht er zich meester van te maken. Wie hem opnam voerde ter verontschuldiging aan: *'t is een »hoerebakkert"*. Stuiters zijn in D. niet bekend, wel »bakkerts", als ze bijzonder dik zijn »kokkerts."). Zou het woord »hoere" hier niet beteekenen: *bastaard, onecht?*

De stuiter onderscheidde zich van andere, *grijze*, dus *echte* stuiters door zijn bruine kleur, misschien een gevolg van het zand dat in de klei was, waaruit de stuiter vervaardigd werd.

Evenwel haast ik mij te zeggen, dat W. J. v. D., *ook* een Dockummer, spreekt van vóór 25 jaar, en ik nog niet zoo heel lang geleden zelf nog met stuiters speelde en mijn ervaring daaromtrent dus van jonger datum is. Wie helpt twee Dockummers aan een voldoend antwoord?

Heerenveen. LEENDERT H.

Wijlen. (XXIX, bl. 517). Is *wijlen* dan niet een afgesleten vorm van *wijlend*, het tegenwoordig deelwoord van 't werkwoord *wijlen*, toeven? In oud nederduitsch vindt men dit woord dan ook terecht gewoonlijk *wilent* geschreven, en 't hoogduitsch heeft nog *weiland*. En is dit *weiland*, wijlend, niet een soortgelijke oude vorm als 't woord *heiland*, 't is te zeggen: heilend, heelend, de heelende, de genezende. ARCADIUS.

[Antwoord, neen. Zeer zelden valt na l, r of n de d of t weg. Zij wordt daarentegen zeer dikwijls gevoegd achter woorden op die letters uitgaande, vooral wanneer aan die letters eene toonlooze vocaal voorafgaat, b. v. in *ten mijnent*, *ten uwent*, *enkeld*, *dubbeld*, *sedert*, in plaatsnamen als *Hasselt*, *Baffelt*, *Meppelt*, *Zutfent*. Te Amsterdam zegt men *stukkend*, in Westfriesland *havent*, *ovent*, *Venhuizent*, *knikkert*, *stuitert*, *kapert*.

Wijlent is insgelijks ontstaan uit *wijlen*. In onze middeleeuwsche geschriften vinden wij bijna altijd geschreven *wijlen*. *Wijlent* komt daar ook wel voor, doch zelden. In het hoogduitsche *weiland* is de *d* insgelijks van betrekkelijk laten oorsprong. Het schijnt dat men eerst in de 12e eeuw begonnen is haar aan het woord te hechten. Vroeger schreef men in die taal *huîlom*. Zie Graff, Sprachsch. IV, 1225.

Even als dit *huîlom* is *wijlen* een dativus pluralis van het z. n. w. *wijle*.]

Zoo zout als brem (XXIX, blz. 511). Ik weet ook niet, wat die brem hier moet. Ieder kan er van lezen, dat deze heester rijk is

aan looizuur, en dat de jonge takken bitter zijn. Maar naast dat *zuur* en dat *bitter* vond ik nooit iets *zouts* vermeld. *Breinzout* zegt men niet alleen in Friesland, maar ook wel op stoomschepen heet de pomp, die te groote ophooping van zoutdeelen in den ketel verhinderen moet, *breinpomp*. E. LAURILLARD.

Kakographie. Daarbij geheel vergetende, *dat men was zonder wapenen en zonder geld.*

Eene mededeeling, waarvan hij, burgemeester, meent *dat zij is onwaar.*

Dat niemand meer dan ik zal beamen, *dat gemakkelijk is de kritiek en moeijelijk de kunst.*

Het verzoek aan den Raad *werd gewezen van de hand.*

Eene oppositie die om *nevenbedoelingen* wetten verwierp.

De *lichtpunten*, die zich evenwel hier en daar bij de Creolenbevolking openbaren, moeten gretig *opgespoord* en *aangegrepen*, met ernst, welwillendheid en takt, door alle middelen, welke eener regeering terzijde staan, *aangemoedigd* en *geleid* worden.

Die hem bij ziekte of afwezigheid, *te zijnen koste*, tijdelijk als landsadvokaat zal vervangen.

CONST. B.

VRAGEN.

Den reuzel scheuren. Is dit, even als elders de lever schudden, een plaatsvervanger voor lachen? 't Laatste laat zich, vooral als men met den Zeeuwsch Vlaming zegt, hij of zij schokte (elders schudde) van lachen, wel verklaren; maar den reuzel scheuren, is toch al te kras!

Ik heb de uitdrukking gevonden in den Alm. der Maatschappij t. N. v. 't A. over 1805:

»Kijk, kijk, —
»Hoe zij dien jongen zelf verleidt,
»Ik scheur mijn reusel om dat verken. —

En in dien over 1807, in het stukje op Pyramus en Thisbé, lees ik:

»In 't groot en magtig Babilon,
»Zat Thisbé staag te treuren
»En om 't gemis van Pyramus,
»De reuzel zich te scheuren." —

Te dezer plaatse doet het eer aan treuren denken.

Wat beteekent het? Zou in de eerst aangehaalde regels reuzel in verband staan met het verken? G. P. ROOS.

[Dergelijke sterke uitdrukkingen zijn in spreekwijzen niet ongewoon. Men zegt b. v. zich ziek lachen, zich kapot lachen, van nijd bersten, uit zijn vel springen enz. Zijn reuzel scheuren beteekent nu gewoonlijk geweldig lachen. Vroeger evenwel moest het doorgaans dienen om hevige droefheid of fellen toorn te kennen te geven. De plaatsen door den heer Roos aangehaald bewijzen het.]

Verhalmert. »Wij hebben op dat land verhalmert en vertegen met hand, halm en mond", gelijk men in oude transporten menigwerf leest, beduidt: »Wij hebben er in alle opzichten en op alle manieren afstand van gedaan". Wat is eigenlijk dit »halm" en het daarvan gevormde werkwoord »verhalmeren"?

J. ANSPACH.

[Door het wegwerpen of overgeven van een halm (stengel van een graangewas) gaf men te kennen dat men afstand deed van eenig bezitting; terwijl hij die deze aanvaardde dit te kennen gaf door het opnemen of aannemen van den halm.]

Razernij, slavernij, enz. Van waar komt ons de letter *n* in woorden als *razernij, slavernij, zotternij, spotternij?* Waarom niet op regelmatige wijze, zoo wel *razerij* als (glas) *blazerij*, van de werkwoorden *razen* en *blazen; slaverij* als(hard)*draverij*, *zotterij, spotterij,* enz.? De Hoogduitschers hebben regelmatig *raserei, sklaverei, spötterei,* enz.; even zoo de Engelschen *slavery.*

[Ons volk houdt er van de achtervoegsels die met eene vocaal beginnen, door voorvoeging van eene consonant te versterken. Zoo is ing in ling veranderd (b. v. stedeling, jongeling), er of aar in naar (b. v. kunstenaar, moordenaar), e in te (b. v. hoogte, breedte), el in sel (b. v. baksel, stijfsel), ij in rij (b. v. bedelarij, dieverij)

Ook in nis is de n een toevoegsel van lateren tijd. Maar zelfs waar de aanvangletter reeds eene consonant was, werden er nog wel eens een of twee consonanten bijgevoegd. Zoo vinden wij eene d ingevoegd in zindelijk en fatsoendelijk, in verborgendheid en gezondheid, eene t in opentlijk, wezentlijk, eigentlijk, — worden verscheidene dezer woorden gewoonlijk zoo niet geschreven, men vindt ze toch wel zoo geschreven en vooral hoort men ze zeer dikwijls zoo uitspreken — zelfs worden twee consonanten ingevoegd in namentlijk en voornamentlijk, en door onze middeneeuwsche schrijvers in minnentlick, deuchdentlick, vestentlick enz. Datzelfde zien wij in de door den vrager vermelde woorden razernij, slavernij, ook in jokkernij en gekkernij, schalkernij en zotternij, spotternij, lekkernij, en nog eenige nu verouderde, vischernie Stoke, I, 592, smekernie Rose 9229, golternie Sp. hist. I, 8, 36, 15, dorpernie Dram. Poezie bl. 106 vs. 673, leckernie (van het subst. lecker) Rose 3894.

Vraagt men wat de oorzaak is geweest van het tusschenvoegen dier medeklinkers? Somtijds hebben twee oorzaken zamengewerkt. Vooreerst vergiste men zich wel eens in zijn oordeel over den oorsprong der woorden. Die heeft b. v. plaats gehad bij de woorden op nis. Dat achtervoegsel had oorspronkelijk geene *n*; maar het werd meestal gevoegd bij woorden wier stam op n uitging. Zoo was het reeds in het gothisch: de meeste woorden met dat achtervoegsel die ons in deze taal bekend zijn, zijn afleidingen van werkwoorden op non. Insgelijks is de *r* in rij voor een deel aan zoodanige vergissing zijn bestaan verschuldigd. Het achtervoegsel ij namelijk werd, in den eersten tijd vooral, veel gevoegd achter stammen op r uitgaande. Dit bragt vele in den waan dat de n bij is, en de r bij ij behoorde, en mede ten gevolge hiervan ontstonden de achtervoegsels erij of arij en nis.

Maar was dit in sommige gevallen eene der oorzaken, er was nog eene andere, die wij in al die gevallen opmerken. Het is de begeerte om zich de uitspraak gemakkelijk te maken. Aan deze hebben wij de *n* in ernij te danken. Na eene toonlooze e is rn veel gemakkelijker uit te spreken dan de enkele vloeibare letter r of n. Daarom zien wij somtijds voor de n eene r of achter de r eene n geplaatst. Het eerste in pimpernel van lat. bipinella, in kamper-

noelje van ital. campignuolo. Van het laatste vinden wij, behalve in het achtervoegsel ernij, voorbeelden in varnink bij Kil. dat stier beteekent en zonder twijfel eene afleiding is van varre, in het middeneeuwsche pylerne voor pilaar, en in bernagie (naam eener plant), lat. borago.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht de Raadt. Van de personen, vermeld door den heer Anspach, Nav. XXVIII, bl. 574 — wien ik voor zijne belangrijke mededeelingen dank zeg — kan ik met zekerheid zeggen dat tot mijne familie behooren:

1. Johanna Suzanna d. R., tr. Christoffel Daniel baron van Coeverden; zij was, zoo als daar vermoed wordt, dochter van Arent en zijne tweede vrouw, Johanna Susanna Sellius.

2. Rudolf de R., zoon v. Jan en Agnes van Heusden, burgemr. v. Zaltbommel a°. 1500 en later, tr. 9 junij 1503 Elisabeth (of Isabella) de Cock van Delwijnen. Hij † 1551, zij † 1540.

3. Jacob d. R., (zoon v. Hendrik en Mechteld Roelofs, gen. v. d. Poorten) burgemr. van Zaltbommel met Otto Pieck van Tienhoven, getr. (1560) met Maria Fey, dochter v. Arent en N. v. Heusden en stichtte het groote gasthuis (Raet-gasthuis) aldaar, † 1563.

4. Leonard d. R., zoon v. Theodor en Magdalena v. Scharenborg (in zilver een roode toren) tr. Isabella Catharina v. Herten (in zilver een groene hulst) dochter v. Michael en Clara v. Brakel. Hij volgde zijnen schoonvader op als drost en rigter der heerlijkheden Gendringen en Etten. Hij werd daartoe aangesteld 10 mei 1676.

Van de overige daar genoemde weet ik niet of zij tot mijne familie behooren.

De Nav. XXIX, bl. 220 vermelde Roelof de Raet is zonder twijfel dezelfde als Rudolf de Raet, zoon van Jan en Agnes van Heusden. De schaatsen in het wapen zijn waarschijnlijk wat breed uitgevallen en ten gevolge daarvan voor granaatappels aangezien.

De beide predikanten Joris de Raad, grootvader en kleinzoon, kan ik niet t'huis brengen. Zoo ik hoor, waren zij uit Iperen afkomstig. Handschriften, door laatstgenoemden onderteekend, bezit

het Zeeuwsch Genootschap. Het werd mij medegedeeld door den heer J. W. de Raad te Middelburg, directeur van gemeld genootschap, die waarschijnlijk ook tot mijne familie behoort, daar hij ook de drie schaatsen in zijn wapen voert. Zijne genealogie begint met 1642. Op de eerste bladzijde staat: Jan de Raad, die tusschen de jaren 1642 en 1644 te Bommel nabij Tiel is geboren, had tot vader Hendrik en tot moeder Sara v. Welsaden. Deze Jan de Raad schijnt later met zijne ouders te Neuzen gewoond te hebben, althans daar is hij gehuwd in 1668 met Janneke Halewijn en daar hebben zij twee kinderen verwekt: het eerste, geboren 10 februarij 1669, was genaamd Hendrik en het tweede, geboren 8 julij 1671, genaamd Jan. — Beide zijn naar Middelburg getrokken waar hunne nakomelingschap nog voortleeft.

DE RAADT.

Geslacht Raye of Raey (XXVIII, bl. 255 en 579) benevens de geslachten Backer, Pauw, Spieghel, Sohier de Vermandois, Coymans en Lockhorst. —

Vondel maakte een huwelijksgedicht, ter gelegenheid van het tweede huwelijk van Cornelis Backer, 2 maart 1660, met Catharina Raye. Cornelis Backer was 1658 raad en tevens schepen van Amsterdam geworden; bij de verandering der regering in 1672 door prins Willem III, behoorde hij onder de aangeblevene regeringsleden: hij overleed den 25sten februarij 1681. — Cornelis Backer had uit zijn eerste huwelijk met . . . . , . ? ten minsten eenen zoon, Gerard Backer, die 1678 in den Haag huwde met Hillegonda Ray, een nichtje van de tweede vrouw van Cornelis Backer. De haagsche predikant en dichter J. Vollenhove maakte bij die gelegenheid een bruiloftdicht, waaruit blijkt, dat Corn. Backer, reeds lang als een vader voor Hillegonda Raye geweest was; zij had hare ouders misschien dus reeds vroeg verloren; — Vollenhove maakt er geen melding van, maar hij vertelt wie hare grootouders waren, ter gelegenheid van wier huwelijk Vondel ook eenen bruiloftzang gemaakt had, — deze waren namelijk jonkh. Adam van Lockhorst, heer van de Lier, in 1639 gehuwd met Cornelia Pauw van Achttienhoven. Deze hebben dus eene dochter gehad, N. N. van Lockhorst, (wie weet haren naam?) die gehuwd geweest is met

N. N. Raye, (eenen broeder van Catharine Raye, de tweede vrouw van den amst. schepen Corn. Backer,) uit welk huwelijk ten minsten eene dochter, de genoemde Hillegonda Raye, wier echtgenoot Gerard Backer ik niet onder de regeeringsleden uit dit geslacht vermeld vind, en die dus nooit in regeeringsbetrekking schijnt geweest te zijn.

Over den grootvader, Adam van Lockhorst, ridder enz. en diens geslacht zal ik later afzonderlijk iets verder uitweiden en eenige vragen stellen. De grootmoeder, Cornelia Paeuw van Achttienhoven was de eenige dochter van Michiel Reyniersz. Paeuw, heer van Achttienhoven en den Bosch, ridder van St. Marcus, enz. en Hillegonda Spieghel. Haar broeder was, dr. Isaak Paeuw, (gestorven 1691), na zijnen vader heer van Achttienhoven enz, ridder, meesterknaap van Holland, heemraad van Delft, in 1674 gezant te Berlijn; in 1647 was hij schepen van Amsterdam geweest en was in 1653 pensionaris van Enkhuizen geworden. Uit zijn huwelijk met N. van Hoven (z. Nav. XVII, bl. 83), had hij een eenig kind, ook Cornelia Paeuw van Achttienhoven genaamd, die, geboren in 1648 (op den 28sten october, juist op den dag dat de eerste steen van het nieuwe stadhuis te Amsterdam gelegd was,) in 1676 huwde met Koenraad van Heemskerk, geb. 1647, pensionaris van Amsterdam en zoon van den vermaarden raadsheer, Johan van Heemskerk (den schrijver der Bat. Arcadia) en Alida van Beuningen.

Koenraad van Heemskerk (die 1697 in den rijksgravenstand verheven werd, zonder dat hij noch zijne nakomelingen echter ooit dien titel gevoerd hebben) bragt door zijn huwelijk met Cornelia Paeuw de heerlijkheid Achttienhoven en den Bosch aan zijn geslacht.

Men moet hier alleen *ambachts*heerlijkheid verstaan want Achttienhoven en den Bosch vormde met Nieuwkoop en Noorden ééne hooge of halsheerlijkheid die, te gelijker tijd dat Michiel en Isaak Paeuw en later de Heemskerken zich heeren van Achttienhoven enz. noemden, eerst behoorde aan jhr. Johan de Bruyn van Buytenweg, en later aan het geslacht Wassenaar, door het huwelijk van de erfdochter van genoemden heer van Buitenweg.

Cornelia Paeuw, die met Koenraad van Heemskerk huwde, was

dus eene volle nicht van de moeder van Hillegonde Raye; en deze laatste zal het peetekind geweest zijn van hare overgrootmoeder Hillegonda Spieghel, die pas een jaar vóór het huwelijk van Hillegonda Raye overleed. En Wagenaar meldt, »dat het huis op de Bloemmarkt te Amsterdam, met Arion op een Dolfijn in den gevel, van den dichter Hendrik Laurensz. Spieghel, later behoorde aan het geslacht Lestevenon, welk geslacht door de Backers van Spieghel afdaalde." Kan dit welligt door het huwelijk van Hillegonda Raye met Gerard Backer geschied zijn? dan is echter deze afstamming niet regtstreeksch.

Ik weet niet of de dichter Hendrik Laurensz Spieghel uit de kinderen zijner twee vrouwen nazaten gehad heeft; maar hij was de oudoom van Hillegonda Spieghel. Zijn broeder Jan Laurensz. Spieghel, die 1578 raad van Amsterdam geworden was, was gehuwd met Griete Claasdr. Boelens Meerens; hij leefde nog in 1588 en heeft misschien nog wel de geboorte van zijne kleindochter beleefd, die omstreeks 1598 moet geboren zijn; zijn zoon Laurens Jansz. Spieghel, geb. 1575 en overleden 1623, was 1597 gehuwd met Cornelia Isaaksdr. Onderogh, geb. 1572; of hij zoons gehad heeft, weet ik niet, maar hij had drie dochters, —

»drie bevallijkheên, of zulke drie als Paris voor zich had," enz.

zegt Vondel — Hillegonda, Maria en Cornelia Spieghel.

Hillegonda, de echtgenoot van Michiel Reyniersz Paeuw, heer van Achttienhoven, enz. overleed, als reeds gezegd is, in hoogen ouderdom in den jare 1677, hebbende »kinderen van hare kindskinderen gezien", zoo als de dichter Vollenhove zegt, die haar overlijden met een lijkzang vereerde. Vollenhove schijnt met de fam. Paeuw zeer bevriend geweest te zijn: hij bezingt dikwijls de verjaring van bovengen. Cornelia Izaaksdr., aan wie hij godsdienst-onderwijs gegeven heeft, — hij heeft ook haar huwelijk met Heemskerk bezongen.

Maria Spieghel, die 1664 zonder kinderen na te laten overleed, was gehuwd met Gerrit Simonsz Schaep, heer van Kortenhoef, geb. 1594, en die, toen hij 1666 overleed, verscheidene malen burgemeester van Amsterdam geweest was; hij was een volle neef van den burgemeester Albert Coenraadsz. Burg (die weder door den drost Pieter Cornelisz. Hooft neef genoemd werd, zonder dat ik die verwantschap kan aantoonen.)

Of Cornelia Spieghel gehuwd geweest is, kan ik niet melden.

Michiel Paeuw van Achttienhoven enz. was een der zoons van den bekenden Amst. burgemeester, ridder Reynier Paeuw, den ijverigen voorstander van de verheffing van het huis van Oranje, en die zich als een der vinnigste regters over Oldenbarneveld gehaat gemaakt heeft. De oudste zoon van dezen Reynier en dus de oudste broeder van Michiel, was Adriaan Paeuw, sedert 1620 heer van Heemstede enz., de beroemde raadpensionaris en de bekende vijand van Vondel, dien hij om zijnen Palamedes wilde vervolgen. De raadpensionaris Adriaan Pauw kocht 1620 Heemstede met Bennebroek vereenigd (dat voor hem aan de Lockhorsten behoord had) en zijn jongste zoon, ook Adriaan genaamd, was heer van Bennebroek.

Deze Adriaan Paeuw van Bennebroek werd 1652 raad, en was van 1650 tot 74 president van den hove van Holland. Hij moet gehuwd geweest zijn met zijne volle nicht, eene dochter van zijnen oom Reynier Paeuw (heer van de Horst en Rijneburg, 50 jaar achtereen lid, en 20 jaar president van den hoogen raad, geb. 1594 en in hoogen ouderdom overleden in 1676); gehuwd, zie Nav. XIX, bl. 265, met Clara Alewijn de volle nicht van Anna Maria Schuurmans, want de dichter Vollenhove noemt dezen Reynier, den grootvader van het eenig kind van Adriaan Paeuw van Bennebroek. Hij vermeldt het in den huwelijkszang voor dit eenig kind, Anna Christina Paeuw van Bennebroek, die 1671 huwde met Nicolaas Sohier van Vermandois, vrijheer van Warmenhuizen enz. eenen afstammeling uit een jongeren tak der oude graven van Vermandois, die met Hugo Sohier in 1572 om godsdienstwille naar Holland geweken was. Hugo Sohier had zich hier te lande met gunstig gevolg in den handel begeven, daarin nagevolgd door zijn jongsten zoon, Nicolaas, die met geen minder succes den handel gedreven heeft, zoo dat deze Nicolaas Sohier, gehuwd met Susanna Hellemans (eene zuster van de tweede vrouw van den drost P. C. Hooft), bij zijn overlijden een groot vermogen naliet aan zijn eenigen zoon, Constantijn Sohier de Vermandois, heer van Warmenhuizen, Crabbendam, Oud Poelgeest enz., geb. 4 junij 1624 en overleden in 1671. Hij was in 1643 gehuwd met Catharina Coymans, geb. 17 april 1624 en te Haarlem overleden 12 jan.

1653, nalatende, behalve den bovengen. Nicolaas, die 1671 met Anna Christina Paeuw huwde, nog eenen zoon, Hieronymus, geb. 1649, die zonder nazaten overleden is.

Constantijn Sohier de Vermandois had in 1658 zijne afstamming uit het oude gravengeslacht van Vermandois door den keizer van Duitschland doen erkennen, en was bij die gelegenheid tot baron van het heilige duitsche rijk verheven. Zijne echtgenoot, Catharina Coymans, was (volgens de aanteekeningen van van Lennep op zijne uitgave van Vondel) eene dochter van Hieronymus Coymans, heer van Meerestein, en Maria Raye. — Van Lennep voegt er bij, dat Maria Raye eene zuster was van Jean Raye, een franschman die in den jare 1636 te Amsterdam was komen wonen op de Heerengracht over de Korsjespoortsteeg, in een huis waar »de Wereld", in den gevel stond, welk huis in het laatst der 17de eeuw nog het eigendom was van diens zoon, Jan Raey, heer van Breukelweerd.

Zou deze laatste Jan Raye, heer van Breukelweerd, nu welligt de broeder geweest zijn van de bovengemelde Catharine Raye, — en dus de echtgenoot van N. N, van Lockhorst, en de vader van Hillegonda Raye?

De ambachtheerlijkheid Breukelweerd behoorde (volgens den Tegenwoordigen staat van Utrecht) in den jare 1770 nog aan eenen heer de Ray; en de daaraan grenzende ambachtsheerlijkheid Maarsen, met het huis Ter Meer, behoorde nog in ditzelfde jaar 1770 aan eene jonkvr. Johanna Maria van Lockhorst tot Ter Meer. En zou men ook welligt voor dat »een franschman", bij van Lennep, moeten verstaan een afstammeling van een waalsch geslacht uit de zuidelijke provinciën der Nederlanden, waarvan zich vele, om godsdienstvervolging te ontgaan, in de noordelijke provinciën gevestigd hebben? Want in den jare 1598 wordt reeds te Amsterdam gemeld een Hans Raey, als huwelijksgetuige en neef van iemand uit Limburg geboortig en te Middelburg wonende, die in dat jaar te Amsterdam huwde. [1]) (zie Nav. VI, bl. 241) De naam

[1]) Uit Commelin Beschrijving van Amsterdam, kan men leeren kennen:
Lenart Ray, mede een der 1ste bewindhebbers van de O. I. Maatschappij.
Jean Raye, van 1662 tot 1666, kerkmeester der Noorderkerk.
Jeremias van Raey, in 1671 regent van het Walen Weeshuis, waarvan 1669

Hans wordt in dien tijd dikwijls gebruikt als eene verkorting of verandering van Johannes of Jan, en zoo was er dan reeds in 1598 te Amsterdam een Jan Raey, misschien wel de voorvader van de bovengenoemde Jan Raey's. — De t. a. p. genoemde bruid, waarvan Hans Raey, als getuige en neef van den bruidegom, het huwelijk bijwoonde, was eene dochter van Hendrik Opmeer, en hare grootmoeder was dan volgens een oud handschrift uit dien tijd (tijdelijk in mijn bezit, en van welk handschrift ik eerlang iets meer hoop mede te deelen) eene zuster van den bekenden Amsterdamschen burgemeester Hendrik Cornelisz van Marcken in de Roô Meulen. In dat jaar 1598 kwam gen. Hans Raey dus reeds door zijnen neef in connectie met de amsterdamsche regeeringsgeslachten, waar het geslacht Opmeer ook vroeger en later toe behoorde.

Of nu Pieter van Ray, in 1618 raad te Batavia, die te gelijk met Jan van Gorcum, later heer van Brochem, vermeld wordt (zie algem. reg. v. d. Nav.), tot hetzelfde geslacht Raye of Raey behoord heeft, weet ik niet, — maar het is licht mogelijk; de heerlijkheid Brochem behoorde in het jaar 1650 aan de familie Coymans, waar volgens het geslachtregister der Sohiers de Vermandois, de familie Raye mede in huwelijksbetrekking gekomen is.

Amsterdam. JOH. HENDRIK V.

Geslacht Cornets de Groot. (XXVI, bl. 622, XXVIII, bl. 425). Ter verdere aanvulling van de belangrijke mededeeling van den heer F. Caland en het antwoord op de vraag in deel XXVI volgt hier de opgave der afstammelingen van den beroemden Hugo Grotius, welke, zoo als hieruit blijken zal, nog niet zijn uitgestorven.

A. Hugo (Cornets) de Groot en zijne huisvrouw Maria van Reygersbergh hadden 5 kinderen: 1 Cornelia, geb. 1612, tr. Bastiaan de Mombas (of Mombats), generaal bij de kavallerie; 2. Een kind gest. 1635; 3. Cornelis, edelman van Bernard van Saxen-Weimar, landdrost van de meierij van 's Hertogenbosch, st. aldaar ongeh.; 4 *Mr. Pieter;* 5. Dirk, edelman van Bernard van Saxen-Weimar, luitenant generaal in duitschen dienst, st.

door Sara Raey, zeker zijn dochtertje, de eerste steen gelegd was; zij deed dit te samen met Paul Godin, fils, wiens vader Paul Godin in 1671 ook als regent vermeld wordt,

ongeh. vermoord te Bremen.

B. Mr. Pieter (Cornets) de Groot, geb. te Rotterdam 28 maart 1615, st. 2 junij 1678 (of 1675), begr. te Haarlem, pensionaris te Amsterdam, te Rotterdam, ambassadeur in Zweden en Frankrijk, gedeputeerd in H. H. M. M. de Staten Generaal, tr. (1°.) 1652 Agatha ven Rijn, st. te Antwerpen 27 januarij 1673; tr. (2°.) zijne volle nicht, Alida de Groot, dochter van Willem en van Alida Graswinkel. Zijne kinderen waren: 1. *Hugo*; 2. Alijda, vrouw van mr. Arend Bisschop; 3. Johanna Catharina tr. Thomas van Beresteyn, heer van Maurik; 4. Adriana Jacoba, vrouw van mr. Adriaan Prins, en nog 2 zoons en eene dochter jong overleden.

C. Hugo C. de G., heer van Hildernisse, geb. te 's Gravenhage 9 januarij 1658, drossaart van Bergen op Zoom, tr. Elisabeth Bastingius. Hunne kinderen zijn vermeld Navorscher XXVIII, bl. 425. Een hiervan was

D. Pieter C. d. G,, geb. 1686, begr. te Tholen 1747. Hij tr. (1°.) Alida Brigitta Sandberg, begr. te Delft 30 october 1716, tr. (2°.) Petronella la Fontaine. Uit zijn 1e huwel. 1. eene dochter, gehuwd met George Christoffel van Fabricius. Deze zal dus wel de op bl. 426 vermelde Jacoba Eliz. C. d. G. zijn; 2. nog een dochter; 3. *Hugo*; en uit het 2e huwelijk Pierre en *Johan.*

E. Hugo C. d. G., geb. .... 1709, st. .... 1777, raad in de vroedschap en burgemr. te Rotterdam, bewindh. der O. I. C., tr. .... 1739 Jacoba Elisabeth Noorthey, geb. te Rotterdam 6 Junij 1710, st. (1782?) Uit dit huwelijk: 1. Jacoba Maria tr. mr. Paulus Gevers, 2. Elisabeth tr Cornelis Groeninx van Zoelen, 3. *Pieter*, 4. Johan, raad en schepen te Rotterdam, st. ongeh.; 5. N. N. tr. jhr. mr. Jacob van Zuylen van Nijevelt.

F. Pieter, raad te Rotterdam, st. 1786, tr. .... en had 2 kinderen: Jacoba Adriana, huisvrouw van den generaal majoor van Diepenbrugge, en Hugo, ongeh. overleden. Kan deze ook de in de vraag in deel XXVI, bl. 622, bedoelde ontvanger wezen? Hij was ja de laatste afstammeling van den *oudsten tak* van het geslacht Cornets de Groot, doch van den jongeren tak zijn nog vele afstammelingen.

D 1. Johan (of Jan) C. de G., geb. te Bergen op Zoom 8 febr. 1736, zoon van P, en P. de la Fontaine, st. aldaar 17 junij

1782, tr. te Bergen op Zoom 22 augustus 1764 Johanna van der Gon, geb. te Rotterdam 14 nov. 1749, st. te Bergen op Zoom 7 april 1806, dr. van Adriaan David en van Petronella Maria Roosendaal (zie de Genealogische kwartierstaten). Is D. A. van der Gon soms in 1e of 2e huwelijk met J. A. de Sausin gehuwd? De kinderen van Johan waren: 1. Hugo; 2. Adriaan David (zie Navorscher, bl. 426); 3. Adriaan David; 4. Pieter st. ongeh. 1795.

E 1. Hugo, geb. te 's Gravenhage 1785, st. 1832, tr. te Wouw Catharina Rijkje Swaan (Swaen of Swaens) geb. te Poederooien 7 december 1770, st. 1844. Uit dit huwelijk 10 kinderen.

1. *Jan Hugo Cornets de Groot.* 2. Johanna Aleyda, geb. te Bergen op Zoom 13 sept. 1797, st. ...., tr. te Nieuwer Amstel (ondertr. 's Gravenhage 17 october 1824, beide wonende te 's Gravenhage) dr. Ernst Sigismund Swaen, geb. te Demerary 15 april 1801, st. te Utrecht 24 februarij 1851. 3. Adriaan David, geb. te B. o. Z. 9 maart 1799, st. te Amsterdam 26 november 1833, tr. te 's Gravenhage 22 october 1828 Henriëtta Maria van der Hoeven, geb. te Tilburg 22 april 1804, dr. van François en van Henriëtta Maria Beylon. Uit dit huwelijk zijn 3 kinderen: *a.* Catharina Rijkje, geb. te Haarlem 17 september 1829, *b.* Henriette Marie, geb. te Haarlem 8 junij 1831, st. aldaar 7 julij 1831, *c,* Hugo Cornets de Groot, geb. te Haarlem 13 januarij 1833, st. te 's Gravenhage 28 julij 1868, sedert 1861 adjunct-commies bij het departement van finantiën. 4. Catharina Wilhelmina, geb. te B. o. Z. 12 november 1800, st. te Amsterdam 19 september 1854. 5. Pieter, geb. te B. o. Z. 21 februarij 1803, st. aldaar 12 november 1804. 6. Johanna Maria, geb. te B. o. Z. 8 junij 1805, st. te Gouda 23 april 1839, tr. te 's Gravenhage 26 augustus 1829 Cornelis van der Hoeven, geb. te Steenbergen 21 maart 1802, st. 6 februarij 1852, broeder van Henriëtta Maria. Hij is hertrouwd met Johanna Woudina Haverman, geb. te Brielle 24 december 1819. 7. Hugo, geb. te B. o. Z. 25 junij 1807, st. te Nieuwer Amstel 25 september 1827. 8. Marciana Geertruida, geb. te B. o, Z. 18 maart 1809, st. te Utrecht 25 maart 1878, tr. te Amsterdam 1 november 1832 Lucas Nicolaas Maarschalk, geb. te Rotterdam 1801, st. voor 1878, weduw-

naar van Paulina Maria Josepha Berghuys. 9. Antonia Petronella, geb. te 's Gravenhage 21 julij 1811, st. te Amsterdam 18 augustus 1847. 10. Een levenloos geboren kind.

F 1. Jan Hugo Cornets de Groot, geb. te B. o. Z. 25 mei 1796, tr. te Steenbergen (ondertr. 's Gravenhage 21 februarij) 1830 Maria Antonia Margaretha Bredt, geb. te Gellicum 1809, st. te Beek 1859. Uit dit huwelijk 13 kinderen: 1. *Hugo Frederik Willem;* 2. Hester Catharina Wilhelmina, geb. te Delft 29 jan. 1832, st. aldaar 1833; 3. Frederik Willem, geb. te Delft 26 jan. 1834, st. 1868; 4. Hester Catharine Wilhelmine, geb. te Delft 29 januarij 1836, st. te Beek 1864; 5. Jan Hugo, geb. te Beek 26 januarij 1838, st, aldaar 29 junij 1859; 6. Catharina Rijkje, geb. te Beek 26 januarij 1840; 7. Arend Julianus Carel, geb. te Beek 5 mei 1841, st. aldaar 5 mei 1842; 8. Arend Julianus Carel, geb. te Beek 9 maart 1843; 9. Johanna Aleida, geb. te Beek 24 september 1844; 10. Ernst Sigismund, geb. te Beek 14 november 1846; 11. Jan Pieter, geb. te Beek 30 julij 1849, st. aldaar 7 augustus 1861; 12. Marius Antonius Margarethus, geb. te Beek 10 augustus 1851; 13. Adriaan David, geb. te Beek 19 september 1853.

G 1. Hugo Frederik Willem Cornets de Groot, geb. te Delft 25 december 1830, sedert 1 april 1878 resident der Padangsche bovenlanden, tr. 1867 Johanna Aleijda Maarschalk, dochter van Lucas Nicolaas en van Marciana Geertruida Cornets de Groot. Uit dit huwelijk zijn kinderen, onder anderen eene dochter geb. te Padang Pandjang, mail van 21 mei 1873, terwijl in de Lampongsche districten overleden is 27 september 1875 Maria Anthonia Margaretha C. d. G. (is deze dezelfde?).

E 2. Adriaan David C. d. G. (zie *D* 1 n°. 3) tr. 1792 Louisa Catharina Johanna Hora Siccama (zie de Genealogische kwartierstaten). Uit dit huwelijk 7 kinderen, vermeld in De Nederlandsche Adel, 1e verzameling, bl. 46. Van hun tweede kind,

F 2. Johan Hora C. d. G. en Brigitta Constance Henriëtte Borwater zijn ook nog afstammelingen. 1. *Adriaan Johan Willem;* 2. Louise Lucie Jeanne, geb. te Buitenzorg (Java) 17 augustus 1827; 3. Wilhelmine Aricie Caroline, geb. te Buitenzorg 21 october 1825, tr. jhr. Everhard van Rappard (zie de Nederlandsche

Adel, 1e verzameling, bl. 143); 4. Caroline Josephine Henriette, geb. te Crawang 17 maart (of mei) 1827, tr. te Samarang 17 december 1845 Gijsbert Isaäc Marie baron van Reede van Oudtshooren, geb. te Leiden 24 mei 1818, zoon van Lieve Martinus Isaäc en van Maria van Helsdingen; 5. Anette Adolphine, geb. te Soerabaja 2 november 1828, tr. te Delft 5 october 1852 Jacob Kniphorst, resident in Oost-Indië; 6. Henriette Amelie, geb te Soerabaja 15 februarij 1830, st. aldaar 26 april 1831; 7. Lucie Henriëtte, geb. te Soerabaja 28 april 1831, tr. te Delft 28 maart 1850 Isaäc Dignus Fransen van de Putte, geb. te Goes 22 maart 1822, zoon van Johannes Fransen en van zijne eerste vrouw Digna Johanna Luteijn.

G 2. Mr. Adriaan Johan Willem Cornets de Groot, geb. te Batavia 2 junij 1823, sedert april 1873 lid van het hoog militair geregtshof van Nederlandsch Indië, tr. te Crawang 8 maart 1852 Jeanne Louise Augusta Penning Nieuwland, geb. mei 1834, dr. van Isaäc en van Anna Margaretha Frederica Rendorff. Uit dit huwelijk zijn de volgende kinderen:

H 2. Louise Henriette Jeanne, geb. te Soerabaja 3 september 1853; Hugo, geb. te Samarang 4 junij 1855; Lucie Jeanne, geb. te Batavia 25 augustus 1857, st. te Bezoeki 15 januarij 1858; Anna Margaretha Frederika, geb. te Madura 16 en st. aldaar 21 november 1860; Brigitta Constance Henriëtta, geb. te Samarang 27 junij 1862; Adrienne Jeanne Wilhelmine, geb. te Batavia 21 april 1864; Willem August, geb. te Batavia 3 julij 1866; Jeanne Louise Auguste, geb. te Utrecht 16 augustus 1869, deze is waarschijnlijk overleden, daar ik vind in de Naamlijst van Europeesche bewoners van Nederlandsch Indië: Jeanne Louise Auguste, geb. te Batavia 4 april 1875, en Leonard Henri, geb. te Batavia 15 julij 1876. Of er tusschen 1869 en 1875 nog kinderen geboren zijn, is mij niet bekend.

Van het zevende kind van A. D. en L. C. J. Hora Siccama, jhr. Johan Pieter Cornets de Groot van Kraaijenburg en diens huisvrouw Sophia Apollonia Helena Godin zijn nog twee kleinkinderen: 1. jhr. Hugo, geboren te Buitenzorg 4 april 1858 en 2. jhr. Johan Adriaan Willem Lodewijk, geb. te Madioen 30 mei 1862, zonen van jhr. Adriaan Willem en van jonkvr. Jeanne Claire Caroline Louise van den Bosch.

's Gravenhage. J. C. V. D. MUELEN.

Wapen van het geslacht Kraijenhoff. (XXIX, bl. 382.) T. a. p. wordt opgegeven, dat het aldaar bedoelde kwartierwapen Kraijenhoff zou overeenkomen met dat van den baron van dien naam. Dit is zekerlijk eene vergissing: want het wapen van den bij diploma van den 16 sept. 1815 met den titel van baron bij recht van eerstgeboorte in den adelstand verheven Cornelis Rudolphus Theodorus Kraijenhoff vertoont in het 1ste en 4de kwart. het oorspronkelijke wapen der familie, t. w. van zilver met drie kraaien van sabel, 2 en 1; doch in het 2de en 3de kwart. een uitkomenden leeuw van keel, gekroond van hetzelfde, met gespleten staart in een veld van goud, hetwelk het wapen is van de nijmeegsche familie de Man, waartoe de moeder van Kraijenhoff behoorde. Vóór het tijdstip van die alliantie zal de familie dat 2de en 3de kwart. wel niet gevoerd hebben.

H. C. VAN BAKKENES.

Wapen van lazuur met gouden helm. (XXIX, bl. 438.) Hoewel door mij geene inlichtingen kunnen worden verstrekt aangaande de familie, welke dat wapen voerde, volgt hieronder toch eene opgaaf van de ouders en grootouders van M. E. Ripperda, welke de beantwoording der vraag voor anderen mogelijk gemakkelijker maakt.

Margaretha Elisabeth Ripperda, echtgenoot van Unico Ripperda, heer van Weldam en Oliedam, drost van Twente, was het eenig overgebleven kind van Gijsbert Herman R., heer van Oosterwijtwerd, † 13 juli 1695 (ouders mij onbekend), voor wien in de kerk aldaar een gedenkteeken werd opgericht (zie v. d. Aa, Aardr. Wdb. VIII, bl. 539) en van Josina Maria Ripperda, dochter van Maurits en van Josina Maria Clant.

Een zuster van genoemde Josina Maria R., Margaretha Josina genaamd, was gehuwd met Dirk Clant.

H. C. VAN BAKKENES.

VRAGEN.

Van de Pavort. Severein van de P, trouwt 17 mei 1724 Bertruida Agata Johanna v. Breugel. Hij was commandant van het fort Isabella bij 's Hertogenbosch. Zij was dochter van Herm. v. Breugel en Jeannette van de Graaf. Hunne dochter Cornelia Henrica v. d. P. † 28 febr. 1771. Wie waren zijne ouders en welk wapen voerde zijne moeder? Welk wapen voerde Jeannette v. d. Graaf? Ook andere mededeelingen omtrent het geslacht v. d. Pavort zullen zeer aangenaam zijn.

MENGELINGEN.

Voorspelling van Rousseau. In een der jongste jaargangen van den Navorscher wordt een voorspelling van Heine meêgedeeld, die waarheid geworden is. Zie hier een van Rousseau. Zijn woorden zijn opmerkelijk, al dacht hij er natuurlijk niet aan, dat Corsica een Napoleon zou zien geboren worden. »Il y a encore en Europe" — zegt hij in Chap. X van zijn in 1762 uitgegeven *Contrat Social* — »un pays capable de législation, c'est l'île de Corse. La valeur et la constance avec laquelle ce brave peuple a su secourir et défendre sa liberté mériterait bien que quelque homme sage lui apprît à la conserver. *J'ai quelque pressentiment qu'un jour cette petite île étonnera l'Europe.*"

B.

VRAGEN.

Marentakken op Kerstmis. Wie kan mij iets naders mededeelen over den oorsprong enz. van het gebruik in Engeland, om op Kerstfeest marentakken aan het plafond te hangen?

ALBERT HAEGER.

GESCHIEDENIS.

Bijdrage tot de Geschiedenis van de Nederlandsche »medicine, chirurgie ende apotekerie." (XXX, bl. 1-14) Volgens de nog aanwezige Rekeningen en andere bescheiden had Den Briel in de tweede helft der 16de eeuw bijna onafgebroken een stadsdoctor. In 1552 fungeerde als zoodanig Mr. Cornelis. Op den 13 Mei van dat jaar werd er »geordonneert bijden bailliu, Oudt ende Nyeuw Gerechte der stede vanden Brielle", dat hij behalve de II £ gr. die hij jaarl. van de stad had, nog 2 £ gr. 's jaars zou hebben, XX sc. gr. te betalen door »den Heyligen geest van sinte Katherijnen kercke," XIII sc. IIII gr. door »het zuyteyndtsche gasthuys", en VI sc. VIII gr. door »het vrouwenhuys". Daarvoor zou hij »gehouden wesen de voirs. drie godtshuysen te dienen ende den armen bij te staen."

Den 11 April 1553 werd Mr. Thilpius aangenomen »tot der stede doctoer ende medecijn" op een tractement van 6 ponden gr. vlaems, 3 ponden te betalen door de stad en 3 ponden door »den H. Geest van Sinte Katherijnen te Brielle, het Zuyteyntsche gasthuys, den H. Geest te Maerlant, tvrouwenhuys ende de siecken" (leprozen buiten de Zuidpoort). Bovendien werd geconditioneerd dat hij »telcke maent een tonne bier excijs vrij", en »visiteerende de siecken tot hueren huysen voir elcke visitatie twee stuvers" zou hebben, maar gehouden zou zijn »den gerechten armen, miserabelen zoe van heylige geesten, gasthuysen etc. om Godswille te dienen."

Mr. Thilpius, gestorven zijnde, werd vervangen door Mr. Karel van Zeebrouck, die den 25 Oct. 1558 werd aangesteld op een tractement van XII £ gr. vls., 8 £ te betalen door de stad en de overige door de bovengenoemde H. Geesten en gestichten. Overigens waren de condities dezelfde als die waarop 's mans voorganger was aangenomen. Er is alleen nog vermeld, dat hij

één stuiver hebben zou »van elcke orinen of wateren die hem gebrocht zouden worden van den burgeren te beziene."

Op dezelfde voorwaarden als Karel van Zeebrouck werden den 10 Nov. 1565 Mr. Henrick de la Thour, den 25 Junij 1568 Mr. Hubertus Melisseus van Middelburg, den 16 Aug. 1569 Mr. Hubrecht de Jonge en den 24 Jan. 1571 Mr. Adriaen van Teylingen aangesteld. Melisseus, wien tot conditie gesteld werd, dat hij »nijet vuijter stadt en soude mogen reysen ouer waeter sonder consent vanden burgemeester", werd reeds den 22 Maart 1569 »duer merckelicke redenen ende occasie ontslagen ende gelicentieert." Aan Hubrecht de Jonge werden bij zijn aanstelling toegezegd »drije ponden gr. vls. eens tot reysgelt om zijn huysraet te vervoeren ende te brengen vuyter stede van Leyden inden Brielle." In 1573 fungeerde Mr. Anthonis Daelman als stadsmedicus. Den 30 Aug. 1574 werd hij als zoodanig gecontinueerd met de bepaling, dat hij voor het verloopen jaar 12 £ gr. vls. en voor het vervolg X £ gr. vls. in 't jaar zou krijgen. De verplichting werd hem opgelegd om »te visiteren alle personen die hijer binnen deser stede zieck zouden mogen werden vande pest ofte anders, te weten de schamele om Godswille ende vanden rijcken voor die eerste visitacie X sc." Tot in 1583 was hij als stadsdoctor werkzaam, maar niet onafgebroken. Eene Res. 3 Mei 1578 luidt aldus: »Up huijden soe hebben mijnen Heeren geaccordeert, dat Bartelmeus Lambrechsze apteecker sal wtsijen ende becommen een goeden experten gepromoueerden doctoer, daer mede mijnen Heeren tzijnder compste sullen accorderen ende handelen voor eenen tijt van jaeren, sonder den selffden in respecte vande wedercompste vanden anderen doctoer te licentieren." En de Rekening over 1578—79 vermeldt dat een jaar gage (X £ gr.) betaald werd aan »mr. Nicolaes Plempius medecijn." In 1579 was Daelman weer te Brielle. Op den 1 Dec. toch van dat jaar werd hem als stadsdoctor »geaccordeert de gaijgie van X £ gr. vls. voorden tijt van drije jaren, ingegaen zijnde bamisse voorleden." Met vrijdom van bieraccijns werd hem toen ook geschonken »exemptie vant houden vande soldaeten ende burgerlicke wacht", zoolang die van 't Gerecht haar hebben zouden. In 1581 werd zijn tractement op 20 ponden vls. gebracht. Eene

Res. van 7 Maart 1581 luidt: »Upt versouck van mr. Anthonis Daelman, deser stede doctoor, inhoudende dat men den suppliant [1]) in regard van zijne gaijge dije hij ofte zijnen voorsaten plachten te trecken van de Regulijeren ende Sindt Andrijes Susterhuys tot Rugge ende den Conuente van Sinte Katharinen mitzgaeders demolumenten vandijen bo.en al zulcke thijen pondt vlaems sjaers als hij van weghen deser stede altijts genooten heeft, ende oock in regard vanden costelicken tijt ende dat hij suppliant ten dijenste vande garnisoenen deser stede hem zeer gewillich ende vlijtich is imployerende, daer van hij gheen proffijt en consequeert: is den seluen noch bouen de voorn. gaijge van thijen pondt vlaems sjaers, dije hij vande stadt es genijetende, in regard vant gundt voors. es, noch thoegeuoucht thijen gelijcke ponden vls. sjaers, ingegaen sijnde bamisse anno LXXX voorleden, dije hem betaelt zullen werden bij Jan Commersze wt de derde paerten vande beneficien ofte vicarie ghoederen etc." — In 1583 had Daelman geschil met een reeds genoemden apotheker. In 't »Memoriaelbouck", begonnen bamis 1574, leest men: »Upte questie gevallen tusschen Meester Anthonis Daelman, doctoor deser stede, ende Bartholomeeus Lambrechtszoon, apteecker, nopende tordonneren vpten voorschreuen apteeck, is by myn Heeren die burgemeesters ende regierders der stede vanden Bryelle geordonneert, dāt den voorschreuen doctoor hem zall contenteren mit zyn gaijgie ende dat hy ordonneeren zall vpten voors. apteeck, sonder selffs zyn medicamenten te moegen maecken; ende den voors. Bartholomeeus, dat hy den burgers nyet en zall beschatten, maer hem redelicken te gedraegen ende zijnen apteeckerie ten redelicken prijse verkoopen. Actum coram omnibus den naestlesten Julij anno 1583." — Op de volgende bladzijde van hetzelfde boek vindt men deze resolutie: »Up huijden soe es bij de Burgemeesters ende regierders der stede vanden Bryelle doctor Anthonis Daelman vpgeseijt zijne gaijgie als doctor deser stede ende belast Andries Adriaensze stedeboode hem daervan te insinueren. Actum coram vt supra (20 Aug. 1583)." Aan deze resolutie werd gevolg gegeven en er werd een plaatsvervanger van Dr. Daelman

[1]) Hier is uitgelaten »augmentacie van gaijgie geue", of zoo iets.

benoemd, maar weldra werden de verdiensten des laatsten erkend. Eene Res. van 29 Oct. 1583 luidt: »Up huijden soe hebben die Burgemeesters ende Regierders der stede vanden Brijelle geaccordeert meester Anthonis Daelman vrydom vanden bijerexcijs tot meye toe anno 1584 eerstcoemende ende datmen hem zijn gaigie zall laeten volgen die verschenen is bamisse voorleden, ende dat in aensieninge dat hij de stadt soe lange tijt getrouwelicken gedijent heeft." [1])

Op dezelfde condities als Daelman werd op den 27 Sept. 1583 aangesteld »meester Heijndrick van Benscoop, doctoor inde medecijnen", maar deze bleef niet lang in Den Briel Op den 28 Febr. 1584 werd als stadsdoctor aangenomen Johannes Majoranus van Sneek op gelijke voorwaarden als zijn voorganger; alleenlijk werd er bepaald, dat hij »vijer stuijuers van elcke visitacie genijeten ende voor zijn vertreck ende opbreecken twee ponden grooten vls." hebben zou. Den 2 Maart 1585 liet hij zich vinden om de stad nog 3 jaren te blijven dienen voor een tractement van 32 ponden grooten vlaems, dus 12 ponden meer dan vroeger, van welke 12 ponden er 2 zouden worden betaald door de stad, 4 door den H Geest te Brielle, 2 door Jan Commersze als ontvanger van de derde parten der vicariegoederen, 2 door het Zuideindsche Gasthuis en 2 door den H. Geest te Maerland. In 1590 werd het volgende besloten: »Ten seluen daege (16 Aug.) soe hebben mijnnen Heeren.... geaccordeert doctor Johannes Majoranus tot zijnne

[1]) Dr. Antonius Daelman was gehuwd met Grietge Claes dr., die, toen zij weduwe was, tweelingen ter wereld bracht, Antonius en Jeremias, ged. 17 Mei 1587. Doopgetuigen waren toen de huisvr. van Joost van Alblas en de huisvr. van Jan Commersze. De weduwe hertrouwde in Jan. 1598 met Nicolaes Mason, luitenant onder de Compagnie van Eduard Turner, en dezen man schonk zij een zoon Anthonis, ged. 8 Nov. 1600 (doopgetuige de voordochter Maritge Daelman). Op den 30 Maart 1627 trouwde Antonius Mason met Theodora van Velsen, weduwe van Joris Edmeston, »ontfanger particulier." Den 9 April 1716 werden te Brielle begraven Dorothea Mason; den 18 Aug. 1717 Maria Mason, vrouw van Abraham Treffier; op den 8 Maart 1718 Susanna Mason. Den 20 Aug 1647 huwde Mr. Willem Panser j.m. met Margaretha Mason j.d. Uit dit huwelijk werd geboren Jan, ged. 31 Jul. 1648. Nog was er te Brielle een persoon gen. Jean le Mason, geh. met Heiltje Jans, die haren man een kind schonk, Janneke, ged. 7 April 1621.

gagijen, die hem opgeseijdt waeren tot de twintich ponden grooten jaerlijcxs, in regardt van zijnnen persoon weder geaugementeerdt tot de XXII £ gr. vls. opte conditien als in voorgaende aennemingen bij hem ende zijrne voorsaeten geconditioneerdt es, mitzs dat hem tlopende jaer expirerende bamisse toecommende tot de XXXII £ gr. sal volgen." Volgens de Rekk. over de jaren 1593—94, 1595—96 en 1598—99 werden van die 22 £ gr. vls. uit stadskas XI £ gr. betaald.

Gelijk er te Brielle in de laatste helft der 16de eeuw een stadsdoctor was, zoo was er ook een stadschirurgijn, althans in den regel. De Rekk. der stedelijke inkomsten en uitgaven, gedaan in de jaren 1557—58 en 1558—59 maken van geen jaarloon gewag, dat aan een stadschirurgijn uitbetaald werd, maar den 18 Nov. 1559 werd er een benoemd. Een Resol. van dien dag luidt: »Up huijden soe es bij Burgemeesters ende Gerecht der stede vanden Brielle mr. Cornelis Pieterszе angenomen tot der stede sirurgijn ende zal de gasthuijsen ende andere godtshuijsen dienen om tloen, van oudts daer toe staende, ende heeft oick zijnen behoirlicken eedt gedaen als sirurgijn der voors. stede." Het stadstractement van dezen ambtenaar was X sc. gr. Na 1572 had de stad een chirurgijn, die niet werd bezoldigd. In de Rek. over 1573—74 leest men: »alsoe mr. Witte zijnen eedt gedaen heeft als der stede chirurgijn, mits dat hij geen welden van de stadt ontfangen en sall, ergo hier. . . . . nyet."

Tegen het eind der 16de eeuw was er weer een bezoldigde stadschirurg. De Rek. over 1598—99 heeft dezen post:
»betaelt mr. Symon Gillisze sierurgijn ende hem tot een tractement van stats wegen jaerl. thoegevoucht es II ℔ gr., compt hier over 't jaer verschenen bamisse 1599 . . . II £ gr."

Mr. Cornelis Pieterszе schijnt een specialiteit geweest te zijn in het genezen van menschen, die »het water" hadden. Ook toen hij geen stadschirurg meer was, werd hij daarvoor wel door de Regeering gebruikt en deze beloonde hem naar 't succes, dat hij had. Eene Res. van 18 Jan. 1585 luidt: »Ten zeluen dage soe es geaccordeert dat mr. Cornelis de chirurgijn den tyt van een maent hem zeluen zal emploijeren omme te genesen vandt waeter eene jonge dochter int gasthuijs, genaempt Pieterken, met alle goede

medicamenten ende drancken alsoff zij een welgestelde vrouwe waere, ende indijen binnen den voors. tyt geen helpen daer aen en waere, zal alsdan hebben XX guld., ende indijen hij se eijntelicken es helpende, zal noch X guldens hebben, makende tsaemen XXX guldens." Eene latere resol. luidt: »Up huijden soe heeft mr. Cornelis Pietersze sierurgijn aengenomen van mijnnen Heeren Burgemeesters ende Regierders deser stede, te genesen Fransgen van Lier vant accident vant water, hem bij Godt Almachtich verleent, ende dat voor de somme van zes ponden grooten vls., die hem van wegen deser stede zullen werden betaelt, soe wanneer tzelue accident zal zijn genesen. Actum coram omnibus den XXIIIIen July 1593."

De Rek. over 1561—62 spreekt van een chirurgijn, die een winkel had en wel een winkel, waarin waren verkocht werden, die met 's mans vak niets uitstaande hadden. Men leest er namelijk: »Betaelt Mr. Jan Pietersse chirurgijn van seeckere cramerije soe van keersen, oly, beesemen ende anders, ten behouue vande Stede tzijnen huijsen gehaelt, fct . . II £. I sc. III gr."

Tot 1572 had Den Briel twee stadsvroedvrouwen. Daarna schijnt de stad een poos zonder zulk een vrouw geweest te zijn. De Rekk. over 1573—74, 1574—75, 1578—79 en 1586—87 maken toch van geen jaarwedde voor een vroedvrouw gewag. Den 28 Maart 1589 werd er weer een aangenomen en sedert schijnt de stad er tot op 't einde der eeuw maar één te hebben gehad. Het hoogste jaarloon, dat zulk een vrouw kreeg, was 8 £ VI sc. VIII gr. Wanneer er twee waren, ontving de eene in den regel 4 £ gr. vls. en de andere 2 £ gr. vls. [1]). Zij moesten de rijken voor geld, de schamelen om Godswil helpen en deden bij de aanvaarding van hare betrekking een eed. Van »Barber moer" staat gemeld, dat zij deed »den behoorlijcken eedt aen handen vanden Baillin nopende tanbringen van tgeleggen vande vrouwen ende den eedt vande vroevrouwen in handen vanden burgemeester." (Res. 2 Jul. 1569). Vóór zij aangenomen werden

---

[1]) Behalve tractement werd aan een vroedvrouw soms nog toegezegd »alle zes weecken een tonne biers excijs vrij." Een vroedvrouw, genaamd »Moer Meyns" kreeg jaarl. »twaelff tonnen turffs." Zie Ress. 6 April 1547, 14 Dec. 1555 en 10 Julij 1599.

door de stad, werden de vroedvrouwen door den stadsdoctor geexamineerd (Res. 10 Jul. 1599), en bij de aanstelling van Heijltge Maertens dr. werd haar tot voorwaarde gesteld, dat zij »des versocht zijnde haer submitteren zoude taduijs van den doctor" (Res. 28 Nov. 1591).

In de 2de helft der 16de eeuw fungeerde een tijd lang als stadsapotheker Willem Willemsze. Een jaarloon had hij als stadsapotheker niet, maar in 1561 kreeg hij toch als zoodanig een privilegie. Eene Resolutie, hem betreffende, luidt: »Up huyden deesen XXIIen nouembris 1561 es geordineert byden nyeuwen Gerechte dat Willem Willemsze apteecker die voorplaetse sal hebben omme te staen voor eenen yegelicken zoe wel burgeren als vreemdelyngen, sonder daeromme te loeten ofte cauelen, ende dat omdat hy des Stadts apteecker es, ende daer naer die burgeren, daer naer die vreemdelyngen."

Op den marktdag stonden dus ook de apothekers met een kraam op de markt. Dat zij o. a. »cruyt" [1]) verkochten, blijkt uit de Rek. over 1570—71.

In 1588 werd aan iemand vergund apotheker en chirurgijn te zijn. Eene Resol. van 18 Junij 1588 luidt: »Ten zeluen daege hebben mijnen heeren mr. Willem Geems toegelaeten de apoteeckerie te mogen exerceren ende oock, eenige curen hebbende, zal dezelve mogen genesen met uitwendige ende inwendige medicamenten, mits hem nyet vervorderende wateren te judiceren ende in 't ambt van den doctoer te treden, ten ware hy hadde brieven van promotie."

Toen dit verlof werd gegeven, waren de doctoren, chirurgijns en apothekers bereids in een gilde vereenigd. Dit geschiedde in 1579, nadat de Regeering in Februarij eene beperkende bepaling gerenoveerd had. Men leest onder de Ress. van die maand: »Up huijden soe es bij den Burgemeesters ende die vanden Gerechte deser stede geresolueert dat men van nv voortsaen alhier binnen der seluer stede nijemande en zal toelaeten dexercitie van huerl.

[1]) Ouder de door mij uitgegeven Brielsche Keuren van de 15de eeuw vindt men in het 9de »voirbod" een art. van dezen inhoud: »Item datmen gheen pour bynnen den Brielle vercopen en sal, dan die gemaict is van goeden, harden crude. Wie anders dede, dat sal wesen opt cruyt verbuert te wesen etc."

medecijnen te ordonneren ende den crancken in te geuen, ten ware sij brieuen van promotie ofte andere hadden ende verthoenden in zulcken consten ende saecken geadmitteert ende toegelaeten te zijn. Actum coram omnibus den lesten Februarij 1579."

Wanneer men te Brielle brieven voor gilden moest maken, zond men wel mannen uit, om te informeeren, hoe de gildebrieven in andere steden luidden. Zoo vind ik de volgende Resol. opgeteekend: »Up huyden (24 Sept. 1563) soe hebben die vanden Ouden ende Nyeuwen Gerechte gecommitteert ende geordonneert mr. Willem Rutgersze ende Cornelis Adriaense, omme te reysen in Hollandt ende aldaer te visiteren ende vernemen aengaende die priuilegien vanden backers, cramers, weefuers ende dyergelycke, hoemen in andere steden daer van hanteert ende handelt."

Of men zulk een ontdekkingsreis ook gedaan heeft, toen het Privilegie voor de doctoren, chirurgen en pharmaceuten moest worden gemaakt, kan ik niet zeggen. Ik kan alleen mededeelen, dat het den 15 Sept. 1579 gearresteerd werd en het volgende inhield.

Wy Baillin, Burgemeesters, Schepenen, Raeden, Oudt ende Nyeuw Gerechte der stede vanden Briele, doen te weten eenen ijegelicken, dat alzoot des ouerheyts ampt es vaderlicke zorge ouer haer ondersaten te draghen, twelck voornemelick geschiet doer goede polecie ende ordonnantie te maecken ende achtervolghen; ende angemerct de conste der medecynen, die de chirurgie ende apotekerie onder haer es begrijpende, eenen alsulcken conste is, die welcke nijet in houdt, steen ofte andere doode lichamen ende materien, mar in die eedele schepinghen Goods, des menschen lichamen; onderwerpen wesende veel ende diuersche gebreecken, zoe inwendichlick als wtwendichlick, door bequame middelen is werckende; waeromme wy nijet alleen noodich geacht hebben, dat den ghenen, die in zulcke lichamen wercken, hare consten vast ende volcomen zijn, mar oeck dat de zelue in hare scientien ende consten mogen werden geprobeert mits den ghoeden regel, polecie ende ordonnantie, die wij goet ende raetsaem gevonden hebben onder den zeluen als ghildebroeders van Cosmas ende Damianus deur dese onse jegenwoordige preuilegie onderlinge gehouden ende geobserueert te werden, mits twelcke wij de zelue gegundt ende

gegeuen hebben, gonnen, gheuen ende verleenen mitz desen de pointen ende articulen hier naer volghende:

I.

Inden eersten, dat de medecijns, chirurgijns ende apoteeckers deser stede, om die eenicheijt der conste, haer oeck als broeders in eene gilde sullen houden ende tot nut vande zelue laten bruijcken, achtervolghende de navolghende articulen, op de verbeurte van haer neringhe te moeten laeten, zoe lange als zij onwillich blijuen totten dienst, die haer opgeleyt wort vanden ghilde betreffende, ende darenbouen noch een boete van vijff schellinghen grooten vlaems, ten proffijte vandt voors. ghilde.

II.

Item dat niemant tot tvoors. ghilde zal thoegelaten worden, om zijn conste te exerceren ende hem daer mede te generen, voor dat hij poorter vanden Brijele geworden es, wtgenomen de medecyn dezer stede, op een boete van vijff schellinghen gr. vls. ten proffijte als vooren.

III.

Item dat niemandt vrinen judiceren, drancken ofte andere inwendighe medicamenten en zal moghen ordineren, behaluen die gepromoueerde Licentiaten ofte doctoren zijn inder medecijne, op de boete van vijff schellinghen grooten vls. telcken reyse te verbueren ten proffijte als vooren. Ende hoe wel het ampt vande doctoeren inder medecine die ander deelen van chirurgije ende apotekerie wel onder haer begrijpt, soe zullen nochtans de zelue doctoeren gehouden zijn op die apoteken te ordonneren, haer eijgen medicamenten niet maeckende ende eenige crancken vercoopende, bij soe verre als het inde zelue te becomen es, gereserueert wat sij behouuen voor haer eijgen huijsgesin, op de boete van vijff schellinghen grooten vlaems telcken reijse te verbeuren ten proffijte als vooren.

IV.

Item in gelijcker manieren en zullen die doctoeren gheene

wonden ofte opene ghaten annemen te heelen, sonder eenen chirurgyn ofte meer tot haer behulp daer toe te gebruijcken, om het wtterlicke handtwerck te laten doen, op de boete als vooren ende tbedongen loon van de cure.

V.

Item die apoteeckers zullen haer medicamenten getrouwelick maecken, gelijck zij geordonneert worden, ende daer niet in veranderen sonder aduijs vanden ghenen dijet geordonneert heeft, op de boete van vijff schellinghen grooten vlaems telcken reyse, ten proffijte als vooren.

VI.

Item ofte zij eenige recepten creghen, geordineert vanden ghenen, diet haers wetens niet thoe en behoort zulcx te doene, zullen gehouden wesen die hooftlieden vandt ghilde zulcx aen te dienen, om daer in te remedieren naer behoeren, op de boete van vijff schellinghen grooten vls. als vooren.

VII.

Item die apoteeckers zullen gehouden wesen haer medicamenten ofte lacxatiuen, eer zij de zelue tzamen mengen, te laten visiteren bij de gepromoueerde doctoer, op de boeten van 5 sc. gr. als vooren.

VIII.

Item de zelue apoteeckers en zullen gheen lacxatiuen ofte andere remedien vercoopen, ten zij dat de ghene, diese comen coopen, der zeluer naem ende mate ofte gewichte weten te specificeren, op de boete van twee schellinghen zes grooten vls. ten proffijte als vooren.

IX.

Item desgelijcx zullen oock tzelue onderhouden die chirurgijns int vercoopen van eenige inwendige medicamenten als gedistilleerde wateren ofte dijergelijcke, op de boete van twee schellinghen zes grooten vlaems, ten proffijte als vooren.

X.

Item die chirurgijns zullen naerstelick alle wtwendige ende sijenlicke gebreecken des menschen lichaems met wtwendighe reme-

dien soecken te helpen, sonder eenige inwendighe gebreecken met inwendighe remedien te mogen cureren sonder aduijs vanden medecijn deser stede; wtgesondert dat de chirurgijns zullen moghen tot haren eijgen patienten gebruijcken alle wonde drancken ende ander potiones, nijet gemeen zijnde eenighe medicinalia ende nochtans tenderende tot behulp van eenige wtwendighe gebreecken; op de voors. boete van vijff schell. grooten vlaems, ten proffijte als bouen.

XI.

Item aengaende morbum galicum [1]) te cureren zullen de chirurgijns de zelue moegen cureren met wtwendighe ofte inwendighe remedien, zoe zij best connen; in gelijcker wyse zullen die medecijns de zelue sijeckte genesen met inwendighe ofte wtwendige remedien, soot hemluijden best gelieuen zall.

XII.

Item zoe wye int voors. ambocht comen will, zal gehouden zijn te passeren de prouue, te weeten, dat hij zal moeten ghaen tot de dekemeesters, die dat jaer dienen vanden ambachte, ende aldaer presenteren ende loouen vijer rouwe lanchetten, daer aff de deeckemeesters die puncten breecken ende mercken zullen, ende dan die hem weder gheuen, ende binnen een maent twee van de vijere op recht op maecken, in elcken deeckenmeesters huijs een; dies en zall hij die vlijmen nijet moeghen veruoeren ofte draghen wt tvoors. huijse, daer hij dije zal moeten maecken, op de verbeurte binnen een jaer daer nae int zelffde ambacht nijet te moeghen coemen; ende zal oock binnen die zelffde maent, alzoe in de proeue synde, gehouden zijn te doen tgene dat binnen des deeckemeesters huijse, daer hij sal zijn, te doen zal vallen angaende den ambachte als scheren, laten, tanttrecken, doende alsoe nae zijn vermoeghen.

---

[1]) Van deze ziekte is ook sprake in een Res. van 21 Mei 1583, luidende: »Ten zeluen daege soe es geaccordeert Adriaen van Westcappelle vanden Heyligen Geest ten Brijelle te ontfanghen twee ponden grooten vlaems, van tghasthuijs twee ponden grooten vlaems ende vanden Heyligen Geest te Maerlandt twintich schellingen gr. vlaems tot zijn meestergelt omme hem zijn huijsvrouwe ende kinderen te helpen van *morbum gallicum*."

XIII.

Item wanneer die ghene, die in die proeue gestelt is, zijn twee vlijmen gemaeckt zall hebben, soe zall hij bij den knecht vanden ambachte de deeckemeesters doen vergaderen tot een van des deeckenmeesters huijse, om te thoonen oft zijn vlijmen deuchdelick gemaeckt sullen wesen, met welcke de deeckenmeesters gehouden sullen sijn te doene prouue opt nerff, te weeten offse nijet lam gesleghen ofte quaet van fatzoene en zijn ende goede snede ende punct hebben, ende sonder kraecken doort nerff gaen, ende dunne genouch gesleplen zijn; welcke deeckenmeesters hijer inne handelen sullen zoe recht is, sonder simulacie ofte gunste.

XIV.

Item bijaldijen dan bevonden werde dat dije vlijmen deuchdelick ende meesterlick gemaeckt zyn, soe zullen dan de deeckenmeesters ten versoucke vanden ghenen, die in die prouue gestelt is, gehouden zijn den zeluen te leueren twee persoenen, om te laten twee aderen, deene die moeder ader op de voet, ende dander die mediaen inden arm.

XV.

Item oft ijemant, aldus in die prouue gesedt, binnen een maendt sijn vlijmen zoe duechdelick noch zoe constelick nijet gemaeckt en hadde, alzoe dat de deeckenmeesters dochten bij haeren eede, dat hij daer mede nyet gestaen en mochte, ofte dat (die vlijmen wel ende deuchdelick gemaeckt zijnde) de voors. twee aderen nijet duechdelick ende constelick en liete, alzoe dat ze spronghen oft deuchdelick bloeden, gelijck de deeckenmeesters dat bij haren eede namen, soude verbueren binnen een maendt darenteynden int voors. ambocht nijet te comen, noch inde prouue gestelt te worden.

XVI.

Item all ist zoe dat die barbijers haere prouue van vlijmen ende ader laeten gedaen hebben, zoe zullen zij nochtans nijet moeghen chirurgije pleghen, zij en zijn alsvooren bij den doctoer ende deeckenmeesters geexamineert inder anathomien, oock int oude ende versche werck, mitzgaders inden handel van den aposte maecken (aposte-

maten?), op die boete binnen een jaer int voors. ambocht nijet te mogen comen, als vooren.

XVII.

Item wanneer een chirurgijn prouue gepasseert zal hebben, zal gehouden wezen den ghemeenen chirurgijns, den doctoer ende apoteeckers een mael te gheuen, zulcx daer hij zijn eere mede bewaren mach, ofte acht carolus guldens daer vooren tot optie van den ghenen die de prouue gedaen heeft, ende dat de facto, eer hij de const mach exerceren.

XVIII.

Item oft ijemandt, de voors. prouue voldaen hebbende, gheens chirurgijns zone wesende, int voors. ambacht comende, zal gehouden zijn voor zijn incompste te gheuen thijen schellinghen grooten vlaems, ten proffijte vanden ambachte als vooren.

XIX.

Item oft eenich chirurgijns zone dezer stede, de voors. prouue volbracht hebbende, int voors. ambocht comende, die zal gheuen v sc. gr. vls. ten proffijte als vooren.

XX.

Item wije tvoors. ambocht wilde leeren ende gheen meesters zone en ware, die zal gheuen IIII sc. gr. vls. ten proffijte vant voors. ghilde.

XXI.

Item wil eenen meester ofte chirurgijn zijnen kinderen het ambocht leeren ofte bij een ander doen leeren, dat zal hij den deeckenmeesters te kennen gheuen ende betalen den ghilde II sc. gr. vls.

XXII.

Item wije tvoors. ambocht leeren will, zal moeten leeren twee jaer lanck aen een geduijrende bij eenen meester, ende nijet min. Ende oft hij voor zijn twee jaeren vertrocke ofte wechlijepe, die en zal met gheen ander meester zijn ambocht moghen doen, hij en zij eerst ende alvooren met sijnen eersten meester ouercomen ende geaccordeert, met ghemoede ofte met recht, ende zullen noch betalen zijnen meester het volle jaer, daer hij in wech geloopen es.

XXIII.

Item en zal gheenen meester vanden voors. ambochte moghen setten voor zijn doere pannen op ongeteijckende daghen, op de verbeurte telcken reyse van twaelff grooten vlaems, ten proffijte als vooren.

XXIV.

Item en zal oock nijemandt vanden ambochte op ongeteyckende daghen yemandt moghen laten binnen ofte buijten haren huijse, dan bij ordonnancije vanden medecijn, op de verbeurte van twee schellinghen gr. vls. ten proffijte als vooren.

XXV.

Item en zullen de chirurghijns die pannen met bloede nijet moghen laten staen voor haer deure achter een vren des middaechs, op de boete van vijer grooten vlaems, ten proffijte als vooren.

XXVI.

Item als eenen meester vanden ambochte geraeckt te steruen, zoe zal de weduwe dat ambocht moghen ophouden nijet langer als eenen jaer naer touerlijuen van haren man, anders dan van scheren, wasschen, laten, tandttrecken, sonder meer, ter tijt thoe dat zij veranderde in huwele. wtten ambochte, op de boeten, off men beuonde dat zij meer dede van chirurgije, telcken reyse te verbeuren twintich schellinghen gr. vls. ende tloon dat zij vande cure genijeten zoude; ten ware dat zij een knecht hadde ende hielde, die prouue gedaen hadde, tzij waer dattet waere; alsdan zal zij moeghen chirurgije handelen als te voeren bij tleuen van haren man; ofte bij faulte van een meesterknecht, zoe zal sij die patienten, die haren man onder handen hadde, voorts moghen genesen, zonder meer.

XXVII.

Item oft gebeurde dat eenen meester quame wt een ander stadt, daer proeue is, ende wettelicke attestacie brochte, dat hij aldaer zijn prouue ghedaen hadde, zal met alzulcke attestacie toegelaten ende angenomen worden sijn ambocht te doene, mits betalende zijn incompste als den gheenen die eerst tot het ambocht coemen.

XXVIII.

Item en zal gheenen meester eenighe knecht moghen huijeren ofte doen huijeren, die met een ander meester verhuijert es, op de boete van vijff schellinghen gr. vls. ten proffijte als vooren, ende die huijere van onwaerden.

XXIX.

Item wanneer die deeckemeesters vergaderinghe doen leggen, ende daer van die ghemeen ambochtsgenoten met des ambochts knape die weete doen, zoe zullen de zelue meesters gehouden sijn daer te comen, op de verbearte van XII gr. vls. ten proffijte als vooren, ten dede oerloff vande deeckemeesters ofte wettelicke nootsake.

XXX.

Item en zullen gheen meesters moghen laeten eenighe vrouwen, getrout ofte ongetrout, onder de XV jaren wesende, ter moeder ader binnens voets, op de boete van vijff schellinghen grooten vls. ten proffijte als vooren; ten ware hem geordonneert bijden medecijnmeester; dijes zullen de deeckenmeesters moghen eedt nemen vanden ghenen, daer sijt op vermoeijen, ofte verclaringe van mannen waerheydt.

XXXI.

Item indien eenige boetschuldige weijgerde op te leggen ende te betalen haer breucken, daer inne zij gevallen waren volghende dit priuilegie, zoe zullen die deeckemeesters haer moghen doen ghijselen ende beleeden in alle manieren oft met schepenen vonnisse gewesen ware, volghende de costume, alsnv zynde, ofte die bij mijnen Heeren in toecomende tijden gemaeckt zoude moghen worden.

XXXII.

Item oft de deeckenmeesters, ofte ijemant diet aengaet, weygerden te executeren eenige boeten, in dit priuilegie begrepen, zoe zal tghemeen ghilde die aenden deeckenmeesters moghen verhaelen, ende noch van hare neringhe gesuspendeert te werden den tijt van zes maenden.

XXXIII.

Item dat van nv voortaen nijemant en zall moeghen barbieren

ofte beckens wtsteecken, om berbijers wijnckel op te stellen, hij en betaele eerst ende alvooren zijn incompste neffens de chirurgijns, te weeten, eenen vreemden, gheen barbiers zone dezer stede wezende, X sc. gr. vls., ende een barbijers zone dezer stede zal geuen voor sijn incompste V sc. gr. als voors. es; dijes en sullen zij nijet moeghen doen dan baert scheeren, zonder laeten, tanttrecken ofte ijet anders der chirurgije betreffende, op de verbeurte van elcke bekueringe vijff schellinghen gr. vls. ten proffijte als vooren.

XXXIV.

Item desgelijcx zoe wije het baert scheeren zoude willen leeren ende gheen barbijer ofte chirurgijns zone ware, zall gheuen vijer schellinghen grooten vlaems, ten proffijte vant ghilde.

XXXV.

Item will een barbijer, dezer stede inwoonder, sijn kinderen het ambocht van baertscheren leeren, ofte bij een ander doen leeren, dat zal hij den deeckemeesters te kennen ghenen, ende betaelen dat ghilde twee schellinghen grooten vlaems als vooren.

XXXVI.

Item zullen die chirurgijns alle gader bij de meeste stemmen op Cosmas ende Damianus dach kyesen twee deeckenmeesters, daer van den eenen bouckhouder vanden ghilde wesen zall, omme bij haer beyden tambacht na der priuilegie ende keure geregeert te werden, een jaer lanck gedurende; welcke deeckemeesters macht zullen hebben te besorghen alle dat tot den ambocht ofte ghilde dienen zall, ende sullen tot dijen eijnde eedt doen in handen vanden burgemeester deser stede, inder tijt wesende, belouende haer te reguleren naer alle de articulen van desen preuilegie in aller getrouwicheijt, zonder eenige partijdicheijt ofte fauoer daer in te ghebruijcken.

XXXVII.

Item zoe wije die deeckens wederhoorich ware ende onredelicke ofte ontamelicke woerden ghaue, om rechts wille, den ghilde betreffende, die zal verbeuren XX grooten vls. ende corexcie pecuniel, naer gelegentheijt vander zaecke, tot discretie van tghemeen ambocht ofte ghilde.

XXXVIII.

Item zoe wije int voors. ambocht comen will, die zal gheuen den knape twee stuuers, daer vooren hij de deeckemeesters vergaderen zall ende haer dat te kennen gheuen.

XXXIX.

Item dat nijemant, int voors. ambocht nijet wesende, en zal buijten de marctdaghen tvoors. ambocht moeghen doen, binnen der stede ende de vrijheijt vandijen, in wijnckelen, kameren, herberghen ofte eenighe plaetzen tanden te trecken, ter ader te laten, ofte ander kuere te doen, hoe die soude moghen wesen, der chirurgije ofte medecijne betreffende, op de verbeurte voor elcke reijse, daer op bevonden zijnde, twaelff schellinghen grooten vlaems, ende daerenbouen tloon dat hij van elcke cure bedonghen heeft, alles ten proffijte als vooren.

XL.

Item en zullen gheen vreemde hijer binnen deser stede comen met eenige olien, saluen, diaquilen ofte dijergelijcke, oft hem oock onderwinden tanden te trecken, voort te staen anders dan opte vrije merctdaghen; des zullen zij de deeckenmeesters hare goederen laten visiteren ende ondersoecken, oft zij oprecht sijn ofte niet. Ende wort sulcke cramerie quaet beuonden, sall hem alsdan de merct voorstaen ende vercoopen verbooden worden, op de verbeurte van thijen schellinghen grooten vlaems. Des en zullen sij gheen kueren doen, hoe die moeghen wesen, der chirurgije betreffende, mer alleen heure waeren opte merct vercoopen, ende anders nijet, opte voors. boete ten proffijte als vooren.

XLI.

Item dat van nv voortsaen gheene ingesetenen deser stede ende de vrijheijt vandien, het sij man ofte vrouwe, en sullen onderwinden eenighe kuijere te doen, chirurgijnelick ofte medecinael, op te boete telcken reijse te verbeuren, als sij dijes beuonden ofte ouertuijcht werden, thijen schellinghen grooten vlaems, ten proffijte als vooren. Ende daer aff zullen de deeckemeesters, daer sij vermoeden op hebben, eedt mogen nemen, zoe wel vanden patient

als vanden meester off meestersse; behoudelicken indien eenige vrouwen sulcke secrete gebreecken hadden, die sij niet en begeerden van een manspersoon gesijen ofte genesen te hebben, sullen moghen nemen eenen, tzij man ofte vrouw, die sij vertrouwen. Insgelijcx sullen de vrouwen, die swerende borsten hebben, die moghen doen ghenesen vanden ghenen diet haer gelieuen zall.

XLII.

Item soe wije lest int voors. ambocht gecomen es ofte compt, dije zall altijts knape vanden ambachte zijn, ter tijt thoe daer een ander inne compt, ende den deeckemeesters gehoorsaem zijn, op de boete van XX gr. vls. ten proffijte als vooren; mits daer aff hebbende zijn toevallen, in sommighe articulen verhaelt.

XLIII.

Item dat van nv voortaen gheen steen noch ruptuer snijders, ofte die metter naelde omme ghaen, binnen den Brijelle ende de vrijheijt vandijen, nijemant moeghen snijden noch sterrewerck vseren dan ter presentie ende aduijse vanden medecijnmeester deser stede, die hem eerste examineren zall in presentie vande deeckemeesters ende die gemeene chirurgijns, die geaduerteert zullen worden omme daer bij te comen, indient heml. goetdunct, op de boete van XX sc. gr. vls. Indijen de voors. ruptuersnijders anders deden, des sullen de dekenmeesters de zelue ruptuersnijders daer van waerschouwen ende aduerteren, eer sij hem moghen bekueren.

XLIV.

Item oft eenich ruptuersnijder, oculist oft ander landtlooper hem zeluen vervorderde eenige medecinael werck aen te nemen, aen te grijpen ende te doen, sal verbeuren telcken reijse een boete van XX sc. gr. vls. ten proffijte als vooren.

XLV.

Item behaluen de chirurgijns ende apotekiers sullen in dit ambocht gereeckent worden alle die plaesteren, olien, saluen, lacxatiuen ende andere dijergelijcke vercoopende sijn, poorters ende inwoonders dezer stede wesende, zullen jaerl. betaelen III sc. IIII

gr. vls. tot behouff vant ambochte, op sinte Cosmas ende Damianus dach, op de boete, indijen sij weijgeren, van dubbelt ghelt, sonder nochtans eenich chirurgijns werck te doene, op de boete als vooren, ende de zelue te executeren mede als vooren. Ende zoe wije zelffs zijn zaluen maeckt ofte inde apoteke haelt om te vercoopen, sall betalen halff gelt.

XLVI.

Item zoe wat chirurgijns prouue gedaen hebben, ende althans int ghilde wesende, teenighen tijde buijten dezer stede vertrocke ende daer wt wonachtich ware den tijt van een vol jaer aen een geduijrende, ende daer nae weder quame, zal op een nijeuw sijn incompste gheuen ende den ghemeenen ambacht een halff vadt pharo, met den exchijs vandijen, sonder meer prouue te doen ende hem daer mede wellecom hieten.

XLVII.

Item en sall gheen chirurgijn in ijemandt anders werck treden, ten sij den eersten te voeren gecontenteert ende vernuecht sij, op de boete van thijen schellinghen grooten vlaems, tot proffijte vandt ghilde, ende den patient terstont te verlaten.

XLVIII.

Item zoe wanneer een meester ofte meesterswijff sterft, zullen de erffgenaemen moeten betalen den ghilde twaelff grooten vlaems, ende voor een meesterskindt zes grooten vlaems. Dijes sullen die ghemeen chirurgijns ondtbooden worden vande deeckenmeesters bij den knecht vant ghilde, omme met het lijck ter aerde te ghaen in ende wt de kercke, op de verbeurte van acht grooten vlaems, ten proffijte vandt ghilde, mits betalende den knape vanden ghilde eenen stuuer.

XLIX.

Item sullen die oude deeckenmeesters gehouden sijn alle jaere reeckeninge, bewijs ende reliqua te doen van alle incompsten ende vervallen op Cosmas ende Damianus dach ofte XIIII dagen darentende, in handen vande twee nijeuwe deeckenmeesters, op de

verbeurte van thijen schellinghen grooten vlaems, ten proffijte vant ghilde.

L.

Item op Cosmas ende Damianus dach, wanneer men andere deeckenmeesters kijesen zall, soe sullen die ghemeen chirurgijns ende alle die int ghilde sijn tsamen een maeltijt teeren op ghemeen costen Ende soe wije daer nijet en compt eeten, zal zoe wel sijn maeltijt betalen als anderen, ten dede nootsake ofte dat sij van huijs waren. dan sall hij geuen halft geldt.

LI.

Item zoe wije vandt geselschap eenich geschill ofte questie maeckt op Cosmas ende Damianus dach, wanneer die chirurgijns haer maeltijt houden ende nijeuwe deeckenmeesters kiesen, sal verbeuren, tot proffijte vandt maeltijt, XX gr. vls ende correctie tot discretie vandt voors. geselschap.

LII.

Item alle questien ende misuerstanden, rijsende wt eenighe articulen deses priuilegies, die bij de medecijns, apoteeckers ende deeckenmeesters van tghemeen ghilde nijet en conden affgedaen werden, sullen staen tot decisie vande Magistraet deser stede.

LIII.

Item gheene chirurgijns en sullen moghen an haer patienten affsetten ofte separeren eenige juncturen, borsten ofte eenige excressentien, oock niet trepaneren, dan met aduijs ende ter presentie vanden doctoer ende dekenmeesters, inder tijt dienende, opte verbeurte van XX sc. gr. vls. ten proffite vant voors. ghilde.

LIV.

Item de voors. ghildebroeders zullen gehouden wesen te maecken ende onderhouden het glas van haer ghilde in Sinte Katrijne kercke buijten coste vande zelue kercke.

Ende dese voors. preuilegie sal dueren tot kenlicke wederseggen deser stede. Des toorconden etc. Actum den XVen Septemb. 1579.

Aan Mr. Isack Sparenberch, die volgens dien brief niet meer doen mocht, wat hij gedaan had, was de stichting van het gilde zeker niet welkom. Te zijnen aanzien werd deze Resol. genomen: »Up huyden zoe es opt versouck vande gildebroeders van Cosmas ende Damianus byden Bailliu, Oudt ende Nyeuw Gerechte deser stede vanden Briele verclaert ende geordonneert, dat Mr. Isack Sparenberch alleenlicken binnen der zeluer stede zal doen ende exerceren het ruptuijersnijden, steensnijden ende met der naelde te wercken in presentie vanden doctoer; verbiedende ende interdicerende den seluen Sparenberch eenige wateren te judiceren, medecijnen te ordineren oft ijet te handelen der chirurgije aengaende; authoriserende daeromme een vande stedebooden hem Sparenberch zulcx te insinueren ende denunchieren om hem nae desen te reguleren. Actum den 1 Dec. 1579."

Later was men welwillender voor den man. Eene Resol. van 5 Maart 1580 luidt: »Upt versouck van Mr. Ysack Sparenberch is den zeluen bij mijnen Heeren, in regard dat hij ten tijde het priuilegie vande chirurgijns werde verleent alhier was residerende, geaccordeert dat hij zal moghen helpen ende cureren Adriaen den seijlmaecker ende tkint van Daniel Simonssoon Decker ende voorts allen anderen, die hij om goods wille zal willen helpen ende cureren, onuermindert ende latende voorts tvoors. priuilege in alle sijne andere poincten ende articulen in rigeur ende obseruancie, waer naer de gildebroeders van Cosmas ende Damianus hem zullen hebben te reguleren."

Dat het Privilegie spoedig kwesties in de wereld bracht, blijkt uit eene Res. van 21 Oct. 1581, luidende: »Upte questijen geresen tusschen de deeckemeesters ende gildebroeders van Cosmas ende Damianus es bij mijnen Heeren die vanden Nijeuwen Gerechte (naer partijen hinc inde int lange gehoort zijn) verstaen ende geordonneert, dat partijen zullen obserueren ende onderhouden tpreuilegie van tzelue ghilde, ende hen dijen volgende reguleren. Ende indijen zijluijden eenige veranderinge ofte correctije in eenige articulen zouden begeren gedaen te werden, zullen de zelue schriftelicken mogen ouergheuen opt vergaderen van Oudt ende Nijeuw, omme, die gesijen, voorts gedaen te werden als naer behooren. Hebben voorts mijne Heeren inculpabel

beuonden Jacob Corstiaensse apteecker volgende 't IXe articul der zeluer preuilegie, ontslaende hem mitzdijen van de boete, hem affgeeijscht."

Vóór ik overga tot de 17de eeuw, vermeld ik nog dat onderscheiden Rekeningen van de stedelijke inkomsten en uitgaven uit de laatste helft der 16de eeuw gewag maken van reisgeld, door de stad gegeven aan personen, om zich te Haarlem te laten schouwen. In de Rek. over 1565—66 leest men:

»Betaelt den XVIen marcij Jacobmijne Jans dochter omme
daer mede te reijsen tot Haerlem ter prouue facit . II sc. gr."

In de Rek. over 1569—70:

»Betaelt Arien Pieters om tot Haerlem te prouue te
reysen bij ordonnantie vanden Gerechte facit. . . II sc. VI gr."

En in de Rek. over 1578—79 (om nog maar één voorbeeld mede te deelen):

»Betaelt den XXIIIen februarij ende gegeuen de dochter van Thijelman de metzelaer om daer mede naer Haerlem te reijsen om haer te laeten schouwen vande melaetsheyt haluen . . . . II sc. gr."

(*Wordt vervolgd.*) H. DE JAGER.

VRAGEN.

Groeneveld. De heerlijkheid Groeneveld bij Naaldwijk behoorde aan eenen tak van het geslacht Wassenaar, die omstreeks 1600 is uitgestorven. Wie kan mij opgeven, wie gedurende de eerste helft der 17e eeuw heeren van Groeneveld zijn geweest?

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Penning van 1734. (XXIX, bl. 503.) Deze penning is beschreven in het vervolg op van Loon, II blz. 98 en onder n°. 97 op pl. X afgebeeld. Aldaar is geene opheldering omtrent deze oude gewoonte gegeven of verwijzing naar van Loons penningwerk II blz. 225, alwaar een zeldzame penning van 1635 is te vinden met het opschrift:

Ter eren van de Prins
Is dese mei geplant
Door Joris de Coleri
Was doen ons luitenant.

Op 1 mei werden zij geplant voor de raadkamer, hoven enz. enz. »om aldus de zulken voor wier vergader- of woonplaatsen zij gesteld zijn met de aankomst van den voorhanden zijnde groenen zomertijd geluk te wenschen." Deze begroeting wierd ruim betaald. In den Nederl. Mercurius vindt men, jaar op jaar, afbeeldingen van de zinnebeeldige voorstellingen die de meiboomen versierden. Zij zijn niet onbelangrijk voor de kennis van de gezindheid der haagsche schutterij en van het volk in de 18e eeuw en verdienden wel eens monographisch in herinnering gebragt te worden.

J. D.
———
L.

XIII.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen van Mr. J. Dirks.

Het twaalfde nummer van onze aanteekeningen op en aanvullingen van de werken van *van Mieris* en *van Loon* bragt ons tot in het jaar 1575 of tot het einde van het tweede boek van *van Loons Beschrijving der Nederlandsche historiepenningen.* Vooral in de laatste nummers hebben wij een aantal penningen bij elkander gevoegd, (gegroepeerd zouden wij bijna zeggen) zooals de *Spotpenningen* (V), die van den kardinaal van *Granvelle* (VIII) die van *Wigle Aytta* (IX), de *Geuzen- en antigeuzen draagpenningen* (X) en die van *Frederik Perrenot* (XII). — Het op den voorgrond treden van hoofdpersonen en feiten gaf hiertoe aanleiding. — Na 1575 bestaat daartoe minder aanleiding. Voor het overige verwijzen wij nogmaals naar *van Ordens* aanteekeningen in het tweede deel van *v. d. Chys Tijdschrift* ter aanvulling.

---

534 (1575) *v. Loon* I, 206. Opdragt van het Hooge Staatsbewind aan Prins Willem I. — P. V. A. f (ecit) d. i. *Pieter van Abeele* Volgens *Schlickeysen Erklärung*, S. 213 zijn zijne stempelmerken PVA, PVAF en PV. AB. F. en werkte hij in Amsterdam van 1640—1677, alwaar hij volgens *Van der Aa* was geboren. De heer

Alex. Pinchart bespreekt hem en 17 penningen van zijne kunstenaarshand tusschen 1622—1677 gesneden in de *Revue* 1853 p. 185—190. Tusschen 1622 (*Van Loon* II, 149 (1) en 1646 (*v*. L. II 298) dus gedurende 24 jaren komt bij *van Loon* het PVA niet voor. *Pinchart*, hierop wijzende, zegt dat zijne lijst zeker onvolledig is, daar men niet kan annemen dat P.V.A. geene penningen in dat lange tijdsverloop zal gesneden hebben. P. gist ook dat PVA in Zweden, in 1658, was, om den penning van dat jaar door hem (*V. Loon* II, 439 (2) ter eere van Karel Gustaaf, Koning van Zweden, gesneden. — Het kan echter ook wel *bestelwerk* geweest zijn, gevolg van een verblijf 1622—1646? Of was de penning van 1622 van eenen anderen PVA? Zijnen vader? (Vragen voor den Navorscher).

534*. Gedenkplaat op het derde huwelijk van den prins van Oranje (1575) met Charlotta van Bourbon. *Westhoff* n°. 534. Z. 2. op 1576 (*Van Loon* vermeldt dit huwelijk Dl. I, bl. 205 op 1575.)

535. 1575 v. L. I, 207. Noodmunten van Oudewater. Zie *Gedenkboek van Oudewater's beleg en moord in* 1575 door *J. van Heerde* en *E. C. Rahms* (Nov. 1876, Klein f°. f 1-25) volgens prospectus zullende verschijnen met afdrukken »van de *vier* (*v. Loon* heeft *twee*) noodmunten gedurende het beleg in gebruik."

536. 1558 v. L. I, 211. Den t. a. p. beschreven gedenkpenning ter eere van Jeronimus van Serooskerken kent de heer *Pinchart* in de *Revue* 1854 p. 235 en de *Histoire* 4° p. 22 (1) aan *Jonghelinck* toe.

537. 1575. v. L., I. 212 »Legp. op de standvastigheid der Spaanschgezinden" zegt *v. Orden*, II blz. 101 om de voorstelling der *standvastigheid* enz. door eene beroerde zee besprongen en het omschrift *in adversis constans.* — Deze spreuk was het devies der familie *Berlaimont*, geplaatst in 1576 rondom hun wapen op een legpenning bij *van Loon* I, 121, alsmede op een penning van *Karel van Berlaimont* (Vz. als Vz. v. L., I, 212) beschreven door Graaf *Nahuys* in de *Revue* 1879 p. 357 en afgebeeld pl. *d*, n°. 20. Onder de titels en ambten van *Charles de Berlaimont* vermeld t. a. p. [1])

[1]) Baron (en in 1574 Graaf) van Berlaimont, heer van Floyon, Hierges, Hautepenne, Kermpt, Peruwelz en Engis op de Maas, ridder van het gulden vlies (27 Januarij 1555) opperjagermeester van Brabant, Vlaanderen en Namen, gouverneur en souverein baljuw van het graafschap Namen, zoon van Michel en Maria de Barauth, † 1578.

vinden wij ook *chef des finances*. De legpenning (v L I, 212 behoort dus hem toe.

538 1575. Ter eere van den krijgsoverste *Jacobus Hannibal* graaf van *Altaemps* (Alt-Hohen-Embs [1]).

Vz. Regts gewend borstbeeld, geharnasd, met den krijgsmantel *paludamentum*) en met geplooide halskraag.

Omschrift, JACOBVS HANIBAL COMES IN ALTAEMPS, Onder het armstuk 1575.

Kz. Een driemaster waarvan een species van een engel (une manière d'ange, d'éphèbe bouffi, zegt de heer *Picqué*) het roer houdt. Omschrift *Salva Domine vigilantes. Heer! behoedt hen die waken.*

539 (15)76, v. Loon I, 215 (1). Aldaar vindt men een groot

---

[1]) In Graauwbunderland, bij Bregenz in het Rhyndal. Deze zeldzame gouden of verguld zilveren penning is opgenomen en vrij onnaauwkeurig afgebeeld door den bekenden *J. David Köhler* in het eerste en eenige deel van zijne *Remarques historiques sur les médailles et les monnoyes*. Berlin 1740. 4 De heer *Camille Picqué* liet dien in de *Revue* 1879 pl XVII no. 4 als in naauw verband tot zijne reeds meer door ons vermelde fraaie *Iconographie de la furie Espagnolle* (*Anvers pris d'assaut et mis à sac* 1576) op nieuw afbeelden en meldt ons t. a. p. p. 297 dat hij geneigd is om dien aan *Giovanni Paolo Poggini* toe te kennen.

Köhler zegt dat het geslacht van *Jacobus Hannibal* graaf van het Heilige Roomsche Rijk, van Hohen-Embs en Gallerta in Graauwbunderland zeer oud is. Nieuw Hoog Embs en het vlek Embs liggen zeer nabij Oud Hoog Embs. Onze held nam deel aan den slag van Lepanto in 1571. Een bevel des konings van Spanje in 1574 om 4000 man naar de Nederlanden te voeren, bragt hem herwaarts. Den 18. November 1574 beval *Requesens* hem uit Brussel zijn regement af te danken. *Point d'argent, point de Suisses.* Hannibal weigerde zulks te doen. Zijn regement van zes compagniën uit Duitchers en Zwitzers bestaande was om de onbetaalde soldij zoodra het in de Nederlanden was gekomen aan het muiten geslagen. Wel had hij eerst laken voor een gedeelte der hem verschuldigde som in betaling aangenomen, maar zoodra er sprake van afdanken was kon Requesens geen laken meer bij hem slijten. Men ziet, zegt de heer *Picqué*, dat het devies, dat de stempelsnijder hem in 1575 gaf, *Salva domine vigilantes*, *Sauvez, ô mon Dieu, ceux qui veillent au grain*, (die op de dubbeltjes passen) zeer gepast was. Trouwens het Spaansch bewind was in 1575 één milloen kroonen (*f* 2.000,000) schuldig aan vijf Duitsche regementen, doch het minst aan dat van *Altaemps*. In hoeverre dit regement deel nam aan de Spaansche furie kan men t. a. p. p. 300-301 lezen. *Hannibal* stierf te Hohen Embs, den 6 December 1587.

rond stuk, waarop hoog verheven de letter F tusschen het getal 76. Het Zeeuwsche stempeltje is er als bewijs van echtheid op gedrukt. Door *van Loon* is het onder de *Zierikzeesche noodmunten* geplaatst. Zou het niet een *loodsmans penning van Vlissingen* (*Flissingen*) zijn? De *drie* gaten daarin dienden ter bevestiging op het wambuis.

540, 1576, v. L. I, 222. Op het toetreden van Gelderland en Zutfen tot de zijde der Staten. Deze zeer zeldzame penning bevindt zich in het Kon. Kabinet te 's Gravenhage. Wij gissen dat deze *Geldersche* penning bedoeld wordt in de stadsrekening van Nijmegen van 1576, waarin men leest: »Den weerdigen President een golden penninck van 16 Car. guld. vereerd." (*W. J. de Voogt, Aanteekeningen*, blz. 12.)

541, 1576. (Vergelijk v. L. I, 204 van 1575). Op den vrijen Staat en het afbreken der onderhandelingen te Breda, groote penning met het jaartal 1576, Zilver, 2, 5. *de Vries* 1854, n°. 617 *v, Orden*, II, blz. 95.

542, 1576. Op de magt van Philips II en ter aanduiding der gemoedsgesteldheid van sommige Nederlanders in 1576. Zie *de Jonge* c. s. I, blz. 24—26, pl. II. (1).

543, 1576. 4 November. Groote penningplaat van de spaansche furie te Antwerpen, beschreven in de *Iconographie de la furie Espagnolle* door den heer *Camille Picqué*. *Revue* 1879, p. 288 - 289 en. aldaar afgebeeld, pl. XV. (2).

544, 30 Julij 1576, *Franciscus Sonnius*, Bisschop van IJperen door *Simon*. Zie *Jocher*.

545, 1576, v. L. I, 225. Ter eere van *George baron van Freundtsperg*. Volgen *Pinchart* p. 36, vermoedelijk door *Conrad Bloc* gesneden.

546, 1577. v. L. I, 234 (1). Op het verdrag van Brussel of het zoogenaamd *Eeuwig Edict*. Andere stempel, kenbaar vooral aan de verschillende plaatsing der letters van het randschrift. Cat. *van Duren* (1865) n°. 439 en *Patijn* (1866) n°. 53, Zilver, 17.

547, (577) v. L. I, 235. Legpenning van *Bucho Aytta*. *Van Orden* zegt II, blz. 110, »meer waarschijnlijk toe te schrijven aan Viglius van Zwichem." Neen: het omschrift wijst *Bucho* aan, het is zijn devies. Zie onze *Legpenningen van Bucho Aytta van*

Zwichem in *de Vrije Fries*, IV, blz. 62—69. *Bucho* nam 31 Oct. 1577 bezit van zijne waardigheid als proost van St. Bavo.

548, 1577. v. L I, 237. Noodmunten van Breda. Een gouden van *f* 3 is afgebeeld bij *de Roije van Wichen* t. a. p. n°. 6. blz. 23. Zie ook *P. Cuypers*, *Notice historique sur les monnaies obsidionales frappées à Breda pendant le siège de* 1577. *Revue* 1849, p. 328—379, pl. V. (4).

548, 1577. v. L. I, blz. 240 (1—6). Zes penningen van *Coenrad Bloc.* Zie over dezen c. s. *Pinchart* in de *Revue* 1857, p. 391—398 en de aldaar p. 391 aangehaalde schrijvers. Hij werkte van 1577—1599, doch er is niets zekers van hem bekend (p. 392,) hetzij waar of wanneer hij geboren werd, leefde, werkte en stierf. Wij vestigen op hem de aandacht der *Navorschers*

549, 1577. v. L. I, blz. 240 (1). De borstbeelden beide regts gekeerd (Zeeuwsch Genootschap n°. 186) G. K.

550, 1577. Vz. v. L., I, 240 (1). Kz. v. L., I, 240 (3) met den ijsvogel.

551, 1577. Penning op Prins Willem I, *aet(atis) XLIV Coenr. Bloc f* (Tent. Utrecht 1857, blz. 46, n°. 6) Lood. Zal een der penningen v. L., I, blz. 240 zijn = *v. Gelder* n°. 921, met Vz. 234 (1) en met Kz. Prins Willem van Oranje. Z. 29½ W.

552, 1577. 21 Septb. Verlossing van 's Hertogenbosch, door *van Loon*, in Deel II, blz. 176 nog opgenomen (Kon. Kab.)

553, (1577) v. L. I, blz. 242. Tot lof van den Prins van Oranje. *v. Orden*, II, blz. 114, zag wel het granaatappeltje in den rand als het merk van den muntgraveur, doch noch hij, noch *v. Loon* bemerkten de letters HVS op de kz. in het altaar te zien. Datzelfde monogram komt voor op den zeldzamen presentiepenning der Ommelanden in 1870 door *Jhr. J. E. Hooft van Iddekinge* beschreven en afgebeeld in de *Bijdragen tot de Geschiedenis en Oudheidkunde, inzonderheid van de provincie Groningen*, Deel VII. (blz. 12 van den afdruk.) De schrijver ziet daarin het monogram van *Hendrick van Velthuysen*, burger van Deventer, te Appingedam den 5 Junij 1579 als muntmeester der Ommelanden aangesteld. Hij plaatst daarom dien penning op »na Junij 1579." De penning van *v. Loon* is z. j. en heeft even als de Ommelanderpenning de spreuken: *Pro libertate patriae* en *agere aut pati fortiora.*

554, 1577. Vz. Het fraaie borstbeeld van *Maximiliaan Morillon* met het omschrift *Maximilian Morillon praepositus Arien* (sis) (Aire) kz.: De ontmoeting van Jacob en Esau, met het bijschrift: *Unum est necessarium.* (Eene zaak is noodig) Cat. *de Smeth* n°. 545, 3 Lood. 4 Eng, *f* 6-75.

555, (1577.) Penningpl. met b.b. en omschrift, *Anthonius Muys, anno svae aet.* XXXXI.. (Burgemeester van Schiedam.) Bij *de Jonge* en *de Vries,* II, blz. 25—27, pl. VII, n°. 7.

556, 1577, Turfteeken van Nijmegen, toen die stad zich aan de Spaansche zijde bevond tot 1592. Door de broederschap van de H. Geest uitgedeeld (Cat. *van Orden*, n°. 690 *f* 3—25). Opgevraagd door wijlen *W. J. de Voogt* in den *Navorscher* XII, blz. 114. (»In koper bestaan hiervan slechts 2 exemplaren.") Achthoekig. G. K.

J. B. Houwaert 1571—1578.

557, 1578, v. L. I. 245 (1) Ter eere van den dichter *Jan Baptist Houwaert* met *Bruxellensis* onder het armstuk en *Alexander, p.f.* Zie over dezen *Alexander* den heer *Pinchart*, *Revue*, 1852, p.223—224. *Hist.* p 29 (1) *C. P*, *Serrure*, *Belgische Medailleurs* (Afdruk, blz. 3). *v. Orden*, II, blz. 115, die de P. aanvult tot *Pog*(gini).

558, 1578, Vz, = 557. Kz. (Cat. de *Brunet*, Octb. 1867, n°. 213, Hooft 1879 n°. 331.) Binnen een lauwerkrans gegraveerd. *'t Was Houwaert die Willem D'eerste veel eer aen dede als hy t Antwerpen ingehaelt daer binnen quam gerede* (Z. 68).

559, 1578. *Pinchart*, *Hist.* p. 29, »On rencontre des exemplaires ou le poète (en cuirasse chez v. L. I, 245 (1) est representé avec un costume civil et la poitrine couverte d'une sorte d'écharpe."

560, 1571. Vz. als v. L. 245 (2) maar z. j. onder het armstuk en omschrift, *Ian Baptista Houwaert aet.* 38. Kz. Het zegel der familie Houwaert, met het omschrift *S*(*igillum* [1]) *Ian Baptista Houwaert* 1571 [2]). Medegedeeld door den heer *R. Chalon* in de

[1]) Volgens *Rietstap* (in *Revue* 1869, p. 328 (1) was het wapen d'or à la fasce d'azur, accompagné en chef d'un lion naissant de gueules, armé et lampassé d'azur, mouvant de la fasce; sur le tout de *Sweerts* qui est émanché en pal d'argent et de gueules de dix pièces.

[2]) Over *Jan Baptist Houwaert* (wien de *Vlaamsche beweging* zoodanig gereleveerd heeft in België, dat men, in 1869, te Brussel (St. Josse ten Noode)

Revue 1869, p. 324—329 pl. IX (7). Verz. *van der Auwera* te Leuven.

561, 1578. *V. Loon* I. 247 (1-5) *Inhuldiging van Mathias Aartshertog van Oostenrijk.*

1) Volgens *Pinchart* p. 36 (4) het werk van *Coenraad Bloc.*

562 3) Van geheel anderen stempel. *v. Gelder* n°. 941: het omschrift op de Vz. tot *Guber*: het overige *cap. grl. Belg.* in eenen tweeden regel daarachter en 1578 onder het armstuk. Kz. In het figuur mede eenig verschil; wat meer aangevuld: Zilv. 22½ W. voor het overige als 3) Zie *v. Orden* II. bl. 116. Penningen van Mathias. Zie verder op 1580. 1593. 1596.

563 1578 *v. L.* I, 253. Amsterdamsche Noodmunten. Ik vond als aanteekening: Zie ook *Amsterdamsche Noodmunten* door *Philips* 1601. (Wie bezit dit werkje?)

564. *v. L.* I, 254. Op 1578. Op de schenking van het nieuwe wapenschild aan de stad Amsterdam. Veel later dan 1578 door *Pieter van Abeele* gesneden. *Joh. Hendrik V.* vraagt zelfs in den *Navorcher* 1879, »zijn er bewijzen dat deze penning reeds vóór 1659 bestond?" Over *P. van Abeele* en dit stuk drijfwerk zie nog *Bijdragen voor de Penningkunde* (door *G. v. Orden* en *A. D. Schinkel*) 's Gravenhage 1841 blz 23. *Revue* 1853 p. 190 (h) of XVI. Vermits het drijfwerk is zijn er varianten van, als met *gebarsten muur* en *graaf Willem met geborduurden rok of mantel. Van Orden* II blz 122.

565. 1578 v. *L.* I, 259 Noodmunten van Kampen (4 stuks) n°. 5 van 99 stuivers afgebeeld bij *de Roije van Wichen* t. a. p. n°. 8. blz. 24. N°. 6. van 9 stuivers bij *de Jonge* en *de Vries* I. pl. 4 no. 1. De drie door mr. *J. van Doorninck* als noodmunten van Kampen van 1578 in den *Overijsselschen Almanak* 1838 blz. 243—245 medegedeelde stukjes zijn geen *noodmunten* maar *verloflootjes* of bewijzen gedurende den uitvoer van koorn. Zie mr. *W. H. Cost Jordens* in de *Verslagen en mededeelingen van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch regt en geschiedenis* I, blz. 95-99 en II, 3e st. (1860). *Nog iets over*

---

hem ter eere eene monumentale fontein heeft opgericht, zie onder anderen de *Revue* 1869, p. 324—329, Prof. *L. G. Visscher*, *Berigten van het Historische Gezelschap te Utrecht.* I, 1846 blz. 35—50 en *Kronijk* daarvan II, blz. 93—96, *Friesche Volksalmanak* 1846 blz. 108—111 enz., enz.

zekere dusgenoemde Kamper noodmuntjes van 1578, 3de stuk 1865. bl. 51-52. Over het stadszilverwerk in 1578 versmolten om de Noodmunten te maken, aldaar III (1876) blz. 141—143. Zie verder *v. Orden* II blz. 125 *Malliet* enz.

566. 1578 *v. L.* I, 260. Noodmunten van Deventer. Zie *van Orden* II. blz. 127, en de aldaar aangehaalde. Verder *Moenen, Kronyk*, blz. 120. Cat. *Esdré* no. 1641-1643. *Revue Belge* 1846 p. 166-167. Volgens *Overijsselschen Alm.* 1839 blz. 31 (43) en 1855 blz. 103 zijn zij door *Balthasar Wijntgens* geslagen.

567. 1578 *v. L.* I, 261 Noodmunten van Deventer (koper). In 1834 werden op het stadhuis te Deventer van deze gevonden: 4 st. 1922 stuks, 2 st.; 1425 stuks, 1 st. 4244 stuks en van 1/4 st. 4254 stuks, te zamen 12845. *Konst- en Letterbode* 1854 blz. 229. Zie ook *Overijss. Alm* 1839 blz. 35 (47) en 1855 blz. 103.

568. 1578 *v. L.* I, 265 *Vicit leo de tribu Juda.* Is ook het omschrift van het kerkzegel van Leeuwarden en komt met dat zinnebeeld voor op de Avondmaalbekers van 1564: zie *Gids Hist. Tent. van Friesland* blz. 207 no. 54.

569 1578. Gedenkp. van *Gerard van Groeisbeck* of Groesbeek, bisschop van Luik, 1563-1580. Vz. Links gewend b.b. Omschrift *Gerardus a Groisbeeck episc. et princeps leodien* (sis). Kz. Een naakt man zich met de linkerhand aan een palmboom vasthoudende en met de regterhand eene vrouw uit het water ophalende. Omschrift, *Dilige* (*Bemint* (elkander) In de afsnede: MDLXXVIII en niet MDLXXVII zooals in de *Revue* 1851 p 230 (15) staat. *Renesse.* I, p. 89 pl. 33 (2).

570 1578 Ppl. met b.b. van Everardus Back. Omschr. *D. Everardus Back prior co* (*n*) *vent* (*us*) *Petri Pots*-(?). Mm. 47 K. Cat. *Noot-Nagel* 1868 no. 204.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Versje van Bilderdijk ter gelegenheid van de benoeming van een groot getal Ridders door konink Willem I, in den zomer van 1829, toen men zeide, dat zulke benoeming door den Dichter was afgeslagen.

H. W. Tydeman schreef den 6 Nov. 1829 aan Bilderdijk:

»Hieronder de versjes, waarmede gij in dit jaar de Ridderorde U geschonken aan den Koning zoudt hebben teruggezonden:

Schenk, ô Vorst, aan mij geen rangen,
Tijtels, ridderlint of goud:
't Heft het menschdom niet tot hooger,
't Maakt slechts kreuple kruipers stout.

Ik acht dat van de geheele fictie, zulk gerijmsel 't meest ongerijmd en U het meest beleedigende is." (Briefw. II. bl. 269 en 270).

De Dichter schreef op denzelfden dag twee brieven ter beantwoording van Tydemans letteren. In den eersten liet hij zich aldus uit:

»Doch hoe komt men aan het verdichten van al die gekheden mij betreffende? Waarom laat men mij niet stil en ongemerkt uitsterven, als de de Franschen zeggen, *de ma belle mort*?" (Briefw. II. bl. 270).

In den tweeden schreef hij:

»Even weinig weet ik van de zotheden die men van mij vertelt. Mij dunkt dat ik den lieden te lang leef. Zij kunnen niet wachten tot ik dood ben, om anecdoten van mij te verdichten."

(Briefw. II. bl. 272).

Intusschen was het versje door Bilderdijk gedicht. De regels zijn ontleend aan het stukje *Getytelde Tytels* van 1828 (opgenomen in de Vermaking bl. 188), waarvan de 7de en 8ste regel luiden:

»Vorsten, ach wat strooit gy tytels, riddernamen, lint en goud,
't Heft den Dichter niet tot hooger, 't maakt slechts kreuple rijmers stout."

H. D. J.

Bilderdijks Schimpdicht, getiteld: Feiths Lijktranen op de Oude Princes. In het Leeskabinet van 1863 gaf de Redacteur dit vers in druk. Uit het H. S. van Bilderdijk, dat in mijn bezit is, blijkt, dat het laatste couplet eerst aldus werd geschreven:

Maar als gy dus de vazen vult,
Zoo denk te rug aan de oude schuld
En 't heerlijk Keezenliedtjens zingen.
En zeg: ik wasch mijn zonden af,
En zoo zy my die potten gaf,
't Was om me een boetstraf op te dringen.

Daar niet alle lezers van dit Tijdschrift het vers van Feith en het daarop gemaakte schimpdicht van B. zullen kennen, wil ik beide hier laten volgen.

Op den dood
van
Hare Koninklijke Hoogheid
Mevrouwe de Princesse Douairière van Oranje-Nassau,
geboren
Princesse van Pruissen.

Ach, God! de groote Vrouw, zoo lang beproefd door leed,
En altijd grooter uit den smeltkroes weêr verrezen,
Wier ongeveinsde deugd gansch Neêrland hulde deed,
En die ook in een hut die hulde waard' zou wezen;
Helaas! Zy leeft niet meer, die edele Vorstin,
Die 't heerlykst voorbeeld aan Europa heeft gegeven,
Hoe zelfgenoegzaamheid, by een' standvasten zin,
Een groote Ziel verheft op al de ramp van 't leven;
Helaas! Zy leeft niet meer, die zoo veel noods genas,
Altijd haar hand ontsloot, waar hulplooze armoê schreide,
En, waar Zy immer toefde, een reddende Engel was,
Die in 't verborgen vreugd en heil om zich verspreidde!
Een vlugtig oogenblik ontrukte Haar aan 't stof;
Maar 't vurigst smeekgebed uit duizend dankbre monden,
Door Haar gespijsd, gelaafd, en aller Braven lof,
Was Haar ontslaakte ziel tot God vooruitgezonden.
Ach! woont 't volmaakte dan op 't ondermaansche niet,
En komt het voor een poos slechts aan ons oog verschijnen?
Wij juichen 't naauwlyks aan of zien 't weêr in 't verschiet,
Gelijk een flonkerstar, na korten glans, verdwijnen!
Hoe schoon rees aan de kim het lieflykst avondrood!
Geen windje scheen de rust voortaan te zullen storen.
Wie deelde niet in 't heil, zoo onverwacht en groot,
Na zulk een' bangen dag der groote Vrouw beschoren!
Hoe zalig trad Zy aan de zij' van haar Vriendin,
Een Dochter, by de vreugd de roem nog van Haar leven,
Haar eigen beeldtenis in reine menschenmin,
Door Haarlems lustwarande en lommerrijke dreven!

Maar ach! hoe schielyk dreef die heldere avond af!
Hoe spoedig moest Haar hart die dierbre Dochter derven!
Op eens zonk al haar vreugd met de Edele in het graf —
En ligt was toen Haar wensch, met Haar te mogen sterven!
Zoo lacht, wanneer de storm in 't eind heeft uitgewoed,
De liefelyke Maan nog van den hemel neder;
Maar ylings zinkt zy in den nog bewogen vloed,
En nacht en duisternis omhult de velden weder.
Vorstin! mijn grijze hand dwingt naauw een' draagbren toon
Meer uit mijn snaren, lang ontstemd voor keurgezangen,
Maar moog de taal van 't hart dan, minder kiesch en schoon,
Bij Uwen droeven dood de konde kunst vervangen!
Ach! lang aan eigen leed en bange zorg ten prooi,
Doorgrieft my Uw verlies op nieuw met wreede smarte,
En 't winterbloempjen, dat ik op Uw Tombe strooi,
Is 't nedrig offer van een diepbewogen harte.
Nu hoor ik 't bang geween, door Haarlems vest verspreid.
Haar wellust en haar bloei zijn als een droom vervlogen!
Dan zie ik 's Gravenhage in diepe treurigheid;
Dan rijst weer 't eenzaam Loo in nevlen voor mijn oogen.
Verbeelding grijpt my aan, waar 'k eigen leed verwin,
En pijnlyk meêgevoel komt aan mijn smart zich paren;
Ik zie des Konings rouw, 't geween der Koningin,
Waar Ze om het dierbaar lijk der beste Moeder waren.
Uw droeve dood, Vorstin! staat in mijn ziel geprent,
By al den bangen nood, dien Gij eens bleeft verzachten.
Hy volgt mij als de schaauw, waar ik mijn treden wend',
En blijft het roersel van mijn treurige gedachten.
Ik staar met weemoed op 't geschenk van Uwe hand,
En om de Vazen schijnt een droeve nacht verrezen.
Ik lees de brieven, van Uw gunst mij 't onderpand,
En tranen vloeijen langs mijn kaken onder 't lezen

En ach! als dan mijn oog Uw' Naam daar schittren ziet
In eenen bloemkrans, met *vergeetmijniet* doorweven,
Dan snik ik overluid: Vorstin! 'k vergeet U niet,
Uw Naam staat in mijn hart voor de eeuwigheid geschreven!

ô, Zoo Uw zalig oog zich nog naar 't aardsche wendt,
En U de toestand van Uw Vrienden wordt ontsloten,
Dan is de opregte rouw U van mijn hart bekend,
En de ongeveinsde traan, om Uw verlies vergoten.
Neen, ik misgun de rust, na zoo veel bangen nood,
De zeekre have U niet, na zoo veel felle stormen;
Maar 'k ben nog sterveling, en treur om Uwen dood,
Tot dat ook my zyn hand tot zielloos stof zal vormen.
Ras rukt dat tydstip aan, die grens der aardsche smart.
Reeds zie ik in 't verschiet den beetren morgen stralen.
Daar valt vermomming weg, daar kent Gij heel mijn hart,
En daar zal ik, Vorstin! U nog mijn' dank herhalen.

R. FEITH.

Feiths Lijktranen op de Oude Prinses.

De Moeder van den Vorst trok af,
Geen rouwklacht volgt haar na in 't graf!
Neen, Neêrland heeft genoeg te weenen,
En geld en tranen put zich uit. —
En eindlijk: waar het hart zich sluit,
Wat zegt daar 't schreien zonder weenen?

Doch ja, daar is er een die schreit,
En 't is de vrijheidsdichter Feith!
Wie had dit immer kunnen wanen? —
Wel ja! zy schonk dien Patriot
Een leêge porceleinen pot,
Die vult hy nu *expres* met tranen.

Wat zeg ik? Neen, daar zijn er tweé [1]).
't Moet tranen stroomen als een zee,
Want beide dient hy vol te huilen.
Nu moet de bleeke, kuische Maan,
Nu 't kerkhofbloemtjen achter staan,
Al zouden ze al haar leven pruilen.

Welaan dan, Dichter ga uw gang!
Een nieuw Aspaziaas gezang!

1) **Variant:** Zij schonk er twee.

Op ieder grasje een traan geworpen!
Of (beter nog) een paar dozein
Op ieder letter groot of klein,
Dan heeft ook 't hondtjen wat te slorpen.

(Dat lieve hondtjen, 's Dichters schat!
Het eenigst daar hy vreugd aan had! —
Wiens dood hem alles had doen derven! —
Waarvan hij al zijn hartlijkheid
Op 's Konings moeder heeft verleid!
En 't geen hy weêr in haar voelt sterven!)

Ja schrei, mijn goede Feith, schrei door!
Geen traantjen gaat er van te loor.
Daar kan wat in die minglens kannen;
Maar 't zijn twee vliegen met één slag,
Een kleine wimpel by de vlag,
Men kan wel bakken met twee pannen.

Prinses en *teefjen!* gaat wel saam.
Maar echter haar behoort de naam.
Voor Haar doet ge al die tranen stroomen!
Voorzeker ja, met volle recht!
Gij, aan haar stomhuis zoo gehecht!
Zoo met haar zachtheîd ingenomen!

En zijn de vazen eens gevuld,
En denkt ge weêr aan de oude schuld,
Zoo moogt gy onbewimpeld zeggen:
Hier wiesch ik 't oude vuil in af;
En zoo zy my die potten gaf,
't Was om me een boetstraf op te leggen.

H. D. J.

VRAGEN.

S. Stevin. In den Navorscher van 1852, blz. 68 en vv., staat eene bijdrage van .... Elsevier (ongetwijfeld den op den titel ver-

melden Jhr. W. I. C. Rammelman Elsevier?), betreffende het geslacht de Viri en de zonen van den Brugschen wiskundige Stevijn, en waarin mij vooral getroffen heeft de volgende verklaring, die ik hier woordelijk afschrijf:

»Ik herhaal hier nogmaals, dat ik in het bezit ben van een »groot aantal stukken, betreffende Stevin; dat hij, eene reeks van »jaren, een bepaald voorwerp mijner onderzoekingen heeft uitge- »maakt, en dat ik, als liefhebber der Wiskunde, in staat ben »geweest, om met kennis van zaken al zijne wiskundige werken »te beoordeelen, hopende eenmaal mijne onderzoekingen omtrent »dien verdienstelijken man in het licht te geven." (II, 69.)

Weet mij nu iemand te zeggen of de ieverige medewerker in de eerste jaargangen van den Navorscher, zijne hoop heeft verwezenlijkt gezien of niet?

Indien hij de bedoelde opzoekingen in het licht heeft gegeven, waar en hoe is dit geschied? — Indien niet, bestaan zijne aanteekeningen nog in handschrift? Waar en onder wie berusten die papieren? Zou de bezitter geneigd zijn om er inzage van te laten nemen, ten bate van de geschiedenis der wetenschap in ons land?

Antwerpen. ARTHUR CORNETTE.

[De schrijver van het aangehaalde artikel in den Navorscher is de heer jhr. W. I. C. Rammelman Elsevier, archivaris der stad Leiden.]

TAALKUNDE.

Vlissingen. (XXIX, bl. 625.) Over den naamsoorsprong van Vlissingen heeft Van Royen in zijne Nederl. Oudtheden twee lezingen. Die in den tekst is van dezen inhoud: »Wanneer hij (Willebrord) pleeg te gaan leeren, droeg hij dikwils een flesch wijn bij zich, om de armen zomtijds te verfrissen. 't Gebeurde op een zekeren tijd, dat, als hij twaalf arme manspersonen dede alle uit zijn flesch drinken, zij evenwel, zo men zegt, niet verminderde. Ook word verhaalt dezen door zijn gebed te weeg ge-

bracht te hebben, dat een wijnvat, 't welk bijkans heel leeg was, weder vervult is geworden; ook door zijn gebed en zegening een weinig wijns tot veel vermeerdert te zijn. Deze wijnfles is na zijn dood in Zeeland voor een overblijfsel bewaard, waar door de plaats, daar die berust, zo ons d'overlevering te kennen geeft, den naam van *Vlissingen*, zoude gekregen hebben, waar van ook dezelve stad noch een wijnflesch in haar wapen voert." Dan volgt op bl. 194 in de noot: »Omtrent de oorspronkelijkheid van de naam *Vlissingen*, en deze Willebrords fles, werd by sommige schrijvers verdacht gehouden: stellende het by 't verhaal van Ulyssis, die hier was komen aandrijven; maar naast aan de waarheid komt het gevoelen van den professor Boxhorn, dat in d'oude taal *vles* de verandering van het wassende en afneemende zeewater beduid, daar zij wel na mogen genoemt worden, als in 't wassend en vallend water, en op en neder gaan van de baaren der zee, gewiegt en opgequeekt." Volgens Gargon in zijne Walchersche Arkadia, dl. I, bl. 92, dankt *Vlissingen* zijn naam aan de *Pitsilingos*, de zeeuwsche kapers, die in den worstelstrijd met Spanje zoo zeer door de Spanjaarden werden gevreesd »en van tijd tot tijd rijkgeladene Prinsen of Prijzen mede brachten."

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Vlissingen. De naam van de stad *Vlissingen* heeft niets ter wereld te maken met het woord *flesch*. Tusschen *Vlissingen* en *flesch* eenig verband te willen zoeken is al even onredelik en dwaas als de naam Vlissingen, benevens de namen der, niet verre van Vlissingen verwijderd liggende westflaamsche dorpen Vlisseghem en Lissewege, te willen afleiden van den mansnaam Ulysses, zooals ook al door geleerden (?) geschied is.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Vlissingen. De heer Aarsen deelt ons mede wat men al omtrent den ontsprong van dezen plaatsnaam verteld heeft in eenen vroegeren tijd, in den tijd toen het verklaren van een woord nog gelijk stond met het raden naar den zin van een raadseltjen of liever met het in den blinde daarnaar slaan. Men bragt dien plaatsnaam in verband met een woord dat er wat meer of minder op geleek en dan

meende men dat men den oorsprong gevonden had. Geen wonder dat er allerlei dwaasheden van den dag kwamen. De oorsprong van een aantal plaatsnamen is moeielijk te vinden. Want zoeken wij naar den oorsprong van den naam van een of ander voorwerp, dan helpt de beteekenis van het woord, die wij kennen, ons op den weg; doch van vele plaatsnamen is de beteekenis ons geheel onbekend. Daar komt bij, dat geene woorden in den loop der tijden zoo groote veranderingen hebben ondergaan, als namen van personen en plaatsen. Daarom kan het ons gebeuren, dat wij meenen dat wij eenen plaatsnaam kennen, dat ieder deel daarvan, iedere letter ons duidelijk is geworden; maar ziet, daar komt ons de naam onder de oogen, zoo als die acht of tien eeuwen geleden luidde, en wij bespeuren dat wij de plank mis zijn. De naam van de stad Vlissingen en van het vlaamsche dorp Vlisseghem (want dat is dezelfde) behoort niet tot de moeielijkste. De vergelijking met een aantal dergelijke leert ons dat een oudere vorm van beide moet geweest zijn Flissingaheim, eene zamenstelling van heim met het patronymicum Flissinga. Het is dan het heim, het erf, waarop de afstammeling van Flisso woonde. De naam Flisso is mij van elders niet bekend, en het kan ook wel zijn dat de plaatsnaam later verbasterd is, dat dus de man niet juist zoo geheeten heeft.

Maar, zal men misschien vragen, hoe is er men dan toe gekomen, om den naam van de flesch van Willebrord af te leiden? Voor de andere door den heer A. vermelde afleidingen zal wel niemand het willen opnemen. Wat Gargon betreft, laten wij onderstellen dat de man halfslapende was toen hij deze woorden schreef: het zou anders al te dom zijn. De schrijver van den Tegenwoordigen staat van Zeeland staat, als de bekende ezel tusschen twee schelven hooi, tusschen Boxhorns verklaring en eene andere die den heer A. onbekend schijnt gebleven, namelijk dat Vlissingen afgeleid zou zijn van flossing of flessing dat bij de Tartaren (dat zijn de oude Scythen) visscher beteekent. Geen wonder zeker: voor beide is nagenoeg even veel te zeggen. Noch vreemder figuur dan die Tartaren schijnt Ulysses hier te maken. Maar neen, men had eenige aanleiding, om aan hem te denken. Tacitus verzekert (Germ. 3) dat, volgens de meening van sommige, deze oude Griek op zijne zwerftogten ook aan de kust van Germanië geland is en daar steden gesticht

heeft. Voor sommige lezers was de overeenkomst van klank tusschen den naam van den held en die der stad Vlissingen al te verleidelijk. Zij beweerden alleen op dezen grond, want zij hadden er geenen enkelen anderen grond voor, dat de grieksche vorst de stichter was van Vlissingen, waarin hij zijnen naam vereeuwigd had en, om het nog fraaier te maken, ook van het naburige Zieriksee, dat hij naar zijne beminde Circe zoo had geheeten.

De afleiding echter van *flesch* wordt niet alleen gesteund door het verhaal omtrent Willebrord, maar ook door het wapen der stad. Doch dit bewijst veel minder dan menig een misschien meent. De wapens onzer meeste steden en dorpen, al is het eene veel ouder dan het andere, behooren tot eenen tijd toen men de beteekenis der namen reeds vergeten was. Men moest een wapen kiezen. Soms nam men het wapen aan van een aanzienlijk geslacht dat daar woonde (b. v. Purmerend, de drie weerhaken der Eggaerts); soms ontleende men het aan de gelegenheid der plaats (b. v. de baar in het wapen van Amsterdam, Medemblik enz,), of het bedrijf der inwoners (b. v. de drie haringen in het wapen van Enkhuizen). Maar elders gaf de plaatsnaam er aanleiding toe. Ongelukkig echter verstond men dikwijls dien naam niet meer, of liever, men verstond dien verkeerd. Zoo is het o. a. gegaan te Hoorn. Deze stad ligt aan eenen horn, d. i. hoek der Zuiderzee. Doch toen men daar een wapen noodig had, was men dit vergeten: men kende het woord hoorn nog, maar in eene andere beteekenis, vatte het in die beteekenis op en koos tot wapen eenen jagthoorn. Men vindt meer voorbeelden van sprekende wapens waarbij de plaatsnaam verkeerd verstaan is: het kluchtigste misschien geeft het wapen van het noordhollandsche dorp Hensbroek te zien, eene hen met eene broek aan. De flesch in zijn wapen heeft Vlissingen zeker ook aan het misverstaan van zijnen naam te danken. Misschien werd in de berigten die wij omtrent Willebrords leven bezitten het verhaal gevonden dat de heer A. uit de Nederl. Oudheden mededeelt. Is dat zoo, dan begrijpen wij hoe het komt dat de flesch in het wapen, met Willebrord, die op Walcheren werkzaam geweest is, in verband is gebragt.

P. LEENDERTZ WZ.

Roervink. (XXIX, bl. 311, 511). Nu de heer Laurillard ons verzekert, dat d'arme lokvinken, op de vinkebaan, die aan 'n lijn gebonden, door rukken aan die lijn, in een fladderende beweging gebracht worden, werkelik *roervinken* genoemd worden, mag ik er niet meer aan twyfelen, dat deze slachtoffers van een barbaarsche zoogenoemde liefhebbery, dien naam, welke hun oorspronkelik niet toekomt, dragen. Maar waar dan worden die vinken zoo genoemd? In Holland? — In Friesland en in andere nederlandsche gewesten worden ze steeds »*flodders*" genoemd; dit woord is geformd van 't werkwoord *flodderen* of *fladderen*. En ook in de nederduitsche streken van Duitschland dragen ze dezen naam. Zie b. v. 't opstel: Vogelsteller am Niederrhein, in Die Gartenlaube, jaargang 1879, bl. 737.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

VRAGEN.

Sentinelle. Factionnaire. In het Fransch heet de schildwacht sentinelle. Kan dit in verband staan met sentier, voetpad, omdat hij voorbij de gebouwen op en neer gaat, of met sentir, gevoelen in verband met hooren, opletten? In het Belgisch-fransch heet de man factionnaire: kan dit in verband staan met faction, partij en dus met partijganger of is het bedorven uit fonctionnaire, ambtenaar?

G. P. ROOS.

[*Factionnaire* is verbastering van *fonctionnaire.* Eene wacht bestaat uit onderscheidene soldaten; maar alleen hij die schildwacht loopt, houdt inderdaad wacht, doet het werk waartoe zij daar geplaatst zijn, *fait sa fonction.*]

Kwijl, kwijlen. Huygens noemt, Korenbl. I. bl. 177, den beul

Een Speelman op de snaer van quijl en Kennep-vlas.

En Schiedam, waar in dien tijd veel lijnbanen waren, laat hij bl. 168 zeggen,

Daer oeffen ick mijn' Jeugt op 't noodigh kennip-quijlen.

Wie deelt mij de juiste beteekenis van dit *quijl* en *quijlen* mede?

P. LEENDERTZ WZ.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Grauwert. (XXIX, bl. 435). Zou men de verwantschap van den utrechtschen en den frieschen tak dezer familie aldus mogen vaststellen?

Roelof Grauwert
en
Aleide Both v. S.

Rodolf Grauwert (geb. 1560) en Margr. van Brederode.	Beernt Grauwert en N. N.

Dorothea Grauwert[1]) († 1600) en Johan Rengers t. A.	Rodolph Grauwert (in 1572) en Johan.v.Hardenbroek.	Derck Grauwert en Wijtsche Phaesma. † 1577.

Luel Grauwert († 1604) en *a.* Margaretha van Metelen, *b.* Lysbeth Moesel of Moeselaer [2])	Engel Grouwert en *a.* Ballinck Phaesma, † ± 1593. *b.* Poppe Minnesz.

?

Derck Grauwert. (in 1584) en Tjets van Harinxma.	Berent Grauwertz.

Kollum. Mr. ANDREAE.

---

[1]) Zie over Dorothea Grauwert, Navorscher, jaarg. 25, bl 278.

[2]) Zij was waarschijnlijk de dochter van Harmen Moeselaer en Griete Eysma of Eysingha, die in 1560 te Kollum woonden Hij woonde aldaar nog in 1596.

Hij had een zoon Focco Moeselaer, die in 1611 redger te Hornhuizen in de prov. Groningen schijnt geweest te zijn. Deze komt in 1598 voor als gehuwd met Geerke Freeren dr, en in 1661 met Pietertgen van Lennep.

Geslacht de la Torre. (XXIX bl. 439.) Ter gedeeltelijke beantwoording der gedane vraag diene het volgende, ontleend aan een van vele kantteekeningen voorzien exemplaar der Bat. Ill:.

Pilips de la T. tr. Henrica v Culenburg, Zweders dr. Uit dat huwelijk werd o. a. geboren Francois de la T., heer van Valkenisse en Thol, gehuwd met Maria van Poelgeest, (docht. v. Jasper of Casper Gerritzn v. P., raad in het collegie der admiraliteit te Rotterdam en van Anna van Dorp † 1600, die weduwe was van Jan v. d. Bossche, uit Vlaanderen), uit welk huwelijk 7 kinderen nl. 3 zonen en 4 dochters werden geboren, o. a. Margaretha Helena de la T., † 1680, vrouwe van Thol en in Middelharnis, die den 16 aug. 1677 huwde met Philips Jacob v. Spangen Corneliszn, heer van Spangen, Baudries enz., weduwnaar van Philippa Maria v. Wassenaer Albertsdr, welk 2e huwelijk kinderloos was. Eene zuster van Francois bovengenoemd trad in den echt met Arent v. d. Bossche, zoon van Jan en van Anna van Dorp voormeld.

Tot dat zelfde geslacht behoorde ook Jacob de la T., † 16 sept. 1661, aartsbisschop van Ephese, vicaris in de V. E. Nederlanden, proost van Harlebeek enz.

H. C. VAN BAKKENES.

De la Tour, gez. de la Torre. Hoewel ik het niet bepaald aantoonen kan, vermoed ik toch, dat Nav. XXIX, 477, eene fout schuilt, en dat de moeder van Adriaan de Cock van Opijnen niet geheeten heeft van Baenst, maar van Ranst (Raenst). Niet lang te voren toch, — wellicht ruim eene halve eeuw vroeger! — huwde Jan de Cock v. Opijnen († 1517 op St. Bonifaciusdag) Elisabeth van Ranst († 1529 op Kerstavond). Deze Elisabeth v. R. was de dochter van Frederik (volg. Ferwerda, Hendrik) v. R., heer van Boxtel en Kessel, bij Elisabeth (volg. Ferwerda, Hendrikje of Henrica) van Haeften, de kleindochter van Hendrik v. R. bij Isabeau van Merheym (Meerhem,) vrouwe van Boxtel. Elisabeth (Henrica) v. Haeften huwde in 1456 op St. Jansdag Frederik (Hendrik) v. Ranst en overleed 10 april 1505. Daar hier dus sprake is van v. Ranst, mag men gissen, dat Nav. l. cit. hoogstwaarschijnlijk ook van v. Raenst sprake moet zijn.

J. ANSPACH.

De la Torre. In 1721 was Pieter de la Torre secretaris van Kollumerland en Nieuwkruisland en gehuwd met Maaijcke Gayckema

MR. A. J. ANDREAE.

Geslacht van Thoor. (XXIX, bl. 439.) De inzender der vraag betreffende dit geslacht wordt, zoo noodig, er opmerkzaam opgemaakt, dat er volgens een bij mij aanwezig ms. wapenboek twee familiën van dien naam bekend zijn geweest en mogelijk nog bekend zijn, twee geheel verschillende wapens voerende. De eerste, uit Vlaanderen herkomstig, doch later ook in Zeeland gevestigd, voerde van sabel met een keper van zilver vergezeld van drie meerlen van hetzelfde, 2 en 1, de tweede, van welke o. a. in de vorige eeuw een vrouwelijk lid huwde met iemand uit het geslacht In de Betuw, voerde van goud met drie ruiten van lazuur, 2 en 1.

H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht van Thoor. Petrus van Thoor, eerst pred. bij de Herv. gem. te Kadzand, 1631, werd van daar 17 juli 1633 naar Middelburg verroepen, bij welke gemeente hij evenwel eerst den 21 nov. 1634 bevestigd is. Hij overl. te dier stede in sept. 1667.

Andries van Thoor werd bij de Nederd. Herv. gemeente te Middelburg benoemd tot diaken 25 oct. 1609, en tot ouderling sept. 1621, sept. 1625 en sept. 1628. Uit een trouwboek der Nederd. Herv. gemeente te Goes, teekende ik ook nog aan, »Adam Vrynt, j. m. van Middelburg en wonende aldaar, en Constantia Huyssen, j. d. van Middelburg, ondertr. 8 febr. 1636 en getr. te Middelburg. Getuige, Catharina van Thoor, moeder des bruidegoms."

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Ouders van den predikant Cornelis van Diest. (XXVII, bl. 534.) Hoewel ik de vraag niet direct kan beantwoorden, zullen onderstaande gegevens evenwel eenig licht kunnen geven.

Edmond van Diest, geb. 6 nov. 1654, st. 5 sept. 1733, begr. met zijne vrouw in Nieuwe Kerk te 's Gravenhage, tr. te Rijswijk 30 mei 1691 Sebilla de Hond, geb. 20 apr. 1671, ged. te 's Gravenhage in bovengenoemde kerk, Johannes en Geertruij van der Werff dr. Winnen:

1e. Johannes, geb. te 's Gravenhage 9 jan. 1693, ged. N. Kerk, st. 23 sept. 1718, begr. N. K.

2e. Joris, geb. en begr. als boven, ged. 12 mrt. 1694, st. 15 mei 1694.

3e. Een doode zoon, geb. 15 mei 1696, begr. als voren.

4e. Johannes, geb. 14 oct. 1697, ged. als voren, st. 16 aug. 1697, begr. N. K.

5e. Johannes geb. 19 juli 1699, ged. als voren, st. 22 sept. 1718, begr. N. K.

6e. Pieter, geb. 30 jan. 1701, ged. als voren, st. 30 jan. 1701, begr. N. K.

7e. Edmond, geb. 13 sept. 1705, ged. als voren, st. 25 apr. 1763, begr. N. K., tr. in de Kloosterkerk 21 mrt 1734 Hester Wins, geb? st. 15 juli 1768, begr. Groote Kerk. Winnen:

a. Sebilla, geb. te 's Gravenhage 27 juni 1735, ged. Gr. Kerk, st. 30 dec. 1789, begr. N. kerk 4 jan. 1790, tr. 6 aug. 1761 Willem König, geb. te 's Gravenhage 27 mei 1730, ged. N. kerk, st. 11 juli 1797, begr. te Scheveningen. Hieruit negen kinderen, waarvan een te Utrecht huwt, 1 mrt 1798, met Aletta Wilhelmina Duker, Arnoldus Cornelis dr.

b. Hendrik, geb. 's Gravenhage 1 nov. 1736, ged. Kloosterkerk.

c. Edmond, » 2 mei 1738, » st. 25 febr. 1739, begr. Gr. kerk.

d. George, geb. 31 mrt. 1740, ged. Gr. kerk, st. 18 oct. 1740, begr. Gr. Kerk.

e. Jacoba, geb. 3 sept. 1741, ged. Gr. kerk.

f. Cornelis, geb. 8 nov. 1742, ged. als voren.

g. Anna, geb. 14 jan. 1744, ged. » st. 17 oct. 1744, begr. N. kerk.

h. George, geb. 5 aug. 1745, ged. als voren, st jan. 1783, begr. N. kerk.

i. Anka, geb. 2 oct. 1747, ged. als voren, st. 5 nov. 1747, begr. N. Kerk.

k. Hester, geb. 15 nov. 1749, ged. als voren.

BACKER VAN LEUVEN.

Wapens gevraagd. Op bl. 361, Nav. XXVIII, worden de kwartieren vermeld van Arent de Raat, gehuwd met Antonetta van Schuylenburch. Ter gedeeltelijke beantwoording van de vraag naar de wapens door de aldaar opgenoemde geslachten gevoerd, diene het volgende:

Broers. In azuur 5 vuurstalen van zilver, geplaatst 2. 1. 2

Maas. Van het door dit geslacht gevoerde wapen is een cachetafdruk in mijn bezit, waarop de kleuren echter niet zeer duidelijk meer te onderscheiden zijn: Doorsneden a. in keel 3 achtpuntige sterren van? b. in zilveren (?) veld een gaande leeuw.

Kerckrinck In goud een gekroonde leeuw van sabel en een zoom van keel.

De Koninck. Drie kroonen van keel, geplaatst 2. 1., in zilveren veld.

Van Outshoorn. In keel 3 zilveren posthoorns, geplaatst 2. 1. (In 1457 was zekere Albert van Outshoorn schepen te Amsterdam. Deze voerde niet het hierboven beschrevene wapen, maar in keelen veld 3 gouden vijfbl. rozen.)

De Wit. Doorsneden a. in azuur 3 eenden (zwanen?) van zilver, naast elkander geplaatst; b. een zilveren veld. Over alles heen een hartschild van keel, waarin een rechterschuinbalk van zilver, beladen met 3 bollen van keel.

's Gravenhage. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

Geslacht Thorbecke. Voor eenige jaren gaf de Heraldieke bibliotheek een fragment genealogie van de familie van den grooten staatsman. Ik kan die opgaaf met het volgende aanvullen.

Rudolf Hendrik Thorbecke, van Rieste (?) oud 39 jaar, woont in de Kolksteeg te Amsterdam, wordt 1 februari 1803 ingeschreven in 't kleermakersgild en betaalde de daartoe gestelde *f* 60. Hij was toen gehuwd met Catharina Lussink van 's Gravenland, toen 44 jaren oud. Z.

Geslacht Bax. (XXVII, blz. 88, 313). Charles de Laetseur, doopgetuige van Hester van der Meulen (XXIX, blz. 314) is niet Ch. l'Oiseleur maar Charles de Latfeur, man van Hester van der Meulen, zuster van Johan (E. blz. 313) en dus oom van gemeld kind. Van hem zijn nog verscheidene brieven in het familie-archief voorhanden,

's Gravenhage. J. C. V. D. MUELEN.

Geslacht Schimmelpenninck. (XXIX, bl. 167, 383, 478). De opheldering, welke N. geeft omtrent de betrekking, waarin ik meende dat de raadpensionaris Schimmelpenninck moest staan tot de S. v. d. O. neemt *niet geheel* de tegenstrijdigheid weg, die ik signaleerde. Immers de *gelijkheid van wapen* is niet opgehelderd, en doet m. i. nog steeds denken aan connexiteit tusschen de oud adellijke en later verheven Schimmelpennincks, al is het een feit, dat het vroeger (en ook nu nog) in de Noordelijke Nederlanden verbazend wonderlijk met het aannemen van adellijke wapens door lieden die denzelfden naam droegen, is toegegaan. Men denke b. v. aan Heemskerk, Ackersdijck en tutti quanti, die met de oud-adellijke familiën van dezen naam niets gemeen hadden en eenvoudig daarvan wapens aannamen omdat zij toevallig denzelfden naam droegen, en zelfs tot die familiën niet behoorden door *niet-wettige* afstamming, welke laatste soms de verklaring van het wapen is.

Leiden. O.

Geslacht Schimmelpenninck. Bij het gemis van oude bescheiden is het meestal moeielijk, ja dikwijls onmogelijk, de familiebetrekking tusschen verschillende geslachten, die dezelfden naam voeren, te bepalen. Het komt ons echter wel wat te sterk voor, te zeggen, en wel zonder eenig bewijs aan te voeren, dat de familie Schimmelpenninck van der Oije en die van den raadpensionaris, *volstrekt niets met elkander te maken hebben,* zoo als N. in den Navorscher bl. 478 schrijft.

De familie S. waaruit de raadpensionaris was, behoorde vroeger tot de Mennisten. De afscheiding van godsdienst gaf veelal aanleiding tot groote verwijdering en verdeeldheid in de familiën, waarbij nog kwam, dat zij, die niet tot de heerschende kerk behoorden, van regerings-ambten waren uitgesloten, zoodat de leden dier geslachten meestal hun bestaan en bezigheid in handelsondernemingen zochten, en zij dan door den meer in aanzien zijnden tak der familie werden afgesneden en beschouwd als niet meer tot de familie te behooren.

Zoo is dikwijls ook de toestand tusschen de twee takken der familie S. beschouwd, en zoo lang het tegendeel niet bewezen is,

kan ook deze meening voor zeer waarschijnlijk worden gehouden. Er zijn in ons land zoo vele voorbeelden van geslachten, die door verschil van godsdienstgezindheid van elkander gescheiden en vervreemd zijn, hoewel zij tot dezelfde familie behooren, dat de onderstelling dat dit ook met de familie S. het geval kan zijn, zeer gegrond is.

K. V. S.

VRAGEN.

Fabius. Wie kan mij genealogische mededeelingen geven omtrent dit geslacht? Kwam de eerste Fabius, die zich te Dalfsen vestigde, uit Spanje? Welk wapen voerde hij toen? Het tegenwoordige geslacht voert een halven adelaar in zijn wapen.

B.

Geslacht van der Burch. Dit geslacht, dat zijnen naam heeft van de hofstede Burg, bij Rijswijk, is in 1621 door de ridderschap en edelen van Holland en Westfriesland als een edel geslacht erkend. Dit diploma, benevens genealogie tot omstreeks 1500, vindt men bij v. Leeuwen Bat. Illustr. f. 896. In 1816 is een geslacht van der Burch in den adelstand verheven. Is dat een ander? Wie is in staat omtrent dit of, zoo het twee verschillende zijn, omtrent die beide geslachten, mededeelingen te doen? De bekende Jan van der Burg, de vriend van Hooft en Huygens, en de minder bekende Hermanus van den Burg, die bijna eene eeuw later eenige 4°. deelen met verzen volschreef, schijnen niet tot een adellijk geslacht behoord te hebben.

Van der Burch komt Nav. XXIX bl. 435 voor, onder de kwartieren van Floris Foeyt, heer van Emiclaer.

Doopboek van den Bosch. De heer G. Eschauzier doet daaruit in Nav. XXVIII, bl. 585 eenige mededeelingen, het geslacht Bax betreffende. Hoogst aangenaam zoude het mij zijn dergelijke opgaven, aan genoemd doopboek ontleend en de familie Pieck behandelende, te mogen ontvangen. J. D. WAGNER.

Geslacht van Hoogwoude. Bij Simon van Leeuwen, Batavia Illustrata, II, bladz. 1035, leest men:

„Het geslacht van der Nijenburgh is door clandestin huwelijk van Willem van Egmont, broeder van Graaf Jan van Egmont, met Margaretha van Hoogwoude, oorspronkelijk uit den huyse van Egmont; gelijk dan de Edelen en Ridderschappe van Holland sulx verklaart hebben bij brieven daarvan gegeven tot Dordregt anno 1483.

Wat is er van een geslacht van Hoogwoude bekend?

Hoogwoud. MAGNIN.

MENGELINGEN.

VRAGEN.

De noordhollandsche kaper. In de vorige eeu werd in Noord-Holland benoorden 't Y, door de vrouen, buiten 's huis, veelvuldig 'n zoogenoemde kaper gedragen, in plaats van een hoed. Zoo'n kaper bestond uit een hoofdhulsel van zwarte stof, dikwijls van zwarte zyde, in form vry wel overeenkomende met'n ouderwetsche dameshoed, zoo als de fransche mode die, dertig, veertig jaren geleden, voorschreef, of nog meer gelykende op de kapertjes, waarmede men nog heden in Holland wel kinderen in hun eerste levensjaar kleedt. Zij was voorzien van een breede afhangende strook, die den boezem der vrou ten deele, hare schouders en nek volkomen bedekte By welgestelde en ryke vrouen was de kaper van binnen met lichtgekleurde zyde gevoerd, en sloot onder de kin toe met 'n zilveren of gouden, soms met diamanten bezetten haak. Dit practische en »kleidsame" kleedingstuk is sedert zeer in verval gekomen, en door den franschen hoed verdrongen. Ook op het oostfriesche eiland Borkum werd nog in 't begin dezer eeu de kaper gedragen, even als nog heden in de friesche landstreek Oosterstade bij Bremen, en op 't noordfriesche eiland Helgoland.

Is de kaper nog hier of daar ten platten lande in Noord-Holland, of op de westfriesche eilanden in gebruik? Uit Kennemerland is zij volkomen verdwenen.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

GESCHIEDENIS.

Coquerellen, volksfeesten, maatregelen ter voorkoming van drinkgelagen, dronkenschap, enz. In de keur van 31 maart 1617, medegedeeld in den Navorscher XXIX, bladzijde 567, wordt verboden, »in de heerlijkheid Hoochtwout ende Aertswout te loopen mommen ofte coquerellen bij de huysen"; maar of dat verkleed rondloopen langs de huizen vergezeld ging van het zingen van liedjens, zulks is uit die keur niet te zien en is mij ook nergens uit gebleken. Evenmin heb ik kunnen ontdekken of het coquerellen alleen en uitsluitend tot vastenavond-feesten behoorde.

Hoe dit ook zij, gedurende die feesten in gemeld jaar schijnen in genoemde heerlijkheid verregaande, misschien hoogst strafbare ongeregeldheden te zijn gepleegd, ten gevolge waarvan het bestuur aldaar zich gedrongen zag tot het maken van een aantal keuren, alle strekkende tot het doen ophouden of voorkomen van gezochte of zich opdoende gelegenheden om, onder den glimp van volksvermaken als anderzins, zich in herbergen, tapperijen en kroegen te verzamelen, tot het doen zetten van drinkgelagen en het houden van dronkenmansfeesten, meermalen door oploopen, vechtpartijen, misschien door misdaden gevolgd, als de gemoederen door den drank verhit waren.

Uit de volgorde, waarin die keuren in 't daarvoor bestemde register zijn geboekt, blijkt duidelijk, dat de eerste en tweede den vastenavond en zijne vermakelijkheden betreffen. De zevende in rang is die op het mommen of coquerellen; en uit die rangschikking meen ik te mogen aannemen, dat men ook op andere tijden coquerelde, dan op den vastenavondtijd.

Ik zal de bedoelde keuren hier inlasschen. Ze luiden aldus:

Van Vastelavonts Rijden.

Item sal niemant, jonck noch oudt, eenig gedierte, van Godt

geschapen ofte van menschen gemaect[1]), rijden, kneppelen ofte anders int werck stellen ende doen, tzij te water ofte te landen, opte verbeurte ende boete van drie pont, hooft voor hooft.

Van reperatie bij Waarts of Waardinnen tot Vastelavont Spel.

Item en sal Waardt noch Waardinne, noch oock niemant uijtgesondert, eenige swanen, gansen ofte andere gedierten toestellen, geen uijtgesondert, het zij wat het soude mogen wesen, ofte eenige lijnen, touwen ofte reepen scheeren, ofte doen toestellen ende doen scheren, opde boete van vijfentwintigh gulden, de eene helft tot profijte van den Armen ende dander helft tot profijte van den Officier.

Van Baeckeren.

Item sal eenen ijegelijcken met haar comsorten wel meugen baeckeren ende metketelen[2]) op haar lant, ende niet op de Wegen, op een boete van drie pondt, ende de ouders sullen voor de kinderen betalen die contrarie doen, tappliceeren als vooren.

Van Papegaijen te schieten.

Item en moetmen[3]) geen papegaijen rechten noch schieten, noch doen doen, op die boete elx hooft voor hooft van tien pont, ende de waart ofte waardinne daer vergaderinge is, ende oversulx Assistenten zijn, te verbeuren vijfentwintigh pont, ten profijte van den Officier.

Van een Neerslach.

Item in wat herbergh een neerslach geschiet, sal die Waart

---

[1]) Denkelijk opgevulde vogel- of dierenhuiden; misschien van hout of gebakken aarde vervaardigde vogels of andere dieren.

[2]) Vermoedelijk het maken van ketelmuziek bij vreugdevuren, brandende pekkransen, vlammende toortsen, lantaarnlicht, enz.

Deze keur werd uitgebreid den 13n januarij 1671, in dezer voege:

»Noch gekeurt ende geordonneert, dat niemant, tsij jongh ofte oudt, hem sal vervorderen op de wegen te baackeren, metketelen, ofte ijets op de wegen te verbranden, mitsgaders met eenige lichten op Sinte Maarten langhs de straaten te loopen, op een boete van ijder persoon te verbeuren drie gulden — de oude sullen voor de kinderen staan — aan den Officier, tot schepene kennisse."

[3]) mag men.

ofte Waardinne in een maant daar aan volgende geen wijn noch bier moeten [1]) vercoopen, tappen noch doen tappen of doen vercoopen, op een boete van tien pont, soo dick ende menichmaal contrarie gedaen wert, daer af vijff guldens sal gaan voorde Armen ende die andere vijff gulden tot profijte van den Officier.

Vlaggen ofte Wimpels.

Geen Waarts ofte Waardinnen en sullen van nu voortaen, op haare huysen ofte ontrent de selve, uijtsteeken eenige Vlaggen ofte Wimpels, om doordien de Jongeluijden te versamelen, op een boete van ses gulden.

Speersteken.

Item gekeurt dat men niet en sal mogen speersteken off rijden, tot geener tijt, opte verbeurte van elck paart ende rijder drie ponden; ende den Waart ofte Waardinne, ofte die tselve steecspel toestelt, tien pont te verbeuren, deene helft voor de Armen en dander helft voor den Officier.

Op die keuren, alle ten doel hebbende het misbruik van drank te keer te gaan, volgt er eene, mede van 31 maart 1617, waaruit vermoedelijk de man is te kennen, die in dronkenschap zich zoodanig zal hebben misdragen, dat daardoor aanleiding tot het vaststellen van de voormelde verordeningen is gegeven. Ten aanzien van dien persoon werd het volgende besluit genomen.

»Heijndrick Teunis Neeff.

Item wert gekeurt ende geordonneert, dat alle Waarts, Waardinnen, Kramers ende Kramerjnnen, wonende in dese Heerlijcheijt, wel scherpelijcken werden verboden, om van nu voort aan Heijndrick Teunis Neeff, Wever, wonende bij de Kerck, niet meer te tappen, wijn ofte bier te schencken ofte vercoopen, op een boete van die zulx doet te verbeuren drie pont, soo dick ende menigmaal te verbeuren alst gedaen wert, ten proffijt van den Officier deene helft ende de Armen dander helft."

Soortgelijke besluiten werden ook in lateren tijd ten aanzien van bekende dronkaards genomen. Den 31 augustus 1709 werd

---

[1]) mogen.

»geordonneert op een boete van tien pont, dat hem niemant, tsij herbergiers, kramers, winckeliers, ofte eenigh ander burger binnen deser Stede ende Heerlijckheijt van Hoochwout ende Aartswoude, hem sal vervorderen aen Cornelis Jansz. Hoorn, of jemant van sijn familie, of jemant anders door sijn ordre, direct of indirect, te schencken ofte te vercoopen eenige Brandewijn, ofte andere gedisteleerde wateren ofte stercke drancken, 'tsij dat daer voren eenigh gelt wert gegeven dan niet;" — en den 8 maart 1718 werd, »op een boete van ses Car. guldens, geordonneert, dat niemant, tsij herbergiers, winckeliers, neringdoende luijden, of wie het oock soude mogen wesen in der Stede ende Heerlicheijt van Hoogtwoud en Aartswoude, aan Claes Pieters Pauw, wonende in Aecken, tot Opmeer [1]) sal mogen tappen, verkopen of schencken Brandewijn, Janever nog eenigerhande drancken, oock niet aen die gene dewelcke sulcs voor gemelde Pauw soude komen haelen, direct nog indirect." Beide besluiten werden »van den Raedhuyse gepubliceert", het laatste »met klocgeslag (en) met affictie van Billjetten."

Van strafbedreiging tegen de dronkaards zelven kwam mij niets voor. Tusschen 1617 en 1700 schijnen de brandewijn en de jenever den wijn te hebben verdrongen.

Hoogwoud. MAGNIN.

Privilegie in 1550 aan het Brielsche Gilde van St. Christoffel gegeven. Wij Jasper van Treslong, bailliu der stede vanden Brielle ende Lande van Voorne, Burgemeesters ende Gerechte der voors. stede, Doen te weten eenen yegelicken, dat wij, om te maecken goeden regul, pollecie ende ordonnancie onder den gildebroeders van sinte Cristoffels gilde binnen der voors. stede, het voors. gilde gegondt ende verleendt hebben, gonnen ende verleenen mits desen de pointen ende articulen hier naer volgende: Inden eersten, dat nijemandt van binnen oft van buijten, tzij van waer dat hij es, en zullen mogen vpte straeten binnen der voors. stede ofte vrijheijdt wercken, hij en zij eerst ende all vooren poirter, vp een boete van zes ponden Hollandts. Item dat nijemandt van buijten, die int voors. gilde commen willen om alsoe mede te wercken

[1]) Opmeer is verdeeld in wijken. Eene van deze is Aken genaamd.

ende arbeijden, nijet en zullen geaccepteert worden, ten zij dat zij eerst ende all vooren exhibeeren zullen behoerlicke certifficatie ofte gilde attestatie van die stede, dorp ofte vlecke, van waer zijluijden gecommen zullen wesen, ten eijnde dat men weeten mach om wat oersaecke ofte wadt redenen zijluijden van daer getoegen zijn, vpte voors. boete. Item dat eenen yegelicken van onsen poorters ofte poorters kinderen, die int gilde begeeren te commen, dat die zullen gehouden wesen te betaelen in allen manieren van tinhouden vande oude previlegie, te weeten, drie stuvers, behoudelick dat den geenen die van buijten commen zullen, wanneer zij int gilde commen, eer dat zij wercken zullen mogen, elck betaelen zullen drie stuuers voor haere incomste, ende teijnden hueren ouerlijden vyftien grooten vls. voirde dootschult. Item dat nijemandt, wije hij zij, eenich werck sal mogen beginnen vp sonnedagen ofte andere Heylige dagen, smorgens ofte des auondts, ofte vp werckendagen vryen (?) voor het luijden van die waeckclocke des morgens oft daer naer voor het luijden van de waeckclocke des auondts, ten waere offmen beuinden conde off wettelicken bewysen, dat den coopman daerbij hinder ofte scaede geleden soude hebben. Item dat nijemandt eenich werck en sal beginnen oft antasten, ten zij dat hij dat rechtuaerdelicken mit cauelen gewonnen heeft, vpte boete voors. Ende dat oeck den opheffers ofte ontfangers den selfden oeck nijet vphelpen off vpheffen en zullen, vp gelijcke boete, ten waere vuijt onweetentheijdt; dat sal staen tot discretie vanden Hooftman ende Dekenmeesters. Item zoe wye een cauelinge toegeuallen is, en sal om zijn gemacx wille ofte proffyt om geen ander moegen cauelen, voor hij de eerste cauelinge ten eijnde gebrocht heeft ende volwrocht sal hebben, ten waere oft dat werck geen voortganck en hadde, vpte voors. boeten. Item die in een werck gecauelt es, die sal mogen tot zijnen hulpe nemen een gildebroer, die hem helpt dragen. Item dat de Hooftmans ofte Deeckenmeesters, die dese preuilegie versocht hebben, dewelcke nv zijn ofte hier naemaels gestelt zullen mogen worden, gehouden zullen wesen tgundt dat voors. is te onderhouden ende doen onderhouden, ende tzelue gebreck, datter soude mogen vallen onder den ghildebroeders ofte andere in tgundt dat vooren verhaelt is, tzelve de stede te kennen te geuen, vp een boete van

thien ponden Hollandts ende correctie. Item zoe wadt boeten verbuert zullen worden in manieren voors., daer off sal tgilde hebben een derdepaert, de Key. Mat. een derdepaert, ende de stede tander derdepaert. Item dat de gildebroeders gehouden zullen wesen te betaelen jaerlicx vp Sinte Cristoffels dach huer gildegelt, ende zoe wije in gebrecke is te betaelen, die sullen de ghildemeesters daer vooren mogen ghijselen ende voorts procedeeren nae rechte, ten waere dat de ghildebroer ofte gildebroeders sustineerden betaelt te hebben, zullen in dien geualle de Deeckenmeesters gehouden wesen recht te spreken. Item indien in dese preuilegie eenige duijsterheijdt valt off questie, dat sal staen tot verclaeringe vanden bailliu ende gerechte. Item dese preuilegie sal gedueren tot wederseggen vander voors. stede. In oirconde van desen zoe hebbe Ick, Jasper van Treslong, bailliu, mijnen zegel, ende wij, Burgemeesters ende Gerechte, der stede singnet, dat wij dagelicx gebruijcken, hier onder an gehangen. Den XVIIIen dach van meye int jaer duyst vijffhondert ende vyftich.

H. DE JAGER

Attestatie ten gunste van den kapitein Jan de Liefde. »Compareerden etc. Guilljam van Noort, Corporael, Esaias de Riviere, Poulis Pietersze, Gerrit Hendricxze, Matijs Kenselaer, alle soldaten onder de Compagnie van den Lt. Collonel Boschuijsen, Aert Cornelisze ende Arent Bastiaensze Ramstaert, beijde soldaten onder de Compagnie van den Heere Commandeur Beaumont, dewelcke verclaerden bij solemnelen eede waerachtich te wesen, ten versoucke van Jan de Liefde, Capiteijn op den schepe van den Heere Vijce-Admirael de With, genaemt de Princesse Louijsa, dat sij, deposanten, gehoort ende gesien hebben, dat op den lesten februarij alsmede op den eersten ende tweeden maert 1653, ten tijde sij, deposanten, slaeghs waren jegens de Eijngelsche Vloote, den voorn. Capt. Jan de Liefde, reqt. in desen, geheel sieck ende kranck sijnde, sich achter opt voorn. schips half verdeck heeft laten brengen, omme, soo veel mogel. soude mogen sijn, ordre te stellen, dat alles int vechten behoorl. ten dienste vant lant soude mogen toegaen; verclarende wijders sij, deposanten, dat denselven Jan de Liefde op die tijt soo onmachtich was door de groote siecte ende

kranckte, dat hij naeulijcx mogelijc ware de sabel in de hant te houden, maer de meeste tijt int oprijsen ende ordre stellen van yemant moste werden ondersteunt; dat mede den Reqt. ter selver tijt geduirich ordre heeft gegeven aende stierluijden ende anderen om, alsoo hij door siecte niet conde overal ordre stellen, sijns Reqts. ende des lants eere wel te bewaren; verclarende mede sij, deposanten, dat op den voorn. tweeden maert 1653 bij den Reqt. in desen is gecomen Daniel Hendricxze, opper-constapel, seggende ende rapporterende, datter gebreck van lont ende scherp was, versocht denselven constapel instantel. aen den Reqt. om lont ende scherp te halen, ende bij den Reqt. sulcx eerst wel ondersocht sijnde, is genootsaect gewerden special. om lont ende scherp naert jacht De Haeij te seijlen, ende ontrent vier uiren bij tjacht comende, heeft alsdoen een bos lont over ontfangen ende alsdoen wederom de seijlen opgegijt, om bij den viant te geraecken, alsoo den Reqt. niet raetsaem en vont om verder naert scharp te seijlen, gemerct het behouft schip, genaemt geduirig Coolbrant, noijt op die tijt is gesien; verclarende lestel. sij, deposanten, dat sij ten tijde vant voorz. gevecht noijt hebben gesien ofte gehoort, dat yemanden bij den Reqt. is gecomen ende hem versocht heeft, om de seijlen op te gijen ende soo bij den Admirael te comen, ofte dat den Reqt. yemant ter saecke voors. heeft gedreijcht met een houwer te hacken; gevende sij, deposanten, voor redenen van goede wetenschappe, dat sijluijden ten tijde voors. geduirich int voorn. gevecht sijn geweest, ende t' meerendeel opt voorn. halve verdeck bij den Reqt. ende oversulcx tgunt voors. is seer wel te weten, ende oock wel te weten, dat den Reqt. sich gantsch eerlijck ende vroom int voorn. gevecht heeft gecomporteert ende gedragen als een eerlijck Capiteijn ende soldaet behoort te doen, soo waerl. etc. Actum coram ut supra [Willem Jorisze Lakenkoper ende Balthasar Sem, schepenen], den ven April 1653."

Deze attestatie wordt gevonden in een in het Brielsche Archief berustend »Register van allerley acten", beginnende den xvien Mei 1651. J. DE JAGER.

Ellardus à Mehen en de Veluwsche kwartierschool te Harderwijk. (vgl. XXVI, bl. 116, 285—288). Geboren in 1570 te Harderwijk,

sedert 1598 predikant aldaar, schoonzoon van den vermaarden Arnhemschen predikant Johannes Fontanus, tevens rector aan de Veluwsche kwartierschool daar ter plaatse, verzocht Ellardus à Mehen op de Arnhemsche synode van 14—16 juli 1609, waar hij als afgevaardigde der classis van Harderwijk tegenwoordig was, om de synodale tusschenkomst bij het Hof van Gelderland ten behoeve van een derden predikant te Harderwijk. Dit werd hem toegestaan. Op de Harderwijker synode van 30 juni en 1—3 juli 1612 bekleedde hij het voorzitterschap, en op de Arnhemsche synode van 15 juni — 28 juli 1618 verscheen hij met Henricus Lepflerus (Nijmegen) en Sebastianus Damman (Zutfen) als synodaal afgevaardigde. In 1618 was hij ook, en wel een voornaam lid der Dordsche synode, in 1619 eenigen tijd leenpredikant te Utrecht [1]), werd in 1620 te Amsterdam beroepen, en verkreeg mitsdien zijn ontslag van de classis van Harderwijk; doch de kerkeraad hier ter stede kwam uit hoofde van zijne groote diensten, aan de gemeente, de school, de classis en de gansche provincie bewezen, en ter oorzake van de onrust en de schade, welke jaren lang voor de Harderwijker gemeente uit zijn vertrek te duchten stonden, van die uitspraak der Harderwijker classis bij de Zutfensche synode van 25—29 juli 1620 in beroep. Ofschoon hij naar Amsterdam neigde, en van wege kerkeraad en magistraat dezer stad Lucas Ambrosii, predikant, en Wilhelm van Zittrich, ouderling, werden afgevaardigd om deze beroeping te bevorderen; onderwierp hij zich aan de uitspraak van laatstgenoemde synode, die besliste, dat hij bij zijne gemeente te Harderwijk zou blijven. In 1627 was hij afgevaardigde der Geldersche synode naar Overijssel, terwijl hij op de Harderwijker synode van 27 juli — 2 aug. 1621, bij ontstentenis van Sebastianus Damman, naar de Zuidhollandsche

[1]) In de kameraarsrekening van Henrik van Dompseler te Utrecht over 1618—19, ziet men dat aan Ja. v. Medenblick van stadswege 99 £. 4 sc. zijn uitgekeerd »van dat hy in syne huysinge gelogeert ende in spys ende dranck geaccommodeert heeft die Eerw. heeren predd. Wilhelmum Baudartium van Sutphen, Sebast. Dammannum aldaer, Alardum Mehenium (sic) van Harderwyck ende Warnerum Teskenmaker v. Cleeff"; zie Archief voor Kerkel. en Wereldl. Geschiedenissen, inzonderheid v. Utrecht, IV (1844), bl. 101, 102.

synode werd afgevaardigd, en bij diezelfde gelegenheid tot gewoon synodaal afgevaardigde en inspector der classis van Harderwijk werd aangewezen. Vermits er in den jare 1629, tengevolge van den stouten inval der Spanjaarden in de Veluwe, geene Geldersche synode gehouden is, ontving hij in zijne hoedanigheid van gewoon synodaal gedeputeerde, aanschrijving om ter Arnhemsche synode van 28 juli 1630 te verschijnen, daar de synode »in eenige saecken sijne tegenwoordigheyt wel soude vereyschen," doch hij verontschuldigde zich schriftelijk. Voor het jaar 1631 was hij plaatsvervanger van Leoninus Leo, predikant te Nijmegen, naar de Noordhollandsche synode, en zag zich tegelijk met Sebast. Damman (Zutfen), Johannes Smetius (Nijmegen) en Godschalk Altius (Arnhem), op uitdrukkelijk verlangen der Staten-Generaal, in maart van dat jaar door het Hof van Gelderland de taak opgedragen, om eene proef te nemen tot verzoening der te Loevestein gekerkerde Remonstrantsche predikanten »op den voet der reconciliatie, die in dese provintie bij sekere Rem. predikanten vóór desen was geobserveert", en de Zutfensche synode van 3—6 aug. 1631, hare tevredenheid betuigende over hetgeen deze synodale afgevaardigden te dier zake verricht hadden, verzocht hen op dien voet voort te gaan. Door de synodale afgevaardigden werd hij tegelijk met Cornelius Jacobi Petréus (Elburg) en Theodorus van Staveren (Harderwijk) voorgesteld als leenpredikant voor Venlo, Roermond of Stralen, was hij tegenwoordig op de Zutfensche synode van 3—6 sept. 1634, nam op de Harderwijker synode van 1—5 aug. 1637 het praesidium waar, en staat aan het slot van de acta der Nijmeegsche synode van 7—10 aug. 1639 vermeld als gestorven.

Had hij in 1600 veel bijgedragen tot de verheffing der Veluwsche kwartierschool in zijne woonplaats, die in 1648 den rang van Geldersche Hoogeschool verwierf, en bleef hij levenslang aan die school verbonden[1]; de synodale actenboeken, waaraan het boven-

[1]) H. Bouman, die in zijne Geschiedenis der voorm. Geldersche Hoogeschool, I, 8, 9, verhaalt, dat hij reeds in 1617 pogingen aanwendde om die Veluwsche academie tot Geldersche academie verheven te zien, noemt hem tijdelijk plaatsvervangend hoogleeraar, die zich vóór de komst van den hoogl. Thysius, met het onderwijzen der studenten in de Hebr. taal belastte.

staande ontleend is, leeren ons omtrent een en ander het navolgende. In de Zutfensche synode van 19 jan. 1580 besloot men (art. 10) bij graaf Jan van Nassau, stadhouder over Gelderland, zoowel als bij landschap en magistraat om eene universiteit te Zutfen aan te houden. Ietwat meer onbepaald was de wensch der Doesburgsche synode van 28—31 mei 1583 (art. 6): »wert aengehouden dat een gemeyne en illustre schole in het graefschap Zutphen, daer het bequaemste can geschieden, mochte opgericht werden, en in alle latijnsche scholen der steden eenerley praecepta artium voorgestelt werden, tot welcken eynde raetsaem soude wesen, dat die rectores scholarum bijeenquamen en malcanderen mochten verstaen, en dat alle bijscholen, hetsij dat dese van papisten of gereformeerde persoonen gehouden werden, gansch afgeschaft en te niete mochten gedaen werden". De Arnhemsche synode van 13—16 juni 1598 keurde het »seer noodigh (art. 18) te versoecken, bij den Ed. Hove van Gelderlant, dat eenige middelen beraempt mochten worden, om eene illustrem ofte academicam scholam op te richten tot profijt ende bevorderingh aller dergener, die hare kinderen geerne wouden bij de hant houden (*en*) met kleyne kosten in studiis laten opbrengen, insonderheyt opdat eenige goede ingenia, in linguis, artibus theologicis etc. wel onderricht sijnde, souden mogen overal in kercken ende scholen geplant worden. Tot welcken eynde bij ieder stadt sal aengehouden worden, dat sij eenighe alumnos tot dese scholen souden willen houden". De Geldersche synode was het eens met de Zuidhollandsche (partik. syn. Gouda 28 aug. 1601, art. XLIII), dat men de bekwaamste studenten, zoodra er plaats in het collegium theologicum open was, voor dat collegium aanbevelen en, ceteris paribus in bekwaamheid, de meest behoeftige den anderen voortrekken zou. Er ontstond naijver tusschen Harderwijk en Zutfen, en minder aangenaam moest den afgevaardigden van laatstgenoemde stad in de ooren klinken art. 13 der acta van de Harderwijker synode v. 10—13 juli 1599: »sal noch met ernst die hooge overicheyt en allesins waert van nooden is, instantelijck gebeden ende vermaent werden, dat een illustris schola int lant (Gelderland) opgericht mach worden, waertoe voor desen tijt de synodus geen bequamere plaetse en vint als die stadt van Harderwijck, ende

dat Johannes Rudingensis tot eenen rectorem derselve versocht werde."

Deze Johannes Arnoldi Rudingensis (Rhodingensis of Rhodingenus), sedert 1599 pred. te Terwolde, werd in wintermaand van datzelfde jaar te Harderwijk tot rector van het Nassau-Veluwsch gymnasium aangesteld, vertrok in 1603 als pred. naar Hoorn, werd in 1619 wegens Remonstrantisme afgezet, teekende de akte van stilstand, maar herriep, weshalve hij in 1621 te Alkmaar, in 1624 te Hoorn Remonstrantsch predikant werd. Als de afgevaardigden uit Zutfen ter Arnhemsche synode van 10—12 juni 1600 inbrachten, »dat voor eenighe jaren op den landtdagh ingewillight is dat binnen Zutphen een academica schola soude verordineert worden, gelijck ook sulcx in den synodo hier te voren binnen Zutphen raedtsaem is gevonden", liet men zich toch ten aanzien van Harderwijk aan 't verstand brengen, dat »die saecke nu soo verre gecomen" was, dat ze niet kon veranderd worden. En de Zutfensche synode van 26—27 mei 1601 betuigde (art. 16) hare tevredenheid omdat die van Zutfen zich hielden aan het reces der landdagen, hetwelk ten gunste van Harderwijk had beslist. In de Nijmeegsche synode van 17 juni 1606 wilde men (art. 16) aan 't Hof van Gelderland en respectieve magistraten verzocht hebben, dat elke stad van Veluwe een of twee studenten aan de school te Harderwijk mocht houden, doch onder voorwaarde dat dit verzoek ook van de andere kwartieren en steden uitging; en om hieraan meer kracht bij te zetten, wilde men het gezag van het Hof inroepen, opdat in al de scholen van dit gewest ééneriei praecepta artium werden onderwezen; waartoe dienen moest dat men een conventus rectorum beschreef en unanimi consensu iets zekers vaststelde. Blijkens art. 16 der Bommelsche synode van 7 juli 1607 keurde het Hof goed, dat de rectoren van de scholen der hoofdsteden (v. Gelderland) met dien van Harderwijk benevens de respectieve magistraten bijeenkwamen, om »seeckeren vooraem" (concept of ontwerp) op de onderhouding van éénerlei praecepta in al de scholen dezer landschap te vervaardigen, doch dit concept moest ter tafel komen in de nationale synode, welke men hoopte dat vroeger of later zou bijeengeroepen worden, en waarin men wenschte te overleggen »oft niet raedtsaem ware dat het exercitium profe-

tiae in desen lande herstelt werde, met al sulcke voorsightige restrictie dat het niet strecke tot scheuringe, maer tot stichtinge, ende dat het inter solos ministros et viros doctos, pios ac moderatos geuseert werde." Behoorde ieder predikant bij zijn magistraat aan te houden dat eenige studenten sumptibus publicis naar de school te Harderwijk werden gezonden; tot vervaardiging van straks genoemd concept benoemde de Nijmeegsche synode van 19—21 juni 1611 Johannes Fontanus (Arnhem), Wilhelmus Baudartius (Zutfen) en Henricus Cochlaeus (Nijmegen). De Arnhemsche synode van 14—16 juli 1609 behandelde het punt dat door de Nijmeegsche classis geopperd was, om eene algemeene landsschool op te richten, eene school, niet van wege één kwartier, maar van wege de geheele landschap; doch men was van oordeel dat men hiertoe niet zou kunnen geraken alvorens men »tot gemeyne lantsregeringe gecomen" was. In de Arnhemsche synode van 15 juni—28 julij 1618 verzochten Antonius Thysius, synodaal afgevaardigde vanwege het Hof, en Ellardus à Mehen, afgevaardigde der Geldersche synode, in hunne hoedanigheid van »scholarchen", uit naam des Harderwijkschen schoolraads, dat, vermits de Geldersche synode vóór omstreeks 18 jaren besloten had bij de landschap aan te houden tot inrichting eener schola academica voor Gelderland, 't den predikanten behagen mocht bij de onderscheidene kwartieren deze zaak te bevorderen, en »hebben die broederen sulcx aengenomen te doen, elck bij de sijne, daer 't sal behooren." In 1625 bevonden zich in het Gymnasium Harderovicenum reeds eenige s. s. theologiae candidati, zoover geoefend in theoria et praxi, dat zij de gemeente met hunne gaven dienen konden; doch dewijl dit zonder behoorlijke kwalifikatie niet wel geschieden kon, opperde men in de Nijmeegsche synode van 26 juli—2 aug. van dat jaar de vraag, hoe men die kwalifikatie diende in te richten, en het antwoord bestond in eene verwijzing naar hetgeen desaangaande in synodo nationali nupera Dordracena, sess. 20, was vastgesteld. De Arnhemsche synode van 28 juli 1630 verlangde, dat de synodale afgevaardigden nauwkeurig naar de »gelegentheyt der schoole van Harderwijck souden ondersoecken en elck in sijn classi sijn best doen dat alle andere scholen in al de classes der Geldersche synode sich naer den leest der schoole van Harderwijck", zooveel

mogelijk, zouden inrichten, ten einde éénparige fundamenta et praecepta artium et linguarum overal in de scholen dezer provincie in te voeren. In de Zutfensche synode van 3—7 aug. 1631 berichtte men, dat in de meeste Geldersche scholen die éénparigheid nu bestond, behalve in de school te Bommel, en dit wel »om eene speciale haer moverende reden, welcke de broederen deszelven classis der ew. vergaderinghe hebben geopent", enz. enz.

Ellardus à Mehen heeft zich ook als schrijver bekend gemaakt. Zijn »Ancker der Zielen" (1611) en »Recht der Kercke onder Christelijcke Overheit in 't Kerckelijcke" (1616), beide te Harderwijk gedrukt, hadden onder zijne tijdgenooten een den toon aangevenden klank. Dr. Ledeboer vermeldt in zijne »Boekdrukkers", enz., bl. 206, twee boekdrukkers ter plaatse, die als uitgevers van à Mehen's geschriften in aanmerking kunnen komen, t. w. Gideon de Haas en Thomas Henrickz.

J. ANSPACH.

Pot met drie ooren. Anecdote van Karel V. (XXVIII, bl. 347.) In d' antwerpsche Kempen, in den omtrek van 't stedeke Heerenthals leit het dorp Oolen, en de zelfde geschiedenis van keizer Karel en den pot met drie ooren, die, ter boven aangehaalder plaatse, wordt medegedeeld als te Helmond te zijn voorgevallen, wordt in genoemde landstreek verteld als te Oolen te zijn geschied. Zie hier wat ik aangaande deze zaak vind in 't westflaamsche weekblad Rond den Heerd, jaargang 1880, n°. 7, in een opstelletje van Aloys Walgrave, getiteld De pint van Oolen.

»De goede lieden van Oolen en mogen op mij niet kwaad zijn als hun, per gevalle, deze aanteekeningen in de hand vallen, want, rechtzinnig gesproken, 't en is niet gedaan om hen te vernederen; 'k weet immers zoo wel als iemand dat daar ook oolijke menschen wonen, gelijk elders. Intusschen en is het in 't geheele, zelfs ten deele, mijn schuld niet dat het de Kempenaars op Oolen gemunt hebben en dat ze, de streke door, van een simpelen mensch of van een dwaas gedoensel zeggen: 't is de pint van Oolen; of: een' Oolensche pint. Zie hier nu, waarvan dat gezegde voortkomt, volgens 't vertellen der Kempenaars.

Keizer Karel was eens op jacht en kwam, over de heide van

Oolen rijdende, aan eene herberg. Daar Karel dorst had, bleef hij staan en de meid kwam buiten zien. »Ge moest mij een pintje »koel bier halen, braaf dochterken!" zei hij galant. De meid bracht het bier inderdaad, maar als zij het den keizer aanbood, hield zij zelve het hoorke van 't steenen pintje vast. Karel grimlachte eens, nam het kruikje ten beste dat hij het krijgen kon en dronk. »Dochterken! ge moest eens uw bazinne roepen," zei hij, als hij het pintje wedergaf.

»Bazinne," sprak hij tegen de waardin, en hij gaf haar een goudstuk, »zie, daar is geld genoeg; »daarvoor moest gij tegen »dat ik hier te naaste jaar kome, eens een pintje doen maken »met twee oorkens aan; want ik heb geen een oorken. Zult gij »dat doen!"

De vrouwe aanzag zeker die vrage en den vrager alle twee als zot; maar ze beloofde 't toch.

En 't jaar nadien, als de keizer naar Oolen kwam, ja diezelfde meid kwam inderdaad met een pintje met twee oorkens aan, doch Karel was er wel meê! De sloore hield preusch een oorken in ieder hand, en alzoo stak zij het kruikje naar den keizer uit.

»Moedertje,' zei deze tegen de waardinne, »het ding is nog »niet goed; zorg dat gij te naaste jaar een pintje met drij oor»kens hebt; want ik heb toch geen een oorken."

En daar den onkost weêrom al te vooren op betaald was, had de pint van Oolen het jaar daarna waarachtig al drij ooren gekregen!

Maar zoudt ge 't op een heelen winternacht kunnen gedroomd krijgen? Als de meid des keizers pintje bracht, hield ze niet alleen twee oorkens vast, maar het derde hield ze naast haar gekeerd!

Alzoo moest keizer Karel een pintje met vier oorkens doen maken, en drie goudstukken uitgeven wilde hij te Oolen een oorken vast krijgen; en hij had toch zoo geern een oorken.

Nu ge weet wat een Oolensche pint is, zoo als pint of als dwazigheid, wil ik ook nog een liedje mededeelen," enz. enz.

En nu volgt er nog een zotte klucht op rijm, waarin verhaald wordt, hoe dat de koster te Oolen eens aan den pastoor, in vergissing, een ketel met meelpap of brij bracht, in plaats van den emmer met wijwater, die hij bij den heerd in de keuken gezet

had om t' ontdooien, eu hoe dat de pastoor toen de gemeente in de kerk met pap besproeide in plaats van met wijwater.

'T dorp Oolen schijnt in d' antwerpsche Kempen den zelfden rol van zondebok te vervullen, die Dokkum in Friesland en Kampen in 't overige Noord-Nederland speelt.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

VRAGEN.

Eenige luthersche predikanten.

Christiaan Ames was in 1803 ev. luth. pred. te Medemblik. Wanneer is hij daar gekomen? Heeft hij vroeger andere gemeenten bediend? Zoo ja, welke? Tot hoe lang is hij te Medemblik in dienst geweest? Is hij daar overleden, of van daar naar elders vertrokken? Zoo ja, waar is hij dan later pred. geweest?

Wie is er tusschen 1831 en 1839 ev. luth. predikant geweest te Batavia?

F. S. Muller was van 1761—1763 ev. luth. predikant te Berbice. Wie zijn hem opgevolgd?

J. E. Steuerwaldt werd in 1796 ev. luth. predikant te Bergen op Zoom. Hij was er nog in 1803, maar moet vóór 1809 overleden zijn. Wanneer?

Wanneer kwam J. F. Kramer als ev. luth. pred. te Bergen op Zoom in dienst?

Wie was of waren ev. luth. predikanten te Beverwijk tusschen 1780 en 1816, en tusschen 1818 en 1822?

Wie was ev. luth. predikant te Bodegraven tusschen 1775 en 1778? Wanneer kwam daar in dienst A. Noordberg, die in 1809 naar Kuilenburg vertrok? Tot hoe lang was daar in dienst H. Meijer, die daar in 1809 predikant werd? en wie zijn hem opgevolgd?

J. Kroon werd in 1772 ev. luth. pred. te Breda. Hoe lang stond hij daar? en waarheen vertrokken? J. Reisig kwam daar in 1775; tot hoe lang? daar overleden? of elders in dienst getreden? Zoo ja, waar? Wie zijn zijne opvolgers geweest tot R. de Klover, die er in 1816 kwam? B. F. C.

Dohna. In 1672 waren graaf en gravin van Dohna heer en vrouw van Stavenisse. Ik vermoed, dat dit die Dohna is, wiens moeder Ursula van Solms was, zuster der gemalin van Frederik Hendrik, en wiens gade was eene Brederode. Vraag: hoe kwam aan hen Stavenisse?

E. LAURILLARD.

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Zinnebeelden op grafzerken. (XXX, bl. 27). Ridderfiguren, levensgroot op grafzerken afgebeeld, *treden* niet *op* dierenkoppen, maar deze *liggen aan* hunne voeten. Zoodat omtrent eene »opgemerkte gewoonte (?), om den natuurlijken dood gestorven ridders op hondenkoppen, gesneuvelde ridders op leeuwenkoppen te doen treden, hoogstwaarschijnlijk het oordeel zal moeten gelden: ingeniosius quam verius. Geheele of gedeeltelijke leeuwen- en honden-gestalten op grafzerken van ridders zijn louter zinnebeelden van *moed* (leeuw) en van *trouw* (hond). En zoo komt het, dat men den leeuw ook wel aantreft op grafzerken van ridders, die *niet* gesneuveld waren. Aanschouwt men op den eenen grafsteen eens ridders soms alleen den hond, op den anderen alleen den leeuw, dan heeft men hier eenvoudig door willen aanduiden, dat de eene ridder meer door trouw, de andere meer door moed uitblonk gedurende zijn leven. Doch men heeft reden tot de vraag, of wel ooit *honden*koppen of *honden*gestalten de attributen eens ridders zijn? Zijn het niet steeds *leeuwen*koppen of *leeuwen*gedaanten? Hoogst gepast zijn op zerken de zinnebeelden van den leeuw aan den voet van een ridder, van den hond aan dien zijner gade, om *zijn* ridderlijken aard, *hare* trouwe verkleefdheid aan haren echtgenoot uit te drukken. Vgl. de beschrijving eener ridderprent uit het Wassenaer-Catwijksch archief in Navorscher XXIX, 119, waarop men, behalve een rustig nederliggenden leeuw, ook een helm en een *handschoen* aan des ridders voet ontwaart. Deze laatste voorstelling draagt iets bij tot verduidelijking van hetgeen

in Nav. XXX, 28. aan het slot, wordt medegedeeld nopens den grafsteen te Sluis. Volgens Nav. XXIX, 529, zal de straks genoemde ridderprent naar eene zerk uit de kerk te Thielen (bij Turnhout) zijn afgeteekend.

J. ANSPACH.

TAALKUNDE.

Nog eens over Latijn onder de jongens op straat. Onlangs vertelde ik (Nav. XXIX, bl. 574) dat de straatjongens voor 25 jaar te Dokkum de gewoonte hadden zich, zoodra er sterren aan de lucht zichtbaar werden, niet op onze hoepels, tollen enz., maar op onze noten (meestal hazelnoten) knikkers en stuiters te werpen onder het geroep van hoere, hoere! en dat ik dit woord voor hetzelfde hield als het latijnsche *hora*, de *tijd*, het *uur*. Zij gaven er dan mede te verstaan, dat zij nu, daar *de tijd der sterren* aangebroken was, het *recht* hadden zich eens anders goed toe te eigenen.

De heer Leendert H. acht dit (Navorscher XXX, bl. 47) onwaarschijnlijk. Hij heeft immers nog nooit ondervonden of gehoord, dat de straatjongens zich stoorden aan tijd of uur bij het wegnemen van een stuiter, waarop zij hun zin gezet hadden. Hij had het echter, toen hij dit schreef, reeds van mij vernomen. Zij stoorden zich, zegt hij, wel aan de kleur en beschouwden den stuiter, die in plaats van zijn gewone grijze kleur een bruinachtige, roestkleurige tint had, een zoogenaamden »hoerebakkert" als *algemeen eigendom*, waarop *iedereen recht* had. Maar ik vraag: Hoe zouden zij in 't schemerdonker, als men den stuiter zelf nauwelijks onderscheiden kon, de kleur herkennen? Ook hadden zij het evenzeer op noten en knikkers gemunt. En zij deden hun aanvallen het liefst in de *schemering* om dezelfde reden, waarom een dief *des nachts* uitgaat. Zij stoorden zich inderdaad aan tijd of uur. Maar zij hadden zooveel schaamtegevoel, dat zij, eensklaps om een hoek te voorschijn springende, zich wegens hun bedrijf

verontschuldigden met het geschreeuw van hoere, hoere, (hora, hora!) Dit beduidde, dat de tijd van spelen verstreken was en zij nu optraden als handhavers der goede zeden. Intusschen werden zij op vuistslagen onthaald. Alleen bij zwakken of durfnieten gelukte hun toeleg en als deze hen jammerend voor dieven scholden, riepen zij, terwijl zij naar boven wezen: Kiek mar, 't is hoere!

Kan dit iets anders dan hora, 't is tijd! beteekenen?

De heer Leendert H. erkent, dat een bruinachtige, roestkleurige stuiter, »hoerebakkert", zelfs op klaarlichten dag als *algemeen eigendom* beschouwd werd, waarop *iedereen recht* had. Dit »hoerebakkert" zou, volgens hem, beteekenen: een bastaard- of onechte stuiter. Doch al ware dit zoo, *waaraan* werd dan het *recht* ontleend zulk een stuiter weg te nemen? Is 't niet waarschijnlijker dat dit met de ure des verbods, de hora der schemering samenhing?

Een stuiter, waarop iedereen elk uur van den dag *recht* had, moest zijn een bruinachtige, roestkleurige, herinnerde dus meer dan andere door zijn tint aan het vale schemerdonker, was daarom bij dag een vertegenwoordiger der duisternis en mocht dien ten gevolge met evenveel recht reeds bij 't schijnen der zon worden weggenomen als noten, knikkers en anders gekleurde stuiters bij de verschijning der sterren. Het was eene »*ho*rabakkert."

Zoo blijft dan mijne vraag: wie kan dat vreemde gebruik verklaren?

Misschien is het niet ondienstig hierbij te vermelden, dat er met knikkers en vooral met stuiters en noten dikwijls *om geld* gespeeld werd. Een schat van drie of vijf centen werd somtijds op een enkelen middag gewonnen of verloren. Kan het met *hora*-geroep verontschuldigde rooven wellicht samenhangen met een gebod der overheid, dat er *na markttijd*, na het uur (*de hora*) van het sluiten der markt (den tijd bijv. op den namiddag, wanneer ten dage van de groote voor- of najaarsmarkten de schemering genaakte) *geen handel* meer gedreven mocht worden? Maar hoe kwam men er in dit geval toe dat oogenblik met het latijnsche *hora* (hoere) te kenteekenen?

de Rijp. W. J. V. D.

Zoo zout als brem. Nadat op den 22 Febr. 1877 te Rotterdam eene voordracht gehouden was door dr. Laurillard over het *zout* en de van dat woord ontleende *spreekwijzen*, las men in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 23 Febr. 1877 het volgende ingezonden stukje:

BRIJNZOUT, BREMZOUT.

Bekend zijn deze uitdrukkingen in het dagelijksche leven; minder echter haar oorsprong en verband. Na de door velen gehoorde onderhoudende voordracht over het *zout* en de van dat woord ontleende *spreekwijzen*, is het misschien niet ondienstig, bij de twee gemelde woorden hier een oogenblik stil te staan.

Het naamwoord *brijn*, of zooals anderen spellen *brein*, verklaart het oud-nederlandsche Woordenboek van Kiliaan door *pekel*, en het woord is in die beteekenis in het Westvlaamsch nog in dagelijksch gebruik. Ook het Engelsch heeft *brine* voor pekel, en het werd in die taal overgenomen uit het Angelsaksisch, dat in denzelfden zin *bryne* zeide. Bij onze vroegere, vooral Vlaamsche schrijvers wordt *brine* of *brijne* meermalen aangetroffen. Het ontstaan der spreekwijzen *brijnzout*, *zoo zout als brijn*, lag dus voor de hand.

Doch men zegt ook *bremzout*, *zoo zout als brem*. Bilderdijk dacht daarbij aan de heesterplant *brem*, welker bloemen of knoppen oudtijds tot een zeer gebruiklijke konzerf in het zout gelegd werden. En inderdaad leert ons Johan van Beverwijk in zijn *Schat der Gesontheyt*, dat de *bremkappers*, d. i. de knoppen der bremstruik, in pekel bewaard, als toespijs gebruikt, onder anderen voor de maag zeer dienstig zijn. En toch is de vermelde spreekwijs zeer waarschijnlijk niet van de plant *brem* ontleend, maar is het daarin voorkomende woord alleen een andere vorm van *brijn*.

In het Friesch, namelijk, is volgens Halbertsma voor pekel zoowel *brem* als *brein* bekend; en het Engelsche *brine*, dat dezelfde beteekenis heeft, luidt, volgens denzelfden geleerde, op IJsland *brim* en in Schotland *brime*. Voor onze uitdrukking *zoo zout als brijn* zeggen de Schotten *as saut's brime*, dat is dus letterlijk hetzelfde. Niets is natuurlijker, dan dat wij van de Friezen of

andere nabnren in de volkstaal den vorm *brem* overnamen, en naast dien van *brein* of *brijn* bezigden.

D. J.

Dit artikel werd ingezonden door mijn vader.

H. DE JAGER.

Spreekwijze: hij is bij de pinken. (XXIX, bl. 515). Kiliaan zegt: *pinck* is *visschersboot* (en *lootsmansboot*). In dien zin gebruiken wij 't woord nog gedurig. Zou het spreekwoord niet met dat vaartuig in verband staan? Zou 't niet aan 't strand- en visschersleven ontleend zijn, om iemand aan te duiden, die niet t'huis blijft zitten, maar bij de pinken is, ze opknappende, ze uitrustende, enz., — kortom, zich werende, wakker en flink. Misschien mag, ook wat den vorm betreft, met *bij de pinken zijn* vergeleken worden *bij het hek zijn*.

E. LAURILLARD.

[Zou *hij is bij de pinken* niet een variant zijn van *hij is bij de hand*, uitgedacht door iemand, die de laatste spreekwijze niet goed begreep?]

Peinder. Pander. (XXIX, bl. 469, 570). Dit woord (in den overijsselschen vorm Pander) komt ook nog voor als geslachtsnaam van een overijsselsch (blokzijlsch) geslacht, waarvan ook leden in Holland (Haarlem en den Haag) gevestigd zijn.

Stoof. (XXVIII, bl. 572). De heer E. Laurillard zegt: »Stoof was oudtijds een verwarmd lokaal; zoo had men ook *badstoven*. Nu is *stoof* een voetenwarmer."

Hierbij meen ik te mogen aanmerken, dat ook nog heden ten dage stoof in de beteekenis van verwarmd lokaal voorkomt in *meestoof*, het lokaal waar de meekrap gedroogd wordt. Weldra echter zal misschien ook het woord meestoof tot het verledene behooren, daar de meekrapteelt op het punt staat van geheel gestaakt te worden.

Des noods. (XXIX, bl. 212). Dr. van Helten blijft in *des noods*

een absoluten genitivus zien. Hij zegt, Noord en Zuid, 1879, bl. 171, »*Ziender oogen* is dus: »terwijl de oogen 't ziende zijn." Een zelfde uitdrukking is ook nog *desnoods*, d. i. *des*, genit. van het zelfst. vnw. *dat*, en *noods*, genit. van het oude adject. nood, »noodig", alzoo: »terwijl dat noodig is." — Ik geloof, dat zijne bewering voldoende weerlegd wordt door het in den Navorscher t. a. pl. gezegde.

Taalbedervers. Men vindt ze van verschillende soort. Maar de ergste soort maken zij uit, die zonder er voldoende kennis van te hebben, hun oordeel over de taal uitspreken en zoo dengenen die naar hen luisteren den verkeerden weg wijzen. Het meest ontmoeten wij hen in tijdschriften, waar zij een of ander boek beoordeelen. Nadat zij hun oordeel daarover hebben uitgesproken, volgen doorgaans eenige aanmerkingen op deze of gene woorden of gezegden, die er in voorkomen. Maar daar vindt men er soms onder, die de lezer best zou doen ongelezen te laten, die kant noch wal raken. Niet zelden worden daar goede woorden en zegswijzen afgekeurd en slechte aangeprezen. Ik geloof dat het noodig is daarop te letten en het zoo veel mogelijk tegen te gaan, en ik noodig alle, die er belang in stellen dat onze taal niet bedorven en verminkt wordt, uit, indien zij zoo iets vinden, het mede te deelen. Ik geef er hier een paar proefjens van.

In den Tijdspiegel voor januarij dezes jaars lees ik eene beoordeeling van het werk van den heer Tromp, Herinneringen uit Zuid-Afrika ten tijde der annexatie van den Transvaal. De beoordeelaar vraagt, »waarom op den titel *ten tijde* der annexatie in plaats van *tijdens?*" Wilde de heer Tromp antwoorden, dan zou hij eenvoudig kunnen zeggen, omdat *ten tijde* goed Hollandsch is en *tijdens* niet deugt. — Ik geloof niet dat ik hier meer behoef bij te voegen. Ik heb reeds vroeger in den Navorscher over *tijdens*, *krachtens*, *luidens* en dergelijke monsters gesproken.

In den Spectator van 3 januarij zegt een Courantenvriend spottend, »Mag ik uwe aandacht vestigen op een courant die gij zeker niet kent. En dat is jammer. Ik vond daarin: Te koop een *tweewielde* wagen op veeren." Doch, mijn waarde Courantenvriend, wat vindt gij toch voor bespottelijks in dat woord *tweewield?* Gij

hebt het misschien nooit gehoord. Ik weet het wel, er zijn menschen die lachen om al wat vreemd is, uitgezonderd altoos hetgeen uit Parijs komt; maar dat is toch niet zoo als het behoort. En gij hebt toch wel hooren spreken van eenen driekanten turf, van eene vierkante tafel? Welnu, *driekant* en *vierkant* zijn woorden van dezelfde soort. Misschien evenwel heeft men u geleerd, dat *driekant* en *vierkant* verkortingen zijn van *driekantig* en *vierkantig*, — ik heb het ook wel eens hooren beweren: doch het is eene dwaling. Laat ik er nu maar alleen van zeggen, dat men zulke woorden niet alleen vindt in verwante talen, b. v. in het Oudnoorsch *thrîhöfdodr* (driehoofdig), *fiördyradr* (met vier deuren); in het Angelsaksisch *triecged* (met twee kanten), *thrîbeddod* (met drie bedden), en in het Engelsch, *twohanded*, *threeheaded*, *fourfooted*; maar dat zij ook aan onze taal eigen zijn. Getuige Jacob van Maerlant, Rijmbijbel, vs. 4927, waar hij van een kleed zegt,

Dat was sere diere van werke
Ende *vierhoecte*,

en Nat. Bloeme IV, 1005, waar van den schildpad gezegd wordt,

Hare scilt es so breet
Sine mach niet op wal ghereet,
Daer si in besloten leghet,
Die *driehoecte* es, als men seghet.

Om er nog een voorbeeld uit lateren tijd bij te voegen, Vondel verhaalt, Ovidius Hersch. 1e boek,

De *veelooghde* Argus drijft, op zulk een deerlijk kermen
Des vaders, deze maeght, hem haestigh uit zijne armen
Ontweldight, elders heene in eenen andren beemt.

Eene *tweewielde* kar is dus even goed gezegd, als eene *driekleurde* kat of eene *vierkante* tafel.

P. LEENDERTZ WZ.

VRAGEN.

Mooi weer spelen. Is de beteekenis van deze uitdrukking bekend? of zou zij ook opgehelderd kunnen worden door de volgende regels uit Vondels Joseph in Dothan, IVde bedrijf:

Ick stick in slijm, en hijgh vast naer de lucht,
En zie van veer den heldren hemel blincken,
Die *speelt moy weêr*, en hoort naer geen gezucht.

CONST. B.

Dijsvrij. In oude transporten treft men, ter aanduiding dat een perceel gronds onbezwaard wordt overgedragen, de uitdrukking aan: »dijsvrij, fijnsvrij en erfpachtsvrij". Wat is »dijs"?

J. ANSPACH.

Echtschap, blijtschappen. Hertog Karel van Gelre gaf aan Lodewijk van Leefdael den jongen, geërfd in de Marsch (Nederbetuwe), 26 apr. 1506 vrijdom van schatting voor zijn land aldaar, ten ware de landschap hem toestond tot zijne regaliën »heyliger echtschap off blijtschappen eyner jonger vruchten"; vgl. Nijhoff, Oorkonden, VI, 1, n°. 551; Geld. Volksalm. 1880, bl. 828. Wat beduiden die laatste woorden?

J. ANSPACH.

[Het beteekent, wanneer hij trouwde of hem een kind geboren werd.]

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik.

18.

Bijbelsche en kerkelijke namen in de natuurlijke historie.

Op 't gebied der natuurlijke historie komen in de volkstaal onderscheidene namen voor, die zich aan de namen van bijbelsche personen verbinden. Denk b. v. aan de vrucht *Adamsappel*, aan de bloem *Aäronskelk*, aan den boom *Jonasboom*, aan de plant *Salomonszegel*, aan het zwam *Judasoor*, aan de schelp *Jacobsschelp*, aan den worm *Johannesworm*, aan den kever *Mariakever*.

Bepaaldelijk naar *Onze lieve Vrouw* zijn verscheidene planten genoemd: *Onze L. V. distel*, *Onze L. V. bed-* of *wiegestroo*, *Onze L. V. mantel*, *Onze L. V. spiegel*, *Onze L. V. melkkruid*, *Onze L. V. schoen*. Zoo wordt ook de *primula veris* of *sleutelbloem* somtijds *sleutel van Maria* geheeten.

Ook komen planten en kruiden voor, benoemd naar *S. Jan*, *S. Pieter*, *S. Laurens*, *S. Barbara*, enz. Niet zonder grond vermoedt Dr. Wap (Bloem en Vrucht), dat de christenpredikers er op uit zijn geweest om zulke namen te vinden en te vormen, ten einde ook daardoor een tegenwicht te geven aan 't heidendom, aan heidensche benamingen en overleveringen. Daaruit verklaart hij b. v. de woorden: *Paradijsappelen*, *Roomsche boonen*, *Capucyner erwten*.

E. LAURILLARD.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Muijs. (XXVIII, bl. 93; XXIX, bl. 46.) Omtrent dit geslacht kan ik het navolgende mededeelen, voor een deel naar aanleiding van eene oude geslachtlijst in mijn bezit.

I. Jacob Muijs, burgemeester te Doesburg, huwt Neeske ter Maat. Uit dit huwelijk zijn geboren twee zonen.

a. Steeven Muijs, gehuwd met Neeltje Wijnen (uit welk huwelijk kinderen zijn verwekt.)

II. *b.* Jacob Muijs, koopman in rijnsche wijnen; trouwt 23 februarij 1630 met Heeske Tulleken, dochter van Rutger Tulleken, stads rentmeester te Arnhem. Jacob Muijs en zijn schoonvader Rutger Tulleken, zijn in 1636 aan de pestziekte overleden. Heeske Tulleken, wede. Jacob Muijs sterft 19 januarij 1656.

Uit dit huwelijk zijn geboren twee zonen.

a. Jacob Muijs, j. u. dr., burgemeester der stad Hattem, eerst gehuwd 1660 met Johanna Greven; voor de tweede maal gehuwd 1670 met Gezina van Heerde.

Hij heeft drie dochters nagelaten, alle jong en ongehuwd overleden,

III. *b.* Willem Muijs, geb. 7 maart 1634, burgemeester der stad Wageningen en rent- en serviesmeester der stad Arnhem; eerst gehuwd 1556 met Margaretha Verstee-

gen, dochter van ...... Versteegen, raad secretaris der stad en quartier van Arnhem, welke bij den inval der Franschen in 1672 naar Rotterdam gevlugt, 29 sept. 1672 aldaar is overleden en in de Fransche kerk begraven, zonder kinderen na te laten.

Voor de tweede maal gehuwd 1677 met Bartha Ten Nuil, wede. van mr. Hendrik Nijland, in leven scholtus van Colmschaten.

Willem Muijs is overleden 30 maart 1699 te Arnhem en aldaar in de Groote kerk begraven. Zijne weduwe Bartha Ten Nuil is overleden te Arnhem op maandag 20 mei*1739 en aldaar in de Groote kerk begraven.

Uit het huwelijk van Willem Muijs en Bartha Ten Nuil zijn geboren de navolgende tien kinderen.

a. Margaretha Muijs, geb. 19 dec. 1678, op 10 mei 1760 te Arnhem ongehuwd overleden.

b. Hendrik Muijs, geb. 9 mei 1680, in 1681 overleden.

c. Hester Sibilla Muijs, geb. 14 sept. 1682, gehuwd 27 maart 1710 met Albert Jan van Lith de Jeude, secretaris der stad Tiel en van het gerigt van Sandwijk, weduwenaar van Aletta Bitter. Zij stierf den ..., hij 14 junij 1759.

d. Maria Muijs, geb. 8 sept. 1684, ongehuwd te Arnhem overleden 23 febr. 1765.

e. Jacoba Muijs, geb. 5 maart 1686, ongehuwd te Arnhem overleden october 1760.

f. Hendrika Muijs, geb. 3 mei 1687, den 11den daarop overleden.

g. Johanna Christina Muijs, geb. 4 maart 1689, 22 junij daarop overleden.

h. Hendrika Johanna Muijs, geb. 8 mei 1690, 22 junij daarop overleden.

i. Bartha Johanna Muijs, geb. 1 oct. 1691.

j. Wilhelmus Hieronimus Muijs, geb. 21 aug. 1694, 21 oct. daarop overleden.

IV. Bartha Johanna Muijs, sub *i* vermeld, trouwt 1723 met Wilhelmus Snabelius, predikant, eerst te St. Andries, daarna te Hattem en Kampen en vervolgens te Amster-

dam, geboren te Deventer 2 mei 1692, zoon van Hieronimus Gulielmus Snabelius a. l. mr. s. s. theol. doctor, eerst predikant te Heemstede, daarna te Deventer en eindelijk professor en predikant te Bremen, en van Sibilla Ten Nuil, zuster van Bartha Ten Nuil voornoemd.

Wilhelmus Snabelius is overleden te Amsterdam 6 mei 1732, zijne weduwe Bartha Johanna Muijs te Arnhem 14 november 1756.

Uit het huwelijk van Bartha Johanna Muijs en Wilhelmus Snabelius zijn geboren drie kinderen:

a. Hieronimus Wilhelmus Snabelius, geb. te Hattem 2 april 1724, overleden te Amsterdam 14 sept. 1730.

b. Bartha Erlanda Snabelius, geb. 16 . . . . . 1726, gehuwd 4 sept. 1763 met mr. Arnoldus Goris, ordinaris raadt in Gelderland, geb. te Z. Bommel 19 febr. 1717 en den 9 mei 1777 overleden en te Arnhem begraven. Zij sterft 20 febr. 1773 en is te Arnhem begraven.

c. Sibilla Snabelius, geb. te Amsterdam 4 febr. 1729, trouwt 18 sept. 1753 mr. Jan Umbgrove, commies generaal van H. H. M. convoijen en licenten onder het ressort van 't collegie der admiraliteit op de Maze, geb. te Arnhem 25 januarij 1723, aldaar overleden 5 nov. 1769; van welke echte lieden de ondergeteekende een achterkleinzoon is.

Uit deze geslachtlijst blijkt, dat de Navorsch. XXVIII, bl. 93 voorkomende Margaretha M., Hester Sibilla M., Maria M., Jacoba M., Bartha M., en Johanna M. geene kinderen zijn uit het eerste huwelijk van Willem Muijs, maar uit zijn tweede huwelijk, en dat Bartha M. en Johanna M. éene persoon zijn geweest, namelijk Bartha Johanna Muijs, in 1723 gehuwd met Wilhelmus Snabelius; dat de verder aldaar vermelde mr. Johan van Harn niet de echtgenoot was van Maria Muijs, als zijnde deze laatstgenoemde ongehuwd overleden, en dat Johanna Muijs † 1739, op 1 mei 1686 te Zwolle ingeschreven met Johannes Hauselaar, niet gesproten is uit een der huwelijken van Willem Muijs.

Gerrit Jan op (van) Gelder op bl. 94 genoemd, is geweest Gerrit Jan *op*, niet *van* Gelder, ontvanger generaal, gehuwd met Bartha Op ten Noort; hun zoon mr. Engelbert Op Gelder, was de laatste van zijn geslacht en stierf 23 dec. 1824 te Zutfen, bijna 84 jaren oud. Hij had vroeger de betrekking bekleed van secretaris van Gedep. Staten des kwartiers Zutfen.

Willem Muijs voornoemd was gijzelaar voor de stad Arnhem bij de Franschen in 1674.

Wegens de diensten door hem aan deze stad bewezen, ontving hij van haar eene groote uitgestrektheid heide ten geschenke, waarop later het landgoed Sterrenberg verrees, dat door erfenis vervolgens het eigendom geworden van mr. Gerhard Umbgrove, oudsten zoon van mr. Jan U. en Sibilla Snabelius, door de erfgenamen van dezen omstreeks 1845 of 1846 is verkocht.

Bij het overlijden van Willem Muijs werden zilveren penningen geslagen, van welke de ondergeteekende er nog twee bezit, 6 centimeter in diameter, waarop aan de eene zijde is gegraveerd het navolgende:

Willem Muijs
Geboren den 7 Martij
1634 Oud Burgermr van
Wageningen Arnhems Burger hopman, Stads Rent
meester en Servijs Meester
Hostagier in den Jaar 1674
Stierf den 30 Martij 1699

daaronder ziet men en relief in liggende houding het lijk van den overledenen; door een engel wordt hem een lauwerkrans op het hoofd geplaatst.

Op de keerzijde is gegraveerd:

Beschout hier Arnhems Burgerij
U Hooft Man in sijn laatste strijden
Die u soo vaak hielp uijt de lij,
Of van gevreesde Rampen vrijde

Die in een hoge Noot niet weck
Houd in sijn dood deselve streek,
Die in den Heere stervt
Voor 't aards den Hemel ervt.

—

Zutfen. Mr. W. J. L. UMBGROVE.

Geslacht du Sart. (XXVIII, bl 487, 630). In Utrecht zijn gedoopt François 4 febr. 1627, Beatis 12 febr. 1629 en Anna 27 nov. 1631, kinderen van Thomas Dusart en Anthonia van Aalst, als ook Joannes 20 julij 1626 en Isaäc 10 apr. 1628, zonen van Joannes Dusart en Maria Weylent. Wie waren de ouders van Catharina Henriette du Sart 1760 in Amsterdam, en gehuwd 1°. met Jan Isaäc de Neufville Brants, 2°. met Dirk Luden geb. 14 febr. 1744? V. O.

Harderwijker geslachten. (XXIX, bl. 316). Misschien voerde Wolfsen de vogels, Wolf de pijlen (vgl. bl. 319). Ten minsten, van Elisabeth Margaretha Wolfsen, geb. 1703, † 7 mei 1753, dr v. Johan Burchard, burgemr. v. Hard., gehuwd 31 jan 1724 te Elburg met Dirk Christiaan Tullekens, burgemr. ter plaatse, komt als wapen voor: in zilver drie (2, 1) staande gekuifde blauwe vogels, gebekt en gepoot van rood. Denkelijk kan desaangaande inlichting worden verstrekt te Elburg, waar de familienaam Wolff nog bestaat. In dit geval houd ik mij voor mededeeling door middel van dit tijdschrift minzaam aanbevolen. — Maria Aelts (bl. 319) was niet de echtgenoot v. Win. Siderius, maar van Win. Loderus, die 1651 als prop. pred. werd te Kesteren, en ald. 1674 overleed.

J. ANSPACH.

Geslacht van Munster. (XXIX, bl. 51, 436). In de Geuzenherberg te Emden, de Gulden Fonteijn, welker dramatische tafereelen dr. J. van Vloten zoo treffend aan 't licht bracht, bevond zich 7 mei 1567 o. a. zekere Balthazar, dienaar bij heer Jasper van Munster, en soldaat onder Brederode; zie W. J. Hofdijk, De helden v. den opstand in 1572, bl. 80.

J. ANSPACH.

Het geslacht van Munster. (Gueldre. D'arg. à deux fasces d'az., à la bord. de gu. Cq cour. C. une queue de paon au nat. — Rietstap Armorial) —

Van dit geslacht kan ik o. a. het volgende mededeelen.

Johan v. M. tr. in het begin der 17. eeuw met Wilhelmine Camphuizen, wier moeder Graus heette; uit welk huw.:

Coenraad v. M., rentm.? van de geestelijke goederen der graafschap Zutfen, ob. vóór 1676; tr. 25 jun. 1637 Agatha v. Essen, dr. v. Jan en Henrickje Caldenbach. Hare kwart. zijn:

v. Essen	Kaldenbach
de Ruyter	In de Wuest

Hunne kind. zijn:

1 Helena v. M., gedt te Zutf. 9 sept. 1640, ob. aldaar 30 jun. 1718; tr. te Hengelo 26 apr. 1663 Johan v. Hasselt, gedt 3 oct. 1617, ob. 24 jan 1689, zn v. Willem en v. Helena Mom, kerkmeester der stad Zutfen enz.

2 Johanna Margaretha v. M., tr. te Zutfen 4 sept. 1662 Frans Cuper v. Holthuizen, gedt te Deventer 2 febr. 1636, ob. 1726; zn v. Gerrit en v. Elisabeth Bakkers of Baekers, j. u. d., burgem. en kameraar v. Deventer.

3 Johan v. M., gedt te Zutfen 20 aug. 1645, ob. 10 jan 1711, raadsh. in het hof v. Geld. en raad der stad Zutfen; tr. 3 aug. 1675 Swanida v. Boekholt, gedt te Deventer 19 aug. 1652, ob. 14 nov. 1729, dr van Arnold, kameraar en burgem. v. Deventer en v. Aleyda v. Boekholt, zijne volle nicht. Hare kwart. zijn:

v. Boekholt	v. Boekholt
Holtinck	Marienburg

uit dit huw. zijn mij bekend:

1. Mechteld Geertruid v. M., gedt te Zutfen 18 dec. 1679; tr. te Arnhem 14 oct. 1708 Joan Cuper v. Holthuizen, gedt te Deventer 22 jun. 1672, zn v. Frans en v. Johanna Margaretha v. Munster, hierboven vermeld, burgem. v. Deventer. Zij ob. 28 aug. 1712, hij 6 aug. 1749 — en

2 Coenraad v. M., gedt te Zutfen 13 jun. 1683, ob. voor 1735, burgem. te Zutfen, landrentmr den 16 apr. 1711; tr te Zutfen 14 oct. 1709 Eva Alexandrina v. Essen, gedt aldaar 14 jun. 1691,

d[r] v. Philip en v. Theodora Margaretha v. Diemen. **Hare kwart. zijn:**

v. Essen v. Diemen
Ten Broek v. Munster

(Hare grootouders van moederszijde waren namelijk Peter v Diemen en Geertruid v. Munster). Uit dit huw. werd o. a. geboren:

Theodora Margaretha v. M., ged[t] te Zutfen 1 jun. 1712, ob. 14 apr. 1779; tr. aldaar 10 oct. 1728 Johan Otto v. Hasselt, ged[t] te Groenlo 25 nov. 1702, ob. 16 jul. 1748, z[n] v. Coenraad en v. Anna Cornelia Volmer en kleinz[n] v. Johan v. H. en Helena v. Munster, hierboven genoemd, j. u. d. secretaris v. Zutfen en v. gedeputeerde staten der graafschap.

Al deze v. Munsters voerden boven aangehaald wapen.

Meer weet ik voor het oogenblik van deze familie niet mede te deelen.

Zutfen. H. M. WERNER.

Geslacht de Raedt. (XXVIII, bl. 519). Gerrit de Raedt, van Bommel geboortig en van beroep timmerman, wordt 22 januarij 1665 ingeschreven in het register der gehuwde poorters van Amsterdam, uit kracht van zijn huwelijk met Lysbeth, de dochter van den poorter Dirk Huygen, in leven timmerman. Z.

Donia van Redinghe. (XXIX, bl. 440.) Volgens Divaeus is het wapen écartelé, au 1 et 4 d'argent à 3 feuilles de marais ou aquatiques mal ordonnées de gueules; au 2 et 3 d'or, au lion de sable, armé et lampassé de gueules; sur le tout d'or, parti, le 1 au lion de gueules armé et lampassé d'azur, le 2 de 3 roses de gueules, posées en pal boutonnées d'or.

De Haan Hettema en van Halmael (Stamboek van den frieschen adel) zeggen, »dat het oorspronkelijk wapen van Donia was de leeuw van sabel op een veld van goud, oudtijds door eenen gekroonden helm, waaruit een leeuw van sabel ten halven lijve oprees, gedekt, *en geen ander.*"

De afstamming van Donia van Redinghen van Donia in Friesland wordt door deze kundige schrijvers in de genealogie Harinxma opgegeven, als volgt:

Sierck (Tjerck) Harinxma, gezegd Donia, hoveling en heerschap te Oosterend, trouwt Auck Donia Benedictusdochter.

Sierck Donia, hoveling en heerschap te Oosterend, † 1477, trouwt N. N.

Sierck Donia, hoveling en heerschap te Oosterend, (volgens sommigen in 1522 grietman van Hennaarderadeel) trouwt N. Inne Dijcken.

Sierck Donia, grietman van Hennaarderadeel in 1550, † december 1569, trouwt in 2e huw. His Elinx, † 6 october 1605.

Hotze van Donia, † 13 maart 1632, trouwt Auck Uppesdochter van Bamsma.

Pieter van Donia, trouwt te Leuven Catharina Uijtterhellicht.

Siricius Anthonius van Donia trouwt Maria Anna Beatrix Waldini de Lutiano.

Frederic Antoon van Donia, van Redingen.

Ik kan nog hierbij voegen het volgende:

Pieter van Donia, wordt ook genoemd Petrus Paulus van Donia.

Catharina Uijtterhellicht was de dochter van Dionysius en Catharina Roeloffs, kleindochter van Jodocus en Elizabeth van den Berghe: Catharina Roeloffs, dochter van Gasper en Catharina de Hont.

S. A. van Donia komt herhaaldelijk voor in de naamlijsten van de stedelijke regering te Leuven van 1658—1672. — Hij † 9 november 1675.

M. A. W. B. de Lutiano dochter van Frederik en Joanna Maria Lievens.

Frederic Anton van Donia, heer van Redinghen, schepen en in andere regerings-collegies te Leuven 1686—1723, † 23 september 1723. Hij trouwde Francisca Paulina le Roij, dochter van Philips

le Roij, ridder, baron des H. R. R., heer van Boechem, enz., en Maria de Raet, † 1662, dochter van Franciscus de Raet, aalmoezenier te Antwerpen, † 1633, en Margareta Maes.

Divaeus vermeldt dat het familiegraf van D. v. R. is in de Michaëlis kerk te Leuven, waar ook een wapenbord is met 16 kwartieren. Nog vind ik vermeld, dat Johanna Theresia v. Donia Redingen, dochter van T. A. v. D. v. R. trouwt Joan Philips de Raet v. d. Voort, geb. te Dongen, 24 januarij 1698. Z. K.

DE GAVERE.

Ridderprent. (XXIX, bl. 119, 528.) De kwartieren van Jan van Leefdael en Cornelia van Ranst zijn, voor zooveel mij bekend, de volgende:

Dionijs v. Leefdael tr.: Margriet v. Weete.	N. Vlienburg tr.: N. N.	Daniël van Ranst tr.: N. N.	Robregt van Drongelen tr.: Odilia van de Merwede.
Lodewijk van Leefdael.	Elisabeth van Vlienburg.	Philips van Ranst.	Odilia van Drongelen.
Jan van Leefdael. —	tr.:	Cornelia van Ranst.	

Geslachten in Kollumerland gevestigd. Er komen in mss. van Kollumerland en elders nog onderscheidene namen voor van personen, die in deze voormalige grieterij woonachtig waren, maar wier familie niet in Friesland, maar, naar het mij voorkomt, elders, vooral in Utrecht, te huis behoorden. Weet ook iemand mij daarover iets nieuws op te geven?

a. *Schonenburg.* — In de buurt van het dorp Kollum stond weleer een aanzienlijk huis, genaamd »Schonenburgh-huyse" of »het Hooghe huys", dat meermalen in hss. der 16de eeuw genoemd wordt. Buiten de buurt, ten N. O. van het dorp, lag destijds ook eene state van dien naam, later Jeltinga geheeten.

Van het laatstgenoemde huis is mij alleen bekend, dat het door

leden van het eertijds aanzienlijke geslacht van Jeltinga is bewoond geweest.

Van het »Schonenburgh-huyse staende binnen Collum" vond ik vermeld, dat het in 1578 in eigendom behoorde aan Marten van Schonenburg, die in 1582 grietman was van Dantumadeel en gehuwd aan Eelk van Heemstra (zie v. Sminia, N. N. 124). Deze had volgens mijne ms. aanteekeningen (uit de Proclamatieboeken enz. van Kollumerland) althans twee dochters met name: 1°. Atke, gehuwd met Carel van Esserden, uit Gelderland, bij wien een zoon: Hans van Esserden van Schoonenborg (zie ook Stambk. Fr. Adel van de H. Hettema enz. II, bl. 246, aant. 15); en 2°. Lucia, gehuwd met Aemilius Uten Eng.

Laatstgenoemd huis werd in 1597 door de beide schoonzonen van Marten van Schonenburg verkocht aan Lieuwe van Juckema, raadsheer in den hove van Friesland, die een der vertrekken van 1598 tot 1610 aan de grietenij verhuurde, om voor regtkamer te dienen.

De bovenvermelde Marten was een zoon van Sebastiaen van Schonenburg, die van omstreeks 1536 tot 1556 grietman van Kollumerland was en in 1556 als zoodanig vervangen werd door Joost van Hardenbroek, die reeds in sept. 1557 overleed en gedurende wiens bestuur S. v. Schonenburg de betrekking van substituut-grietman bekleedde.

Vermoedelijk was deze Sebastiaen v. S. de stichter der beide bovengenoemde huizen.

Hij was gehuwd met Ath van Herema, bij wie hij, behalve Marten, nog 3 kinderen had: Anna, Syteke en Bocke. — (Zie v. Sminia, N. N. op Schonenburg; Stamb. Fr. Adel, aldaar). Van Sminia t. a. pl. houdt hem voor een Duitscher.

In het Groot Utrechtsch Placaetboek, dl. III, bl. 167, komen voor: Antony van Schonenborch, in 1542 schepen en raad der stad Utrecht, en aldaar bl. 173: Egbert van Schonenborch, in 1565 raad dier stad. Kan dit aanleiding geven tot het vermoeden, dat dit geslacht omtrent dien tijd in Utrecht gevestigd was?

Is het misschien aan iemand bekend, of Lucia van Schonenborg, 2e vrouw van Joost van Hardenbroek (zie Navorscher XXV, bl. 278 en de Vrije Fries, dl. XII, bl. 206), dezelfde was als de

bovengenoemde Lucia, — en die alsdan later hertrouwd is met Aem. Uten Eng?

Het geslacht Uten Eng is onder de oud-adellijke utrechtsche geslachten, naar ik meen, zeer bekend. (Men zie o. a. Plegtige Intrede van Philips II binnen de stad Utrecht in den jare 1549, door Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wijck, Utrecht 1846 ald. bl. 45: Baernt, Cornelis, Jacob, Frederik en Denys Uten Eng).

b. Brandenborch. — Mr. Tjepcko Hesselsz., van ± 1559 tot 1578 secretaris van Kollumerland, was gehuwd met Lyse Brandenborch. — Was deze ook van utrechtsche afkomst?

In het bovengenoemd Placaetboek, dl. III, bl. 148, vindt men in 1325 Gijsbrecht van Brandenborch als schepen der stad Utrecht vermeld.

c. Brouckhuysen. — Ook dit geslacht behoorde, naar ik meen, tot een der oudste utrechtsche familiën. Volgens Jr. E. M. van Burmania, een beroemd oudheidkundige uit de vorige eeuw, werd Jr. Jan van Brouckhuysen, laatst gewoond hebbende te Munnekezijl (in Kollumerland), den 24sten september 1579 verbannen.

Volgens meergemeld Placaetboek schijnt hij in 1582 raad der stad Utrecht geweest te zijn. Zie ald. dl. III, bl. 176.

Kan iemand mij iets naders omtrent dezen persoon met betrekking tot zijn verblijf in Friesland opgeven?

d. Rodenburg. — In hetzelfde Placaetboek komen onderscheidene namen voor van leden uit dit geslacht.

Onder het beheer van het dorp Kollum stonden eertijds twee staten van dien naam, — de eene t o. en de andere t. n. w. van het dorp. Ik heb echter niet kunnen opsporen, of leden van dit (utrechtsche?) geslacht aldaar gewoond hebben.

Kan iemand mij daarover nader inlichten?

Kollum. MR. A. J. ANDREAE.

Geslacht de la Faille. (XXIX, bl. 482). De belangstellende kan mogelijk inlichtingen bekomen bij dr. J. Baart de la Faille Sr. te Leeuwarden of bij dr. J. Baart de la Faille te Groningen.

Genealogie Huyghens. (XXVI, bl. 58, 435; XXIX, bl. 583). »Het geldersche geslacht der Huyghens werd meermalen in dit maandschrift ter sprake gebracht, zoodat uit verschillende opgaven wel eene genealogie kan opgemaakt worden," zoo zegt de heer J. G. Frederiks in het 11e nummer van den 29n jaargang, en het was met het doel om uit eene *andere* bron ook iets op te geven, dus gaat hij voort, dat hij het in dat nummer medegedeelde overnam uit eene genealogie van de familie Tulleken, in de 18e eeuw geschreven.

Met *andere* bron wordt waarschijnlijk bedoeld aanvulling van wat door mij en den heer F. Caland (XXVI, bl. 58 en 435) vroeger is vermeld. Wat het door mij medegedeelde aangaat, dit was zeer mager en betrof eigenlijk eenige leden der uitgestorven familie van der Hell en daarbij was door mij als echtgenoot van Cosijn van der Hell vermeld Wilhelmina Catharina Huyghens, dochter van Rutger (Willemsz. en Willemina Tulleken) heer van Clarenbeek, burgemeester van Arnhem. Meer uitvoerig had ik mij met eenige genealogische gegevens omtrent die familie Huyghens niet ingelaten. De heer Caland bracht iets meer te berde uit doop- en trouwregisters te Arnhem. Hij vroeg daarbij toen, of het huwelijk van Wilhelmina Huyghens van Overhagen met Gabriël de Lannoy in 1675 niet was doorgegaan. Ik heb het toenmaals de moeite niet waard geacht daarop te antwoorden. Het huwelijk is wel doorgegaan in mei van genoemd jaar. Hunne eenige dochter trouwde later met kapitein Mackay van de Schotsche brigade. De heer Caland noemde ook nog David Huyghens = Maria van Ommeren. Deze heette evenwel geen David, maar Derck (zooals ook de heer Frederiks juist vermeldt), geb. 1655, † 1711. Een zoon Everard Rudolf is mij niet bekend en blijkt ook door den heer Frederiks niet gevonden te zijn in de genealogie Tulleken. Nu evenwel het geldersche geslacht Huyghens zoo onverwacht op nieuw ter sprake is gebracht, acht ik het geenszins ondienstig nog het een en ander daarbij te voegen tot aanvulling en verduidelijking van wat de heer Frederiks in de genealogie Tulleken heeft gevonden.

Rutger Huyghens, geb. 1587 [1]), † 1666, huwde 1°. *Numida* van

[1]) V. d. Aa, Biogr. Woordenboek, zegt 1592, maar verwart hem denkelijk met Jan II, die in 1592 werd geboren

Linteloo (deze voornaam is door den heer Frederiks niet vermeld). Zij † kinderloos. Hij huwde 2°. Charlotte van Meetkercke en 3°. Anna Margaretha van Stralen. Zoo ook zegt de heer Frederiks. Ik merk evenwel op, dat in het Biogr. Woordenboek van v. d. Aa VIII, 2, bl. 1528 gezegd wordt, dat Rutgers *derde* vrouw zou geweest zijn Agnes de Soete van Houteringe, Barmes (denkelijk drukfout voor Barones) de Villiers, en dat hij ook bij deze vrouw kinderen zou hebben nagelaten. Van der Aa is, dat beken ik, eene heel slechte autoriteit op genealogisch gebied, en ik zeg dus hieromtrent *transeat cum caeteris*. Van der Aa had, geloof ik, zijne wetenschap geput uit Scheltema, Staatkundig Nederland. Genealogisch is die autoriteit niet veel beter. Ik weet dit opmerkelijk naamsverschil niet op te helderen. Rutger kan vier malen getrouwd zijn geweest, maar daarvan is mij nimmer iets gebleken. In de genealogie Tulleken wordt die derde of vierde vrouw dan ook blijkbaar niet gevonden.

De heer Frederiks zegt bl. 586 V 2, Anna Wilhelmina dr. als V 1 — V 3 Wilhelmina Catharina dr. als V 1 en V 4 Anastasia Geertruyd dr. als V 1. Hiervoor moet evenwel telkens gelezen worden, Dr. Rutgers IV 2 en Anna Margaretha van Stralen. — Voorts kan bij Wilhelmina Catharina ingevuld worden, dat zij 1675 trouwde met Cosijn van der Hell tot de Wildbaen, geb. 1644, † 1724, en dat dit echtpaar niet had *vier*, maar *zes* kinderen:

a. Gerhard Cosyn tot de Wildbaen, geb. 1675, † 1756 ongehuwd, laatste mansoir van zijn geslacht.

b. Anna Margaretha, geb. 1677, † 1758, = 1714 Lammert Floris baron van Till, geb....., † 1758.

c Rutger, geb. 1678, † 1748 = 1°. 1721 Lucia Anna Mulert (niet Moulardt zooals de heer Frederiks gelezen heeft), geb. 1674, † 1728. 2°. 31 oct. 1729 Johanna Charlotte Agnes, baronesse van Heijden, † kinderloos.

d. Louisa Susanna Stephania, geb. 1681, † 1730, = 1729 Jan Ludolf Mulert (broeder van Lucia Anna).

e. Walravina, geb. 1684, † 1737, = Johan van Wijnbergen van Glinthorst.

f. Anna Wilhelmina, geb. 1687, † 1753 ongehuwd.

Ik gis dat voor de genealogie Tulleken een fransch model gediend heeft, wegens de naamsvermeldingen *De* Lintelo, *de* Mittkerke, Moulardt, *de* Mackay, want een kundig man als de heer Frederiks kan moeielijk verondersteld worden verkeerd gelezen te hebben.

De genealogie der geldersche familie Huyghens is mij ook niet verder bekend dan zij door den heer Frederiks wordt opgegeven. De twee kinderen van Derck Huyghens † 1711 = Maria van Ommeren worden door hem niet genoemd, anders ware het mogelijk voor de belangstellenden na te gaan, of die familie Huyghens wellicht nog in Gelderland of in Holland voortleeft.

Utrecht. J. I. D. NEPVEU.

Geslacht Huygens. Omtrent dit, naar ik meen, uitgestorven Geldersch geslacht, heb ik het volgende kunnen zamenstellen. Echter kan ik voor de juistheid niet instaan, daar niet geput is uit authentieke akten of daarmede gelijk staande bescheiden, maar uit genealogiën, kwartierstaten en losse aanteekeningen.

Antonis Huyghens, leefde 1350.

Conradt Huyghens, (zoon van Antonis) leefde 1387.

Antonis Huyghens (zoon van Conradt) tr. Hedwigh Huyghens. Zij leefden 1401, 2 zoons. (1 en 2.)

1. *Antonis Huyghens*, eerst canunnik van S. Walburg te Arnhem, daarna van Oud-Munster te Utrecht. Leefde 1447.

2. *Wilhelm Huyghens*, burgemeester van Arnhem en broeder in S. Nicolaas, tr. Cunera van Wijhe. Leefden 1447.

Antonis Huyghens (zoon van Wilhelm en Cunera) st. 14 jan. 1518, tr. Adelheid Manmaker. 7 kinderen:

1. *Everhard Huyghens*, canunnik te Arnhem, van S. Walburg 1556.

2. *Antonis Huyghens*. st. 15 maart, tr. 1°. Adelheid Heeck, dr. van Willem en .... Greven; tr. 2°. .... van den Bergh, 8 kinderen, ex 1*a*.

3. *Johan Huyghens*, tr. 1°. Lucia Sluijsken, dr. van Johan, rentmeester van den hertog van Gelder en van Naleken van Indoornick; tr. 2°. Geertruid Wijnen, st. 8 junij 1557.

4. *Adelheid Huyghens*, tr. Wilhelm de Rout, gezd. Poictou,

kerkmeester te Arnhem, zoon van Johan Poictou, kamerheer van hertog Karel van Gelder.

5. *Steven Huyghens*, tr. Geza ten Herenhaven.

6. *Maria Huyghens,* tr. Gerrit Vertoer, boschmeester van Veluwe.

7. *Naleken Huyghens,* tr. Johan Sluijsken, zoon van Pauwel, burgemeester van Arnhem.

De 8 kinderen van Antonis Huyghens en Adelheid Heeck:

1. *Johan Huyghens,* burgemeester van Deventer, tr. Elisabeth van Vreeswijk, 3 dochters.

2. *Wilhelm Huyghens,* j. u. d. heer tot Schoonderlagt en Opvoorst, ord. gecomm. ter verg van HHmog. gedeputeerde van het kwartier Veluwe, burgemeester van Arnhem 1590, st. 18 aug. 1616, tr. Wilhelmina Tulleken, dr. van Rutger, raad en rekenmeester der domeinen van Gelre en Zutfen, burgemeester van Arnhem, en van Geertruid Gaymans. Hare 4 kwartieren waren:

Tulleken.	Gaymans.
Uchelen.	Van de Bongare.

Zij hadden 8 kinderen.

3. *Naleken Huyghens,* st. 30 mei 1600, tr. Egbert van Wetten, burgemeester van Arnhem.

4. *Theodora Huyghens,* tr. Georgius Probach.

5. *Adelheid Huyghens,* tr. Werner ten Herenhaven. Hij st. 10 aug. 1599.

6. *Antonis Huyghens,* tr. Hillegonda Muijs. 5 kinderen.

7. *Metta Huyghens.*

8. *Everarda Huyghens,* tr. Henrik van Wetten.

De 3 dochters van Johan Huyghens en Elisabeth van Vreeswijk:

1. *Adelheid Huyghens.*

2. *Johanna Huyghens.*

3. *Judith Huyghens,* tr. Wilhelm de Haas, commis en majoor te Gennep.

De 8 kinderen van Wilhelm Huyghens en Wilhelma Tulleken:

1. *Antonis Huyghens,* j. u. d., 29 april 1611 ord. raad van Gelre en Zutfen, st. 15 of 18 julij 1616; tr. Johanna de Bye tot Wajestein (dr. van Johan, gecomm. ter verg. van HHmog., burgemeester en dijkgraaf van Zaltbommel, en van Wilhelma van

's Grevendeck.) Zij hertr. Johan Glummer, raad ord. van Gelre en Zutfen. 3 kinderen.

2. *Rutger Huyghens*, geb. 1586, heer van Clarenbeek, ridder der fransche orde van S. Michiel, gecomm. ter verg. van den raad van state, ord. gecomm. ter verg. van HHmog. In 1665 gevolmagtigde op 's lands vloot. Raad extraord. van Gelre en Zutfen. Land-rentmeester van de domeinen in Veluwe. Burgemeester van Arnhem in 1618. Hij st. 21 aug. 1666, tr. 1°. Nummena van Lintelo (dr. van jr. Everhard, heer tot d'Ehze en Marsch en van Arnoldina van Heumen); tr. 2°. Charlotte Louisa van Meetkerken (dr. van jr. Adolf, ridder, en van Agnes de Zoete de Hauteing, baronnesse (?) de Villiers) waarbij 5 dochters; tr. 3°. Anna Margareta van Stralen, (dr. van jr. Goswin van Stralen, heer van Merxem en Dambruggen, en van Anna van Randerode van der Aa) waarbij 4 kinderen.

3. *Johan Huyghens*.
4. *Wilhelm Huyghens*.

5. *Johan* (*of Cornelis Johan*) *Huyghens*, heer tot Opvoorst en Cronesteyn, commiss. van de monstering te Arnhem, colonel, st. 19 julij 1641 bij 't beleg van Gennep, tr. Margareta van Panhuys (dr. van Bartold, heer tot Cronesteyn en van Catharina Vivien,) Zij st. 1652. 3 zoons.

6. *Adelheid Huyghens*.

7. *Everard Huyghens*, geb. 1596. Heer tot Schoonderlagt en Overhagen. Commiss. van de monstering in Gelderland. Burgemeester van Wageningen, st. 3 febr. 1674 of 1675, tr. Maria van Ommeren (dr. van Johan en van Anna Buddingh, wed. van jr. Goswin van Linden) geb. 1618, st. 12 aug. 1674. 11 kinderen.

8. *Diederik Huyghens*, heer tot Opvoorst, lt. colonel, commandeur van Arnhem, daarna van Breda, tr. Anna Cornelia Pauw (dr. van den ambassadeur Adriaan Pauw en van Anna van Ruytenburgh.) Zij hertr. Servaas van Panhuys en st. 28 mei 1674. 5 kinderen.

De 5 kinderen van Antonis Huyghens en Hillegonda Muys:

1. *Antonis Huyghens*, tr. N. N.
2. *Jacob Huyghens*, kapitein, tr. .... de la Lyonne (dr. van den

ritmeester .... de la Lyonne), waarbij eene dochter Hillegonda Huyghens, getr. met Philip Sause of Saussé.

3. *Steven Huyghens*, kapitein, tr. Johanna Pierlinx, waarbij een zoon Antonis Huyghens, cornet te paard, 1672 bij Gelekerken door de Spaanschen vermoord. Zij hertr. Jan de Jong, scholtus te Grave.

4. *Everarda Huyghens*, tr. Hendrik van Leeuwen, burgemeester van Maastricht.

5. *Pelgrom Huyghens*.

De 3 kinderen van Antonis Huyghens en Johanna de Bye:

1. *Adelheid Huyghens*, geb. 1612, st, 20 aug. 1636 te Bommel aan de pest.

2. *Johan Huyghens*.

3. *Geertruid Huyghens*.

De 5 dochters van Rutger Huyghens en C. L. van Meetkerken:

1. *Nummena Huyghens*.

2. *Agnes Huyghens*, geb. 1631, st. 2 mei 1708, tr. Wilhelm Verbrugge, geb. 1617, st. 28 dec. 1710, gecommitt. in de general. rekenkamer wegens Zeeland, burgemeester van Vlissingen (wapen 3 visschen.) Hare 16 kwartieren met wapens worden vermeld.

3. *Louisa Huyghens*.

4. *Anna Wilhelma Huyghens*, st. 22 maart 1686, tr. Adriaan van Heerdt, heer tot Crajevelt, geb. 1637, st. 23 julij 1734, gecommitt. wegens Gelderland bij hun HHmog., waltgraaf des Nederrijkschen Walt, burgemeester van Nijmegen. Hij hertr. Maria Gijsberta van Bronckhorst tot Pollenbergen (?).

5. *Wilhelma Catharina Huyghens van Clarenbeek*, st. 10 aug. 1709, tr. te Arnhem 27 febr. 1675 Casyn van der Hell, heer tot de Wildbaan en Clarenbeek, eerste raad en stadhouder van de leenen van Gelre en Zutfen, burgemeester van Lochem.

De 4 kinderen van Rutger Huyghens en A. M. van Stralen:

1. *Anastasia Geertruid Huyghens*, tr. Daniel de Marets intendant van koning Willem III, geb. 1635, st. 19 julij 1714.

2. *Wilhelm Goswin Huyghens*, heer tot Clarenbeek, gecommit. ter verg. van HHmog., burgemeester van Arnhem, st. 2 aug. 1699.

3. *Goswin Philip Huyghens*, gezegd van Stralen, st. 1 maart 1672, begraven te Arnhem met 4 kwartieren:

Huyghens.	Stralen.
Tulleken.	Van der Aa.

4. *Johan Antonis Huyghens.*

De 3 zoons van Johan Huyghens en M. van Panhuys:

1. *Wilhelm Huyghens,* dr., heer tot Cronestein. gedep. des kwartiers Veluwe en gecommitt. bij den raad van state en ter verg. van HHmog., burgemeester van Arnhem, tr. Josina Goris, (dr. van Lambert, raad en pensionaris van Nijmegen, en van Maria van Panhuys.) Hij st. 28 aug. 1669, begraven te Arnhem met 4 kwartieren:

Huyghens.	Panhuizen.
Tulleken.	Vivien.

Zij hertr Martin Goris, raadsvriend van Nijmegen.

Zij hadden eene dochter, Margaretha Huyghens van Cronestein, tr. Willem van Heukelom, heer tot Cronestein, lt. generaal van de infanterie, st. 22 maart 1710. Hare 16 kwartieren met wapens worden vermeld.

2. *Bartold Huyghens,* heer tot Opvoorst, kapitein, tr. Johanna de Ruyter (dr van jr. Frederik de Ruyter, regter en dijkgraaf van Wageningen en van Maria van Ommeren). Zij hertr. François de Bons, burg. v. Breda. Zij hadden 2 kinderen, die in 1685 erfden: Johan Huyghens, st. 26 dec. 1721 en Anna Maria Margaretha Huyghens, tr. Charles Hereford, luitenant. Hij hertr. Agnes Odilia Graham en st. mei 1728.

3. *Rutger Huyghens.*

De 11 kinderen van Everard Huyghens en Maria van Ommeren:

1. *Wilhelm Huyghens,* geb. 27 junij 1640, st. 30 junij 1700, heer tot Overhagen, Watergoor en Camminga, commissaris van de monstering in Gelderland, burgemeester van Arnhem, tr. te Arnhem 4 maart 1671 (?) Ida Sluysken (dr. van Everard, heer tot Watergoor en Camminga, burg. van Arnhem, en van Naleken van Dans tot Presichaaf) st. 3 april 170? 5 kinderen.

Hunne 32 kwartieren met wapens worden vermeld.

2. *Johan Huyghens,* geb. 1643, 20 julij 1656 in den Rijn te Arnhem verdronken.

3. *Wilhelma Huyghens van Overhagen,* geb. 6 mei 1645, st,

1722, tr. 2 mei 1675 te Arnhem Gabriel de Lannoy, ontvanger van de gem. middelen, rentmeester van de domeinen van Willem III in Brabant (zoon van Charles, lt. colonel en van Sara Jauliet.) Hij st. 3 oct. 1699.

4. *Anna Huyghens*, geb. 19 febr. 1647, st. 14 nov. 1719.

5. *Antonis Huyghens*, geb. 7 apr. 1648, st. 27 apr. 1724, heer tot Schoonderlagt, burgemeester en hoofdschout te Wageningen.

6. *Rutger Huyghens*, geb. 29 nov. 1649, st. 5 jan 1723, (heer tot Schoonderlagt?) burgemeester van Hattem.

7. *Maria Huyghens*, geb. 18 maart 1652, st. 20 aug. 1656.

8. *Rudolf Huyghens*, geb. 16 oct. 1653, kapitein in het regiment van Leeuwen, 20 sept. 1674 te Breda doorstoken.

9. *Diderick* (*David?*) *Huyghens*, geb. 3 maart 1655, st. 18 april 1711, colonel, tr. Maria van Ommeren (dr. van Rudolf, heer van Wolfsweert, gedep. ter verg. van HHmog. envoyé bij de Zwitsersche kantons en den hertog van Savoye, raad en rekenmeester van de domeinen van Gelre en Zutfen, burgemeester van Wageningen, en van Albertina Pauw.) Zij hertr. Johan le Chevalier, kapitein, Zij hadden 3 kinderen. Hare 16 kwartieren worden vermeld.

10. *Johan Huyghens*, j. u. d. geb. 14 junij 1657. Is 3 nov. 1692 te Arnhem uit een venster dood gevallen.

11. *Albertina Maria Huyghens*, geb. 29 jan. 1660, st. 26 jan. 1662.

De 5 kinderen van Diederik Huyghens en A. C. Pauw:

1—4. *Adelheid*, *Anna*, *Anna*, *Anna Huyghens*.

5. *Wilhelm Huyghens*, heer tot Opvoorst en Honkop, canunnik van den Dom te Utrecht, st. 15 oct. 1680, tr. Catharina van Bronkhorst (dr. van Hendrik, secretaris van Amsterdam, en van Antonia Vlugh van Amersfoort.) Zij st. 24 febr. 1742. 3 kinderen.

De 5 kinderen van Wilhelm Huyghens en Ida Sluysken:

1. *Maria Huyghens*, geb. 22 junij 1671 (of deze datum of die van het huwelijk der ouders moet vroeger abusief in den Navorscher zijn opgegeven) st. 22 julij 1702, tr. 1698 Vincent van Glinstra (zoon van Hector en van Alegonda van Vierssen ged. te Leeuwarden 26 jan. 1676, generaal majoor der cavallerie, brigadier, commandeur van Embden. Hij hertr. Catharina Aurelia

van Scheltinga (dr. van Louis en van Wya Catharina van Broersma). Hij st. te Bergum 3 nov. 1730. (V. v. Gl. en M. H. waren de grootouders van de grootmoeder mijner moeder, waardoor in mijn bezit zijn gekomen de meesterlijk in 1698 geschilderde levensgrootte portretten van Wilhelm Huyghens en Ida Sluysken.

2. *Johanna Huyghens.*

3. *Everard Huyghens*, geb. 26 sept. 1673, st. 23 maart 1719, heer tot Overhagen, Watergoor en Camminga.

4. *Aletta Huyghens*, geb. 1675, st. 1676.

5. *Johan Huyghens*, geb. 1676, st. 12 aug. 1679.

De 3 kinderen van Diederik Huyghens en Maria van Ommeren:

1. *Everard Rudolf Huyghens,* geb. te Arnhem 23 julij 1699. j. u. d. heer tot Schoonderlagt, burgemeester van Arnhem, tr. Agneta Henrietta Coutier (dr. van Johan, majoor, commandant van Bonn, later van Gend, gouverneur van Suriname, en van Eleonora Johanna Catharina baronesse van Schwarzenau) waarbij eene dochter Maria Huyghens, geb. 28 dec. 1738. Zijne 32 kwartieren met wapens worden vermeld.

2. *Albertina Huyghens.* geb. 20 aug. 1700, tr. Willem Johan Menthen, kap. luitenant te paard (zoon van Godefridus, predikant te Arnhem, en van Christina van Moleschot.)

3. *Rudolf Antonis Huyghens*, geb. 18 dec. 1703, st. 12 aug. 1704.

De 3 kinderen van Wilhelm Huyghens en Catharina van Bronkhorst.

1. *Theodorus Huyghens*, geb. 17 mei 1676, st. 23 oct. 1740. j. u. d. heer van Opvoorst en Honkop, raad en schepen van Amsterdam, tr. Agneta Chitty (dr. van Mattheus en Catharina de Mouson.) 6 kinderen.

2. *Hendrik Huyghens,* geb. 18 jan. 1677, commissaris van Amsterdam, tr. Susanna de Wijs, dr. van Jan en Catharina van Os. 9 kinderen.

3. *Anna Cornelia Huyghens*, geb. 15 sept. 1679, st. 15 mei 1699, tr. Joost de Smeth: hij hertr. Maria Ubingh, wed. van . . . van den Enden. Hij st. 14 oct. 1716.

De 6 kinderen van Theodorus Huyghens en Agneta Chitty:

1. *Catharina Huyghens*, geb. 28 meî 1709.

2. *Antonia Huyghens,* geb. 18 aug. 1710, tr. Rudolf Willem van Pabst, heer van Wolfsweert, burgemeester en drossaart van Wageningen (zoon van Jan Maurits van Pabst, geheim regeringsraad van den koning van Pruissen, en van Adriana Clara van Ommeren.)

3. *Matheus Huyghens,* geb. 1712.

4. *Wilhelm Huyghens,* heer tot Honkop en Opvoorst, schepen van Amsterdam, bewindhebber der O. I. Cie., curator der Leidsche universiteit, geb. 8 dec. 1714, tr. Elisabeth Boendermaker (dr. van Theodoor en Elisabeth van Grotenhuys.)

5. *Agneta Wilhelma Huyghens,* geb. 2 dec. 1715, st. 22 nov. 1732.

6. *Anna Cornelia Huyghens,* geb. 2 dec. 1715, st. april 1786.

De 9 kinderen van Hendrik Huyghens en Susanna de Wijs.

1. *Catharina Huyghens,* geb. 18 dec. 1702, st 2 aug. 1730, tr. mr. Gerard Bors van Waveren, raad en schepen van Amsterdam, bewindh. der O. I. Cie., gecommitt. ter verg. van HHmog. en in de generaliteits rekenkamer.

2. *Antonia Huyghens,* geb. 8 maart 1704, tr. Nicolaas Calkoen, commissaris van Amsterdam.

3. *Willem Huyghens,* geb. 30 mei 1705, st. 28 febr. 1709.

4. *Susanna Maria Huyghens,* geb. 8 jan. 1707,tr. Hugo de Wilt.

5. *Johan Huyghens,* geb. 20 febr. 1708, koopman en fiscaal te Hougly in Bengalen, tr. Gysberta Augustina Mol.

6. *Wilhelmina Henrietta Huyghens,* geb. 23 mei 1713, tr. mr. Willem Fabritius, heer van Almkerk en Zandhorst, raad en schepen te Haarlem.

7. *Anna Maria Clara Huyghens,* geb. 4 april 1717, tr. Hendrik ter Smetten.

8. *Willem Theodorus Huyghens,* geb. 18 febr. 1719, kapitein ter zee.

9. *Joost Huyghens,* geb. 27 julij 1723.

C. VAN BREUGEL DOUGLAS.

VRAGEN.

Geslacht Munter. In de regeeringslijsten der stad Amsterdam komt in 1653 voor 't eerst Joan Munter als schepen voor; veel-

malen treffen wij later hemzelven en zijne verwanten of afstammelingen aan onder de magistraatspersonen. Was dit geslacht van engelsche afkomst en behoorde daartoe ook Jan Munter, tusschen 1612 en 1619 te Amsterdam overleden, en gehuwd met Sara van Tongerloo, die waarschijnlijk in 1645 stierf? CONSTANTER.

MENGELINGEN.

Waarheid en volksgeloof op natuurhistorisch gebied. Reeds vroeger wees ik op het verspreiden van dwalingen op natuurkundig gebied door de dichters. Ze zijn niet de eenige schuldigen, ook anderen verspreiden dwalingen; 'k wensch er enkele aan te toonen en er wel iets bij te vragen.

De vliegende Hollander. Ieder kent Marryats spookschip, ook in 't Fransch als »le vaisseau fantôme" en in het Duitsch en, ellendig genoeg, ook wat de typografische uitvoering en smaakvolle vertaling betreft, in het Nederlandsch overgezet.

Er bestaat tweeërlei lezing van deze schoone legende, waarvan de tweede meestal in Westindië speelt en meen ik van duitschen oorsprong is; beide hebben de verdienste eener zedelijke strekking. Nu wenschte ik wel te weten, of de verschijning van den vliegenden Hollander werkelijk tot de fata morgana behoort, wier gebied de zeeën nabij de Kaap zijn. Men zegt, en ook ik heb het van zeelieden, die alles behalve bijgeloovig waren, dat men bij de vreeselijke kaapsche stormen soms een schip als uit nevel gevormd ziet, doch dat de meening als zou het een schipbreuk voorspellend verschijnsel zijn, door de ervaring meermalen weersproken is. Ik oorde van een nederlandsch vice-admiraal en van een paar stuurlieden, die alle drie onderscheidene malen die zeeën bezocht hadden, dat de met waterdeelen bezwangerde lucht het beeld van het eigen schip terugkaatste, vandaar dat de vliegende Hollander volgens deze een fregat, volgens andere eene bark voert. Is er iets meer van die luchtspelingen bekend?

Bokkenbloed. Het oplossend vermogen van het bokkenbloed, waardoor zelfs de diamant vermeeld wordt, is reeds sinds Plinius bekend, die tallooze natuurkundige fabelen met andere gemeen heeft

Witsen Geysbeek (Puntdichten I, Amst. 1864) haalt van Hoffham aan: Ferdinand en Astarte.

»Astarte! Astarte!" riep verliefde Ferdinand:
»Gij hebt, ô wreede! een diamanten harte.
»Gij eischt mijn bloed?... Welaan!" — »Terecht", hervatte Astarte,
»Het bokkenbloed alleen vermurwt den diamant."

Hij teekent aan: »Ik laat het voor rekening van Plinius en Vondel (Plin. van de Menschen, Beesten, enz., bl. 301, en Vondel, Maria Stuart, bl. 20)," en ik ook.

Vader Luiken heeft in zijn Bijkorf des Gemoeds de volgende: (Ik kan de uitgave niet aanhalen, alzoo in mijn ex., hoewel ingebonden, 22 paginaas ontbreken.)

De Gans. Boven het plaatje: »houd uwen mond", boven den tekst:

»Men zegt: het beter is gesweegen
Als hinder door de praat gekreegen."

Hij verhaalt ons, dat de ganzen moeielijk kunnende zwijgen, als zij eene streek door moeten, waarin zij arenden vermoeden, ten einde zich stil te houden een steentje in den bek nemen. Waaraan heeft dit fabeltje zijnen oorsprong te danken?

De Kimmelioen (zoo noemt de goede man het Chameleon). Opschrift: »Dan zus, dan zoo," en:

»Het onrecht, en het krom,
Draaid, met de Weerhaan om."

Zijn vers begint bl. 307:

D' oprechte houd zijn Kleur, van altijd recht te doen,
En hij veranderd niet, gelijk de Kim'lioen."

Men vertelt namelijk, dat dit diertje de kleur aanneemt van de stof, waarop men het plaatst; anderen (heb ik 't wel, de voortreffelijke reisbeschrijver Corn. de Bruyn o. a.) schrijven de onderstelde kleurwisseling aan toorn toe. Het eenige verschijnsel schijnt dit te zijn: het beestje houdt veel van de zon en ligt er soms met open mond zich in te koesteren. De huid onder de keel, verlicht bruin, is doorschijnend, als zijnde weinig gevleescht; het zonnelicht in zijn open bek stralende, zou eene soort van kleurschakeering of beter verlichting vormen. Weet iemand er iets naders van?

Op bl. 310 geeft hij Den Egel, met het opschrift: »doet wat gij kunt." Het allerliefste plaatje vertoont een bosch-, berg- en

waterrijk landschap, waarop drie egels zijn afgebeeld. De eerste wentelt zich in eenige afgevallen vruchten, de tweede draagt de aldus buitgemaakte vruchten op zijne stekeltjes ten wintervoorraad naar zijn hol, de derde verdedigt zich, door zich samen te rollen en zijne stekels op te zetten, tegen den aanval van een hond.

L. zegt:

»Zoekt Honger, Vrucht voor tanden,
Den Yver maakt wel handen."

»Al heeft het Egeltje geen Handen,
Het heeft een lijf vol scherpe tanden,
Die hem in plaats van handen zijn,
Zoo om het quaaden af te weeren,
Als ook, om zich daarmee t' erneeren (generen)
Gelijk men ziet voor oogenschijn,
Dat hij het ding van zijn behaagen
Gelijk met handen weg kan draagen."

Nu is het uitgemaakt, dat de nuttige egel onze velden en tuinen vooral van slakken, wormen en torren zuivert en eigenlijk een vleeschvretend diertje is. Wellicht is toevallig eens een appeltje op den rug eens egels gevallen en daarop gebleven. Zou het waarheid zijn, dat hij de spenen der koeien beschadigt? Hij bewoont vaak, ook in Zeeuwsch Vlaanderen, hoog gelegen weilanden en maakt zijn nest in het rijpend gras, dat op die landerijen niet gemaaid wordt en — wordt door de melkers onbarmhartig doodgeslagen. Hij houdt zeker veel van weiden, omdat hij daar veel slakken enz. vinden kan. Doch zou zijn instinkt hem misleiden en hij de spenen voor slakken aanzien?

Eindelijk bl. 390 het Mostertzaad, met opschrift: «Daar is Leven," en:

»Al schijnt het dood,
Het heeft geen nood."

»Het mosterdzaad behoud zijn kracht,
Al lag het in een volle gracht;
Na veele jaren opgesmeten,
Heeft zijne wasdom niet vergeeten,

Terwijl het met der Daad betoond,
Dat zijne ziel nogh in hem woond.

Is het waar, dat bijzonder het mosterdzaad dit met de mummietarwe, uien, enz. gemeen heeft?

VRAGEN.

Amelander kleederdracht. Heden ten dage dragen de vrouen op 't eiland Ameland 't gewone noordhollandsche kapsel, juist zoo als dit op ter Schelling, Flieland, Tessel, Wieringen, en verder in geheel Noord-Holland benoorden 't Y in gebruik is. Dit hoofdtooisel is op Ameland echter eerst sedert het begin dezer eeu ingevoerd. Vroeger was by de vrouen op dat eiland 'n ander hoofdtooisel in gebruik, 't welk noch met dat van Noord-Holland, noch met dat van Friesland overeenkwam, maar slechts aan Ameland eigen schijnt geweest te zijn. Waarschijnlik had het meerdere of mindere overeenkomst met den bekenden hindelooper hoofdtooi. Omstreeks het midden dezer eeu waren er op Ameland nog enkele oude vrouen, die dit oude kapsel droegen.

Zekerlik zijn er nu nog wel Amelanders, of op Ameland bekende personen, die 'n min of meer uitvoerige beschrijving van dat oude, eigenaardige hoofdtooisel kunnen geven.

Die my persoonlik, of in dit tijdschrift, dienaangaande eenige mededeelingen zou willen doen, zal my zeer aan zich verplichten. Ik verzoek er by dezen beleefdelik om. In oudere of nieuere beschryvingen van Ameland vond ik, deze zaak betreffende, niets vermeld.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

S. Matthijs. Er is een bekend rijmpje, dat zegt:

Op S. Matthijs
Was er nog geen ijs,
En den 8sten Maart
Reden ze met sleê en paard
Over de Dordtsche Waard.

Op welken winter doelt dat rijm?

E. LAURILLARD.

GESCHIEDENIS.

Bijdrage tot de Geschiedenis van de Nederlandsche »medicine, chirurgie ende apothekerie. (XXX, bl. 1—14, 65—86).

Nog geen 25 jaren waren er verloopen, toen de behoefte gevoeld en kenbaar gemaakt werd om het Privilegie, in 1579 aan het gilde der medici, chirurgen en apothekers gegeven, te renoveeren. Eene Res. Vroedsch. 24 Apr. 1602 luidt: »Gedelibereert sijnde op het versouck van gerenoveert te werden de articulen ende ordonnantie, den medicijns, chirurgijns ende apotekers deser stede eertijts geaccordeert: es verstaen ende geresolveert deselve articulen te stellen in handen vanden doctor, chirurgijns ende apotekers deser Stede, omme deselve poincten int bewesen (bijwezen) vanden burgermeester Erckenboudt te resumeren, ende, deselve alsoo gelijckelijck goetvindende, naer gedaen rapport vorders inder saecke gedaen te werden naer behooren."

Of de heeren het werk ter hand genomen hebben, kan ik niet zeggen. Wel kan ik mededeelen, dat er nog eenige jaren verliepen, eer er een nieuw Privilegie gearresteerd werd. Bij besluit van 18 Sept. 1617 werden »met des Stats doctor ende sierurgijn gecommitteert de out-burgemeester Leendert Jansze, Daniel van Gellinchuijsen, Joris Edmeston ende Andries Jansze de Jonge, omme ordere te raemen opt stuck vande medicine ende chierurgine." Eene Res. van 28 Apr. 1621 luidt: »Sijn gecommitteert tot het resumeren op de Ordonnantie vande medecijnen, pharmacien ende chirurgien met hare aencleve die daer over sijn geweest ende in plaetse vanden Burgemeester Lenaert Jansze ende Joris Edmestondt de heeren Burgemeester Couwenhoven ende Jacob Aertsze

van Rielle." Bij besluit van 4 Dec. 1622 werden »totte instellinge vande Ordonnantie opt' stuck der medecynnen, sirurgie ende phermatie genomineert den Burgemeester Gans, Gellinchuijsen ende Meeuwesteijn." Eindelijk in 1626 kwam er eene nieuwe Ordonnantie, nadat den 26 Nov. 1624 besloten was, dat het vergeven van den post van stadschirurg den dienenden Magistraat competeerde, maar het verhoogen of verlagen van 's mans tractement aan de Vroedschap.

In 1632 werd aan den Magistraat voorgesteld eene alteratie te brengen in het in 1626 vastgestelde Privilegie. Den 22 Mei 1632 werd de voorgestelde, in het Register der Resolutiën niet vermelde alteratie toegestaan.

Dat aan het Privilegie de hand werd gehouden, blijkt uit de volgende Resoluties: Res. Vroedsch. 8 April 1638: »Opt geproponeerde van mr. Hans Berchoff chirurgijn, als dekenmeester vant Cosmus ende Damianus gilde, dat de ordonnantie van 't gilde, bij eenige notoyrlijck gecontravenieert ende te buyten gegaen wert, versouckende bij de voors. Ordonnantie gemainctineert te werden: es verstaen datmen die vant gilde sal mainctineren." Res. Mag. 2 Nov. 1652: »Gedelibereert sijnde opte clachte, soo voor desen gedaen als op huijden wederom serieuselijcken gerenoveert bij de hooffden ende deeckens van Cosmi ende Damiani gilde alhijer over t'gene bij seecker ruijter vande compagnie vanden Heere van Dorrewaert, guarnisoen houdende binnen deser Stede, eenigen tijt herwaerts es gepleecht int geven van medicamenten aen verscheijden persoonen, volgens seeckere memorie daervan op huijden overgelevert, die niet buijten suspitie daervan souden sijn gestorven: es den voors. mr. alsnoch scherpel. belast ende aengeseijt, dat hij hem van sulcx sal hebben te onthouden, ende dat ondertusschen door Schepenen naerder op sijnne saecke sal werden geinquireert, omme daer naer jegens hem geprocedeert te werden als bevonden sal werden te behooren." [1]) Res. Mag. 7 Nov. 1654: »Gedelibereert sijnde opt versouck ende te kennen

[1]) Den 9 Nov. 1652 besloot de Mag. 't volgende: Es den Stedehouder gelast ende geaucthoriseert om hem in conformiteijt vande resolutie, op Saterdach laetstleden genomen, behoorlijcken te informeren opte clachten, bij die van Cosmij ende Damianij Gilde gedaen over seecker mr., leggende onder de

geven vanden hooftman ende deeckenmeesters van Cosmj ende Damianj Gilde binnen deser Stede, tenderende ten eynde de Weduwe van Abraham Santvoort, appoteecker, als nu wederom hertrouwt sijnde met Roelant Meeuwesteijn, notaris ende procureur binnen der voors. Stede, volgens henluijder Privilegie ofte Ordonnantie mochte werden geordonneert haere voors. appoteeckers wijnckel te sluijten ende geinterdiceert haer daermede niet langer te generen: es verstaen ende geresolveert, dat die vant voors. Gilde op hare voors. Ordonnantie sullen werden gemainctineert ende gehouden als nae behooren, mits nochtans dat den voors. Roelant Meeuwesteijn ofte sijnne voors. huijsvrouwe werde vergunt tijt tot den 1 Jan. toecomende, omme de voors. wijnckel ten meesten oirbaer ende proffijt te mogen vercoopen ende dat sijluijden naer den voors. tijt de voorn. wijnckel sullen moeten sluijten ende haer reguleren naer de voors. Ordonnantie."

In 1660 werd eene ampliatie van het Privilegie van 1626 gevraagd en toegestaan. Welke ampliatie, blijkt uit Res. Mag. 24 Apr. 1660: »Opt versouck vanden Bouchouder ende Deeckenmeesters van Cosmij ende Damianij Gilde, vutten naem ende van wegen tselve Gilde gedaen, es deselve bij forme van ampliatie van haerluijder Privilegie toegestaen ende geaccordeert, dat van nu voortaen geene leerjongers vant' voors. Gilde geene leerbrijeff ofte betooch sal werden verleent, ten sij deselve daervooren ten behouve vande voors. Gilde betalen twee car. guldens, ende voor den hooftman ende deeckenmeesters gelijcke twee guldens."

Den 23 Maart 1680 werden door de Vroedschap »de Heeren Tael, Nolthenius ende van Dijck gecommitteerd, omme de concepte ordre van het Cosmij ende Damianij Gilde, bij die van hetselve Gilde opgestelt, te examineren ende den Vroetschappe te dienen van haere consideratien ende advijs." Den 9 April 1680 bracht de Commissie in de vergadering der Vroedschap rapport uit met het gevolg, dat het herziene Privilegie toen gearresteerd werd.

Compagnie paerden vanden heer van Dorrewaert, binnen deser Stede, nopende t'gene bij denselven aen verscheijden persoonen soude sijn gepleecht met het ingeven van sijnne drancken aende selve, naer t'innemen van welcke drancken de voorn. persoonen subitelijcken souden sijn gestorven.

In 1684 gaf de Vroedschap eene interpretatie van het 18de artikel. Eene Res. Vroedsch. 25 Sept. 1684 luidt: »Es bij forme van interpretatie van het 18e art. vande Gildebrieff van het Cosmij ende Damianij Gilde verstaen ende die van hetselve Gilde geordonneert van nu af aen precysel. alle jaren op haren verkiesdaghen te eligeren een anderen ofte nieuwen hooftman ende eenen anderen bouchouder, sonder dat yemant vande oude afgaende sal mogen werden gecontinueert."

Den 28 Sept. 1697 nam de Magistraat deze Resolutie: »Is goet gevonden ende verstaen, dat in het toecomende de respectijve apoteeckers mede sullen subject wesen den ijck op hare natte maten ende ook mede subject de visitatie van deser Stede visiteurs."

Andere Resoluties uit de 17de eeuw werden door mij niet gevonden. Thans wil ik laten volgen het Privilegie, zooals het in 1626 werd vastgesteld. Aan den voet der bladzijden zal ik vermelden, welke veranderingen waarschijnlijk in 1632 gemaakt zijn, en waarin het Privilegie van 1680 verschilt van het vroegere. In het laatste gedeelte der 17de eeuw werd de Instructie voor den Pestmeester gemaakt, die ik aan het slot dezer Bijdrage meêdeel.

Ordonnantie nopende 't stuck der medecine, pharmacie ende chirurgie met den aencleven van dyen, gepubliceert den XXIIIIen Januarij 1626.

Alsoo tot nochtoe groote abuijsen ende disordere geschiet sijn opt stuck der medicine, pharmacie ende chirurgie met den aencleuen van dijen, soo est, dat Bailliu, Burgemeesteren ende Vroetschappen der Stede vanden Brielle gekeurt, geordineert ende gestatueert hebben, keuren, ordineren ende statueren bij desen de poincten ende articulen hier nae volgende:

I.

Eerstelijck dat van nu voortaen niemant en sal werden geadmitteert binnen deser Stede ende de vrijheijt van dien te practiseeren inde medecijnen, ten sij dat hij inde selve conste gepro-

moveert sij, ende dat wettelijck doet blijcken bij sijne promotie brijeff. [1])

II.

Dat alle ordonnantien ende recepten voor de burgers ende ingesetenen deser Stede bij niemant anders en sullen werden geordonneert dan bij de respective gepromoveerde medecijns, ende dat inden apoteeck,[2]) ende bij sulcken apoteecker alst den patient sal gelieven, het welcke den doctor den selven gehouden sal sijn aff te vragen, [3]) op de boete van twaelff gulden. [4])

III.

Alle doctoren, die hijer willen practiseeren, sullen gehouden weesen des winters bij beurten een subiect, t'sij van man ofte vrou, te examineren; [5]) des de chirurgins daer al toe beschickende, wat daer toe van node es.

IV.

Dat gheen Doctor hem en sal onderstaen eenige drancken ofte medicinen te prepareren voor eeneghe crancke ofte siecke persoonen, nochte hem onderwinden het manuael der chirurgie, ten ware hij inde selffde conste sijn prouff gedaen hadde, op een boete van ses gulden. [6])

---

[1]) In 1680 is hier bijgevoegd: *soo aende Ed*[e]. *Heeren vande Magistraet als aenden Hooftman, Bouckhouder ende Dekenmeesters vant Cosmi en Damiani gilde, ende betalende ten behouve vant voorsz. gilde, een Burgers soon sÿnde VI ende een vremdelingh XII guldens, boven een maeltÿt, ende* X *gulden voorde voorsz. Regeerders vant gilde, ende voor den Boode 2 gulden 10 st.*

[2]) De woorden: *ende dat inden apoteeck*, komen in de Ord. van 1680 niet voor.

[3]) In 1680 is hier bijgevoegd: *en naer te komen.* In plaats van het voorgaande *den doctor* staat er *hÿ.*

[4]) In 1680 is hier bijgevoegd: *ten proffÿte vant gilde.*

[5]) *Examineren* is later, misschien in 1632, veranderd in *anatomiseren.* In margine is nog door dezelfde hand, die *examineren* veranderde in *anatomiseren* geschreven: *den ordinaris docter sal gehouden sÿn,* hetgeen de plaats zal hebben moeten vervangen van de eerste alinea. In de Ord. van 1680 komt dit artikel niet voor.

[6]) Later, waarschijnlijk in 1632, is dit art. aldus gewijzigd: »Dat gheen Doctor hem en sal onderwinden het manuael vande chirurgia' ofte pharmacia te exerceren ofte eenige drancken ofte medicinen te prepareren voor eenighe crancke ofte siecke persoonen, op een boete van ses gulden voor ider patient ofte ider medicament inde chirurgia ten proffÿte vant gilde."

V.

Geen Apoteeckers en sullen hen onderwinden het ampt van een doctor ofte des chirurgijns, op de verbeurte van ses gulden.

VI.

Geen Apoteeckers en sullen vermogen in eenighe ordonnantie iets te veranderen, vut te laten ofte bij te doen,[1]) sonder weten vanden doctor, die het geordonneert heeft, nochte oock in eenige compositie iets diergelijcx te begaen, sonder weten vanden doctor, op de boete van ses gulden.

VII.

Dat niemandt voortaen het ampt des apoteeckers sal mogen exerceren ende bedienen, dan die daer toe vande Burgemeester ende Magistraet[2]) sal sijn geordonneert; ende sullen die apotekers gehouden weesen, haer winckelen eens s'jaers[3]) te laten visiteren van doctoren[4]) ende anderen, vande Magistraet daer toe gecommitteert[5]), d'welcke geauthoriseert sullen werden alle simplicien ende compositien, die veroudert, verpietert[6]) ofte anders bedorven sijn, wech te werpen.

VIII.

Dat alle Apoteeckers gehouden sullen sijn alle ordonnantien te bewaeren, ende soo eenige ordonnantie bij de apoteeckers wert gebracht, die bij geen doctor en waren geordonneert, soo

---

In de Ord. van 1680 leest men 't art. aldus: »Dat geen Doctor te gelijck nogh pharmacopaeus ofte chirurgijn sal mogen sijn, nogte hem onderwinden het manual der pharmacie ofte chirurgie te exerceren ofte eenige medicamenten te prepareren voor eenige siecke ofte krancke persoonen, op de boete etc.

[1]) In de Ord. van 1680 komen de woorden: *ofte bij te doen* niet voor: evenmin hetgeen later volgt: *die het geordonneert heeft.*

[2]) In de Ord. van 1680 leest men alleen· *vande Magistraet.*

[3]) In de Ord. van 1680 staat: *alle jaren*

[4]) In de Ord. van 1680 staat: *door den Stadts doctor ende etc.*

[5]) Hier volgt in de Ord. van 1680: »twelck de Regeerders vant gilde alle jaren aende Ede. Heeren vande Magistraet sullen gehouden sijn te versoucken," en dan *welke gedeputeerde geauthoriseert sullen sijn* etc.

[6]) *Verpiert* heeft de Ord. van 1680.

sal den apoteecker gehouden wesen die de hooftmans te thoonen, op de boete van xxx sc. [1]).

IX.

Dat niemandt voortaen tot t' voors. gilde sal toegelaten werden, t' sij chirurgijn ofte apoteecker, om haer const te exerceren ende hem daer mede te generen, voor dat hij poorter vanden Briel es, op de boete van drije [2]) guldens, ende dat sij bij behoorlijcke acte sullen hebben doen blijcken, dat sij ten minsten, den Apoteecker drije jaeren, ende den Chirurgin twee jaeren, haer const bij een ervaren meester hebben geleert [3]), ende haer proeff ende examen gedaen, ter presentie ende aenhooren vande dienende Magistraet ofte haere gecommitteerde [4]), vutgesondert de Chirurgins ofte veltscheerders vande soldaten, die sullen mogen de const exerceren onder haere compaingie ende verder niet [5]); op de boeten van drije [2]) guldens, t' elcken contrarie bevonden sal worden [6]).

X.

Soo wije prouff begeert te doen ende geexamineert inde chirurgie wesen, sal vanden doctoor ende hooftmans ontfangen een thesis van seventhijen behoorlijcke vragen, nopende de chirurgie, bij henlieden geconcipieert, die hij nae tweemael vijerentwintich vuren behoorlijck sal moeten beantwoorden, ende daernae openen twee aderen, die springende moeten bloeden, een inden arm, ende een op de hant [7]).

---

[1]) Later, misschien in 1632, is dit art. aldus gewijzigd: »Dat alle Apoteeckers gehouden sullen sijn alle ordonnantien te bewaeren den tijt van drije jaren, op de boete van xxx sc." — Zóó gewijzigd komt 't art. ook in de Ord. van 1680 voor.

[2]) In de Ord. van 1680 staat *ses*.

[3]) In de Ord. van 1680 volgt hier: »in een bemuerde stadt, daer een gereguleert gilde is"

[4]) In de Ord. van 1680 staat: »ter presentie vande twee heeren Schepenen."

[5]) In de Ord. van 1680 is hier tusschengevoegd: »sonder dat oock jemant anders, buijten t' voorsz. Gilde sijnde, jemant sal mogen raseren."

[6]) In de Ord. van 1680 volgt hier een nieuw art. van dezen inhoud: »Wel verstaende dat Chirurgijns, Burgers ende geadmitteerde Gildebroeders sijnde, wert toegelaten een ofte meerder Compaingien te bedienen, mits betalende voor ider compaingie jaerlijx ses guldens, ten proffijte vant voorsz. gilde."

[7]) Later, misschien in 1632, werd dit art. aldus gewijzigd: »Een pharmacopeus, die sijn prouff begeert te doen, sal vanden prouffmeester ontfangen

XI.

Soo wije nae voorgaende examinatie sal werden geadmitteert, om de conste der chirurgije te exerceren, sal betalen incompst gelt ten profijte vant voors. gilde, een borgers soon ses gulden, een vutheemsche twaelff gulden, ende daer en boven een maeltijt voor de doctoren ende hooftmans, ofte acht gulden daer vooren, aleer hij de const magh exerceren [1]).

XII.

Soo der ijemandt geexamineert sijnde ende prouff gedaen hebbende bijden doctor ende hooftmans ende het gemeijne gilde [2]) onbequaem werde bevonden, sal de selfde noch den tijt van een jaer ende ses weecken ophouden met de const te exerceren ende geenige teijckens mogen vutsteecken, opde verbeurte van drije gulden, soo dickmaels contrarie bevonden sal werden.

XIII.

Ende generalijcken soo wije bevonden sal werden, binnen deser stede ende de vrijheijt van dien, het ampt der chirurgie ende pharmacie te exerceren, voor ende aleer hij nae voorgaende proeve

---

een thesis van negen behoorlijcke vragen, nopende de pharmacie, die hij binnen tweemael 24 vuren behoorlijck sal moeten beantwoorden, en daerenbouen noch moeten maecken soo een vnguentum, een emplastrum, electuarium, confectio, pillulae ofte soodanich bij den Prouffmeester, bouchouder ende deeckens hem sal werden geordonneert". In de Ord. van 1680 komen voor dit art. 2 artikelen voor, welke aldus luiden: »Een pharmacieus, die sijn prouff begeert te doen, sal ontfangen vanden examinator een thesis van negen vragen, aengaende de pharmacie, welcke hij binnen tweemael 24 uijren sal hebben te beantwoorden en sal daer en boven nogh moeten maecken een onguentum, emplastrum, electuarium, confectio en massa pilularum of soodanigh als hem bij den prouffmeester ende de Regeerders van 't gilde sal werden geordonneert, mits betalende voor sijn inkomen als een doctor ende daer en boven den examinator 3 gulden 3 stuijvers, en voor de Regeerders vant gilde thien gulden. Soo wie prouff begeert te doen en geexamineert te wesen in de chirurgie, sal van de Regeerders vant gilde ontfangen een thesis van seventien vragen, nopende de chirurgie bij henluijden geconcipieert, die hij naer tweemael 24 uijren behoorlijck sal moeten beantwoorden."

[1]) In de Ord. van 1680 staat: »...sal betalen voor sijn inkomen gelijck een doctor ende apotheker, aleer hij de konst magh exerceren."

[2]) In de Ord. van 1680 staat: »Soo iemand, geexamineert sijnde, bij den hooftman, bouckhouder ende dekenmeesters onbequaem etc."

ende examinatie met volcomen satisfactie sal aengenomen wesen, sal verbeuren de somme van twaelff gulden [1]).

XIV.

Geen chirurgin en sal hem mogen onderwinden de practijck der medecinen aen eenige persoonen, t' sij urine te visenteren, ofte medecinen te ordonneren ofte geven, behoudelijcken dat de chirurginen sullen mogen geven haere patienten, die vutwendige gebreken, ofte pocken, ofte de pest hebben, al wonde drancken, decoctien, purgatien, ynlapien etc. op de boete van ses gulden; doch sullen gehouden wesen de selffde inden openbaeren apoteeck te ordonneren, vutgesondert inde pocken, doordien meer dan notoir es, dat niemant in die sieckte begeert bekent te sijn [2]).

XV.

Item dat geen operateurs, lithotomi, oculisten ofte andere avontuijriers, die van buijten comen, binnen deser stede ende de vrijheijt van dien, sullen moghen teijckenen, monsters ofte brieven vuthangen, ofte billetten vutstroeijen, sonder consent vande burghemeesters, mits thoonende suffisante attestatie vande plaetse daer sij lest van daen comen; ende de selfve en sullen haer niet vervorderen eenige operatie te doen, dan int bijwesen vanden doctor ende hooftmans vant gilde, [3]) om haer werck te visiteren, ofte sij om sulcx te doen bequaem sijn ofte niet; voor welcke presentie de voors. operateurs elcke reise aende voors. betalen sullen elck X sc. [4]); ende soo iemant contrarie dede, nae dat hij voor de

[1]) In de Ord. van 1680 luidt dit art. aldus: »Ende generalijcken wie bevonden sal werden, binnen deser stede ende de vrijheijt van dien, het ampt van doctor, pharmacopeus ofte chirurgijn te exerceeren, het sij van wat qualiteijt ofte sexe die oock soude mogen sijn, voor en aleer die naer voorgaende exhibitie van sijn promotie brief, prouf en examinatie, met volcomene satisfactie, sal wesen aengenomen, sal verbeuren de somme van twaelf gulden, gelijck oock die gene die bij soo een ongequalificeerde gingh om geholpen te worden."

[2]) In de Ord. van 1680 komt dit art. later voor zonder de zinsnede: »doch sullen gehouden wesen — bekent te sijn." Ook zijn er in uitgelaten de woorden: *al wonde.*

[3]) In de Ord. van 1680 staat: »dan int bijwesen vanden Examinator, hoofdman, bouchouder ende Deeckenmeesters vant gilde."

[4]) In de Ord. van 1680 staat: »aende voors. hooftluijden sullen moeten betalen, aleer sij tot de operatie komen, ses gulden ses stuijvers."

eerste reijse gewaerschout sal wesen, sal verbeuren voor elcke reijs ses gulden [1]).

XVI.

Dat oock van nu voortaen alle lap ofte quacqsalvers, t' sij hoedanich die souden mogen wesen, niet en sullen mogen voorstaen [2]) om haer olien, salven ofte diergelijcke te vercoopen, binnen deser stede ofte vrijheijt van dien, dan met consent vande Burgemeesters ende Officier deser stede, midts betalende voor elcke reijse datse voorstaen XV sc. [3]) ten proffijte vant gilde; noch te vervorderen inde medicine ofte chirurgie te practiseren, op de boeten van twaelff gulden.

XVII.

Voorts soo sullen alle jaren op Cosmus ende Damianus dach bij de meeste stemmen vercoren werden een doctor tot prouffmeester, een apoteker tot boechouder, twee chirurgins tot hooftmans [4]), om bij haer het gilde nae dese privilegie ende keuren geregeert te werden, een jaer lanck gedurende, ende sullen tot dien eijnde doen [5]) aenden burgemeester in die tijt, belovende haer te reguleren in alle getrouwicheijt, sonder eenige parthijheijt ofte faveur [6]); ende sullen de affgaende, binnen veerthijen dagen nae dat sij van haren dienst ontslagen sullen wesen [7]), aende nieu aencomende proufmeester ende hooftmans [8]) moeten doen behoorlicke rekeninge vande administratie, die sij t' gildens halve gehadt hebben, op de boete van twaelff gulden.

XVIII.

Ende men sal ten tijde vande verkiesinghe [9]) alle jaer nae het

---

[1] De Ord. van 1680 heeft: *tien gulden.*

[2]) De Ord. van 1680 heeft achter *voorstaen*: »ofte langs de straet loopen."

[3]) De Ord. van 1680 heeft: „voorstaen ofte omloopen 20 stuijvers."

[4]) De Ord. van 1680 heeft: »verkooren werden een hoofdman, bouchouder en dekenmeester."

[5]) Men heeft hier zeker in te vullen: *den eedt* doen.

[6]) De zinsnede: »ende sullen tot dien eijnde —faveur", ontbreekt in de Ord. van 1680.

[7]) In de Ord. van 1680 staat: »op deselve tijt als sij ontslagen sijn van haren dienst."

[8]) Loco *proufmeester ende hooftmans,* heeft de Ord. van 1680: *hooftluijden.*

[9]) De Ord. van 1680 heeft *rekeninge.*

oude gebruijck een vriendelicke maeltijt teren, ijegelijck op sijn eijgen beurs, ten waere bij de meeste stemmen anders verstaen ofte geordonneert werde; mits dat de boeten, binnen dat jaer vervallen, den gildebroeders daer inne te goede comen sullen; ende soo ijemant op deselve maeltijt oft vergaderinghe [1]) eenighe onbehoorlijckheden dede, t' sij met smiten, kijven, vloecken ofte den naem Godts onnuttelijcken [2]) te lasteren ofte misbruijcken, sal verbeuren telcke reijse drije gulden ten proffijte vant gilde [3]). Ende soo ijemant onwillich waere deselve boete te betalen, sullen de hooftmans jegens denselven procederen op dubbelde boeten.

XIX.

Voorts soo sullen de gildebroeders bij de meeste stemmen een almanach kiesen, waer nae een ijegelijck dat jaer in aderlaten hen sal reguleren, ende hen teijkens vutsetten, op de boete van twaelff schell. telcke reijse [4]).

XX.

Ende niemant en sal sijn vutgestelde bloet langer laeten vutstaen als tot twee vuren naer de middach, op gelijcke boete als vooren [5]).

XXI.

Alle chirurgijns, versocht sijnde om eenighe patiente te cureren, sullen gehouden wesen haer dienst te doen, wel verstaende soo den eersten meester van die patient afgedanckt waere, sonder hem voldaen te hebben, soo en sal geen ander chirurgijn in sijn plaets mogen treden, voor ende aleer den affgedanckten sal betaelt wesen, op de verbeurte van twaelff gulden, mits d'eene helft den patient gevende, ende d'ander helft den chirurghijn die daer over gehaelt es.

---

[1]) In de Ord. van 1680 staat: »zoo jemant op die ofte andere vergaderingen."

[2]) *Onnuttelijcken* ontbreekt in de Ord. van 1680.

[3]) In de Ord. van 1680 staat: »sal verbeuren drie gulden ofte andersints gecorrigeert werden naer exigentie van saecken."

[4]) Dit art. ontbreekt in de Ord. van 1680.

[5]) De Ord. van 1680 heeft: »Soo wanneer een chirurgijn jemant ten sijnen huijse hadde gelaten, en sal hij dat bloet niet langer vermogen te laten uijtstaen, dan tot twee uijren naer de middagh, op een boete van drie guldens."

XXII.

Dat geen chirurgijn en sal vermogen in absentie des anders aplicatie aff te doen [1]), op de boete van ses gulden.

XXIII.

Ende off het geviel datter ter ordonnantie van Schepenen eenige visentatie te doen waere [2]) om eenige questie, tusschen den chirurgin ende den patient gevallen, te dessideeren, sullen die daertoe gecommitteert werden elck genieten X sc., t' welck sal bij den patient betaelt werden.

XXIV.

Voorts en sullen geen apoteeckers ofte chirurgijns binnen deser stede mogen houden ofte aennemen meer als eenen leerjongen, ten waere hij eenige sijnder sone daer neffens wilde houden [3]), ende en sal een chirurgijn geen leerjongen minder dan twee jaeren mogen aennemen, ende een apoteecker minder dan drije jaeren [4]).

XXV.

Ende soo wanneer sij een leerjongen aennemen, soo sullen sij dan gehouden wesen t'selffde den hooftmans [5]) te kennen te geven, om in t' register aengeteijckent te werden, ende met eenen betalen voor sijn intrede, een borgers soon dertich st., ende een ander drije gulden, voor ende aleer de selve leerjongens eenich werck mogen doen [6]).

---

1) De Ord. van 1680 heeft: »*los* te doen."

2) In de Ord. van 1680 staat: »ter ordonnantie vande heeren vande Magistraet, hoofdluijden wierden gelast om, etc." In dezelfde Ord. luidt 't slot van 't art. aldus: »sullen voor haer presentie genieten de somme van drie gulden ten laste van die gene die bevonden sal werden schuldigh te sijn."

3) Achter *houden* staat in de Ord. van 1680: »ofte dat jemant bij hem quame te woonen, die bij attestatie thoonde opt lant off elders bij een bequaem meester den tijt van twee jaren te hebben gewoont, als wanneer denselven niet als een leerjongen sal werden geconsidereert, dogh sal evenwel het gilde moeten voldoen als of hij een leerjongen waer."

4) In de Ord. van 1680 is hieraan nog toegevoegd: „(ten ware het met consent van de hooftluijden geschiede) ten eijnde van welcke jaren de leerlingen, indien sij een leerbriev begeren, sullen gehouden sijn te betalen voort gilde twee gulden, ende bovent schrijven vanden voorsz. leerbrief aen de hooftluijden voort teijckenen gelijcke twee gulden."

5) De Ord. van 1680 heeft: *den Bouckhouder.*

6) De Ord. van 1680 heeft er bij: »op de boete van 3 gulden."

XXVI.

Niemant en sal mogen den eenen des anders knecht onderhuijren, ten sij de voorgaende meester voldaen sij; ende soo dies aengaende eenige meester off knecht eenige questie hadde, de selffde sal bij den proeffmeester ende hooftmans [1]) affgedaen werden, soo het mogelick es; soo niet, sullen t'selffde bevelen de ordonnaris justitie deser stede.

XXVII.

Sal oock geen chirurghijn eenige vrouwen ofte jonge dochters de moeder ader moghen openen, ofte eenige cranck ofte sieck te bed leggende [2]) persoonen, ten sij het geschijede in presentie van een doctor, ofte ten minsten door ordonnantie ende voorweten van dijen, op de boete van twaelff gulden.

XXVIII.

Alle de gildebroeders deser stede sullen gehouden wesen op alle comparitien, daer sij vant gildes wegen ontboden werden, te compareren, op de bestemde plaetse ende vure, ofte ten minsten een quartier onbegrepen daer naer, op de boete van vijff st. [3]) tot proffijt vant gilde; ten waere consent hebbende vanden prouffmeester [4]). Ende wat op sulcke vergaderinghe bij de meeste stemmen sal sijn geresolveert, sullen de minste stemmen moeten volgen.

XXIX.

Indien eenich gildebroeder in sijn kranckheijt eenige assistentie van doen hadde, soo sullen de hooftmans vut des gildes gemeene middelen den selven onderhout doen naer discretie; van gelijcke sullen oock de hooftmans mogen assisteren alle jonge gesellen vande const der chirurgie [5]), die hijer door passeren ende hulpe van node hebben.

XXX.

Item de weduwen van overleden apoteeckers ende chirurgins vermogen winckel op te houden met een meesterknecht, die bij

---

[1]) In de Ord. van 1680 staat: »bij de hooftluijden."

[2]) De Ord. van 1680 heeft: »krancke, siecke, ofte te bed leggende."

[3]) De Ord. van 1680 heeft *ses.*

[4]) De Ord. van 1680 heeft: *van den hoofdman.*

[5]) De Ord. van 1680 heeft »der pharmacie ofte chirurgie."

den prouffmeester ende hooftmans daer toe bequaem sal gekeurt werden [1]).

XXXI.

Ende sal den joncxsten aencomenden gildebroeder voor knecht het gilde dienen ende de prouffmeester ende hooftmans in alles ten dienste staen, ter tijt toe datter een ander jongen in sijn plaets sal gecomen sijn, mits dat den gildeknecht geduijrende sijnnen dienst van alle oncosten vant gilde vrij sal sijn [2]).

XXXII.

Soo wije haer generen met coppen te laten, sullen tot incomstgelt geven dertich stuvers, ende voorts alle jaere betalen tot proffijt vant gilde VI sc.; ende en sullen oock niet vermogen eenige jonge dochters de moeder ader te openen sonder advijs van een doctor, op de boete van twaelff gulden ten proffijt vant gilde; ende en sullen mede niet vermogen eenige medicine in te geven, ofte haer de chirurgije te onderwinnen, op de boete van twaelff gulden [3]).

XXXIII.

Niemandt en sal van nu voortaen het vroevrouampt bedienen, dan naer voorgaende examinatie vanden prouffmeester ende ten overstaen ende advisie van mijn Heeren ende Regierders deser Stede, mits betalende aenden prouffmeester ende hooftmans drije gulden [4]).

XXXIV.

Geene vroevrouwen sullen vermogen de craemvrouwen ofte die swanger sijn, ofte iemandt anders mogen ingeven eenige drancken ofte andere medicamenten, sonder eerst daer op te hebben het advijs ofte toestemminghe van een doctor, op de boete van ses gulden [5]).

---

[1]) In de Ord. van 1680 staat nog dit: »mits betalende jaerlijx daervoor aent gilde drie gulden."

[2]) Dit art. komt in de Ord. van 1680 niet voor.

[3]) In de Ord. van 1680 ontbreekt dit art.

[4]) Dit art. ontbreekt in de Ord. van 1680.

[5]) Dit art. ontbreekt in de Ord. van 1680.

XXXV.

Van gelijcken en sullen geen vroevrouwen ofte andere vroupersoonen haer onderwinden het ampt der chirurgie ofte pharmacie, dan alleenlijcken aen jonge dochters ofte vroupersoonen, die eenich gebreck souden mogen hebben aen haer secrete parthijen, op de boete inde ordonnantie begrepen.

XXXVI.

Welcke vroevrouwen ende vroupersoonen, de const aen secrete parthijen exercerende, sullen jaerlijcx betalen ten proffijte vant Gilde xxx sc. [1])

XXXVII.

Item oft gebeurde dat een meester quame vut een ander stadt, ende wettelijcke attestatie bracht, dat hij aldaer sijn prouff gedaen hadt, sal toegelaten werden, sonder geexamineert te werden, midts betalende voor sijn incomen als den geenen, die eerst sijn proeff doet [2]).

XXXVIII.

Item off eenige boetschuldige persoonen weijgerden te betalen haer breucken, soo sullen de Regeerders vant Gilde haer mogen doen gijselen, in alle manieren oft met Schepenen vonnisse geweesen waere, ende dat met voorgaende kennisse vanden Burgemeester [3]).

XXXIX.

Item ofte de Regeerders vant gilde weijgerden te executeren eenige boeten, in dese privilegie begrepen, soo salt gemeene gilde die aende selve mogen verhalen, ende noch van haer neringhe gesuspendeert werden den tijt van ses maenden.

---

[1]) In de Ord. van 1680 staat: »sullen gehouden sijn haer eerst aent gilde aen te geven, ende, daertoe geadmitteert sijnde, moeten jaerl. betalen ten proffijte vant voors. gilde ses gulden."

[2]) In de Ord. van 1680 volgt op dit artikel het volgende art.: »Soo een Gildebroeder, het sij doctor, apotheker ofte chirurgijn, metter woon van hier quame te vertrecken, ende naderhant wederom hier quame wonen, sal betalen tot incomstgelt half soo veel als die eerst int gilde comt."

[3]) In de Ord. van 1680 is hier bijgevoegd: »ofte presiderende in de Magistraet in sijn Ed. absentie."

XL.

Dat de tegenwoordighe chirurgins, die alhijer tegenwoordich oepenbaer winckel doen ofte gedaen hebben, ende niet vertrocken en sijn, sullen vermogen te practiseren, sonder geexamineert te werden, op sulcken wijse alse tegenwoordich doen, maer sullen gehouden sijn haere ordonnantie voor de siecken inde oepenbaere apoteeck te ordonneren bij sulcken apoteecker alst den patient gelieft, op de boeten voors., en sullen voorts alle andere articulen, inde ordonnantie begrepen, moeten onderhouden, op de boeten voors. Voorts en sal niemant toegelaten werden, het sij hij hijer tegenwoordich es ofte soude mogen comen, te practiseren inde medicinen, ten sij hij es gepromoveert, ende dat doet blijcken bij sijn promotiebrijeff; nochte en sal niemant meer toegelaten werden te practiseren inde chirurgije, ten sij hij es geexamineert ende volcomen satisfactie gedaen heeft, ende en sal niet vermogen inde medicijnen te practiseren, op de boete, inde ordonnantie begrepen [1]).

XLI.

Item en sullen geen chirurgins mogen afsetten eenige juncturen, borsten ofte excrescentien, oock niet trepaneren, dan ter presentie ende advijs van een doctor ende hooftmans, op de boeten van ses gulden.

XLII.

Item soo wanneer eenighe chirurgijns versocht werden, omme te verbinden eenige gequetste ofte gewonde persoonen, soo sullen d'selve chirurgins gehouden sijn sulcx aen te dienen den Bailliu deser stede, ende soodanige gewonde ofte gequetste persoonen te denomineren, alvooren sij de tweede pleijster sullen mogen leggen, ofte het tweede verbant doen ofte doen doen [2]), op peijne van xxv [3]) gulden t'elcken te verbeuren, d'eene helft ten proffijte vanden officijer, ende d'ander helft ten proffijte vanden armen [4]).

XLIII.

Alle welcke boeten, in dese Ordonnantie begrepen, sullen wer-

---

[1]) Dit art. komt niet voor in de Ord. van 1680.

[2]) De woorden: *ofte doen doen* worden in de Ord. van 1680 gemist.

[3]) De Ord. van 1680 heeft xx.

[4]) De Ord. van 1680 heeft: »een derde ten proffijte van den officier, een derde voort gilde, ende een derde voor den armen."

den geappliceert, twee deelen ten proffijte vant Gilde, ende een derdendeel ten proffijte vanden armen [1]).

XLIV.

Soo wie dan de const der medecine, pharmacie ofte chirurgie sal willen exerceren, sal eedt doen aenden H. Burgemeesteren, belouende haer te reguleren naer de voors. privilegie. Ende reserveren de Heeren Burgemeesteren ende Vroetschappen deser Stede tot hem, alle duijsterheijt te interpreteren, die op dese voors. articulen soude mogen vallen [2]).

Tot alle welcke poincten ende articulen te onderhouden ende observeren Burgemeesteren ende Regeerders voorn. gestelt ende vercooren hebben Doctor Joan Swijnas tot prouffmeester, Franchoeijs van Gellinchuijsen, Apoteecker, tot bouckhouder, ende Mr. Damiaen van Cruijskercke ende Mr. Hans Berchoff, chirurgijns, tot hooftluijden.

Aldus gedaen, geordonneert ende gearresteert bij Bailliu, Burgemeesteren ende Vroetschappen, opt Stadthuijs der Stede vanden Brielle, den XXIII^en Januarij anno 1626.

Instructie ende Reglement waernaer den Pestmeester deser Stede hem sal hebben te reguleren.

I.

Eerstelijck sal den voorsz. Pestmeester gehouden sijn, soodrae hij van yemanden sal werden versogt hem te laeten gebruijcken, omme de pasjenten, die hij nae visitatie bevint met de peste besmeth ende geinfecteert te wesen, getrouwelijck ende vigilant naer sijn uitterste vermogen te cureren ende (met Godes hulpe) te genesen, voor welcke cuire ende sijnne gedaenne diensten hij van de vermogende sal werden geloont, als deselve hem naer discretie ende sijnen goeden dienst sullen toevougen, ende den onvermogende,

[1]) Dit art. komt in de Ord. van 1680 niet voor, maar wel een ander, luidende: »Ende oft geviel, dat daer eenige klagte aen den hooftman wierde gedaen over eenige contraventie van dese Ordonnantie, soo sal den aenklager gehouden sijn in te leggen xxx st. alvoorens de hooftluijden bijden anderen sullen mogen werden geroupen, welcke xxx st. sullen moeten komen, boven sijnne condemnatie, ten laste van den gecondemneerde."

[2]) In de Ord. van 1680 ontbreekt dit art.

als arme soldaten ende andere onvermogende, voor niet, ende voor het tractement, hem van Stadts wegen toegevoucht.

II.

Sal oock, soodrae hij een pasjent crijgt, die met de peste es besmet, offte yemant sijner pasjenten vande pest comt te overlijden buiten 't Pesthuijs, t'selve aenstonts hebben te rapporteren aen een vande Stadts boden, die gehouden sullen sijn sulcx bekent te maecken aen Cornelis Phillipse, Stadts timmerman, ten eijnde 't huijs vanden overledenen geteijckent ende geslooten magh werden.

III.

Dat mede denselven Pestmeester, soodrae hem vande graftmakers wert bekent gemaect, dat yemant overleden es, die binnen acht dagen noch op straet is gesien, ofte alwaer hij tot diergelijcke dooden versogt wert, datelijck deselve dooden sal hebben te visiteren off die besmeth sijn ofte niet, ende die besmeth sijnde, dat hij alsdan gehouden sal sijn, d'selve aen ende ten eijnde alsvoren mede bekent te maecken.

IV.

Voor welcke visitatie denselven Pestmeester sal genieten van alle vermogende oude luijden dertigh stuijvers, ende van kinderen van thien jaeren ofte daer beneden halff gelt, ende van onvermogende soldaten ende andre voor niet, ende voor sijn toegeleijt tractement.

V.

Den Pestmeester sal oock gehouden sijn de siecken int Pesthuijs ten minsten tweemaels daegs, ende soo meenighmael als hij aldaer versocht wert, soo wel ende vigilant te verbinden, visiteren, helpen ende dienen int gene noodich wesen sal, als den rijcken ende vermogende persoonen daer buiten, sonder nogtans van deselve yetwets te genieten als sijn tractement alsvoren.

VI.

Den Pestmeester sal gehouden sijn alle arme siecken ende onvermogende persoonen behoorlijcken te visiteren ende den doctor daervan kennisse te geven, voor ende aleer deselve int Gasthuijs sullen werden geaccepteert.

VII.

De medicamenten, die den voorsz. Pestmeester, soo int Pesthuijs als daer buijten, ten behoeve vande arme ofte onvermogende luijden sal noodigh hebben ende verbesijgen, sullen bij de Stadt werden betaelt ende becostight.

VIII.

Den Pestmeester sal voorts hem hebben te reguleren naer ende in conformiteit vande Ordonnantie, bij de Regeringe alhier op de peste gemaeckt ofte noch te maken.

Brielle, 18 Maart 1880. H. DE JAGER.

VRAGEN.

Verdrag met Lubeck in 1533. In 1533 sloot de hollandsche vloot de Sond, en dwong daardoor Lubeck tot een verdrag. Wat hield dat verdrag in? PONCIO.

Domheer enz. Wie is in staat mij eene duidelijke uitlegging te geven van den oorsprong en beteekenis van den benamingen van domheer, kanunnik van St. Jan of St. Maria en mogelijk andere te Utrecht in den 18de eeuw? Zijn die titels nog in gebruik of wanneer zijn ze afgeschaft? L. M.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

XIV.

Penningkundig Repertorium door Mr. J. Dirks.

Juliano Jannini.

571. v. L. I, blz. 270. Twee gedenkpenningen op het innemen van Maastricht door den hertog van Parma in 1579. *V. Orden* II, blz. 132 merkte op dat deze beide penningen zeker na 1586 door *Juliano* vervaardigd zijn, alzoo Farnese toen eerst Ridder van het gulden vlies is geworden. De heer *Pinchart* (1870) in zijne *Histoire,* p. 30 zegt ook, »gravées en 1585 ou en 1586 et signées:

IVLIANO, F F." In de *Revue*, 1854 p. 337—338, in zijne *Recherches*, had hij ons reeds medegedeeld dat *Zani* in zijne *Enciclopedia delle Belle Arti*, t. XI, parte, p. 108 dezen *Juliano* als een Vlaming beschouwt, terwijl *Bolzenthal* in zijne *Skizzen zur Kunstgeschichte der modernen Medaillen-Arbeit* S. 161 opmerkt, dat men dezen stempelsnijder nergens elders aantreft. Met zelfvoldoening deelt dan ook P. t. a. p. den vond mede, dien hij zoo gelukkig was in het Belgisch rijksarchief te maken. Het is een request omstreeks October 1599 aan de rekenkamer van Brabant gerigt door »*Juliano Janniny*, *orphèvre italien*, qu'il at servy à »tous les gouverneurs généraulx de par deça, en son mestier, et »signament à feue l'Altèze du ducq de Parme, l'espace de dix-»huict ans (1581—1599) et comme le dict remonstrant se treuve »à present fort vieu et caducque, reduict en pouvreté et maladie, »ne luy estant possible povoir plus travailler et gaigner sa vie, »ny moins recouvrer ce que luy est deu de son entretennement »de six escus et demy par mois, qu'il at en de la cavalerie etc." Uit dien hoofde vraagt hij »quelque aulmoisne." Hem werden »XII livres Arthois en pure aulmosne" toegestaan.

De heer P. gist dat *Juliano Jannini* met troepen in Italie geligt om den oorlog in de Nederlanden te maken, is over gekomen; hij vindt in dezen »*orfèvre italien*" den vervaardiger der beide vermelde penningen terug, ook om de italiaansche wijze van bewerking en omdat deze Italiaan op zijnen penning den naam van Maastricht tot MÆSTEHC verknoeid heeft. De eerste letter F volgende op *Jvliano* kan *filius* maar ook F(*lorencia*) als zijne vaderstad aanduiden.

572. v. L. I, 271 (1) Prachtige penning ter eere van *Hippolyta Gonzaga*, met den naam van den graveur in grieksche letters *ΛΕΩΝ ΑΡΗΤΙΝΟΣ*. *Leo Leoni* van *Arezzo* was, zegt *Pinchart*, *Histoire* p. 13, de beroemdste van het drietal Italiaansche graveurs, *Leo Leoni*, *Jacopo da Trezzo* en *Giovanni Paolo Poggini*, dat omstreeks 1580 in Brussel werkte. Hij was van Arezzo afkomstig en bijgevolg een landgenoot van *Vasari* en *Aretino*, met wien hij in de beste verhouding stond van vriendschap en bescherming. Niet alleen was hij een der beste graveurs, maar ook der beeldhouwers en gieters in brons van zijnen tijd. Hij was in Brussel

in 1549 en ontving toen, in November, de betaling voor »plusieurs ymaiges" door hem voor Keizer Karel V en Maria van Hongarije vervaardigd. (Vergelijk *v. Mieris* III, blz. 224, en onze n°. 194). *Vasari* berigt dat de keizer hem naar Brussel liet overkomen, vertrekken in zijn eigen paleis gaf en dikwijls zag werken. Hij telt vervolgens al de marmeren en bronzen standbeelden op door hem voor Karel V en zijne zuster Maria voor haar kasteel te Binche gemaakt. In 1551/52 moet hij in het Milaneesche zijn teruggekeerd.

Pinchart verwijst nog naar *Bermudez*, III p. 21, *Quilliet*, p. 60 (Zie onze n°. 267) en *Dumesnil, Histoire des plus celèbres amateurs italiens*, pp. 259—269, voor verdere levensbijzonderheden van *Leo Leoni.*

573. v. L. I, 271 (2). Als blz. 271 (1), niet minder sierlijk, van *Jacopo da Trezzo* (zie VIII n°. 267.) Dikwijls met n°. 1 als penningplaten en daardoor verschillende zamenvoegingen, doch ook v. L. I, 271 (2) met kz. de Aurora in geheel tegenovergestelde rigting. Brief van wijlen A. H. G. Fokker te Middelburg 27 Feb. 1873 en diens Cat. (Bom, Juni 1876 blz. 36 n°. 80).

574. v. L. I. 273. 1559. Gedenkp. ter eere van *Christoffel van Assonville*, raadsheer des konings. Deze penning door van Loon op het jaar 1579 geplaatst, toen d'Assonville afgezant tot de vredeonderhandeling (1579) te Keulen was, draagt op de Kz. het jaartal 1559. De heer Pinchart, *Revue* 1854, p. 235, kent dien aan *Jonghelinck* toe.

Noodmunten van Brussel, 1579—1580 en 1584.

575. v. L. I. 278. (1579—1580). *Vier* noodmunten van 1579 en 1580 van Brussel. N°. V van *f* 3 en in 1579 geslagen is afgebeeld in de *Revue* 1846, p. 283. Het is eene *plaete* (plaque) *d'or* [1]. Alzoo genaamd in een stuk van 6 Sept. 1579, opgenomen in de *Histoire de Bruxelles* de M.M. *Wauters et Henne,* T. I, p. 519. Zie ook *Revue*, III, p. 96—97, *Malliet,* pl. XX (1) [2]. Aldaar is ook sprake in 1579 van »des *plaete d'argent*, valant un *daelder* des

---

[1]) Cat. *Bom,* Juli 1845, n°. 123. *f* 23.

[2]) Vz.: 1579. *v. L.* I. 278 (3) van *f* 3. Kz.: Een sierlijk gegraveerd wapen, denkelijk van den heer *Oostdijk* te Goes. (Verz. Zeeuwsch Gen. n°. 224).

Etats, of 36 sous, bij *Malliet* pl. XX (2) (3). Dat van 18 stuivers van 1579 komt daarin niet voor. Zie *v. Loon* II 279 (2). *Malliet* XX (4) en *Suppl.* pl. 22 (1).

N°. VI van 1580 *f* 3 is afgebeeld bij *de Roye* onder n°. 9 blz. 24—26 Cat. *de Roye* 1863 blz. 84 n°. 2389 *f* 6.50, *Malliet* pl. XX (5). Dat van 36 st. bij v. L. I. 278 (3) *Malliet* pl. XX (6) en *Suppl.* pl. 22 (2). Dat van 18 st. bij v. L. I. 278 (4) en *Malliet* pl. XX (7).

576. v. L. I. 354. 1584. *Vier stuks* van *f* 4, *f* 2 in goud en *f* 2 en *f* 1 in zilver, drie met *confirmata* en één met *confirmat.* Een variant met *confirma* van *f* 2 was bij *P. Smidt van Gelder* n°. 1170, afgebeeld bij *Malliet Suppl.* pl. 22 (3). *D. Groebe* in zijne Prijsverhandeling *Over de munten sedert* 1500—1621 (Brussel 1835), vermeldt (blz. 23) eene ordonnantie van den magistraat van Brussel van 15 Maart 1585, waarbij in overeenstemming met twee commissarissen van den hertog van Parma, *de vierkante gouden stukken van Brussel* op fl. 10 gezet werden. *C. P. Serrure* (*Revue* 1847 p. 97) merkt evenwel op, dat niet alleen de noodmunten van Brussel van 1584, maar ook die van 1579 en 1580 hiermede bedoeld kunnen zijn.

577. (1579) *Presentiepenning van de Groninger Ommelanden.* Vz.: »Een staande leeuw, in den regterklauw een ontbloot zwaard »boven zich houdende, en in den linker een schild met het Omme- »lander wapen. Omschrift: *Pro libertate patriæ* (*voor de vrijheid* »*des Vaderlands*). Kz.: Eene rechterhand, die, een dolk omvat »houdende, gestoken is in de vlammen, welke uit een met vogel- »beelden versierd vuurbekken oprijzen. Onder het bekken als »monogram H. V. S. (*Hendrik van Velthuijsen*, burger van Deventer, »den 3 Junij 1579 te Appingedam als muntmeester der Omme- »landen aangesteld)." Randschrift: *Agere aut pati fortiora* (*zwaardere zaken uitvoeren of lijden.* Vergelijk *v. Loon* I, blz. 74 en 79). Middellijn 38 millim., (Kon. Kabinet, in goud 21 w., in zilver 6.5 w. in de verzameling van Jhr. *J. E. Hooft van Iddekinge.* Zie diens *Groninger en Ommelander Praesentiepenningen.* Gron. 1870, bl. 12—14. Cat. *Roos.* 12 Aug. 1857 n°. 22. Goud. *Stricker,* I. 1859 n°. 3114. Goud *f* 50. Opgehouden. Zie *Stricker* II. 1861, n°. 186. Aanw. Kon. Pen. Kab. 1861 blz. 26). *Roos* verwijst reeds naar *v. Orden Tijdschrift* II. blz. 114, en deze naar *Wichers Tractaet van Reductie.* Gron. 1794. I, blz. 240 (6) alwaar, uit *Rengers*

Chron. bl. 108 v⁰, op het jaartal 1577, deze zeldzame en merkwaardige penning reeds beschreven is. Zie verder H. v. I. t. a. p., die zegt, dat het schijnt dat dit stuk in Nov. 1579 is geslagen. Vergelijk n°. 553.

578. 1579. Ter eere van *Jo. Stadius* een mathematicus, geb. te Loenhut in Brabant, 1525; door *Simon*. Zie *Jöcher*.

579. 1579. Ter eere van *Abraham Ortelius*, met dit jaartal; het b.b. iets kleiner dan op den penning tot zijn eer van 1598, (*v. Loon* I. 514), fijner behandeling en het omschrift eenigzins anders verdeeld, enz. *Van Orden*, *Tijdschr.* II, blz. 233.

580. 1579. Vz : Willem de zwijger, regts gewend. Omschrift: *Gvliel. d. g. pr. avraicæ. co. nassav*, 1579. Daaronder: *Corn. Bloep* (in plaats van *Con(rad) Bloc* f(ecit). Kz.: Regtsgewend b.b. van *Philips Willem*, graaf van Buren. »Omschrift: *Philip. Gvilel. d. g. pr. avraicæ. co. nassav* (Leidsch Penningk.) uitg. door *Pinchart* in de *Revue* 1871, pl. IV, (1) p. 74—75. Vgl. Cat. *Hoek* te Leiden 21 Nov. 1845 n°. 204. *f* 10 25. *Munnicks van Cleeff* I. n°. 681 Z. *f* 6.50.

581. 1579. Cat. *H. Brouwer* 1859 n°. 38. Vgl. *v. L.* I. 240 (5). Vz. in de afsnede *Conr. Bloc.* f. Tegen het armstuk 46, Z. 21 w.

582. 1580. v. L. I. 279. Kz.: *Rosis leonem loris mus liberat. De muis verlost den leeuw van de doorknaagde banden.* Dit *zinnebeeld* (zie onze mededeeling in den *Navorscher* XX blz. 504) komt ook als titelplaat voor van *Copie van seker Refereyn bij de overheerde Nederlantsche provintien aen Hollant geschreven, beroerende den Vrede. Met oock der Hollanders antwoorde rijmswijse daerbij ghevoecht.* Amst. 1598. »*'s Muis bijtende tanden den leeu los knagen, Den leeu los sijnde wil geen halsband dragen.*" Als Neurenberger speelpenning z. j. afgebeeld bij *J. de Fontenaij*, *Manuel de l'amateur de Jetons.* Paris, 1854 p. 154.

583. 1580. v. L. I. 281 (2.) *Van Orden* II, blz. 137 zegt: »In het omschrift het wapenschildje van *Holland*" lees: *Leeuwarden*, alwaar deze legpenning evenals de Leeuwarder Stuiver van 1580 (*Verkade* pl. 132 (8)) enz. toen zijn geslagen.

583. 1579. v. L. I. 240 (2) 1577 maar met 1579 en

584. 1580. = maar met 1580 bij Zeeuwsch Gen. n°. 187—188.

585. 1580. v. L. I. 284 (2). *Van Orden* II blz. 139 zegt: »bij den Prins geen jaartal, maar bij de Prinses 1580." Het is juist

omgekeerd. *Pinchart Histoire* p. 32 merkt op, dat het geene vernieuwde penningen van 1577 zijn, als die bij *van Loon* I. 240, maar van 1580. »La date est inscrite dans le coin lui-même. Ce sont réellement des pièces nouvelles." *Conrad Bloc* sneed ze wel in 1580, het jaar dat Willem de Zwijger vogelvrij verklaard werd en op zijn hoofd *f* 25000 gouden kroonen gesteld werden, maar als onderdaan van Philips vond hij het raadzaam ze niet met zijn *Conrad Bloc* f. of *C. B.* f. te onderteekenen, zoo schreef *Pinchart* in *Revue* 1851 p. 394. *Van Orden* t. a. p. zegt echter: »men vindt dezen ook .... met onder den arm C. B. f." en *Bloc* woonde in Gent (Zie n°. 599).

586. 1580 v. L. I. 285. Ter eere van *Philips van Marnix, heer van Sint Aldegonde.* Deze zeer zeldzaam voorkomende penning wordt door *Pinchart Hist.* p. 32—33 ook aan *Conr. Bloc* toegekend.

Don Antonio, Koning van Portugal. 1580.

587. 1580. *Van Loon* I. blz. 287, deelt twee penningen mede ter eere van Philips, bij het in bezit nemen van Portugal geslagen. *Van Orden* II, blz. 140 zegt: »beide hebben onder den arm 1580." ofschoon v. L. dit niet op de plaat of in den tekst mededeelt. Deze vermeldt, bl. 287, hoe de uit Portugal verdreven koning *Antonio in Enkhuizen* [1]) na veel zwervens aankwam. De munten van dezen *Antonio* zijn hoogst zeldzaam. Een paar er van te Gent (15 October 1860 onder n°. 3727) als »deux petites monnaies d'Antoine" verkocht voor fr. 2, zijn te zoek geraakt, Zie *Revue* 1868 p. 153. De heer *R. Chalon* gaf in dezelfde *Revue*, p. 27—59, een belangrijk overzigt dezer munten [2]) ook gedeeltelijk in ons land te Gorkum geslagen. Plaat I, 1—3 bevat die, geslagen te Lissabon. Die te Angra op het eiland Terceira staan onder n°. 1—8 op pl. I—II. Les coins de Gorcum n°. 1—9 [3]) vindt men op pl. III—IV en beschreven p. 56—59. Een stuk van *Antonio* van 1584 (Kon. Kab.

---

[1]) *Chalon, Revue* 1868 p. 34, zegt, dat hij 10 Mei 1581 te Setubal aan boord van *een schip van Enkhuizen,* kapitein *Cornelis van Egmond,* stapte en *te Calais* den 9 Junij 1581 zich ontscheepte.

[2]) *Don Antonio Roi de Portugal, son histoire et ses monnaies.*

[3]) Hiervan zijn n°. 8—9 van Koning *Sebastiaan van Portugal,* in 1578 (4 Augustus) in Afrika bij Alcasar gesneuveld. Zie over dezen nog *Revue* 1868 p 151—152. De Kardinaal *Hendrik,* oud 80 jaren, volgde hem op. Deze

te 's Gravenhage) werd nog in een *Supplement* (*Revue* 1868 p. 148—151) opgenomen.

588. Z. j. Medaillon. (Volgens *Luckius Sylloge numismatum elegantiorum* etc. Argent. 1620. f°. p. 287). Borstbeeld, iets links gewend; omschrift: *Antonivs* I. *d. g. rex port. et algarbiae.* (*Revue* 1868, p. 154), ook in *Manuel Bernardo Lopes Fernandes* werk *Collecçao das medalhos* opgenomen.

589. Z. j. (Cat. Welz. de Wellenheim) Vienne 1844 (voorhanden in de boekerij van het Friesch Gen.) II. 2, n°. 15. Gebaard borstbeeld, iets links gewend, als dat bij *Luckius.* p. 287. Omschrift: *Non. peto. quod. vulgus. non. est. mortale. quod. opto. Ik bejaag niet het algemeene, het sterfelijke begeer ik niet.* Kz. als de penning bij *van Loon*, I, bl. 287, van Philips II, maar met *Reliqvvm datvra* (niet *datvr* zooals bij *v. Loon* I, 287 (2). d. i. *het overige zal India geven,* omdat in de afsnede *India* staat. Brons. Hoogst zeldzaam.

De heer *Chalon* l.l. merkt op, dat de zamensteller van den Catalogus Welz ten onrechte zegt, dat deze penning op last van Philips II is geslagen; de spreuk past beter in den mond van eenen geestelijken, zooals *Antonio.* Hij houdt het voor een zamengelapte, gegoten en opgewerkte penning, maar bij v. L. I, 287 (2) staat *datur* en mist het *India datura reliqvvm.* Lezenswaardig is hetgeen de heer *Prosper Cuypers* in de *Revue* 1851, p. 186—201, over het munten te Gorkum in dezen tijd (1580 en eerstvolgende jaren) heeft vermeld. Ook *Hendrik van Velthuysen,* ons door n°. 553 en 577 bekend, nam daaraan deel. Hij had in 1576 te Batenburg een hollandsche *kroon,* ver beneden de waarde, geslagen. De *testons* van Portugal te Gorkum geslagen, hadden, in plaats van 13 *sols* of stuivers, slechts 6 *solsen* 6 *deniers* (penningen) waarde. Onze vriend *van Velthuysen* moest in 1584 de plaats ruimen voor eene vrouw, *Anna van Wessel.* Met haar gingen de Groninger Ommelanden een contract aan tot het maken van *Kruisdaalders* van 48 stuivers, doch slechts 27 st. waard. *Revue* 1851, p. 189, alwaar *P. C.* belooft »de publier prochainement la liste descriptive des monnaies fabriquées à Gorinchem." Is zulks geschied?

---

stierf den 31 Jan. 1580. *Antonio,* Grootprior van Crato, was koning van 19 of 24 Juni tot 2 September 1580. Hij stierf in 1595, oud 64 jaren. *Grote, Münzstudien* IX, *enthaltend* (vorzügliche) *Stammtafeln.* S. 388—389.

590. 1580. Vroedschaps Presentie en Wijnpenning van Nijmegen *Revue* 1866 pl. VI. a. p. 139—140 n°. 135, groot 15, als groot 22 verkeerd afgebeeld door *van Orden* pl. XXI n°. 33, blz. 105, door ons ll. in *Essai* n°. 135, ten onregte, als *Schutterspenning* vermeld. Zie *de Voogt*, *Aanteekeningen betrekkelijk de Nijmeegsche Vroedschaps- en Vereeringspenningen*, Amst. 1866, blz. 3—9, die ze *Raadteekens* noemt in 1558 *en* 1580 geslagen.

Aartshertog Mathias.

591. 1580. Op den Aartshertog Mathias en de uitdrukking der gevoelens die hem in dien tijd bezielden. Afgebeeld bij *de Jonge* c. s. op pl. V. (3) en niet, zoo als in den tekst I, blz. 62 staat, op pl. III (7).

Vz. Regts gewend, jeugdig b.b. *Mathias d.*(ei) *g.*(ratia) *Archid.*(vx) *Avst.*(riae) *Belgii Gvb.*(ernator). Kz. De overwinning, staande op een bol, houdende in de regterhand eenen zegepalm en met de linker de kroon der overwinning omhoog heffende. Omschrift als op de penningen bij *van Loon* I 247 en 299, *Amat victoria cvram, De overwinning vordert zorg.* Zie *de Jonge* c. s. I, blz. 62-65.

592. z. j. (1593). Als boven, b.o. op rijperen leeftijd, regtsgewend met opstaanden kraag en in het harnas *Mathias. D. G. Archi. Avst. D*(*vx*) *Bvrg.*(vndiae) *Co.*(*mes*) *Ty*(rolis).

Kz. Een kraanvogel, houdende in den regter opgeheven poot eenen steen. Hij staat op een borstharnas en is van allerlei wapentuig omgeven; dit alles is omringd van een rand met lauwertakken. Rondom leest men *Amat victoria cvram. De Jonge* en *De Vries* pl. VII (3) II blz. 11—14. Onder den arm moet staan *C*(*onrad*) *B*(*loc*) *f*(*ecit*), zie *Revue* 1873 p. 57 en onder den knoop 1593.

593. z. j. (1596). Als boven, op rijperen leeftijd. Vz. Omschrift, *Mathias d g. archid. avst. dvx bvr: co. tyr.*

Kz. De kraanvogel nagenoeg als op n°. 592, maar in het verschiet eene vesting en geen lauwerkrans, maar *Amat* enz. Medegedeeld door Graaf *Nahuys* in de *Revue* 1873, pl. *h.* (34) p. 56—57.

594. z. j. (1596). Als n°. 593 in *Köhlers Munzbelustigung* III S. 377, aangeh. door *de Jonge* c. s. I blz. 64, II blz. 12, *Revue* 1873 p. 56. Kennelijk aan het wapen van Oostenrijk onder den kraanvogel en onder den arm *Paette fecit* 1590 of 1596. (Zeker

1596 om het gulden vlies dat Mathias in dat jaar bekwam en op den penning draagt)

595. 1580. Ter eere van Graaf *Johan van Nassau*. B.b. *Johan Grave zu Nassau Catz(ennelnbogen)*. Kz. Wapen (*Plus tost morir* 1580.) *De Jonge en de Vries* pl. I, n°. 1. (I blz, 7—8) *de Smeth* n°. 620 : 6 ¼ Eng. *ƒ* 1-25.

596. 1580. Ter eere van den zeehandelaar *Gillis Hooftman*. (*de Jonge* c. s. pl. III (1) Deel I, blz. 35—36, 134—135 en II, blz. 211—212.)

Vz. Regts gewend b.b. met langen baard. *Gillis Hooftman Aet.(atis)* LX *An(no)* MDLXXX. Kz. Twee schepen in zee aan een gevaarlijke kust (Sicilie?) onder een steen- of vuurregen (van den Aetna?) In de zee op een versierden band: *Ha lof sij min Got* zijnde het *anagram* (niet *monogram* zooals blz. 212 staat) van den naam *Gylis Hooftman*. Deze penning was bij *Westhoff* n°. 414 in lood. Vgl. Cat. Zeeuwsch Gen. n°. 231 z. vg. de beschrijving aldaar. De vuurregen staat tusschen de letters G. H.

597. 1580. | 23 *December. De schans te Sottrvm geworpen* 23
1581. | *Decembris* 1580. *Den Fenrich Hid Sibrants ter eren dese bi Vonseradeel laten figvreren Anno* 1581. Gouden vierkanten, gegr. draagpenning thans eigendom der provincie Friesland door ons afgebeeld en opgehelderd in de *Vrye Fries* IV blz. 52—61. (1846) met nog een lateren penning ter eere van den zelfden krijgsman.

598. 1580. Schutterspenning van *Antwerpen van St. Sebastiaan. Revue* 1866, p. 107—108. *Dirks Essai* p. 6—7, n°. 24. *De Vigne Moeurs et Usages* 1857, pl. XXXIII n°. 1 (p. 142). *E. Delrue Méreaux d'Anvers* 1e Serie. Anvers 1859, pl. II n°. 2, p. 12. Afgebeeld en beschreven als van *D*(e) *G*(*oed*) *W*(*illigen*) = (*Volontairen*). Niettegenstaande al deze toewijzingen is dit stuk toch nog later in het prachtwerk van *L. Minard van Hoorebeke, Description de méreaux* etc. Gand 1878/79, II n°. 197 p. 113, aan *'s Gravenhage* toegekend. De daarop voorkomende *kraanvogel* met een steen in zijn opgeheven regter poot, die, wanneer hij in slaap geraakt, valt en hem wakker maakt, (zinnebeeld der *Waakzaamheid*) werd voor den *Haagschen Ooievaar* aangezien; en de letters D. G. W. tot D(*e*) G(*etrouwe*) W(*achters*) aangevuld. Zie *Revue* 1880 p. 107,

n°. 197. Een der honderden voorbeelden van fouten, in dit werk voorkomende, alleen voor Deel II *Noord-Nederland* door ons aangewezen in de Nalezing II achter onze *Noord Ned. Gildepenningen* II blz. 21—60 en in de *Revue* 1880 p. 97—127.

599. 1581. v. L. blz. 292 zegt dat hij dezen penning op de verkiezing van den hertog van Anjou nergens dan in de penningkasse van den heer *Balthazar Scoti*, Raad en Vroedschap der stad Amsterdam heeft aangetroffen. In den *Messager des Sciences historiques et archives des arts de Belgique*, Gand 1850, p. 4 (2) deelt de heer *Ph. Kervyn de Volkaersbeke* een uittreksel mede uit de rekeningen van de stad Gent van 1581, waaruit blijkt dat *Coenrat de Bock* ontving de somme van XVI li(vres) XIII sc(hellingen) IIII gr(ooten) voor tprepareren ende maecken van zeker medaelye voor den hertoghe van Anjou, jeghens de compste van zijn Excellentie enz. De Hoogl. C. P. *Serrure* in zijn *Vaderl. Museum*, Gent 1859—1860 (III *Munten te Gent geslagen* 1581—1584) nam dit uittreksel ook over en zeide blz. 81. »Ik ook ken er maer één exemplaer van, hetwelk deel maekt van de verzameling van den heer doktor (Hipp.)*Kluijskens* te Gent," die dit exemplaar, hoogstwaarschijnlijk, den 17 Julij 1857 (Cat. *Dorselare* no. 248 te Gend: Seul exemplaire connu, Argent) zal gekocht hebben. *Pinchart* merkte later teregt op dat nu het bleek dat *Conrad Bloc* = *Coenraat de Bock* in Gent in 1581 woonde, zijne penningen ter eere van Willem den Zwijger van 1577 en 1580 opgehelderd zijn. *Conrad Bloc* graveerde aldaar ook de stempels voor de Gentsche nobels 1581—1584. (Vgl. n°. 548.)

600. 1580. Gouden draagp. W. 9.35. Vz. *La ferme foy avecque* (Kz.) *fortune aidera mon droit.* (*Westhoff* 1848 n°. 633) alwaar: »waarschijnlijk op het vogelvrij verklaren van den prins van Oranje en de hem aangeboden doch geweigerde lijfwacht."

601. 1580. *Ter eere van François hertog van Alençon.* Vz. Borstbeeld in profil. *Fran.*(*ciscvs*) *f.*(*ilivs*) *Fran*(*ciae*) *et fra.*(*ter*) *vnic.*(*vs*) *reg* (*is*) *d.*(*ei*) *g.*(*ratia*) *dvx brab.*(*antiae*) *Zc. co. me*(*s*)*flan.*(*driae*). *Zc.* (Vgl. v. L. I, 309) onder den arm *aet*(*atis*) 28. Kz. De zon hare stralen op de zee werpende en de wolken verdrijvende (zie v. L. I blz. 309). *Fovet et discvtit.* In de afsnede 1580. *Pinchart*, *Hist.* p. 32, dezen penning uit den *Tresor de numismatique*, (*médailles*

françaises) T. Ier, pl. XXVI overnemende, kent dien aan *Conrad Bloc* toe, omdat de kz. overeenkomt met die van penningen door dezen gemaakt. Aan dezen kent hij *Hist.* p. 36, n°. 2 ook den volgenden penning toe.

602. 1580. *Ter eere van Antonie van Bourgogne, heer van Wacken.* Vz. Bb. *Antonivs. a. bvrgondia. do.(minus) de Wacken.* Kz.: Een antiek altaar waarop vuur uit den hemel nederdaalt, met eenen met een degen gewapenden arm. *Virtuti. fortuna. cedit.* 1580. *Het fortuin wijkt voor de deugd.* Ontleend uit den *Tresor de numismatique* pl. XLVIII.

603. 1581. v. L. I. 293. Op de verdediging van de schans te Bomsterzijl. Zie Jhr. *J. W. van Sypestein* (*Milit. Spect.* 2e Serie, VII, bl. 40—44) in zijn stukje: *Een penning of gedenkp., in het jaar* 1581 *uitgereikt aan de verdedigers van de Nijezijl of nieuwen Bomsterzijl.* Zie ook *Verslagen van het Friesch Gen* 4to. blz. 146. 154 enz.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

VRAGEN.

Henric. In den Navorscher dl. IV. bl. 13 komt een zekere Heinric voor, als dichter van een Roman van Heinric en Margriete van Limborch, uitgegeven door Mr. L. Ph. C. van den Bergh. Weet iemand mij ook te zeggen of deze en de vervolger van Gielis van Molhems Miserere dezelfde persoon is en zoo niet, zijn er dan levensbijzonderheden van hem bekend?

F. H. R. V.

[Dat Heinric van Aken, wiens werk de roman van Limborch is, dezelfde is met van den Heinric, die Gielis van Molhems Miserere vertaald heeft, giste prof. Serrure; het is evenwel niets meer dan eene gissing. Wat omtrent Hein van Aken bekend is, kan de vrager lezen in de Inleiding van dr. Verwijs voor zijne uitgave van de Rose.]

J. De Brune. Dezen vind ik opgegeven als schrijver van een Bancket-werk.

Is hij de dichter van »Emblemata of Zinnewerck," of de schrijver van »Wetsteen der Vernuften?" Indien hij geen van beide is, weet iemand dan ook biografische en bibliografische mededeelingen omtrent hem en critische aanmerkingen op zijn werk?

F. H. R. V.

[De Emblemata en het Bancket-werk zijn van Johannes de Brune, raadpensionaris van Zeeland, † 1658. Een tijdgenoot van hem was Johan de Brune de Jonge, schrijver o. a. van den Wetsteen der Vernuften.]

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN.

Altaarstuk van Van Dijck. In 1779 is eene der kerken der oud-Bisschoppelijke Klerezy, de Maria-kerk, te Haarlem, gesupprimeerd.

Op een der inventarissen dier kerk staat vermeld een altaarstuk van »van Dijck," zonder opgaaf van hetgeen het voorstelt. Nu bestaat er wel eene notitie der destijds publiek verkochte goederen, aan genoemde kerk behoord hebbende, maar van de bewuste schilderij wordt geene melding gemaakt.

Er is in de kerk der Oud-Bisschoppelijke Klerezy te Haarlem een zeer beschadigd schilderstuk in lijst aanwezig, voorstellende Mariaas Hemelvaart.

Wordt gevraagd: kan deze schilderij soms van Van Dijck zijn?

Zoo niet, kan iemand inlichting geven, waar het altaarstuk der Maria-kerk gebleven is?

In 1784 werden de twee gemeenten der Klerezy te Haarlem vereenigd tot ééne gemeente.

Haarlem. X.

TAALKUNDE.

Lichtomdeine. (XXIX, bl. 519). Klikspaan. In Noord en Zuid 1875, n°. 3, geeft den heer van Helten eene verklaring van eerstgenoemd woord. Hij houdt het voor eene zamenstelling uit het bekende bijv. naamw. *ligt* en *deine*. Dit laatste woord, zegt hij, »is het angelsaksische *thînen*, dienstmaagd, dat met de in dit dialect niet ongewone syncope der *g* voor den meer oorspronkelijken vorm *thignen* staat, en dus duidelijk, als *thign-en*(*ne*), een met het achtervoegsel *enne* (oorspr. *-anja,* Hd. *-inn,* Ndl. *-in*) gevormde afleiding blijkt te zijn van het mann. subst. *thign, thegn, thegen,* ons oude *degen,* dienstknecht."

De heer v. H. vond bij eenen der auteurs uit de 17e eeuw (hij kan zich niet herinneren bij wien) *lichtedeyne,* dat is dus ligte meid. »Nu begon men echter", vervolgt hij, »bij 't bezigen van dezen vorm te denken aan het »licht omvallen" van zoodanige meisjes, een gedachte, welke ook duidelijk te voorschijn treedt in de bekende oude uitdrukking *korthield,* d. i. ten gevolge van te korte hielen (in moreelen zin, van te geringe zedelijkheid) licht omvallend. Vandaar de vermeerdering van *licht* tot *lichtom*; en vandaar ook, dat men, in het woord de oorspronkelijke beteekenis van *deyne* vergetende, het eenvoudig voor »lichtvaardig karakter, gedrag" begon te bezigen, zooals we zien in Paffenrodes Hopman Ulrich, bl. 5:

»Die meenen zou dat mijn wijf van *lichtomdeine* zou wezen,
die zou zijn zelve bedriegen."

Het bewijs van den heer v. H. berust op eene reeks van gissingen, die mij alle, de eene meer, de andere minder, onwaarschijnlijk voorkomen.

1°. *Degenen,* meent hij, is zamengetrokken tot *deinen.* Eene zoodanige zamentrekking, dit is bekend, heeft in verscheidene woorden plaats. Maar als wij opmerken, dat *degen,* wat bij onze schrijvers uit de middeneeuwen vaak voorkomt, nooit tot *dein* wordt zamengetrokken, valt het ons moeielijk aan eene zamentrekking van het daarvan afgeleide *degenen* tot *deinen* te gelooven.

2°. »Dat wij," zegt den heer v. H., »terwijl toch anders de uitgang *-in* in vrouwelijke persoonsnamen zijn *n* behoudt, juist in de aangehaalde plaatsen steeds den vorm *deyne* voor het verwachte *deynen* aantreffen, behoeft ons niet te bewegen aan de identiteit van hei Angs. *thiqnen* en het tweede lid onzer compositie te twijfelen, zoo we slechts willen bedenken, dat èn tengevolge van het ontbreken van een *deyn,* jongeling, èn tengevolge van de toonloosheid des uitgangs (welke blijkt uit de verzwakking van den oorspr. duidelijken klinker tot een onduid. vocaal), het gevoel van een suffix *-in* (in *kóningín*, *vórstín*, enz.) verloren moest gaan, alzoo de sluitletter *n*, evenals in zooveel andere uitgangen, zoo gemakkelijk kon geëlideerd worden." Zie hier een ander en grooter bezwaar, dat door hetgeen de schrijver er bij voegt niet weggenomen wordt. Want is in het Angels. de oorspronkelijke *i* in *e* veranderd, wat bewijst dat dit in onze taal ook geschied is? In het Angels. heeft die verandering in meer woorden plaats gehad; doch in onze taal is in alle woorden van deze soort de *i* niet alleen gebleven, maar heeft zelfs den klemtoon gekregen. Wij mogen het dus alleronwaarschijnlijkst achten, dat het met *degenen* anders zou gegaan zijn.

3°. Maar al nemen wij eens met den schrijver aan, dat ook hier de *i* in *e* veranderd is, dan rijst er eene andere vraag, deze namelijk, hoe kon dat woord zijne *n* verliezen? Dat zou geheel tegen de regel zijn. Immers wij weten, dat waar de *n* aan het einde van zelfst. naamw. verloren gaat, de voorafgaande *e* in dat lot deelt. Op die wijze zijn *baken*, *kluwen*, *wolken*, *raven*, *zeissen* veranderd in *baak*, *kluw*, *wolk*, *raaf*, *zeis*, niet in *bake* enz Alleen vindt men somtijds *rave*; maar hiervan is de reden, dat in dit woord, zoo men *en* afwierp, de *v* aan het einde kwam, eene letter, die in onze taal nooit aan het einde eener lettergreep staat. Hier moest dus noodzakelijk of de *e* behouden worden, of nog eene verandering plaats hebben, die van *v* in *f*: geen wonder dat men eenen tijd lang tusschen die beide weifelde, eer de uitspraak *raaf* algemeen werd.

4°. Tot hier toe heb ik met den schrijver ondersteld dat het woord *degenen*, dienstmaagd, tot onze taal behoord heeft. Maar nu komen wij tot de vraag, is dit inderdaad zoo? Het eenige

bewijs dat daarvan gegeven wordt is het voorkomen daarvan in de zamenstelling *lichtomdeine*. Maar dat bewijs is niet geldig. Wel is soms een woord, dat op zich zelven noch in onze tegenwoordige taal in gebruik is, noch zelfs bij onze oudste schrijvers gevonden wordt, in eene enkele zamenstelling bewaard gebleven en blijkt het daaruit dat ook wij het in lang verleden tijd gehad hebben. Zoo is het b. v. met *galen* (= *zingen*). Onze spreektaal kent het niet en wij lezen het nergens. Maar *nachtegaal*, de naam van den zangvogel bij uitnemendheid, die zich vooral hierin van andere zangvogels onderscheidt dat hij zich 's avonds laat hooren, leert ons dat het werkwoord *galen*, dat wij uit het Angelsaksisch en Oudnoorsch kennen, oudtijds ook tot onzen taalschat behoord heeft. Doch zoo kunnen wij hier niet redeneren: want wij hebben hier niet te doen met een regelmatig gevormd woord, maar met eenen *scheldnaam*. En wanneer wij langs dien weg de beteekenis van scheldnamen wilden vinden, zouden wij tot de grootste ongerijmdheden komen. Immers dat bij ons een wild, losbandig mensch *wildzang*, en in Friesland een zuiper *suupkalf* geheeten wordt, geeft dat ons regt om aan *zang* en *kalf* de beteekenis van persoon toe te kennen? Of zal iemand, die ziet dat bij Brederoo, in den Inhoud van zijnen Spaanschen Brabander, een kijfachtig wijf *kijvekater* geheeten wordt, op grond daarvan beweren dat *kater* vrouw beteekent? Neen, want wij moeten in aanmerking nemen, dat bij het vormen van scheldnamen, inzonderheid wanneer het zamenstellingen zijn, het spelend vernuft der spraakmakende gemeente op velerlei wijze werkzaam is. Zeer sterk komt dit uit juist in de namen die het geeft aan ligte lieden, personen die ligtzinnig en losbandig leven. Zoo iemand heet een *ligtschuit*. Een ligtschuit is, wat wij nu gemeenlijk eenen ligter noemen, een vaartuig dat uit een schip, dat te grooten diepgang heeft om met volle lading ter plaatse zijner bestemming te komen, een gedeelte der lading overneemt. Het volk vervangt hier den naam die den persoon toekomt, door een ander zamengesteld woord, welks eerste deel ook het woord *ligt* is. Nog stouter handelt het wanneer het zoo iemand *lichtmis* noemt: hier toch is enkel overeenstemming in klank: want het eerste deel van *lichtmis*, den naam van eenen bekenden roomschen feestdag, is niet het bijv. naamw. *ligt* (levis),

maar het zelfst. naamw. *licht* (lux). Van een licht meisjen zegt het, zij behoort tot de ligte cavallerie, of (met toespeling op het latijnsche *levis* = ligt) zij behoort tot den stam Levi. Reeds dit door ons vermoeden, dat wij in *ligtomdeine* niet het in onze taal geheel onbekend angels. *thignen,* maar iets anders moeten zoeken.

5°. *Licht omdeine*, indien wij het verklaren moeten door *licht-om-meisjen,* is — al geven wij toe dat het verbasterd is uit *lichte deine* — eene zamenstelling, die er bij het volk niet door kan.

6°. De schrijver meent, dat van de drie vormen van het woord, die hij vond, *lichte deyne* de oudste is, dat hieruit *lichtomdeine* en vervolgens *van lichtomdeine* ontstaan is. Vooreerst moet ik hieromtrent opmerken, dat men met evenveel grond het omgekeerde kan onderstellen. De oudste voorbeelden van alle drie, die wij tot nu toe kennen, behooren tot denzelfden tijd, de 17e eeuw. Maar vooral moet ik er op wijzen, dat *lichtomdeine* en *van licht-omdeine* vaak voorkomen. Het voorbeeld door den heer Roos bijgebragt toont, dat het eerste nog in het begin dezer eeuw in gebruik was. En het laatste heb ik te Amsterdam honderd malen hooren bezigen, en door menschen niet lang na het midden der vorige eeuw geboren en door jongere. *Lichte deine* daarentegen heeft de heer v. H. maar eens aangetroffen; ook ik ken er geen tweede voorbeeld van. Vreemd zou het niet zijn, indien de schrijver bij wien het gevonden werd het woord, dat hij niet begreep, zoo vervormd had, om het althans iets duidelijker te maken. Zoo iets doet het volk meer. Het heeft b. v. om die reden *boragie* (lat. borago) in *bruinagie* en *astrolabium* in *oosterlavie* verknoeid; het laatste deel van die woorden bleef dan nog wel een raadsel, maar het eerste deel was ten minsten nu een bekend woord. Omtrent de vraag, of *zij is eene ligtomdeine* ouder is dan *zij is van ligtomdeine*, of het omgekeerde, wil ik alleen doen opmerken, dat weglating van een voorzetsel in zulke gevallen gewoner is dan bijvoeging daarvan. Voorbeelden van het eerste hebben wij b. v. in *koorddansen* voor op de koord dansen, *mastklimmen* voor in den mast klimmen, *kaartspelen* voor met de kaarten spelen, *ransel krijgen* voor op zijn ransel krijgen enz. Van het omgekeerde zullen er niet veel voorbeelden te vinden zijn. Wij zouden echter meer moeten weten omtrent het gebruik van het woord in wat ouderen tijd

(zeer oud geloof ik niet dat het is) om hier met zekerheid te beslissen.

7°. Ik voeg hier eindelijk nog bij, dat *van ligtomdeine* niet alleen van meisjens, maar ook van mannen gezegd werd. Ik heb het van beide hooren zeggen. En eene oude ms. genealogie Hooft bevestigt het, waarin ik, bij den naam van eenen der zoons van Willem Janszoon, den stamvader van het geslacht, vond aangeteekend, *van ligtdomdeine*. Ik moet evenwel bekennen dat dit tegen de stelling des heeren v. H. niet veel bewijst. Even als *kijvekater* en *krabbekater* ook van vrouwen gebezigd worden, zou het, indien voor het overige het bewijs des heeren v. H. steek hield, mogelijk geacht kunnen worden, dat *ligtomdeine*, hoewel oorspronkelijk eene vrouw te kennen gevende, naderhand op mannen van dezelfde soort was toegepast.

Wij moeten hier, meen ik, aan iets anders denken. In onze oude liederen vinden wij eene menigte weinig of niets beteekenende tusschenvoegsels. De oudste moesten waarschijnlijk dienen om het tusschenspel af te beelden van het instrument dat den zang begeleidde. Daartoe behoort ook *dom deine*, oorspronkelijk wel eene nabootsing van het geluid van de trom. Wij bezitten er eene afleiding van in het werkwoord *doudijnen*, dat is al zingende een kind op den arm of op de knie heen en weer schudden. Die klanken, of zoo zij te lang waren het laatste deel daarvan, werden soms aan andere woorden toegevoegd om als laatste deel der zamenstelling dienst te doen. Wij hebben reeds gezien, hoe bij scheld- en spotnamen het volk het genoeg acht indien het eerste deel der zamenstelling op den persoon past, maar er zich niet om bekommert of dit met het laatste deel ook het geval is. Er bestaat evenwel altijd eene reden waarom het volk zulke, dikwijls bij den eersten oogopslag vreemd schijnende benamingen kiest. Bij *ligtdomdeine* — indien het niet, wat wel mogelijk is, aan een lied ontleend is, waarin het woord *ligt* terstond door *dom deine* gevolgd werd — zal het vermoedelijk deze zijn. Een ligt meisjen is een zieltjen zonder zorg, die aan niets anders denkt dan pret maken, die, als 't ware, zingende en springende door het leven gaat. Bij den naam van zulk eene past *dom deine* niet slecht. Een ander voorbeeld der aanvoeging van deze klanken vinden wij in het bekende bakerliedjen,

Denderomdeine kwam van Brugge,
Met zijn kastjen op zijn rugge,
Met zijn stokjen in zijn hand:
Zoo kwam Denderomdeine in 't land.

Die Denderomdeine moet zeker eenen kwakzalver, eenen vrolijken snaak voorstellen.

Eveneens vinden wij *la la* aangevoegd. In drink- en tafelliederen heet de wijn somtijds *wijntjelala*, waarschijnlijk met toespeling op den vrouwennaam Wijntje. De naam van *Pierlala*, in het bekende lied, zal wel zamengesteld zijn uit *Pier* of misschien *Pierre* (ik weet niet of het lied hier of in Frankrijk te huis behoort) en *la la*. In het midden der vorige eeuw, zegt de Kronijk van Medemblik, en oude Medemblikkers weten er ook nog van te vertellen, stierven daar een paar oude vrouwen, die van bedelen en straatwieden leefden, maar van wie het toch bleek dat zij niet arm waren, daar er na haren dood drie duizend gulden voor den dag kwam. Men noemde haar de *Pintelalaas*. Ik kan dezen naam niet verklaren, maar twijfel toch niet of het laatste deel zal hetzelfde *la la* zijn.

Laat ik hier iets bijvoegen over een ander scheldwoord, waarover de heer van Helten spreekt in hetzelfde nommer van Noord en Zuid, namelijk *klikspaan*. In het land van Aalst noemt men *klikhout*, droog hout, dat de armen van takken of stammen in het bosch afbreken. Klikspaan, zegt de schrijver, »zal dus wel niets anders zijn geweest dan een spaan van dergelijk droog en dood hout." Hij meent dat de verklikker hiervan zijnen naam gekregen heeft. Het volk heeft een woord, welks eerste gedeelte in klank overeenkwam met het werkwoord dat zijn bedrijf te kennen gaf, *klikken*, op hem toegepast, zonder op de beteekenis van het laatste deel acht te geven, even als het gedaan heeft toen het den pocher met het oog op het werkw. stuiten = pochen, *stuitvos*, den ligtzinnigen *ligtschuit* noemde enz.

Dit is niet geheel juist. *Klikken* is een klanknabootsend woord. Het geeft het kort afgebrokene geluid te kennen, dat veroorzaakt wordt door het slaan van een hard voorwerp tegen een ander. Misschien dat het *klikhout*, in het land van Aalst, hiervan zijnen naam heeft: want dood hout, wanneer het op of tegen elkander

geslagen of gesmeten wordt, geeft meer klank, meer geklater, dan levend. Zeker hebben er de *klikkers* hunnen naam aan te danken: het zijn de muilen, die men in vroegeren tijd zoo noemde om het geklik dat zij bij elken stap doen hooren, gelijk Kiliaan te regt opmerkt. In Friesland heet *klik* het aanslaan van een paar toonen op het klokkespel, twee minuten voor het uur of half uur, wat men in Holland *voorslag* noemt. In het Engelsch wordt *to click* van het tikken van een uurwerk gezegd.

Voorts vinden wij den stam van dit werkwoord *klikken* in een drietal scheldwoorden. Het eerste is *klikkebil*. In Zuidholland heb ik het wel gehoord ; of het ook elders in gebruik is, weet ik niet. Het beteekent een ijdel pronkziek meisjen, die, als zij loopt, het lichaam aanhoudend heen en weer draait en zoo doende de billen tegen elkander slaat. In deze afleiding denkt men bij klikken meer aan het tegen elkaar slaan zelf, dan aan het geluid daardoor veroorzaakt.

De tweede afleiding is *klikspille*. Ik vind dit woord bij Kiliaan, die het vertaalt door ambubaja, mulier levis, inutilis, futilis, garrula, eene lichtzinnige, ijdele, snapachtige vrouw. Hij kent het dus alleen als scheldwoord; doch oorspronkelijk moet het iets anders beteekend hebben. Wij behoeven naar die beteekenis niet lang te zoeken. Eene spil is eene regte staaf, waar een ander voorwerp omheen wentelt. Eene *klikspille* is dus eene spil die *klikt*, wanneer wij er een ander voorwerp om heen laten draaien. Het is wat wij noemen een ratel.

De derde afleiding is *klikspaan*, Een *spaan* noemen wij nu eene ruw afgebrokene of afgehouwene houtsplinter. Maar dat *spaan* oorspronkelijk niet juist iets beteekende wat ruw en onbehouwen was, leeren ons de zamenstellingen *roeispaan, schuimspaan* en *boterspaan*. Die gereedschappen toch hebben een vasten vorm, het zijn met zorg bewerkte houtspaanders. Want al is de schuimspaan nu doorgaans van koper of ijzer, zij was vroeger van hout en de houten schuimspanen zijn nog niet geheel verdwenen. Ook de *vischspaan* moet — want haar naam bewijst het — oudtijds van hout geweest zijn, hoewel ik er nooit eene van hout gezien heb.

Kiliaan geeft nog een paar zamenstellingen, namelijk *ratelspaan* en *kloterspaan*. Beide beteekenen ratel. Het eerste is van het

bekende werkw. *ratelen*, het laatste van *kloteren*, wat Kil. vertaalt door tuditare, pultare, pulsare crebro ictu, dat is aanhoudend slaan of stooten.

Eindelijk hebben wij nog *klapspaan*. Dit is, volgens Marin, de »kleppel van den molen, claquet, cliquet du moulin." En aan deze beteekenis van het woord denkt men zeker in de spreekwijze (bij Harrebomée niet vermeld) *hij gaat aan als een klapspaan*, die men in West-Friesland bezigt van iemand die onophoudelijk en luid den mond roert. Maar het woord heeft ook nog andere beteekenissen. Bij Kiliaan is *klepspaan*, crepitaculum. Meestal verstaat hij onder crepitaculum eenen ratel. Doch bij *klapspaan* verwijst hij naar *kleppe*, en daaruit zou ik opmaken dat hij hier denkt aan de klap, het welbekende instrument, waardoor in sommige steden de nachtwacht hare tegenwoordigheid aankondigt. Misschien dat de naam *klapspaan* gegeven werd aan allerlei klappende en krakende instrumenten. Want, behalve in de twee genoemde beteekenissen, heb ik het nog in eene derde gevonden, namelijk in die van *lazarusklap*. Maerlant verhaalt in zijnen Spiegel Historiael, waar hij zijnen lezers de bekende vertelling van Amelis en Amijs mededeelt, IV, 8, 79, 44 en verv.,

> [Amijs] seide: »Varen wi in Alverne
> Ten grave Amelise sien hoet vaert."
> Mettien voer hi darewaert.
> Vor sine porte lach hi ane
> Ende slouch met sinen *clapspane*,
> Alse die malladen doe plaghen.

Ik heb *klikspaan* nooit in zijne eigenlijke beteekenis aangetroffen. Dat is zoo vreemd niet. Vooral een woord dat als scheldwoord gebezigd wordt, kan ligt in zijne eigenlijke beteekenis in onbruik raken en alleen als scheldwoord voortleven. Wij hebben gezien dat het ook met *klickspille* zoo gegaan is, dat reeds Kiliaan het alleen als scheldwoord kent. Maar ik geloof dat wij alle reden hebben om *klikspaan* te houden voor een synonymum van *klapspaan*. Want *Klikken* en *klappen*, *klikkeren* en *klapperen* geven nagenoeg dezelfde beweging en hetzelfde geluid te kennen. Als men er verschil in maakt, zal het wel dit zijn, dat men door *klikken* een wat helderder, door *klappen* een wat doffer geluid wil uitdrukken.

Het woord *klikken* herinner ik mij niet in geschriften uit de middeneeuwen te hebben aangetroffen. Maar wel heb ik daar in dezelfde beteekenis *klappen* gevonden, en voor den persoon dien wij *klikker* noemen, *klapper* (ook wel *melder*). *Verklappen* en *verklikken* zijn nog woorden die in beteekenis niet veel verschillen. Het verschil is, dat het eerste ook wel gebezigd wordt (maar het tweede nooit) van hem die uit onbedachtzaamheid vertelt, wat hij beter gedaan had te zwijgen.

Eindelijk, even als *klikspaan*, was *klapspaan* in vroegeren tijd de scheldnaam van den verklikker. In het Mopsjen (Nieuw Groot Hoorns Lied-Boekje, Hoorn, Reinier Benkelman z. j.) bl. 85 wordt zulk eenen persoon toegevoegd: »klapspaan hou u snater," en ook Marin en Kramer geven het woord in deze beteekenis op.

De toepassing van den naam *klikspaan* of *klapspaan* op den verklikker zal dus eenvoudig eene metaphora zijn.

Wordt *klikspaan* in zijne oorspronkelijke beteekenis misschien nog hier of daar in ons land gebezigd? Wie het weet, zal mij genoegen doen indien hij het mij mededeelt. P. LEENDERTZ WZ.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Drie wapens gevraagd. (XXVII, bl. 588; XXVIII, bl. 100.) Mr. Gerard Daniel Denick was burgemeester te Rotterdam 1752. Zijn wapen komt voor in het wapenboek van de Vou als gevierendeeld: 1 en 4 van rood met drie zilveren balken en 3 gouden sterren, twee tusschen de eerste en tweede en een tusschen de tweede en derde balk; 2 en 3 van rood met ovalen krans van goud, boven en onder met groene bladen; en chef blaauw met twee nevens elkander staande sterren van goud.

A. A. REEPMAKER.

Geslacht van Rotterdam en van Limburgh. XXIX, 476 ziet men Andries van Limburgh (dood in 1707) als heer van Waardenburg betiteld, doch dit kan niet zijn; in de leenregistratuur dezer heer-

lijkheid is geen plaats voor hem. Immers Johan Vijgh, gouverneur van Tiel, werd in 1618 beleend, in 1628 opgevolgd door zijn zoon Gerard, die zijne moeder Margriet van Bronckhorst in 1633 liet erven. Deze droeg in 1634 de heerlijkheid op aan Gerard v. Br., wiens voorzoon Dirk met de helft 21 sept. 1660 en wiens weduwe Heilwig Vijgh, eodem die, voor haren zoon Karel v. Br. met de wederhelft is beleend. Karel droeg zijne helft in 1665 aan zijne zuster Odilia op, en deze liet Dirks dochter Lucia Gosuina Cornelia v. Br. erven, zoodat die dochter in 1694 de beide helften op haar hoofd vereenigde, en aan hare halfzusters, verwekt uit een later huwelijk haars vaders Dirk v. Br. (met Agnes Gerhardina v. Lawick), de gansche heerlijkheid vermaakte, welke door de voogden dezer halfzusters Casper Antonie v. Lijnden tot Ressen en Casper van Els tot Boelenham in 1700 aan Cornelis van Aylva verkocht is. Zijne nazaten hadden Weerdenburg tot in 1773 in bezit. Daar dan nu uit deze authentieke gegevens blijkt, dat Andries van Limburgh nooit heer van Weerdenburg geweest is, zoo rijst de vraag of dat »Waardenburg" in Nav. XXIX, 476, soms eene verschrijving zij voor »Nederwijkermaat", voormalige heerenhuizinge te Maurik in Nederbetuwe, waarover vgl. Nav. XXVIII, 471. In de mededeeling toch van Nav. XXIX, 476 komt Andries v. L., en terecht, als amptsjonker van Nederbetuwe voor.

J. ANSPACH.

Geslacht van Belle. (XXVIII, bl. 52). De door den heer R. S. bedoelde aansluiting zoude volgens mijn geslachtboom zijn als volgt.

Stamvader: Hector van Belle trouwt Descordes of de Coorde.

Mihiel van Belle tr. Maria van Ackeren.	Francois van Belle tr. Anna van Heule.
|	|
Jan van Belle tr. Agnes Baele.	François van Belle tr. Maria Anna van Walle.
|	|
Philippus van Belle tr. Josina de Heere.	Jacques van Belle tr. Maria Agnes de Vos.
|	|
Jan van Belle tr. Jeanne Granzée.	Maillard van Belle tr. Clara Feyuith.

Johan van Hoorn was zoon van Jacob van Hoorn en Sara Seulleijn. — Jacoba Catharina van der Strenge was dochter van Johan van der Strenge en Sara Veth.

A. A. REEPMAKER.

Bentinck van Breckelkamp.

I. *Hendrik Bentinck,* genaamd de Beste (zie zijne voorouders bij Ferwerda) h. Gerberich Leerink, die 1516 het huis het Velde bij Zutfen erfde. Uit dit huwelijk werd o. a. geboren:

II. *Johan Bentinck,* rentmeester van de Veluwe, stichter van het huis Leeuwenberg bij Deventer, † 1593, h. 1533 Henrica van Averenck, † 26 juli 1600.

Hun werden deze kinderen geboren:

1°. Hendrik, die volgt sub III.

2°. Clementia, † 1588, h. 1°. Cracht van Kamphuizen tot Glinthorst, 2°. N. van Harteveld.

3°. Willem, kinderloos overleden, h. 1558 Henrica van Anxtel.

4°. Gerberich h. 1°. Johan van Scherpenzeel, 2°. Ernst Mom; deze stierf 1596 te Arnhem in de gevangenis, als beschuldigd zijne vrouw behulpzaam te zijn geweest in het vergiftigen van haren eersten man.

III. *Hendrik Bentinck,* hr. van Leeuwenberg, landdrost van Veluwe en spaansch overste, † 1600, h. 1°. 16 jun. 1556 Elizabeth van Scherpenzeel, 2°. 1557 Ermgard van Anxtel, 3°. Sophia van Moerbeck, erfdochter van Breckelkamp, dr. van Jan en Mechteld van der Marck.

Hunne kinderen waren:

Ex 1*ma* 1°. Sophia, † jong.

Ex 2*da* 2°. Martinus, hr. van Leeuwenberg, spaansch overste, † 7 dec. 1625, h. Petronella van Bronckhorst en Batenburg, † 1645. Uit dit huwelijk werden geboren:

a. Philip Henrich Bentinck, hr. van Wolfrath, opperhofmeester van den hertog van Neuburg, h. Justina Maria van Weichs. Hun zoon Johan Wilhelm Bentinck, hr. van Wolfrath, h. Maria Elisabeth van Breijl, erfdr. van Limbricht; dezer zoon Frans Nicolaus Bentinck, hr. van Wolfrath en Limbricht, h. Ottilia Maria van Kolf; laatstgenoemder zoon Adrianus Constantinus Bentinck, hr. van Wolfrath en Limbricht, h. Anna Francisca van Bocholtz

tot Lobberich en Bocholtz; de zoon van dezen, Friedrich Wilhelm Bentinck werd 1765 in de Duitsche Orde ter Balije van Alten-Biesen met 16 kwartieren opgezworen.

b. Herman, spaansch kapitein.

c. Anna Charlotta, † coel.

3°. Elisabeth, h. Christoffel van Berrefelt, hopman, die † 1615.

4°. Clementia h. Hans Schaef, kommandant van Rijnberg, † aldaar 1598 aan de pest.

5°. Maria h. Herman van Vilsteren in Laerwolde.

Ex 3*tia* 6°. Odilia, stiftsdame te Hohenholte in Munsterland.

7°. Everard, die volgt sub IV.

8°. Anna Geertruid, † coel.

9°. Margaretha h. N. van Hoorn.

10°. Aleid † jong.

11°. Johan, »de coninks-capiteijn", die in 1631, ten gevolge van het afnemen van een hoenderzak aan een onder het huis Haegen jagend doetinchemsch burger, oorzaak werd dat dit kasteel door den doetinchemschen magistraat aan het hoofd van 60 gewapende burgers werd ingenomen (Herald. Bibl. 1876, p 80, h. 1°. Margaretha van Voorst tot Haegen, 2°. Landsberga Mulert. Uit zijne eerste vrouw werd hem geboren:

a. Hendrik Frederik Bentinck, hr. van Kemnade, Broekhuijsen en Wehl, h. 1°. 1652 Catharina van Raschorn, 2°. Laurentia van Hoen. Deze werd vader van 5 dochters, van welke Anna Maria Ignatia (uit de 1e vrouw geboren), erfdr. van Kemnade, † 10 nov. 1670, h. Willem Frans van Doetinchem, hr. van Rander, † 16 jan. 1715, en Petronella h. N. van Hoen.

IV. *Everard Bentinck*, hr. van Breckelkamp, spaansch luitenant, † 4 aug. 1659, h. Euphemia van der Marck tot Evenlo, dr. van N. en N. Valck. Hunne kinderen waren:

1°. Johan Hendrik, kocht het huis Stover in Munsterland, dat hij aan zijnen stiefzoon Palik van Hövell vermaakte, stond Breckelkamp af aan zijnen broeder Gerhard Adolf, werd door koop van eenen Schenck tot Schmidberg eigenaar van Langewische bij Lingen, dat hij echter wederom verkocht aan zijnen broeder Florenz Alexander, † kinderloos, h. Josina van Ascheberg, weduwe van Joan van Hövell tot Westerflier.

2°. Anna Sophia, non in het Clarissenklooster te Vreden.

3°. Erika, chanoinesse in het adellijke stift Wietmärschen.

4°. Gerhard Adolf, die volgt sub V.

5°. Wilhelm † jong.

6°. Elisabeth, h. Arnold Broersma, spaanschen raad.

7°. Florenz Alexander, hr. van Langewische doordien hij het van zijnen broeder Johan kocht, h. Juliana Maria van Duite tot Fresenburg, dr. van Bernard en Richmond Schwarze tot Cannenburg. Hun werden deze kinderen geboren:

a. Everhard Herman, 1694 hr. van Langewische, h. Ignatia Francisca van Ensse, dr. van Joan, hr. van de Groote Scheer en Catharina Sophia van Essen tot Zwanenburg. Deze hadden een zoon Florens Alexander Hyacinth Bentinck, hr. van Langewische, 1751 van wege Wolda in de ridderschap van Bentheim opgenomen, h. 1°. 1726 Juliana Bentinck, erfdr. van Wolda, 2°. Maria Elisabeth van Clevorn tot Nienborg en Hove (in Munsterland). Hij werd vader van:

Ex 1ma α. Juliana, chanoinesse in de abdij van St. Clara te Bocholtz, h. Herman Otto van Asbeck tot Knippenburg.

β. Bernard Herman, vaandrig in franschen dienst, † ongeh.

γ. Ignatia, † 1751 aan een val uit een rijtuig.

δ. Ebert Berend, † jong,

ε. Maria Catharina, † jong.

ζ. Josina, † jong.

Ex 2da η. Eleonora, stiftsdame te Hohenholte, † in de kraam, h. N. van Elmendorf.

ϑ. Joachim, munstersche adellijke landstand wegens Nienborg en Wolda, † ongeh.

ι. Maurits Carl, † ongeh.

κ. Alexander, eerst kapitein in franschen, daarna in nederlandschen dienst, † ongeh.

λ. Friedrich Wilhelm, Premontratenser monnik te Capenberg.

μ. Eene dochter, h. N. van Quernheim.

ν. Eene dochter, h. N. van Brembt.

b. Assuera Johanna, non in het adellijk stift Bersenbrück.

c. Berend Adolf, munstersch overste luitenant te paard, koopt het goed Wolda, † 1734, h. Adelheid Maria Theresia van Twickel

dr. van Rudolph en Catharina van Leuwendael; hun eenig kind Juliana, erfdr. van Wolda, h. 1726 Florens Alexander Hyacinth Bentinck, hr. van Langewische.

d. Juliana Wilhelmina Euphemia, h. N. Vosz tot Beesten.

e. Nicolaus, eerst page aan het hof te Paderborn, daarna vaandrig, † ongeh. in het leger voor Bonn.

f. Florens Alexander, geestelijke te Clarholz.

g. Henrich Wilhelm, abt te Hamborn.

h. Gerhard Adriaan, geestelijke te Scheida.

8°. Theodora Cornelia, non.

9°. Anna, chanoinesse te Hohenholte.

V. *Gerhard Adolf Bentinck*, hr. van Breckelkamp (door afstand van zijnen broeder Johan Hendrik), overste van een regiment voetvolk en wachtmeester generaal ten dienste van den bisschop van Munster, drost der graafschap Bentheim; na de verovering van Overijsel door den bisschop van Munster werd hij diens geheime krijgs- en staatsraad, stadhouder van Overijsel en drost te Vollenhoven; na de ontruiming van die provincie door de Munsterschen mishandelde hem het volk te Ootmarsum en zou hij Breckelkamp verloren hebben, waren niet zijne bloedverwanten voor hem bij de overijselsche ridderschap in de bres gesprongen; hij h. 1°. 1649 Lucretia Catharina van Caumont, dr. van Adriaan, hr. van Walcourt, en Christina van Ittersum tot Nieuwensteen; 1667 was zij reeds †; 2°. Margaritha van Appeltern; 3°. Sophia van Birgel. Hunne kinderen waren:

Ex 1ma 1°. Adriaan Wilhelm, die volgt sub VI.

2°. Isabella, eerst chanoinesse in het adellijk stift te Wietmärschen, daarna non te Borken.

Ex 2da 3°. Welmar Hendrik, hollandsch kapitein, † impr.

4°. Johan Diederik, hollandsch kapitein, † impr.

5°. Everhard Arnold, geestelijke in de adellijke abdij van St. Geertruid te Leuven, daarna proost te Aerschot.

VI. *Adriaan Wilhelm Bentinck*, werd 1697 hr. van Breckelkamp, dat hij verpandde aan Ernest van Rheede van Amerongen, h. Anna Hadewich van Ensse tot de Groote Scheer en Zwanenburg, dr. van Johan, hr. van de Groote Scheer, en Catharina Sophia van Essen tot Zwanenburg. Hunne kinderen waren:

1o. Gerhard Johan, edelknaap aan het munstersche hof, † jong.

2o. Friedrich, edelknaap aan het munstersche hof, daarna vaandrig in het munstersche leger, † jong.

3o. Catharina, non in het adellijk klooster Herzebrock, † 1717.

4o. Lucretia, non in het adellijk klooster te Coesfeld, † 1747.

5o. Everhard Adriaan, eerst edelknaap, daarna kamerheer aan het hof van den keurvorst van de Paltz, † ongeh. te Mannheim 1725.

6o. Herman Henrich Joseph, eerst edelknaap aan laatstgemeld hof, daarna geestelijke in de abdij te Siegburg en proost te St. Apolinarisberg.

7o. Walburg, chanoinesse in het adellijk stift van St. Clara te Bocholtz, † 1720.

8o. Isabella, non en abdis van het adellijk klooster Sissendorf † 19 febr. 1768.

9o. Riquin Ignaz, die volgt sub VII.

10o. Geertruid, priorin in het adellijk klooster Bersenbrück, † 1753.

VII. *Riquin Ignaz Bentinck*, edelknaap aan het hof e Trier † 10 nov. 1737 en werd te Ootmarsum in het koor der kerk begraven; gedurende de revolutie van 1795 werd zijn grafsteen, met wapens en opschrift versierd, omgekeerd en bij de overgave van voorz. kerk aan de R. Katholieken door deze, ten gevolge van het leggen eener nieuwe vloer, daaruit verwijderd; hij h. 1712 Maria Anna van Westerholt tot Lembeck, dr. van Herman Otto en N, ten Sande; door haar bekwam hij het goed Haselünne in het Nederstift van Munster, waarop hij zich metter woon vestigde totdat hij in 1731 van Jacob graaf van Wassenaer zijn goed Breckelkamp weder inloste; zij stierf 2 juli 1770 en werd te Frenswegen begraven. Hunne kinderen waren:

1o. Gerhard Johan Anton, † 1734 jong in het aartsbisschoppelijk seminarie te Praag.

2o. Johanna Anna Maria, non in het adellijk klooster te Herzebrock.

3o. Juliana Wilhelmina, chanoinesse in het adellijk stift van St. Clara te Bocholtz, geb. 16 jan. 1717, † 18 apr. 1761, h. te Bocholtz 28 nov. 1750 Joan Casper Joseph de Raet, hr. van Bögelscamp, overste luitenant der infanterie en kamerheer van den

keurvorst van Keulen, bisschop van Munster, geb. 23 febr. 1715, † 17 apr. 1795, zn. van Alexander Wilhelm, hr. van Bögelscamp en Berckhorst, en Gerhardina Margaretha van Staverden. Beide werden te Frenswegen begraven.

4°. Otto Maximiliaan, die volgt sub VIII.

5°. Everhard Herman, genaamd de Schoone, munstersch luitenant, † kinderloos te Meinungen 1 maart 1758.

6°. Herman Otto, munstersch luitenant, verkreeg na doode van zijnen neef Adolf Bentinck bij familieverdrag het goed Breckelkamp, h. Sophia van Haxthausen tot Lippespringe; na zijn kinderloos overlijden hertrouwde zij met N. von Reusch tot Beversundern en verkocht Breckelkamp aan Levin van Elverfeld, van wien het aan eenen van Bevervoorde kwam.

7°. Adolf Henrich, opperkeukenmeester in de adellijke abdij Corvey, † 21 juni 1766.

VIII. *Otto Maximiliaan Bentinck*, hr. van Breckelkamp, kamerheer van den keurvorst van Keulen en munstersch kapitein, † 4 nov 1777, h. Isabella Maria Walburgis van Hövell, erfdr. van het huis te Goor genaamd Heeckeren, dr. van Joan Ernst, hr. van Heeckeren en Anna Isabella van Ensse. Zij † op Heeckeren 1 maart 1800, oud 73 jaren en 5 maanden. Beide werden te Schwilbrock begraven. Hunne kinderen waren:

1°. Sophia Louisa, erfdr. van Heeckeren, geb. op Heeckeren 24 sept. 1759, † op den huize Aerdt 25 juni 1808, h. te Goor 19 juni 1779 Godefridus Franciscus van Hugenpoth, hr. van Aerdt, Bimmen en Hengmeng, zn. van Alexander, hr. van Aerdt, en Joanna Louisa van Doetinchem, geb. op den huize Aerdt 11 febr. 1748, † aldaar 27 juli 1819.

2°. Adolf, † 12 jaren oud zijnde. Na zijnen dood kwam Breckelkamp aan zijnen oom Herman Otto Bentinck.

's Hertogenbosch. A. VAN SASSE VAN YSSELT.

Geslacht Morinck. (XXIX, bl. 370). T. a. p. wordt door den heer de Raadt het wapen beschreven van eene zeer waarschijnlijk te Bommel te huis behoorende familie van dien naam. Dewijl het mogelijk zou kunnen zijn, dat de teekenaar van dat sprekend wapen zich in der tijd vergist had, of dat het opgegeven wapen

thans te onrechte aan de familie M. wordt toegeschreven, acht ik het niet ondienstig er op te wijzen, dat volgens het Archief v. Kerk. Gesch. v. Kist en Royaards, XVI, bl. 230 en 373, Henrick Moirinck, schepen te Bommel, den 18 febr. 1542 en 13 julij 1552 met een geheel ander wapen zegelde, nl. met drie vogels en een kanton of vrijkwartier beladen met een (bol?).

De naamspelling op het zegel was Moirinck, in de brieven Morinck.

H. C. VAN BAKKENES.

Wapen van lazuur met gouden helm. (XXIX, bl. 438, 477.) Het door den heer Bitter bedoelde wapen is waarschijnlijk dat van het geslacht Schade van Ihorst, eene familie uit het Munstersche Nederstift, dat op een veld van lazuur voerde een gouden helm met 5 of 3 wimpels (lansen?) van keel. Fahne geeft daarvan eene korte beschrijving in zijne Gesch. der Westphäl. Geslecht., p. 346.

's Hertogenbosch. A. VAN SASSE VAN YSSELT.

Zeven wapens gevraagd. (XXVIII, bl. 54, 200). *Verster.* Volgens Rietstap, Armorial général, parti, 1 d' azur à une fasce d'argent acc. en chef d'une branche de chêne en bande d'or, et en p. de trois étoiles de même: au 2 coupé: *a* de gu. à un poisson d'argent, en bande; *b* d'or au lion de sable. In de naamlijst en wapenkaart der leden van de regering, en pensionarissen, griffiers en secretarissen van 's Hertogenbosch door R. A. van Zuijlen, archivaris te 's Hertogenbosch, ald. 1863, komt als secretaris in 1661 voor Mr. Justus Verster, die parti 1, hiervoor omschreven, voerde.

Van Beeftingh, de sable a la licorne saillante d'argent, accornée et anglée d'or. Komt ook voor bij Coster, Wapenkaart der vroedschap van Rotterdam.

Beelaerts. D'argent à trois fleurs de néflier de gu. bout. d'or, bandés de sinople. Op de wapenkaart van secretarissen van Rotterdam komt Adriaan Willem Beelaerts in 1780 met hetzelfde wapen voor.

Daniel Jacob Elbervelt komt op bovengenoemde wapenkaart voor als van zilver, een klimmende leeuw met een ijzren rooster met steel in de voorpooten, alles van zwart.

Adriaan Herbert Vermeulen komt op bovengenoemde wapenkaart niet onder de schepenen van Rotterdam voor.

Mr. Jan (Johan) Hironimus van den Marck komt voor op de wapenkaart van Leiden, en is aldaar vermeld als volgt: van goud met eene fasce van rood — boven de fasce 2 wildezwijnskoppen, onder een dito.

Mr. Barthout Adriaan Adriaansz. van Assendelft komt op de zelfde wapenkaart voor: een loopend paard van zilver op een rood veld.

Geslacht Doorninck. Op de wapenkaart der hoogedele en ridderlijke stammen in het land van Overijssel komt dit wapen voor als van zilver met eene fasce van rood. A. A. REEPMAKER.

VRAGEN.

Geslacht Brandts of Brandt. De eerste vrouw van Rubens heette Isabelle of Elizabeth Brandt. Haar vader, Jan Brandt of Brandts, was griffier te Antwerpen en behoorde tot eene familie, in Holland gevestigd en daar in aanzien. Weet men ook meer van die familie? waar in Holland was zij gevestigd? En woonden ook leden daarvan in de eerste helft der 17e eeuw te Amsterdam?

Een alliantie-wapen. In mijn bezit is een wapenbord, waarop het mannelijk wapen dat van der Burgh (de rechterschuinbalk) is. Het vrouwelijk wapen zoude ik gaarne te weten komen, het is als volgt: gedeeld: *a.* een roos, *b.* drie golvende dwarsbalken. Kleuren geef ik niet op, daar deze blijkbaar foutief zijn; men vindt toch kleur op kleur geplaatst. Kan het ook het wapen van Romp zijn? J. D. WAGNER.

MENGELINGEN.

VRAGEN.

Amsterdam is machtig, enz. Wie deelt ons het versjen mee, dat aldus begint:

Amsterdam is machtig,
De Haag is prachtig,
Dordrecht is oud, enz.?

En in welk werk is het te vinden? PONCIO.

GESCHIEDENIS.

Bijdrage tot de geschiedenis der pharmacie in Utrecht. De heer E. Schaer, professor aan het polytechnicum te Zurich, richtte aan een paar hoogleeraren en aan de »Nederlandsche maatschappij tot bevordering der pharmacie" het verzoek hem behulpzaam te willen zijn bij het verzamelen van bouwstoffen voor een »*histoire de la pharmacie et des drogues.*" Een oproeping tot medewerking daartoe door prof. Stoeder in het Pharmaceutisch Weekblad, gaf mij aanleiding om in het gemeente-archief en in verschillende bibliotheken na te sporen, wat van de geschiedenis der pharmacie in Utrecht bekend is

Veel is blijkbaar bij het opheffen der gilden in het laatst der vorige eeuw verloren gegaan; toch is het mogelijk zich uit het overgeblevene een beeld te vormen van den toestand der pharmacie, gedurende de anderhalve eeuw van het bestaan van het apothekers-gilde, dat den 13den juli 1655 werd opgericht, en den 6den nov. 1798 ophield te bestaan.

Reeds lang voor 1655 bestonden er in de stad Utrecht apotheken, althans winkels waar geneesmiddelen werden verkocht, en droegen bepaalde personen den naam »apotheker".

In 1391 wordt onder de »nije borgers" ook genoemd Gherijt van der Eem de apotheker; in 1398 wordt vermeld Willem Kroech »den apotheker tot Zutphen". In 1419 werd er een verordening door den raad vastgesteld, waarbij deze verbiedt »*dat niemant tauerne* (kroeg) *openhoude ofte apotheke, nader Xder ure des avonts, bi enen koer van enen ponde, also dicke als yemant dede.*" [1])

Dat de apotheker telkens, wanneer hij zijn winkel na 10 uur

[1]) Dodt van Flensburg, Geschiedkundig Archief, dl. V, bl. 81.

des avonds open hield een pond (10 stuivers) boete betalen moest, en in dit opzicht met den kroeghouder of herbergier op één lijn werd gesteld, vindt ongetwijfeld zijn verklaring in het recht, dat de apotheker bezat om sterken drank te verkoopen, welk recht eerst bij resolutie van 6 juni 1768 werd ingetrokken [1]).

De apothekers behoorden voor 1655 tot het gild der marsluiden of kramers, een der oudste gilden, waarvan reeds in de 14de eeuw melding wordt gemaakt [2]). Tot dit gild behoorden als hoofdneringen de kruideniers, zijden-lakenkoopers, zijden-linnenkoopers, suikerbakkers en kortewaariers (eigenlijke marsluiden); iedere afdeeling had haar eigen hoofdman. De zorg voor een der bolwerken der stad (de Plompetoren) was aan hen toevertrouwd.

Slechts enkele bepalingen voor dit gild van kracht, kunnen wij ter loops aanstippen, zoo als de opneming in het gild, waarvoor 4 Carolus guldens en 4 stuijvers moest worden betaald. De oudste zoon erfde de rechten van den overledenen vader, doch moest daarvoor betalen een »*pont wasch totter gilden autaer behoeff*"; en nauwkeurig wegen was hem daarbij aangeraden, omdat wanneer er *gebreck in gewicht* was, hij alle rechten verloor, die hem »*bij doode zijns vaders van den gilde aenbestorven waren.*"

Onder de verplichtingen behoorde ook deze, dat de gildeleden op St. Nicolaas, den naamdag van hun schutspatroon, en ook in de kermisdagen in de kerk moesten komen »*om den dienst Godts te horen op peijne van eenen stuiver.*" [3])

Hetgeen door de marslieden verkocht werd mocht door geen anderen geleverd worden. Uitdrukkelijk wordt dit recht ook voor apothekerswaren gehandhaafd bij eene verordening van 1541 [4]),

---

[1]) De apothekers bleven echter toen nog het recht in 1655 verleend behouden, om 's jaars 1 anker brandewijn vrij van accijns in te slaan; in weerwil van herhaalde verzoekschriften, werd dit voor grootere hoeveelheden geweigerd.

[2]) Volgens hun opgave, die ik vond in de mededeelingen, welke ieder gild bij zijne opheffing doen moest, bestond dit gild van het jaar 1402 af. De archivaris Dr. Müller, die, even als de heer Serton, mij bij mijn nasporingen zeer welwillend behulpzaam was, deelde mij mede, dat het gild van vroeger dagteekende.

[3]) Marsluijden 179.

[4]) Dodt, Archief, IV, 386, art. 9 en 10.

waarbij aan allen, die niet tot het gild behooren verboden wordt, om met open venster of met de mars *»om neringe te soecken gaen, ofte met tafelletten voorstaen om marserijen, specerijen ofte apothecarijen te vercoopen.*"

In het volgende artikel wordt nog nader omschreven, dat edelgesteenten, *alle cruijden, specerijen, droogen* (geneesmiddelen) en *apothecarijen* marsserijen zijn, en dat zij, *die dit veyl dragen ende vercopen, sullen moeten der marsluijden gilde winnen.* Het verkoopen van vergiften was bij afzonderlijke verordeningen geregeld; een daarvan dagteekent van 1523 [1]). Waarschijnlijk was deze verordening uitgevaardigd naar aanleiding eener vergiftiging met rattenkruid, gepleegd door zekere Geerken Kuijpers [2]); acht personen, van welke er vier stierven, waren daarvan de slachtoffers. Schepenen en raden geven ten minsten te kennen, dat vermits er vergiftigings-gevallen hadden plaats gevonden, en er meer te duchten waren, dat *»voortaan niemant bynnen der stadt nochte statvrijheid van Utrecht rottecruyt te weten: arcenicum of mercurium hebben oft veyl houden en sel, dan een man, die dat by sijnen ede vercopen sel in deser manieren te weten: wije des behoeft sel comen met twe van sijn naburen, ende die geswooren voors. sel dan ook twe van sijn naburen nemen, daer bij 't hem vercopen ende leveren sel, ende dat sel die geswooren met al den tuygen daarbij teykenen in een boeck, ende wye anders rottecruyt voors. hadde vercoft ofte van buyten brochte, dat sel wesen op zijn lijff.*

Wij zien hieruit, dat de vergiftregisters reeds van ouden datum zijn; het viertal getuigen moest tot waarborg strekken tegen misdadige doeleinden, terwijl lijfstraffen bedreigd waren tegen den verkoop door onbevoegden.

Wanneer er nu en dan verschillen rezen omtrent bevoegdheden, besliste gewoonlijk een nieuwe verordening, of werd een oude nog eens in herinnering gebracht.

Zoo was uitdrukkelijk aan de apothekers het recht verleend om in 't klein suiker en stroop te verkoopen, wat aan anderen voor

---

[1]) Besluiten des raads 1519—1542 bij Dodt, VII, p. 111.

[2]) Deze Geerken of zoo als zij bij Dodt, 3, bl. 210 wordt genoemd Geertruijt Cuypers, werd na op de pijnbank geweest te zijn, levend verbrand.

hoeveelheden minder dan 25 pond verboden was. Gold het geneesmiddelen, dan werd de beslissing soms aan andere gilden, meestal aan het chirurgijnsgilde, overgelaten. Den 3den febr. 1640 werd verboden de verkoop op de markt van zalven, gedestilleerde en andere medicinale wateren, tenzij deze eerst door den medicus en de dekens van het chirurgijnsgilde waren goedgekeurd.

Naarmate de geneeskunde zich ontwikkelde, en zeker ook ten gevolge van het meer en meer in gebruik komen van langs scheikundigen weg bereide geneesmiddelen, werd de wensch om een zelfstandig gild te vormen, en zich van de kruideniers en andere kooplieden af te scheiden, levendig bij hen, die zich meer uitsluitend met het verkoopen en bereiden van geneesmiddelen bezig hielden.

Den 13den juli 1655 werd een verordening uitgevaardigd, waarbij de rechten en verplichtingen voor de leden van een afzonderlijk apothekersgild werden vastgesteld, welke verordening den 20sten juli 1657 werd geamplieerd [1]).

Alleen burgers der stad mochten apothekerswinkel houden, op belofte van alles naar hun beste weten gereed te zullen maken, en na het afleggen van een examen, dat zich uitstrekte tot het onderzoek naar de kennis van »*simple en gecomponeerde medicijnen*, en het bereiden van drie *verscheijden compositieën*, Tot dit examen, dat afgenomen werd ten huize van den oudsten deken en in het bijzijn der stadsdoctoren, werd alleen toegelaten hij, die een certificaat kon overleggen van de stadsdoctoren en van de dekens, dat hij »*als winckelknecht* een meester drie jaren achter elkander trouw heeft gediend, *ende der doctoren recepten ende ordonnanciën lesen ende verstaen can.*" Het afwijzen bij het examen geschiedde voor den tijd van een jaar en zes weken.

Terwijl vroeger het verkoopen van alle geneesmiddelen aan de tot het gild der marsluiden behoorenden was vergund, werd dit recht ingetrokken voor verschillende in artikel 7 genoemde medi-

---

[1]) Een gedrukt exemplaar van deze verordening is in het stadsarchief (Gildeboek n°. 39), een ander in de bibliotheek der Utr. afd. van de Ned. Maatsch. tot bev. der Pharm. voorhanden.

Negen artikelen zijn (in het latijn) op pag. 105 der Pharm. Ultraj. van 1656 afgedrukt.

camenten. »*Vorders sullen geen cruijdeniers ofte ijemandt anders mogen vercopen eenighe Purgantia, Narcotica of Mercurialia, Gutta gamba* (guttegom), *Scammonium, Hiera picra* [1]), *Theriaca, Mithridatium, Requies Nicolai* [2]), *Mercurius sublimatus ofte praecipitatus ende diergelijke, ten ware bij speciale dispensatie van de Ed. Vroedtschap deser stadt op poene, dat deselve andersins telcken reyse verbeuren sullen drie guldens.*

En ten einde er voor te waken, dat de veelal zoozeer samengestelde geneesmiddelen van dien tijd behoorlijk werden bereid, was in een volgend artikel bij boete van *f* 12 verboden, deze uit andere steden te halen en hier te verkoopen, en op gevaar van een even zware boete voorgeschreven, dat Theriaca [3]), Mithridatium [4]), Diascordium [5]) en Aqua vitae Mathioli [6]) niet mochten worden bereid, voordat eerst door eene daartoe speciaal aangewezen commissie

[1]) De geneesmiddelen onder dezen naam aangeduid *Hiera picra diacolocynthidos* en *Hiera picra Galeni*, waren electuaria, waarvan het hoofdbestanddeel aloë was, met honig aangemengd en met kaneel en andere specerijen gearomatiseerd. Het eerste bestond uit 25 verschillende stoffen, waaronder ook kolokwint en andere drastica; het tweede bevatte slechts acht bestanddeelen; het laatste was in de Pharm. Ultraj. opgenomen.

[2]) Requies Nicolai was een antidotum in den vorm van een electuarium, uit 18 bestanddeelen samengesteld; het belangrijkste van deze was opium.

[3]) Het antidotum *Theriaca Andromachi*, een electuarum volgens een voorschrift van Andromachus, den eersten geneesheer van Nero, bereid, en dat in geneeskracht tegen alle mogelijke kwalen alleen overtroffen wordt door sommige der geheime geneesmiddelen onzer dagen, bestond uit 65 bestanddeelen. Naast opium en verschillende adstringeerende middelen en specerijen kwamen er verschillende bittere en laxeerende stoffen in voor.

[4]) *Mithridatium* (*Democratis*), ook een antidotum, was een uit 49 bestanddeelen samengesteld electuarium, in hoofdzaak overeenkomende met het vorige.

[5]) *Diascordium*, insgelijks een opium en verschillende specerijen bevattend electuarium, uit 19 bestanddeelen samengesteld. Het ontleende zijn naam aan de herba Scordii, die er in voorkwam, en werd door Hieronimus Fracastorius het eerst samengesteld, en gebruikt bij die lijders (kinderen en zwangere vrouwen), voor welke Theriaca als te sterk werkend antidotum werd beschouwd.

[6]) Ook *Elixir vitae Machioli* geheeten en verkregen door destillatie met spiritns van 41 meest specerijachtige stoffen. In het destillaat werd muskus en ambra grisea opgelost, en deze tincturen met aq. rosarum, waarin suiker was opgelost (*Julep rosarum*) vermengd.

bestaande uit de zes stadsdoctoren, de twee dekens en den busmeester van het apothekersgild, alles wat voor genoemde mengsels noodig was, behoorlijk was nagezien; in tegenwoordigheid der commissie moest het vermengen plaats hebben.

Verder mochten de apothekers in het klein specerijen verkoopen, doch werd het recht om suiker, rozijnen en dergelijke artikelen te verkoopen ingetrokken, terwijl bij een beslissing der vroedschap in een geschil tusschen de apothekers en hun vroegere gildebroeders over het verkoopen van vet en olie den 20sten juli 1657 werd bepaald, dat zij niet »*mogen boom- of raapolie, smout puyr* (puur, zuiver) *bij de pont vercopen ofte veyl houden* op boete van *f* 3. Wel was het geoorloofd deze vetstoffen, waarvan de »botterluyden" het verkooprecht bezaten, in samengestelde artsenijen af te leveren. Deze beslissing was vooral uitgelokt door moeielijkheden, die de afdeeling der kramers en boterkoopers aan de apothekers in den weg legde, ook door te verlangen, dat deze zich bij hun gild zouden doen inschrijven. Bij hetzelfde besluit van 1657 werd dan ook den kramers en boterkoopers aangezegd, dat zij *de nieuw aankomende apothekers niet sullen vermogen eenig indracht of emplasement te doen ter sake van niet winnen haeren Gilde als aenwerpelingen, alsoo men verstaet 't Apothekers-gilde een apart ende separaet gilde te sijn.*

Het gebruik der vergaderkamer in het oude Abraham Dole klooster, thans voor een gedeelte tot Luthersche kerk verbouwd, gaf evenzeer aanleiding tot moeielijkheden, die uit den weg geruimd werden door eene beslissing van 22 maart 1669, waarbij aan de apothekers het recht werd verleend in de gildekamer der marsluijden bijeen te komen, mits aan het gilde van laatstgenoemden eene som betalende van *f* 200.

De rechten der apothekers met betrekking tot de rechten van doctoren en chirurgijns (van de drogisten spraken wij reeds) werden bij afzonderlijke artikelen omschreven. Zoo verbiedt eene ordonnantie van de vroedschap der stad Utrecht, waarnaar de doctoren in de medicijnen binnen die stad practiseerende en de apothekers zich zullen hebben te regelen, dat niemand, die apothekerswinkel houdt, tegelijk sal mogen practiseeren als doctor, noch ook een practiseerend doctor zal mogen houden een apo-

theek »*in 't openbaer ofte oock bedecktelijk ende binnens camers. De contraventeurs sullen verbeuren voor de eerste mael* XXI *guldens, voor de tweede vijftig guldens en voor de derde reyse arbitralijk gecorrigeert worden.*

De boete was voor de eene helft ten behoeve van den officier (rechtspersoon) en de andere helft ten profijte van de armen.

De apothekers mochten geen pappen, pleisters enz. appliceeren op boete van *f* 6 voor het chirurgijnsgilde.

Het toezicht op de apothekers geschiedde door eene commissie bestaande uit de zes stadsdoctoren, de beide dekens van het gild, (die tot op 2 jaren voor de opheffing van het gild, toen de leden de verkiezing deden, door den raad jaarlijks op St. Paulus werden benoemd [1]), en den busmeester (penningmeester), die jaarlijks aan de beide dekens en de vier oudste gildeleden rekening en verantwoording doen moest, en door de gildeleden gekozen werd. Deze commissie was bij artikel 14 van de verordening van 23 juli 1655 belast om tweemalen of zoo noodig meermalen 's jaars in de apothekerswinkels »*curieus ondersoeck*" te doen, en na te gaan, of deze van goede geneesmiddelen waren voorzien. Zij moest aanteekening houden van al hetgeen ontbrak of in onvoldoenden staat gevonden werd. Den apothekers werd bevolen »*de voorschreve visitateurs doende 't voorschreve ondersoeck behoorlijk te respecteren, ende sonder tergiversatie van alles dat vereyscht sal worden aenwijsinge te doen, op de verbeurte van* 25 *guldens ten behoeve van dit gildt ende de armen half en half.*

Aan deze visitatie schijnt later echter niet streng de hand te zijn gehouden, ten minsten toen in 1783 het collegium medicum [2]) besloot om de apotheken te visiteeren, gaf dit aanleiding tot oneenigheden met de dekens van het apothekersgild, die deze visitatie als een »nieuwigheid" uitkreten. De visitatie schijnt toen geene plaats te hebben gehad; misschien vonden de doctoren het beter de zaak toen niet door te zetten, althans eerst in 1797 wordt in het notulenboek melding gemaakt van eene vergadering, waarin

---

[1]) Notulen der provision. commissie-vergadering van 30 jan. 1799; Sted. archief no. 1027.

[2]) Zie notulenboek daarvan, Sted. archief.

het plan, volgens hetwelk de visitatie zou plaats hebben, werd vastgesteld. Er werd een lijst gemaakt, waarop meer dan 200 geneesmiddelen voorkomen; deze zouden worden gevraagd; terwijl de bode daags te voren den apotheker van de komst der commissie kennis geven zou.

Over het algemeen werden de apotheken in orde bevonden; de slechte 4 in getal, werden aan een hervisitatie onderworpen. Dat men in die dagen ook al dwarsdrijvers had, blijkt uit de aanklacht, die de commissie inbracht tegen een apotheker, die haar bij de hervisitatie met »honende lach bejegend" had en brutaal geweest was, zoodat de commissie de visitatie had moeten staken. Toen de »algemeene aanklager" den schuldige volgens het oordeel der commissie niet zwaar genoeg had bestraft (hij moest *f* 25 betalen, doch werd vrijgesteld van de verplichting zijn apotheek voor den tijd van zes weken te sluiten), dreigde zij met haar ontslag. De raad wees daarop twee gecommitteerden aan, die bij eene nieuwe visitatie zouden tegenwoordig zijn, en richtte een zeer beleefd schrijven aan de commissie; deze was daarmede tevreden en de derde visitatie liep zonder stoornis af.

Eigenaardig zijn de gebruiken, die bij het opnemen in het gild, bij het trouwen of het overlijden van een der gildebroeders moesten worden in acht genomen, en in de meergemelde verordening zijn vastgesteld. Zoo betaalt men volgens art. 6 voor de opneming in het gild *f* 24; een geboren burger der stad of een, die met een burgerdochter getrouwd is, betaalt slechts de helft. Later schijnt dit verhoogd te zijn; althans in de notulen der provisioneele commissie (blz. 215) wordt voor het intreden *f* 36 en *f* 18 gevorderd; een apothekerszoon betaalt niet meer dan *f* 9.

Misschien is deze verhooging gelijktijdig geschied met die voor het trouwen; vóór 1791 betaalt een gildebroeder *f* 6 [1]) aan het gild, wanneer hij zich in het huwelijk begeeft, later wordt dit tot *f* 9 verhoogd [2]). Bij het overlijden van een apotheker of een lid zijner familie moeten de gildebroeders worden genoodigd ter begrafenis; hij die zonder geldige reden aan de uitnoodiging geen

---

[1]) Art. 27 van de ordonnantie van 26 juni 1660.

[2]) Notulenboek van het apothekersgild.

gevolg geeft, betaalt 6 stuivers boete, terwijl de familie, die de verplichte uitnoodiging niet doet, aan het gild *f* 3 boete betalen moet. Meestal wordt deze boete betaald, soms protesteert de familie; een enkele maal wordt (1768) het geld bij eene weduwe geëischt, doch den volgenden dag namens het gild weder teruggezonden.

De vergaderingen van het gild hadden ten minsten vier malen 's jaars plaats; de afwezigen betaalden 18, de aanwezigen 12 stuivers voor iedere vergadering. Misschien liet de orde daarbij in den regel wel wat te wenschen over, in weerwil van het gezag dat aan dekenen en busmeester, die belast waren met de handhaving der ordonnantie, was toegekend. Althans bij de ampliatie van 1657 werd een strafbepaling vastgesteld voor hen, die zich in de vergadering niet behoorlijk gedroegen. Zij zullen »om alle confusie te eviteren op des dekens voordragen 't gilde rakende ordentlick ende ijder op sijn beurt hebben t' antwoorden, sonder dat d' een in des anders redenen sal mogen invallen op boete van 6 stuivers" (bij meerderheid van stemmen te beslissen). Ook mogen zij elkander »in ernst ofte euvelen moede niet injurieeren, verwijten, heeten liegen ofte odieuse bijnamen geven" op boete van *f* 3. In 1797 werd »insolentie in de vergadering gestraft met een boete van *f* 14.

De hulp in de apotheken bestond uit zoogenaamde leerjongens en winkelknechts; voor de inschrijving van deze leerlingen werd geen andere eisch gesteld dan zich te presenteeren aan de dekens van het gild, en drie gulden voor de inschrijving te betalen [2]). Wanneer zulk een leerling door sterfgeval of door andere redenen binnen het tijdvak van 3 jaren zijn patroon verliet en bij een ander ging, moest hij zich laten overschrijven, en daarvoor betalen 2 gulden en 10 stuivers.

Voor het onderwijs van den toekomstigen apotheker werd weinig gedaan; de apotheek was de plaats, waar alle kundigheden moesten worden verkregen. Eerst in 1759 werd besloten om een verzoekschrift aan den raad te zenden om voor knechts en leer-

---

[1]) Notulenboek van het apoth. gilde.

[2]) Verzuim van betaling werd vervolgd. Zoo worden in 1760 twee apothekers voor het gerecht aangeklaagd wegens het niet betalen van het verschuldigde voor »haar knegts of soogenaamde studenten".

lingen vergunning te verwerven om twee maal 's weeks van April tot September zich »in den stadstuin te oefenen en de usualia (meest gebruikelijke planten) te leeren kennen." Dit verzoek werd toen, op remonstrantie van professor Hahn afgeslagen [1]). Later is echter de vergunning verleend, hetgeen blijkt uit een verbod van 1776 om in den hortus te wandelen, en uit een boete van *f* 3 aan zekeren Muller in 1786 opgelegd, voor het plegen van baldadigheden in den hortus. Ook wordt [2]) onder de uitgaven, waartoe een apothekersjongen verplicht was, genoemd een jaarlijksche bijdrage van *f* 2 voor den hortus, en *f* 2 en een stuiver voor den catalogus en een penning aan den bode (van het gild?).

In 1796 ging het gild verder, en besloot niemand tot het apothekersexamen toe te laten, tenzij hij een testimonium kon overleggen, dat hij de lessen van prof. de Fremery (hoogleeraar in de geneeskundige faculteit en tevens belast met het onderwijs in de scheikunde en pharmacie) twee jaren had bijgewoond.

Ook de examens waren in het laatste gedeelte der vorige eeuw moeielijker geworden [3]). Bij de oprichting van het gild werd slechts weinig gevorderd (blz. 212); de praeparaten, welke men in de notulen van het collegium medicum, dat met de dekens en busmeester der apothekers als collegium medico-pharmaceuticum het examen afnam, vermeld vindt, zijn drie in getal. Lapis infernalis komt zeer veel voor. Het werd bereid op nagenoeg dezelfde wijze als tegenwoordig geschiedt, doch van gecupelleerd zilver en zeer sterk salpeterzuur.

Verder werd meestal een zalf en een pleister opgegeven, waarvan de bereiding als proeve van bekwaamheid diende. Van deze was de bereiding van empl. de labdano zeer omslachtig. Verschillende plantendeelen moesten daarvoor tot poeder worden gebracht, terwijl er 13 harsen of gomharsen met emplastrum diapalmae moesten saamgesmolten worden. Minder saamgesteld, doch in de

---

[1]) Notulen der vroedschap 27 aug. 1759.

[2]) Notulenboek der provision. comm.

[3]) In 1715 besloot het collegium medicum, dat vóór het apothekersexamen een tentamen zou worden afgenomen en daarvoor betaald zou worden $^1/_2$ dukaton (*f* 1.57$^1/_2$) vacatiegeld. Het schijnt, dat het collegie hiertoe besluiten mocht zonder het apothekersgilde te raadplegen. Van dit laatste blijkt althans niets

bewerking nog omslachtiger, was de unguentum apostolorum, die uit 12 verschillende stoffen bestond; ook emplastrum ranarum werd vaak verlangd; soms verontschuldigde de kandidaat zich dit praeparaat niet te hebben gemaakt, omdat het hem onmogelijk was »de levende kikvorschen en pieren te verkrijgen", die daarvoor noodig waren, en met 22 andere bestanddeelen tot de wording van dezen pleister bijdroegen. De dekens waren bij de bereiding tegenwoordig.

Van de scheikundige praeparaten wordt nu en dan vermeld regulus medicinalis, butyrum antimonii et cinnabaris, ens veneris, enz.; verscheidenheid is er echter niet veel, en de eischen blijven voor het practisch examen meer dan een eeuw achtereen dezelfde [1]). Men moest zich om toegelaten te worden bij rekest aan den raad vervoegen met overlegging der noodige stukken; een of twee gecommitteerden uit den raad woonden het examen bij.

Na 1715 werd, vóór men tot het praktisch examen werd toegelaten, een tentamen afgenomen, waarvan de eischen niet

---

[1]) Deze praeparaten vindt men in de Pharmacop. Ultrajectina. De eerste editie van deze pharmacopaea verscheen in 1656. In de opdracht, die door de vijf stadsdoctoren en de beide dekens van het apothekersgilde is onderteekend, wordt hulde gebracht aan de vroedschap der stad In de voorrede wordt uiteengezet, hoe bij de bereiding der geneesmiddelen de eene apotheker Cordus, de andere Renodaeus, een derde Bauderon volgt, waardoor de doctoren in groote onzekerheid verkeeren omtrent de hoeveelheden scammonium, opium, kolokwint en andere sterkwerkende geneesmiddelen, die in de samengestelde medicamenten voorkomen; daarom werd de Pharm Ultrajectina ontworpen. Ten einde zoowel de apothekers tegen bedenkingen als het publiek tegen te hooge prijzen te waarborgen, werd een prijslijst in de pharmacopaea opgenomen (pag. 96 en vv.); uit de prijsbepaling blijkt, dat men den apotheker zijn moeite voldoende vergoeden wilde; voor de simplicia werd geen prijs vastgesteld. Deze prijsbepaling is in de latere uitgaven van 1749 en 1779 niet meer opgenomen; een afzonderlijke prijslijst afgescheiden van de pharmacopaea had daarin voorzien. Het schijnt dat deze latere taxen meer bepaald dienden voor de prijsbepaling der recepten, die door de apothekers voor stadsrekening voor de armen werden gereed gemaakt. De tweede uitgave der pharmacopaea, waartoe in 1734 was besloten, kwam eerst 15 jaar later (1749) uit; de laatste editie verscheen in 1779, en bleef van kracht tot in 1805 de Pharm. Batava het licht zag. In de eerste editie wordt een scrupel niet op 20, maar op 24 grein berekend.

worden omschreven, doch waarvan de omvang wel zal zijn uitgebreid in verhouding tot de ontwikkeling der scheikunde; het examen bestond toen uit een tentamen, een examen en de proef. Het voorschrift, dat afwijzen geschieden zou voor een jaar en zes weken, werd niet gevolgd; wanneer er sprake is in het notulenboek van onvoldoend examen, wordt tevens vermeld, wanneer de kandidaat mag terugkomen. Zoo werd een kandidaat, die in 1715 zijn praeparaten niet behoorlijk gemaakt had, na 3 dagen daarin andermaal geëxamineerd. En dat dit niet alleen voor het praktische gold, blijkt uit een aanteekening van 2 juni 1785; een kandidaat voldeed toen slechts zeer middelmatig, kreeg den raad zich zeer ernstig te bekwamen, en deed den 16den juni her-examen. Hoewel men ook toen nog niet volkomen bevredigd was, werd hij toch toegelaten met een ernstige vermaning om zich verder »te bekwamen in 't grondwettige der pharmacie" ten einde niet alleen in naam, maar ook met der daad »als een pharmacopoeus rationalis nuttig te zijn aan de menschelijke maatschappije." Een ander, die bedreven bleek in de kennis der simplicia, doch in vragen »tot de scheikunde specteerende geringe blijken van kundigheid in die noodige konst," bleek te bezitten, werd met ernstige vermaning voor 4 weken weggezonden (1790). Na dien tijd slaagde hij niet alleen, maar gaf »zooveel genoegen" aan de examinatoren, dat zij hem aan de Edel-Groot Achtbaren aanbevalen [1]); het feit, wegzenden voor korten termijn, komt meermalen voor.

Meer regelmaat werd echter in den gang van het examen wenschelijk geacht, en een voorstel daartoe in 1790 gedaan [2]); ook werd gevorderd, dat de kandidaat de planten ook buiten de groeiplaats (den hortus) zou herkennen.

Nadat het gild was opgeheven, nam eene departementale com-

---

[1]) Een buitengewoon diploma werd n.l. niet verleend: wanneer de geëxamineerde echter bijzonder voldaan had, werd hij aan den raad, waaruit een of twee gecommitteerden het examen bijwoonden, aanbevolen.

[2]) Het examen zou dan bestaan uit 9 afdeelingen: 1 Divisio generalis pharmaciae, vegetabilia, animalia, fossilia, affinitates; apparatus pharmaceuticus, 2 Solutio, extractio, depuratio; 3 Precipitatio, evaporatio, destillatio; 4 Sublimatio, expressio, exsiccatio, 5 Comminutio, calcinatio, fusio; 6 de Salibus et crystallisatione; 7 en 8 Praeparationes variae; 9 Adulteratio medicamentorum.

missie, samengesteld uit doctoren en apothekers het examen af; de scheikunde trad meer op den voorgrond, en in plaats van de bereiding van 2 zalven of pleisters werd het maken van twee scheikundige praeparaten opgegeven. De plaatselijke commissie werd in 1804 samengesteld uit 3 doctoren, 2 apothekers, 2 vroedmeesters en 2 chirurgijns [1]).

De provinciale commissiën werden door de invoering der wet van 1865 van hare functiën ontheven.

De kosten van het examen waren tamelijk hoog; behalve dat de kandidaat al de benoodigdheden daarvoor zelf bekostigen moest, was hij verplicht aan de 9 leden der commissie presentie-geld te betalen, voor het zien van de simpliciekast *f* 14 te geven, ververschingen en eenen maaltijd aan te bieden, enz. [2]). Eenvoudig schijnen die maaltijden niet geweest te zijn, althans in 1795 wordt aan een kandidaat aanbevolen om »de luxe, die in vorige dagen met tegenzin van 't collegie plag plaats te hebben, in die dagen van bezuiniging te menageeren." »Burger Hoon vatte bij zijn examen dit zoo letterlijk op, dat hem moest worden aanbevolen, zijne praeparaten niet in zoo kleine hoeveelheid te bereiden, dat dit

---

[1]) Dit is de laatste opgave van het notulenboek van het collegium medicum.

[2]) Aanvankelijk was bij art. 5 der Ordonn. van 1655, voor ieder der aanwezige examinatoren *f* 2 vacatiegeld bepaald, die de kandidaat betalen moest, »sonder in verder oncosten gehouden te sijn;" in 1660 was de vacatie op verzoek van het gilde op *f* 3 gesteld.

Uit het notulenboek van de provision.-commissie (Arch. 1027) blijkt dat die kosten zeer toenamen; wij vinden daar opgegeven:

	Gld.	St.	Pen.
vaststellen van den dag voor het tentamen, 9 leden à 12 stuiv. p. pers.	5	8	
tentamen, 9 » ½ dukaton	14	3	8
examen, 9 » 1 »	23	7	
bode van het collegium medicum	6		
» » » » pharmaceuticum	6		
vuur en licht	5		
schrijven en teekenen van den bul met zegel	12	8	8
zien van de simpliciekast	14		

Daarenboven moest voor de intrede in het gild 36, 18 of 9 gulden betaald worden (zie blz. 216). De examinandus moest bij het tentamen ververschingen aanbieden of een souper geven naar verkiezing, op den examendag als hij geslaagd was ververschingen en souper of een diner geven.

verhinderde om over de bekwaamheid van den kandidaat te oordeelen.

In 1797 werd de maaltijd geheel afgeschaft, ten einde de onkosten »voor den proeveling zooveel mogelijk te menageeren," als vergoeding voor het derven der aan den maaltijd verbonden voordeelen, moest hij den bode betalen *f* 7 en 2 flesschen wijn geven.

Wanneer men in 't oog houdt, dat het praktisch examen soms van 's morgens 8 tot 's avonds half negen duurde (16 juni 1785, welk examen, horribile dictu! op *Zondag* werd afgenomen) is het gebruiken van ververschingen allezins begrijpelijk.

De volledige bevoegdheid tot het uitoefenen der pharmacie werd dus eerst na voldoend apothekers-examen verkregen; na volbrachten leertijd mocht ook een ongeëxamineerde knecht (wij zouden tegenwoordig zeggen assistent) zes maanden, en door bijzondere vergunning der vroedschap, drie maanden langer de apotheek eener weduwe besturen. Verliet deze assistent haar, dan moest zij binnen zes weken een ander hebben of de apotheek sluiten. In ieder geval moest voor het einde der negen maanden de knecht geëxamineerd zijn, wat in enkele gevallen met een gemakkelijker examen geschieden kon, onder verplichting van een aanvullings-examen, in geval de provisor of zoo als hij toen heette, meesterknecht, een eigen apotheek wenschte te beginnen.

Was de verhouding des apothekers tot de andere gilden bij de wet vastgesteld, ook ten opzichte van elkander en van het publiek waren zij verplicht zekere regels in het oog te houden. Zoo mocht volgens art. 12 niemand een leerknecht van een ander zonder diens goedvinden in zijn dienst nemen, wanneer de leertijd van dezen niet verstreken was, op boete van *f* 12. Geen apotheker mocht geneesmiddelen leveren aan hem, die bij zijn »confraters van de apothekarije" nog in 't krijt stond; de bode waarschuwde vooraf; werd de levering dan toch voortgezet, dan werd dit gemis aan collegialiteit beboet met *f* 6. Een zeker wel niet in alle gevallen, maar toch in mindere of meerdere mate krachtig middel om het niet betalen van apothekers rekeningen te voorkomen. Tegen te hooge rekeningen waarborgde artikel 20 der verordening, waarin het geven van gespecificeerde rekeningen werd voorgeschreven;

wanneer iemand meende, dat hem te veel was gerekend, zoo kon hij zich beklagen bij »den geregte deser stadt" op last waarvan de taxatie der recepten geschiedde door hem, die ze voorschreef, van eenige stadsdoctoren en van de dekens van het gild. De geneesmiddelen voor stadsrekening aan de armen geleverd, werden berekend volgens een taxe [1]), die in 1762 en in 1799 werd herzien. Dit geschiedde vooral, omdat de klachten der vroedschap over te hooge rekeningen der stads-apothekers steeds luider werden; en meermalen de wenschelijkheid werd uitgesproken om een stads-apotheek op te richten in het weeshuis, het kinderhuis of in een ander der openbare gebouwen. In 1752 was zelfs een tamelijk uitgewerkt plan daarvoor gemaakt, en aan de vroedschap van wege 't collegium medicum ingezonden, »in dier voege dat een apotheker een jaarlijks traktement hadde, aan de tafel bij den vader van 't huis at, van 't huis bewassen, bestopt en benaeit wierde, vrije woning hadde en een knegt op stadts kosten bij zich had." Het traktement zou *f* 400, dat van den assistent *f* 80 's jaars zijn; het voorstel werd echter niet aangenomen, en de stads-apothekers gingen voort met het leveren van geneesmiddelen, waarvan de rekening door de stads-doktoren nagezien en meestal goedgekeurd werd.

Wij zien, dat de doktoren steeds de voogdijschap over de zaken der pharmacie bleven voeren; eerst de omwenteling van 1795 en de daarop gevolgde opheffing der gilden maakte daaraan een einde. Eigenaardig openbaart zich op verschillende wijzen de zucht naar vrijheid reeds vóór de omwenteling, het apothekers gilde weigert aan de doctoren rekening en verantwoording te doen van zijn geld 1783; ook weigerden de dekens met de doctoren te vergaderen voor de winkelvisitatie, tenzij de busmeester ook werd opgeroepen. Den apotheker van Lienden werd in 1787 de leverantie van geneesmiddelen aan de stad ontnomen; zeker was hij in de oogen der vroedschap een te vurig patriot. Zijn opvolger Odé ondervond den terugslag in 1795, het eerste jaar der bataafsche vrijheid (!), toen aan van Lienden de leverantie weder gegeven en aan Odé ontnomen werd.

---

[1]) Notulen colleg. medicum, op pag. 20 is de geheele taxe, die in 1714 in plaats van de taxe der Pharm. Ultraj. werd aangenomen, opgeteekend.

Over den strijd, die tusschen de apothekers en de drogisten of tusschen de apothekers en de doctoren gevoerd werd, wanneer de grenzen der bevoegdheid werden overschreden, geven wij uit vrees voor te groote uitvoerigheid slechts een paar mededeelingen.

Het verbod aan onbevoegden om samengestelde geneesmiddelen te verkoopen, werd niet altijd streng gehandhaafd. Dat ook geheime geneesmiddelen toen reeds in zwang waren, blijkt uit een vervolging in 1712 tegen eene weduwe Vogel, die patienten genas met »poeder de simpathie". Om de antipathie, die de vroedschap blijkbaar tegen haar had, week zij uit de stad en ontging alzoo de boete. Telkens werd de verordening overtreden, die aan onbevoegden verbood geneesmiddelen te verkoopen en volgde dan herhaling of verscherping der oude ordonnantie. In 1739 werd echter aan de drogisten het verkoopen van enkelvoudige geneesmiddelen toegestaan, doch aan hen, zoowel als aan alle andere niet tot het apothekers-gild behoorende het gereedmaken van recepten en het verkoopen van samengestelde geneesmiddelen op boete van *f* 25 verboden. Van deze boete was $^1/_3$ voor den hoofd-officier, $^1/_3$ voor de aalmoesenierskamer en $^1/_3$ voor de armen. Hoewel meermalen onbevoegden wegens »disobedientie geactionneerdt" waren, bleek de winst, die met de wetsovertreding behaald werd, (ook in onze dagen geen zeldzaam verschijnsel) groot genoeg te zijn, om de boeten, die nu en dan beloopen werden, goed te maken [1]. De 10den april 1797 werd bij eene verordening bepaald, dat de drogist, die zich apothekers rechten aanmatigt, zal worden beboet voor de eerste maal met *f* 100, de tweede maal met *f* 200, de derde maal met verlies van burgerrecht en recht van inwoning. De doctoren, die geneesmiddelen leveren worden beboet met *f* 300, *f* 600 en verbod gedurende 1 jaar en

---

[1] Zonderling genoeg mochten kwakzalvers nu en dan hun geneesmiddelen verkoopen gedurende de kermis. Bij bijzondere vergunning werd in 1706 aan enkelen toegelaten des Saterdags op de markt daarmede te staan, nadat de middelen, die zij aanboden onschadelijk waren bevonden. Later nog, 1775, mochten zij met goedkeuring van het apothekers- en chirurgijns-gilde geneesmiddelen verkoopen en kuren doen, mits aan genoemde gilden betalende 8 stuivers daags.

zes weken de praktijk uit te oefenen, en de derde maal met *f* 900, verlies van burgerrecht en recht van inwoning. Wederkeerig werden deze boeten ook opgelegd aan apothekers, die zieken bezochten en geneesmiddelen voorschreven.

Betrekkelijk was de wet nog strenger voor bakers, die slaapmiddelen verkochten of toedienden, en daarvoor werden gestraft met verbod van hare functiën uit te oefenen en opsluiting in een werkhuis voor den tijd van een jaar en zes weken. De scherprechter, die zich met het »belezen" van zieken scheen op te houden, werd bedreigd met *f* 100, *f* 200, voor de derde maal verlies van het recht in de stad te wonen. Of het doel dat men met deze krasse bepalingen beoogde, bereikt werd, wordt niet gemeld.

Van de geschiedenis der pharmacie in ons land, is weinig openbaar gemaakt. Schijnbaar heeft het geven van een schets, die ons een blik doet werpen in een toestand der pharmacie in één stad, geen andere dan plaatselijke beteekenis. Vermoedelijk zal echter wat de hoofdzaken aangaat ook in de andere steden van ons land het apothekers-wezen op dergelijke wijze als te Utrecht zijn ingericht geweest, en zullen andere steden hebben nagevolgd wat in de academie-steden werd vastgesteld.

Te Maastricht, bestond volgens eene mededeeling, die de heer Mr. Franquinet de vriendelijkheid had mij te doen, vóór 1704 geen apothekers-examen. Eerst in dat jaar werd aangenomen, dat niemand te Maastricht »de apothekariën zal mogen exerceeren zonder haar bij den Magistraat te hebben aangegeven ende door den stadts-doctoren prealabelijck naar voorgaanden examen gequalificeert te wesen". Een *afzonderlijk* gild schijnen de apothekers te Maastricht niet te hebben gevormd. In hetzelfde jaar werd ook een winkelvisitatie door de stads-doctoren met den stadsontvanger en een der schepenen gedaan; uit het verslag blijkt, dat de toestand der apothekers veel te wenschen overliet; van de vooral in besmettelijke ziekten zeer veel gebruikte Theriaca en Mithridatium was te weinig bij sommige apothekers voorhanden, en was het voorschrift niet behoorlijk gevolgd, (wat met de groote samengesteldheid dezer middelen, moeilijk met zekerheid zal zijn uitgemaakt kunnen worden). De geneesmiddelen waren echter in het algemeen zeer verschillend bereid, en de voorschriften der phar-

macopaea Augustana [1]), die van ouds in Maastricht gebruikelijk was, werden niet door alle gevolgd; ook werd in verschillende apotheken verschillend gewicht gebruikt. De commissie drong er op aan, om spoedig op zulk eene wijze als de wijsheid en voorzichtigheid der vroede mannen geschikt zullen rekenen, in de leemten, die er bleken te bestaan, te voorzien.

Werkelijk schijnt daarin voorzien te zijn, en wordt er later van de apothekers een eed gevorderd. Zij verbinden zich daarbij geen vergiften, purgantia, braakmiddelen of abortiva te zullen afleveren, (zonder voorschrift), de recepten behoorlijk te zullen gereedmaken, geen andere in de plaats van de voorgeschreven geneesmiddelen, tenzij met voorkennis van den geneesheer te zullen geven, en geen Theriaca, Mithridatium, Diascordium noch andere dergelijke belangrijke middelen te zullen gereedmaken, dan nadat de bestanddeelen vooraf door de stadsdoctoren zijn nagezien [2]).

Mochten anderen zich opgewekt gevoelen om de geschiedenis der pharmacie in de stad hunner inwoning na te gaan, dan zullen allengs de bouwstoffen kunnen worden bijeengebracht voor eene geschiedenis der pharmacie in ons land.

Utrecht. Prof. H. WEFERS BETTINK.

Corn. Jansenius, bisschop van Gend. *a.* Hij schenkt der kerk van Hulst (zijne geboorteplaats) een ciborie.

Wij scepenen der stede van Hulst doen te wetene allen lieden dat voor ons commen ende ghecompareert sijn in persoon Pieter Loot, Pauwels Gheerolf, Corn. van de Marct ende Jan Loot vervanghende dander huerl. medegheselleu kerckmrs. vande prochiekercke der selver stede, te kennen ghevende hoe dat E. heere ende onse vader in Gode mijnen heere den bisschop van Ghendt D. Cornelius Jansenius doctoor in theologie duer zijn goede gre (gratie)

---

1) Uitgegeven te Weenen in 1646.

2) Het formulier is als volgt: Juramentum pharmacopolae. Statvtis et decretis hujus civitatis obediet, ac privilegia manutenebit; nulla venena purgantia aut vomitoria neque abortum facienda petentibus exhibebit, praescripta medicorum sive recepta rite preparabit, nec quid pro quo nisi de eorum consensu supponet; Theriacam, Mithridatium, Diascordium, nec majores aliquas compositiones preparabit nisi a civitatis physicis praevium fuerint inspectae.

ende duecht deser kercke ghejont ende ghegheven hadde (vut goede affectie ende faveur die hij tot dese stede zijne patrie es draghende) een zeer schoone vergulden cijborie. In recognitie van welcke ghifte de voorz. comparanten over hem ende huerl. naercommers in officie vuten name vande voorz. kercke heml. verbonden ende verobligiert hebben, zo zij verbinden ende verobligieren bij desen te doen celebreren alle jaere een messe van Requiem ten daghe dat de vader van mijnen voorn. E. Heere overleden es deeser weerelt ofte daernaer ten daghe vande aflivicheijt vanden selven E. Heere ende dat eeuwelick ende erfvelick eens tsiaers bij den pastoor wiens weke van predeken alsdan wesen sal daervoor hem betaelende vier stuvers. Ende boven dien van weghen der voorz. kercke ende zonder cost vanden hoirs van mijnen heere te selven daghe te doen distribueren den armen in aelmoesse zessentwintich taerwe brooden elck weerdich een stuvere, daervooren de voorn. comparanten veronderpanden ende verhijpothecquieren by desen generalick ende specialick alle de goede van voorz. kercke tsij erfvelick ofte andere, presenterende breedere versekerthede te doene zoo wanneer mijnen E. Heere ofte zijnen naercommers ende heretiers believen sal zijne Rme Dige. hertelick bedankende van tguent voorschreven is. In kennesse der waerheyt so hebben wy scepenen dese letteren beseghelt metten zeghele van zaeken der selver stede hieranne hanghende desen XXI van lauwe XV^c twee ende tseventich naer vutrecht.

Na. dat Corn. Janssen vader van mijnen E. heere overleet den 11 octob. XV^c XXXVIJ zalegher memorien.

Deze ciborie [hostie-kastje] is niet meer in de kerk voorhanden.

Hulst. F. CALAND.

Gruit- en hopgeld. (XXX, bl. 16.) Wat de Commentaires van Monluc vroeger voor den soldaat waren: la Bible du soldat, dat zijn de Handvesten van Dordrecht, door mr. Pieter Hendrik van de Wall, nog en immer voor den archivaris. Met de grootste schranderheid heeft hij den oorsprong en de beteekenis van meest elk in oude charters voorkomend en in onbruik geraakt woord nagespoord.

In zijne Aanmerkingen op de keuren, bij den Schout, Schepenen en Raad, omtrent het Gruiten gemaakt: *Grute Tordrecht ende boete vpten ghenen die vreemt Bier tappen.* 16. *mei* 1322 (Handv. van Dordr. I. blz. 151), zegt hij:

»Het is bij de Taal- en Oudheidkenners in verschil, wat men eigenlijk door *Gruit* of *Grute* te verstaan hebbe. Om mij niet op te houden met de bezondere gevoelens, welken elders in het breede te vinden zijn [1]), zeggen wij alleen, dat de gedagten van den heer VAN RHIJN [2]) ons toeschijnen naast aan de waarheid te koomen. Dezelven loopen hoofdzaaklijk hier op uit, dat *Gruit* niet anders geweest zij dan een soort van Gist, die men gebruikte om het Bier aan het gisten of *fermenteren* te maaken. Van welke gedagten de doorgeleerde SPELMAN [3]) mede niet vreemd was, houdende hij zulks voor een zeker Plantgewas of Kruid, 't welk de Brouwers in het Bier mengden. De aaloude Brieven, waar in van *Gruit* en *Gruitgeld* gesproken wordt, begunstigen, ten hoogsten, dat gevoelen. In een stuk van het jaar 988, wordt het uitdruklijk genaamd *Negotium generale fermentatæ Cerevisiæ, quod vulgo* GRUTT *nuncupatur* [4]). In een ander stuk van den elfden Mei des jaars 1338 *Jus Fermentandi* [5]). En, 't geen zulks te meer bevestigt, in eenen Latijnschen Brief van het jaar 1064 [6]), wordt de *Gruiter* beschreeven, als een Persoon, welke de stof toebereidde, waar door men de Bieren aan het rijzen of gisten hielp: want dus staat er: *Donavit eidem Ecclesiæ et fratribus inibi Deo Servientibus Scrutum* (lees *Grutum*) *ejusdem Oppidi, hoc est potestatem ponere & deponere illum, qui materiam faceret, unde levarentur cerivisiæ.* In de vroegste tijden pleeg men zig alleen van *Gruit* te bedienen, dog naderhand heeft men daar toe ook *Hop* of *Hoppe*, een Plant, die bij een' ieder' bekend is, gaan gebruiken. Dit benadeelde in den beginne merkelijk de Inkomsten van het *Gruitgeld*, dog gaf te gelijk aan-

---

[1]) Matthæus Anal. Tom. III, p. 258, in Not. Wagenaar, Beschr. v. Amst. I D., bl. 99 en 100. Pars, Katw. Oudh., door v. d. Schelling, bl. 190 en 479.

[2]) Aanteek. op de Hist. v. h. Utr. Bisdom, III. D., bl. 119.

[3]) In Glossar. voce Gruttum.

[4]) Bij Heda, Histor. Ultraj., p. 95.

[5]) Matthæus de Nobilitate, Lib. IV, pag. 910 en 911.

[6]) Bij Miræus, Oper. Diplom. T. I, p. 63.

leiding tot de invordering van het *Hoppengeld,* 't welk, van 's Graaven wege, even als het *Gruitgeld* ontfangen werd [1]). De heer WAGENAAR heeft derhalve misgetast, wanneer hij door *Gruit* de *Mout,* daar het Bier van gebrouwen wordt, verstaat. Zijne meening wordt ook ten duidelijksten wedersproken, niet alleen door deeze keuren, waar in *Gruit* en *Mout,* als verschillende zaaken, van elkanderen worden onderscheiden, maar ook door de hier onder aangetoogene Handvesten, welken tusschen *Gruit* en *Hoppe,* als Plantgewassen van éénerlei' aart, waar mede men gewoon was het Bier te gruiten, zeer weinig onderscheids maaken."

Zie voorts: W. C. Ackersdijck, Verhandeling over zekere belasting op het brouwen van bier onder de benaming van het regt van gruit van ouds in de Nederlanden hebbende plaats gehad enz., in de Verhandelingen v. d. M. der Nederl. Letterk. III. Dl. 1e stuk, bl. 179; Handvesten en Octroyen der stede van Vlaardingen, bl. 103 (3) en CXXIV; v. Oosten de Bruin, Haarlem en haare gesch. I, bl. 67; Beschr. van Bommel, in 't register, en vooral — zegt mr. P. v. d. Brandeler, Invent. v. h. Archief v. Dordr., 1e ged.,' bl. 9 in nota — J. A. Chalmot, vervolg op het Algem. Woordenb. van M. Noël Chomel, in voce.

Aan deze materie nauw verwant, liggen ook voor mij:

Tabor, Joh. Otto (resp. Wagner) de Jure cerevisiario. Argent 1656.

Schoepfer, Theod., de braxandi eidemque annexis juribus. Franckf. & Lips. 1677.

Jus cerevisiarium seu brevis deductio Juris braxandi & divendendi Cerevisiam civitatis Hildesiensis in toto Episcopatu, z. j. e. pl.

Oelzen, J. C. A., adv., ueber den Verfall der Braunahrung in Städten und Mittel solche wieder empor zu bringen. Hannover 1788.

Des Mecklenburgischen Adels und dessen Ritter-Güter wohlhergebrachtes Brau-Recht, Bier und Brandtwein in ihren Districten zu debitiren. 1706.

Eichhof, Fr. Aug., Geschichte und unpartheyische Untersuchung der Braunahrungsstreitigkeit zwischen Ritterschaft und Städten

---

[1]) Mieris, Charterb. II. D., bl. 256, 309. Bleiswijk, Beschr. van Delft, bl. 696. Matthæus, Analect. T. III, p. 260, 261.

in Chursachsen. Leipz. 1803. De inleiding geeft in noot 8 eene »Litteratur des Braurechts".

De Gruit en 't Gruithuis werden aan de aanzienlijksten in leen of pacht gegeven (vlg. o. a. Mieris l. c. II, 289, v. d. Wall l. c. I, 150, v. d. Brandeler l. c.), en 't was hieraan, dat de geslachten van de Gruyter (Gruitheer) en van den Gruythuys of Gruthuse den naam ontleenden Vgl. L'Espinoy, Recherche de la Noblesse de Flandres, p. 408: Il y a une famille de ce nom (de Gruutere) en ladicte ville de Gand, qui y tient réputation avec autres entre les nobles et plus riches, et possédant encore pour le présent plusieurs nobles terres et riches seigneuries, comme celle de Loovelde, Mariekerke, Vaernewyck, Exaerde et autres: et spécialement la Gruute de ceste ville, de laquelle ils portent le nom et les armes, qui sont de sable à six jumelles d'or. Vgl. Bijdrage tot de kennis van het geslacht van de Gruyter, en de aldaar aangehaalde bronnen. M°.

Dohna. (XXX, bl. 128.) De Dohnaas waren Pruisen. Sophia Theodora, dochter van Johan Wolfert van Brederode, den dapperen vader van den laatsten afstammeling van zijn beroemd geslacht en van Anna gravin van Nassau, was met een graaf Christiaan Albrecht van Dohna getrouwd, kolonel der lijfwacht van den prins van Oranje (Frederik Hendrik?) De moeder van dezen Christiaan was de jongste zuster van Amalia van Solms, Frederik Hendriks gemalin; tusschen deze beide valt Louisa Christina van Solms, eene andere zuster van Amalia, die de vrouw van gemelden Johan Wolfert van Brederode werd, na den dood van gravin Anna in 1636. Eene dochter uit dit tweede huwelijk trouwde den graaf Favianus van Dohna. We hebben hier nu eene dubbele combinatie van Brederode-Dohna. Wie van de twee heer en vrouw van Stavenisse zullen geweest zijn? Naar alle waarschijnlijkheid de laatste. Maar 't kan niet vóór 1679 geweest zijn, dat ze recht hadden dien titel te voeren. Immers in dat jaar was met den dood van Wolfert, den jongsten zoon van Johan Wolfert van B., de mannelijke lijn van 't geslacht der Brederoden uitgestorven, en vervielen de onderscheidene goederen, ook die in Zeeland, waartoe Cloetinge en Stavenisse behoorden, aan de res-

pectieve vrouwelijke leden der generatie. Zoo werd door huwelijk een graaf Dohna ook heer van Stavenisse.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

VRAGEN.

Scotten-polder. Kan iemand mij uit eene oude kaart of andere bescheiden ook eenige aanwijzing doen omtrent den Scotten-polder, welke eertijds op Wolfaartsdijk bestaan heeft?

Dezen polder vond ik vermeld in de Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland, medegedeeld door dr. H. G. Hamaker, opgenomen in n°. 29 van de Nieuwe Reeks van het Hist. Genootsch. te Utrecht, bl. 264—265 en 527.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Handelsvereenigingen vóór 1500. Is er ook iets bekend over handelsvereenigingen vóór 1500, hare strekking, doel, duur en werkkring? F. M.

Eenige luthersche predikanten.

Curaçao.

J. G. Muller kwam daar in 1757 als eerste predikant. Tot hoe lang is hij daar in dienst geweest?

Wie waren zijne opvolgers?

G. H. Pfeiffer was daar in 1784. Wanneer daar gekomen? Hoe lang daar gestaan?

J. Muller J. Az. stond er in 1803. Tot?

Deventer.

A. Millies werd daar in 1759 predikant. Tot hoe lang stond hij daar?

In 1782 kwam daar J. P. Schwenke. Hoe lang was hij daar in dienst?

Wie volgden hem op tot 1849?

Doesburg.

Th. Jutting vertrok van daar in 1804. Wie volgden hem op tot de komst van G. W. Krauve, en in welk jaar kwam deze laatste daar?

Doetinchem.

Was H. Bergh, die daar 1781—1796 in dienst was, de naaste opvolger van J. Brandes, die er tot 1779 stond, of stond daar nog een ander in 1780?

Wie volgde W. Goede, 1787—1789, op tot 1803?

Wie stond daar tusschen 1823 en 1826?

Essequebo.

G. M. Schmidt stond daar tot 1780. Wanneer kwam hij daar? Welke predikanten zijn daar meer geweest?

Groningen.

Wie was of waren daar luth. pred. van 1792 tot 1805? en tusschen 1811 en 1817?

Haarlem.

Wanneer overleed N. Boom, die er in 1758 kwam? en wanneer C. van Brands Holtzapfel, die er in 1766 in dienst trad?

Wie volgde dezen op tot 1784?

Wanneer kwam daar G. Wakker, die er tot 1820 stond?

Harlingen.

J. W. Feritz kwam daar in 1762. Tot hoe lang stond hij daar? en wie volgden hem op tot 1801? B. F. C.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

XV.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. Dirks.

604. 1580. Cat. *P. Smidt van Gelder*, n°. 1037. Legp. Vz. Twee gevouwen handen, waarboven eene kroon en onder 1580. *Trow istt noch meinn Schaden.* Kz. Een beeld met eene kroon in de linker- en eene lans in de regterhand. *Zwiffel nit Gott sal trow lon braden* (*berathen,* toeschikken, toezenden). Verguld zilv. In MSS. *v. Gelder*, n°. 1385, op 1575, een dergelijke.

605 z. j. als n°. 604, doch andere stempel. Vz. z. j. in plaats daarvan een kruisje: *Trow ist noch mein Scha.* Op de Kz. houdt

het beeld in de regterhand de kroon in de hoogte, met de linker de lans naar beneden. *Zwifel nit got sal trou lon* (*loon*) *be*(*rathen*). Koper.

606. 1581. *v. Orden*, II, blz. 143 merkte op, dat de kz. van den tweeden legpenning bij *v. L.* I, blz. 297 (2) een *granaatappel*, (ook op n°. 1 en 3) *drie lelies* en *twee olijftakken* laat zien. Door den eersten wordt *Portugal*, door de tweede *Frankrijk* en door de derde *Spanje* aangeduid.

607. 1584. *v. L.* I, blz. 305 (3). Legp. van Arras. Vz. met (15) (84). Kz. met 1581. De heer *L. Deschamps des Pas* in zijne belangrijke *Notice sur les Jetons d'Artois* (*Revue* 1863, p. 1—43 met 9 platen) heeft op pl. IX (56) dezen penning nog eens afgebeeld en zegt er p. 42 van, dat deze eerst in 1584 kan geslagen zijn, omdat de munt te Arras eerst in 1582 werd opgerigt. Zijne bestrijding van van Loon's opmerking over »het *muijsje*", lees *rat* (*Arra*(*s*) (wapen van die stad) als herkomstig van Sinte Geertruid's staf, l.l. p. 42, heeft *Deschamps* in zijn *Supplement aux jetons d'Artois* (*Revue* 1868, p. 317—318) herroepen. »Donc il est bien avéré qu'il y a des rats le long de la crosse de sainte Gertrude." Reeds op een zegel uit de 14de eeuw ziet men de moedermaagd met het kind Jezus, het omschrift *cité* en een *rat*.

608. Z. j. Eeuwigdurende Almanak, *v. L.* I, blz. 307. Zie *v. Orden* II, blz. 148—149, *v. Orden* en *Schinkel*, *Bijdragen*, blz. 26. *Hist. Tijdschrift*, 1842, blz. 83, enz.

609. 1581 (?). Onder n°. 555 (1577) hebben wij een penning van *Anthonius Muys*, oud 41 jaren, medegedeeld door *de Jonge en de Vries* II, blz. 25—27 aan den in 1577 overleden Burgemeester van Schiedam van dien naam toegekend. Er bestaat echter nog een ovale zilveren penning, afgebeeld in de *Revue* van 1851, pl. III. Vz.: Regtsgewend borstbeeld van een er zeer oud uitziend man met spitsen neus, ingevallen mond, in burgerkleeding, te weten wambuis met knoopen en omgeslagen kraag. Omschrift: *Antonivs Mvyes œt*(*atis*) 68. Kz.: De godsdienst staande op den dood, rustende met den regterarm op het achter haar geplaatste kruis en in de opgeheven regterhand een bijbel, althans een met een lint gesloten wordend boek, houdende. Achter haar een kerk? Boven haar *Religio* (Godsdienst). In 1851 werden in de *Revue*, p. 94 ophelderingen

over dezen penning, toen bij den heer *J. van Dam D. Wz.* te Rotterdam berustende, gevraagd. In 1858 werd die (Cat. *J. van Dam D. Wz.*, n°. 669) voor *f* 16 verkocht en onder n°. 668 onze n°. 555 in koper *f* 1.50 met de bijvoeging: »*welligt* de Burgemeester van Schiedam." Nu troffen wij onder de vijf *Antony's Muys van Holy*, bij *de Jonge* c. s. t. a. p. vermeld, er een aan, die in 1572 Burgemeester van Schiedam was, in 1581 overleed en drie kinderen naliet, waarvan een, *Wouter*, Procureur-Generaal van Holland werd. Zijne vrouw was *Maria*, *Allards* dochter. Over Geldersche *Muysen* zie den *Navorscher* XXVIII (1878), blz. 93, XXIX, blz. 46—49, XXX, blz. 136—138. Ik vind daaronder echter geen een *Antonie*. ☞ Den *Navorscher* aanbevolen.

610. 1581—1612. Ernestus, Keurvorst van Keulen, bisschop van Freysingen, Hildesheim en Luik. Penning. Vz.: Regtsgewend b.b. in geestelijk gewaad, *Ernestvs Bavariæ dux*. Kz.: De aardbol, Europa en een gedeelte van Afrika toonende; aan den Noordpool een (*Alziend*) *Oog*, volgens het woord *Omnia* daaronder geplaatst. Boven de door 47 sterren omringde bol, ziet men nog eens het alziend oog. In de *Revue* 1878, pl. 3 (9), p. 73—74, medegedeeld door Graaf *Nahuys*. Vgl. *Renesse*, pl. 41 (30), 1, p. 98 (IV—V). *Revue* 1851, p. 232, n°. 20.

611. 1581. Uit de stadsrekening van Nijmegen. »Een gulden penningh den heer Canselier (*Elbertus Leoninus?*) vereerd." *De Voogt*, *Aant.*, blz. 13. Het waren echter niet altijd penningen opzettelijk daarvoor vervaardigd. Zie 1594 op *Jerem. Bastingius*.

612. 1581. Presentiep. van Groningen bij *Hooft v. Iddekinge*, t. a. p. blz. 11, n°. 3, pl. n°. 3—4.

613. 1581—1585. Gouden penning hangende aan drie ketens. Vz,: Een altaar: twee slangen lekken de daarop omhoog rijzende vlammen. Op het voetstuk daaronder leest men: *M. willem eueraerts Pensionaris.* Omschrift: *Religione et providentia* (Door godsdienst en voorzicht). Onder het altaar: S(*enatvs*) P(*opvlvs*) Q(*ve*) A(*ntverpiae*). Op de kz. in een rozenkrans een arend, het wapenschild van Antwerpen, vasthoudende; daaronder: *Simp. ter* (*Simpliciter?*) *Everaerts* spreuk? Graaf *Nahuys* berigt ons in de *Revue* 1872, p. 366—367, dat de stempel van dezen penning, afgebeeld t. a. p. pl. *g*, n°. 32, nog in het Antwerpsche archief berust, alwaar W. E.,

van 1581—1585 toen (16 Aug.) Alexander Farnèse Antwerpen innam, Pensionaris was.

614. 1581—1585. In den *Navorscher* II, blz. 125 heeft mr. W. H. C(*ost*) J(*ordens*) van Deventer een schaal en penning van *Andries van der Muelen*[1]) van Antwerpen aldus beschreven: Schaal van verguld zilver, in middellijn groot 20 Ned. duimen, bevestigd op een voetstuk hoog 15 duim, waarop, onder anderen, afgebeeld wordt een altaar, aan twee zijden het wapen van Antwerpen vertoonende. Om den rand staat: S. P. Q. A. *Andreae van der Mvelen ob egregiam operam in sopiendis dissidiis quae religionis ergo ingrvebant, gratitvd(inis) monvmentvm.* (De raad en het volk of de gemeente van Antwerpen aan *Andries van der Muelen* als een gedenkteeken van dankbaarheid voor uitstekende diensten bij het sussen van tweespalt ter zake van den godsdienst).

Penning van verguld zilver, in middellijn groot 3.8 duim. Vz.: Het wapen van Antwerpen. En daaronder S. IMP. TER. Kz. (zeker ook het altaar c. a. als op n°. 613). Randschrift: *Religione et providentia.* In het midden: *Andries van der Mvelen Schepen* (en daar onder) S. P. Q. A.

In den *Navorscher* III, blz. 120—121 deelde *Jhr. Rammelman Elsevier* mede, dat ook aan *Andreas van der Muelen*, één der Antwerpsche raadsleden die om der godsdienst wille buiten hunne vaderstad in ballingschap rondzwierven, door *Johannes Molanus* van Breda zijn zeer zeldzaam voorkomend historisch gedicht in vijf boeken (Lugd. Bat. 1605) getiteld *Antverpiados* Libri V, is opgedragen.

615. 1582. *Fovet et discvtit. Zij koestert en verjaagt,* d. i. de zon, die na het verdrijven der wolken het aardrijk met hare stralen koestert. Dit zinnebeeld, omringd van deze spreuk, ziet men op de vele penningen ter eere van François hertog van Alençon (*v. L.* I, blz. 309—311) in de Nederlanden in 1582 geslagen. Men brenge deze spreuk echter niet in verband met het denkbeeld, alsof François de wolken en nevelen, die *toen*, in 1582, den politieken horizon van Nederland bedekten, zoude verjagen. Neen, het was reeds in 1570 zijn leenspreuk, volgens zijn legpenning

[1]) Zie ook *Cat. Arti* 1880, n°. 138, dergelijke schaal aan *Jan Godin* 21 Nov. 1581 geschonken.

van dat jaar, afgebeeld door *J. de Fontenay* in zijne *Nouvelle Etude de Jetons*, Autun, 1850, p. 54.

616. 1582. *v. L.* I, blz. 310 onderaan. Nederland in de gedaante van eenen gekroonden *man*, lees: *vrouw*. (*Videtur mamma in exemplari nostro*, en bij *v. L.* I, blz. 331 wordt Nederland ook als vrouw afgebeeld.)

617. 1582. *v. L.* I, blz. 311 (2). *v. Orden* II, blz. 151 (2) zegt met *langen* baard, lees: met *meer* baard dan op n°. 1.

618. 1582. v. L. 317. Legp. van Atrecht of Arras. Met en zonder *Arras* boven het schild, afgebeeld in de *Revue* 1863. pl. VIII, n°. 54—55. Zie ald. p. 40.

619. 1582. v. L. I. 318. *Twee* noodmunten van Audenaarden. *Malliet* heeft *zeven* op pl. VIII, waarvan n°. 1 suspect. Zie over deze *G. van Orden, Alg. Konst- en Letterbode* 1828, n°. 5, blz. 71—78 en n°. 6, blz. 86—91. *Tijdschrift* II, blz. 154. *Messager de Gand*, 1826/1827, p. 349—362. Dr. *J. van der Meersch, Notice sur les monnaies obsisionales d'Audenaerde* (1582) *Revue* 1849, p. 283—327, pl. X. 1—7 en *Revue* 1866, p. 239—240.

620. 1582. Munten van den hertog van Alençon als Landsheer van Braband en Vlaanderen, *v. L.* I, 321 (1—3). Zie *L. Deschamps de Pas. Les monnaies de Flandre pendant la période des troubles des Pays-bas* (1577—1584), *Revue* 1878, p. 177—233, in het bijzonder II, *Le Duc d'Alençon*, p. 198—204. Den rijksdaalder (1) had de heer *L. Deschamps de Pas* nooit gezien. Het leeuwtje wijst Gent als muntplaats aan. De halve Rijksdaalder (2) heeft bij *van Loon* het muntteeken van Antwerpen. Bij *Deschamps*, *Revue* 1878, p. 202, pl. XIII, (9) echter de fransche lelie. Verder zijn aldaar afgebeeld pl. XIV (10), de *Liard* van koper, en pl. XIV (11) de *Guyot* van koper.

De XII *Ghent-Myten*, *v. L.* I, 321 (3). De Gentsche *myten* zijn mede beschreven en afgebeeld in de *Revue* 1878, p. 223—233, p. XVII en XVIII. Zie ook *C. P. Serrure Munten te Gent geslagen* 1581—1584. *Vaderl. Museum* III, Gent 1859/60, blz. 77—89. *v. Gelder*, n°. 1064—1065 en 1101. *Renesse*, n°. 34861—34863, *v. Loon* I, 332, enz.

621. 1582. Strooipenningen van den hertog van Alençon (n°. 1.) *v. Orden*, II, blz. 154—155, merkt op dat »deze (de grootste) altijd voor komt met NT bij de kroon, en (15)82 onderaan, waarschijnlijk door *van Loon* over het hoofd gezien." Later bij n°. 3

zegt hij »de letters N. T. op n°. 1 laten zich slecht bepalen. De zaak is dunkt ons echter zeer eenvoudig. De omschriften van n°. 1 en 2 zijn op de Kz. op (1) *Concordia res parvae crescvn* en op (2) *crescv*. Men voege de *nt* er bij en men heeft het volledige woord *crescvnt*. Misschien hebben sommige exemplaren van n°. 1 ook *crescv*. Ik bezit er een met *crescvt* en N-T en 82. — Moeijelijker is het te verklaren hoe deze zelfde letters N T op de gouden nobels en den halven gouden nobel van Gent (afgebeeld in de *Revue* 1878, pl. XV, n°. 16—17 en pl. XVI, n°. 18) gekomen zijn omdat deze de spreuk (maar op de keerzijde) voeren van *Nisi dominvs cvstodiat civitatem frvstra vigilant eam* 1581. — *Serrure* t. a. p. blz. 85 zegt: De zin dezer letteren is tot hiertoe onverklaard gebleven en *Deschamps* l. c. p. 222 (1) zegt »Malgré tous mes efforts, il m'a été impossible d'expliquer ces deux lettres qui se trouvent dans le champ du noble ainsi que sur les demi-nobles. Les hypothèses que j'ai pu faire ne me paraissent pas plausibles. Je m'abstiens de les reproduire. — Wij wagen het echter met de volgende gissing voor den dag te komen. »De Gentenaars, zegt *Serrure*, t. a. p. blz. 84, »waren op eens zoo Alençons gezind geworden, dat zij reeds vóór zijne inhuldiging hier te lande eene medaille ter zijner eere in 1581, (zie *van Loon*, I, 292) lieten slaan. *Anjou* toch legde reeds den 23 febr. 1581 te Bordeaux den eed in handen der Staatsche Gemagtigden af en beloofde »ten uytersten voor het einde van Grasmaand in de Nederlanden te zullen zijn." Doch hij stapte uit Engeland komende, eerst den 8 of 10 febr. 1582 te Vlissingen aan wal en werd eerst den 23 juli 1582 te Gent gehuldigd (*v. L.* I, 319). De strooipenningen bij *v. L.* I, 320, 1 en 2 met *crescvn* en *crescv* dragen geen jaartal en zullen wel reeds in 1581, toen men den prins al in april verwachtte, geslagen zijn *vóór dat de nobelstempels gegraveerd werden*. Zouden nu die N T door een *lapsus* van *Coenraet de Bock* (zie *Serrure*, blz. 81) ook van de *strooipenningen* op de nobels kunnen zijn overgegaan? Ook op hunne *munten* hadden die van Gent in 1581 reeds zijn gezag erkend, zegt *Serrure* t. a. p. De graveur kan gemeend hebben dat die N T onafscheidelijk waren, al hadden ze op de in Maart-April 1581 zeker haastig gesneden strooipenningen, alleen de beteekenis van aanvulling van het afgebroken woord *crescv*.

622. 1582. Gedenkp. Inhuldiging van den hertog van Alençon, als graaf van Vlaanderen. Ook met *aet.* 28 onder het geknotte armstuk, Cat. *J. van Dam D. Wz.* te Rotterdam, n°. 880 *f* 17-50. (Kabinet van H. K. H. Prinses Marianne der Nederl.) = *v. Orden* II, blz. 156.

623. Z. j. Door *v. L.* I, blz. 327, is op 1582 geplaatst n°. 2 de Vroedschaps-penning van Dockum. Hiervan bestaan vijf varianten, als 1°. *Zonder afsnede* = *v. L.* I, 327 (2).

2°. *Met een afsnede*, waarop het slot rust. Deze is dikker.

3°. *Met een kabelschrift.* Deze drie zijn van dezelfde grootte, maar

4. Als *van Loon* I, 327 (2) *met den ondergrond*, is wat grooter, en

5°. *Zonder ondergrond*, is ook wat grooter. Zie *Gids Hist. Tent. van Friesland,* blz. 92, n°. 127—131. Thans alle in het kabinet van mr. A. Looxma IJpeij te Leeuwarden.

624. 1582. Op de verdelging van Hondschote en de vlucht van de inwoners naar Nieupoort. (Klein penningje). Kz. Het wapen van Nieupoort, zijnde een klimmende leeuw in eene boot. Kz. 1582 *Honscota destrvcta ejvs incole neoportum fvgati hec fecere* Afgebeeld en beschreven door *C. P. Serrure* in zijn *Vaderlandsch Museum*, Gent 1863, V. blz. 404, die verwijst naar *Piers, Histoire de la Ville de Bergues St. Winox.* — *Notices historiques sur Hondschoote*, etc. St. Omer 1833, in 8°.

625. Z. 2. Bij Alençons inhuldigingspenningen, *v. L.* I, 309—311, voegen wij den zeer fraaien penning door graaf Maurin Nahuijs medegedeeld in de *Revue* 1878, p. 69—71, afgebeeld pl. n°. 3(7) Vz. Regts gewend borstbeeld. Omschrift: *Antonivs Calmone aet. an.* 34. Achter het hoofd *p. p. r.* Kz. Een rozeboom met ontbloote wortels uit den grond getrokken of daarop rustende. Omschrift: *Difficvltas initii ferenda.* De moeite van den aanvang moet men dragen.

Deze fransche edelman, heer van Saint-Cheron, vergezelde den hertog van Alençon bij zijne intrede te Antwerpen op 19 febr. 1582 en te Gent op 15 julij 1582. Hij stierf in 1585. Zie verder over hem de *Revue* t. a. pl.

626. *v. L.* I, 332/333. Over den Cri de guerre of het veldgeschrei, *Silly*, *Silly*. Zie *Dietsche Warande,* IX, blz. 232.

627. 1583. *v. L.*, I, 336. Vijf kleine zinnebeeldige penningen op de voordeelen door de Spanjaarden behaald.

N°. 1/2. De *haas* is de *vrees*, n°. 2 Kz. Het *hert* in den *slakkenhoorn beklemd* is de *hertog* van Alençon, wiens zaken den *slakkengang* gaan. De *slang* of adder zijn de *geuzen*. Zie *van Loon*, I, 127, waar rondom den slang het woord *gevx* staat, en *v. L.* I. 319, waar koning Philips den adder en basilisk vertreedt. Omschrift uit Psalm 91 vs. 13. *Svper aspidem et basiliscum ambulabis.*

Op n°. 3 ziet men *vijf* zamengebonden pijlen; de *vijf* de koning getrouw gebleven gewesten. De geuzenslang die ze omkronkelt, belaagt ze wel, maar het omschrift: *Vis nescia vinci*, (*eene magt niet te verwinnen*) duidt den te verwachten voor de Spaanschgezinden gunstigen uitslag aan. De *kapel* zal omhoog stijgen (3 en 4) al moge de *krab* haar *even* vasthouden. De straf volgt die euveldaad. Vz. van n°. 4. Het schitterende Antwerpen, de *kapel* moge door de *krab* (*den hertog*) besprongen zijn, de *koning* (*honorate regem*) zal hem en de zijnen straffen.

628. 1583. *Hubert Goltzius*, geb. te *Venlo* in 1526, en niet, zoo als op den penning van *Simon* staat, in 1525, schilder en penningkundige, overleden in 1583. Zie over hem *C. P. Serrure* in zijne *Notice sur le Cabinet monétaire de S. A. le prince de Ligne*, Gand 1847, p. 3—12, p. 32—33. *Durand*, p. 80—81.

629. 1583. Presentiepenningen van Groningen. Afgebeeld door Jhr. *J. E. Hooft van Iddekinge*, t. a. p. onder n°. 2 en 3. Zie n°. 4—7, blz. 11.

630. 1583. Godsdienstige draagpenning. Vz. Christus aangebeden door de drie magi. In de afsnede *Anno* MDLXXXIII. Kz. Christus onder het kruis bezwijkende. Daar boven de kruisteekenen. Omschrift XRS. FACT. EST. PRO. NOB. OBED. VSQ. AD. *Christvs factvs est pro nobis obediens vsque ad* (mortem). Dit laatste woord is door een *doodshoofd* aangeduid). Medeged. door *Hooft v. Iddekinge*, 18$\frac{9}{24}$79.

631. 1584. Zoo algemeen de legp. *v. L.* I, 344, op het vermoorden van Prins Willem I (*v. L.* I, 344) is, zoo zeldzaam is de gedenkpenning daarop. Zie *van Orden* II, 167 en verder Cat. *de Vries*, (Jan. 1854) n°. 680 als groote Gedenkp. Z. 4 : 1, iets kleiner dan bij *Bizot* blz. 46, *Meijer*, *Aanwinsten* 1855, blz. 2, »hebbende dezelfde figuren en omschriften als de aangehaalde legpenning."

632. *v. L.* I, 353 op 1584 is van 1559, volgens het omschrift: *Hans van de Broeck aet.* 37, a⁰. 1559. (Zie onze n⁰. 264.) Aldaar bij te voegen achter *Pinchart*, *Revue* 1854, p. 235. *Hist.* p. 23. De heer R. Chalon deelt nog in de *Revue* 1852 p. 240 mede, dat *Hans van de Broeck*, generaal-aalmoesenier of administrateur der hospices (liefdadige instellingen) te Antwerpen in 1572 en schepen aldaar in 1577 was.

633. Kz. als *v. L.* I, 353. Z. 24½ W. Vz. met *Artibvs qvisita gloria.* Roem door de kunsten verkregen. Dus geheel een zinnebeeldige penning. *P. Smidt van Gelder*, n⁰. 1169 (1846). *Munnicks van Cleeff* I, 1861, n⁰. 798 *f* 13.

634. (1584,) Bijzonder fraaie met graveerwerk versierde, ovale, gouden draagpenning. Voorz. Bb. van Prins Willem I. Omschrift: *Gvill. d. g. pr. Avriac. Co. Nassav.* Kz.: Een ijsvogeltje in zinnebeeldig bijwerk. Omschrift: *Saevis tranquillvs in vndis.* (Vergelijk *van Loon* I, 109, 241, 284 en 346) in gouden geëmailleerden rand met oogje. Z. 29,9. Volgens Cat. *Westhoff*, n⁰. 706, eenig exemplaar. Vroeger bij *de Smeth*, n⁰. 704, 19 Eng., 16 Azen *f* 41.15. Later bij *de Roye* n⁰. 667. W. 30 w. goud *f* 125.

635. 1584. Gedenkp. Vz. Regtsgewend bb. in krijgsgewaad. Omschrift *Hidde. Sybrens Hopman Aeta(tis) svae* 32. A⁰. 1584. Links van het bb. BE, regts AG. (*Bij Edel Achtbare Gedeputeerden* (*geschonken*)? Zie *Vrije Fries*, IV, blz. 61 (38) Kz. wapen (Fogelsang?) Omschrift: *Godt oprecht maeckt van een meester* (*e*)*en knecht.* Afgebeeld t. a. p. blz. 52. De stempelsnijder was C. L., te lezen in den geknotten arm. Als *uniek* verkocht, Goud 41.5 onder n⁰. 387, 5 Septb. 1877 bij *Bom*, *f* 275, aan Nederl. Rijks-Museum [1]). Er bestaat echter nog een zilveren. Zie *Vrije Fries*, IV, blz. 52(21).

636. 1584. Gest. penningje ter eere van *Maximiliaan van Cruiningen*, bevelhebber der artillerie. (Cat. *van de Poll-Bonn*, 1867, 7 octb., n⁰. 251. K. = *Aanw. K. Pennk.* 1876, blz. 19). In zilver in kon. PK. van België. (Bibl. Royale) *Revue* 1862, pl. XV. (2)

---

[1]) Voor Prov. Friesch Museum bood ik tot *f* 270 na n⁰. 380 de ◇ van 1581 (n⁰. 380) mede van den *fenrich Hid. Sibrants* voor *f* 300 te hebben gekocht. Zie over dezen ook ons n⁰. 597.

p. (347—349 par *M. Camille Picqué.* Vz. Links gewend bb. *Max. a Crvninghen tor. (mentorvm) ad bel(vm) æne(orvm) dvx.* In de afsnede; *Æ.* 29. Kz. De naam van Jehovah, stralende van licht, boven een obelisk met een bol gekroond. Omschrift: *Esperance et constance* 15—84. *Maximiliaan van Cruiningen,* geb. in 1555, werd met *Bossu,* den 11 october 1573, in den zeeslag voor Enkhuizen gevangen genomen. Willem Prins van Oranje schonk hem in 1576 de vrijheid. In 1577 verliet hij de Spaansche zijde en ging in dienst der Staten over. In 1584 was hij veldtuigmeester, doch als katholiek, moest hij die betrekking bij de komst van Leicester (1586) nederleggen. Nog andere betrekkingen bekleedde hij korten tijd, totdat hij in 1596 *Eva,* barones *van Inn- und Kniphausen* huwende, van de Staten *f* 1500 ten geschenke ontving en zijne benoeming als gouverneur van Ostende. Later tot aan zijnen dood in 1612, was hij lid van den staatsraad voor Zeeland, enz. Zie den heer R. Chalon in de *Revue* 1862, p. 347—349.

637. 1585. *v. L.* I, 356 (1—2). Tot lof van den hertog van Parma, bij de belegering van Antwerpen. Penningplaat, *Alexander Farnesisvs P. et P. Princeps,* (*P. Smidt van Gelder,* n°. 1174) (Lood), *'t Hooft,* n°. 360. Z. 24, met het bb. ook iets anders. Deze zal zijn *van Orden* II. blz. 171. Vz. van n°. 2, »met verschil in omschrift en zonder het jaar zijns ouderdoms."

638. 1585. *v. L.* I, 356 (2) Zeeuwsch Gen., n°. 265 in K. met *Alexander Farnes. Par. Pla. Prin. Belg. Dvm Gub.*

639. 1579—1585. *v. L.* I, blz. 357. Zeer zeldzaam legpenningje van *Robert de Melun,* ook afgebeeld in de *Revue* 1863, pl. VIII (51) en bij *van Hende, Numismatique Lilloise,* pl. 43, n°. 411 [1]). De heer *L. Deschamps de Pas* (*Revue* 1863, p. 38) dezen penning beschrijvende, zegt dat *van Loon* t. a. p. aan *Robert de Melun* een ander wapenschild toewijst dan het door hem beschrevene (d'azur à sept tourteaux de gueules posés trois, trois et un, et au chef d'or ayant une étoile en franc-quartier), vermits hij hem »une bannière de gueules sous un chef d'hermines" toekent. Doch *wapen* en *banier* kunnen verschillen en de wapenkleuren zijn bij *van Loon*

[1] *Van Hende* p. 153 plaatst den penning op 1585. *M. Preux, Revue* 1866, p. 409, tusschen 1579 en 1585

dezelfde. Volgens *Deschamps* is deze penning geslagen ter herinnering der verheffing van de *heerlijkheid* van Roubaix tot een *markiesaat* (1579). In de *Revue* van 1866, p. 410—412, deelt de heer *Preux* van Douai twee inventarissen mede, zijnde het tweede na den dood van Robert van Melun, vicomte van Gent, gouverneur van Artois enz. (in April 1585 voor Antwerpen gesneuveld) gemaakt. Den 9 Junij 1576 was hij getrouwd met Anna d'Aymeries, weduwe van Maximiliaan van Melun. In het inventaris van Juli 1585 wordt gewag gemaakt van »cent trente cinq jectz d'argent armoiés des armes de Meleun avecq la devise de feu M. le marquis." Ook de graaf van Limburg-Stirum deelt in de *Revue* 1867, p. 434 een extract mede uit een inventaris, waarin sprake is van »trois cents jettons le tout d'argent, aux armes de Son Excellence Demoiselle Mademoiselle Marie-Lidie-Albertine de Melun, † 13 Decembre 1746. (Maar zouden dit wel dezelfde zijn?)

640. 1585. *v. L.* I, blz. 360 (1). Op de oprigting van een eerezuil voor den hertog van Parma. *V. Orden* II, blz. 173 zegt: Deze komt ook voor met het b.b. en het omschrift als *v. L.* I, blz. 356 (1), d. i. als bij *Munnicks van Cleeff* I, 1861, n°. 806, met »het omschrift niet onder het borstbeeld doorloopende". Voor het overige gelijk 360 (1) *f* 20. Z. Bij *de Roye*, n°. 683. *f* 20. Z. Vz. = 356 (1). Kz.: De figuren aan den kolom geheel anders dan 360 (1). Ook alzoo bij *van Duren*, n°. 548.

641. 1585. Ter eere van Aartshertog Ernest van Oostenrijk. Vz.: b.b. regtsgewend. *Ernestvs d. g. archi. avs. d. bvrg. co. T(yrolis).* Kz.: Boven het jaartal 1585 in een compartiment geplaatst de aartshertogelijke kroon en het omschrift: *Soli Deo Gloria, God alleen de eere.* Op de kz. ziet men nog: C(*onrad*) B(*loc*) f(*ecit*). Zie *Pinchart*, p. 33.

642. 1585. Gedp. »waarschijnlijk op de Revolutie in de Nederlanden." Vz.: B.b. *Espoir. me. conte. C. Dach aet. so* (lees: *sv(ae)* 34. 1585. Kz.: Een schaapherder met schapen. *Peist* (peinst, denkt) *om den vvtersten dagh.* (Mm. 29. Z. *f* 6.50 bij *de Roye*, n°. 678. Reeds vroeger bij *Becker*, n°. 287 *f* 12.25, (die verwijst naar *de Smeth*, n°. 727. 1 Lood 5 Eng. *f* 3.25.) Gr. $41^1/_2$. *f* 23.20). Ook bij *van Duren*, n°. 543, met dezelfde toekenning. Ons komt het voor een persoonlijke en geen algemeene penning te zijn van

C. Dach, oud 34 jaren in 1585. ☞ Wie kan omtrent dezen iets mededeelen?

643. 1585. Geel koperen muntje van Zieriksee, afgebeeld bij *Bizot* (fig. 20), door sommigen (*v. Orden, Tijdschr.* II, blz. 174)' als *noodmunt* beschouwd; door anderen als ruilmiddel voor de arme lieden bij den aankoop van levensmiddelen, meer waarschijnlijk presentiepenning voor de schepenen, Cat. Zeeuwsch Gen. n°. 267, ook bij ons: *wijnpenning?* als in Groningen, Nijmegen?

644. 1585. *R. Dodonaeus* door *Jouvenel*. Mm. 46. Cat. *Noot-Nagel*, n°. 226.

645. 1585. Als n°. 644 maar kleiner. Cat. *Noot-Nagel*, n°. 227.

646. 1586. *v. L.* I, blz. 358 (3). Maastrichtsche legpenning van 1586 volgens den tekst blz. 359. De plaatsnijder heeft verzuimd 1586 in te voegen in de afsnede, of liever 15—86 gescheiden door de *vijfpuntige* ster van Maastricht. Een koperen legp. bij mij heeft deze vz.: Groot wapenschild van Spanje. Omschrift: *Philippvs d. g. hisp. rex dvx b.* en niet *dns. brab.*, zooals *v. Orden*, n°. 922 heeft, alwaar 15 ✲ 86 ook ontbreekt.

647. 1586. Ter eere van Ernest, aartshertog van Oostenrijk, landvoogd der Nederlanden. Vz. als *v. L.* I, blz. 443 (2). Kz. als n°. 1, doch veel kleiner en met 1586. Cat. *van Duren*, n°. 643. *Munnicks van Cleeff*, II, 1862, n°. 780.

648. 1586. Schuttersp. van Antwerpen. *Revue* 1866, p. 108—109 [1]). *Dirks, Essai*, p. 7—8, n°. 25. Bij *De Vigne, Recherches Historiques*, Gand 1847, pl. XXXV, n°. 17, p. 79 ten onregte aan Brussel toegekend. In Cat. *Verhulst* 1873, n°. 329 met den naam *Andries v. Stappen.*

649. 1586. *Goltzius.* Drukker te Brugge (Simon).

650. 1586. *Abraham Bloemaert.* Schilder. Vz.: B.b. Kz.: *natvs antverpiae an.* MDXXI. *Obiit an.* MDLXXXVI. (*Simon*) *Renesse*, n°. 28644.

651. (1586). Bij *Westhoff* is op dit jaar geplaatst n°. 740 een koperen penningplaatje met gehelmd B.b., waaronder M.S., opgegraven bij de hernieuwing van Schenkenschans, eerst gesticht door den overste *Maarten Schenk* (*mihi* apocryf).

---

[1]) Aldaar p. 109, regel 8 v. b. te lezen in plaats van 10: 11.

652. 1587. *v. L.* I, blz. 376. Op het gedrag van Leicester in Nederland met betrekking tot kerkelijke zaken. In Cat. *Luzac* 1873, blz. 15, n°. 343. Z. 46. Kleiner en zonder omschrift.

653. (1587) Vergelijk *v. L.* I, blz. 377 (2), als Gedenkp. bij *Bizot* p. 34. Vz.: De ploeg door twee jukossen getrokken naar de *regterzijde. Trahite æqvo jvgo.* Kz.: De stad Hoorn: daarvoor twee groote schepen, digt bij elkander. *Frangimvr si collidimvr.* Z. $10^1/_2$ w. *P. Smidt van Gelder*, n°. 985.

653*. 1587. Philips II van Spanje en Alexander Farnèse van Parma. Vz.: B.b. *Philippvs d. g. hisp. rex zc.* Kz.: B.b. *Alexander Farnes. Par. Pla. Dvx* Z. 1587 onder het armstuk. Z. $13^1/_2$ w, *P. Smidt van Gelder*, n°. 1298. Bij *Bom*, Maart 1860, n°. 416, *Salm*, n°. 616. Vgl. *v. L.* I, blz. 434.

654. 1587. *v. L.* I, blz. 378. Legp. van Artois behoort op 1588. Deze is ook afgebeeld in de *Revue* 1863, pl. V 29, p. 27, n°. 31 in de *Notice* van L. Deschamps de Pas *sur les Jetons d'Artois.*

Zilveren presenteerbladen. (XXX, blz. 28.) Op de vraag van K. V. S. n°. 3 kan een antwoord worden gegeven, dat ik toevallig vond in het Tijdschrift van N. Indië, Jg. IV, D. II, 1842, bl. 404. Daar heeft namelijk de heer J. S. van Coevorden het zilveren presenteerblad beschreven, dat de heer K. V. S. heeft gekocht uit de nalatenschap van eene oude Arabische vrouw; het is het blad vervaardigd »ter gedachtenisse van den Heer M. Westpalm, eerste raad en directeur-generaal van N. Indië": het werd door den heer van Coevorden meermalen gezien bij den toenmaligen eigenaar, den te Tjiandjoer wonenden Radin Tommongong Prawira di Ningrat. Bij onderzoek mocht het hem niet gelukken te ontdekken, aan wien dit blad zijn aanzijn te danken heeft, evenmin kwam hij te weten welke hoofdambtenaar het aan den toenmaligen regent schonk, noch in welk jaar dit geschiedde. Maar men wist toch te zeggen, dat het vroeger een aangenomen gebruik was om de regenten en andere inlandsche hoofden jaarlijks van wege het Gouvernement zekere geschenken te geven, en dat het blad op deze wijze in handen van den regent van Soekapoera, Radin Tommongong Wira Dadaha is gekomen; in vroeger tijd sorteerde genoemde afdeeling onder Cheribon, het hoofd des bestuurs aldaar

gaf het blad ten geschenke. Wira Dadaha liet het na aan zijn zoon Radin Anga Wirdja, peputeh besûr van Soekapoera, van wien het overging aan genoemden Prawira di Ningrat. Deze bezat nog een tweede, dat iets grooter was, waarvan het opschrift t. a. pl. door den heer van Coevorden wordt medegedeeld; het is vervaardigd »ter nagedachtenisse van Cornelia Mour, weduwe wijlen Joan Jacob Elbervelt, oud gouverneur van Macasser". Eindelijk beschrijft dezelfde heer nog een zilveren presenteerblad, behoorende aan den oud-regent van Tjiandjoer, Radin Adipatti Prawira di Redja, hetwelk vervaardigd was »ter gedachtenisse van Cornelis Chastelein, ordinaris raad van N. Indië."

Leiden. W. N. DU RIEU.

VRAGEN.

Een vierkante koperen penning. Voor mij ligt een dik vierkant roodkoperen penningjen. Het is blijkbaar aan alle kanten afgesneden: hoe groot het dus oorspronkelijk geweest is, weet ik niet. Aan de eene zijde ziet men in eenen rand van paarlen van 12 strepen middellijn een ouderwetsch schip: daaruit komende met de bovenhelft van het lichaam eenen man met eene driepuntige kroon of muts op het hoofd. Hij houdt in de regterhand een zwaard, dat tegen den schouder steunt. Nevens hem een wapen, gevierendeeld, 1 en 4 drie rozen of sterren, geplaatst 2 en 1; 2 en 3 drie visschen, geloof ik; maar het penningjen is te veel afgesleten om met zekerheid te kunnen bepalen welke figuren het zijn. Kz. een een opstaand zwaard of dolk met het gevest naar beneden. Boven het zwaard eene D; ter zijde G (?) N en daaronder 1623. De D en N zijn duidelijk; de andere letter schijnt mij toe eene G te zijn, maar ik ben daar niet zeker van. Wie kent dezen penning? Blijkbaar behoort hij in eene zee- of handelsstad te huis. Kunnen de letters G D N ook Gedanum (Dantzig) beteekenen? Ik kan het niet zeggen, omdat het wapen dier stad mij onbekend is.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Catharina Questiers. (XXX, bl. 42) Deze dichteres werd den 21 nov. 1637 te Amsterdam geboren. Zij stond op vriendschappelijken voet met de beroemde mannen van haren tijd, die onuitputtelijk waren in haren lof. Vooral behoorden onder deze Vondel en Huygens. De eerste noemde haar eene tweede »Saffo", ofschoon deze vergelijking alleen moet gebouwd zijn op den roem van beide en niet op de poëtische voortbrengselen. Anderen noemden haar eene »Amstelnimph", terwijl Viverius van haar zeide, dat zij was »eene jonge dochter, waarin de gheesten van d'overleefde Tesselscha schijnen te leven."

Maar niet alleen als dichteres, ook in het teekenen, boetseeren en etsen muntte zij uit.

Kramm prijst haar graveerwerk zeer en voorbeelden hiervan kan men vinden in:

Den geheymen Minnaer.

De koddige Olipodrigo oft nieuwe Kermiskast, 2 dln. Amst. 1655, in 12°.

Den 11den mei 1664 huwde zij met Johannes de Hoest.

Haar sterfjaar schijnt onbekend te zijn.

De volgende werken zijn van hare hand bekend:

Lauwerstrijd tusschen Catharina Questiers en Cornelia van der Veer, met eenige bijdichten aan en van haar geschreven. Amst. 1665.

Verder vindt men proeven harer poëzie in Blasius Fidamants Kusjes. Amst. 1663;

Klioos Kraam, en in

Bloemkrans van verscheyde gedichten.

Ook voor het tooneel heeft zij gewerkt, waarvan de drie volgende tooneelstukken getuigen:

Den geheymen Minnaer, blijspel uit het Spaansch van Lope de Vega. Amst. 1655 met pl. 4°.

Casimier of gedempte hoogmoet. Blijspel uit het Spaansch van Lope de Vega Carpio. Amst. 1656. 4°.

De ondanckbare Fulvius of getrouwe Octavia. Blijspel. Amst. 1665.

Vondel zeide nog van haar:

Apollo noemde dees' de tiende kunstgenoot
En waerde zuster van de negen kunstgodinnen.

Traudenius vervaardigde het volgende gedicht op hare afbeelding:

Hier kan Apollo's hand alleen meer lof behalen
Dan all de hoofden van het groote dichtersgilt
Op Catharinaes breyn werd tijd en inct verspilt.
De voncken van haar geest zijn met geen pen te malen.

Hare zinspreuk was: Ick min mijn vrijheyt.

Karl Gutzkow. Jean de Labadie. (XXX, bl. 37.) Het bedoelde schilderstuk, voorkomende onder n°. 323 van de catalogus dier tentoonstelling, is van van Dijk en gemerkt: AVDYCK.

PONCIO.

V R A G E N.

Marsilius van Ingen. Van dezen eersten rector of hoogleeraar en grondlegger der voormalige bibliotheek te Heidelberg, waar hij 20 aug. 1394/96 overleed, treft men zeker wel levensbizonderheden aan in: Wilken, Geschichte der Bildung, Beraubung und Vernichtung der alten heidelberger Büchersammlungen (Heidelb. 1817); Theiner, Die Schenkung der heidelberger Bibliothek durch Maximiliaan I an Papst Gregor XV (Münch. 1844); Bähr, Entführung der heidelberger Bibliothek (Leipzig, 1845), of in andere werken. Wie kan en wil verschaffe mij tot mijn groot genoegen spoedig inlichting omtrent dezen persoon. J. ANSPACH.

KUNSTGESCHIEDENIS.

De Gavere, graveur. Op de vraag van mr. P. L. de Gavere XXX, blz. 40, mij door toevallige omstandigheden eerst nu geworden, kan ik mededeelen, dat de graveur van de medaille van Q. Metsys heet de Grave, zoo als duidelijk op het exemplaar in mijn kabinet staat te lezen. Waarschijnlijk heeft de heer Dirks

een onduidelijk exemplaar nagezien. Mij is nooit iets van een graveur de Gavere in handen gekomen.

Velp. P. H. VAN GELDER.

VRAGEN.

Claes Sluter. Wie kan eenige inlichting geven over Claes Sluter (Sluiter?), den kunstvaardigen beeldhouwer van de Mozes-put en de hertogelijke graven te Dijon? Uit de archieven in de Bourgond. bibliotheek moet blijken dat hertog Philips hem uit Holland aan het bourgondische hof riep tegen het einde der 14e eeuw. Waar werd hij in Holland geboren? Is er iets aangaande hem bekend? F. M.

TAALKUNDE.

Naamsoorsprong van Franeker. De naam der stad Franeker wordt afgeleid van de friesche woorden *fran eker*, in 't nederlandsch *vroon akker*, dat is: des heeren akker, Gods akker, een akker, een bouland, oudtijds aan de roomsche kerk behoorende. Wy vinden dit woord in Oost-Friesland teruch. In de nabyheid van Emden draagt een weg den naam van de Franekerweg, en deze weg voert midden door *fran ekers* of vroonakkers, midden door landeryen die van overoude tyden af, het eigendom geweest zijn der Groote of St. Cosmas- en Damianus-kerk te Emden. Zie: B. Brons Jr., Een en ander over friesche eigennamen, voorkomende in het Oostfriesisches Monatsblatt, Januari-nummer van jaargang 1880.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Mijt. Uit een rekenboek van 1696 wordt, Magazijn van Nederl Taalkunde VI, bl. 146, het volgende medegedeeld.

I grootjen doet 24 mijten ende
3 mijten is een penning.

Een mijt was dus 1/48 van eenen stuiver.

Vragen naar iemands welstand. (XXIX, bl. 636; XXX, bl. 44). »*Varen*," schrijft de heer Leendertz t. a. p., »had vroeger de beteekenis van zich van eene plaats naar eene andere plaats bewegen, gaan, reizen." Die beteekenis heeft *varen* in de Veluwsche spreektaal nog. Onder de werkzaamheden van mijn buurlui, de boeren, behooren nog het mest *varen*, het plaggen *varen*, het turf *varen*, enz. Als ze naar Apeldoorn, naar Harderwijk, naar Nijkerk of naar Barneveld gaan met paard en wagen, dan »*voaren ze 'r her*," en ze vragen menigmaal hun onderwijzer: »*voar* jii mârgen of Donderdag mit miin noa stad?" En werkelijk mag zoo'n tochtje of liever beweging *varen* genoemd worden, want met een os als trekdier gaat ze uiterst langzaam en met een paard bij veel boeren meestal stapvoets. Toch heeft ze, vooral in den zomer en te midden van een prachtige natuur en wanneer de reis, als meestal 't geval is, door bekoorlijke bosschen loopt, veel aantrekkelijks. Men kan, omdat men *vaart*, naar hartelust praten, zien en genieten. Dat mag, dat moet gezegd worden.

Komen we nu ten slotte op de uitdrukking: *hoe vaart ge?* terug. Die kent de Veluwenaar niet. Hij zegt eenvoudig: *hoe geet 't?* of: *nog gezund wârk?* Van dr. Ali Cohen, geneeskundig inspecteur der Noordel. provinciën lazen we onlangs, dat hij, om door hem aangevoerde redenen, het vernemen naar iemands *welvaren* afkeurt, en daarvoor in de plaats wil hebben: »hoe *zwaar* ben je?" 't kan best beter wezen, maar mijn buurman zou zeggen: »die heeren uut de stee'en heb'n, te bliinder! toch altiid wat niews."

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Kakographie. Ondanks het geroffel der trom en het *schetteren* der musketten.

Het hof van Paus Nicolaas den Vijfde geleek eene groote copiëer- en vertaalfabriek van oude handschriften.

Dat het zaad der renaissance, ook hierheen overgebracht en in den wel toebereiden bodem verborgen, alras is opgeschoten en overvloedig vrucht heeft *afgeworpen*.

Alle kennis welke geen dadelijk voordeel *afwerpt*, is kamergeleerdheid, waarover men medelijdend de schouders ophaalt.

De rang- en vergelijkende examens van het onderwijzend personeel.

Tijdperken, die meer van bloei en achting getuigen bij hoogere en lagere standen, niet alleen *opzichtelijk* het kerkelijk leven, maar ook ten aanzien van godsdienst en zedelijkheid zelve.

Van die *soort natuurkundigen* kan men gerust zeggen, dat zij een grof, onzedelijk materialisme trachten voort te planten.

Wat 't leven, wat 't denken is, geen geleerde heeft het tot dusverre *uitvondig kunnen maken.*

Men kan hen dan ook *opmerkzaam maken, dat* tusschen de vertegenwoordigers der natuurwetenschap geen minder groot verschil van gevoelen bestaat dan tusschen godgeleerden, rechtsgeleerden, geneeskundigen en beoefenaars der staathuishoudkunde.

Het gemis van ootmoed en eene *heenneiging* tot ondragelijken en kouden trots.

Men moet beginnen met aan te toonen, dat bijv. van Lennep de plank, in zijne voorstelling, ten-eenen-male *misslaat.*

Van die bevoegdheid mocht men *niet* gebruik maken dan nadat men het bewijs geleverd had, dat men de noodige bekwaamheid had.

Tot het ontstaan van zelfstandige bedrijfscorporaties in het gild, schijnt dit *niet* aanleiding gegeven te hebben.

Natuurlijkheid en eenvoud toch zijn juist de eigenschappen waaruit *is te verklaren de helderheid*, die in Vondels gedichten alom uitsteekt.

Een uitstekend letterkundige, laat hij zich wel eens door zijn welsprekendheid vervoeren.

Dat *doorzichtig* gewaad, hetwelk zij niet durfde aantrekken, zou mij wel mooi staan.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslachten v. Bomberghen en Preunen. (XXIX, bl. 278.) Ten aanzien van eerstgenoemd geslacht biedt waarschijnlijk de Heraldieke Bibliotheek onder redactie van J. B. Rietstap (Mart. Nijhoff te

's Gravenhage) 1878 (79), bl. 296—300, eene geweuschte donnée. Ook zal men in de groote oorkondenverzameling van mr. I. A. Nijhoff niet vruchteloos zoeken.

Niclas Bohmbergen was boekdrukker te Keulen en gaf een werk uit van Hendrick Niclaes († omstr. 1567). Zie Nieuwe uitgaaf van het Biogr. Woordenboek der Nederl, hoofdred. dr. Schotel, o. h. w. Niclaes.

J. ANSPACH.

Wapens gevraagd. (XXIX, bl. 483.) Geslacht Bave. De geslachtlijst van het oudadellijke geslacht van Bave, wordt gevonden bij Gaillard in zijn werk Bruges et le Franc. tom V, p. 275. Zij begint met Jean Bave omtrent 1300 en gaat tot Jacques Bave, gest. 1550. Dit geslacht voert tot wapen, de gueules à 5 quinte feuilles d'or 3.2.1, au chef d'argent chargé de 3 arbres de sinople.

Volgens gemelde geslachtlijst trouwt Nicolas, zoon van Pierre, Anna van Stavele, dr. v. Jan en Maria Hermael, beide begraven te Sluis in de Lieve Vrouwen Kerk. Zij hadden een zoon Adriaen, schepen van Brugge, in 1498 getr. met Louise de Halewijn, gest. 25 mrt 1534, dr. van Bernard, griffier van het parlement te Parijs en eene dochter van Leon de Millet. Zij hadden vier kinderen:

1. Adriana, getr. met Pieter Dunant.
2. François, kanunnik.
3. Nicolas.
4. Josine, getr. met Corneille Boodt, gest. te Brugge 1558.

Verder kan men over dat geslacht nazien Incriptions funéraires de West-Flandre van Gaillard; de Hondt de Waepenaere, Quartiers Généalogiques de la Flandre; n°. 5696 pag. 47, n°. 21077, n°. 21757 de la Bibliothèque de Bourgogne te Brussel; vol. II, p. 409 des Manuscrits de Valkenisse à Anvers; Voet, pag. 95, Collection Goethals te Brussel. L. M.

De Moor. (XXVIII, bl. 573; XXIX, bl. 220). Volgens het doopregister te Meersen zijn de ouders van Wilhelmina Henrietta. Frederika de Raadt geb. de Mohr, Frederik de Mohr, vaandrig in het regiment van den generaal majoor v. Dopff, en Johanna Maria

v. Flodorp. Misschien stelt de opgave van dit huwelijk den Navorscher in staat, om aangaande deze familie de Mohr meer mede te deelen. Te Meersen heeft zij, naar ik verneem, slechts korten tijd gewoond. Fahne geeft in zijne Geschichte der Köln. Jül u. Berg. Geschlechter eene stamlijst van dit geslacht (Flohdorf), waarop evenwel Johanna Maria v. F. niet voorkomt. Mededeelingen aangaande hare voorouders zullen mij zeer aangenaam zijn. Ook zou ik wel wenschen te weten of zij het gevierendeelde wapen in de Herald. Bibl. 1876 bl. 113 beschreven, of het stamwapen, dat daarin het eerste kwartier uitmaakt, gevoerd hebben.

DE RAADT.

Geslacht Ruysch. (XXIX, bl. 521). Floris Ruysch, die onder de regeering van Dirk V en Floris II leefde, werd in 1082 onder de edelen van Holland gesteld. Zijn zoon Floris Ruijsch (in de kronieken voorkomende onder den naam van Rost, Rust, Reust, Roest, Roeschen of Roescher), sneuvelde an° 1168 in West-Friesland bij het dorp Schagen, verscheidene zonen nalatende, waaronder:

Floris Ruysch, vermeld onder de edelen, die tot het gevolg van graaf Floris III behoorden, met welken hij in 1189 onder aanvoering van keizer Frederik I, bijgen. Barbarossa, over Griekenland den tocht naar het Heilige Land tegen Saladijn ondernam.

Het hs. waaruit het bovenstaande ontleend is, maakt nog melding van een tocht van 300 ruiters onder aanvoering van Floris III en Hendrik van Bergen, op last van den keizer naar Philippopolis ondernomen. Hiervan heb ik echter nergens eene bevestiging kunnen vinden. Kan mij iemand daaromtrent ook iets naders mededeelen? Floris Ruysch zou aan dien tocht deel genomen hebben.

's Gravenhage. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

Geslacht Ruysch. In antwoord op de vraag of er nog afstammelingen van het geslacht Ruysch (wapen blauwe roos op een zilveren veld) bestaan, kan ik het volgende mededeelen.

Hendrik Ruysch, heer van Lunenborgh, generaal majoor van het voetvolk van den staat, met de kwartieren,

Ruysch	Hoeuft
van Zyll	van Toll
Ploos van Amstel	Deutz
Nyhoff	Nyhoff
Benne	Luls
Everdingen	van Gheel
Pater van Ravenschot	Coymans
van der Hyden	van der Hyden

was ten eersten male gehuwd geweest met jonkvrouwe Josepha Sara Henriette Hoeuft, dochter van Joseph Hoeuft, heer van Lunenborgh, met de kwartieren:

Hoeuft	Deutz
Luls	de Comans
van Hove	Pieguer
Wessem	Schoef
Verken	Morin
Bochmaker	Spinelli
Cremer	van Arkel
van Ytter	Pruner,

en van Constantia van Toll, zijnde uit dit eerste huwelijk geboren:

Balthazar Constantijn
Maria Beltina Sophia
Josepha Isabella en
Gijsbertina Diederika Johanna.

Van de dochters is alleen laatstgemelde gehuwd geweest, en wel met Johannes Meijer, kapitein luitenant bij het regiment Zwitsers onder generaal majoor Sturler.

Balthazar Constantijn Ruysch, luitenant kolonel van het voetvolk van den Staat der Vereenigde Nederlanden, en een tijd lang kommandant van Amsterdam, overleden te Huissen den 8 mei 1806, is tweemaal gehuwd geweest; eerst met Gesina de Roos, weduwe van Nicolaas van de Wal, uit welk huwelijk geene kinderen geboren zijn, en daarna met Maria Gesina de Roos, uit welk huwelijk één zoon

Hendrik Balthazar Constantijn Helvetius voortkwam, welke gehuwd is geweest met Sara Frederika de Jong, beide overleden, nalatende één zoon en drie dochters, zijnde:

Johannes Jan
Maria Gesina
Geertruy Johanna en
Henriette Balthazardina Constantia,

alle nog in leven en te 's Gravenhage woonachtig.

Nog merk ik hierbij op, dat geene handteekeningen als Ruys, of Ruisch, maar steeds Ruysch in de familiepapieren voorkomen.

J. J. RUYSCH.

Van de Pavort, van Breugel. (XXX. bl. 64). Misschien kan den vrager het volgende dienstig zijn. Volgens de Brielsche Registers werd den 4 Nov. 1732 te Br. gedoopt »Jenetta", dochter van »Zeverinus van der Pavort en Bertruda Agatha van Breugel" en waren toen doopgetuigen Herman van Breugel en Jenetta van Breugel. In 1669 werd Jordanus van de Pavort, conrector te Rotterdam, benoemd tot rector van de Latijnsche school te Brielle, welke betrekking hij tot in 1688 aldaar bekleedde, zie Ress. Vroedschap 14 en 19 Mei 1669 en 30 Aug. 1688.

Willem Willemse van Thiel (of Tiel) was gehuwd met Jannetje (of Johanna) van Breugel. Uit dit huwelijk de volgende kinderen, te Br. gedoopt: Cornelis, 7 Jan. 1684, get. Cornelia van Breugel; Cornelia 29 Mei 1685; Maria, 31 Oct. 1687, get. Cornelia van B.; Wilhelmus, 15 Mei 1689; Maria, 27 Aug. 1690, get. Johan van Breugel; Willemina, 13 Nov. 1691; Willem, 14 Aug. 1695, en Cornelia, 5 Aug. 1696.

Cornelia van Breugel was gehuwd met David van Boeijmeer, uit welk huwelijk Pieter, te Br. gedoopt 23 Junij 1690. De man hertr. met Eva Maria Bacherus, uit welk huwelijk: Johannes, ged. 2 Febr. 1694; Wolfert, ged. 26 Febr. 1696; Jacobus, ged. 30 Maart 1698; Jacomina, ged. 11 Maart 1699. Den 21 Mei 1698 werd een kind van Mr. David v. B. begraven.

Uit het huwel. van Eva Maria Bacherus en Justus van Breugel deze kinderen: Susanna, ged. 28 Dec. 1703; Magdalena, ged. 20 Nov. 1705; Cornelis, ged. 9 Aug. 1707 en Magdalena Catharina, ged. 8 Oct. 1709. Den 4 Jul. 1727 te Br. begraven Eva Maria B. huisvr. van J. v. B.

Den 13 Jun. 1730 te Br. getr. Philippus van Dam j. m. en

Susanna van Breugel j. d., beide geb. en wonende te Br. Uit dit huwelijk deze kinderen: Abram, ged. 1 Mei 1731; Eva Maria, ged. 22 Febr. 1735, get. Johannes van Boeijmeer; Philippus, ged. 14 Mei 1737, gett. Johannes van Dam en Maria Elisabeth van Aarden. Phil. van Dam was chirurgijn. Na zijn dood trad zijne weduwe in Jan. 1739 te Rotterdam in den echt met Ieman Jacquet j. m. geb. te Hellevoetsluis, na den 31 Dec. 1738 te Br. ondertrouwd te zijn. Twee kinderen nalatende, werd Susanna v. Br. huisvr. van Iman Jacquet den 3 Nov. 1768 te Br. begraven.

H. DE JAGER.

Van de Pavort. Vgl. over dit geslacht Herald. Bibliotheek, onder redactie van J. B. Rietstap ('s Gravenhage bij Mart. Nijhoff, 1879), bl. 326, 327. Ook zijn Jan Otten de Leeuw, weduwnaar van Heiltje Ariensdr. van Vereyn, woonachtig te Wamel, en Neeltje Cornelisdr. Boschman, laatst weduwe van Willem van Pavord, woonachtig te Oudewaard, 15 maart 1696 ondertrouwd en 13 april in den echtelijken staat bevestigd. De Nederbetuwsche tak v. d. P. gold in de 17e en 18e eeuw niet voor riddermatig. Het wapen, dat in het Armorial v. Rietstap ontbreekt, bestond in een schild van zilver beladen met een gegolfden linkerschuinbalk van rood; aanzienden helm met vijf traliën, en wrong, waaruit vijf pluimen, beurtelings rood en wit, oprijzen. Tegenwoordig bestaat de combinatie van de Pavord Smits. J. ANSPACH.

Mom. (XXIX, bl. 483.) Genealogiën vindt men bij Fahne, Geschichte der Coelnischen etc. Geschlechter en v. Steiner, Westphälische Geschichte. Men zie voorts Denkmale und Ahnentafeln des Geschl. Mumm oder Momm, van A. Fahne, Coeln 1876 en Urkundenbuch des Geschlechts Mumm od. Momm (v. A. Fahne, Coeln 1876). Ik bezit een huwelijkscontract tusschen Peter Mom Joostz. en Heijl de Raedt Aerntsd, van 28 junij 1533. Zijne »vrunden en magen", zijn »heer en meister Hubert de Gier, priester en canonick enz., Matheus van Heussden, Hanrick de Groot en Dirck de Gier. Hare getuigen zijn heer en meister Ariaen Schoeck, priester en canonick enz., Elis de Raedt, Roelof de Raedt, Anthonis Ghisberts en Peter Hanricks, als gebeden vrunden en magen van Nenna (geb. Naije) weduwe van wijlen Arndt de Raedt zaliger,

heer Naydo de Raedt, priester enz., en Johan de Raedt (moeder en broeders der bruid). Mogt men het verlangen, dan zal ik gaarne afschrift geven van deze oorkonde.

Peter Mom is de zoon van Joost, die weder afstamde van Henrick en zijn vrouw... van Haeften; alle drie werden na elkander beleend met 13 mergen 1 hont lants en 3½ benden(?) genaemd up de Baemde, welke voor hen in 1424 Alert van Haeften had gehad.

De voorouders dezer drie ken ik niet; gaarne zou ik daaromtrent iets vernemen.

Een Peter Mom (dezelfde als boven?) werd 6 aug. 1658 te Bommel met Gualtier van Onsel en Gheerit die Wever wegens ketterij ter dood gebragt. Zie Beschrijving der stad Bommel, Arnh. 1765, bl. 180—193.

DE RAADT.

Geslacht van Loon. (XXIX. bl. 534.) In de genealogische kwartierstaten van Amsterdamsche familiën in ms. in mijn bezit, vind ik den onderstaanden kwartierstaat van Willem van Loon Jansz., gehuwd met Catharina Johanna Wolters.

Nicolaas van Loon, natus 14 junij 1602, schepen en raad 1653, tr. 26 mei 1624 Emmerentia van Veen. Hij ob. 29 dec. 1675. Zij ob. 14 febr. 1683.	Pieter Hunthum, natus te Keulen 23 nov. 1601, tr. 18 october 1633 Cornelia Kerkering, nata 1608; hij obiit 1 junij 1653.	Pieter v. Loon, natus.... commissr. 1652, tr. 31 aug. 1631 Anna van Foreest. Hij obiit 14 nov. 1679.	Abraham Graswinkel, natus.... schepen in 's Hertogenbosch, tr. 29 julij 1637 te Delft Josina Verburg.

Willem van Loon, natus 3 sept. 1633, burgemeester 1686, raad 1692, trouwt 13 maart 1663 Catharina Hunthum, nata.... 1637. Hij obiit 27 april 1695, zij obiit 12 febr. 1706.	Pieter van Loon, natus 1 april 1641, trouwt 14 dec. 1672 Agatha Graswinkel, nata ..... zijn 55 jaren getrouwd geweest, en beide overleden 8 october 1727.

Jan van Loon,, natus 31 maart 1677, schepen en raad 1724, kolonel 1731, tr. 15 augustus 1706, Machteld van Loon, nata... Zij obiit 5 augustus 1717.

Willem van Loon, natus 21 mei 1707, schepen 1735, kolonel 1746, obiit 25 oct. 1783, trouwt .... Catharina Johanna Wolters.

In den kwartierstaat van mr. Jan Wolters, nat. 25 juli 1683, schepen 1720, vind ik het wapen van Wolters vermeld als: een schild van goud met drie nevens elkander staande figuren van zwart, eenige overeenkomst hebbende met het getalcijfer 7. Rietstap Armorial beschrijft die, d'or à trois haches de sable, rangées en fasce.

A. A. REEPMAKER.

Wapen van Blaeu. Uit den stadhuispenning van het jaar 1659 (behandeld in den Navorscher XXIX, bl. 390) blijkt, dat de amsterdamsche schepen, dr. Joan Blaeu, de beroemde aardrijkskundige, drukker en uitgever, in den vergulden Zonnewijzer op het Water of Damrak [1]), nog in gemeld jaar 1659 dien zelfden vergulden zonnewijzer als wapenteeken gebruikte, even als hij dien als merkteeken op de titels zijner boeken plaatste.

In de 17de eeuw hebben de meeste aanzienlijke burgers, vooral wanneer zij tot regeering geroepen werden, en voor zoo verre zij dan niet alreede een familiewapen bezaten, zich zelve eenig wapen gekozen; en zij handelden daarin volstrekt niet anders dan de edelen in de vroegste tijden gedaan hebben. Ik geloof ook niet, dat het ooit een uitsluitend recht der vorsten geweest is iemand met een wapen te begiftigen; ofschoon de gevallen voorkomen dat het geschied is, of dat een vorst, om de eene of andere reden, aan een reeds bestaand geslachtwapen eenig toevoegsel geschonken heeft, of wel verlof gegeven om het wapen van eene uitgestorven familie of van hare bezittingen aan te nemen. De Nederlanders der 17de eeuw bovendien erkenden geen vorst boven zich, die hen met wapenschilden kon begiftigen, en hoewel het gebeurd

[1]) Waar ook zijn vader gewoond had. — M. Fokkens schreef in het jaar 1663, over het Damrak sprekende: »....ook woont hier de vermaerde Dr. Johan Blaeu, groot kunstenaer in 't maken der Werelt-kaerten, ervaren in de Hemelsteykenen, die ook de beste kunst-kaerten en groote atlassen maakt." — Fokkens meldt verder nog, dat de huizen toen op het Damrak 1000, 1200, 1400 en 1500 gulden van huur deden; en de kelders 4 à 500 gulden, ...»schoon of ze hier alle buyten dijks staen, en met hooge vloeden dikwijls overlast, en tot de balken toe vol water staen."

(M. Fokkens Beschrijv. v. Amst., bl. 60.)

is, dat vreemde vorsten dat soms aan enkelen gedaan hebben, zoo hebben echter de meeste aanzienlijke Nederlanders, zoo als ik zeide, zich zelven eenig wapenschild gekozen, toen zij dit noodig achtten; en zij kozen dan daartoe eenig merkteeken, somtijds misschien reeds lang in hunne familie als onderscheidingsteeken gebruikt, en in de gevels hunner huizen geplaatst, waarvan zij dikwijls hun toenaam gekregen hadden, — of andersom kozen zij eenig teeken dat figuurlijk den toe- of familienaam uitdrukte, indien zij dezen toenaam reeds vroeger bezaten; want het valt bij vele familiën even moeielijk te bepalen, of het wapenteeken volgens den toenaam aangenomen is, of wel de toenaam volgens het merkteeken, dat men ter onderscheiding van anderen reeds lang gebruikte, en misschien in den gevel van zijn huis, en later, of te gelijker tijd op zijn wapenschild geplaatst had.

De reden, waarom nu zoodanig teeken aangenomen werd, waaraan dan later de toenaam ontleend is geworden, is in de meeste gevallen moeielijk na te speuren, en even moeielijk te bepalen als waarom de oudste edelen een dus- of zoodanig figuur of dier als onderscheidingsteeken op het schild geplaatst hebben, dat allengs, — maar volstrekt nog niet dadelijk, — als een erfelijk teeken of wapen door een geheel geslacht gevoerd is geworden. Voor het eene zoowel als voor het andere heeft echter altijd eene reden bestaan, al is die dan in de meeste gevallen niet meer na te sporen, en de teekenen of figuren hadden alzoo eene beteekenis; zelfs de vreemdste heraldieke figuren, die thans geene andere beteekenis meer hebben dan in de heraldiek en verder onverstaanbaar zijn, hebben zeker oorspronkelijk de afteekening moeten beduiden van iets zeer bekends, en waren dus even *sprekend* als andere figuren, die men thans nog als zoodanig erkent of noemt, omdat ze eene figuurlijke voorstelling geven van den naam, het beroep, zekere hoedanigheden of daden enz. van de personen, die ze aangenomen hebben of daaraan herinneren.

Die andere figuren hebben hunne zonderlinge en allengs fanastisch of hiëroglyfisch geworden vormen alleen te danken aan de onkunde of slechte teekening der eerste vervaardigers, maar zijn in de tijden toen ze ontstonden zeer duidelijk verstaan geworden, en waren alzoo *sprekend*, anders zouden zij geene reden van

bestaan hebben. Zelfs met de *kleuren* is dat het geval: — wanneer men een rooden leeuw, getongd en geklaauwd van lazuur ziet, dan heeft men zeker oorspronkelijk met dat *rood* de roodbruine kleur van den leeuw willen afbeelden, en het blaauwachtige van tong en nagels, in tegenstelling met de huid, gaf zeer gereedelijk aanleiding tot die kleur, die allengs *zuiver* blaauw geworden is, even als het *bruin* der huid *rood* werd, in tegenstelling van het goud dat men als achtergrond gebruikte; oorspronkelijk heeft men zeker niets anders, dan iets zeer natuurlijks bedoeld, en geeft dat wapen, juist door de zonderlinge kleuren die het thans heeft, getuigenis van zijne hooge oudheid, omdat het aan de natuurlijke kleuren herinnert. De verandering en omkeering der kleuren is allengs geboren, toen de heraldiek eene vaste wetenschap ging worden, en dus andere beteekenis kreeg dan oorspronkelijk bij het aannemen der onderscheidingsteekenen het geval geweest was.

En wanneer men thans een *hoofd*, een *boom*, een *graaf* (of spa), een *tulp*, een *meermin*, een *trip*, een *hoorn*, een *korf* of een *voet*, enz. enz. op een wapenschild ziet, en deze figuren met den *naam* der familie die ze voeren overeenkomen, dan noemt men tegenwoordig die wapens daarom nog *sprekend*, maar ze vertellen eigenlijk veel minder (juist omdat men de reden van dien naam of dat teeken niet kan naspeuren), dan andere teekenen, waarvan men de aanneming met den persoon die het deed kan overeenbrengen, of de reden *waarom* hij het deed kan nasporen of begrijpen, al komt dat teeken dan ook niet overeen met den geslachtnaam door hem gedragen.

Zoo was het aannemen van dien zonnewijzer (of voorstelling van den schijnbaren zonneloop) geen ongepast teeken en volstrekt niet onbegrijpelijk voor den beroemden aard- en sterrekundige, die werken over zeevaart geschreven heeft, voor Willem Jansz. Blaeu (soms ook Coelius), voor den man die den handel en het kantoor van zijn' aangehuwden neef Cornelis Pietersz. Hooft verliet, om leerling te worden van Tycho Brahé en later, als drukker en boekverkooper te Amsterdam gevestigd, verscheidene sterre- en aardrijkskundige werken schreef, o. a. zijn beroemden atlas, door zijn zoon Joan voortgezet.

De zonnewijzer had dus eene dadelijke beteekenis, en zonder-

ling is het dat zijne nazaten dat, zooveel meer zeggende, wapenteeken verlaten hebben, om daarna een *zilveren voet* op hun *blaauw* wapenschild te voeren, want terwijl nu dr. Joan Blaeu, zooals ik begon aan te toonen, in het jaar 1659 nog den *zonnewijzer* voert, zoo voerde in 1697 diens zoon, ook Joan genaamd, als schepen van Amsterdam den *voet*, voorkomende op eenen penning in dat laatstgenoemde jaar geslagen en beschreven bij van Loon IV, bl. 213.

De kleinzoon van eerstgenoemden dr. Joan Blaeu, nam. Willem Blaeu (zoon van Willem en Anna van Loon), voerde in het jaar 1683 ook reeds dien *voet*, zoo als zijn wapen afgebeeld staat op een zinnebeeldig vignet van dat jaar, voor den bruiloftszang van Goverd Bidloo, op het huwelijk van dezen Willem met Rebekka de Flines (achternichtje van Vondel). — En in den Navorscher XV, bl. 311 vind ik gemeld, dat dr. Joan Blaeu in 1662 alreeds zelf den zilveren voet op lazuur voerde, zoo als zijn wapen toen voorkomt op een platten grond van Amsterdam, enz.

De verandering van wapenteeken bij de Blaeus heeft dus plaats gehad tusschen de jaren 1659 en 1662. Waardoor is die verandering ontstaan bij verstandige lieden, waaronder de Blaeus toch wel gerekend kunnen worden? — Wanneer men de utrechtsche familie Voet een zilveren voet op haar rood wapenschild ziet voeren, en wellicht de reden van naam of van daarmede overeenstemmend wapenfiguur in het duister ligt, verwondert men zich er echter niet over; evenmin zou men dit doen, wanneer de familie Blaeu *dadelijk* den voet als wapenfiguur aangenomen had, hoewel dan niet overeenkomende met haren naam; — men zou naar de reden, die zeker voor die aanneming bestaan had, thans al niet veel verder zoeken. Maar die verandering van wapenfiguur, met verwerping van de eerst aangenomene zoo veel beteekenisvoller figuur, baart wel eenige verwondering.

Gov. Bidloo en Thom. Arends spreken beide in hunne gedichten over de vele gunstbewijzen, die de Blaeus als erkenning hunner verdiensten en »in spijt van snooden afgunst en onverdiende nijd" ontfangen hadden van koningen, vorsten en grooten, en zij vermelden onder die gunstbewijzen, behalve orden, penningen en geschenken, ook *schilden*. Zou dan dr. Joan Blaeu, misschien tusschen de jaren 1659 en 1662, van den eenen of anderen

vorst het nieuwe wapenschild kunnen gekregen hebben, dat hij sedert zelf en na hem zijne nakomelingen gevoerd hebben? en heeft hij daarom afstand gedaan van den zonnewijzer, die zoo veel duidelijker tot zijne nazaten gesproken zou hebben van de verdiensten zijns vaders Willem Jansz.? Kan die wapenverandering dan ook wellicht in verband staan met het bezoek dier duitsche vorsten te Amsterdam in den jare 1659? Heeft wellicht dr. Joan Blaeu van één dezer vorsten dat nieuwe wapenschild ontfangen, dat daarom voor hem toen allicht meer beteekenis kan gehad hebben, hoewel het thans zooveel minder zegt dan het vroeger door hem gevoerde?

Kan iemand daar ook eenig licht over verspreiden, of daar eenige verklaring van geven? — Als bijdrage tot de geschiedenis van een beroemd Amsterdammer zou het wellicht niet onbelangrijk zijn.

Op het huis Marquette te Heemskerk bevindt zich het portret van de volle nicht van Willem Jansz., nam. van Anna Blaeu [1]), de echtgenoot van den burgemeester Cornelis Pietersz. Hooft en de moeder van den vermaarden schrijver, dichter en muider drost Pieter Cornelisz. — Op dit portret bevindt zich in een der hoeken als haar wapenschild aangebracht de zilveren voet op lazuur; — maar het komt mij voor, dat dit wapen pas in later tijd daarop aangebracht is geworden. — Is dit echter niet het geval, en zijn portret en wapen authentiek en uit denzelfden tijd, dan zou daaruit blijken dat dr. Joan Blaeu, tusschen de jaren 1659 en 1662 eenvoudig tot het voeren van zijn reeds voorlang bestaand familiewapen teruggekeerd is, met verwerping van het wapen door hem, en misschien door zijn vader, voor eenigen tijd aangenomen. De aanneming van die, dan aan zijne familie vreemde wapenfiguur zou in dat geval weder eenige verwondering baren; minder, wanneer zij met verwerping van den voet door hem en zijne nazaten behouden ware geworden, want dan zou men geneigd zijn in dien gulden zonnewijzer op het blaauwe veld het wapenschild te zien dat hen, in erkenning en herinnering hunner verdiensten, door eenigen vreemden vorst geschonken was geworden, en waar genoemde dichters dan op zinspeelden.

[1]) Zij huwde 1578 en overleed 1627, zeven kinderen nalatende.

Het nageslacht van dr. Joan Blaeu is in mannelijke lijn uitgestorven; alleen zijn zoon Willem, met Anna van Loon gehuwd, liet een zoon na, den reeds genoemden Willem Blaeu, die met Rebecca de Flines huwde; — deze had slechts twee dochters, waarvan de eene uit haar tweede huwelijk met Nicolaas van Loenen, advokaat v. d. hove van Holland, een zoon naliet, met wien zij den naam Blaeu heeft trachten te bewaren; hij droeg de namen Adriaan Blaeu van Loenen en stierf ongehuwd.

De andere zoons van dr. Joan Blaeu, namelijk Pieter Blaeu geb. 1653 en overleden 1727, en Joan Blaeu, mede schepen van Amsterdam, overleden 1712, hebben geen mannelijke nakomelingen gehad. — Wanneer zijn kleinzoon Willem Blaeu, die 1683 huwde overleden is, weet ik niet op te geven; deze was waarschijnlijk 1662 of 63 geboren, en heeft nog een broeder Joan gehad, die volgens een gedicht van Jan Vos in de wieg overleden is.

Of er van de broeders van dr. Joan Blaeu nog mannelijke nakomelingen bestonden, en hoe de drie laatstgen. Blaeus, Pieter, Joan en Willem, vermaagschapt waren aan eenen tijd- en stadgenoot van hen, eenen anderen Willem Blaauw [1]), weet ik niet, behalve door huwelijk van den zoon van laatstgenoemden.

Deze Willem Blaauw, een zoon van Dirk en Cornelia N., was geboren te Westzaan in 1668, en behoorde tot de doopschgezinde gemeente; hij betaalde in 1696 zijn poortergeld en deed zijne poorterbelofte te Amsterdam, alwaar hij zich als koopman vestigde en in 1701 huwde met de dochter van Andries Schoemaker,

[1]) Verschil in de spelling van eenen naam later door nakomelingen behouden, geeft nog volstrekt geene aanleiding om daaruit tot *niet*-verwantschap te besluiten. In vroeger dagen schreef ieder, naar het schijnt, een naam volgens het geluid, en zoo als het dan met zijne begrippen van spelling overeenkwam. Zoo werd ook de naam Blaeu, even als meest alle geslachtnamen in die dagen, zeer verschillend geschreven, dikwijls zelfs door dezelfde schrijvers. — Willem Jansz. Blaeu zelf schreef meestal Blaeu, doch ook wel eens Blauw en Blaeuw. Hooft en Arends schreven Blaau, even als Jan Vos die ook soms Blau schrijft, en Brandt die Blaeu, Blaau en Blaauw schrijft. — Vondel schrijft Blaeu en Blaeuw, — Dapper, Blaeuw, — Goverd Bidloo, Hoogstraten en Melch. Fokkens schrijven Blaauw, — zoo ook Aitzema die ook soms Blauw schrijft; — Bor schrijft Blau, — en bij Casp. Commelin vindt men *al* de aangewezene spellingen.

(den bekenden penning- en geschiedkundige, aan wien van Loon een der deelen van zijn beroemd werk over penningkunde heeft opgedragen.) Willem Blaauw, van Westzaan, overleed 1720. — Het is òf zijn vader, òf zijn zoon Dirk Blaauw, die met den gen. Andries Schoemaker en nog eenige vrienden, den dichter Claas Bruin vergezelde op diens speelreis langs Vecht, enz. en aan wien Bruin, even als aan de andere vrienden, de beschrijving dier speelreis opgedragen heeft. — En even als Andries en diens zoon Gerrit Schoemaker voorkomen onder de inteekenaren op het penningwerk van van Loon, zoo staan daar ook Andries en Dirk Blaauw, de zonen van Willem onder vermeld.

Een andere zoon van dezen Willem Blaauw, nam. Gerrit Blaauw, huwde 1730 met eene dochter van de volle nicht van de reeds genoemde Rebecca de Flines, (de echtgenoot van Willem Blaeu, dr. Joans kleinzoon). Genoemde mr. Willem Blaeu of zijne dochters kunnen dus nog best dit huwelijk bijgewoond hebben, waardoor zij, hoe zij elkander ook anders bestonden, toch weer vermaagschapt werden.

De nog levende nazaten van Gerrit Willemsz. Blaauw zijn door zijn huwelijk ook achterneven en -nichten geworden van den dichter Joost van den Vondel, — terwijl een zijner nakomelingen in het begin dezer eeuw burgemeester van Amsterdam geweest is.

Deze familie voert den zilveren voet op lazuur, alleen nog vermeerderd met een vrij kwartier waarop een anker; en als wapendevies: Festina Lente [1]).

---

[1]) Deze spreuk, voorkomende op de munten van Augustus, waarop ook een anker, enlacé d'un dauphin, — was, volgens eene aanteekening in den Rabelais, van Louis Barres pag. 20, het wapendevies van den franschen admiraal Philippe Chabot die ook aan zijn wapen, zijnde een dolfijn, een anker toegevoegd heeft, of toegevoegd gekregen heeft, waarschijnlijk ter herinnering zijner waardigheid als admiraal; hij stierf 1543. — Elders vind ik echter een ander wapendevies van Philippe Chabot vermeld, en zie ik ook in zijn gekwarteleerd wapen geen *anker*: één kwartier met een klimmenden leeuw of ander dier; een ander met eene ster; en twee kwartieren met drie dolfijnen, (2 en 1) of, volgens het Mag. Pitt. 1. p. 343, »Le petit poisson à grosse tête plate se nomme Chabot dans le Poitou" — dus een »*sprekend* wapen. — Ik heb echter slechts eene zwakke afbeelding onder de oogen gehad van het statue

De vraag blijft of iemand iets naders over de oorsprong van het wapen Blaeu, en de wapenverandering van dr. Joan Blaeu weet mede te deelen.

Amsterdam. JOH. HENDR. V.

Geslacht van Matenes. (XXIX, blz. 592.) Jaqueline van Matenes (Mathenesse) dochter van Nicolaas v. M. heer van Hazerswoude en van Geertruid van Lokhorst, vrouwe van Oud-Teilingen, was getrouwd met Jakob van Wassenaar, heer van Warmond, geboren 1592, gestorven 1658, begraven te Warmond.

Hij was zoon van Jan van Duvenvoorde, geb. 1556, gest. te 's Gravenhage 1619, luitenant houtvester en admiraal van Holland, die in 1590 den naam van Wassenaar heeft aangenomen, en van Odilia van Valkenaar, dochter van Hendrik en van Margareta van Botbergen.

Jakob v. W. is driemaal getrouwd geweest:

1°. met Jaqueline van Mathenesse;
2°. » Maria van Erkel;
en 3°. » Charlotte van Malsem.

Bij Jaqueline v. M. had hij eene dochter, Odilia, getrouwd met Joost van Amstel van Mijnden, heer van Loenersloot en ter Aa, en een zoon, Jan van W., heer van Warmond en Hazerswoude.

Verdere opgaven van de geslachten v. W. en M. zijn te vinden in deel 22 en 30 van het Vaderlandsch Woordenboek van J. Kok, alsmede van het geslacht v. W. in het Woordenboek van D. v. Hoogstraten.

Utrecht. J. J. DE PESTERS.

[Het verdrinken van de dochter des heeren van Matenes had plaats in 1618, in het begin van januarij, althans voor den 14en dier maand.]

---

van den admiraal in zijnen tijd vervaardigd; en op zijnen wapenrok is het beschreven wapen.

Ik deel deze bijzonderheid of overeenkomst van spreuk en anker op het wapen van den admiraal Chabot en de familie Blaauw alleen mede, omdat men er mij op gewezen heeft zonder dat ik er echter uit durf te besluiten dat er eenige betrekking bestaan heeft tusschen deze familie Blaauw en het geslacht Chabot, van welke laatste familie echter wellicht, bij de herroeping van het Edict van Nantes, eene protestantsche tak naar Nederland uitgeweken is.

Geslachten van Rotterdam en van Limburgh. In Nav. XXIX, bl. 271 is één der kinderen van jhr. Andries (Andreas) van Limburgh en Gerhardina van Wijck onvermeld gebleven, t. w. eene dochter, gedoopt te Ravenswaai 7 jan. 1683, en genaamd Odilia Maria. Zoodat dus het bericht van Nav. XXVIII, 471 juist is, dat mr. Isaak Jiskoot, custos daar ter plaatse, Johannes van Limburgh, niet tegen zijne zuster, maar tegen zijne zusters, — hij had er twee! — had opgezet. Vgl. Herald. Biblioth. 1880, bl. 342. Deze Odilia Maria v. L., die ook te Ravenswaai in den echt trad, bewoonde omstr 1710 met hare moeder de huizinge Smalriem ter plaatse aan de Donkerstraat, welke later gesloopt is, doch de naam kleeft nog steeds aan den ondergrond. Zij bewoonde het tegelijk met haren schoonbroeder Nicolaas Janszoon van Rotterdam († 13 dec. 1710), wiens jongste kind Jan 30 apr. 1710 in diezelfde huizinge werd geboren, en wiens weduwe M. G. v. L. hertrouwd is. Zijne dochter Johanna Dorothea v. R. 24 febr. 1722 lidmaat geworden, vertrok in 1724 naar Epe (vgl. Nav. XXVIII, 469). Zijne dochter Maria Catharina ondertrouwde 10 juni 1733 te Ravenswaai, met toestemming van wederzijdsche ouders, Jacobus van Eck, als custos, schoolmeester en dorpsschrijver ter plaatse, opvolger van straks genoemden Jiskoot. De huwelijksproclamatiën hadden 14, 21 en 28 juni, zoowel te Epe als hier plaats, en daar zij kort daarop met lidmaatattestatie naar Avezaat verhuisde, ligt het vermoeden voor de hand, dat de echtverbintenis aldaar zal zijn voltrokken. Wel is waar, leest men in het Trouwboek van Ravenswaai als eene getuigenis, door den predikant der plaats, Joost Dirk Keer afgelegd, dat deze van den diaken Arie Verkuijl 5 aug. 1773 had verstaan, dat de echtverbintenis te Ravenswaai was voltrokken, doch zulks klopt niet met de omstandigheid, dat de kort te voren naar Rav. teruggekeerde bruid naar Avezaat verhuisde, hoewel haar bruidegom te Rav. in functie, en dus aldaar metter woon gevestigd was. Voorts kan jhr. Andries v. L. geen heer van Waardenburg zijn geweest, gelijk men Nav. XXIX, 476, vermeld vindt. Er is onder de heeren dezer heerlijkheid voor hem geen plaats; (zie Geld. Volksalm. 1874, bl. 11; Nav. XXX, 199, 200.) Dit Waardenburg is hier vermoedelijk eene verschrijving voor »Nederwijkermaat" (te Maurik). Zijn broeder Otto ten minsten (Nav. XXIX,

270) was in 1686 geërfd te Maurik (vgl. Nav. XXVIII, 471), alwaar hij aug. 1713 ook begraven is. J. ANSPACH.

Wapen Buys. (XXVIII, bl. 258, 528; XXIX, bl. 481.) Van keel met 3 ballen van zilver en een chevron van goud met 5 ballen van lazuur.

De kinderen van Geertruid Buijs voerden zulks gequarteleerd met dat van Louwsen, zijnde van keel met springenden eenhoorn met hoorn en hoeven van goud.

Latere descendenten voerden alleen dat van Buijs en lieten dat van Louwsen weg.

Jan Buijs de jonge Jansz, tr. Paulina Gerrits, winnen 1 zoon.

Mr. Paulus Buijs was eerst burgemeester van Zwol en daarna professor in de rechten te Franeker; beroepen tot professor te Leiden, welke beroepsbrief kwam, nadat hij reeds was overleden en nog boven aarde stond. Hij had getrouwd Willempje van Putten, dochter van Pieter van Putten Rutgerszn. en Geertruyd Ubing, die weder eene dochter was van Herman Ubingh, die a°. 1574, nadat de roomsche regenten afgezet waren, de eerste gereformeerde burgemeester tot Zwolle is geweest en Susanna Meeuwsen; hij won bij haar 2 kinderen.

Het wapen van van Putten is blaauw met drie gouden waterputten.

Dat van Ubing is boven blaauw met twee gouden korenschoven, in het midden een roode fasce en onder wit.

---

1. Catharina Buijs trouwt Hillebrand Schippinck; winnen 1 dr. Willemina (zie *A*).

2. Geertruijt Buijs, geb. 1697; trouwt Louwe Janszn. burgem^r^. te Kampen, zoon van Jan Louwen burgem^r^. te Kampen en Alida Worst.

Hij was geboren 1600 en overleed 9 mei 1670, nalatende 4 kinderen, die den naam van hunne moeder hebben aangenomen. (zie *B*.)

A. Willemina Schippinck trouwt Jan ten Welbants, winnen 3 kinderen, enz.

B. 1. Mr. Paulus Buijs, geb. 4 sept. 1625, † 15 sept. 1717, advocaat te Amsterdam, trouwt:

α. 4 oct. 1650 Eva Buys, dochter van Willem Buijs, schepen en raad van Haarlem en van Beatrix van Os, geb. 3 jan. 1629, † 23 junij 1670, uit welk huwelijk, behalve eenige jong gestorvene, twee kinderen.

β. 30 aug. 1671 met Anna de Neve, dochter van François de Neve en Geertruijd Backer, wed. van Justus van Ewijck. Zij † 21 jan. 1707.

Bij haar 2 zonen (tweelingen) kort na de geboorte overleden.

2. Alida Buijs. enz,

Kinderen van mr. Willem Buijs (Pauluszn.) en Elisabeth Lestevenon:

1. Elisabeth Buijs, geb. 8 sept. 1693, † coelebs 1743;

2. Paulus Buijs, geb. 30 nov. 1694, † 20 aug. 1703;

3. Mr. Matheus Buijs, commies generaal ter admiraliteit van Amsterdam, geb. 6 aug. 1696, † 2 aug. 1725; tr. 7 jan. 1721 Sophia Huijdecoper, dochter van Jan Elias Huijdecoper van Maarseveen en Noordijk, burgemr. en raad van Amsterdam, en Agatha Hasselaar: lieten na 4 kinderen.

4. Mr. Willem Buijs, commies generaal ter admiraliteit van Amsterdam, geb. 14 febr. 1698, † 28 nov. 1748 improles; tr. 13 sept. 1736 Jacomina Cornelia Karseboom.

5. Mr. Abram Buijs, raad en pensionaris van Amsterdam, later secretaris der generaliteits rekenkamer, geb. 26 maart 1699; tr. 21 sept. 1726 Antoinetta Dierkens, dochter van mr. Nicolaas Dierkens, heer van Buvigny, thesaurier van 's Gravenhage, en van Maria Catharina van Schuylenburgh, geb. 13 oct. 1702. Zij hadden eene dochter.

6. Eva Anna Louisa Buys, geb. 13 jan. 1701, tr. 2 dec. 1722 mr. Martinus Johan Veth, heer van Westcapelle en Nieuwland, raad en burgem. van Middelburg, zoon van Martinus Veth van Westcapelle, burgem. van Middelburg en van N....... Crommon. Hadden 2 kinderen.

7. Jacoba Geertruijd Buijs, geb. 7 nov. 1702, obiit coelebs.

8. Geertruijd Buijs, geb. 4 aug. 1704, † 14 sept. 1723 coelebs.

9. Paulus Hubert Buijs, geb. 14 febr. 1707, luit. generaal der

cavallerie, tr. 19 aug. 1732 met Sibilla de Grande, geb. 15 oct. 1707, dochter v. mr. Adriaan de Grande, raadsheer in den h. raad van Holland, Zeeland en W. Vriesland, en van Eva Maria Castelijn. Hadden 2 kinderen.

10. Jacob Buijs, geb. 20 april 1710, † 28 julij 1727 coelebs.

11. Jacob Buijs, obiit jong.

12. Mr. Berend Willem Buijs, minister resident te Hamburg, geb. 1 april 1716, trouwt α. te Hamburg mei 1747 met Maria Elisabeth Brugier, uit welk huwelijk 2 kinderen; en β. 1757 met Antoinetta van Schuijlenburgh, dochter van Cornelis van Schuijlenburgh en Martha Maria Kemp van Moermond.

Uit eene geslachtlijst, vermoedelijk uit het allerlaatste der vorige eeuw, waarvan oorsprong, bronnen en zamensteller onbekend zijn.

J. C. B.

Geslacht du Moulin (van der Muelen). Uit een oud handschrift van een mijner voorouders wensch ik eenige genealogische mededeelingen te doen omtrent het geslacht van der Muelen, vooral naar aanleiding van hetgeen omtrent die familie voorkomt in de 11de afl. van 1879 van den Navorscher.

Première géneration. Pierre du Moulin, Escuyer. Espousa Damoiselle Jenne Doisi.
Ont laissé un fils.

2de géneration Pierre du Moulin, Escuyer. Espousa Damoiselle Marie de Courcelles.
Ont laissé un fils.

3me géneration. Nicolas du Moulin, Escuyer. Espousa Damoiselle Jenne de Haulthy vivait l'an 1340.
Ont laissé deux fils.

4me géneration. Pierre du Moulin, Escuyer. Espousa Catharine de Cambrogne.
» Messire Jean du Moulin, Chevalier. Espousa Isabeau de Bullinghien.
Ont laissé quatre fils, Jean, Pierre, Nicol et Stassart.

5me géneration. Pierre du Moulin, Escuyer. Espousa Marie de Surcamp.
Ont laissé deux fils, Guillaume et Jean.

6me géneration. Guillaume du Moulin, Chevalier, Gentilhomme de Louis XI Roy de France, espousa Louise de Carondelet dame d'Aubois.

Ont laissé Jean et Emelie.

Jean, anno 1496 Chanoine de l'Eglise Cathedrale nommé le Dom à Utrecht, dans laquelle il est enseveli.

7me géneration. Jean du Moulin, Chevalier. Espousa Catharine van Aerssens.

Ont laissé Jean et André.

» Emelie du Moulin fut demoiselle d'honneur de l'Imperatrice femme de l'Empereur Charles V.

8me géneration. Jean du Moulin, Chevalier, espousa Elisabeth Segers.

Ils sont laissé Anne, André, Sara, Daniel et Jean.

9me géneration. Anna du Moulin. Espousa Severn v. den Cornput.

André du Moulin, Chevalier, Seigneur de Millegum et de Ranst, né 1549, mort 2 Janv. 1611. Conseiller du Duc d'Anjou. Deputé de la province de Brabant à l'assemblée des Etats Generaux. Espousa le 16 octobre 1583 à Anvers dame Susanne de Basentin dit de Malapert.

Il changa son nom du Moulin en flamant van der Meulen.

Ils ont laissé Susanne, Elisabeth, Hester, André Margariete, Justine, Anne, Jean, Nicolas, Marie et Catharine.

» Sara van der Meulen espousa Antoine L'Empereur d'Opnyk Seigneur d'Havines.

» Daniel van der Meulen, Chevalier, mort 1600, espousa Hester de la Faille, soeur du Baron de Nevele.

» Jean mort sans lignée.

10me géneration. Susanne v. d. Meulen espousa Mari de Mamuchet.

» Elisabeth v. d. M. mariée en 1° noce avec Jacob de Velase, en 2° noce avec Jean de Panhuysen.

» Hester v. d. M. espousa Philippe Calandrini (?)

» Justine v. d. M. espousa David Baron du Tour le 31 Aout 1618 à Leide.

10me géneration. Anne v. d. M. espousa Pierre Munnics.
» Jean v. d. M. espousa Elisabeth Bacs.
» Nicolas v. d. M. decedé sans lignée.
» Marie v. d. M. espousa Frederick Ruysch, Chevalier.
» Catharine v. d. M. espousa Gratien de..... Chevalier.

Het wapen door Justine gevoerd had in het eerste kwartier op een veld van sinopel drie grelots, tweede en derde kwartier op een veld van azuur de gouden molenwieken, vierde kwartier op een veld van zilver den dorren boom.

Mijn overleden vriend, de kapitein C. J. van der Muelen, heeft bij kantteekening de navolgende wijzigingen in bovenstaande genealogie gebracht.

In de 7de generatie Jacques du Moulin (fils de Guillaume) gentilhomme de sa majesté le Roy de France espousa Dame Jenne Moens et ont laissé Jean et Emelie. Hierdoor zoude de 7de generatie de 8ste worden en zoo vervolgens.

Hiermede hoop ik aan het verlangen van den heer C. J. van der Muelen te Utrecht, eenigzins, te zijn te gemoet gekomen.

's Gravenhage. Mr. M. W. BARON DU TOUR V. BELLINCHAVE.

VRAGEN.

Geslacht Vijgh. Wie was Joost Vijgh, doctor in de beide rechten, j. m., aanget. te Harderwijk, attest op Wageningen 13 juli 1656, met Antonetta Vermeer, j. d. van Heteren? De heeren Anspach en de Haas vermelden dit huwelijk in de Herald. Bibl.

BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht de Raet. (XXIX, bl. 633.) De heer Backer van Leuven, aan wiens welwillendheid ik menige inlichting te danken heb, noemt de vrouw van Gualterus de R. Ellsabeth Maas. De volgende kwartierstaat is uit haarlemsche archieven opgemaakt.

Elias de Raet, zoon van Arent en v. Emerentia Boudewijns.	Johanna Vloots, dochter v. Adriaan en Maria Buys.	Dirck Maas.	Cornelia van Duynen.

Mr. Gualterus de R., ridder, baronet, raadsheer in het hof van Holland, † 10 januarij 1663.	Anna Maas, wed. van mr. Maarten van Sijpesteyn.

Mr. Arent de Raet, geb. te.....
† te Haarlem 6 maart 1730.

Welken van beide namen droeg de vrouw van Gualth. de R.? Wat weet men van hare voorouders? Rietstap, Arm. Gen., heeft nog een ander wapen Hulshout: welk van beide is het, dat met de Raet vereenigd voorkomt? Nav. XXVIII wordt gezegd, dat Isabella Cock v. Delwijnen de dochter was van Adriaan en Hillegonda v. Averijn. In het Begraafboek van Zalt-Bommel leest men: 22 oct. 1580 obiit Elisabeth filia Elije de Cock, uxor Rodolphi Raet Johis. — Wie kan tusschen deze tegenstrijdige opgaven uitspraak doen? — Volgens eene oorkonde van 1653 koopen »Constancia Reynst, te voren weduwe van wijlen d' heer Jan Carlo Smitsaert, met d' heer Guillelmo de Raedt, haren tegenwoordigen man" door bemiddeling van Jacques van den Kerckhove »coopman tot Antwerpen" van Martin Ignace de Hornes en zijne vrouw Susanna Groote de heerlijckheit van Niel met hooge, middel ende leege jurisdictie enz. in het kwartier van Mechelen gelegen. — Kan iemand mij omtrent dezen Willem de Raedt iets mededeelen? Ik weet hem niet te huis te brengen. DE RAADT.

Geslacht Mom en van Aelst. Steven Mom tr. circa 1600 Jenneken Morleth. Hij voerde het bekende wapen der familie M. Zij: in rood een regterschuinbalk van zilver, beladen met drie zwarte hermelijnstaartjes. Wie waren zijne ouders en hoe staat hij in betrekking tot andere bekende takken van het geslacht Mom? Wie waren hare ouders? Waren zij Jan Morleth en Adriana Horscamp en was zij dus zuster van Maria M., getrouwd 12 nov. 1615 met Jacob Ten Nuyl en van Elsken, 1e vr. van Willem Tulleken (Geld. V. Alm. 77, blz. 43)? Johan v. Aelst, zoon van Frans, burgem. van Arnhem, krijgt in 1653 vergunning te trouwen met Anna

Mom, dr. van Steven en Jenneken Morleth, zijnde zusters- en broederskinderen. De vrouw van Frans v. A. was dus eene Mom; hoe heette zij? Welk wapen voerde deze familie v. Aelst?

Leiden. H. M. WERNER.

Wapens gevraagd van Deventer en andere geslachten.

a. Jacobsen of Jacobson. — Gerrit J. tr. 2°. Mechteld Schuurmans in de 1e helft der 17e eeuw, enz.

b. Arentsen. Arent A., burgemr. te Deventer en rentmr. der geestelijke goederen in het begin der 17e eeuw, tr. Aeltje Boelen.

Arentsen.	Boelen.
Hemming.	van Lidt.
	Tegeders.
	Chremer.

c. Cuper. Gijsbert C., kameraar der stad Deventer, gecommitteerde ten staten generaal en te velde, tr. 12 junij 1670 Alida van Suchtelen. Hij ob. 22 nov. 1716, zij 9 junij 1689 (v. Doorninck, Geslachtk. Aant., bl. 545).

Cuper.	v. Suchtelen.
Coets,	v. der Cruyse.

d. Scharff. Adriaan S. tr. in de 1e helft der 17e eeuw Elisabeth ter Welbargh.

Scharff.	ter Welbargh.
v. Bommel.	Scheppinck.

e. Cremer. Zutfensch geslacht, waarvan o. a. verscheidene leden als secretaris dier stad voorkomen, bijv.

Bernard C., secret. v. Zutfen van 1677—1716, tr. 1°. Gerharda Catharina Crusius.

Cremer.	Crusius.
Lulofs.	Dammen.
v. Elsbroek.	. . . . . .
Wentholt.	Op ten Noort.

f. Glass. Samuel de Lannoy, heer v. Overbeek, kolonel der infanterie, gouverneur van de Willemstad, enz. tr. ? Cornelia Glass, wier grootmoeder Joyellet heette.

Behoort zij tot het beiersche geslacht von Glass?

Leiden. H. M. WERNER.

GESCHIEDENIS.

Uitgaven, te Brielle gedaan bij gelegenheid dat Willem I aldaar trouwde met Charlotte van Bourbon. De Rekening van den burgemeester-thesaurier Cornelis Jacobse, loopende van 1 Oct. 1574 tot ult. Sept. 1575, heeft eene rubriek, waarboven staat:

»Ander vuytgeuen als sijne Excellentie inden Briele gecomen was ende syne nieuwe princesse madame du Bourbon troude."

Onder dit hoofd komt het volgende voor:

Betaelt Jan Schram schuijtman van een schuijte bagaige aen thooft te vueren, facit . . . . xii gr.

Betaelt Jacob Jansse boode, die tot Delft gereyst is omme twee vette calueren te coopen, daeroff de hooffmeester van syne Excie. deene betaelt heeft ende compt hier voir dander iii £ xv sc. vi gr.

Betaelt den secretaris Bendemont voor de expeditie van sekere missiuen ende apostillen, tot voirdeel van deser stadt van sijne Excie. gegeuen, facit . . . . xxvi sc. viii gr.

Betaelt de huijsvrouw van Jehan Gerritse coster, die te landewairt gereden heeft omme honderen, spenvercken ende ander victualye te copen, facit. . . . . iiii £ gr.

Betaelt Jan Gerritse vleyshouwer voor een vetlam met vijff offvallen van schapen, mitsgaders voor synnen arbeyt ende moeyte die hij int coopen vande voors. calueren ende schapen gehadt heeft, facit . . . . xxvi sc. viii gr.

Betaelt voor drie achtendel hauers, die een osch gegeten heeft, die tot behouff van sijnne Excie. gecocht was van Cornelis Maertsze tot Geerulyet, facit . . . . iiii sc. gr.

Betaelt Human Cornelisze sleper, die tot twee reijssen mitte

Excie. cock ende cueckenknecht gereden heeft vpt Horensche veer ende hem by den Gerechte toegeuoucht es, facit.. VI sc. VIII gr.

Betaelt mr. Joost Alblas van dat tot sinent huijse gehaelt es, als zijne Excie. zijne princesse Madame de Borbon troude, blijckende by zijne specificatie ende quytantie, facit.. XXXVIII £ XVIII. sc IX gr.

Onder andere hoofden komen in dezelfde Rekening nog deze posten voor:

Betaelt Jan Gerritse in tgulden Schilt van dat tot sijnen huijse verteert is by twee helbardgiers als sijne Excie. inden Briele was, facit . . . . II sc. VI gr.

Betaelt Heijndrick de Leeuw vpten XIen Septemb. van dat een helbardier vande Excie. tot synen huijse verteert heeft, facit XX gr.

Betaelt vpten VIIIen Junij Aelbrecht Jansze, die met een missiue vanden Gouverneur Treslong geweest es tot Goedereede, omme conynen ende andere prouiande te hebben, als syne Excie. inden Brielle was, facit. . . . . VIII sc. IIII gr.

Betaelt vp den XIIen Junij Gerrit Bastiaensze ende Pieter Hubrechtsze, die ten huse van mr. Joost Alblas (als Madame de Borbon dair gelogeert was) gewrocht hebben sestalven dach, facit . . . . XVII sc. V gr.

Betaelt Dirrick schiptimmerman vande roeijbaerge vande stadt toe te maicken jegens de compste vande nijeuwe princesse van Orangien, mitsgaders van tgene hij van houdt ende anders daertoe geleuert heeft, facit . . . . XXXII sc. gr.

Betaelt vp den XIXen Juny Willem Jansze van dat hij met slepen ende ryden met syn waegen verdient hadde als zijne Excie. met zijne Princesse inden Briel gecomen was, facit. . X sc. gr.

Betaelt Human Cornelisze van diuersche reijsen bagagie van zijne Excie. vpt Horensche veer te mennen, facit. VI sc VIII gr.

Betaelt vpten XXVIIIen Meije Pieter Roele van Seuenhuijsen ses tonnen turffs, die gedroogen [gedragen] sijn int Logement van mijn Heer den Prinsch van Orangien VII gr. XII d. de tonne, facit III sc. IX gr.

Betaelt vande voors. turff int voors. Logement van sijne Excie, te draegen van de tonne I gr., facit . . . . VI gr.

Betaelt den VIIIen Junij Claes Jacobsze vijftich tonnen turffs, die gedregen sijn int Logement van mijn vrouwe van Borbon, tot VI gr. XII d. de tonne, facit XXVII sc. I gr.; betaelt vande voors. turff

int voirs. logijs te brengen, van de tonne 1 gr. VI d. facit V sc. II gr. XII d. Compt tzamen . . . . XXXII sc. III gr. XII d.

Betaelt vpten XIen Junij van tnegentich tonnen turffs vuytet heijlich geesthuijs int logijs van zijnne Excie. ende madame de Borbon te draegen, van de tonne I gr. VI d. als voiren, facit IX sc. IIII gr. XII d.

Betaelt de tonsters vanden voirs. turff te tonnen van tlast V gr., facit. . . . . VI gr. VI d.

Betaelt Aelbrecht Jansze ende Cent Steuensze sackdraegers, die tot Geerulyet geloopen zijn omme den osch van Cornelis Maertsze te haelen als de Princel. Excie. inden Briel was, facit IIII sc. gr.

Betaelt Cornelis Ariensze een tonne israels, die de luijders gehadt hebben, als zijne Excie. synne princesse troude, facit X sc. gr.

Betaelt Lenairt Jacobsze biersteecker, die by die vanden Gerechte toegenoucht es voor zijnne moeyte ende costen, die hij gehadt heeft als Viery stalmeester van sijne Excie. tot zinen huijse gelogeert was, facit. . . . . II £ gr.

Betaelt Lenairt Reijersse van pick ende teer tot zijnen huijse gehaelt bij Cooman Willem als syne Excie. inden Briele was, facit . . . . XVIII gr.

H. DE JAGER.

Gebruik van ringen tot het meten van honden. (XXIX, bl. 551). In: »dit es tpapier van der poort van Hulst dat ghemaect was ende ghescreven bij der hand van meester Pieter Rucke prochipape int jaer ons heren als men screef dusentich driehondert neghene ende neghentich — ende eerst beghint dit papier an die vorbode van Hulst," staat: *Honden.* Item niement en sal honde houden also vorte als die causiede gaet sy en waren so cleijne dat sij moghen *crupen dore eenen steghereep* op V ß ofte het en ware jachhonde ofte bandehonde.

Item wort een (iemand) betiighet dat sy te sine huus vut ende in gaen hoe hi seit dat sij sine niet en siin verbuert V ß.

Deze steghereep zal wel denzelfden dienst gedaan hebben als de ringen te Hoogtwoud, Aartswoud en in de Beemster, als *bestendige* maat voor de te houden honden.

Hulst. F. CALAND.

Aanstelling door prins Maurits van P. J. Boone tot kapitein van het fregat de Maan. (XXV, bl. 438.) In Navorscher XV, bl. 149, aant. 6, wordt, voor eene familie B., te Middelburg en te Vere in de regering geweest, verwezen naar Boxhorn op Reigersberg Chron. v. Zeel. dl. I, bl. 162, 166—170; Smallegange, Chron. v. Zeel., bl. 281 (waar het »Polderken van Cornelis Janssen Boone," in Zuidbeveland, genoemd wordt), 445; Ermerins, Vere, III st. bl. 84—90, 142. — Voeg hier nog bij: De magistraat van Middelburg sedert 1560; F. Nagtglas, De algem. kerkeraad d. ned. herv. gem. te Middelb. van 1574—1860.

Uit deze schrijvers blijkt, dat Bernard Bone of Boone, diaken 1626, ouderling 1630, 34, 38, 42, schepen 1643, 44, raad 1641, 42, te Middelburg was; Huybrecht Boone, diaken 1615, ouderl. 1619, 23, 27, aldaar, en een der hoofdparticipanten en directeurs van de in 1632 opgerigte en in 1643 nader vastgestelde »Compagnie van Directeurs over schepen van particulieren uitgerust tot afbreuk der vijanden"; Bartholomeus Boone, diaken 1629, 33; Jacob Aernoutssen of Aernoutsz Boone, schepen 1631—32, 36—38, 43—45, 48—50, raad 1626, te Vere, gest. oct. 1661.

Smallegange noemt voorts, bl. 539, onder de burgemeesters van Goes, sedert 1500, Cornelis Boone, en, bl. 774, onder de regenten van de dry Schuttershoven binnen Middelburgh 1694, Samuel Boone, als »Beleeder."

Een extract uit de Trouwboeken der Ned. kerk te Middelburg geeft:

Hubrecht Boone j. g. van Dixmuijden
Neeltje Boenbeke j. d. van Bergen op Z.
getrouwdt 13 oct. 1591.

Volgen de kinderen en meer opgaven deze familie betreffende. De afbeelding van eene grafzerk »in de Oude kerk te Middelburg, tegen den muur liggende, in het linker kruis der kerk," bevat de wapens van Boone (een geplante boonestruik (?), met de struik tot helmteeken) en v. d. Brugge, uit Leiden, en volgend opschrift:

Sepulture van de Eersamen Bartholomeus Boone, overl. den 18en Augustij anno 1637. Ende Juff. Crystina van der Brugge syne Huijsvrouwe, overl. 9en Meij anno 1639.

Te Harderwijk, komen Derck en Henrick Boonen na 1560 onder den magistraat voor, bij Schrassert, Beschr. v. H., 2e druk, dl. 1, bl. 17, 64, 89. Zie ook het Register op de Kronijk v. h. hist. gen. te Utr., 1846—1854, i. v. Boone en Boonen.

M°.

VRAGEN.

Henricus Hollingerus te Tiel. Wat ik Nav. XXIX, 344, in navolging van Mr. E. D. Rink, Beschrijving van Tiel, bl. 302, berichtte, dat de Remonstrantsche gemeente te Tiel de éénige was, die omstr. 1647 in Gelderland bestond, — hetgeen deze auteur op het gezag van den Tegenwoordigen staat v. Geld., bl. 71, had medegedeeld; — zie ik door gezegden schrijver in de Bijvoegsels en Bijlagen tot zijne Beschrijving (1836), bl. 33, in *dien* zin verbeterd, dat Tiel de éénige plaats was, waar zoodanig gemeente *na* 1707 gevonden werd. Immers tot dien tijd toe trof men ook te Nijmegen eene Remonstr. kerk met een predikant aan.

J. ANSPACH.

Thielmannus Cupus en zijn werk over de Kerkelijke Historie. Deze predikant van Nieuwpoort, voornemens zijnde eene kerkelijke Historie te schrijven, verzocht op de Noordholl. synode v. Alkmaar i. d. 14—17 juni 1605 om opgaaf der namen en vroegere lotgevallen van al de predikanten, die in de toenmalige troebele tijden in het kwartier van Noordholland in dienst waren of geweest waren. Men verwees zijn verzoek naar de afzonderlijke classen. Op de Zuidh. synode, 30 aug. 1605 te Rotterdam gehouden, verzocht hij onder recepis, om de acten van al de synoden, en om een register der namen van al de bedienaren des Goddelijken Woords, die in de Nederl. Herv. kerk ooit werkzaam geweest waren, met aanteekening van hetgeen zij vroeger waren enz. enz., — ten behoeve van zeker werk, dat hij nopens den toestand der reformatie in de Nederlanden schrijven wilde. De afgevaardigden dezer synode zouden den aanvang zijns werks eerst visiteeren, en daarvan op de eerstv. synode verslag geven. Gelegenheid missende, om dit verslag na te gaan, vraag ik wat het behelsde, en of Cupus zijne Kerkelijke Historie nog uitgegeven heeft.

J. ANSPACH.

Hollandsche stuurlieden in spaanschen dienst. In 1618 omvoeren Bartholomeo en Gonzalo Nodal, op last der spaansche regeering, het Vuurland, ten gevolge der reis van Schouten en le Maire: zij gebruikten daarbij hollandsche stuurlieden. Zijn van deze de namen, enz., bekend? G. P. ROOS.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Grenssteenen in de bosschen van Brederode. (XXIX, bl. 358). Het drietal groote oude grenssteenen, waarvan de heer van Eeden op bl. 163 van den volksalmanak gewag maakt, beschrijven we als volgt:

Vooraf vermelden we nog dat door ons een vierde, zij 't ook afgebroken, steen gevonden is, doch waarvan 't overblijvende genoeg bewijst dat hij van dezelfde grootte en vorm is geweest als de andere. Deze gebroken steen is de zuidelijkste; dan volgt er een die zich tot ruim een meter boven den grond verheft en bijna loodregt staat; hij is even als de andere met verschillende korstmossen begroeid en heeft eene zwart-graauwe kleur. Op den steen ziet men twee wapenschilden waarop echter niets gevonden wordt; links aan de zijde ziet men eene opening waarin waarschijnlijk in oude tijden een ijzer bevestigd was.

De steen met het bedoelde opschrift gelijkt, wat vorm enz. betreft, volmaakt op den voorgaanden, doch staat zeer achterover, en heeft regts eene gelijke opening als de voorgaande. De wapens op dezen steen zijn zeer onduidelijk. Het wapen links is eene onregelmatige vijfhoekige massa; het rechter vertoont eenige schuinsche en dwarse lijnen. De wapens zijn ieder in een afzonderlijk vak uitgehouwen en daaronder wordt het volgende opschrift gevonden.

hun ch het Tetz.

Wat hier van te maken is, is ons niet duidelijk.

De laatste steen staat meer duinwaarts, is grootendeels onder 't zand geraakt, en staat met de wapenschilden naar 't Oosten

gekeerd, terwijl de andere daarmeê naar 't Westen geplaatst zijn. Pogingen door ons aangewend om te zien of zich soms op dezen een opschrift bevond, hadden geen gunstigen uitslag.

PONCIO.

Zinnebeelden op grafzerken. (XXX, bl. 27, 128). De volksmeening, alsof het door bizondere merkteekenen aan oude grafzerken te zien ware, of de persoon die er onder begraven ligt een natuurliken dan wel een gewelddadigen dood gestorven zy, komt ook elders voor. Zoo in de oudfriesche landstreek Wursten of Worsaten, aan den rechteroever van den uitersten Wesermond, aan de Noordzee gelegen. Daar vindt men op de oude dorpskerkhoven zeer schoone grafsteenen uit de vijftiende en zestiende eeu, met het beeld van den daaronder begravenen daar op uitgehouwen. En nu meent men daar, dat als deze beelden met den hoed op 't hoofd zijn voorgesteld, dat de mannen, die ze moeten verbeelden, dan hun natuurliken dood gestorven zijn. Hebben die beelden echter den hoed aan hun voeten liggen, zoo als soms voorkomt, dan is de afgebeelde man gewelddadig om 't leven gekomen.

Peter von Kobbe, in zijn Geschichte und Landesbeschreibung der Herzogthümer Bremen und Verden, — Göttingen, 1824 — zeit van deze zaak, by z'n beschryving van 't wurster-friesche dorp Wremen:

»Auf hiesigem Kirchhofe, wie auch auf andern des Landes, findet man grosse Leichensteine mit alten Wursaten in Friesischer Tracht. Diejenigen, welche eines gewaltsamen Todes gestorben, sind ohne Hut abgebildet." —

Maar Hermann Allmers in zijn hoogst belangrijk Marschenbuch; Land- und Volksbilder aus den Marschen der Weser und Elbe — Gotha, 1858, bericht er ons meer van; namelik 't volgende:

»In Wremen ist der interessanteste Kirchhof, mit vielen Grabsteinen, meistens liegenden Platten. Die allerältesten derselben sind leider so abgetreten und verwittert, dass kaum noch etwas daran zu erkennen ist. Andere aber aus dem fünfzehnten und sechszehnten Jahrhundert sind äusserst wohl erhalten, denn es hat sich Moos und Gras oft ganz wie eine schützende Decke filzartig darüber gelegt. Das Bild des Verstorbenen sieht man in der Mitte, die

Hände gefaltet, oder auch die eine am Schwert, die andere trotzig in die Seite gestemmt, zu Füssen das Wappen, in den vier Ecken des Steines die Embleme der vier Evangelisten und endlich rings am Rande die plattdeutsche Schrift mit Minuskelbuchstaben. Ueberhaupt sind sie durchaus im Stile jener Zeit gehalten, nur in den Trachten der Dargestellten möchte Eigenthümliches zu finden sein. Es hat sich die sonderbare Meinung festgezetst, dass der Verstorbene, wenn er sich mit bedecktem Haupte dargestellt finde, eines natürlichen Todes gestorben sei: finde sich aber der Hut zu seinen Füssen, so sei er gewaltsam um's Leben gekommen. Die Inschrift eines Grabsteines, dessen Bild letzterer Art ist, heisst nämlich: Anno Domini 1560 is de erbare Johan Siats vom leben tom dode bracht. De God am jungsten Dage richten werd. — Und nur aus diesen Worten hat man sich jene, sonst allen anderen Grundes entbehrende Meinung construirt." —

Twee afbeeldingen van zulke schoone en merkwaardige oudfriesche grafsteenen komen in genoemd werk voor.

Ik vestig nog de aandacht op den mansnaam in 't bovenvermelde grafschrift voorkomende. Johan Siats, dat is Johan, de zoon van Siat; dit Siat is ongetwyfeld de friesche mansnaam Sjaard, Sjaert, Syart, die ook nog heden ten dage in 't nederlandsche Friesland, zonder *r*, als Sjaad of Sjaat (Siat) uitgesproken wordt.

De mansnaam Siat is nog heden onder de nakomelingen der oude Worsater-Friesen in 't Land Wursten, met zeer veel andere eveneens oudfriesche namen, in volle gebruik. Als echte Friesen worden deze schoone en beteekenisvolle voorouderlike namen ook door hen op hoogen prijs gesteld.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

XVI.

1588—1595.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. DIRKS.

655. Op 1588 plaatst v. L. I. 384 een penning, Vz. ter eere van Prins Willem I, jaartal 1577, stempelsnijder, volg. het onderschrift Co^{N}. BLOC. Kz. Ter eere van Prins Maurits, 1589, zonder onderschrift. *Pinchart Hist.* p. 33 zegt, dat men den naam CoÑ. BLOC ook op meer dan een exemplaar op de kz. leest. Hij vraagt:

»Comment expliquer que *Bloc*, *sujet de la monarchie espagnolle*, ait fait à cette époque une médaille en l'honneur du plus rédoutable ennemi d' Ernest? Deze gebruikte steilig, in 1594, *Conrad Bloc*. Zie *Revue* 1851, p. 395, alwaar hij (in de huishoudelijke rekeningen van Ernest) *Blockh* en *Plockh* genoemd wordt. Zou *Bloc* niet Gent hebben verlaten nadat die stad, 20 Mei 1584, bij verdrag aan Parma overging en zich, althans tot in 1589, in Holland hebben opgehouden om later in 1593 naar Brussel te trekken? Kunstenaars nemen het gewoonlijk, politiek, zoo nauw niet voor wien zij werken.

656. 1588. v. L. 385 (1—4). Op de oneenigheden van de stad Hoorn met de staten van Holland. Vgl. n°. 49 en *v. Orden*, II, blz. 183—184. Bij *Munnicks van Cleeff*, I, 1861, n°. 834 Z. *f* 3.25. N°. 1 met de beelden van n°. 2. Zonder ornament in de afsnede en met de omschriften van n°. 1. bij P. H. van Gelder, vz. n°. 2. kz. n°. 1. Ook Koper Bizot p. 53 8 n°. 1.

657. Als n°. 656, maar bij *Salm* n°. 580 is n°. 1, vz. zonder leeuw en roos op de ossen. Op de kz. stralen uit de wolken. Z. 18.

658. 1588. v. L. I, blz. 390. Op het vernielen van de zoogenaamde onoverwinnelijke vloot. In het *Niederlänndisch Museum* II, 3. S. 97 vindt men eene *Beschreibung der auf den sieg über die Armada in den Niederländen geschlagenen Denkmünzen.*

659. v. L. I, 390 (1). Bij *de Roye* n°. 723, Z. *f* 6.75, zonder binnenschrift op de vz en zonder jaartal op de kz. Ook bij den heer P. H. van Gelder in gewone en dubbele zwaarte

660. 1588. In den *Navorscher* X blz. 282 deelt J. v. H. het volgende mede. »Tot aandenken van het vernielen der Spaansche armada'' »zegt *Camden*, zijn er penningen geslagen met de volgende voor- »stellingen en opschriften, als: *Venit*, *vidit*, *fvgit* en *Dvx foemina* »*facti*. De grootste onder deze penningen stelde aan de eene zijde »de Spaansche vloot voor met het omschrift: *Flavit Jehovah et* »*dissipati svnt* (*van Loon* I, 392 (1), terwijl op de kz. een kerk »was afgebeeld staande op eene rots gelegen midden in de golven met het opschrift *Allidor non laedor* (v. L. I, 392).[1]) *D' Argaud*

---

[1]) Vgl. *Fr. von Schiller* 1786. Gott der Allmachtige blies, und die Armada flog nach allen Winden, aangehaald door *mr. J. de Vries Jzn.*, in den *Navorscher* XVI, blz. 167: de beschrijving van den aanteekenaar heeft onnauwkenrig Afflavit Devs etc.

in zijne *Histoire d'Elisabeth d'Angleterre*, Paris 1866, p. 212 ver»meldt ze ook. »Deux médailles furent frappées *sous les auspices du »gouvernement.* La première representait une flotte courant à pleines »voiles avec ces mots *venit*, *vidit*, *fvgit*. La seconde médaille repre»sentait aussi une flotte dispersée par des brulots avec cette devise »*Dvx foemina facti*, chevaleresque adulation, qui rejouit à leur »bord *Charles Howard*, *Drake*, *Hawkins*, *Forbisher* et les autres.

661. 1588. v. L. I. 393 (2). Op de vernieling der Spaansche vloot. *v. Orden* zegt, (II, blz. 188), met den naam van den vervaardiger *Jac. Trici* f(ecit) dit is *Jac. da Trezzo* zie *Pinchart Hist.* p. 18.

662. 1588. Vierkante gedenkpenningen dikwijls als noodmunten aangezien (nog door den heer *Malliet* pl. XIV 1—2) ofschoon aldaar van *goud*, op de verlossing van Bergen op Zoom. Soms ook in zilver zooals bij *de Smeth* no. 768 (1 lood, 9½ eng. *f* 3.70). Deze volgens het gesneden randschrift, een geschenk *Franc. Montaeo* (d. i. van Bergen) *et Pet. Zuytlandio Cos.* Zie ons antwoord in den *Navorscher* XXII, blz. 278 naar aanleiding der vraag van den heer *F. Caland* ald. XXII, blz. 122, waaruit blijkt dat nog later deze penningen van 1588 als vereeringspenningen geschonken werden. In Junij 1596 aan den heer Tresorier *Valcke* in Zeeland, ter waarde van *f* 36.75 en den 22 Nov. 1600 aan den zoon van den tresorier *Kinschot* ter waarde van *f* 48.25, omdat hij Bergen op Zoom beschonken had met een latijnsch gedicht op de overwinning bij Nieuwpoort. De makers der penningen waren *Jan de Clerck* (1596) en *Jan de Clerck* de jonge, (1600) (vader en zoon?) of dezelfde persoon (?)

663. 1588. v. L. I, 397. Inhaling van graaf Maurits als heer van Monster. Bij *P. Smidt van Gelder* no. 1241, Z. 17½ w. was ook bij *van Duren* (1865) no. 598, Z. met *Mar. co. nass* enz

664. Aldaar is ook ook op 1588 misplaatst onder no. 597 een gedenkp. van *Christiaan Maler* een stempelsnijder van Neurenberg (1604—1652) ter eere van Prins Maurits, zie *Revue Belge* 1862, pl. V (9) p. 114, beter op het jaar 1604 te plaatsen als bij *P. Smidt van Gelder* n°. 1583.

665. 1589. v. L. I, 399. *Legpenning*, kz. als in *Revue* 1863, pl. V. no. 30, p. 27 en 1868 pl. XIII (4), vz. als in *Revue* 1863, pl. V, no. 37, kz. en 1868 pl. XIII (4), vz. en p. 306.

666. 1589. v. L. I, 403. Is munt van verschillende jaren van Alexander hertog van Parma. Zie *van Orden* II, blz. 191 en bij *P. Smidt van Gelder* no. 1253 veel grooter en van dubbele zwaarte *L.* 63 W. Omschrift: *Alexander Farn. Dvx* III, *Plac. Par. etc. Placentia Romanor. Colonia A* 1590 C. zoodat de aanvulling van v. Loon die leest: *Alex. Farn. Dvx III pla. p. ec(clesiam) plac.(avit) roman(o) Colon(iensem)* en de daarop gegronde toepassing verkeerd is.

667. Z. j. Gedenkp. van Alexander Farnèse, vz. Borstb. *Alexander Farnesius Plac. et Par. Dvx* III. Kz. De vorst te paard, op een groot voetstuk. *Plac(entiae) Civ(es). Optimo Principi Fran(cis)cvs Mochivs f.* (Gr. 36 K.) *P. Smidt van Gelder* no. 1254.

668. 1589. v. L. I, 404. Legp. op de geslotene vereeniging van *Engeland* en Frankrijk zegt *v. Orden*, II, blz. 191, lees: van *Spanje* en Frankrijk.

669. 1589. v. L. I, 405. Op de bereidvaardigheid van den hertog van Parma tot oorlog en vrede. Volgens *Pinchart, Revue* 1851, p. 394—395. *Hist.* p. 31 (2) door *Jul. Giannini* gesneden.

670. 1589. Schuttersp. van Antwerpen van S. Sebastiaan, afgebeeld bij *v. Orden, Bijdr.* pl. XXIV (1) blz. 111. *De Vigne Moeurs*, pl. XXXII (10) p. 141. *Del Rue* pl. I, (3) p. 9. Zie ook *Revue* 1866 p. 109—110, n°. 26 van twee schutters. Deze kwam mij later ook voor met de namen van *Geeraert Ottens* (Verz. *P. H. van Gelder*) *Joost van de Vondelen* (Cat. *de Smeth* n°. 638) enz. Zie *Revue* 1867, p. 144. Het costuum van een S. Sebastiaan, schutter van Antwerpen ziet men bij *De Vigne Recherches* pl. 28. (p. 28—30).

1590. v. L. I. 408, 409. Penningen op het innemen van Breda door een turfschip.

671. De leeuw heeft bij *van Loon* v. L. I, 409 *zeven* pijlen. Bij *Bizot* 57*** *zes;* opmerking van *Prosper Cuypers* in de *Revue* 1847, p. 76—77. *Remarque sur une médaille frappée à l'occasion de la prise du chateau de Breda, Bizot* heeft teregt maar *zes* gegeven omdat Groningen en diens Ommelanden in 1590 nog niet tot de Vereenigde gewesten behoorden. P. C. zegt: »La publication de l'histoire métallique de van Loon n'a pas rendu totalement inutile le travail aujourd'hui trop peu apprécié de *Bizot*. Op een zeer fraai, geëncadreerd exemplaar in zilver met oog en ring, bij mij, staan de ingeslagen letters II.

672. In den *Navorscher* XI, 1861 blz. 86, vroeg π of er nog exemplaren in goud van den penning v. L. I, 409 bestaan vermits die hem slechts in zilver met oog en ring (Cat. *Kist*, no. 230) of geëncadreerd met oog en ring als draagpenningen waren voorgekomen. Wij verwezen t. a. p. blz 148 naar Cat. *Munnicks van Cleeff* I, Febr. 1861 no. 870 Goud 30 gram: (met oog) *f* 54.

673. In de *Revue* 1860, p. 354—355 heeft de heer *L. de Coster* een stukje geplaatst, getiteld: »*Medaille-Décoration offerte par les états de Hollande au Capitaine Logier en* 1590," pl. XV (2). Hij wijst ons aan dat de kern van deze decoratie de penning van L. I, 408 is, ald. iets te groot afgebeeld. *De Coster* zegt wel p. 358: »La medaille *Logier* est incontestablement d'un coin spécial, d'un coin fait *ad hoc*", maar eene vergelijking met een drietal heeft ons geen onderscheid doen ontdekken. Ook in den *Catalogue P. van Damme* II, p. 302 no. 20 wordt van eene dergelijke gouden medaille gezegd, »conforme pour le type au jeton... mais d'un module plus grand. Poids 11 estel. et 11 gr." Hoe het stuk van *de Coster* (Cat. *Brux.* 1859, 22 Decbe. no. 515) bewaard was gebleven, vermeldt hij in de *Revue* 1860 p. 357. Hij verwijst nog (p. 355) naar eene notice van M. Ch. *Aimé Lefébre* over deze verrassing van Breda, geplaatst in de *Memoires de la Société d'Emulation de Cambrai* in 1850. De omstandigheid dat *Charles d'Herauguière*, de bevelhebber, een kamerijksch edelman was, gaf aanleiding tot het schrijven van dit ook uit de archieven van Breda geput stuk. Zie ook de inleiding van mr. G. A. *Kleyn*, archivaris van Breda, voor het *Programma der festiviteiten* (27—28) Julij 1867 *de intogt van Prins Maurits* (4 Maart 1590).

674. Den 6 Mei 1620 gaven de Staten van Holland 60 pond (= *f* 360) aan de Wed. van zaliger *Jean Fourmy* vuyt commiseratie van haren grooten ouderdom mede ten aensien van hares saliger mans goede diensten ende insonderheyt dat hij mede in 't turfschip van Breda is geweest.

675. Gegrav. zilv. penning op die verovering, met dezelfde figuren als op den legpenning bij van Loon I, 408 doch met Nederd. om- en opschriften als op de voorz: 4 *Maart Bereyt te Leven of te Sterven*, en op de keerz: *Breda is van de Spaanse slaverny gewroke onder het beleyt van de prins Mauritius van Nassouw*

in het jaer 1590. Kon. Kab. *Aanw.* 1858, bl. 2, *Konst en Letterbode* 1859, blz. 244. *Nav.* XI, 1861 blz. 148.

676. 1590. Presentiep. van Groningen zonder heilige schijnen en op de kz. vier bollen. *Hooft van Iddekinge* t. a. p. blz. 11, no. 8.

677. 1586, niet 1588, te lezen bij *van Orden* I, blz. 194 reg. 5 v. o.

678. *v. Loon* I, blz. 415, plaatste op 1590 een strooipenning van Vlissingen op den intogt van Prins Maurits in die stad in Aug. 1590. In het gekroonde wapenschild van den prins op de kz. komt het wapen van Meurs voor »d'or à la fasce de sable": vermits nu Prins Maurits eerst in het jaar 1600 het graafschap Meurs van Walburg, gravin van Neuenaar erfde, en in 1618 zijn wapen, ten derde male, veranderde, zoo moet deze penning, volgens Graaf *Nahüys*, niet op 1590 maar tusschen 1600—1618 geplaatst worden. Zie *Revue* 1878, p. 80—81.

679. 1591. Gedenk- en Legpenning. Op de oorlogstoerustingen in de Nederlanden. *v. L.* I, 418. (1—2).

a. Aldaar ontbreekt de wolk boven 1591.

b. v. Orden II, blz. 196 vraagt: zoude de *gedenkp.* niet van denzelfden stempel zijn als van den *legpenning*, en alleen op een grooter stuk metaal geslagen en bijgewerkt? Neen, want de *groote* penning heeft ITE en de *kleine* ITO. Echter zijn er ook met *ite* doch (volgens een *zeer scherp*, bijzonder zwaar zilv. exemplaar in mijne verz. dat er fonkelnieuw uitziet en *ite* heeft) wordt het roosje boven aan op de vz. door een *takje* voorafgegaan; er zijn ook *zes* en geen *zeven* roeiers en ook staat er niet *conjvnctis* maar *conjunctis*, en *viribvs* (bij mij *viribus*) is van *ito* (bij mij *ite*) door een roosje gescheiden. Vgl. *van Cleeff* no. 881. Z. *f* 1—50 no. 880 iets grooter dan v. L. I, 418, 1 en met de wolk Z. *f* 3—. *v. Orden* no. 960 z. 18½ fraai *f* 9-50. Vgl *v. Orden Naaml.* II, blz. 83. (De *u* voor *v* doet een naslag vermoeden in Duitschland.)

680. 1591. v. L. I, 419. Zoogenaamde *Noodmunt van Groningen.* Zie boven no. 122 op 1535.

681. 1591. v. L. I, 424. (1—2) Deze twee zeldzame legpenningen ter eere van *Marcus van Reye*, landvoogd van Artois, zijn ook afgebeeld in de *Revue* 1863, no. 52—53. (Aldaar p. 39 regel 11 v. o. te lezen 53 in plaats van 52 en regel 7 v. o. te lezen 52 in plaats van 53.)

682. 1591. Zilveren gedenkp. door de Gedep. Staten van Friesland vereerd aan *Michiel Högelcko* beschreven en toegelicht door *W. Eekhoff* in den *Vrijen Fries* I, blz. 321--341 en door ons aldaar VIII, blz. 139—146. (Verz. van den heer H. *Kuipers* te Leeuwarden.

683. Z. j. v. L. I, 434. Bb. van koning Philips en van Alexander Farnese, zouden door J. P. Poggini gesneden zijn volgens *Pinchart Hist.* p. 31. Komt bij *P. Smidt van Gelder* voor op 1587 no. 298 (zie boven) n°. 653* met veranderingen in omschriften en het jaartal 1587.

684. 1592. Zeer fraaie geciseleerde gedenkp. met bb. ter eere van *Alex. Farnese.* Op de kz in de afsnede 1592. Overigens geheel als v. L. I, 370 (1586) z. j Z. 41. Cat *Bom-Luzac* 1873. Junij no. 354. *v. Orden* II, blz. 178. Ook met 1594.

685. 1592. Silveren cop en beker den advocaat van Holland Barnefelt en aan Mylandt den secretaris der Staten Generaal eenen fraaijen gulden penning van omstreeks *f* 30 vereerd. *De Voogt Aant.* blz. 13 en idem van *f* 40 blz. 14.

686. 1592. *De Busbec de Comines* (door Simon) *Cat. Jonnaert*, n°. 27.

687. 1592. Gedenkp. ten betooge van het nut en de noodzakelijkheid eener goede verstandhouding tusschen Zwolle, Deventer en Kampen, hangende de verschillen tusschen Overijssel en Friesland over het bezetten der steden Koevorden en Hasselt, zie *de Jonge* en *de Vries* I, blz. 85—88, pl. VI 6. Vroeger bij *Schoemaker* 1720, Cat. blz. 38, volgens *v. Orden* II, blz. 202; bij *Madai* no. 5925; bij *P. Smidt van Gelder* no. 1283, 41 w.

De Jonge c. s. helderden in 1829 dezen penning op; desniettemin bragt *J. M. van R(hijn)* dezen geheel de 16de eeuw door de gravure aanwijzende penning in den *Overijss. Alm.* 1843, blz. 93—99 tot 1654—1656. Een gouden afslag *f* 150 zag *Cuper* in 1699, zie *Overijss. Alm.* 1843, blz. 287—288.

688. 1593. Ter eere der waakzaamheid van Aartshertog Matthias. *De Jonge* c. s. I, blz. 11—14, pl. VII, no. 3. Is van *Conrad Bloc* en van 1593, zie *Revue* 1878 p. 80.

689. 1593. v. L. I. 437 (1). Herwinnen van Geertruidenberg. Penning om te dienen tot geschenken aan het Deensche hof. Ook aan anderen: want den 9 Nov. 1594 gelastten Burgemeesteren van Leiden

hunnen thresorier om aan *Jacob Jansz.* muntmeester te Dordrecht *f* 47.10 st. te betalen voor zulk eenen gouden penning daermede de Hoochgeleerde Heer *D. Hieremias Bastingius*, Doctor der Theology en regent van 't nieuw collegie (Staten collegie) is vereert enz. Zie de mededeeling van *Jhr. Rammelman Elsevier* in den *Navorscher* XIII, blz. 227.

690. 1593. Presentiep. van Groningen. *Hooft v. Iddekinge* t. a. p. n°. 11.

691. 1594. Als boven n°. 12. a. b. c. (drie varianten).

692. v. L. I, 443 (1) z. j. Gedenkp. ter eere van Ernestus, Aartshertog van Oostenrijk, Landvoogd der Nederlanden. Vgl. *v. Orden*, II, blz. 206. Cat. *'t Hooft*, n°. 379. Vz. zijn geharnast b.b. Omschr. *Ernestvs Archidvx Avstriæ dvx Bvr. Com. Tyr.* Kz. Een kroon waarboven *Soli Deo Gloria* in een krans (= v. L.) Mm. 28 Z. 6, en n°. 380. Iets grooter Mm. 31, Z. 9. Bij *Munnicks v. Cleeff* 1861 n°. 924 bb. links. Daaronder AAR Zilver *f* 17.25 ter grootte van een legpenning.

693. Z. j. v, L. I, 443 (2). Medaillon, *Revue* 1851, p. 395 (2), *Conradt Blockh*, das er Ir. Drl. (Aartsh. Ernest) cvntrefeit gemacht, uund in goldt mit stain eingefasst hatt 79 *f* 12 S. (8 Aug. 1594) *Conradt Plockh.* (sic) verehelt von wegen gemachte contrefeelt fur Ir. Drl. in silber uund wax 100 *f* (25 Oct. 1594).

Du moins l'un d'eux était un exemplaire du médaillon publié par *v. Loon.* Ed. fr. I, p. 435 (2) zegt Pinchart.

694. Z. j. v. L. I, 444. Ter eere van *Fugger* c. a. Volgens *Pinchart* (*Revue* 1851 p. 396) het werk van den in n°. 693 en elders vermelden *Conrad Bloc.*

695. 1594. ± = v. Loon, I, 488. (1) (1596) is zonder jaartal. Op de gelukkige scheepvaart van de Nederlanders. In een brief van mr. *S. de Windt*, uit Middelburg, van 23 Maart 1857 aan Prof. *van der Chijs* lees ik: »De zilveren médaille onlangs door den »heer J. J. J. *Sprenger* aan het Zeeuwsch Genootschap geschonken »komt aan de Kz. volmaakt overeen met.... de Kz. *v. Loon*, I, 488 (1) »door hem tot het jaar 1596 gebragt *en uit de gebeurtenissen van* »*dat jaar geëxpliceerd.* Op de andere zijde bestaat echter *dit* ver- »schil dat onder den visch een dwarsstreep staat, waardoor dan »een open cirkelsegment (afsnede) geboren wordt, waarin zeer

duidelijk 1594. *Van Loon's* explicatie valt dus in 't water." Ik vond dezen niet in *Cat. Zeeuwsch Gen.*, alleen op 1596, n°. 344 iets grooter dan v. L. 488 (1) Z. Is dat 1594 over het hoofd gezien? Bij *P. Smidt van Gelder* n°. 1395 ook met 1594 veel grooter (G. 37) Z. 86½ w. en n°. 1396 van 1596 veel grooter, (G. 37) Z. 42½ w. De penning bij van Loon is G. 32. 85½ w. n°. 1394. Bij *De Roye* veel grooter met 1594 n°. 868 *f* 6, n°. 869 = met 1596 *f* 5.75. Zie *Konst en Letterbode*, 1857, blz. ? De grootere van 1596 heeft dat jaartal in de afsnede. *Van Cleeff* II, n°. 806. Bij van Duren n°. 682 ook veel grooter en in een sierlijken voorgrond het jaartal 1596. Ook de kz. verschilt in gravure.

696. 1594. v. L. I, 448 (1—4.) Ontzet van Coevorden en inneming van Groningen. Ook opgenomen in de *Beschrijving der gedenkpenningen welke betrekking hebben tot de stad Groningen* door mr. A. Oudemans, geplaatst in den *Groninger volksalm.* 1851, bl. 163—165 (met fouten in de copy der opschriften).

697. 1594. v. L. 448 (1). Als boven Kz. met het wapen van Friesland. Dit is een beloningspenning der staten van dat gewest. Ik vond dien afgebeeld op het portret van *Wytze van Cammingha* † 1606. Zie *Gids voor de Hist. Tentoontst. van Friesland*, 1877, bl. 218, n°. 53.

Met eenig verschil bij *Stricker* n°. 3276, koper verguld. Bij den heer P. H. van Gelder, Z. Voorz. (1) met Kz. v. L. I. p. 494 (1).

698. 1594. v. L. I, 448 (3). Als boven. Met *dissolves* voor *dissolvet* bij *Salm*, no. 627 K. en ook bij *P. H. van Gelder.*

699. 1594. *Gerardus Mercator* door *Simon.*

700. v. L. I, 448. 1594. *Philips van Croy.* Volgens *Pinchart*, gesneden door *Jan van Montfoort. Revue* 1852, p. 104.

701. 1595. v. L. I, 469. Op het herwinnen der stad Lier. In de *Revue* 1871, p. 340 leest men dat de heer *Brichaut* in de zitting der *Société Royale de Numismatique* van 14 Mei 1871 ter tafel bragt »une belle médaille d'argent, commemorative de la delivrance de Lierre, en 1595, variété inédite de celle qu'a donnée *van Loon* (Variété zonder ingesneden naam?) — Zie *Geschiedenis der stad Lier door* Anton Bergman. Lier 1873. (Zie *Bijdragen*, Nijhoff, *Fruin*, 1875, VIII. blz. 51—52).

702. 1595. Ter eere van den landvoogd, Graaf van Fuentes. *De Jonge* c. s. I, blz. 23—24, pl. I, n°. 6. *Pinchart Hist.* p. 37.

703. 1595. Belooningspenning van Deventer. Vz. Een van top tot teen gewapend krijgsman houdende in de regterhand een banier en steunende met den linkerarm op een schild: (*) Omschrift: *Et pace* × *et bello* × *constans* (standvastig *en* in vrede *en* in oorlog). Kz. De gekroonde arend als wapen van Deventer. *Respublica Daventriensis d(ono) d(edit)* 1595. Z. 43.22. Medegedeeld door *C. P. Serrure* in de *Revue* 1847, p. 253—254. In de *Revue* 1848 deelde onze vriend Serrure p. 56—60 besluiten mede van Schepenen enz. van Deventer die tot dezen penning betrekking hebben en vermits vooral de eerste deelen der *Revue* niet in ieders handen zijn. hier herhaald worden.

2 Junij 1595. Also Dns *Daniel Tossanus* unsere stadt ein boeck gededicirt en daer uit vereeret, [1]) sall hoem in recompens weder vereert worden viff Roesenobelen, *daervan één vereerpenninck under unse stadtwaepen gemaecket sall werden.*

15 Junij 1595. Gearresteert dat die Kemener (Camerarius), in der tijt Scholier (Pieter) sal laten maken een stempel met een pontzoen, glick ontworpen is, omme ter stadtz (Deventer) dienst te gebruiken op enige penningen, soe unse stadt sal willen verehren.

704. 1595. Ter eere van *Charles de Croy* als stedehouder van Henegouwen, regtsgewend b.b. Omschrift: *Carolvs. a. Croy. sa. imp. pr. Chimacensis* Z. Kz. Arend enz. In het veld 15—95. Omschrift: *Gvber et praefect. gnalis comita. Hanoniae.*

Cat. *Guioth.* Brux. 1865 no. 426. Médaille inédite et très rare. Cuivre.

705. (1595 (zegge (16)95). In den Cat. van *Bockel* (Brux. 1863, no. 2741) is een vierkante piedfort van de duit van Zwolle van (16)95 (vermeld bij *Verkade* blz. 183 (963) Vgl. pl. 118 no. 5 en 6 met 39 en 63) als eene Medaille inédite aangeduid!

706. (1596). v. L. I, 471. Op den Kardinaal Aartshertog Albrecht, door *Montfoort.* De heer *Pinchart* (*Revue* 1852 p. 103 (1) zegt: »la plus ancienne de *Jean de Montfort* remonte à 1596.” Doch deze heeft geen jaartal, terwijl hij t. a. p., p. 104 een van 1595 ook aan *Montfoort* meent te moeten toekennen, zijnde *v. Loon* I, 458.

707. (1566). Ter eere van Philips Willem, Prins van Oranje door *Bloc* (*v. Orden,* II, bl. 217) en dus niet door *Montfoort* (*Revue*

---

[1]) *Daniel Tossanus* was Hoogleeraar te Heidelberg. Zie verder de *Revue* p. 57—61, ontleend aan *Revius, Daventria illustrata* p. 536—537.

1852 p. 104—105, VII, verbeterd in *Pinchart*, *Hist.* p. 35. Vz.: ook op een penning van 1606. (*Revue* 1878 pl. 4, (12). Kz De kraanvogel zegt *van Loon* I, 473 heeft een *steen* in den bek, lees een *oog*. Zie ook de *Jonge c. s.* I, blz. 59, pl. XI, no. 7, en pl. V, no. 2.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Kamers van Rhetorica. Te Brielle was in den ouden tijd een Kamer van Rhetorica, genaamd »de vroechden bloeme." 't Eerst vond ik van haar melding gemaakt in de Rekening van de St. Catharina kerk, expireerende 13 avond 1503, welke onder de »vutgeuen vanden heiligen houte" het volgende te lezen geeft:

»Betaelt de gesellen vanden *vroechden bloeme* voor tvutbringen vande stomme personaige vp heilige Houts daich bouen tguendt dat zij vander stede hebben . . . . x sc. gr."

Dat de Stedelijke Regeering aan deze Kamer jaarlijks eene geldelijke tegemoetkoming gaf, blijkt ook uit de Rekening van de stedelijke ontvangsten en uitgaven over 1558—1559, waarin men bl. 20 vso. leest:

»Betaelt den XIIIen dach van Meye Adriaen Thonisze *prins vander vroechden blome* ende hair gegonnen is by Oudt ende Nyeuw Gerechte tot onderhoudenisse van haer kamer ende tot wederseggen vander stede jaerlicks drie ponden grooten vlaems etc."

Voorts uit het »Memoriaelbouck der Stede vanden Brielle," bevattende de Resoluties van het jaar 1559. Onder deze Resoluties komt het volgende voor:

»Up huijden soe es geconcludeert ende geslooten bij Oudt ende Nijeuw Gerechte der Stede vanden Brielle angaende de requeste, gepresenteert bij de *Retorikers* vander voors. stede, inhoudende hoe dat zij alle jaeren zeeckere groote costen hebben ende de zelue costen nijet en mogen veruallen, gemerct zijluijden alle te samen amboechtsluijden zijn, versouckende oft de stede hemluijde hier inne jaerlicx te baete souden willen comen: Soe hebben die vanden Ouden ende Nijeuwen Gerechte hemluijden geconsen-

teert, geaccordeert ende toegeuoucht de somme van drie ponden grooten vls. siaers, te betaelen gereet XX sc. gr. ende voorts alle vierendeel jaers XV sc. gr. vls., ende dit all tot wederseggen vander voors. stede, behoudelicken dat zijluijden sculdich zullen wesen in haer geselscap te houden twaelff persoonen ende nijet min. Actum den XIIIen dach in Meije 1559."

In overeenstemming met dit Besluit vindt men in de Rekeningen der Stedelijke uitgaven en inkomsten over de jaren 1561—62, 1564—65 en 1565—66, dat drie ponden gr. vls. betaald werden aan den »Princh vanden vroechden bloeme." In de eerste dezer Rekeningen komt nog voor: »Betaelt vp den XXIIIIen May Jonge Ariaen met zijn dryen ouer drye daegen werckens vpt stadthuys aen des *vreuchden bloems* schoersteen etc."

Eene vroegere Rekening, die over 1558—59, vermeldt fol. 26, dat aan de Brielsche Kamer 6 »stede kannen wyns" geschonken werden »vp Sinte Rochus dach." Aan dien post gaat vooraf, dat 2 »stede kannen wijns" geschonken werden aan de Kaemer »vant Zuijtlandt," en even zoovele aan de Kamers van Vlaardingen en Zwartewaal.

Dat de leden der Kamer verplicht waren aan processies deel te nemen, zegt ons eene Resolutie van 12 Jun. 1563, luidende:

»Ten zeluen daege is geordonneert dat tot allen tyden, alsmen sal processie generael draegen ende gaen binnen der stede vanden Bryelle, dat alsdan het gilde vande Schippers voor all sal gaen inde selue processie ende daernae sullen volgen die schutters vande cloeueniers, daer nae *doude camer van Retorycke*, daer nae die schutterye vande voetboeghe, daer nae die schoelkinderen met hueren meester ende die priesters ende canonicken, daer naer sullen achter tsacrament gaen die Bailliu, Rentemeester ende Schout, Burgemeesters, Oudt ende Nyeu Gerechte, ende daer nae alle die Gemeente."

In 1567 werd het Privilegie, aan de Brielsche Kamer geschonken, haar door de Regeering der stad ontnomen. In het »Memoriaelbouck" leest men: »Up huijden soe es bij den Bailliu ende die vanden Gerechte deser Stede vanden Brijelle *den Princhе ende hooftmans vande Rethorica deser Stede* ontseijt heur gebruyck vande Camere ouermidts zekere petulancie ende schimperie, die vpte camere gheschiet zouden zijn, gelijckerwys eensdeels tot kennisse

vande stede gecommen es, ende zyn hemluijden metter daet haere priuilegien ontnomen ter tijdt ende wijle hemluijden anders gegundt ende geordonneert zall mogen werdden. Actum coram omnibus vpden XIXen februarij anno 1567."

Iets verder heeft hetzelfde boek deze resolutie: »Up huyden soe is geordonneert ende belast Jacop Pietersze, burgemeester tresorier, datmen Ariaen Cornelisze schipper, jegenwoerdich mit zijn hueschip van stadts wegen aengenoemen totte wachte vp Maeze ende int gat vander zee, te geuen ende laeten volgen den standaert ende trommel vanden *retrosijns* deser stede, ende euenverre daer eenige schade ofte mishandel aen gedaen werde ende de voors. Camer van Retorica weder in esse quaeme, dat hij tresorier tselue tot coste vander stede zal doen maecken ende restaureren etc. Actum vpden VIIIen Novembris 1567."

Van de »juweelen" der Kamer is sprake in de Rekening der Stedel. uitgaven en inkomsten op blz. 29 vso., waar men leest:

»Betaelt vpden 17 Decembris voor een slot datmen gehanghen heeft aen die kiste daer die *juweelen* in leggen van *retorica* facit VII gr."

In 1578 was de Kamer weder »in esse" gekomen. In de Rekening over 1578—79 komen de volgende posten voor:

»Betaelt den vijffden nouember de *retorosijnen*, genaempt *de vreuchden blome*, tot een gratuijteijt ter cause dat zyl. opten meijdach [1]) gespeelt ende die vanden Gerechte te gaste gehadt hebben, blijckende bij ordonnantie ende quijtantie . . . . III ₤ gr."

---

[1]) Met het oog op »het planten van de meijen" werd op den laatsten April 1644 door de Regeering van Brielle het volgende gepubliceerd:

»Alsoo men bevint dat gemeenlijck inden saeijsoene deses tijts met het planten vande Meijboomen de goede luijden in haere tuijnen ende boomgaerden aen derselver plantagie ende aertgewassen werden berooft ende beschadicht, doordien eenige persoonen haer vervorderen bij nachte ende ontijde daer omme te comen in de voors. tuijnen ende boomgaerden, om de voorn. beroovinge te doen; omme waer inne te voersien, soo ist dat bij desen eenen igelijcken wert geinterdiceert ende verboden voortaen geene meijen meer te planten ofte oock eenige kransen, noch rosenhoeden te hangen ofte doen hangen, veel min de luijden te beroven van haere gewassen ende plantagie, op peijne wie bevonden sal werden sulcx gedaen te hebben, verbeuren sal een boete van 25 car. guldens, tapplieeren deene helft tot behouff vanden heere

»Betaelt den zelnen (Ghijsbrecht Lucassoon) ten voornoomde daege voor thijen kannen rinschen wijn bij die vanden Nijeuwen Gerechte gehaelt opt statshuijs bij den *retrosijnen*, facit volgende zijne quijtantie . . . . XVI sc. VIII gr."

In de medegedeelde Resolutie van 12 Jan. 1563 is de Brielsche Kamer »de vroechden bloeme" genoemd *doude camer van Retorycke.* Zij heette alzoo om haar te onderscheiden van een jongere kamer te »Maerlant," van welke men leest in eene Resolutie van 19 Jan. 1561, luidende: »Ten zeluen daghe soe es *de jonghe Rhetoryckers van Maerlant* achteruolgende zeeckere requeste ende supplicatie, bij heml dije vanden Gerechte voors. geexhibeert ende ouergegeuen, gegundt, geconsenteert ende geaccordeert tot subuentie ende onderhoudenisse van heure vergaderingen ende bijzonder de vijer feestdagen, die zij jaerlicxs houden zullen, de zomme van vijer ponden hollants tsrs., dije zijluijden ontfangen zullen vanden burgemeester tresorijer der stede vanden Brijelle inder tijt wesende. Ende dit all tot wederseggen vander stede."

Overeenkomstig dit Besluit leest men in de Rekening der stedelijke ontvangsten en uitgaven over 1561—1562, op bl. 37:

»Betaelt den *jongen retrosynen van Maerlandt* van tgeene hem die stede jaerlicx geeft tot onderhoudenisse van huerluyder camer, te weeten thien scellingen grooten vlaems etc." En op blz. 39 vso:

»Betaelt *den jongen Retrosynen* voor heurluyder vyerde feeste fet. . . . . II sc. VI gr."

In 1583 werden de »verthoeninghen" der Rederijkers weder verboden. Immers eene Resolutie van 9 Jun. 1583 luidt: »Ten zelven daeghen soe es affgestempt de verthoeninghe vanden verlooren zoone ende andere dyergelijcke saecken omme tgelt vuyt de luyden te crygen."

In 1606 maakten de »Rhetorikers" te Brielle weder toebereidselen om te gaan spelen. Aan den Kerkeraad der Hervormde Gemeente werd dit medegedeeld en hij kwam er tegen in verzet. In de

offijcier ende de ander helft tot behouf vanden armen. Ende die de voors. boete niet sal hebben te betalen, sal daer over den tijt van XIII dagen te water ende te broode werden gestelt. Gelijck mede bij desen wert cont gedaen, dat soo wije eenige soodanige persoonen sal weten aen te brengen, dat deselve daer over sal werden vereert met een premie van thien carolus guldens."

notulen van 22 Febr. 1606 leest men: »Alzoo men verstaet dat de Rhetorikers reetschap maecken om een spel te speelen, is gesprooken hoe men sulcx zoude meughen voorcommen, ende daer toe voorgeslaegen, of niet goet soude wesen op mijn Heeren te versoecken, dat haere E. gelijeve het spelen der Rethorijkers niet toe te laeten. Maer alzoo de vergaderinghe onsterck was, is dese saecke tot meerder vergaderinghe wt gestelt." In de vergadering waren absent Frederijck Cornelisze, Lenart Jansze, Abraham Commerstein, Nicolaes Reijersze, Jan Bollart en Pieter Jansze.

In de vergadering van 5 Maart werd de zaak opnieuw aan de orde gesteld. De Notulen dier vergadering vermelden het volgende:

»Is goet gheuonden, dat mijnen Heeren sullen geremonstreert worden de abuijsen ende inconvenienten, die wt het speelen vande Rhetorikers te verwachten staen, op dat haer E. gelijeue de selve spelen af te schaffen, ende sal dit op mijn Heeren versocht worden door Willem Crijnsze ende Abraham Commerstein."

In de vergadering, waarin dat Besluit werd genomen, waren afwezig Ds. Dammius, Frederijck Cornelisze, Pieter Jansze en mr. David Jacobsze.

Dat het genomen besluit in overeenstemming was met het gevoelen der particuliere Synode van 1596, blijkt uit art. 30 van de Acta dier Synode, luidende:

»Aengaende de Rethorijckspelen ende tghene datter aenhangt, sijn de kerckendienaren ter plaetse, daer deselve in swanghe gaen, bij desen vermaent tot weeringhe van deselve bij hare respective Overheyt met alle bequaeme middelen te arbeijden, ende hun te behelpen mette resolutien der Heeren Staten, so vanden 2en Martij 94 als vanden 2en Decembris 95. Ende bijsonder sal een ijeder zorghe draghen, dat de Lidmaten der Kercken sich van spelen onthouden."

Op den 17den Maart brachten de Eerwaarde Heeren, welke de Kerkeraad had gekozen, om uitvoering te geven aan zijn besluit, rapport uit. De Notulen vermelden zulks in de volgende bewoordingen:

»De Broeders, dien opgheleijt was aen mijn Heeren te versoecken, datse het Rethorijckspelen wilden weeren, hebben inghebracht datse gheweest sijn ten huijse vanden Burghemeester Velsen ende, die niet thuijs vindende, sijn ghegaen ten huijse vanden Burghe-

meester Alblas, de welcke haer mett veele woorden belooft ende toegheseijt heeft, dat hij sulx verbieden ende weeren soude. Ende bij so verre hij sulx niet en conde te weghe brengen, soude haer waerschuwen, ten eijnde sij alsdan tselfde het Collegie der Magistraet mochten voorhouden. Maer also sy ondertusschen verstaen hebben, dat de voorn. Burghemeester Alblas den Rethorijckers noch hope ghegeven heeft van te sullen spelen, sullen Theophilus Rijckewaert ende Willem Crijnsse hem noch eenmael aenspreken, om de waerheijt van dien te vernemen ende om volghens te doen, wat sy tot verhinderinge des spels sullen nodich bevinden."

Ten gevolge van het aan hen gegeven mandaat wendden zich de genoemde predikanten schriftelijk tot den Magistraat. Ik vond toch de door Willem Crijnsze geschreven minute van den volgenden brief:

Eersaeme, wijse ende voorsienighe Heeren Burghemeesteren, Schepenen ende Raden der Stede vanden Briell.

Nadien ons voorghecomen is, dat de Rethorijckers alhier voorghenomen hebben opt stathuijs een spel te spelen ten aenhooren van allen, die daer toe sullen comen ofte de plaetse sal connen begrijpen, ende te duchten is, dat dese spelen metter tijdt vorder sullen uijtspruijten, so daer inne niet en werde voorsien, zo en hebben wy van ampts weghen niet connen nalaten ons met eerbiedinghe te addresseren aen Uwe E., biddende ende versoeckende dat sodanich spel gheweert ende verboden worde ten respecte vanden oorsprong, maniere, substantie, plaetse ende tijdt derselver spelen. Aengaende den oorsprong, sij en is niet uijtten ghenen die God vreesen, ghemerct men in den gantschen Bijbel onder de exercitien van Gods Volck niet een letter daer van en vindet, maer wel werden dese spelen ghedacht bij den heijdensch en Schrijveren, die claerlick aenwijsen, dat de Comedien ende Tragedien vanden heijdenen haren oorsprong hebben. Tis waer dat lange tijt nade gheboorte Christi de verwaende keijserinne Eudoxia bij haere statue ofte beeldt tot Constantinopolen de spelen heeft toe ghelaten, maer den wijtvermaerden kerckleeraer, met naemen Johannes Chrisostomus, heeft hem met aller vrijmoedicheit daar teghen ghestelt. Ende en wert gheen ghewach van dese spelen meer ghemaect, dan dat se int Pausdom wederom sijn toeghelaten, twelck niet en

is te verwonderen, dewijle daer alle dingen toeghelaten sijn behalven alleen den waeren Godsdienst. Tis oock seecker dat eenighe verstandighe heijdensche keijseren selve dese spelen geweert hebben, so men anders haere gheschriften ghelove gheven mach.

Belangende nu de maniere van doen, die is sodanich, ofte om yemant te bespotten ende te beschertsen, in de welcke sij dickwils de eerlickste Burgheren, ende oock selfs de kerckendienaeren ende Magistraten niet en verschonen, ofte om de Gemeente (so men voorgheeft) te leeren ende te stichten; het eerste en betaemt ghene menschen, veel min den christenen; het andere en coemt niemant toe dan deghene die wettelick daer toe beroepen sijn, Hebr. 5 : 5 ende 1 Petr. 4 : 11. Hier bij dient oock ghevoecht het deguiseren der personagien; sommighe sijn toeghemaect als Coningen, sommighe als sotten, ja Christi ende der heijlige personagien en meughen niet altijt vrij zijn. Somtijts draghen de mans vrouwen habiten, twelck niet alleen ijdelheijt (ende so de Griecken eertijts seijden *hypocrisie*) is, maer is oock eenen grouwel voor God, Deut. 22 : 5. — De substantie der spelen is ofte gecksmare ende boerterse, twelck sy esbatementen [1]) noemen, ofte Gods Woordt te handelen. Het 1e en behoort met sodanighe solemnisatie als deur last ende authoriteijt der achtbarer Magistraet niet te gheschieden: het tweede en wil God almachtich gheensins lijden: want met sijn Woordt te spelen is sijnen H.en naeme misbruijcken, twelck hij niet en wil ongestraft laten, Exod. 20 : 7. Ende wanneer sy somtijts eenighe werltsche gheschiedenissen voorstellen, dat gheschiet seer selden ofte nimmer, sonder de voornoemde schertserije ofte Gods Woort daer onder te vermenghen. — Vande plaetse moeten wij oock dat segghen, dat se is het Raedthuijs deser stadt, ja dier stadt in de welcke deur Gods ghenade de reformatie der kercken aldereerst is begonnen, van welcke Raedhuijs ende stat men billick alle stichtelicke dingen soude verwachten. — Den tijt aengaende en can de voornoemde dingen oock niet lijden: want den alghemeenen viandt is sterck ende machtich onsen alghemeenen

---

[1]) In de Rekening der Stedelijke ontvangsten en uitgaven over het jaar 1561—62 leest men fol. 39: »Betaelt mr. Dirck den Rectoer van dat zyne scholieren een *batementspul* gespeelt hebben ende hem daervoor van zyn moyte bijde stede toegeleyt es XV sc. gr."

ondergang dreÿghende, waer toe van noode sijn niet spelen van recreatie, maer vierighe ghebeden tot God.

De bemoeijingen der predikanten waren vergeefsch. In de Notulen der kerkeraadsvergadering van den 20 April vindt men: »De Burghemeesteren sullen alle beijde noch eens aenghesproken worden van weghen de Rethoryckers deur Theophilum Rijckewaert ende Frederic Cornelisse." Aan den laatsten broeder en aan Ds. Dammius werd in dezelfde vergadering nog iets gelijksoortigs opgedragen. Er volgt namelijk: »Nadien men verstaet dat den Rector ende mr. Carel haere schoolkinderen sullen laeten seecker tragedie spelen, sal N. Dammius ende Frederic Cornelisze henlieden aenspreken, ende de gelegentheyt hoe het toegaen sal vernomen hebbende, ter naester vergaderinghe daer van rapport doen."

In de vergadering van 26 Mei werd aan de Broeders bekend gemaakt dat de Rector der school [1]) »int spelen vande tragedie eenighe dinghen in duijtsen had laten reciteren," welke geacht moesten worden ongepaste schamperheden te zijn tegen den met name genoemden, »gewesenen dienaer deser kercke" Reinier Donteclock. Nadat aan Willem Crijnsze en Abraham Commerstein opgedragen was deswege den Rector te vermanen, kwam het spelen der »rethoryckers" weêr aan de orde. Den Eerwaarden Heeren was ter oore gekomen, dat de »Rhetorijckers" voornemens waren »een spel te spelen ende vanden nyeuwen officier confirmatie te versoecken van een seecker privilegie, bij den voorgaenden Balliu [2]) (so zij verstaen hadden) bevestight sijnde." Twee leden van den kerkeraad werden daarom gecommitteerd naar Den Haag, waar zich de nieuw aangestelde Baljuw bevond, en hun werd de volgende acte ter hand gesteld:

»Wy Predicanten ende Kerckenraedt inden Briel hebben wt het midden van ons gecommitteert ende committeren bij desen onse lieue ende weerde medebroederen Willem Crijnzoon ende Jan Janzoon, respectiuelijck Dienaer ende Onderlinck deser Kercke, om

---

[1]) Hij heette Philippus Lasson. Zie Res. 5 Mei 1605.

[2]) Jhr. Otto van Zevender werd den 25 April 1606 gecommitteerd als baljuw van Brielle en Voorne loco Jhr. Johan van Egmont. — Den 8 Mei 1606 accordeerde het Oud en Nieuw Gerecht van Br. aan »joffrouwe van Bernevelt het gestoelte vande huijsvrouwe van »Jo: Johan van Egmont".

haer seluen metten aldereersten te addresseren anden persone vanden Edelen Joncker Otto van Seventer, Baeliou van Voorn, omme sijne E. (na congratulatie in het Ampt daer toe hem de Heere bij ons geroepen heeft) van onsent weghen mondelijck te remonstreren tgene dat ons van het voornemen der Rethorijkers deser stede (soo sij genaemt worden) is voorgecomen, de welcke, niettegenstaende dat sij in 20 jaren ende meer stil geseten ende noijt openbaerlijck voor het volck gespeelt en hebben, in meeninge zijn het selue (soo wij verstaen hebben) eerlang int werck te stellen, als ooc mede van uwe E. als hooftofficier te versoecken confirmatie van een seker Priuilegie, daer bij haerluijden de vrijheijt, om met haere spelen int openbaer te comen, al ouer veele jaeren sonde geaccordeert ende toegelaten wesen; hebbende vorder de voorgenomde onse gecommitteerde last gegeuen (van wegen als voren) an uwe E. te versoecken, dat de selue haere autoriteijt belieue te interponeren tot voorcominge ende verhinderinge van sulcx als sodanige speelders ende spelen plegen te veroorsaecken. Uwe E. sal mede belieuen onse gecommitteerde, die dese sake tegenwoordich sijnde Uwe E. breeder sullen mogen voordragen, in alles volcomen gelooff te geuen, als tot desen eijnde van ons an uwe E. gesonden sijnde. Geschreuen in ons kerckelijcke vergaderinge op den 26 Meij 1606.

Ende wt name ende van wegen als
bouen onderteijckent:
Nicolaus Dammij, dienaer der kercke inden Briele."

Met welken uitslag de bezending geschied is, kan ik niet mededeelen. De Acta van den Kerkeraad van de laatste helft van 1606 en die van eenige volgende jaren ontbreken helaas! en de Registers der Stedelijke Resoluties van het jaar 1606 maken van de zaak volstrekt geen gewag. H. DE JAGER.

Een oud liederenboek uit Dokkum. My kwam dezer dagen een goede mare uit het zuiden, over 'n handschrift uit het noorden; bizondere tyding kreeg ik uit Brabant, 'n merkwaardig liederenboek uit Friesland betreffende. De heer Jan Bols, Pr., Bestierder van St. Josef's collegie te Aarschot in Zuid-Brabant, bekwaam letterkundige en yverig voorstander van de nederlandsche taal in

Belgie, meldde my dat in zijn bezit is een net geschreven en in leder gebonden handschrift, dat een 270-tal liederen bevat, de meeste met nederduitsche, eenige met latynsche woorden, en allen met de muzyknoten voorzien. Deze bundel zoogenoemde geestelike liederen is hoogst belangrijk, zoo wel wat de woorden als wat de muzyk betreft, en is, zoo als de titel luidt »bij Een vergadert en geschreeven door Nicolaus Ængwarda", te Dokkum in 't jaar 1757. Volgens het opschrift op den rug van 't boek heeft het toebehoord aan Catharina Ængwarda. Het zijn allen duidelik roomsch-catholyke liederen. Velen er van zijn zeer oud; eenigen ook, gedeeltelik of in hun geheel, van elders bekend; sommigen zijn door Nicolaus Ængwarda zelven gedicht; anderen dragen 't kenmerk van oude volksliederen, en zijn gedeeltelik nog heden ten dage onder de brabantsche bevolking in Zuid-Nederland bekend en in gebruik, en worden daar met Kersmis, Nieue-jaar, Driekoningen, enz. door het geringe volk in de dorpen langs de deuren gezongen, volgens mededeeling des heeren Bols. Het geheel is in der daad een hoogst belangrijk geschrift, en de belangstelling van letterkundigen zoo wel als van beoefenaars der toonkunst, van liefhebbers der kerkelike geschiedenis zoowel als van die onzer oud-nederlandsche volksliederen, in hooge mate waardig.

De heer Bols wenschte van my te vernemen wie Nicolaus en Catharina Ængwarda, te Dokkum in 't midden der vorige eeu, geweest zijn. Ook of deze bundel liederen wellicht gediend heeft by de godsdienstoefeningen der Catholyken te Dokkum. Ik heb hem, tot mijn leedwezen, geen voldoend antwoord op zijn vragen kunnen geven. Daarom roep ik hier toe de hulp der navorschers ten vriendelikste in. Zoo ver mijn vermogen reikte heb ik naar Nicolaus en Catharina (Klaas en Tryntje?) Ængwarda gezocht, maar niets gevonden. Ook is aan oude Dokkumers niets meer bekend van een catholyk geslacht van dien naam daar ter stede. Maar wel heb ik uit het »Archief voor de geschiedenis van het »aartsbisdom Utrecht" vernomen, dat er steeds, sedert de kerkhervorming, een kleine, maar niet onbelangryke catholyke gemeente te Dokkum gebleven is, die gewoonlik door paters Jesuïten bediend werd in de 17de en 18de eeu.

Ik wensch nog in 't bizonder de aandacht der navorschers, en

der friesche navorschers niet het minst, op dit belangryke handschrift te vestigen, en zal er daarom hier het een en ander uit mede deelen. Aangaande de zangwyzen der liederen, waarover ik zelve niet oordeelen kan, wil ik nog bemerken dat ze, volgens den heer Bols, allen den stempel dragen der oude, kloeke vlaamsche (algemeen oud nederlandsche?) muzyk. Een bekwaam liefhebber en beoefenaar der toonkunst vond »dagelijks nieuwe schatten »in dit kostelijk werk."

Het geschrift is in quarto, en op het eerste blad staat:

»Geestelijke Liedekens op de Hoogh-tijden en voornaamste Feestdagen door het Jaar, uit veele Autheuren bij Een vergadert en geschreeven door Nicolaus Ængwarda, aangelegt binnen Doccum den 4de December CIↃ.IↃCCLVII."

Op het tweede blad staat:

»Aan den eeuwigen Autheur, t' Hooft, en Reghter van het geheele Al, den eenen en drijvuldigen Godt, die is maghtig, wijs, ende goedt, den Oorsprongh der Geregtigheit en Voorsienigheit en de Baerder der Barmhartigheit.

Aan den Minnenden, Suijveren, Roodverwigen Bruijdegom des Bloeds Jesus Christus die als hij in de gedaante van Godt was, en met de Natuir gelijkformig aan Godt; sig selven heeft verootmoedigt, de gedaante van een slaaf voor sijne slaven aanneemende."

Op het derde blad:

»Aan de Uitverkoorene en Beminde Doghter des Eeuwigen Vaders, Moeder van het Ongeschaepen Woort, Bruidt van den H. Geest, Heiligdom van de gantsche H.H. Drijvuldigheit, Maria, d' Vrouwe der Engelen, Voester der Menschen, en Voorspraak der Sondaaren

Aan d' Uitverkoorene en Beminde Burgers van de Triumpheerende Kerk alle Huijsgenooten Godts die van dit Ballingschap des Werelds sijt geleit, en nu het Vaderlandt genietende sijt. Die de loopbaane van de waare Deugt afgegaan hebbende, nu den prijs hebt ontvangen."

Op het vierde blad:

»Alle deese wort met een alderootmoedigsten Eerbiet dit Werk van seer geringe Dienstbaarheit (ik meene) Dit Boek opgedraagen van haaren alderonweerdigsten, en minsten Dienaar Nicolaus; met deese meininge, op dat derselver verdiensten mogen vermeerderen;

en hier in dit Leven overvloedige gratie, en naarmaals in het opgenoemd Hemelsch Geselschap d' eeuwige Glorie verkrijgen mag."

Op het vijfde blad:

»Looft den Heere in sijne Heiligen: Looft hem in 't Firmament sijnder kraght.

Looft hem met de bomme, en in Choore: Looft hem met de Snaaren, en Orgelen.

Psalm 150. v. 1. 4."

Dan volgen 268 bladzyden (12 van den bladwyzer niet medegeteld), bevattende 268 liederen, op de volgende wyze verdeeld:

Het eerste gedeelte, voorafgegaan nog door een latynsch »Voor Gesangh van desen Boek ten Tijde van de Toekomste onses Heeren Jesu Christi" behelst 27 (waaronder 18 nederduitsche en 9 latynsche) »Kars Liedekens op de Alder H.H. Geboorte ons Heeren Jesu Christi", gevolgd door een »1ste Appendix", bevattende 1 latynsch en 7 nederduitsche »Nieuw-Jaars Liedekens op de Besnijdenisse ons Heeren Jesu Christi; het »2de Appendix", 1 latynsch en 2 nederduitsche »H.H. 3 Konings-Liedjens op de Openbaaringe ons Heeren Jesu Christi"; en het »3de Appendix, in sig begrijpende seer fraaije Liedekens op den Alder H. en Soeten Naam Jesus", een nederduitsch en twee in 't latyn.

Het tweede gedeelte wordt voorafgegaan door een nederduitsch »Liedeken op Asschen Woensdagh", en bevat negen en twintig nederduitsche »Passie-Liedekens soo voor, in, als na de Alder H. en bitterste Doodt ons Heeren Jesu Christi". Daarachter volgt een »Eerste Appendix van het IIde Deel, zijnde Passie-Liedekens in de Doodt oft op de zeven Woorden ons Heeren Jesu Christi aan het Kruijs gesproken". Dat zijn allen ook nederduitsche liederen. Een »Tweede Appendix" bevat nog negen nederduitsche »Passie Liedekens op ofte naar de Doodt ons Heeren Jesu Christi". Dan volgt nog een »Derde Appendix" met negen »Passie-Liedekens soo voor, in, als na de Doodt ons Heeren Jesu Christi, om daar uit na de Tijdt sijn gerief te soeken". »Tot Besluijt" op de Passieliederen komt een gezang »Op 't sterven van Jesus". Het tweede deel eindigt met zes nederduitsche »Liedekens op de 6 Sondaegen van den Vasten".

Het derde gedeelte bevat »Paesch Liedekens op de H.H. en

Glorieuse Verrijsenisse ons Heeren Jesu Christi", ten getale van zeven met nederduitschen en vier met latynschen text. Het »Eerste Appendix" levert ons drie nederduitsche »Liedekens op de Wonderlijcke Hemelvaert ons Heeren Jesu Christi;" het »Tweede Appendix," vier »Pinxter Liedekens," waaronder een in 't latyn. Dan volgt »Nog een Toegift van dit Deel op de Alder H. H. Drijvuldigheit," zijnde twee nederduitsche zangen, en een latynsch.

Het vierde gedeelte »Verbreidende Hooghweirdig Liedekens op het Alder H. H. Sacrament des Autaars," bevat vijftien liederen, waarvan elf met nederduitschen en vier met latynschen tekst, Achter dit deel komt een aanhangsel van negen »daegelijkse" en »weekelijkse Liedekens."

Het vijfde gedeelte heeft zes latynsche en zeventien nederduitsche »Liedekens tot Lof van de Alder H. Maget ende Moeder Gods Maria." Achter den titel van 't eerste lied »Op de onbevlekte Ontfangenisse" staat het volgende jaarschrift: »N*i*et *v*oor, n*i*et *i*n, oock n*i*e*t* naer *M*ar*i*a he*ijli*ge ontfangen*i*sse *i*s *i*n haer ge*w*eest een erfson*d*e.'

Het zesde gedeelte »bevat in sig" zeven en twintig nederduitsche »Liedekens ter Eeren eenige H. H. Vrienden en Vriendinnen Gods."

Het zevende of laatste gedeelte heeft twaalf liederen, waaronder een latynsch, »Om op eenige Sondaegen ofte andere besondere Tijden des Jaars te gebruijken."

Het eerste appendix van dit zevende deel bestaat uit vijf en twintig »Fraaije Liedekens ter eeren eenige H. H. Dienaeren ende Dienaeressen des Heeren," allen, op één na, in 't nederduitsch.

Daarna volgen nog twee en twintig latynsche »Overgeschootene Liedekens om bij de voorgaanden van ijder deel gestelt te worden," en eindelik nog vier nederduitsche »Liedekens op de Overleedene Zielen in 't Vagevier."

Een »Generaele," alphabetisch gestelde bladwyzer sluit het werk.

Na het woord »Einde" volgen nog deze woorden: »Dit Alle tot meerder Eer en Glorie van Godt, de Alder H. H. Maget Maria en alle sijne Heiligen."

Op den rug van den band des boeks staat: Choorboek voor Catharina Ængwarda.

Een paar liederen uit dezen belangryken bundel mogen hier nog een plaats vinden, als een proeve van 't geheel.

Zie hier het »Voorgezang."

Veni, veni, Emmanuel,
Captivum solve Israel,
Qui gemit in exilio,
Privatus Dei filio.
Gaude, gaude, Emmanuel
Est natus pro te, Israel.

Dit lied heeft vijf strofen; Gaude, gaude, Emmanuel est natus, enz. is telkens het referein.

En hier het tweede lied van 't eerste gedeelte:

'K ben uit d' Hemel neergesonden,
Om u Harders te verkonden,
Den gebooren Emmanuel:
Hoort toe na ons Eng'len spel,
'T moet ons heden al verblijen,
Want het aardrijck heeft op dese stonden
'T woord Gods, vlees en mensch gesien.

Hier van volgen nog drie strofen.

Het derde der »Daegelykse Liedekens:" Tot de Alder H. H. Drijvuldigheit:

O Ligt! voor wien de silvre maen,
En al wat brant in 's hemels baen,
Staet klaer in glans; maekt dat mijn Hert,
In uwe min verslonden wert.

Van dit lied zijn zeven strofen.

Het voorlaatste lied van het 6de Deel. »Van den H. Martelaar Stephanus.

Eersteling der Martelaeren
Sinte Steven, wees gegroet!
Die na Christi hemelvaeren,
D'Eerste hebt gestort u bloedt,

Omdat gij 't geloof verweirde,
Sijt met steenen omgebragt.
O bidt dat ik hier op eirde,
Meer 't geloof als 't Leven agt."

Dit lied komt my voor, wegens de spelling (verweirde, eirde) van vlaamschen oorsprong te zijn.

Het derde lied van 't eerste deel.

»Den Schepper van den mensch,
Wort mensch naar onzen wensch;
Op hooij en strooij daar legt den Godt van al,
't Verlooren schaapken soekt men in den stal;
Den sterken Samson in wiens magt,
De poort der hellen en de dood verkragt,
Die windt en bindt een teere magets handt,
Op haare schoot in eene Linde bandt.

'T Vier dat ons hert verwermt,
Legt hier van kouw en karmt:
Die 't al bekleet die legt hier naakt en bloot,
Het Levend Brood dat lijdt hier hongersnoot;
Geheel het aardrijk komt hem toe,
Die in het stalleken lijdt armoe,
De blijtschap die de Engelen verblijt,
Legt hier van droefheit in de krib en krijt.

Het volk van Israel
Verseint Emmanuel,
Den Heer en Schepper van het aardsche dal,
Is gelogeert in eenen armen stal;
U krib, o Jesu! is te hert,
Sij is gemaakt van al te rouwen bert.
Verlaat den stal en altemaal sijn smert,
En maakt u krib, o Jesu! in mijn hert.

Dit lied schijnt van zeer ouden oorsprong te zijn, en heeft, naar mijne meening, groote dichterlike weerde. De muzyk er van komt meermalen in den bundel voor, en heeft veel overeenkomst met de zangwyze

die er staat op bladzyde 58 van de Chants populaires flamands recueillis à Bruges par Lootens et Feys. (Zie Nav. XXIX, 147.)

Het achttiende lied van het eerste deel.

»Herders, hij is geboren,
In 't midden van den nagt,
Die soo lang van te vooren,
De wereld hadt verwagt;
Vrolijck, o Herderkens,
Songen de Engeltjens,
Songen met blijde stem,
Haast u naer Bethleëm.

Wij arme slegte Lieden,
Gelijk de boeren sijn
Ontwaekten ons gebuiren
Al in de maeneschijn;
Liepen met blij geschal
Naer desen armen stal,
Al door des Engels stem
Spoeyt u naer Bethleëm.

Als wij daer sijn gekomen,
Siet een klein Lammeken,
En hebben daer vernomen,
Een klein soet kindeken;
D'oogjens van stonden aan
Sag men vol traentjes staan,
Weenen van bitter rouw,
In deze felle kouw.

Het kind begost te slapen,
De moeder sprak ons aan:
Wel, lieve Hardersknapen,
Wilt soetjes buiten gaan;
U Lien sij peis en vree,
Dat brengt u 't kintje mee,
Want hij js Godt en Heer,
Komt morgen nog eens weer."

Dit is een van die oud-nederlandsche volksliederen, waarvan vermeld wordt, dat ze nog heden ten dage door 't landvolk van Zuid-Brabant, te midwinter, langs de huizen en voor de deuren der ingezetenen gezongen worden.

Het zesde der »Daegelijkse Liedekens." Tot de H. H. Engelen.

»O Gij die mijnen Leitsman sijt,
Die voor mij met den viand strijt,
U sal ik met dit soet gesang,
Vereeren al mijn leven lang."

Hiervan volgen nog zes strofen. De muzyk gelijkt veel op de melody van 't lied voorkomende op bladzyde 507 van de Oude Vlaemsche Liederen, uitgegeven door J. Fr. Willems; Gent 1848.

Het laatste der »Liedekens op de 6 Sondaegen van den Vasten.

»Komt siet hier uwen Salomon,
O Sion!
Hoe dat hij komt tot u sagtmoedigh.
Sittende op een Eselin,
Vol van min,
Om U al te verlossen spoedig."

Met de muzyk van dit lied moet vergeleken worden de melody van n°. 52 en n° 56 van de Oude en Nieuwe liedjes, bijeeenverzameld door Snellaert; 1864.

Het drie en twintigste der »Fraaije Liedekens" (zevende deel, appendix).

»Ik zag een choor verheven
Met maegdekens plaijsant,
Door Liefden soet gedreeven
In 't hemels vaderlant.
Om 't Lammeken sy swierden
En songen een nieuw Liedt,
Met kroonen van Laurieren,
So ons Sint Jan bedıedt.

Men hoort daar niemand sugten,
Het was al vol genugten,
Men song daar al victorie, victoria!
Men gaf daar aan het Lammeken,
De eeuwge Gloria."

De melody van dit lied is nagenoeg de zelfde als van het in Brabant zoo bekende en vermaarde Cecilia-lied. (Zie Liedjes van Snellaert bovengenoemd, n°. 92.)

Het laatste lied dat ik hier nog wil mededeelen, het derde der »Fraaije Liedekens", heeft in 't bizonder op de stad Dokkum betrekking. Het is een lied aan den Heiligen Bonifacius, den apostel der Friesen, den patroon van Dokkum, en door Nicolaas Ængwarda zelven gemaakt. Dat de Heilige Bonifacius in de nabyheid van Dokkum vermoord is, dat zyne reliquien (een stuk van zijn schedel en een kleedingstuk, naar ik meen) steeds te Dokkum by de roomsch-catholyke gemeente in bewaring gebleven zijn, en daar nog als een heiligdom vereerd worden, dat voorts een bron, even buiten Dokkum in een weiland, nog naar den naam van Bonifacius genoemd wordt, en het doel is van bedevaarten, dit alles behoef ik naueliks aan de navorschers te herinneren.

»Gij Nederlanders al,
Wilt lustig triumpheeren,
In Godes waere Kerk.
Gij Doccumers vooral,
Wilt samen glorieeren,
Met Bonifaes, Gods klerk.

Naer Sinte-Willibrord,
Heeft hij u al geholpen,
Uit 't woeste heidendom.
Door dat hij d'waere Leer,
Aan u en veele volken,
Inprinte gins en om.

Tot Bonifacium,
Dan stiert al uw gebeden,
Aanroept hem als Patroon,

Wijl hij nu veel vermag,
Bij Godt in 't Eeuwig Leven,
Daar hij besit sijn kroon.

O weirdigen Patroon!
Bidt voor ons Catholijken,
Alhier in Dockum klein;
Waekt, waekt met ons, opdat
Wij g'heelijk niet beswijken,
Door 't ketterse fenijn,

Ach, vromen Martelaer,
Wilt voor ons al verwerven
Van onsen Heer en Godt,
Als wij gestorven sijn.
Dat wij mogen beërven,
Het schoone hemels Lot.

Ten slotte moet ik nog meedeelen dat ongeveer vijftig verschillende zangwyzen meer dan eenmaal in dezen bundel voorkomen. By zestien gezangen staat, onder den titel: »door N. Æ." (Nicolaas Ængwarda); bij twee: »Voijs door N. Æ"; bij een: door den Eerw. p. W. Bavelaer"; op een: »door J. Broekers." De overige stukken zijn gemerkt met de letters, V., G. L., of Z., rechts boven den eersten muzykregel; deze letters zullen wel de beginletters van de namen der toonzetters zijn. De gedichten van Ængwarda zijn vloeiend van stijl, maar weinig verheven van gedachten.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

VRAGEN.

Lied. Ah! que l'amour est chose jolie. De lezers der Historie van Mejuffrouw Sara Burgerhart zullen zich uit den 122en brief van mejuffrouw Sara Burgerhart aan mejuffrouw Aletta Bruinier herinneren, dat de weduwe Spilgoed, na de heldin der geschiedenis in het tuinhuisje onderhouden te hebben over de lichtvaardigheid, waarmede zij het aanbod van den heer R. had aangenomen om hem naar den Hortus Medicus te vergezellen, — haar voorstelde

om wat te gaan musiceeren en voor 't clavier ging zitten. »Nooit" gaat de briefschrijfster voort, »nooit speelde zij zoo verrukkelijk: »al hare toonen stemden met mijne ziel, en zij zong haar favorite »air:" »*Ah! que l'amour est chose jolie*". (Zie bladz. 246, der uitgave bezorgd door den heer A. A. Stellwagen. 's Gravenhage, de Gebroeders van Cleeff, 1879.)

Bij het doorzoeken van papieren, afkomstig uit het laatst der voorgaande en het begin van deze eeuw, kwam mij een blaadjen in handen, waarop eenige copletten zijn geschreven van een lied aanvangende met de woorden, ah! que l'amour est chose jolie.

Ik laat die coupletten hieronder volgen, en vraag: kunnen dat de coupletten zijn, bedoeld door E. Bekker, wed. Wolff en A. Deken bij het opstellen van dien 122en brief; zijn er behalve die coupletten nog meer bekend, en waar is de muziek te vinden, waarop die woorden gezongen werden?

Ah! que l'amour est chose jolie,
Avec l'amour toute la vie } (*bis*).
Passe comme un jour. }

Sur l'épine fleurie
Tous les oiseaux d'alentour
Douce mélodie repètent tour à tour:
Ah! que l'amour est chose jolie,
Avec l'amour toute la vie, toute la vie
Passe comme un jour.

Si je dors, il me reveille;
Si par hasard, je sommeille,
Attentif à mon bonheur,
Il vient avec douceur, avec douceur
Me dire à l'oreille:
Ah! ah! ah! ah! que l'amour est chose jolie,
Avec l'amour toute la vie,
Passe comme un jour!
Passe comme un jour!

C. 5.

Gerardus Noodt en J. H. van Swinden. Op het college van wijlen den Hoogleeraar J. van Hall, destijds te Amsterdam, plag deze te verhalen, dat de beroemde van Swinden zóólang lust had in het Romeinsche Recht totdat Gerardus Noodt hem verliet, die namelijk zijnen Commentarius op de Digesta van Keizer Justinianus niet verder bewerkt heeft dan tot het 27e van de 50 Boeken. Vrage, of in eenige levensbeschrijving van den Hoogleeraar van Swinden of elders van deze bijzonderheid is gewag gemaakt?

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN.

Een schilderij van 1662 door Cats. In de bekende schilderijverzameling van Lord Northbrook te Londen, waarvan weldra een uitvoerige catalogus van de hand des heeren James Weale zal verschijnen, komt een schilderij voor, waarop wij de aandacht wenschen te vestigen, ten einde daardoor zoo mogelijk iets naders te vernemen aangaande den schilder en den door hem afgebeelden persoon. De schilderij (hoog 77, breed 66 centimeter) stelt een binnenhuis voor. Ter linkerzijde zit een reeds bejaard man, in zwarte kleeding met witten kraag; op het hoofd draagt hij een zwarte muts. Zijn rechterhand rust op den arm van zijn stoel, zijn linker op eenige papieren, die op een tafel liggen, welke bedekt is door een rood kleed. De papieren bestaan uit geneeskundige handschriften en teekeningen; op een der teekeningen is een geraamte van een mensch afgebeeld. De ouderdom van den medicus staat op den arm van den stoel (ÆT. 50). Hij wendt zich tot een vrouw, die in het rood gekleed en met een witten doek op het hoofd, tot hem nadert terwijl zij, blijkbaar bedroefd, de hand naar het gelaat brengt. Zij wordt vergezeld door een klein meisje, dat naast haar loopt en een mandje aan den arm heeft. Een mandje, geheel gelijk aan het genoemde, ligt voor den geneesheer op den grond.

Op den achtergrond staat ter linkerzijde een boekenkast, die gedeeltelijk door een gordijn aan het oog is onttrokken, terwijl men aan de andere zijde door een venster het uitzicht heeft op een huis en eenige boomen. Op de vensterbank staat een kruik met de woorden: CATS F(ecit).

De voorstelling is gevat in een ovale omlijsting, die gevormd wordt door menschenbeenderen, bladeren en bloemen en een doodshoofd met het bovenschrift: MEMENTO MORI ANNO 1662.

De schilderij werd in Juni 1848 voor 17 £ 6 sh. uit de collectie van Sir Thomas Baring aan Mr. Smith verkocht; in de Catalogus der auctie Baring komt het stuk voor onder N°. 73 en wordt het toegeschreven aan Thomas Wijck.

Wie de schilder CATS is en of hij in eenige familiebetrekking stond tot den dichter, bleef tot heden onopgelost. Zoo iemand betreffende dezen schilder eenige mededeelingen kan doen of andere schilderijen van zijne hand kan aanwijzen, zou men mij daardoor evenzeer verplichten als door de beantwoording van de vraag, wie de vijftigjarige medicus mag zijn.

Amsterdam. MR. A. D. DE VRIES AZ.

TAALKUNDE.

Chemin de Saint Jacques. (XXIX, bl. 577.) Mag ik eene gissing wagen? In beide talen is er sprake van eenen weg, ook in het Hoogduitsch (die Milchstrasse); inderdaad heeft de bekende sterrenverzameling den vorm van een baan of weg. Zij heet in 't Fransch niet alleen chemin de Saint Jacques, maar ook voye lactée. Maar waarom Sint Jaques weg? Mij dunkt niets is eenvoudiger. St. Jacob is de patroon der pelgrims of bedevaartgangers, menschen dus, die op weg zijn. Hij wordt afgebeeld met een pelgrimsstaf, flesch en tasch en heeft op zijn hoed de bekende St. Jacobsschelp (zijn drinkvat?) Niets is dus natuurlijker, dan dat men den melkweg St Jacobsweg noemde, als teeken van vroom volksgeloof. Zoo heeft men Liebfrauenmilch, O. L. Vr. bedstroo, St. Teunis bloem, St. Janskruid, enz.

En dat vele pelgrims eenen langen weg voor zich hebben is zeker, b. v. van Amsterdam naar Compostella in Spanje.

G. P. ROOS.

Beletten. De omstandigheid dat de policiedienaars te Brugge door het volk schabbletten en schabbletters, dat is schadebeletters, voorkomers van nadeel, genoemd worden, doet mij de aandacht op het woord belet vestigen. Wij hebben het werkwoord beletten, zoo als te Brugge. Reeds op een oordjesprent las ik in 1829:

»Een hek moet hem beletten
Of hij liep ras van 't land:
Een vrijheid zonder wetten
Geeft schae aan alle kant."

Het stond onder 't afbeeldsel van een hengst in de weide en is uit de bekende drukkerij Offers, Korte pannekoekstraat te Rotterdam, dus nederlandsch.

Beletten duidt dus tegenwerking aan, weerhouden, voorkomen, verhinderen.

Belet, in de spreekwijzen, belet laten vragen, zich zelven op bezoek noodigen, belet geven, iemand weigeren te ontvangen, is er geen belet of doe ik geen belet aan, is zeer zeker een uitvloeisel van het werkwoord beletten.

In Zeeuwsch Vlaanderen heeft men echter een ander beletten. Men oordeele:

»Ei je (hebt ge) Janna wel *belet*, 'k weet et ni, ma ze zietter niks goed uut, Ze oest zoo ook!"

— 'K en ze ('k heb ze) ni *belet* ma 't kan we(l) meugelik ziin, 't zou 'n leelikke missuze (fr. mesus) zijn, op trouwen staan en dan ziek ooren! (worden). — »Noe ge moet ear ma ees goed *beletten*! (Beschouwen, met opmerkzaamheid aanzien, goed opnemen, enz.) Hierin schuilt zeker wel opletten, want men zegt ook, ge moeter ma eens goed opletten. (Klemtoon op *op*.)

G. P. ROOS.

[De beteekenissen van *letten* en *beletten*, waarop de heer Roos ons hier opmerkzaam maakt, loopen vrij wat uit een. Doch dit is niet vreemd. Want al wordt het in beide gevallen met dezelfde letters

geschreven en eveneens uitgesproken, het is niet een en hetzelfde woord. Het zijn twee woorden van geheel verschillenden oorsprong. In het eene is de *e* uit *a*, en het andere uit *i* ontstaan.

1°. In het Gothisch vinden wij een bijv. naamw. *lats* (ohd. laz, on. latr), dat traag beteekent. Onze taal had het in vroegeren tijd ook. Kiliaan geeft het niet op: misschien was het in zijnen tijd al verouderd. Maar bij onze schrijvers uit de middeneeuwen treffen wij het niet zelden aan, b. v. Reinaert, vs. 1182,

Ne weset traghe nochte lat.

Maerlant, Wap. Mart. 787, in weldoene sijn si lat.

Rose, vs. 3296, Mi te vergevene was hi lat.

Daarvan is in het Gothisch afgeleid het werkw. latjan, traag doen zijn, doen toeven, tegenhouden. Bij ons assimileerde de t de daarnevens staande j, en door invloed dezer laatste letter moest de *a* in de eerste lettergreep in *e* overgaan. Het werd dus *letten*. Hiervan weder *beletten* = verhinderen, en *belet* in er is geen belet, doe ik u geen belet aan, belet vragen, belet geven, beide laatste zegswijzen op eenigzins vreemde wijze verbasterd uit vragen of er belet is, ten antwoord geven dat er belet is (namelijk om iemands bezoek te ontvangen).

2°. Het Oudnoorsch heeft een werkwoord *lîta* (leit, litum, litinn,) zien, acht geven. Voor de *l* in dit woord heeft oorspronkelijk eene *w* gestaan, die bewaard gebleven is in het Angelsaksisch, (wlîta, wlât, wliton, wliten) en in het Gothisch in eenige afgeleide woorden. Van den vorm van het deelwoord van dit werkw. hebben wij ons *letten* = acht geven. *Beletten* = letten op, heb ik in onze noordelijke provinciën nooit gehoord. De heer Roos zegt ons dat het in Zeeuwsch Vlaanderen in gebruik is. Doch dat het ook elders in Vlaanderen gehoord wordt, deelde dr. Snellaert mede in het Belg. Museum VIII, bl. 169. Hij merkt er bij op, dat het daar in de geschrevene taal weinig gebezigd wordt.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Genealogie. De Amsterdamsche adjunct-archivaris, Mr. N. De Roever, Azn. heeft ons geleerd, dat Vondel lang gewoord heeft in het huis de Kraeck, waar de Trouw uithing; thans Warmoesstraat, n°. 110; dit kan ieder lezen in de Dietsche Warande van 1879, blz. 501 tot 528. Na dit onderzoek is bewezen, dat de overlevering hier weer verslagen wordt door de oorspronkelijke bescheiden, en dat de heer De Roever met de laatste kan omgaan. Om het gildewezen der machtige stad naar de bronnen te kunnen beschrijven, deed hij een beroep op de mogelijke bezitters der gildeboeken: en wat de Kunstbode voor de gilden vraagde, bracht de Navorscher tot zijne lezers voor de studie der regeeringsgeslachten. De notariëele protocollen gaat de moedige onderzoeker niet zonder eene hopelooze verzuchting voorbij.

Hoeveel beroepen zijn er reeds gedaan op de eerlijkheid der houders van stukken, die in openbare archieven behoord hebben, en daaruit per fas et nefas zijn weggeraakt! Wat moeite is er aangewend om ontbrekende registers van het hoogste belang voor de geschiedenis uit de schuilhoeken eener familieverzameling over te brengen naar eene openbare bewaarplaats, waar de jammerlijkste geheimhouding van voorheen niet meer gelegenheid geeft tot verwaarloozing, diefstal en verdonkeremaning, ook op dit gebied! Wanneer zullen die roepstemmen gehoord worden, die de Rijks-archivaris, de Commissie tot de geschiedenis der Waalsche gemeenten en zoo veel anderen verheven hebben? — Eindelijk misschien, en langzamerhand: laat ons hopen, dat intusschen zoo weinig mogelijk worde »opgeruimd."

Het is inderdaad een verblijdend teeken, dat uit het jongere geslacht eene werkkracht zich vertoont, als wij in de hoofdstad leeren kennen; het is beter dit te erkennen, dan altijd te jammeren over gebrek aan lust, kennis, werkzaamheid, medewerking.

Daar de heer De Roever in dit maandschrift zich aanbeveelt voor genealogische opgaven, waarvoor de Navorscher jarenlang het zijne gedaan heeft, wil ik bij dat onderwerp blijven. Onnoodig zal het wel zijn op te merken, dat familieboeken en hoe dat goed

verder heeten mag weinig meer zijn, dan aanwijzingen om de genealogiën samen te stellen. Behalve met menschelijke dwalingen en vervalschingen hebben wij dikwijls te doen met een ander gebrek, dat eenigszins tot de tweede soort behoort, de uitlatingen.

Wie op den burgerlijken stand wat in de oude registers gewerkt heeft, vindt niet zelden huwelijken en geboorten vermeld, daar het familieboek in marocco, verguld op plat en snee en met de gecoleurde wapens en kwartieren niets van schijnt te weten. Verder wordt vaak een huwelijksvoltrekking zoo onvolkomen opgegeven, dat men zich daarover verwondert. De ondervinding leert, dat huwelijken, geboorten en begrafenissen dikwijls plaats hebben buiten den zetel van een geslacht, en hiervoor bestonden verschillende oorzaken.

Dorpen in de nabijheid van groote plaatsen, Sloterdijk en Loosduinen b. v., trouwden en begroeven goedkooper, en hadden daarom veel te doen. Maar de alom in de republiek verspreide parochiën, vooral dorpen, hadden nog eene andere aantrekkelijkheid: er lag eene buitenplaats bij, het heerenhuis, of er waren meer lustverblijven, waarvan de bewoners in den zomer vooral de grootheden van het ridderlijk kasteelleven smaakten, en d' Ed. heeren en mevrouwen hunne kinderen jonker en freule lieten noemen. Waren dit nu heusche heeren der hooge ende vrije heerlijkheden, of eigenaars der kasteelen, riddermatige hofsteden, havesathen of zooals ze die dingen zelf geliefden te doopen, dan wordt dit wel in de genealogiën vermeld, gelijk deze bovendien leeren, dat in de kerk eene graftombe van dat geslacht is, met schoone titels, en dat de wapenkwartieren aan de heilige wanden hangen. Is zulk dorp het tijdelijk verblijf van een heer aan lager wal, dan wordt van die boersche geboorten met geringer ophef melding gemaakt. Omgekeerd wordt de onderzoeker verrast, als hij op eenig dorpshuis de namen ingeschreven vindt van geslachten, wier aanwezen in die streek niet zelden geheel buiten zijn vermoeden ligt. Alleen de gelukkige omstandigheid, dat in zoodanige omgeving een onvermoeid navorscher lang genoeg woont, om zich daarin thuis te maken, ontdekt voor de geschiedenis der geslachten, wat niemand kon ophelderen; en zijne mededeelingen doen ons de zuivere gevolgtrekking maken, dat, wegens de gelijkheid van oorzaken, op

honderden andere plaatsen, even belangrijke ontdekkingen meer dan waarschijnlijk zijn.

Deze opmerking is verre van nieuw, en veel bijdragen in den Navorscher geven reeds lang dezelfde getuigenis. Eene opwekking echter om nooit een gemeentehuis van een klein dorp te stellen onder de plaatsen, waar geenerlei goede gegevens schuilen voor de geschiedenis, — zij is niet noodig nieuw te zijn.

Er is nog iets, bijna raadselachtigs, in deze zaken. De geleerde Verheije van Citters heeft reeds vóorlang gezegd: wee hem, die de geslachtsboomen aan zijne kritiek onderwerpt, en sommige menschen zijn eerlijk genoeg om te bekennen, dat zij zich niet met genealogie bemoeien, omdat men licht tot onaangename ontdekkingen komt: eerlijker dan degenen, die de lastige vraagstukken hunner genealogie volgens de leerwijze der eliminatie behandelen.

Zoo viel mijn oog enkele malen op een huwelijk, dat reeds vroeger in Engeland was voltrokken en omtrent welks geldigheid de gevoelens niet eenstemmig waren; bij nader onderzoek van voorafgaande dingen bleek de zaak ook niet richtig te zijn.

Een heel ondeugende bijdrage in de Heraldieke Bibliotheek voor 1876, bl. 212 tot 216, is — jammer genoeg dat het gezegd moet worden — van zeer veel belang. Menigeen verneemt daar, hoe de Neder-Rijn zijn Gretna-green bezat, Hörstgen geheeten, waar de trouwlustigen »mit gnädigem consens und dispensation Sr hochgebornen Gnaden Reychsfreyherr von Milendonck copuliret" werden. Voor de Amsterdamsche verzameling zijn deze uittreksels van veel belang, omdat de gedrukte genealogiën er door verbeterd worden.

Een ander voorbeeld, stellig niet onbekend, en waar ik niets achter wil zoeken. In de ondertrouwboeken van West-Souburg zijn 19 Juli 1800 ingeschreven Henricus Franciscus Tollens, jongman en Gerbranda Catharina Revier. Wat mijn oude buurman van Ottoburg daar deed in den tijd zijner sentimenteele gedichten, Minnedichten en Idyllen, vraag ik thans niet, doch beken, dat ik dáar den twintigjarigen Rotterdamschen koopman nooit zou gezocht hebben. Zóo moet veel schuilen, wat tot heden verborgen bleef.

Moge een en ander aansporen om allerwege bijdragen te zoeken tot de geschiedenis van merkwaardige personen en aanzienlijke geslachten.

J. G. FREDERIKS.

Oostfriesche geslacht- en wapenkunde. Beoefenaars van, en belangstellenden in geslacht- en wapenkunde maak ik opmerkzaam op den arbeid des heeren Johannes Holtmanns, voorkomende in het *Ostfriesische Monatsblatt*, jaargang 1880, een opstel over Die Wappen der ostfriesischen Geschlechter und der damit verwandten Familien, 't welk vele belangryke gegevens bevat. Dit werk des heeren Holtmanns is vooral ook daarom voor Nederlanders belangrijk, wijl van oudsher vele oostfriesche geslachten met nederlandsch-friesche, groninger en drentsche geslachten, en ook wel met hollandsche, zich verzwagerd hebben, of uit de eene landstreek in de andere zich gevestigd hebben. Zoo worden in dit eerste, verschenen gedeelte, behalve de oostfriesche geslachten Abdena, Absna, Agena, Allena, Attena, ook de geslachten von Alden, von Aldenbokum, von Alderdien, von Amelunxen, von Appell, von Arnstedt, Antoni, het groninger geslacht Alberda (van Menkema), het drentsche geslacht Alting, en de (west-) friesche geslachten van Aysma en Lauta van Aysma behandeld.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Geslacht Schorer. (XXIX, bl. 532). Sibrandina Theodora Albertina Schorer, welke den 5en Julij 1795 met Johan Thomas Bär in den echt trad, was eene dochter van Johan Willem Schorer, wiens ouders waren Daniel Schorer, griffier bij den hove van Vlaanderen en Catharina Maria de Waal. Hij trouwde: 1° te Middelburg den 17 dec. 1758 Anna Cornelia van Citters, 2° te Colombo den 26 aug. 1770 Julia Cornelia de Becq, welke laatste naar ik meen, de moeder was van voorn. S. Th. A. Schorer.

Een geslacht de le Becq voert in zilver eene hamei van keel. Is het echter niet mogelijk dat de Becq abusivelijk aldus in de onder mij berustende genealogie vermeld staat, en zijn moet: Beck? Het geslacht van dien naam voert: gevierendeeld 1° kw. in goud een meerle van sabel, 2° en 3° kw. in sabel eene gouden zespuntige ster, 4° kw. in azuur een schuinrechts geplaatste zilveren visch.

's Gravenhage. P. A. J VAN DEN BRANDELER.

Geslacht van Riemsdijk. (XXIX, bl. 224, 587). *Pieter v. R.*, als voornaam officier gesneuveld in 1637 bij het beleg van Breda.

Wegens zijne bewezen trouwe diensten ontving zijn zoon levenslang een pensioen van 500 gl. jaarlijks volgens beschikking van prins Frederik Hendrik. Die zoon, bij zijns vaders dood nog zeer jong, was.

Jan v. R., 23 Oct. 1661 vermoedelijk gehuwd met Margreta van Loosdorp, bij wie deze twee zoons:

2. *N. v. R.*, heeft tot zoon:

   Hendrik v. R., geb. te Utrecht, in 1748 sous lieutenant der infant. bij het regiment van den luit. generaal Evertsen. Een volle neef zijnde van Jeremias v. R., beweerde hij dat deze het aangeboren familiewapen van den dubbelen arend had laten varen en een griffoen aangenomen had. Doch hij zelf behield den arend. Was gehuwd met N. N. Bleekour.

1. *Scipio v. R.*, geb. te Utrecht, als prop. 18 jan. 1701 ber., 7 maart bev. te Bunnik en Vechten (bij Utr.), † 8 sept. 1737 plotseling, terwijl hij op de synode was. Tr. te Utrecht 5 juni 1702 Johanna Bogaerd, bij wie deze vier kinderen:

   a. *Cornelis*, geboren 29 maart 1703, student te Utrecht, prop. te Bunnik, 4 Nov. 1726 ber. te Hagestein, 25 maart 1727 peremptoir geëxamineerd te Wijk-bij-Duurstede, bevestigd door zijn neef Petrus Wikkenburg, pred. te Werkhoven, † 1 jan. 1731.

   b. Juffer N. N. *v. R.*, † te Utrecht.

   c. *Johanna*, geb. 1709 te Utr., † 24 jan. 1805 te Utr., oud 95 jaar.

   d. *Jeremias*, geb. te Utr. 19 oct. 1712, raad en directeur generaal van Nederlandsch-Indie in 1765; gouverneur generaal v. Ned. Indie 28 dec. 1775, † 3 oct. 1777, met groote pracht 7 oct. te Batavia begraven. Deze beweerde dat zijn aangeboren wapen was een zilveren griffoen op een groen veld, volgens anderen veranderde hij aldus zijn wapen. Tr. 1° 1 mei 1751 Adriana Louise Helvetius, geb. te Batavia in 1735, † ald. 23 nov. 1772, dr v. Willem Vincent bij Egidia Cornelia Volling; 2° Cornelia Catharina v Vianen; 3° Theodora Rotgers. [1]) Had bij de eerste:

---

[1]) De Harderwijker hoogleeraar Rotgers hield eene lofrede op zijn 29 mei 1722 afgestorven ambtgenoot Gerrit Wijnen.

Leonard, landscommissaris te Batavia.

Daniel Frederik, klerk ter generale secretarie in Ned. Indie, aangesteld 18 mei 1773.

Willem Vincent Helvetius v. R., geb. 1753, raad v. Indie, aug. 1776 tot opperkoopman, sabandhaar en gecommitteerde over de zieken der inlanders aangesteld. Na een in vele opzichten benijdenswaardig, maar moeitevol leven, waarin zijne ongeveinsde trouw eens schandelijk miskend werd, overleed hij 15 febr. 1818 te Batavia [1]) Had deze vijf kinderen:

a. *Daniel Cornelis Helvetius v. R.*

c. *Jacobus Johannes Helvetius v. R.*

d. *Willem Vincent Helvetius v. R.*

e. *Willem Hendrik Helvetius v. R.*, assistent resident en secretaris te Batavia.

b. *Pieter Willem Helvetius v. R.*, geb. 26 febr. 1780 † 10 sept. 1857, tr. Sophia Cornelia Bangeman, geb. 9 nov. 1780, † 5 dec. 1856, bij wie deze drie kinderen:

---

[1]) Aldus Mr. P. Meijer in zijne Kronijk v. Nederl. Indie, bl. 95. In eene geschreven aanteekening lazen wij, zonder dat wij er iets naders van zeggen kunnen: »In 1750 werd door de bewindhebbers der O. I. Compagnie het »landgoed Buitenzorg tegen billijke taxatie aan den gouv. gener. v. Imhoff in »eigendom afgestaan. In 1780 bepaalde men, dat elke nieuwe gouv.-generaal »het tegen uitkeering eener zekere som van zijn voorganger moest overnemen. »Die uitkeering bedroeg voor den gouv. gener. Daendels 39,900 rijksdaalders. »In 1810 splitste hij zijne bezitting in negen deelen, en verkocht aan de heeren »N. Engelhardt Cransen en van Riemsdijk voor 581500 rijksdaalders, voor »200000 d^o. aan het Gouvernement en voor 70,000 d^o. als waardij van vroeger »verkocht eigendom. Het landgoed Tjampea is een fideicommis (onvervreemd»baar goed) tot aan het twaalfde geslacht der afstammelingen van den heer »v. Riemsdijk, waarvan thans nog leden van het derde geslacht in leven zijn. »Door een der familieleden is het land sinds vele jaren verpacht; gewoonlijk »bewoont die heer het ruime huis op den Goenong Boender, een voorgebergte »van den Salak, waar de koffieplantages van dit landgoed zijn. Binnentredende »viel ons de eenigzins vreemde inrichting op, en daarover in gesprek komende, »vernamen wij, dat dit verblijf eertijds eene kerk was, door den heer van »Riemsdijk gebouwd, waaraan later een pendoppo (aan alle zijden open kamer) »werd toegevoegd, en dat dit nu en dan door de familieleden als landhuis »bewoond werd."

aa. *Catharina Johanna Reiniera Helvetius v. R.*, geb. 1 dec. 1807, † 30 maart 1849; tr. 1° Folkert Jan ten Cate († 19 oct. 1839 te Passerouan); 2° Gerrit Jacobus v. Capelle († 9 aug. 1858 te Batavia).

cc. *Willem Hendrik Helvetius v. R.*

bb. *Sophia Catharina Helvetius v. R.*, geb. 27 maart 1810, tr. Pieter v. Swieten, kolonel van den generalen staf, vervolgens generaal-majoor; als gepens. luit. gener. in 1874 naar Atchin vertrokken, om aan het hoofd van het Nederl. Indische leger dezen muitzieken staat voor Nederland te behouden.

Bij de tweede (Cornelia Catharina van Vianen):

4 *Scipio Cornelis*, klerk ter algemeene secretarie en onderkoopman in Nederl. Indie, aangesteld 18 mei 1773.

5 *Mr. Sibrandus* (IJzebrandus) *Johannes*, die op zijn derde jaar door zijn oom Faber uit O.-Indie herwaarts werd overgebracht en te Haarlem opgevoed. Na te Utrecht gestudeerd te hebben, zette hij zich te Haarlem neder, werd aldaar in 1777 raad, 78—81 schepen, in 1784 hoofdofficier en in 1788 burgemeester dezer stad, noemde zich naar zijn oom Faber v. Riemsdijk, en huwde in 1785 Ignatia van Beeck, [1]) geb. 1748, † 11 febr. 1816 te 's Gravenhage, bij wie deze vier kinderen:

b. *Vincentia Margaretha Louise Faber v. R.*, tr. Mr. Everhard Jacob van Roijen, [2]) beide in Nederl. Indie overleden.

c. *Catharina Johanna Faber v. R.*, tr. D(avid) T. V. Combe als fransch proponent in 1804 beroepen tot predikant in het stedeke Santerre (depart. Cher). Hij woonde in 1841 te Mantelan (gemeente Chatillon sur Loire).

---

[1]) Van de Amsterdamsche familie v. Beeck Vollenhoven.

[2]) bij wien één zoon, t. w. Herman Jan Wiselius v Roijen, † 11 maart 1838 kinderloos en ab intestato, aan boord van het schip Amsterdam. Uit een ander (vermoedelijk, eerder) huwelijk had Mr. Everhard Jacob van Roijen deze vijf kinderen:

1 Mr. Adriaan Jan v. R., advokaat en notaris te Onderdendam, woonachtig te Groningen.

2 Jacoba Catalina Adriana v. R., te Groningen.

d. *Theodora Jacoba Wilhelmina Faber v. R.*, tr. Jhr. Mr. Gerard Beelaerts v. Blokland [1]).

a. *Mr. Jeremias Cornelis Faber v. R.*, geb. 3 Juni 1786 te Haarlem, promoveerde te Utrecht op eene dissertatie de crimine laesae majestatis, welke hij aan koning Lodewijk Napoleon opdroeg; was sedert 1807 advokaat bij het hooge gerechtshof v. h. koninkrijk Holland; in 1811 adjunct-maire te 's Gravenhage, 11 julij 1812 lid v. consultatie bij het keizerlijk gerechtshof; 25 maart 1813 herbenoemd tot adjunct-maire, fungeerde hij in november van dat jaar als maire te 's Gravenhage; 14 oct. 1813 advocaat bij het hooge gerechtshof voor de finantiën en zeezaken der vereenigde Nederlanden; sedert 1827 deken der advokaten; 15 juli 1839 landsadvocaat, 7 oct. 1839 lid van den raad te 's Gravenhage; in 1840 lid der prov. staten v. Zuidholland; in 1843 staatsraad in buitengewonen dienst en lid van de Tweede kamer d. staten generaal, waarbij Mr. J. R. Thorbecke zijn tegencandidaat was; lid van onderscheidene genootschappen; 4 juni 1851 kommandeur van den Nederl. Leeuw en van den Witten Valk v Saksen-Weimar-Eisenach; † 5/6 oct. 1863. Huwde 15 aug. 18 9 Henriette Johanna Anna Rietveld, geb. 6 sept. 1781 te 's Gravenhage, † 22 juni 1858 aldaar, dr v. Mr. Matthijs Willem Meijer Rietveld (Hendrikszoon bij N. N. Meijer) bij Eleonora Sophia Smissaert (Hendriksdr bij Anna Agneta v. Brienen). Had bij haar deze acht kinderen:

aa. *Ignatia IJzebrandina Johanna Cornelia Faber v. R.*, geb. 28 mei 1810, † ongehuwd 22 mei 1835 te 's Gravenhage.

---

3 Adriana Ripperdina v. R., tr. Willem Louis de Sturler, gepens. majoor ridder d. Mil. Willemsorde, te Groningen.

4 Pieter Cypriaan v. R., adsistent resident te Benkoelen.

5. Hendrik Willem v. Neck v R., overleden te Cheribon, tr. Maria Louise Meijer, bij wie

Petronella Wilhelmina v. R., in 1847 nog minderjarig.

[1]) bij wien:

1 Maria Petronella Ignatia Adriana B. v. Bl., in 1847 meerderjarig, woonachtig te 's Gravenhage.

2 Jhr. Mr. Frans Willem Anne B. v. Bl., lid der arrondissements-rechtbank te Rotterdam.

3 Jhr. Mr. Cornelis Abraham Jeremias B. v. Bl., te 's Gravenhage.

4 Jacoba Cornelia B. v. Bl., ibidem.

bb. *Matthieu Guillaume Leonard Mari (Henr.) Faber v. R.*, geb. 31 aug. 1811, † als luitenant ter zee 2e klasse ter reede van Suriname 25 april 1847 ongehuwd.

cc. *Helena Antonia Johanna Henriette Faber v. R.*, geb. 11 juli 1812/3.

dd. *Gerard Adriaan Nicolaas Faber v. R.*, geb. 6 oct. 1814, adjunct-commies bij het departement v. financiën.

ee. *Theodoor Jacob Willem Gerard Jeremias Faber v. R.*, geb. 8 aug. 1816; † 26 oct. 1817/8.

ff. *Cornelia Henriette Jeanne Anne Faber v. R.*, geb. 11 oct. 1817.

gg. *Theodora Jacoba Wilhelmina Gerarda Faber v. R.* geb. 12 april 1819.

hh. *Wilhelmina Antonia Faber v. R.*, geb. 1821, † 21 oct. 1856, tr. 16 mei 1849 te 's Gravenhage Nicolaas Lodewijk Hendrik van Santen, geb. 29 juli 1816, † 5 juli 1856 te Amsterdam, zoon van Adriaan Nicolaas bij Geertruid Asschenbergh.

Deze tak van het uitgebreid, oorspronkelijk Geldersch geslacht voerde den dubbelen arend, doch nam deels, — om welke reden weet men niet, — een zilveren griffoen in een groen veld aan.

J. ANSPACH.

Vier belgische wapens gevraagd. (XXIX, bl. 534, 590.) Van Bouchout, van zilver met kruis van keel. Hartschild van keel met raud (orle) van goud.

Aldus Bouchout in de quartieren van Phill. de Merode 1584.

Vier belgische wapens gevraagd. Het wapen van mr. Sebastiaan van Fruijssen, vind ik aldus beschreven: »in 4 gedeeld, 1. een gouden ster op blaauw, 2 en 3 drie gouden korenschoven (2 en 1) op blaauw, 4. vier gouden banden op rood."

Mr. S. v. P. substituut griffier bij- en sedert 13 februarij 1638 raad in het hof van Friesland, † 5 october 1640: tr.: 1. Hijlck Fogelsangh, 2. Maria de Blocq, wede. Livius van Scheltinga.

DE GAVERE.

Geslachtnaam van Saparoea. (XXIX, bl. 592.) Saparoea is een wel bekend eiland in den Molukschen archipel en behoort tot de Nederlandsch-indische bezittingen.

Daar ter plaatse was in der tijd resident [J. R.] van den Berg, die bij een oproer of amokpartij [in mei 1817] met zijne geheele familie [zijne echtgenoot Johanna Christina Umbgrove en drie kinderen] is vermoord, uitgenomen een kindje [het oudste zoontje, toen vijf jaar oud], dat door zijne min is gered, doch niet dan nadat het een krisslag had ontvangen, waardoor het eene oor door midden is gespleten. [Later is het door de ijverige pogingen van den kapitein ter zee Q. M. R. Ver Huell, die zich in de baai van Saparoea bevond en onderrigt was dat het kind nog leefde, gelukt dat het hem werd uitgeleverd.]

Dit geredde kind is sedert naar Nederland overgevoerd, hier te lande opgevoed, thans een persoon tusschen de 60 en 70 jaren, een der voornaamste inwoners van Velp bij Arnhem, en sedert verscheidene jaren wethouder der gemeente Rheden.

Vroeger teekende de bedoelde persoon zich steeds J. L. van den Berg, doch aangezien er vele familiën van dien naam zijn, en dit vaak tot verwarring aanleiding gaf, vroeg hij voor een drietal jaren verlof, bij zijnen familienaam te mogen voegen *van Saparoea*, hetwelk bij koninklijk besluit is toegestaan, en sedert dien tijd voert de familie, waarvan hij thans het waardige hoofd is, den geslachtnaam van den Berg van Saparoea.

Omtrent bovenbedoelde moordgeschiedenis te Saparoea kan men nadere bijzonderheden vinden in: Merkwaardige Gebeurtenissen uit de Nederlandsche Geschiedenis, in der tijd bij van Kesteren te Amsterdam uitgegeven, alwaar in eene noot een verhaal daarvan voorkomt.

Velp. VAN HENGST.

[Aangevuld uit een antwoord van K. v. S., die den vrager verwijst naar het Biographisch Woordenboek van v. d. Aa.]

Geslacht Dura. (XXVI, bl. 101; XXVII, bl. 251.) Jacob Cornelis Dura, Arysz. in 1784 benoemd in de vroedschap der stad Dordrecht.

J. D. WAGNER.

Geslacht van der Straaten. (XXVII, bl. 429; XXVIII, bl, 46, 210, 254, 366 en 581.) Mr. Adriaanus van der Straten, in 1778 be-

noemd in de 24 vroedschappen der stad Alkmaar; Adriaanus Johannes v. d. S. in 1760 benoemd tot rentmeester van exploicten in den hoogen raad v. Holland. Beide personen zijn 1786 nog in leven. J. D. WAGNER.

Geslacht Altunga of Altringa. (XXVII, bl. 101, 256). In 1786 was W. G. Aldringa, heer van Wordum, lid van de prov. rekenk. van Groningen en Ommelanden. Zie ook Ferwerda op 8e generatie Camminga. J. D. WAGNER.

Geslacht Foeyt. (XXVII, bl. 101, 349, 579; XXIX, bl. 434) Jacob Foeijt tr. Elisabeth van der Burg. Hun zoon Hendrik F., heer van Lutteken-Weede, Oude Rijn en Heykoop overl 19 juli 1670, tr. 1662 Gijsberta Maria Philippina v. Renesse v. Wilp, dr. v. Reinier en Cornelia v. Dashorst. Zij hertr. twee malen (Ferwerda gen. Renesse.)

Willem v. Znylen v. Nievelt tr. Agnes Foeyt. Hun zoon, mede Willem geheeten, is geb. 1538 (ms. gen. Zuylen v. Nievelt.)

Gerard Foeyt met vele andere edelen den 15 juli 1528 op de Beestenmarkt te Utrecht onthoofd op last van den door den keizer in zijn gezag herstelden bisschop Hendrik van Beieren (Voet, Culemborg, 172.)

Het wapen van het geslacht Foeyt is in zi. een ro. dwarsbalk, beladen met drie zi. weerhaken. Ro.-zi. wrong. Helmteeken: een uitkomende man zonder armen, van voren gezien, gekleed naar het schild, met allonge-pruik. J. D. WAGNER.

Geslacht Scheers. (XXIX, bl. 459.) Dit geslacht voert als wapen een blaauw schild beladen met 3 opstaande scharen van zilver, twee boven en een onder. G. S. S.

Geslacht van der Burch. (XXX, bl 111.) Den vrager naar voornoemd geslacht verwijs ik naar Ferwerda, alwaar eene uitvoerige genealogie dezer familie te vinden is, loopende van 1307—1756, alsook naar Balen, Beschrijving der stad Dordrecht bl. 1005. Diederik van der Burch van Spieringshoek, in 1816 tot den adel-

stand verheven, was een afstammeling van hetzelfde geslacht, waartoe François van der Burch behoorde, die in 1621 door de ridderschap van Holland en Westfriesland als edel erkend werd. In de Kwartierstaten van Nederlandsche Geslachten, waar de kwartieren van Jhr. mr. Frank van der Burch van Spieringshoek worden aangetroffen, vergelijke men mede de kwartieren van J. van Bleijswijck, mr. J. en Mr. J. J. van den Brandeler, mr. S. P. van Idsinga, mr. H. bn. van Slingelandt, mr. W. B. bn. van Tuyll van Serooskerken, e. a.

Het wapen door dit geslacht gevoerd is in goud een gebogen rechter schuinbalk van keel. A. H.

Geslacht van der Burch. Cornelia Koevoet v. d. Burgh, geb. 1511, † 1573, zie Nav XXVII, 578.

Engelbertus van der Burgh, verscheen van wege het Hof van Gelderland, met Gerard Voeth en Johan de Vooght op de Geldersche synode te Arnhem i. d 10—12 juni 1600. Omtrent dezen Johan de Vooght leest men in de acta der Harderwijker synode v. 10—13 juli 1599, dat hij tot procurator rerum ecclesiasticarum begeerd werd bij de eerlang te Harderwijk op te richten Illustre schole (vgl. Nav. XXX, 122).

Barthold genaamd Ernst van Bassenn, in 1557 aangesteld tot griffier van Holland, † 1583 (vgl. W. Gouthoeven, Holl.-Chronijck, I, 107), huwde Agnes (Agneta) van der Burch. Zij was de dochter van Cornelis bij Margaretha Storm van Wena (zie Ferwerda, 11e gener. van der Burch).

Franciscus van der Burch, 10 juli 1617 als juridisch student te Groningen ingeschreven, schreef 1 juni 1619 in het Album Amicorum van Dr. Everhard Avercamp, destijds candidaat in de medicijnen te Groningen, de spreuk »Vive ut vivas", waarbij hij zich onderteekende »Franciscus van der Burch Batavus"; en pachtte 2 nov. van dat jaar het dijkgraafschap van Alblasserwaard; zie Bijdragen tot de Geschied. v. Overijssel door Mr. J. I. v. Doorninck en Mr. J. Nanninga Uitterdijk, VI, 226.

Nav. XXIX, Omslag van afl. nº. 10, tegenover bl. 489, herinnert aan Arnold van der Burch, † 28 dec. 1634 te Antwerpen, begr. in de R. Kath. Kerk te Hulst. Maria Catharina van de

Burch (in goud gebogen rechterschuinbalk van rood, geb. te 's Gravenhage 29 nov. 1730, † te Dordt 3 jan. 1801, Willemsdr bij Elisabeth Dierkens, Frankskleindr bij Catharina Philippina Doublet) huwt te 's Gravenhage 30 juni 1755 Mr. Johan Jacob van den Brandeler te Dordrecht. Zie deze laatste alliantie omstandig voorgesteld in de zóó zorgvuldig bewerkte geneal. v. d. Brandeler, in Herald. Bibl. 1880, bll. 199, 200. J. ANSPACH.

Van der Burch. Hendrik v. d. B., burgem. v. Delft 1582; overl. 1591, ligt begr. te Delft met deze 4 kwartieren: Burch, de Jonge, van Zanten en Dalem of Dongen. Hij huwde 1. Marg. van der Dussen en 2. Elizabeth v. Zanten. J. D. WAGNER.

Kwartieren Beens. (XXVII, bl. 363; XXIX, bl. 479.) Pred. Lud. van Renesse was drie maal gehuwd:

1°. Anna Pinelle,

2°. 14 juni 1639 Dina Beens,

3°. 15 aug. 1663, Adriana van Cuijck, wed. pred. M. Lijdius, die in 1655 gestorven was.

Van Renesse liet drie kinderen na:

1°. Constant, secretaris van Eindhoven, X Christina Drabbe.

2°. Carolus X Cornelia Kegelaers.

3°. Marga. Consta. (geb. te Maarssen) geh 11 febr. 1660 Adriaan François Beens, waaruit

a Franc. Willem, ged. Breda 18 febr. 1661.

b Lodewijk » » 30 dec. 1663.

In Bergen op Zoom ontmoette ik:

Adriaan Beens, wedr. van Breda, secretaris van de weeskamer, geh. 12 jan. 1670 met Joha. Eliz. van Alphen j. d. van Bergen op Zoom. F. CALAND.

Geslacht de la (della) Faille. (XXIX, bl. 482, XXX, bl. 146.) Jan of Johan della Faille, van Antwerpen, verkreeg van Keizer Ferdinand I, dd. Praag, 8 aug. 1562, de vergunning om het wapen te voeren 't welk nog heden door de familie van dien naam in Belgie en Nederland gevoerd wordt. Nobil. des Pays-Bas. t. I. p. 57. Zijn zoon Maarten of Martinus, heer van Nevele, werd bij opene

brieven van de aartshertogen Albert en Isabella, van 5 mei 1614, geadeld en de wapenverleening van keizer Ferdinand I bevestigd. Ibid. p. 165 [1]). Bij zeven bijzondere opene brieven, dd. Cuença 3 junij 1642, werden zeven leden der familie della Faille door koning Philips IV geadeld. Ibid. p. 270. De titels van baron en graaf verkregen zij later op dezelfde wijze.

De afstammelingen van boven genoemde vindt men in het Nobiliaire des Pays-Bas en bij Goethals, Dictionnaire généal. et hérald, t. II, die zegt: »La généalogie de la famille della Faille que nous donnons, a été faite par nous sur des titres authentiques et des documents originaux. N'ayant pas rencontré la preuve de l'affinité qui peut avoir existé entre elle et ceux qui portent le même nom en Hollande et en France, nous avons cru devoir nous dispenser de suivre littéralement à cet égard les livres imprimés."

Er schijnt dus toen reeds geen bewijs voor de adellijke, laat staan oud-adellijke, herkomst van dit geslacht geweest te zijn, anders zoude men het stellig aangevoerd en het ook stellig in de verschillende diploma's uitgedrukt hebben.

Eene welligt minder bekende bijzonderheid vindt men in het, in 1700, bij Estienne Roger, te Amst., uitgekomen werkje in kl. 8°. L'Idée parfaite du véritable Heros, par mre I. B. della Faille, Part. II, p. 96:

»Le Sérénissime Prince Don Jean d' Autriche avoit pour son Gouverneur le sçavant Jean Charles della Faille Jesuite, natif d'Anvers: comme ce grand homme mourut, à Barcelone, (et en opinion de Sainteté) Don Jean en fut vivement touché: et pour montrer combien il estimoit son Gouverneur, il ordonna à l'instant une grande somme d'argent, pour lui faire célébrer dix mille messes, et ériger un superbe mausolée: et il suplia les Jesuites, de pouvoir hériter des instruments de mathematique de son précepteur."

In de opdragt van dit werkje, aan Cosmos III, groot-hertog

[1]) Vgl. Jean de Seur, La Flandre ill. par l'institut. d. l. Chambre du Roi à Lille, Lille 1713, waar de *Lettres d'annoblissement, enregistrées en ladite Chambre depuis l'an* 1424 *jusques* 1713, vermeld worden; die van Martin de la Faille, pag. 239.

van Toscane, gedagteekend uit Antwerpen 24 aug. 1699, noemt de schrijver zich: I. B. della Faille, Prêtre, Docteur en Teologie.
M°.

[De heer J. D. Wagner herinnert, dat bij Ferwerda eene genealogie gevonden wordt, loopende van 1450—1750.]

Geslacht Thorbecke. (XXX. bl. 109). Rieste, de geboorteplaats van Rudolf Hendrik Thorbecke, is waarschijnlik het dorp Rieste in Westfalen (hanoversch gedeelte), omtrek van de stad Osnabrück, en 1½ mijl ten zuidwesten van het kerkdorp Vörden, waartoe het behoort, gelegen. Er is nog een ander dorp Rieste in Duitschland, namelik in Hanover, 1¾ mijl ten zuiden van de stad Lüneburg gelegen; maar ik vermoed dat het westfaalsche en niet het lüneburgsche Rieste de »heimath" van den amsterdamschen kleermaker geweest zy, omdat de naam Thorbecke (Thor Becke, Ter Beke, Aan de beek) een westfaalschen oorsprong aanduidt (zie XXIX, bl. 36), en omdat het juist Westfalen is, dat reeds sedert eeuen zijn overtollige jongelingschap in den form van kleermakers, bakkers en slagers, in Nederland, vooral ook te Amsterdam, afzet.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Geslacht van Omphal. (XXVI, bl. 588; XXVII, bl. 133; XXVII, bl. 632.) Alexander Diderich van Omphal, tr 1. Wilhelmina Andriesia Antonia v. IJsseldijk, waaruit: *a.* Anna Elsabé v. O. tr. Mr. Herman Jacob Dijckmeester en *b.* Maria Johanna v. O. tr. Mr. Johannes Dijckmeester en 2. Willemina Anna Cornelia de Pagniet, waaruit *a.* Antonie Frederik Jan Floris Jacob v. O., geb. te Tiel 2 mei 1788, overl. 8 juli 1863, luitenant generaal, adjudant van de koningen Willem I en Willem II, onderscheidde zich zeer in de veldtochten van Napoleon, hetgeen alles breedvoerig beschreven wordt in eene niet in den handel zijnde Herinnering aan A. F. J. F. J. Baron van Omphal, van de hand van zijnen aangehuwden neef G. Royer; *b.* Henrietta Margrieta Dorothée Reniera v. O., geb. te Tiel 31 oct. 1789, overl. 6 jan. 1875, tr. 30 juli 1812 Frederik Christiaan baron Mulert van de Leemcule. Een zijner kleinzonen moet thans den naam van Omphal Mulert

voeren (zie v. d. Muelen, de Nederl. Adel); c. Carolina Louisa Maria v. O., geb. 14 aug. 1791, overl. te Utrecht 1 juni 1877; *d.* Willemina Anna Cornelia v. O., geb. 8 maart 1793, overl.....; *e.* Alexandrina Diedrika v. O., geb. te Tiel 1 nov. 1794, overl. te Utr. 24 febr. 1869, hofdame van wijlen de gemalin van Willem I.

Ter beantwoording van het tweede gedeelte der vraag diene, dat Alexander Dietrich von Omphal, geh. met Gijsberta Maria v. Eck, o. a. tot zoon had Cornelis Evert (veelal alleen Cornelis genaamd), geb. te Venlo in 1712, studeerde eerst in de theologie te Leiden, daarna luitenant bij het regt. v. Randwijck, ongeh. overl. te Arnhem 11 aug. 1783 en tot dochter Sibilla Maria, ongeh. overl.

Zutfen. J. D. WAGNER.

Donia v. Redinghe. (XXIX, bl. 440; XXX, bl. 142.) De genealogie van Donia, te breedvoerig om hier mede te deelen, is bij Ferwerda en in 't Stamboek van den Frieschen adel. Zie ook te Water, Verbond der Edelen, II, 337; Sminia, Nieuwe naamlijst van Grietmannen.

Door vermaagschapping met den stam van Rode, kwam een tak van dit geslacht te Leuven in de regeering, en wordt volgender wijze bij Divaeus, Rerum Lovaniensium Lib. IIo p. 93 n°. 30, vermeld:

A DONIA.

Ecartelé: au 1. et 4. d'argent à 3 feuilles de marais, ou aquatiques, mal ordonnées de gueules; au 2. et 3. d'or au lion de sable, armé et lampassé de gueules: sur le tout d'or, parti, le 1. au lion de gueules, armé et lampassé d'azur: le 2. de 3 roses de gueules, posées en pal, l'une sur l'autre, boutonnées d'or.

Siricius Antonius, filius Petri Paulli, et Catharinæ Uytterhellicht, filiœ Dionysii, et Catharinæ Roeloffs, Senator 1658, loco Maximiliani Peeters, facti Secretarii; item 9 Novembris 1661, loco Jacobi van Malcote, defuncti: item 1664. 67. 68. 69. 71. 73. 74. In Decania 1672. Obiit Senator 9 Novembris 1675. Duxerat Mariam Annam Beatricem Ubaldini De Lutiano, filiam Frederici et Joannœ Mariæ Lievens.

Fredericus Antonius, Toparcha de Redingen, eorum filius, Sca-

binus 1886. 87. 88. 94. loco Arnoldi Philippi Cuypers, defuncti: item 1700—3. 13—20. In Decania 1691—94. Senator 1689. 90. 95—99. 1704—12. 21—23. quo anno obiit 23 Septembris, ultimus Familiæ. Duxerat Franciscam Paullinam Le Roy.

Habet haec Familia Sepulturam in Templo Divi Michaëlis Lovanii juxta Sanctuarium, ubi pendet Scutum Gentilicium 16 exhibens Quarteria.

Vergelijk P. Divaeus, Annal. opp. Lovau., appendix p. 103 sq., en Butkens, Trophées de Brabant, tom. II.: Magistrats de Louvain: »Le magistrat de ceste ville, consiste en l'Officier du Duc, qu'on nomme Mayeur, et sept Echevins, qui anciennement, estoient choisis de sept Lignages patrices nobles, qui avoient ceste prerogative, que personne ne pouvoit estre admis au Magistrat, et Gouvernement de la dicte ville, s'il n'estoit issu par masle ou femelle d'aucune d'icelles, de sorte que ces familles estoient comme le Seminaire du Magistrat."

»Te Mechelen waren, in den jaare 1781, noch Donia's in leven, waarschijnlijk uit Friesche voorouders, en uit dit geslacht, herkomstig, doch in een' bekrompen toestand; volgens bericht van den Heere M. Hettema uit die stad aan den Heere E. M. van Burmania gezonden." Te Water l. c. III, blz. 513. M^o^.

Geslacht Block (XXVII, bl. 363). Op de vraag van den heer de Roo v. A. omtrent deze familie is geen antwoord ingekomen. Het volgende kan daartoe dienen. Adriaan Block, wint:

1 Jacob. Volgt onder II.

2 Willem, tr. Ael Pieters Codde, waaruit: Willem, tr. mei 1685 IJtje Jans, wed. Dirk Gerritsen.

II. Jacob, st. tusschen 1594 en 1604, tr. Maria Pieters, waarbij:

1 Adriaan. Zie III.

2 Pieter, geb. 1568, tr. nov. 1593 Grietje Cloeck, geb. 1575, dr van Jan Claesz en Teuntje Coningh. Hunne kinderen waren:

a. Jacomijntje, geb. 1595, tr. nov. 1616 Pieter Pau?, geb. 1593.

b. Adriaan, geb. 1601, tr. juni 1622 Geertruyd van Halmael, geb. 1603, dochter van Isaac en Sijntje Jans.

c. Jan, geb. 1604, tr. febr. 1630 Grietje Brouwer Dirksdr.
d. Nicolaas, geb. 1614, tr. oct. 1635 Cathª. Fontein, geb. 1616 en Grietje Barends. Hij hertr. juni 1658 Anª. Herberts, geb. 1620. Wint:
I. Pieter, geb. 1642, makelaar, tr. dec. 1665 Maria Slabran, wed. Arend van Aem.
II. Antonia, geb. 1645, tr. mei 1667 Marcus van Erpecum,
3 Dirk, geb. 1569, tr. oct. 1594 Sara Jans, geb. 1576, Jan Otse en Aaltje Lambers dr. Wint:
Jan, geb. 1608, st. 1690, tr., wonende op den Nieuwendijk te Amst., 16 apr. 1633 Aeltje Outgers, geb. 1613, st. 1678, dr. van Claes en Annetje Cloeck Jansdr. Behalve eene dochter Sara, overl. 1678, wonnen zij zeven zonen, waarvan mij bekend: Adriaan, geb. 1653, tr. 25 oct. 1691 Janneke Coerten, geb. 17 nov. 1650, st. 28 dec. 1715, begr. O. Z. Kapel nº. 174. Hij hertr. 10 juni 1718 Maria van Arkel, st. 1737, begr. 14 aug. als voren. [1])
4 eene dochter.
III. Adriaan, geb. 1565, tr. febr. 1588 Trijntje Teunis, geb. 1571, Theunis Pieters dr. Winnen:
1 Pieter. Volgt onder IV.
2 Elisabeth, geb. 1589, st. te Amst. 18 aug. 1655, tr. aug. 1606 Jan van Alderwerelt, van Middelburg, geb. 1586, st. te Amst. 9 juni 1637. [2])
IV. Pieter., tr. 10 oct. 1620 Neeltje Schouten, waarbij:
1 Cornelia, geb. 1624, st. voor 1649, tr. mrt 1643 (aanget. 20 febr., woont Nieuwendijk) Hans de Wolf, geb. 1614. Zie verder.
2 Adriaan, geb. 1626, tr. febr. 1648 Cathª. Schouten, geb. 1627, dr van Govert Cornelisz en Geertruy van Loosvelt Adriaansdr. Hieruit:
Cathª., geb. 1648, tr. juni 1668, Christiaan van Hoek Anthonisz. geb. 1643.
3 Michiel, tr. oct. 1658 Aeltje Anslo, dr. van Gerbrand Cornelisz en Abigael Schouten, waaruit:

[1]) In dit graf werd 20 sept. 1845 bijgezet mr. J. Kinker, oud 81 jaar.
[2]) Volgens mijne geneal. v. Alderwerelt hieruit zes zonen, en zij genoemd Elisabeth Adriana.

a. Pieter, geb. 1661, tr. mei 1684 Johª. van Alderwerelt, geb. 1664.

b. Abigael, geb. 1666, tr. 1685 Pieter van Beeck, geb. 1661, zoon van Pieter Lucasz.

4 Pieter.

5 Laureus, geb. 1633, tr. nov. 1660 Phebe Franken, geb. 1643 Frederiksdr ex Phebe?, tr. 2 mrt 1663 (aanget. 5 mrt) Elisabeth van Lennep, geb. 1636, Warner en Sara van Halmael dr.

6 Susanna, geb. 1638, tr. nov. 1663 Jan v. Lennep, geb. 1634, broeder van Elizabeth.

Arend Block, st. voor 1646, tr. Ida Rutgers. Winnen 2 zonen en 3 dochters. Eene der dochters Anª., geb. 29 oct. 1629, st. plotseling 20 apr. 1704, tr. 9 apr. 1649 Hans de Wolf, wedr van Cornelia Block. Zij hertr. 16 aug. 1674 Sijbrand de Flines, koopman, wonende op 't Cingel, wedr van Maria Jacoba Ghijsen.

Ondertr. te Breda 7 nov. 1705 Francois Blok van Amsterdam en Adriana van Erfrenten, wed. Jacob Borisse. 't Wapen der familie Block is in goud 3 liggende roode blokjes, en een van bl. en zilver golv. doorsneden hartschild, 't blaauw beladen met een op de doorsnijlijn zwemmenden zilv. rood geb. zwaan, 't zilver met 2 golv. bl. dwarsbalken. Dit hartschild is 't wapen der familie de Leeuw.

Er was meer dan eene familie Block of Blok. Zoo vind ik de volgende kwartieren.

Swaen.	Blok.
van der Dussen.	de Bouffkens.
v. Lichtenbergh.	Beens.
ten Hage.	van den Hatert.

Zie hierop de geneal. van den Brandeler in de Herald. Bibliotheek.

In mijne geneal. Ram nog:

Block.
van Eijnd.
Compostel.
Foeijt.

BACKER VAN LEUVEN.

VRAGEN.

Van Renesse. Ik vind XXIX, bl. 477 van den Navorscher, in een artikel over de geslachten van Rotterdam en van Limburgh, een geslacht van Renesse aangewezen, hetwelk voerde: de gueules à 3 patins d'or, ferrés d'argent. Zoude mij iemand iets, misschien eene genealogie, van deze familie aanwijzen kunnen? Het oude zeeuwsche geslacht der graven van Renesse voert: de gueules au lion d'or, le champ semé de billettes de même.

Renesse met 3 patins is alzoo een ander en mij onbekend geslacht.

LABOREMUS N°. 2.

Kwartierstaat van Strijen. Fahne (Gesch. v. Hoevel) zegt, dat in de Kloosterkerk in den Haag een grafzerk ligt van Cornelia van Beaumont geb v. Strijen († omstr. 1650) met de volgende kwartieren:

Strijen,	Kerkering,
Mast,	Hövel, (schuinbalk met 3 heuvels)
Moerkerken,	Hessels,
Goudswert,	Loon.

Moerkerken, de.... à la fasce bret. en contrebret. acc. de 5 fl. de lis (3.2). Welke kleuren?

Goudswert, 3 over elkander liggende links gewende slangen. Volgens Arm. Gen. is dit het wapen van Goudswagen.

Hessels, 3 rozen. Volgens Arm. Gen. voert Hesseling de sinople à 3 roses d'arg. bout. d'or.

Men verzoekt inlichting en aanvulling dezer acht kwartieren.

Wie zijn de verwanten van deze Cornelia v. Strijen?

Gothard Kerckering te Amsterdam was (volgens Fahne) getrouwd met Cornelia Hesselin. (Men vraagt hunne vier kwartieren met wapen). Hunne dochter, Johanna Kerckering was getrouwd met Johan Broers. Wat is van dezen bekend? Welke zijn zijne vier kwartieren (met wapens)?

S.

Vraag naar vier wapens. *L'Ange.* Welk wapen voert het geslacht l'Ange? Friedrich Karl Engels (eigenlijk l'Ange) was achtereenvolgens predikant te Gemund, Aken en 's Gravenhage.

Waller. Te vergeefs wendde ik mij om eene opgaaf — natuurlijk met frankeerzegel voor antwoord — tot een persoon van dien naam.

Joosten. Jan Joosten, een watergeus, was reeds bevelhebber onder Philips II. Hij belette in 1580 met een oorlogschip de rooverijen van Entens en Wijgers.

Eene adellijke familie Joosten woonde in dien tijd te Heeze bij Eindhoven.

Jan Joosten schreef eene reisbeschrijving door Tartarije, Hongarije Polen, Rusland, Palestina, Brasilië enz. Hij was tolk, en bezocht Brasilië onder graaf Maurits. Zijn boek zag het licht te Amsterdam in 1659.

Welke zijn de kleuren van het wapen *Hengstenberg?*

A. J. C. KREMER.

Dibbits. Is iemand in de gelegenheid, een zooveel mogelijk volledig geslachtregister mede te deelen van de familie Dibbets (Dibbits of Dibbetz), wel bekend in de, vooral kerkelijke geschiedenis van ons land? Reeds in de vroegste dagen der Hervorming toch komen leden van dat geslacht voor onder de zoogenaamde haagpredikers en later door alle tijden heen onder de vaderlandsche predikanten. Men zie daarover Brandt, Wagenaar en andere. Alle onderscheidden zich door warme gehechtheid aan 't huis van Oranje. Eene geslachtlijst in mijn bezit heeft slechts betrekking tot één tak dier familie en heeft nog enkele gapingen.

NIL ADMIRARI.

Westerman. De beruchte generaal Westerman, die de Vendéers onder de republiek bevocht en eindigde met de guillotine te omhelzen, was een Elsasser. Zekere Westerman te Metz was of is een der verbeteraars van de pers tot het vervaardigen van huishoudelijke voorwerpen door samenpressing. Waren ze van nederlandsche afkomst? G. P. ROOS.

Geslacht van Riemsdijk. Samuel v. Riemsdijk, zoon van Ariën bij Grietje Visser, gezworen klerk van convooien en licenten te Arnhem, trouwde Helena Hagedoorn en had tot kinderen Willem Karel Pieter v. R. en Sophia v. R. Wanneer leefden deze lieden?

J. ANSPACH.

MENGELINGEN.

S. Matthijs. (Nav. XXX, bl. 160.) Dit rijm doelt op den strengen en daarbij zeer laten winter van 1667, toen het in maart begon te vriezen, en wel zoo hevig, dat men binnen weinig dagen met paard en slede over het ijs van verscheidene stroomen reed, waarop wel spoedig een sterke dooi volgde, maar het ijs was echter op den 1 april nog gansch niet opgeruimd. In Zeeland wordt de herinnering hiervan aldus bewaard:

Te Sinte Matthijs zag men noch sneeuw noch ijs,
En in de maand Maart reed men over het Scheld met slee en paard.

Deze winter werd in 1865 bijzonder herdacht, toen het op den 18 maart, na eenige dagen onstuimig weêr met sneeuw en regen, op nieuw en nu eensklaps zoo hevig begon te vriezen, dat op den eersten lentedag de binnenwateren weder digt lagen en tot schaatsenrijden de gelegenheid aanboden. Zie v. d. Baan, Gesch. van Wolfaartsdijk, bl. 65 en 207.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

VRAGEN.

De Kattenlinde. Von Perger, Deutsche Pflanzensagen, S. 289, schrijft: »Zwischen Nuwegen und Huijsse entschlief ein Bauer unter einer Linde und wurde in der Nacht durch angenehme Laute geweckt. Als er erwachte, war er nicht wenig erstaunt, den ganzen Baum voll Katzen zu sehen, welche diese liebliche Musik anstimmten. Auch der Boden war mit Katzen bedekt, welche Kuchen bucken und sich unterhielten. Die Thiere waren Elben, die sich in gestalt von Katzen zeigten und der Baum hiess fortan die Katzenlinde."

De schrijver haalt als bron aan: Kunst- en Letterbode, 1843, S. 23, doch daar staat er niets van. Die mij opheldering geeft, zal mij verplichten.

Arnhem. L. A. J. W. SLOET.

Onze lieve vrouwen bedstroo. Bestaat er eene plant, lieve vrouwen beddestroo? Zoo ja, welke is hare geneeskundige kracht?

Eibergen, J. C. KOBUS V. D. M.

[Bij Dodonaeus, Cruydt-Boeck, Leid. 1618, bl. 444, wordt de »Gemeyne Quendel, ofte wilde Thymus, anders Onser Vrouwen bedstroo" aldus beschreven. Zij heeft »veel kleine, doch harde ende houtachtige Steelkens, van de welcke de sommige recht over eynde de hoochte van een palme plegen te staen, de andere cruypen langs der aerden, ende maecken heur selven hier ende daer aen het opperste van der aerden met sommige veeselingeskens vast: de Bladeren zijn cleyn, groen, die van den Thymus gelijck: Op 't tsop van de steelkens staen ronde hoofdekens, wt de welcke cleyne Bloemkens spruyten, van verwen purper root, dickwijls oock witt. De Wortelen zijn heel dun ende veeselachtich.]

Bodberg. Nav. XXIX, 563 bericht ons, dat Constantijn Huygens uit het leger te Bodberg een brief schreef. Waar lag dit Bodberg? J. van Wijk Roelandszoon vermeldt het noch in zijn Aardrijkskundig Woordenboek, noch in het supplement op dit werk. Aan dit Bodberg, dat ik nimmer hoorde noemen, ontleent gewis het Geldersche geslacht van Boetberg (ook wel, Bodbergen, Botbergen) zijnen naam. Wat weet men mij van die plaats mede te deelen? Bevindt er zich een kasteel, of treft men er althans sporen aan eener aloude, voormalige ridderstins, herkomstig van het uitgestorven geslacht van Bootberg? J. ANSPACH.

[Bodberg ligt in Rijn-Pruisen, tusschen Rijnberg en Orsoy.]

Sarrische of Savrieshut. Bij een korenmolen in de provincie Groningen staat dikwijls een huis, dat in de wandeling de Sarrische hut genoemd wordt. In de Nieuwe Groninger Courant van 23 maart staat, dat te Finsterwold de zoogenaamde Savrie's Hut is verkocht. Is de laatste spelling de rechte? Hoe komt het huis aan dien naam?

Utrecht. J. KIEL.

GESCHIEDENIS.

Cornelius Coloneus (van Cuelen). Onder de beroemde Hulstenaars noemt Jacob van Lansberghe, in zijne Beschrijvinghe der stadt Hulst, den pastoor der parochiekerk Cornelius Coloneus of van Cuelen.

»Van zijne groote geleertheijt getuigen verscheijde boecken [1]." Een register doorloopende, inhoudende acten en contracten voor den magistraat van Hulst, ontmoette ik eene acte die getuigde, dat »Corn. v. C., pastoor vander eender portie van der parochije-kercke," niet alleen een groot geleerde maar ook een liefhebber van muziek scheen te zijn; hij gaf eene som van IIIJ £ vl. aan de kerk, waarvoor de kerkmeesters alle vrijdagen in de vasten bij het lof het klokkenspel moesten doen hooren, doen luiden met St. Willebrordsclocke een kwartier lanck en gedurende het lof het orgel doen spelen.

Wij scepenen der stede van Hulst doen te wetene allen lieden dat voor ons in persoonen ghecompareert zijn mr. Mathijs Martius pbre, Pr. Loodt, Pr. Gheerolf ende Corn. van der Marct, kerckmrs deser prochijekerck van Hulst over heml. ende vervaughende huerl. medeghesellen, de welcke kenden vuten name en over de voorz. kercke ontfangen thebbene vuten handen van mr. Corn. van Cuelen, pastoor vander eender portie vander zelver prochijekercke de somme van IIIJ £ gr. vlmr munte, daervooren zij over heml. ende huerl. naercommers in officio over ende vuten name alsboven belooft hebbene (op verbandt van alle de voorz. kercke goedinghen)

[1]) In de kerkerek. van 1569—70 staat: »bet. twee dosijnen yseren keetenen daer de boucken mede vast ghemaect zijn by heer Corn, v. Cuelen, pastoor deser kercken ghegheven" — VI sc. (niet een dezer boeken meer voorhanden.)

zo zy beloven by desen alle vrindaghe in der vastene ten love (bij het lof) doen tamelike baijerden ende luijden met sinte willeboorts clocke een schoone poose, een quartier vanden huere lanck gheduerende ende te doen spelen onder tselve lof metten organen ende den organist daer vooren telcken te betalen twee penn. grot. ende den bayerdere ende luijers telcken vj gr., ofte zulcken sallaris daermede zy te vreden zullen zijn. Twelcke zy comparanten ende huerl. naercommers alle jaere in den vasten telcken voorn. vrindaghe zullen onderhouden ende continueren doen onderhouden en continueren eeuwelike ende erfvelike zonder intermissie op peijne indien zy ofte huerl. naercommers dies bleven in ghebreke, dat hy mr. Corn. ende zijne naercommers tselve zullen moghen doen doen ten coste van voorz. kercke ofte anden goedinghen van deze (?) de restitutie vande voorz. somme van vier ponden grooten recouvereren ende verhalen sonder figuere van processe.

actum xviiij aprilis xv^c zes ende tsestich.

Slechts drie maal heeft Cornelis kunnen hooren dat aan de voorwaarde voldaan werd [1]), want den 9 sept. 1569 werd hij »beneden in de kercke begraven met xij poosens luidens en ter uitvaert x poosen," zoodat die geheele plechtigheid £ v ß iiij gr. kostte. — In eene acte van 1529 vond ik dat een Jan Mathijszoon van Cuelen en Geertruida Lambrechts, zes kinders hadden, als: Grietje 14, (geh. met Joost Alaert), Nelisken 12, Zoetken 8, Mayken 5, (geh. met Jan van Habroeck, zij † 1567), Jacomijnken 3 en Hanneken ½ jaar oud; doordien niemand meer met den geslachtnáam van Cuelen gevonden wordt, zal Nelisken, in 1529 12 jaar oud, wel onze Cornelis zijn; hij bereikte dus den ouderdom van 52 jaren. In 1544 ontmoet ik hem het eerst als kapellaan in het hospitaal, 1558 als prochiepaap: »bet. ter feeste ende willecome van Heer Corn. van Cuelen, pastor aenghecomen ½ ame wijns hem ghepresenteert." xxi ß viij gr.

Als pastoor werd hij opgevolgd door mr. Jan van Dale, een

---

[1]) In dezelfde rek staat: »bet. de luijers voor dat zij de zesse vridagh n in de vasten gheluijt hebben tsavents te loffe mette clocke Willeboort, twelck beset es eeuwelicke ende erfelicke bij mr. Corn. v. Cuelen" — ij ß.

zusterskind van den Hulstenaar, bisschop Cornelius Jansenius. »Ghepresenteert mr. Jan van Dale tot zijnder feest als hij opgheleet es gheweest als pastoor van eender portie deser kercke, 21 jan. 1571 1 ham wijns iij £ vi ß viij gr. [1]." Er waren twee pastoors in de parochiekerk te Hulst, de eene van de eene, de andere van de andere portie; was Hulst daardoor kerkelijk in twee parochien verdeeld?

Hulst. F. CALAND.

Verdrag met Lubeck in 1533. (XXX, bl. 179.) Een hollandsche vloot van 20 schepen, onder den vlaamschen admiraal Gerard van Meekeren, kwam 28 sept. voor Kopenhagen, niet om de Sont te sluiten, maar om die open te houden. De Lubeckers wilden haar sluiten, en zonden daartoe 18 schepen onder Wullenwever; de hollandsche vloot was echter, toen deze in de Sont kwamen, reeds vertrokken.

Op 10 mei 1533 werden de praeliminairen aangevangen over een nader en veel omvattend verbond tusschen Christiaan van Holstein en zijne landen, benevens de rijken van Denemarken en Noorwegen ter eener, en den keizer als koning van Spanje en heer der Nederlanden van de andere zijde, welk verbond den 9 september 1533 te Gent tot stand kwam. 't Was echter in plaats van een verdrag *met*, veeleer een verbond *tegen* Lubeck.

Poncio kan deze geschiedenissen zeer naauwkeurig in aangenamen stijl lezen in de uitmuntende monographie van mr. G. A. IJssel de Schepper, Lotgevallen van Christiern II en Isabella van Oostenrijk, Zwolle, 1870. Geen roman, gelijk de titel allicht zou doen vermoeden, maar een degelijk historisch werk.

A. J. C. KREMER.

V R A G E N.

Dionysius à Biscaretto. Omtrent dezen Spanjaard, oud predikant in de portugeesche taal in Brazilië, berichtte ds. Lucas Vinkius

[1]) Mr. Jan van Dale overleed 29 juni 1603, als aartsdiaken van St. Baafs kerk te Gent.

(Alkmaar) als correspondent der Noordhollandsche synode aan de Geldersche synode, 6—12 sept. 1654 te Zutfen vergaderd, dat hij door ouderdom als anderzins in kommervolle omstandigheden geraakt en te Amsterdam woonachtig, om subsidie verzocht. Men vond goed zijn belang bij al de classen van Gelderland voor te staan, en de bijeengebrachte gelden te storten in handen van ds. Laurens Laurentius (Nijmegen), die ze aan den Amsterdamschen predikant Rulaeus zou doen toekomen. Op de Harderwijker synode v. 23—30 juli 1656 bleef zijne zaak nog aanbevolen. Is van elders nopens dezen Spanjaard iets bekend? En is zijn naam spoedig uit Amsterdam verdwenen? Of had hij nog afstammelingen hier te lande?

J. ANSPACH.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

XVII.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. Dirks.

1596—1603.

708. 1596. *v. L.* I, 476. Verovering van Hulst. Gesneden door *Bloc*. In *Revue* 1852, p. 105, VIII. *Recherches sur les graveurs des médailles* etc., T. I, p. 121, aan *Montfoort*. Weersproken in *Revue* 1860, p. 216, en erkend in de *Histoire*, p. 34 (1).

709. 1596. *v. L.* I, 481 (1). Gedenkp. op het drievoudig verbond. *V. Orden*, II, blz. 220, zegt: kz. dezelfde stempel als bij *van Loon* I, 449 (3) kz., doch 481 (1) heeft op de kz. boven aan, eene *roos tusschen twee kruisjes en kruisjes tusschen de woorden.* Misschien nalatigheid van den teekenaar van 449 (3).

710 (1596). *v. L.* I, 484 *Charles, duc de Croy et d'Archot* door *Jan Montfoort*. *Revue* 1852, p. 105, IX.

711. 1596. *v. L.* I, 485. *Philippe de Croy* = p. 105, X.

712. 1596. *v. L.* I, 487 (1). Vergaan der Spaansche vloot. Vz. als *v. L.* I, 487 (1). Kz. als *v. L.* II, 71 (1). Vz. Cat. *'t Hooft*, n°. 394. K. (met *Nihil inexpvgnabile*).

713. 1596. Aanmoediging tot eendragt. Grooter dan *v. L*, I, 479, gelijk *v. L.* I, 385 (1) en (2) met 1588, alhoewel van ouderen stempel: drie door water gescheidene steden (Dordrecht, Schoonhoven en Gorinchem) met de potten enz. *P. Smidt v. Gelder*, n°. 1377. Z. 13 w.

714. 1596. Vgl. *v. L.* I, 472. B.b. van *Philips Willem*, graaf van Nassau (?) Gegraveerd op een rond plaatje. Mm. 27 W. 7 in Cat. *van Dam*, n°. 1103 *f* 7.25 (Kon. Kab.).

715. 1596. Groene bruiloftsp. van *Hessel van Hermana* en *Anna van Lyauckema*. Door ons afgebeeld en opgehelderd in den *Vrijen Fries* (1858) VIII, blz. 183–185 (*Bijdragen* VIII, blz. 47—49) en door *C. P. Serrure* in 1863 in het *Vaderl. Museum* V, blz. 405. (In Verz. van 't Friesch Gen.)

716. 1596. Op de waakzaamheid van den Aartshertog Mathias. Zie *Köhler* III, 377, *de Vries en de Jonge* II, 12, *Revue* 1873, p. 56.

717. (1596). Even als n°. 716, afgebeeld in de *Revue* 1873, pl. *h* (24), p. 56—57 door graaf *Nahuys*. In 1596 werd *Mathias* Ridder van het gulden vlies. Hij draagt dit op n°. 716 en 717.

718. Geboortepenning. *Adriaen Jans gheboiren den* 4 *Febr.* 1596, gegraveerd op de dankmunt der Staten van Zeeland van 1574, *v. L.* I, 180 (1). *Cat. Oudh. te Middelburg* 1870, blz. 68, n°. 9.

718*. Met 1596 op de kz. van *v. L.* I, 488 (1) en grooter Verz. *P. H. v. Gelder*. Bestaat ook met 1594.

719 (1577/1596). Vz.: Bb. van Willem I als *v. L.* I, 240 (2). Kz.: Bb. van Philips Willem, *v. L.* I, 472. Omvat in een sierlijk bewerkten rand met ringetje. *Stricker* n°. 3286 *f* 20. (Zamengesteld door S.?)

Op 1597 vinden wij bij *v. L.* I, 494—499 *veertien* penningen, door van Loon *alle* toegepast op de overwinnning van Turnhout. Wij teekenen daarbij het volgende aan.

720. *v. L.* I, 494 (1). Komt ook voor: Kz. 494 (1) *Venit, vidit deus vicit*, maar met vz. *v. L.* I, 448 (1). Op het innemen van Groningen, Z. 45 w. bij *P. Smidt van Gelder*, n°. 1402.

721. *v. L.* I, 494 (2 en 3). Hebben dezelfde voorzijden, zijnde de wapenschilden der Staten van Overijssel. Die der 17 kleine steden komen volgens den heer J. M. v(*an*) R(*hijn*) te Zwolle (*Overijss. Alm.* 1841, blz. 233) op de penningen in de volgende

orde voor. »Boven het wapen der provincie Overijssel staat dat »van de stad *Hasselt*, regts of daarnaast dat van *Gramsbergen*, »daarnaast *die* van *Ommen* tot *één* gebragt, vervolgens dat van »*Wilsum*, voorts van *Genemuiden* en *Grafhorst*, dan dat van *Olden-*»*zaal*, wijders van *Ootmarssum*, *Delden*, *Goor*, *Enschedé*, *Diepen-*»*heim*, *Rijssen* en *Almelo*; daarop dat van *Steenwijk*, van *Vollen-*»*hove* en eindelijk dat hetwelk vroeger van den *Hardenberg* zal ge»weest zijn. Het is intusschen bevreemdend dat *twee* [1]) dier wapens, »dat van *Enschede* en dat van *Hardenberg*, verschillen met die »welke in 1840 door genoemde steden werden gevoerd. Dat van »*Enschede* op den penning voorkomende is gelijk dat hetwelk op »zegels in was, hangende aan stukken van 1477—1644, voorkomt. (Opmerkelijk is het dat *v. Rhijn* ook juist dit jaartal 1644 noemt, want dat zelfde jaartal komt voor op n°. 3 (Kon. Kab.) zie n°. 722.

721*. *v. L.* I, 494 (2) is in de verzameling van den heer *P. H. van Gelder* in Z. met kz. iets anders, doordien boven het woord *Hispanis* zich niets bevindt, verder geene roosjes tot afscheiding, in den zevenden regel *nationib* en in den negenden *transissvl* (zeer zeldzaam).

722. *v. L.* I, 294 (3). In n°. 721 hebben wij vermeld, dat de vz. van *v. L.* I, 494 (2 en 3) niet verschillen, doch de keerzijden doen zulks te meer. Zonder twijfel is, zooals blijkt uit de kz., n°. 2 in 1597 geslagen door de Staten van Overijssel, ter gedachtenis van het verjagen van den vijand uit Twente enz., maar de kz. van n°. 3 geeft geene zekerheid, dat die penning toen in 1597 is geslagen, dat de ruiter Prins Maurits voorstelt enz. De heer *J. M. van Rhijn* liet dezen penning (*van Loon* over het hoofd ziende of niet kennende) in den *Overijss. Alm.* 1841 bl. 231—234, afbeelden en plaatste dien toen tusschen 1592—1612 of om het randschrift tusschen 1568—1648. De eerste jaartallen om het gezigt op Deventer, met den schipbrug in 1592 gelegd en om den toren, zooals die nog vóór 1612 bestond, namelijk met vierkante, spits toeloopende kap [2]). De ruiter zou de ridder-

---

[1]) *Drie*, ook *Vollenhove* (*Overijss. Alm.* 1842, blz. 52).

[2]) In den *Overijss. Alm.* 1843 blz. 94 gaat *v. Rhijn* met *v. Loon*, op 1597 mede, ofschoon *Oldenzaal eerst in* 1626 *bemagtigd werd.*

schap van Overijssel aanduiden. — Wij moeten hierbij nog opmerken, dat er van dezen penning (n°. 3) althans twee stempels bestaan, de tweede kleiner en fraaier (Cat. *'t Hooft* n°. 402)[1]), en dat de grootere *met het jaartal* 1644 voorkomt in het Kon. Kabinet (*Aanw.* 1875, blz. 16.) De heer *J. F. G. Meijer* zegt er van: »Door ons steeds beschouwd als een landdags- of presentiepenning van Overijssel voor de Staten."

723. *v. L.* I, 494 (4). Op grond van het aangevoerde onder n°. 722 is dit dus ook een landdags- of presentiepenning van Overijssel voor de Staten (grooter bij *van Cleeff* I, n°. 1004) in koper.

724. Als een dergelijken penning beschouwen wij ook het stuk (afgebeeld in *Verkades Muntboek* 1848, pl. 136, *Overijss. Alm.* 1842, blz. 49 (vierkant als gedenkpenning) doch door *M. van Doorninck* t. a. p. blz. 23 n°. X als een zeldzame *Overijsselsche Daalder* beschreven, waarvan twee stempels zouden bestaan, *a*) *Vrij wel* volgens *M. v. Doorninck*, afgebeeld bij *Geo. Heinr. Sander* in zijne *Sammlung rarer und merkwürdiger Gold- und Silbermünzen*, Leipzig, 1751, 4°. S. 15, (muntmeesters teeken een *bloem*), *b.*) met een *leeuwenkop* (*Verkade* en *Overijss. Alm.* 1842). *Van Doorninck* zegt nog, dat *Sander* dit stuk als een rijksdaalder van 1672, evenwel zonder genoegzamen grond voor zijn gevoelen aan te voeren, beschrijft, dat de *leeuwen*kop voorkomt op de penningen bij *van Loon* (1597), (*wij vinden daar een bloempje*) terwijl de *bloem* bij *Sander* den muntmeester *C. Wijntjes* toebehoort, die in het begin der 17de eeuw leefde, (*is hier geene verwisseling?*) eindelijk dat hij nog een penning bezit, n°. 724, in allen deele gelijk, doch van een stempel van later en beter graveersel, beschreven door *Madai* in zijn *Vollständigen Thaler-Cabinet* n°. 7105 en afgebeeld in den *Catal. Imp.* p. 480, Zw. 31 wigtjes, D. 45 streep. De andere Gew. 28½, D. 41, bij *P. Smidt van Gelder*, 30 W. G. 30. Bij *Keer* blz. 86 n°. 1754 »Elle est de l' alloi des écus; plus tard on en frappa d' un alloi plus fin comme celui des médailles: 19 Gr. *f* 8.75. (Bij *v. Doorninck* blz. 23 reg. 3 v. b. leze men: *Transissulanos.*) Bij *Kleijnenbergh* n°. 182 *f* 18.25. In goud vermeld door *P. Bosscha*, *Overijss. Alm.* 1843, blz. 287—288. Bij

[1]) Bij *van Duren* n°. 688 en 689 verschillend in gravure met 494 (3) n°. 690. Dubbele zwaarte.

van Cleeff I, n°. 1002 = *Madai* n°. 7105 = *Verkade* pl. 136 (4) dus met den leeuwenkop, vierkant. Z. *f* 3.75 en n°. 1003, andere fraaie stempel met andere binnenranden, en een *roosje* in plaats van een leeuwenkop in het omschrift. Z. *f* 3.50. Den 22 oct. 1870 schreef mr. *W. H. Cost Jordens* ons: Het is geen munt »maar een medaille »om de insignia der drie steden, die komen »alleen voor toen de drie steden als rijkssteden nog muntten, »dit eindigde in 1587." (Vgl. *Verkade* blz. 165, pl. 146.)

725. *v. L.* I, 494 (4) *V. Orden* II, blz. 226 zegt: »Wederom dezelfde voorzijde als n°. 2—3." Doch de stempel verschilt, de vier wapens toch hangen op n°. 2 en 3 aan *linten* en op n°. 4 aan *strikken*.

726. *v. L.* I, 496 (5) Van Kampens muntbus. Bij *van Cleeff* I, n°. 1005, grooter *f* 25.

727. *v. L.* I, 494 (9) Gedp. van het graafschap Zutfen: in goud moet dit stuk hoogst zeldzaam zijn, vermits er slechts 33 stuks volgens *Nijhoffs-Fruin*, *Bijdr. N. Reeks* IV, blz 194—195, in 1597 van geslagen zijn. Het overijzer (keerzijde) was in 1846 nog in Zutfen. Komt daarentegen dikwijls voor in fraaien rand en met ringetje als draag- of belooningspenning in zilver. In Kab. *P. H. van Gelder*, vierkant, in dubbele zwaarte. Z.

728. 1597. Medaillon Bb. regts gewend. *Robert van Eeckeren*, *ovt.* LXX. Hij was muntmeester te Antwerpen, alwaar hij in 1599, oud 72 jaren, overleed. Graaf *Nahuijs* in de *Revue* 1873, p. 55, pl. h, n°. 33.

729. 1597. Ter eere van *Lvdovicvs Perez aet.* LXV met zijn lijfspreuk *In Christo vita.* Bij *de Vries* en *de Jonge*, pl. VII (9). Deel II, blz. 28—32, ook aangehaald door *Pinchart* p. 36.

730. 1597. *Petrus Forestus* (*van Foreest*) Hollandsch Geneeskundige, door *Simon.*

1598. Vrede tusschen Frankrijk en Spanje, *v. L.* I, 505, (1—4.)

In dezen vrede was Nederland zeer betrokken, wij voegen er dus nog drie penningen bij van eenen Nederlandschen graveur. *Tresor de numismatique*, pl. XXIX, *Pinchart* p. 34. 731 Vz. Het niet naar de natuur door *Conr. Bloc* genomen bb. Omschrift *Henricvs. IIII. d. g. francor et navar. rex.* in de afsnede *Bloc*, f. Kz. Twee

scepters [1]) een degen steunende en vergezeld van twee olijftakken. *Dvo. protegit. vnvs* (Een beschermt beide). In de afsnede 1598.

732. 1598 Bb. *Pomponivs Bellievriœvs œ.* LXVIII (onder den arm) 1598. In de afsnede *Con. Bloc* f. Kz. De zon die de wolken verdrijft, tusschen twee olijftakken. Omschrift: *Discvtit. vt. coelo. Phœbvs. pax. nvbila. terris.* Gelijk de zon aan den hemel zoo verdrijft de vrede de wolken op aarde.

733. 1598. Vz. bb. *Nicolavs Brvlartvs. a. Sillery aet.* 50. In de afsnede *Con. Bloc f.* Kz. als n°. 125 *Tresor de numismatique* pl. LIIII, *Pinchart* p. 34 (2). Bij *van Duren* n°. 780 van *Men. Brulart,* kanselier Kz. Een ploegende landman, omschrift als n°. 732. Brons.

734. 1599. *v. L.* I, 507. Ter eere van *Charles de Croy* als pandsman voor dien vrede. Waarschijnlijk door *Jan van Montfoort* gesneden. *Revue* 1852, p. 106, XIV.

735. 1598. *v. L.* I, 508. Ter eere van *Philips II,* door *Conr. Bloc.* De gissing in de *Revue* 1852 p. 275 is herroepen door den heer *Pinchart* in zijne *Hist.* p. 35.

736. 1598. *v. L.* I, 510. Zie *Bibliotheek van Pamfletten* I, blz. 405. (*Fr. Muller.*)

737. (1598) Vergelijk *v. L* I, 509. Op het huwelijk van Albertus en Isabella, bij *de Vries* c. s. pl. VI, n°. 5, dl. I, blz. 84. *V. Orden* zegt, II, blz. 231: »Naar onze gedachte zijn het alle »dezelfde penning, het regtsche of linksche van het borstbeeld, »de letters FR, ERL en LRI, zoo als al die kleine veranderingen »met en zonder jaartal, zijn meestal door de afteekenaars en »plaatsnijders veroorzaakt." Doch bij *van Cleeff* I, n°. 1027 komt deze penning inderdaad voor veel grooter, het borstbeeld links en met *dvx Gel.* Kz. als *v. L.* I, 509. Maar bij Zeeuwsch Gen. n°. 356 Bb. links: *Albertvs d. g. archidv. Avst. d(vx) Bvrg. Bra. C(omes) Fl(andriae) Dns Fri.(siae).* Verz. koper.

Aldus te verbeteren de afteekening in de *Sylloge van Luckius,* overgenomen door *de Vries* en *de Jonge.* Zie I, blz. 85 (zouden door *Jan van Montfoort* gesneden zijn volgens *Revue* 1852, p. 105, XI.)

738. 1598. *v. L.* I, 511. Ter eere van *Jan Lautens.* Onzeker

[1]) Bij *Salm* n°. 670. De rijksstaven met wapen van Frankrijk en Navarre, een zwaard en palmtak. *Dvo protegit vnvs. Madai* n°. 128 Z. 20.

van welken graveur; vergelijk *Revue* 1854, p. 237 met *Pinchart Hist.* p. 37 (2).

739. Z. j. *v. L.* I, 514. Ter eere van *Abraham Ortelius*, zou van *Jan van Montfoort* zijn. *Revue* 1852, p. 106 XII.

740. Z. j. *v. L.* I, 522. Ter eere van *Franc. de Mendoza. Revue* 1852, p. 106, n°. XIII, zou van *Jan van Montfoort* zijn.

741. (1598) Begin der regering van Philips III, koning van Spanje. Bb. *Philipp. Hispan.* 3 *rex ph(ilippi) f(ilius) p(ater) p(atriæ)* Kz. Het beeld der hoop. *Spes Orbis Terr(arvm) S. P. Q. H.* (Cat. *Roos* 20, Decb. 1853, n°. 1537). Z.

742. 1598. Aen *Jacques Jongelinck* betaelt voor vier medallien van goude bij hem ter ordonnantie van zijne Hocheijt (Aartshertog Albrecht) gemaeckt ende gelevert enz. Zie *Revue* 1854, p. 233 (2). Misschien de penning van *v. L.* I, 513.

743. *Phil. Marnix* van St. Aldegonde, door *Simon.*

744. 1598. *Salomon de Caux*, gravant sa medaille (Petit disque de cuivre avec son portrait.) *Revue* 1879, pl. XV, n°. 1, p. 279—287. (Werkte in Belgie 14 Febr. 1605—17 Aug. 1610.) Zie *Revue* l.l. p. 282.

745. Z. j. *v. L.* I, blz. 523. De penning met de bb. van Philips III en Margaretha van Oostenrijk, t. a. p. op het jaar 1599 geplaatst, behoort op 1609. Komt bij *P. Smidt van Gelder* n°. 1449 dan ook met dat jaartal, gesneden onder het armstuk der koningin voor. *v. L.* I, zegt zelf (blz. 515) Margaretha nu (1598) omtrent *veertien* jaren, terwijl de penning geen leeftijd van 15 jaren aanduidt. Vgl. *v. Orden* II, blz. 236.

746. 1599. *v. L.* I, blz. 524 (1). Van *Jan van Montfoort.* Zie *Revue* 1852, p. 103 II, aldaar te lezen: 1599 in plaats van 1596.

746*. 1599. *v. L.* I, 485 van Philippe de Croy. Met dit jaartal bij den heer *P. H. van Gelder.*

747. 1599. *v. L.* I, blz. 524 (2). Van *Conr. Bloc* »Sa plus belle médaille." *Pinchart* p. 35 (2).

748. 1599. Bij *P. Smidt van Gelder* n°. 1453. Omschriften als *v. L.* I, 524 n°. 3, tusschengrootte n°. 3 en 4 G. 26, met een ringetje, koper.

749. (1599). *v. L.* I, 529. Munten van de stad Bommel. Zie de *Notice sur la monnaie de Zalt-Bommel et sur les coins conservés*

dans les archives de cette ville in de *Revue* 1862, p. 470—479, van *W. J. de Voogt* en de aldaar pl. XVIII afgebeelde 4 stuks, zijnde 1. z. j., een Rozenobel. 2. Een munt met het jaartal 1579 en evenwel toch met dit omschrift: *Dvrae necessitatis opvs.* Deze hoogst zeldzame dubbele stuiver (*de Roye* blz. 12, n°. 352, W. 2, 3 *f* 10.) bewijst volgens *de Voogt* dat de ◊ proefslag bij *van Loon* I, 529 (2) geene betrekking op de belegering van Bommel heeft [1]. 3. Een ◊ piedfort van den daalder, waarop is gegraveerd: *D(en)* 1 IANEWARI 1572 (Vgl. *de Roye*, n°. 351. Daalder *f* 15.25). 4. 1589. Rijksdaalder van den Frieschen klapmutstype, (zie ook *Verkade*, pl. 36—37 : pl. 36 (2) schijnt onnaauwkeurig te zijn volgens *de Voogt*, p. 477.

750. (1599) *v. L.* I, 536. *Jvstvs Lipsivs* op 1599, moet zijn 1601, onder het armstuk steeds voorkomende. In 1854 door *Pinchart* (*Revue* p. 237, n°. XIV) aan *Jonghelinck* maar in de *Hist.* p. 37 (3) aan N. N. toegekend.

751. 1599. *v. L.* I, 537. *Andreas van Goorle* door *Hendrik de Keyser*. Zie over dezen *Revue* 1857, p. 420.

752. 1599. Strooipenning te Mechelen, bij de intrede van Albertus en Isabella als heeren daarvan. Vz. als *v. L.* I, 535 (2) Kz. *Duces Bvrg. et Dom. Machl.* Z. Cat. *v. Orden.* n°. 1130. *f* 4.30. Overigens als 535 (2).

753. 1600. *v. L.* I, 543 (1—3). Zeldz. strooip. te Arras, 15 Febr. 1600. Ook afgeb. n°. 1 in de *Revue* 1863, pl. VI (36) p. 29. en n°. 3 Cat. *Deswismes*, *Revue* 1868, pl. XIII (6) p. 307. Cabinet *Serrure.*

754. 1600. Als boven van Henegouwen. Cat. *van Hoogstraten*, *f* 1.50. (Grootte n°. 3.) Cat. du *Général* T. Anvers 1854, n°. 504, met *Co(mes) hanoniae. z.* Als bij *Salm* n°. 700. Z. 2.

---

[1]) *Malliet, Revue* 1866, p. 398 (1) vraagt: »Les monnaies de Bommel sont-elles de necessité ou obsidionales? l'Histoire nous l'apprendra peut être un jour!" Of het archief van Zalt-Bommel, welligt nu (1880) geordend. Over de wanorde in 1862 klaagt *de Voogt* l.l., p. 470 in 1868. Dit is te meer noodig, omdat *Malliet* op pl. XV, »*zes* munten van Bommel z. j. alle met het trouwens dubbelzinnige omschrift *Dvrae necessitatis opvs.* (Het werk van drukkenden nood) als belegeringsmunten van 1598 afbeeldde, en *tien* dergelijke in de *Revue* 1866, p. 398—401 beschreef »malgré l'article de *M. de Voogt* »qui tendrait à prouver le contraire." ☞ Vrage: *wat levert Bommels archief daaromtrent* op?

755. 1600. Wie kent dien van Douai, vermeld door *van Loon* I, blz. 543, kol. 1?

756. 1599. □ zilveren penningje. Vz. Een genius met kruis en rijksappel, eene slang vertredende, omschrift: *S M. NIT-VERG S(ijnen) m(aker) niet vergeet.* (Vergeet uwen schepper niet) Kz. Onder een rijksappel: en boven eene R, de keizerlijke kroon, kruiselings, daaronder zwaard en scepter; *ter zijde* het jaartal en beneden de keten van het guldenvlies. Z. (Cat. *Luzac* c. s. 1873, blz. 16 n°. 379.)

757. 1599. Wijnp. van *Utrecht, v. Orden* pl. VII (6) blz. 46—47. *Dirks Essai*, n°. 137.

758. 1599. *Renesse* n°. 28777. Bb. *Charles duc de Croy darschot etc. et meguen.* Kz. Phenix, drie schilden, 1599. *Ambassadeur et ostage de la paix entre les deux roy.* (Tin).

759. 1600. Vergelijk (1599) *v. L.* I, 531. Ovale gouden penning, hangende aan drie gouden ketens, geencadreerd in rand en drie medaillons. Vz. Regts gewend bb. van den kardinaal Andreas van Oostenrijk, gedekt met den kardinaalsmuts. *Andreas S. R. E. Diac. Card. ab Avstria* 1600. Kz. Het fort *St. Andries*. Daarboven: DFM, volgens graaf *Nahuys*. (*Revue* 1876, p. 32) de verkorting van *Dei Fav. Mund.* Wij zouden invullen: *Deus faveat Mvnimentvm.* Zie verder pl. VII, (19) l.l. p. 32—36 in *Revue* 1873, p. 487, ontleend aan het *Heraldisch-genealogisches Zeitschrift.* Vien. 1873 n°. 3.

760. *v. L.* I, blz. 553—554 ontbreken. De tekst springt in eens over van blz. 552 op blz. 555.

761. 1600. *H. Vroom*, zeeschilder, door *Simon.*

762. 1600. Ter eere van *Margareta Bogaerts* bij *de Vries* c. s., pl. V, 2 Pl. I. blz. 58. Kz. als *v. L.* I, 472. Kz. van den penning van Prins Philips Willem. *De Smeth*, n°. 985, *f* 5.50. *Renesse*, n°. 28652. Volgens D. W. Z. zoude zij de vrouw zijn van *Jan van Drenckwaert*, Ridder, Burggraaf van Dormael, Tresorier generaal van 's konings domeinen in de Nederlanden, eertijds Schout van Dordrecht, gestorven te Brussel in 1606, terwijl zij, gestorven in 1615, naast haren man in de St. Gudule kerk begraven werd. *Navorscher* VII, blz. 228—229 naar aanleiding van VII, blz. 119—120.

763. 1600. Penningplaat met borstbeeld (regts) van den Admir. *Mendoca*. Omschrift: *D*: *Fran. D. Mendoca Admi. Darag. Marq. D. Guae.* Bij *van Cleeff* I, 1861, n°. 1088. K.. *f* 1.50.

764. 1601. *v. L.* I, blz. 556. Ter eere van *Carel Philips van Croy*. Volgens *Revue* 1854, p. 237 van *Jonghelinck*, doch in *Pinchart*, *Histoire*, p. 38 (1) van *N. N.* Aldaar als frontispice voor de quarto uitgave, Brux. 1870.

765. 1601. Ter eere van Philips Willem van Oranje, als *de Vries* c. s. pl. II (7), met 1605 aangeh. bij *Pinchart*, p. 38, als ook met 1601.

766. 1601. *Pinchart*, *Hist.*, p. 38. Vz.: Bb. *Albertvs d. g. archid. avst. d. bvrg. brab.* Z. *fla.* Zc. (Onder den arm) 1601. Kz.: Bb. *Elizabet. d. g. hisp. inf. d. bvrg. brab.* Z. *com. flan.* Z. Cat. du Général T., Anvers 1854, n°. 509.

767. 1601. Penning ter eere van Mathias (1577—1580), Landvoogd der Nederl., als krijgsoverste in Hongarije, waarop een leger en het woord *militemvs* (*laat ons krijg voeren*). Afgeb. en beschreven bij *Locher*, *Sammlung merkwürd. Med.* VII, 193.

768. 1601. Penning van presentie met het wapen van Friesland. *Antiqva virtvte et fide.* Kz.: vier wapenschilden. *Concordia Frisiae libertas* (zoogen. 3 *dubbele koggedaalder.*) *Verkade*, pl. 125 (1).

769. (1601). Ter eere van *Jean François le Petit*, Griffier van Bethune, geschiedschrijver, dichter en penningkundige, medegedeeld door Graaf *Nahuys* in de *Revue* 1867, p 304—305 en p. 326—327, pl. VIII (2). Vergelijk *Bulletin du Bibliophile belge*, XV, p. 330—382.

770. (1601). *v. L.* I, 561 (1 en 2). Zijn slechts munten van 's Hertogenbosch. 1) Een oordje. 2) Een negenmanneken of duit. Zie *Fr. Verachter*, *Documens pour servir à l'histoire monétaire des Pays-Bas.* Anvers 1840, p. 170 (1), 170 (3) van zijne *Histoire monétaire de la ville de Bois-le-Duc.* (*Prosper Cuypers* gaf eene *Notice sur la monnaie municipale de Bois-le-Duc*, 1578—79). *Revue* 1854, p. 90—100.

771. 1601 (?) Philips III. Vz. = *v. L.* I, 562, van 1601, echter zonder Guldenvliesorde en met den naam van den penningmaker (*Welken?*). Kz.: zijne gemalin en face. Omschrift: *Margaritha regina*

philipp. III his. regis cathol. avst. etc. Stricker I, n°. 3354. (Amst., Decb. 1859). Z. *f* 7.00.

772. 1602. *De Voogt, Aant.,* blz. 14, uit Nijmegen. *a*) Eenen stempel te doen maken om eenige gouden penningen te maken.

b) Den Heer Advocaat *Barnevelt* eensamentlijk den Griffier *Ampsens* te vereeren met eene medaillie van goud ende van sylver over de *f* 100 weert.

c) 1602. Den Raatsheer *Brunnicks* een golden penninck enz.

d) 1602. Den Raatsheer van Sijne Excie *Werrestein* een golden penninck van *f* 100.

773. 1602. *v. L.* I, 564. Op het veroveren van het Spaansch Galjoen St. Jacob. Zie den *Gids* 1868, II, blz. 10—11, *Valentijn* V, 1, blz. 29, *J. S. van Coevorden*, *Chron. Lijst*, verv. XVI, 351, *Tijdschrift Ned. Indië*, 1870, XIX, blz. 358, n°. 159.

774. 1602. *v. L.* I, 569 (1), tot lof van Prins Maurits, heeft onderaan *Con. Bloc f.* Zie *v. Orden* II, 255, *Revue* 1851, p. 398, *Pinchart*, *Hist.*, p. 37 (1), *Bom*, 9 Juni 1879, n°. 37 met *Con. Bloc f.*, en *Aet.* 34 op het armstuk.

775. 1602. *v. L.* I, 569 (2) = ook van 1604, *v. L.* II, 20 en van 1608 bij mij.

776. 1602. *v. L.* I, 569 (3). Iets grooter bij *de Vries* n°. 824 en aldaar n°. 825. Ovale penning met het Bb. van prins Maurits bij het winnen van Grave. K. (niet beschreven).

777. 1602. Vz.: Regtsgewend borstbeeld met opstaanden kraag, harnas enz. Omschrift: *Nit* × *bit* × *altit* † 1602. (Nijd bijt altijd). Kz.: Doctoraal borstbeeld in pelsgewaad. *God* † *is* † *min* † *troest* † *min* † *toeverlaet.* In lood (geslagen?) In twee exemplaren bekend, beide in Friesland gevonden. Zie *Navorscher* XV, blz. 326. Afgebeeld in de *Revue* 1867, pl. I (1). Zie aldaar p. 103—106.

☞ Welke personen hadden in 1602 deze lijfspreuken?

778. 1603. *Enno*, Graaf van Oost-Friesland. Zie *v. L.* I, 573. Slechting van het Loegumer of Logumer voorwerk bij Emden. Vz.: Kasteel in zijne fortificatie liggende aan den Eems, waarin eenige razeilschepen. Kz.: *Avspice D. O. M. Avxiliantibvs Ordinibvs Vnitarvm Belgii Provintiar(um) S. P. Q. E(mdensis) Dvce Warnero Dv Bois Castr(vm) Logense ad Deditionem compvlsvm solo Aequa-*

vervnt. Anno 1603. Zie *J. J. Harkenroht Oostfriesche Oorsprongkelijkheden*, Gron. 1731, I, blz. 294, die den penning afschreef.

778*. *v. L.* I, 573 met *Ese* in plaats van *Es* als *van Loon* (Kab. *P. H. van Gelder*).

779. Ovale penningplaat met oog. Borstbeeld van *Enno*, graaf van Oost-Friesland. *Enno Comes et Dominvs Phris. Orient. Van Cleeff* I, 1861, n°. 1121. Z. *f* 3.75.

780. 1603. B.b. van Maurits, Prins van Oranje. Kz.: zijn wapen gegraveerd door *Simon de Pas* of *Passaeus. De Smeth*, n°. 1042. Z. 9. Eng. *f* 5.75.

781. (1603?) Penningplaat met het b.b. van koningin Elisabeth van Engeland, bijna als vz. *v. Loon*, I, 574, bij *van Cleeff* II, 1862, n°. 849. Z.

782. Ovale plaat, gegraveerd door *S. de Pas* met B.b. van Elisabeth van Engeland op de vz. en het Engelsche wapen met de deviezen en schildhouders op de kz. In de afsnede: *Qui Leo De Jvda Est Et Flos De Jesse Protegat Et Flores Elisabetha Tvos.* In zilver *v. Cleeff* I, 1861, n°. 1122 *f* 7.25, *v. Cleeff* II, 1862, n°. 850.

EINDE DER AANTEEKENINGEN OP HET EERSTE DEEL VAN
van Loon, Ned. Historiepenningen.

Naschrift der aanteekeningen op de *Histori der Nederlandsche Vorsten* van *F. van Mieris*, 3 deelen en van het eerste deel van *G. van Loon's. Beschrijving der Nederlandsche historiepenningen.*

Wij danken de taal- en vertaalkundige opmerkingen aan een onzer vrienden. Ons standpunt was meer *penning-* dan *taal*kundig en in de vertalingen zijn wij meestal *v. Mieris* en *van Loon* op den voet gevolgd. Hoogst aangenaam is het ons intusschen ook in dit opzigt hunne werken in ons *Repertorium* nog te kunnen aanvullen en verbeteren. De opmerkingen volgen de nummers van het *Repertorium.* Wij voegen er nog eenige penningen bij.

4. De tweede regel van het omschrift der voorzijde is onzin.

Rex. cvibvs. emathivs. certat virtvtibvs infans. Ik kan er niets beters op vinden dan:

Rex viribvs magnis, certat virtvtibvs infans, (*De koning strijdt met groote macht, het kind met deugden.* [1])

[1]) *Viribus* heeft de eerste lettergreep lang en kan daarom hier niet staan.
VERT.

Maar wie is die koning? Kan in *emathivs* eene aanwijzing van zijn gebied liggen?

Het tweeregelig omschrift der keerzijde is ook foutief. Het eerste vers laat zich herstellen met weglating van één letter door *qui* te schrijven voor *quod*. Aan het tweede vers ontbreken twee lange syllaben of één lange en twee korte. Ik gis dat zoo gelezen moet worden:

Qui dedit e silva nomen, dvx conditor vrbis.

Fonte pver nomen defert sacro Godefridvs d. i. *de hertog, stichter der stad, aan welke hij den naam naar een bosch heeft gegeven, Draagt als kind van de doopvont den naam van Gotfried weg.*

Het metrum is goed.

— ◡ ◡ — — — — — — — ◡ ◡ — —

— ◡ ◡ — — — — — — — ◡ ◡ — —

6. Is van *J. Dassier* 1717. Zie v. Orden t. a. p.

14*. *Rudolf Agricola* (1442) door *Simon.*

24. Lees met *Rouyer: Hic aquila et leo concordes sunt insimul versi. Hier zijn arend en leeuw eendrachtig, tegelijk omgekeerd.*

31. Men betwijfelt het zeer of de heer *H. v. I.* het opschrift van dezen penning goed gelezen heeft. MAXIMI FRID voor *Maximilianvs Friderici filius* kan gaan maar hoe kan uit ISI IC gehaald worden *dat Maria overleden* is? (Bij den heer P. H van Gelder heeft deze penning duidelijk *Filia: Vnica imperator. vxor.* Latere mededeeling van $18\frac{11}{29}79$. Deze houdt de opmerking ook voor onjuist, op zijn exemplaar staat duidelijk: *Maxim. I. frid.* (*beide woorden duidelijk door stippen afgebroken.*)

39*. *Bentivoglio. v. Mieris* I, 277. Bij den heer *P. H. van Gelder* Vz. = aldaar maar op de Kz. alleen het omschrift, *Maximiliani* etc. in het vlak of veld van het penningje.

43*. *Hieronymvs Savonarola. v. Mieris* I, 299. Als boven bij *P. H. v. Gelder* met *Hieronymvs Sav. Fer. vir doctiss. ordinis. predicharvm.*

43**. Op denzelfden uit de verz. *La Faille* (1869 no. 2049) *Mazzuchelli* pl. 13 I. Prachtige penning in den trant van dien op *Paulus Jovius* bij *v. Mieris* II, 426 Vz. Bb. ten halven lijve met een kruisbeeld in de hand. Kz. Ongeveer als *v. Mieris* I, 299 (1).

50*. 1502. Maximiliaan. Vierkante penning; Vz. zijn borstbeeld

omhangen met het gulden vlies. Kz. het wapenschild van Oostenrijk. Opschrift, *Max. I Imp.* MDII (M n. 35. Z. geg. 13). Cat. *'t Hooft* no. 34. (*P. H. van Gelder*).

51. Is gegoten. Uniek bij den heer *P. H. van Gelder.*

68. Volgens P. H. v. G. een *penning*, geene *munt.*

84*. *Margareta* bij P. H. v. G. met *margarita.*

85. Vz. Bb. links gewend: omschrift *Hadrianvs VI pont. max.* Kz. schrift, 18 regels, *Natus*, *Trajecti parentibus obscuris* etc. Onder het armstuk AB *A. Bemme.*

90. De kelk is versmolten tot een penning en spreekt in twee hexametri,

Qui sacer ante calix, iam sum quod cernis, ademit
Belli vis formam, hanc Gelder in urbe dedit.

d. i. Ik die eerst een gewijde kelk was, ben nu wat gij ziet. Krijgsgeweld heeft mij dien vorm ontnomen, de Gelderschen dezen vorm in de stad gegeven.

(Utrecht is de stad die bedoeld wordt.) In het *Archief van het Aartsbisdom Utrecht* VII, blz. 286 (in 1879 na het te voorschijn brengen van no. 90 verschenen) leest men: Alle gestichten te Utrecht klagen in 1578 over hunne armoede. Die van St. Maria verklaren dat zij een deel van hunne kostbaarheden ten tijde van den gelderschen oorlog in 't jaar van XXVIII (1528) hadden moeten verkoopen.

96. Lees *Metsys*, *Grave* en muntm. 31 van Gelder.

113. *Franciscvs Craneveld.* In de verzameling *de Voogt* (thans in Kon. Kab.) is een leelijk modern looden afgietsel van den eveneens in het Kon. Kab. (uit de verzameling *Guioth*, doch vóór de publieke veiling daaruit verkocht) afkomstigen, geelachtigen steen keurig gesneden (eenzijdigen?) penning met het borstbeeld van *Franciscus Craneveld.* (Meded. van *Jh. Hooft van Iddekinge* 18$\frac{8}{25}$79.)

120*. 1535. Bij den heer *P. H. van Gelder* te Velp zijn twee op geheel verschillende stempels geslagen, penningen van *v. Mieris* II, 429 (1). De keurvorst heeft op den eenen volstrekt geene letters op den kraag en het kleed is ook minder versierd.

121. Deze komt ook voor met 1534. *Madai* n°. 2926, in 1539, geheel verschillend.

129. Op de vraag aldaar gedaan antwoordt *P. H. v. G.*: »schijnt mij toe later dan 1536 gemaakt te zijn."

136. *Cavete* is de ware lezing. *Gallus amicus aquilae. Cavete vobis volucres!* De haan is bevriend met den arend. Vogels past op!

145. *v. Mieris* III, 40 (2). Er bestaat nog een andere. Vz. als v. M. blz. 40 (2) Kz. Het wapen met *twee* arendkoppen en het omschrift: *Ferd. d. g. el. ro. im. s. au. ger. hu. bo. rex inf. his. archidvx aus. zc co. ty.*

192*. 1547. Bij den heer *P. H. van Gelder* is 192 iets verschillende: *Caro-lvs* Borstb. regts gewend. Kz. Kroon: de zuilen van Hercules en de gekroonde tweekoppige adelaar. *Plvs-vltra* 1547.

209. Bij *P. H. van Gelder*, ontbreekt de signatuur *Ste, h. f. niet*, zoodat *Pincharts* eerste vermoeden juist is.

226. Staat *Rubens*, lees *Rubeus* vertaling van de italiaansche naam *de Rossi.*

VI, 89*. Meestal kortaf *Il cortegiano*, de hoveling, genoemd.

VI, 117**. (1534). In zilver gegraveerd. Vz. Regts gewend portret. *Johan van Leiden, Koning van Zion.* Kz. links gewend bb. in harnas. *Berend Knipperdoling, St(ats) Voogt v(an) M(unster).* Bij *J. Schulman*, te Amersfoort, in 1879 (Groot. 27.)

229. Bij *P. H. van Gelder.* Vz. Onder het borstbeeld van Philips. *Jac. Trezzo.* Onder dat van Maria, *Jac. Trez.*

242*. 1557. Isabella van Capua, *Jac. Trezo.* Vz. als *v. L.* I. 16, met Kz. als *v. Mieris* III, 212 (1) Kz. doch het altaar zonder zon enz. Kz. (*P. Smidt van Gelder* n°. 576.)

245. 1557 is 1556. Verz. *P. H. van Gelder*, bij *Salm* gekocht. Karel V met baret en gulden vlies.

249. Ook bij *P. H. van Gelder.* Vgl. *Madai* n°. 24. *Schulz Rechbergh* n°. 159.

256. Bij *P. H. van Gelder* in Z. met *Hispan* en in koper, *v. L.* I, 28 (1), beide zonder *P. Pogg*, doch beiden zeker van hem.

VIII. Penningen ter eere van *Antonius Perrenot.* Vgl. *P. Smidt van Gelder*, n°. 615. *Salm* n°. 390. Vele voorhanden in verz. *P. H. van Gelder.*

388. *'t Hooft* 1879 n°. 232, lees 231, was valsch Z. 11 lees 10.

397. Geen jaartal. Bij *P. H. van Gelder.* Vz.: 1568.

400. Koper *f* 30, lees *f* 3.75.

493. Bij *P. H. vau Gelder* staat de staf geheel in het randschrift.

526. Als boven met zilveren kettingen, doch zonder den brand van Soeterwoude = *v. L.* I, 194.

546. Als boven. De palmtak komt geheel in het randschrift tusschen *libert-as*. Kz. als vz. blz. 238 (1;.

577. *Agere aut pati fortiora*, d. i. moedig handelen of moedig lijden.

582. *Rosis leonem mus liberat*, d. i.: de muis de banden doorgeknaagd hebbende verlost den leeuw, of ook: na het doorknagen der banden verlost de muis den leeuw.

589. *Non peto quod vulgus, non est mortale quod opto*, d. i.: ik zoek niet wat het algemeen zoekt, enz.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Vondel en Huygens te Amsterdam. (XXX, bl. 34.) Ik sprak t. a. p. van eene reize van Huygens naar Amsterdam 22 januarij 1627, en meende dat op zeer goeden grond te doen. Want hij zelf schrijft in zijne Aanteekeningen, door prof. Boot uitgegeven, »1627, 22 Jan. iter Amstelodamum cum fratre et sorore. — 24 Nuptialia conclusa et coram consistorio." Maar later, kennis makende met zijn dagboek, vond ik daar geschreven, »1627, 22 feb. Amsterdami cum sorore Gertruda, et fratre. 24 Pacta nuptialia conclusa et coram consistorio." Het is duidelijk, dat op beide plaatsen van dezelfde reis gesproken wordt. Het dagboek geeft den juisten datum. Want, vooreerst, had de eerste afkondiging van zijn voorgenomen huwelijk den 13en maart plaats. Ten anderen is zijn gedicht, Ick doolde buyten 's weghs (Korenbl. 1672, I, bl. 494), in het handschrift onderteekend Hag. 23 jan. 1627, een duidelijk bewijs, dat hij van 22 tot 24 januarij van dat jaar niet te Amsterdam is geweest. Huygens heeft zich in de dagteekening wel eens meer vergist.

P. LEENDERTZ WZ.

VRAGEN.

Byrons Manfred. Men zou mij genoegen doen met mij mede te deelen, wat er over dit werk geschreven is en tevens welke vertalingen er van bestaan. W. G.

Geertruid Gordon. Bij van der Aa, Aardr. Wb. (dl. II, 305) wordt genoemd Barbara de Graauw, wed. Gordon, overl. 1780.

Nu is mij eene dichteres van dezen naam bekend, die in Bergen op Zoom geboren is in 1649 en van wie in 1710 te Amsterdam »Poëzie" het licht zag.

Kan iemand mij deze zaak ophelderen en nadere inlichtingen nopens deze vrouw geven? F. H. R. V.

[Onder de Lijkdichten op Const. Huygens, 's Gravenh. 1687 4°, is er een van G. Gordon de Graeuw. — Onder de onuitgegeven gedichten van Huygens vindt men het volgende.

Op een stichtelijck Gedicht van Joffw. Geertruyd Gordon gesegt Graeuw, door haer self geschreven en gelijst met cieraden uyt het selve papier gesneden.

Dit's kloecke Gordons kind, dat sich in Rijm liet hooren
Met als 't ter Wereld quam: ontstelt er u niet af.
Daer is meer wonders aen: 't is uyt haer hoofd geboren,
Met kleeren al verciert die sy 't kind nam en gaf,
Doorluchte kleeren, en die niemand na kan nayen.
Soo 't in uw macht is, spreeckt, Geleerde, wat ghy vindt
Dat meesten luyster geeft (my valt het hard om rayen)
't Kind aen de kleeren of de kleeren aen het kind.

12 Nov. 83.

Was dit stichtelijke gedicht niet beter dan het lijkdicht, dan acht ik het niet onmogelijk, dat de geleerde meer smaak gevonden hebben in de kleeren dan in het kind.

Waarschijnlijk is deze Geertruid de dichteres, wier Poezij in 1710 gedrukt is. Barbara moet eene andere zijn: indien althans v. d. Aa zich niet in naam en jaartal vergist, wat hem wel eens meer gebeurd is.]

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN.

Een muzijkwerk uit de 17de eeuw. In eenen band met verschillende stukken, meestal van Huygens, vroeger het eigendom van Schenkel, nu van de stad 's Gravenhage, vind ik een stuk van een muzijkwerk in 4°. Het is ongepagineerd; maar op het eerste der tien bladzijden staat als custode F, op het negende G. Het eerste gedeelte ontbreekt dus; doch met de eerste dezer bladzijden schijnt eene nieuwe afdeeling aan te vangen. Men leest daar »Hoogh-stem"; verder, »Herdersklachte. Woorden van mijnen Heere Constantyn Huygens, Ridder, Heere tot Zuylichem, etc Inden welke Thyrsis vertoont" etc. Ik behoef den titel niet verder uit te schrijven: het is het sonnet dat in de Korenbloemen 1672 op bl. 476 staat. Het is hier in twee liederen verdeeld. Het eerste draagt het nommer XIV (drukfout voor XXXIV), het andere XXXV. Hierop volgen n°. XXXVI en XXXVII, »Woorden van de H. Joan Albert Ban. Achtenaer, Ter Eeren van de Ed. heere C. Huygens, Heere van Zuylichem etc." Het zijn twee coupletten, ieder van acht regels, waarvan hier twee liederen gemaakt zijn. Op de laatste bladzijde leest men:

»VULCAENS WINCKEL

Met 2 en 3 Violen.

Verdeelt in vyf blaezinghe, en vyf haemer-slaeghen; welke den Baes uytroept op yder blaezingh met dit woordt: *Blaes*, en op yder Haemer-slagh met dit woordt: *Slae*.

Merkt.

Men kan deze winkel gaende houden met twe haemers gebruikende den Boovezangh, *met den* Grondstem: *ofte met drie haemers gebruikende den* Boovezangh, Neurie, *ende den* Grondstem.

Wacht u van Talbrekingh in de Hamerslaghen, en Smeed dewijle het yzer heet is.

Eerste Blaezingh Met »4 Violen." — Nu volgen een paar regels muzijk. Daarna, »Eerste hamerslagh rust." Eindelijk een paar balken

zonder noten. De rest van dit vreemdsoortige muzijkstuk (n°. XXXIII) ontbreekt.

Wie kan mij zeggen tot welk muzijkwerk deze bladeren behooren en of ergens een compleet exemplaar daarvan en van de overige stemmen te vinden is? P. LEENDERTZ WZ.

TAALKUNDE.

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik. 17. *Diernamen in de aanduiding van gebreken, ondeugden enz.* (XXIX, bl. 575). 't Zoogenaamde *kippenvel* wordt in de spreektaal van de Veluwe *ganzenvel* genoemd. *Dubbel vijf* in 't dominospel heet er *de koe*. En 't adjectief *koehessig* heeft de beteekenis van bijzonder raar, vreemd, stijf, ongemanierd. 't Dient uitsluitend om uit te drukken de aardige wijze van loopen, trotsch, afgemeten, sommigen bewoners eigen. Iemand, die veel met hooge schouders loopt en daarbij (als de boeren wel doen) de handen in den broekzak gestoken, zoo iemand is *koehessig*. De Uddelsche bijnaam *veldkip* behoort ook in 't kader van deze diernamen. Verder zijn er nog: *zondebok*, *snoeshaan*, *speurhond*, *vuilpoes*, *spotvogel*, *mormeldier*.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Pissebed (XXIX, bl. 32 en 209) heet in Noordbrabant, althans in de meierij van den Bosch, *molenvarken*.

A. J. C. KREMER.

Spreekwijze. Hij liegt Hellem en Zellem bij elkander. (XXVII, bl. 621.) Mij is medegedeeld, dat het spreekwoord, gelijk ik dat op de markt te Arnhem hoorde, verbasterd was. Eigenlijk moet het zijn: »Hij liegt Hengel (Hengelo), Zellem en Ruerlo aan elkander." A. J. C. KREMER.

Een vraag naast een vraag. (XXX, bl. 47.) Hoe kan het woord »hoere" bastaard of onecht beteekenen? Komt het ooit in dien

zin voor? Ik twijfel daaraan. Of is »hoer" niet zooveel gezegd als »gehuurd", een hoer een gehuurde vrouw? Dit herinnert mij eene koddige ontmoeting. Eenige jaren geleden zag ik in de stad mijner inwoning een Fin, dien ik vroeger gekend had. Ik vroeg hem natuurlijk: Hoe komt gij hier? »Ach," zeî hij mij in gebroken Hollandsch, »ik ben hier te land getrouwd en woon nu hier in de stad. Mijn vrouw heeft een eigen huis in de .....straat, maar voorloopig woon ik maar in een »hoerhuis." Toen de man den glimlach zag, die op mijn gezicht kwam, zeide hij: »ach, die verdampte oe." Het scheen dus, dat hij meer de u als oe uitsprak. — Intusschen gaat mijne meening op, dan glimlachte ik te onrechte, want hij had niet gesproken van een »hoerenhuis".

In Noordbrabant bestaat een ruw herderspel, dat daar *heriën* genoemd wordt en, naar ik meen, in den gelderschen achterhoek *mottekoelen* heet. De bal,die daarbij gebruikt wordt, heet *de hoer*. Een der spelers tracht haar in een kuiltje te werpen en alle andere dit te beletten.

CORNELIUS LIXA.

[*Hoer* (goth. *hôrs* = hoererij) zal wel niet afgeleid zijn van *huur*, ags. *hyre*, hoogd. *heuer*: de medeklinkers in beide woorden zijn wel dezelfde, maar de klanken wijzen op verschillenden oorsprong. Eerder zou men kunnen denken aan verwantschap met ang. *horo*, ohd. *horu*, dat *slijk* beteekent.

De vormen *hoerenhuis* en *hoerhuis* zijn beide goed.]

VRAGEN.

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik.

19.

Persoonsnamen tot aanduiding van karakters, enz.

Vele namen, die ter aanduiding van karakters enz. gebruikt worden, zijn aan den Bijbel ontleend: een *Benjamin*, een *Absalom*, een *Judas*, een *Nimrod*, een *Goliath*, enz. Zoo ook een *ongeloovige Thomas*, een *bedrijvige Martha*, een *kuische Jozef*, enz, Verder: *zoo*

oud als Methusalem, zoo arm (of *zoo geduldig*) *als Job, zoo wijs als Salomo*, enz. [1]).

Maar evenzoo worden namen gebezigd, die aan andere dan de Bijbelsche historiën ontleend zijn: een *Croesus* is een rijke, een *Nero* is een wreedaard, eene *Lucretia* is een kuische vrouw, een *Xantippe* is een plaagziek wijf, een *razende Roeland* (de door Ariosto bezongen *Orlando furioso*, een held uit den fabelkring, die Karel den Grooten omgeeft) is een doldriftig mensch, enz.

Minder deftig, maar niet minder bekend, zijn: *Jan Klaassen, Hans Worst, Jan de Wasscher, Steven van der Klok, Simon Paap, Cartouche, Schinderhannes, Tijl Uilenspiegel, Tetje Roen.*

Jan Klaassen is uitvoerig beschreven door Ter Gouw (Amstelodamiana, II, 407 en verv.).

Hans Worst wordt gehouden voor aanduiding van een *Duitschen* straatkunstenaar; *Hans*, gewone Duitsche mansnaam; *worst*, gewone Duitsche kost.

Jan de wasscher was de hoofdfiguur eener bekende kinderprent, uitgegeven in de 18de eeuw bij de Erven H. Rijnders te Amsterdam.

Steven van der Klok is ook van een prent afkomstig. Bekend is ook het *Lijksermoen* op hem, vermeld door Schotel, Volksboeken, I, 303.

Simon Paap was een bijzonder kleine Zandvoorder, Simon Jane Paap.

Cartouche was een berucht roover, geradbraakt in 1721.

Schinderhannes, eigenlijk Johannes Buckler, was ook een bekende booswicht. Hij werd geguillotineerd in 1803.

Tijl Uilenspiegel heeft misschien nooit bestaan, maar vele vertellingen en prenten hebben hem leven gegeven en in 't leven gehouden.

Tetje Roen was een Amsterdamsch goochelaar en potsenmaker, gestorven in zijn huis op de Raamgracht in 1740.

Blauwbaard. Wie was dat? Lodeesen (in Legenden en wonderverhalen, bl. 243) zegt, dat het was de beruchte maarschalk Retz, den 26sten oct. 1440 te Nantes ter dood gebracht. Maar Schotel (Volksboeken, II, 303) vermeldt Gilles, marquis de Laval, veldheer

---

[1]) Zie mijne verhandeling: *Bijbel en volkstaal.*

onder Karel VI en Karel VII. Wie is nu eigenlijk Blauwbaard geweest?

Louter fictie zullen wel zijn de namen: *Jan Hagel*, *Jan Vlegel*, *Jan Rap*, *Jan Hen*, *Jan Potage*, *Jan Sul*, *Jan Salie*, *Jantje Potdorie*, *Jantje Contrarie*, *Jantje Secuur*. Ook *Julfus Goedbloed*, *Joris Goedbloed*, *Piet Snot*, *Klaas Vaak*.

Niet zelden wordt een enkele vóórnaam gebezigd, om een karakter of een type aan te wijzen: *een Jan, een Piet, een Bram, een Klaas, een Stoffel, een Lijs, een Trien, een Jocrisse*. Nooit heb ik iemand, die erg opgeschikt was, *een Dirk* hooren noemen. Toch is er een werkwoord *opdirken* Of staat dat niet met den naam Dirk in verband?

Jocrisse is zeker uit het bekende blijspel genomen. De overige namen zijn geheel willekeurig genomen.

Somtijds komt bij zulk een naam een bijvoegelijk naamwoord: *een vroolijke Frans, een zotte Trien, een houten Klaas, een brave Hendrik, een malle Aagt*, — ook wel: *een nieuwsgierig Aagtje*.

Een brave Hendrik is uit kinderboekjes afkomstig.

Het nieuwsgierig Aagtje heeft soms nog het toevoegsel: *van Enkhuizen*. Zie Nav. I, 314, II, 143, 168, XII, 342.

Vragen: Wie weet meer zulke namen?
Wie was Blauwbaard?
Wat is de oorsprong van *opdirken?*

E. LAURILLARD.

[Zie over *piet*, *bram* en *jan* Nav. XXV, bl. 122—124.]

Spreekwijzen. Een stuk in den kraag. Boven zijn bier. Boven zijn theewater. Den prins gesproken. Met deze en meer andere uitdrukkingen wordt in de volkstaal iemand aangeduid, die te diep in het glaasje gekeken heeft, m. a. w. iemand, die in kennelijken staat van dronkenschap verkeert. Wat is de oorsprong en de beteekenis van al deze variatiën op één zelfde thema, en wie weet er nog meer?

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

[Op zijne laatste vraag kan de heer A. menig antwoord vinden in den Navorscher. Kent men nog spreekwijzen, daar niet vermeld, dan houden wij ons voor mededeeling aanbevolen.]

Ontterren. Men leest in het Leenregister, Afd. Nijmegen, f. 168: »Huys ende hofstat to Dodenweerde en 20 mergen lants naest der hofstede gelegen, streckende ande oversijde an Rutgers lant van Bommel ende ande wedersijde an Wolters lant Haues (?) tot Zutphenschen rechte, te verhergewaden mit enen peerde, te leen gemaeckt bij Godevart Tegnagel, tot behoeff sijnes soons Claes Tengnagels, die gevrijt cright die were tot Oostendorp, gelegen in Dorenspijcker kerspel, ende alle ander goet, dat *dat der weer ontferret was* a°. 1335" Wat beduiden de cursief gedrukte woorden?

J. ANSPACH.

[*Ontverren* komt van het bijwoord *verre* en beteekent dus verre doen zijn. Iets verre doen zijn van iemand kan men op tweederlei wijze: men kan dat voorwerp, indien het in zijne nabijheid is, naar eene ver verwijderde plaats brengen, of men kan het, indien het reeds verre van hem is, op dien afstand houden. *Ontverren* kan dus twee beteekenissen hebben: *verwijderen* en *verwijderd houden.*

De laatste dezer beteekenissen heeft het in der Minnen Loep, II, 240, waar Hero in haren brief aan Leander zich beklaagt,

Dattu nu dus langhe merres
Ende my dijn waerde lijff *ontverres.*

In de eerste beteekenis lezen wij het bij Willem v. Hildegaersberch, 139.5.

Die sloetel van vrou Eren toern,
Die is der edelheit *ontverret*,

die sleutel is van haar verwijderd, dat wil daar zeggen, haar afhandig gemaakt, ontnomen. Datzelfde beteekent het hier. De goederen, waarvan gesproken wordt, hadden vroeger tot de genoemde were behoord, maar zij waren er later aan *ontverret*, d. i. zij waren er van verwijderd, er aan ontnomen door verkoop, schenking of op welke andere wijze ook. Omtrent dezelfde zaak wordt dit woord gebezigd in eenen brief van den bisschop van Utrecht van 1375, te vinden bij Rademaker en Brouërius van Nidek,

Kabinet van Nederl. en Kleefsche Oudheden, dl. V, bl. 75. Daar wordt gezegd, dat een nieuwe bisschop zweren moet de »Slote ende Ambachte", waar van gesproken wordt, »niet te bezwaren, te belasten, noch te *ontferren* van den Ghestichte voirsz." Hetzelfde heet op eene andere plaats in dezen brief, ze »nummermeer te bezwaren, noch te belasten, noch van den Gestichte te *ontzetten*."

Laat ik er bij voegen, dat dit werkwoord, gelijk vele andere, niet alleen in active, maar ook in reflexive beteekenis gebruikt wordt, dus als zich verwijderen en zich verwijderd houden.

Het eerste beteekent het, Eerste bliscap v. Maria, vs. 89,

> Bij uwen consente, Nijt, wi ontferreden
> Der bliscap ende der ewiger erven,

d. i. verwijderden wij ons daarvan, verbeurden die.

In de andere beteekenis vinden wij het bij Heelu, vs. 3995. Hij verhaalt daar,

> [Si] ginghen dichten ende viseren
> Hoe si den hertoge mochten weren,
> Ende dlant van Limborch onthouden.
> Doe vonden si raet, dat si souden
> Met coepe toe driven,
> Dat lant van Limborch soude bliven
> Den Grave van Luthsenborch te male;
> Want daerbi waenden si wale
> Dat den hertoge soude ontverren.

Zij wilden het land aan den graaf van Luxemburg verkoopen: dan waren zij zeker, dat het zich verre zou houden van den hertog, dat het niet in zijne handen zou komen.]

Spreekwijze. De kluts kwiit raken. Kluts komt in Zeeuwsch-Vlaanderen in tweeërlei beteekenis voor.

1°. Kluts, gelijk draad, samenhang der rede, enz. De redenaar begon vrij goed, doch na eenigen tijd gesproken te hebben begon hij te warren en te stotteren en raakte op 't lest de kluts kwijt.

2°. Kluts voor vrachtje dat men dragen kan, meestal rond samen gebonden, b.v. een klutsje geld, een klutsje meel, graan enz, Ik

zeg bepaald rondachtig samen gebonden, want men zegt nooit een klutsje hout, steen, maar een vrechtje (vrachtje).

Is het eerste echter wel kluts? Is dit geene vervorming door letterwisseling, in dezen o met u, van klos?

Althans lees ik in den Vlaamschen olijftak I, jaargang n°. 14. »Ja wel, antwoordde de ander, die van angst en verbittering bijna den klos kwijt was."

Naaisters en wevers kunnen inderdaad hun klos garen kwijt raken en worden daardoor natuurlijk in in hun werk belemmerd.

G. P. ROOS.

[*Klutsen* beteekent kloppen. Wij gebruiken het woord niet veel meer; maar toch spreken wij nog wel van *door elkander klutsen* en onze huismoeders *klutsen* nog steeds de eieren.

Hetzelfde is *klotsen*, wat gezegd wordt van het slaan der golven tegen een schip of ander voorwerp.

Kluts beteekent dus klop. Bij de spreekwijze de kluts kwijt raken, moet men denken aan den eenen of anderen arbeid, waarbij, zal hij goed verrigt worden, een regelmatig kloppen vereischt wordt. Wanneer b.v. eenige smeden bij het aanbeeld of eenige dorschers op den deel bezig zijn, moeten zij slag houden, dat wil zeggen, op hunnen tijd met hamer of vlegel slaan. Slaat een van hen te snel of te langzaam, dan loopt het werk in de war. Van zoo iemand, die niet op zijnen tijd slaat, en wien het, schoon hij het ook meermalen beproeft, niet gelukken wil, weer telkens op den juisten tijd hamer of vlegel te laten vallen, zegt men *hij is de kluts kwijt.*

Wanneer iemand een of ander werk niet goed weet te verrigten of er onhandig in is, zegt men *hij heeft er den slag niet van.* Deze spreekwijze is aan dezelfde soort van arbeid ontleend.

Dat de schrijver in den Olijftak spreekt van de *klos* kwijt raken, bewijst alleen dat hij de spreekwijze niet verstond.

Klutsjen, in een klutsjen geld, meel, enz., kan op tweederlei wijze verklaard worden. Misschien hebben wij hier te doen met hetzelfde *kluts* als in de boven behandelde spreekwijze. Zelfstandige naamwoorden, die eene korte, niet zeer sterke aanraking van een voorwerp door een ander beteekenen, waardoor dat voorwerp wei-

nig of niet beschadigd wordt, (vooral den verkleiningsvorm) gebruikt men wel eens om eene kleinigheid, een weinigjen aan te duiden. Zoo zegt men, »de flesch is nog niet vol, er kan nog een *tikjen* bij." Wat na den maaltijd in de schotels overblijft noemt men de *klikjens* (in Noordholland verbasterd tot *kliekjens*) van *klikken*, even aanslaan b.v. van den klepel tegen de klok. In Noordholland spreekt men van een *stuit* hooi, een *stuit* mest, het overschot van eenen hooiberg of eenen mesthoop. Op dezelfde wijze zou *klutsjen* eene kleine hoeveelheid kunnen beteekenen.

Maar het woord kan ook eene andere geschiedenis hebben. *Klotten*, *klotsen klutsen* beteekent slaan, ook door elkander slaan. In vele gevallen, b.v. bij het maken van deeg voor gebak — en dit is een van de meest voorkomende gevallen — worden door dat klutsen de met elkander vermengde zelfstandigheden tot eene taaie massa, een klomp, een klont. Deze beteekenis nu, die van klomp, klont, heeft *klotte*. Kiliaan geeft het op en bij de Jager Frequentat. dl. II, bl. 253, kan men er eenige voorbeelden van vinden. *Kluts* kan dat ook beteekend hebben, al weet ik er geen voorbeeld van aan te wijzen. Later is het dan, zoo als in Zeeuwsch Vlaanderen nog geschiedt, toegepast op iedere kleine hoeveelheid die in een rond pakjen zamen gebonden is of zamen gebonden kan worden. Beteekent *kluts* een klomp, dan begrijpen wij ook waarom bij Cats een lomp, onhandig mensch een *kluts* heet. Een kluts is een klomp, een kluit; zij is bij toeval geworden zoo als zij is en men heeft niet de minste moeite gedaan om er eenen bevalligen, aangenamen vorm aan te geven. Om dezelfde reden noemen wij zoo iemand ruw, onbeschaafd, onbehouwen, een raar brok, een lomp stuk vleesch.]

V. U. W. — In het »Nieuw Woordboek der Nederlantsche en Latijnsche tale door S. Hannot, overzien en van veele misstellingen en vlekken gezuivert door D. van Hoogstraten," te Dordrecht, Utrecht en Amsterdam uitgegeven anno 1719, vindt men de woordenlijst der beginletter v vóór die der u en de lijst der woorden, die met eene u aanvangen, tusschen die van v en w, in strijd met de tegenwoordige alphabetische orde u, v, w. Plaatste men voorheen de u wel meermalen tusschen v en w, of moet

dit hier als eene fout van den binder beschouwd worden? De pagineering loopt evenwel geregeld door.

deRijp. W. J. VAN DOUWEN.

[Dat in het gemelde werk van Hoogstraten de v voor de u staat is geene fout van den binder. Niet alleen wijst de pagineering dit aan, maar op dezelfde kolom waar de v eindigt, begint de u.

Men beschouwde in vroegeren tijd u en v als dezelfde letter. Vandaar dat men in oude handschriften, in oude drukwerken, op grafsteenen enz. meermalen v in plaats van u vindt of omgekeerd. In het Fransch noemde men, nog niet zoo heel lang geleden, de u *u voyelle*, de v *u consonne.*

Het is ook inderdaad oorspronkelijk eene en dezelfde letter, wat den vorm betreft. Nu onderscheiden wij ze altijd, maar het eenige verschil is toch dat de U van onderen rond, de V van onderen scherp is.

Daarentegen is, wat den klank betreft, het onderscheid zeer groot. Dat was echter bij de Romeinen zoo niet. Hunne taal kennen wij uit hetgeen daarin geschreven is; maar hoe zij de woorden uitspraken, daar weten wij zeer weinig van. Het gevolg daarvan is, dat ieder het Latijn uitspreekt even als zijne moedertaal, zoodat b v. een Nederlander en een Engelschman te zamen Latijn sprekende, eenige moeite hebben elkander te verstaan. Maar iets weten wij er toch wel van, onder anderen dit, dat bij de Romeinen de v den klank had van onze w. Dit blijkt vooreerst uit de woorden, die beide talen gemeen hebben. B v. het latijnsche *vir* (man) is bij ons *wer*; op zich zelven gebruiken wij wel dit woord niet meer, maar wij bezitten het toch nog in de zamenstellingen *wereld* en *weerwolf*. Men vergelijk voorts *vermis* en *worm*, *vanus* en *wan* (voorvoegsel), *viduus* en *weduwe*, *vulpes* en *wolf* enz. Ten anderen blijkt het uit de wijze waarop de romeinsche eigennamen door de Grieken geschreven werden. Deze, namelijk, die geene w hadden, vervingen de romeinsche v of door *β* (*b*), b.v. in *Ἀβέντινος* (Abentinos) voor het lat. Aventinus, of door *ου* (ou, op zijn fransch uitgesproken) b.v. *Ουαλέριος* (Oualerios), zoo als zij den Romein Valerius noemden.

Bij de Gothen, het oudste duitsche volk met welks taal wij bekend zijn, was het even als bij de Romeinen. Ook zij hadden niet, zooals wij, v en w, maar alleen een letterteeken eenigzins op onze v, nog wat meer op de grieksche hoofdletter *Y* (u) gelijkende, dat den klank moet gehad hebben van w.

In de uit het Latijn gesprotene talen veranderde de v langzamerhand eenigzins van klank. Het was echter niets meer dan dit: zij bleef in dezelfde woorden waarin zij oorspronkelijk was. In de duitsche talen ging het anders: daar werd in sommige gevallen de uitspraak der f verzacht, en die zachtere f werd in den beginne somtijds, later altijd, in het schrift door u uitgedrukt. Zoo als ik boven reeds herinnerde, is *u* en *v* oorspronkelijk hetzelfde letterteeken. Vandaar dat het lang duurde dat men ze wel eens verwisselde, dat men somtijds *u* schreef om den klank *v*, of *v* om den klank *u* uit te drukken. Vandaar ook dat men nog lang in woordenboeken en registers de woorden met *u* en *v* door elkander plaatste.

Het letterteeken *w* is zamengesteld uit twee *u*'s. Vroeger werd het ook als *uu* geschreven. In de vorige eeuw heette deze letter bij ons gewoonlijk *dubbelde u* en de Engelschen noemen haar nog altijd *double u*. Zoo als nu de korte *u* voor dezelfde letter gehouden werd met de *v*, zoo hield men ook de lange *u* en de *w* voor eene en dezelfde.

Dit had ten gevolge, dat men in de zeventiende en ten deele nog in de achttiende eeuw bij het maken van registers op verschillende wijze te werk ging.

1°. Er waren er toen reeds die deden zoo als wij nu doen, die na de u de v, en na de v de w deden volgen. Zoo vinden wij het b.v. in de registers op Brandts Historie der Reformatie.

2°. Andere, begrijpende dat *v* en *w* verschillende letters waren, maar dat u met beide verwant was, plaatsten deze laatste tusschen de beide andere in. Zoo in het door den vrager vermelde werk van Hoogstraten. Ook in het register op Hoofts Ned. Hist. vindt men eerst de woorden met v, daarna Uitgewekenen en Uitrecht, de eenige met *u* beginnende, eindelijk die met w.

3°. Nog andere beschouwden u en v als éene letter en plaatsten de woorden met u en die met v door elkander. Zoo bij v. Reyd

Nederl. oorlog., waar in het register onder de v de laatste woorden dus op elkander volgen, *Vrieslant*, *Utrecht*, *Vuyr-schip*.

4°. Eindelijk vindt men er die de woorden met korte *u* onder de *v*, die met lange *u* onder de *w* bragten. Men zie o. a. het register op van Meteren, waar wij onder de *v* deze woorden achter elkander vinden, *Vloten*, *Unie*, *Universiteyt*, *Voorn*, en onder de *w*, *Wreetheyt*, *Utrecht*, *Wtsprake Wybrant*. Het is even zoo in het register op Schotanus, Geschied. van Friesland.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht van Ommeren. (XXIX, bl. 635.) Het adellijk geslacht van Ommeren voerde in goud drie gaande leeuwen boven elkander van zwart; ter oorzake van welk wapen, identiek, volgens v. Spaen (Oordeelk. Inleid. III, 397; vgl. Rietstap's Armorial, sub »Steenis"), met dat van v. den Steenhuys, deze schrijver vermoedt, dat beide geslachten van ééne stamme waren. Tot dit adellijk geslacht behoorde, zonder twijfel, Anna Adriana v. Ommeren, die als weduwe van den generaal Jan van Beynhem, en woonachtig te Arnhem, 5 Juli 1713 op den huize de Snor te Dodewaard met Arend Jan Vijgh, weduwnaar van Dorothea van Beynhem, hertrouwde; zie Nav. XXVI 423, 24; Herald Bibl. 1879, bl. 287. Ook heeft er meer dan waarschijnlijk toe behoord Adriana van Ommeren, die, volgens eene ms. geneal. v. Eck v. Panthaleon, in 1555 Gerrit van Eck, amptsjonker van Nederbetuwe, huwde.

Daar Nav. XXIX, 635, sprake is van familiën v. O., die andere wapens voerden, en genealogische mededeelingen in 't algemeen verlangd worden, meld ik gaarne wat ik alzoo opteekende, zonder omtrent de wapens iets in 't allerminst te durven bepalen. Het weinige, dat ik vermag aan te bieden, moge anderen aansporen om veel meer te geven.

Theodoricus de Emere of Omere, in 1265 richter van Veluwe. Hij wordt *Judex Velawe* geheeten door v. Spaan; zie Baron d'Ablaing v. Giessenberg, Ridderschap v. Veluwe, bl. XXXI.

Otto v. Ommeren, in 1387 kanunnik van St. Marie te Utrecht, [Archief voor kerkel. en wereldl. geschied. inzond. v. Utrecht door J. J. Dodt v. Flensburg, III (1843), bl. 367, 68].

Gerrit Stevens knaap v. Oemeren, gedurende het beleg van Hagestein door hertog Willem van Beijeren in 1405, bij Ermelo op de Veluwe als vriend der Arkels gevangen genomen (Nijhoff, Gedenkwaardigheden, III, bl. CVIII, noot 4).

Steven v. Ommeren, wien hertog Reinald van Gelre bekende des zaterdags na St. Petersdag ad vincula (4 Aug.) 1414 in erfpacht te hebben uitgegeven twee aan den Rijn gelegen waarden, de eene beneden Rhenen, geheeten Kostverloren [1]), de andere nog lager, bij Elst, genaamd de Klinkhamersweerd [2]), voor 25 oude Fransche schilden jaarlijks. Hem werd in 1415 de bevestiging van het blokhuis te Ravenswaai door hertog Reinald IV van Gelre opgedragen (Nijhoff, Gedenkwaard., IV, bl. XXVI; Chronicon Tielense, p. 455, waar hij Stephanus de Oemere heet; Herald. Biblioth. 1880, bl. 89.)

Jacob v. O., in 1457 schepen v. Arnhem (Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudh., II, 44).

Jacob v. O., schepen van Arnhem, veroordeelt met de andere schepenen 13 oct. 1559 Willem Maessen, burger te Arnhem, wegens oproermakerij en andere euveldaden, »tot die hoochste keur" (lijfstraffelijk); van welke straf deze, bij akte des stadhouders Philip de Montmorency, graaf van Hoorn, op aanzoek der schutterij van St. Catharina, 16 febr. 1560 ontheven wordt, mits o. a.

---

[1]) Hoog en Laag Kostverloren bestaan nóg te Lienden. In 1469 behoorde deze waard aan de St. Jansheeren te Utrecht: zie Registers op het archief v. h. voorm. hof v. Gelre, door P. Nijhoff, bl. 351, 52. De naam Kostverloren komt in verschillende gewesten van ons land menigvuldig voor, als behoorende aan landerijen, huizen, polders en weteringen Bij Amsterdam heeft men de Kostverloren Wetering, ook wel de Kostverloren Vaart, vroeger de Watering Kostverloren genaamd. Werd deze wetering in 1413 gegraven: een dam door de Haarlemmers gelegd om de Amsterdammers te dwarsboomen, maakte haar tot een *Kostverloren* vaart; zie J. Ter Gouw, Amsterdam, Naamsafleidingen, 2e stukje, bl. 115; item, Nalezing, bl. 152—54.

[2]) De Klinkhamers is nog tegenwoordig de benaming eener hofstede te Elst bij Rhenen.

drie jaar binnen de stad gebannen blijvende (Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudh., II, 112).

Cornelis v. O., schepen v. A., wordt 24 jan. 1568 door den stadhouder van Gelderland Karel v. Brimeu, op last van Alva, ontslagen (ibidem, bl. 165).

Wijnand v. O. (zoon v. Celeman v. O., schultis te Ede, bij Truije Voet), kapitein eener kompagnie te paard en te voet, tr. Aeltje (Nale) van Delen, dr v. Albert v. D., den olden (vermeld op de riddercedul van 1555, en nog in 1571 op de landdagen verschenen), bij Geertje v. Middendorp. Vgl. Nav. XXIX, 42.

Wulf v. O., burgemeester van Harderwijk, in 1566 een der eerste hervormingsgezinden ter stede. Zijn huis stond 8 juli 1571 vermeld op de lijst van estimatie der waarde van de geconfiskeerde huizen te Harderwijk, die vervallen waren aan den koning van Spanje, zijnde geschat op 500 daalders (van 30 stuivers het stuk). Het was 60 voet lang en 20 voet breed, met een hofje, en nog een ander klein huisje daar benevens, 20 voet in het vierkant; ook met een hofje en een schuurtje van 20 voet in het vierkant. Deze panden stonden in de Fraterstraat, naast het kleine Fraterhuis. Hij had ook een huiske in de hoven buiten de stad, en wel in een hof buiten de Smeepoort (Mr. G. v. Hasselt, Stukken voor de Vaderl. Hist., II, 85, 86, 96). In 1578 wordt hij door Jan van Nassau, stadhouder van Gelderland, uit zijne tienjarige ballingschap teruggeroepen tot den schepenstoel ter plaatse (Slichtenhorst, Geld. Geschied., bl. 542).

Wolf v. Humme (Ommeren), te Ede, behoort onder de vijf personen, uit wie men op de Geld. synode te Arnhem (11—14 nov. 1579) de keus van een »generaal computentmeester ende furwalter geestelijcker goederen in Gelre en Zutphen" doen wilde (Nav. XXVIII, 557).

Jacob v. O., amptman van Diderik v. Bronckhorst-Batenburg, heer van Anholt, ontvangt van dezen, als bannerheer van Baer en Lathum, den last, om de Unie van Utrecht (1579) te onderschrijven, onder protest dat hij zich wegens de heerlijkheid Anholt niet wenschte af te zonderen van het Roomsche rijk, maar daarvan lid wilde blijven [Dr. G. D. J. Schotel, Floris I en II v. Pallant, graven v. Calemborg (1846), bl. 98]. Vermoedelijk dezelfde,

die in 1584 (even als van Uchtelen) bezwaar maakt het burgemeesterschap te Arnhem te aanvaarden, omdat zij zooveel »naloopen" van de schuldeischers hadden, en het met de stadskas allertreurigst gesteld was (Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudh., II, 226). Ook in 1585 staat hij als schepen van Arnhem vermeld (Ibid., II, 119).

Roelof v. O., in 1586 burgemeester van Tiel (Mr. E. D. Rink, Beschr. v. Tiel, bl. 312).

Hendrik v. O., in 1589 schepen van Tiel (ibid., bl. 313).

Ambrosius v. O., schultis te Ede, Dirkszoon bij Johanna Pannekoek, dr v. Maurits (schultis te Ede), tr. omstr. 1610 Huga van Delen, dr v. Evert bij Ermgard Gaymans, Gaertsdochter, weduwe Botter.

Johanna v. O., tweede vrouw van Evert Sluysken, burgemeester van Arnhem, Willemszoon bij Heesken Tulleken, weduwnaar van Catharina van Reidt (met wie hij 20 Mei 1612 gehuwd was).

Johan v. O, in 1614 schepen van Tiel (Mr. E. D. Rink, l. cit.).

Geertruid v. O., derde vrouw van Gerrit van Dompselaer (die als hervormingsgezinde door Alva ingedaagd, in 1568 uit Harderwijk gebannen, op het huis de Ham bij Brand van Delen vluchtte en in 1614 overleed, begraven te Epe). Zij was vermoedelijk eene zuster van straksgenoemden Wolf v. O., in 1578 hersteld als schepen van Harderwijk.

Monsieur Diderick v. O., ouderling te Harderwijk, van wege de Harderwijker classis op de Arnhemsche synode van 2 sept. 1619 verschenen.

Joffer Antonia v. O., in 1624 eigenares van den dwangmolen te Barneveld (Nav. XXVII, 551).

v. Ommeren, ontvanger (van Arnhem?), door Ernst Casimir graaf van Nassau, gelijk deze 20 aug. 1629 uit Arnhem aan de Staten Generaal schreef, naar Wezel gezonden, om aldaar opteekening te doen van levensmiddelen, geschut en oorlogsmunitie, en tevens, bij medegegeven akte, gemachtigd om uit de naastgelegen steden te lichten wat meest van noode zou zijn (Archief v. Dodt v. Fl. II, 100).

Henrick v. O., ouderling te Bommel, van wege de classis Bommel op de Nijmeegsche synode v. 15—18 aug. 1632 verschenen.

Johan v. O., ouderling te Arnhem, van wege de Arnhemsche

classis op de Arnhemsche synode van 20—24 aug. 1633 tegenwoordig.

Gerharda v. O., gehuwd met Evert van Dompselaer, wier dochter Jacoba v. D., geb. in 1602, in 1623 huwde Claes v. Oldenbarnevelt, in 1637 lid der ridderschap v. Veluwe (d'Ablaing v. G., a. w., bl. 274, 322).

Maria v. O., tr. Frederik de Ruyter, 17 mei 1614, lid der ridderschap van Veluwe, 10 sept. 1611 richter v. Wageningen als pandhouder, 12 dec. 1622 conducteur der militie, † 1643 (ibid., bl. 238, 300).

Wolphia v. O., Anthoniesdr, † 1657, tr. in 1617 te Kampen Gerrit Witten, 15 juni 1641 lid der ridderschap v. Veluwe, tot 1659 verschenen, in 1632 burgemeester van Harderwijk. [1])

N. N. v. O., tr. Jacob Botter van Arkel, bij wien Johanna Botter van Arkel, gehuwd met Heribert van Westervelt te Harderwijk († 21 oct. 1680); zie Nav. XXVIII, 249.

Eva v. O., eerst gehuwd met Arend Feith, daarna met Dibbolt Feith, burgemeester van Harderwijk, wier dochter Maria Catharina Feith († 1740) Gerrit Witten, 9 mei 1715 amptsjonker van Epe, burgemeester van Elburg huwde (d' Ablaing, a. w., bl. 380).

Anna Elisabeth v. O., geb. te Wageningen, tr. Pieter Joosting, prop. te Amsterdam, 8 april 1827 bevestigd als predikant te Maurik, 30 maart 1858 als zoodanig emeritus, † oct. 1874 te Wageningen.

Een »Ommershof" staat vermeld op de kaart van Gelderland, die in 1859 door Is. An. Nijhoff te Arnhem werd uitgegeven, als gelegen zijnde bij deze stad.

J. ANSPACH.

De Jeanneret baron de Beaufort. (XXIX, bl. 54.) Volgens Kneschke, Deutsches Adelslexicon, is dit geslacht, oorspronkelijk in Italië en Frankrijk te huis behoorende, later in Zwitserland en de Nederlanden gekomen. Het noemt als stamvader Jeanneret Pierre Charles de Beaufort † omstr. 1268. Volgens Kneschke heeft een zijner afstammelingen, Josua de B., Italië verlaten en in Dauphiné aanzienlijke bezittingen verkregen. Een gereformeerde tak van dit ge-

---

[1]) Volg. baron d' Ablaing v. G., R. v. Veluwe, bl. 282, kinderloos overleden. Mr. J. v. Doorninck meldt evenwel in zijne »Geslachtk. Aanteek.", bl. 21, dat uit deze echtverbindtenis een zoon sproot, geheeten Celiman W.

slacht week in 1681, na de herroeping van het edict van Nantes naar Neufchatel. Sedert dien tijd moeten verscheidene leden van dit geslacht in pruisischen staatsdienst geweest zijn, o. a. Scipio, baron Jeanneret de B., die eerst aan het gezantschap bij het hof van Denemarken verbonden, later gouverneur der militaire academie te Berlijn geweest is.

Friedrich Caspar Herrmann Heinrich v. Jeanneret baron v. Beaufort (Belforte) geb. 28 nov. 1806, † 14 jan. 1873, was commandeur van het regiment, dat nu den naam draagt van Niederrheinisches Fuselier-regiment, n°. 39 (garnizoen Dusseldorf) en heeft aan dit regiment zijne bibliotheek en meer andere dingen nagelaten. Onder zijne mss. bevindt zich zijn kwartierstaat, die zijn broeder, officier bij het gemelde regiment, mij ter inzage heeft gegeven. Ik laat dezen met beschrijving der wapens volgen, in de onderstelling dat deze mededeelingen den vrager van dienst kunnen zijn. Meer is mij aangaande dit geslacht niet bekend.

Jonas de Jeanneret, getauft Octbr. 1680, nd begraben . Marz 1772 u Travers.	Margare he (*sic*) Jean Jaquet, get. zu Môtier 6. Januar 1683, copul. 28. Juli 1708.	Francois Louis Blanc, get 5. Mei 1678, cop. 8. März 1704.	Benedicta de la Chaux, get. 29. März. 1684, cop. 8. März 1704,	Josua Junod-Chauvillers, cop. zu Auvernier 29. Jan. 1697, Gemahlin II war Susana Maria Rossel.	Esther Chouppard, get. zu Auvernier 15 Decbr. 1672, † 1702.	Daniel Rossel, Nirchenältester und auswärtiger Bürger von Neufchâtel.	Jeanfavre.

Abraham de Jeanneret, get. 19. Januar 1716, ᴉp. 12. Mai 1744, † 26. Nov., begraben 28. Mai 1797 zu Travers.	Susanna Louise Blanc, get. 29. Juni 1715, begraben 8. Oct. 1794 zu Travers.	Isac Junod aus Auvernier, Capitaine de Milice, getauft 15. Januar 1699, † 8. März 1771.	Esabean Esther Rossel, † u. begr. zu Travers 8. Juni 1771.

Jean Louis de Jeanneret, Baron von Beaufort-Belforte, get. 8. Aug 1744, cop. 18. Juli 1772, begr. 22. Juni 1798 zu Travers.	Maria Esther Junod, geb. zu Auvernier, get. 22. Januar 1734, † zu Onnen 6. Januar 1815, Gemahlin II 77. April 1754 David de la Chaux (*sic*).

François Louis von Jeanneret, Baron von Beaufort-Belforte, geb. zu Travers 28. Juni 1776, get. 30. Juli, cop. zu Schweidnitz 13. Mai 1799 mit Charlotte Eleonora Scheder, gest. zu Berlin 30. Decbr. 1853, beigesetzt zu Breslau 5. Januar 1854.

Jeremias :heder, get. Janr. 1665, storb. 10 Oct. 1740.	Anna Maria Raabe, get. 12. April 1665, verm. 9. Nov. 1693. † 19 Oct. 1737.	Melchior Salzbrunn, get. 5 Aug. 1675, verm. 18. Novb. 1704, † 16. März 1758.	Rosina Kuhnt, get. 29. Sept. 1687, verm. 18. Nov. 1704, † 23. Febr. 1758.	David Dittrich, get. 16. Febr. 1671, verm. 24. Janr. 1707.	Sabina Harder, get. 12. Decb. 1687, vermählt 24. Janr. 1707.	Gottfried Geisler. Er war 3 mal verheirathet. Deputirter des Kirchencolleg. zu Schweidnitz.	Rosina Leukert. Sie war seine I Gattin; Gemahlin II, geb. Paetzold.

eremias Scheder, geb. 1705, † 13 April 1758 zu Schweidnitz.	Anna Rosina Salzbrunn, geb. zu Schweidnitz, 12. Jan. 1714, vermählt daselbst 3. Oct. 1735, † daselbst 8. Juni 1786.	Christian Gottlieb Dittrich, geb. zu Freudenberg, † zu Schweidnitz vor 1750.	Johanna Eleonora Geisler, geb. zu Schweidnitz, gest. daselbst nach 1772, alt 56 Jahre.

remias Gottfried Scheder, geb. zu Schweidnitz 13 Aug. 1746, gest. daselbst 20. Decmbr. 1815.	Rosina Elionora Dittrich, geb. zu Schweidnitz 28. April 1747, verm. daselbst 7 Sept. 1773, gest. daselbst 6. Juni 1795.

Charlotte Eleonora Scheder, geb. 28. April 1780 zu Schweidnitz, verm. 13. Mai 1799 daselbst mit Baron Jeanneret de Beaufort-Belforte, Rgl. preuss. Oberst und Ritter hoher Orden, gestorb, zu Gabitz (Breslau) 21. April 1854.

Van haar en François Louis v. J. baron de B. was de boven gemelde Friedrich Caspar Herrman Heinrich de zoon.

Beschrijving der wapens.

De Jeanneret de Beaufort-Belfort: In roth eine silberne Burg mit 3 Thürmen, wovon der mittlere eine goldene Fahne, die beiden äusseren je eine gold. Lanze zeigen. Unter der Burg ein nach (herald.) rechts zeigender goldener Pfeil. Ueber dem Schilde eine französische Baronenkrone (ein glatter goldener Ring dreimal mit einer Perlenschnur umwunden). Schildhalter: zwei wilde männer, um das Haupt und die Hüften einen grünen Kranz tragend und in der äusseren Hand einen in eine Lilie endenden goldenen Stab haltend.

1. *De Jeanneret.* In roth ein verkürztes goldenes Andreas-Kreuz, mit Spitzen versehen (welches wahrscheinlich einen Gebrauchsgegenstand vorstellt) darunter, den Schildesfuss einnehmend eine goldene Anhöhe (Strohbündel?). Krone mit 3 Blättern und 2 Perlen. Schildhalter: 2 goldene Löwen.

(Die 15 folgenden Wappen sind ohne Schildhalter gemalt.)

2. *Jaquet.* In blau ein goldener roth gezungter Adler, in den beiden oberen Ecken von 2 silbernen 5strahligen Sternen begleitet. — Kleinod: der Adlerkopf. Decken: Blau und gold.

3. *Blanc.* Durchschnitten. Oben in gold ein rother wachsender Löwe, unten in blau 3 silberne Lanzenspitzen (2, 1). — Helmkleinod: der wachsende Löwe. Decken: blau und gold.

4. *De la Chaux.* Durchschnitten. Oben gold, unten gespalten von blau und gold, beladen mit einem schwarzen nach rechts gewandten, silber behandschuhten Arme, eine silberne Fahne haltend, deren Tuch in der oberen Hälfte weht uud den Mond mit je einem 5strahl. Sterne zu beiden Seiten zeigt. Kleinod: fehlt. Decken: blau und gold.

5. *Junod.* In blau 3 silberne Pfähle mit einem rothen Schildeshaupt ohne Bild. — Kleinod: eine, einem Fürstenhute ähnliche blaue Mütze mit rothem Aufschlage und goldenem Zipfel neben welcher ein blauer Linker Flügel mit rothem Querbalcken. Decken: roth und silber.

6. *Chouppard.* Gespalten. 1) in silber ein an die Spaltung ge-

lehnter halber schwarzer Adler mit rother Zunge, 2. in blau eine goldene scepterähnlich endende Lilie, begleitet von 3 gold. 5strahl. Sternen, (2 oben, 1 unten). — Kleinod: ein schwarzer Flug. — Decken: rechts schwarz-silber, links blau-golden.

7. *Rossel.* In roth auf einem grünen Dreiberge ein silberner Rosenstrauch mit 2 Rosen zwischen denen ein 5strahl. Stern, worüber ein Barensteel, alles von silber. — Kleinod: der Stern. — Decken: roth-silbern.

8. *Jeanfavre.* Durchschnitten. Oben in silber eine rothe Rose zwischen 2 rothen 5str. Sternen; unten blau ohne Bild. Kleinod: fehlt. Decken: rechts roth und silb.; links blau-silber.

9. *Scheder.* In roth 3 goldene Muscheln (2, 1). — Helm gekrönt (3blätterig). Kleinod: ein wachsender schwarzer Schwan, der sich mit seinem rothen Schnabel in die Brust beisst. — Decken: roth und silber.

10. *Raabe.* Von schwarz und gold 4 mal quer getheilt. Helm gekrönt. Kleinod: 2 Elephantenrüssel (oder Buffelnhörner) in den Farben des Schildes, zwischen denen ein schwarzer, nach links sehender Rabe. Decken: schwarz-gold.

11. *Salzbrunn.* In gold ein rother Sparren, begleitet von 3 rothen 6str. Sternen. Helm gekrönt. Kleinod: 3 Straussenfedern, zwei schwarz, die mittlere golden. Decken: roth-gold.

12. *Kuhnt.* In gold ein rother Löwe. Helm gekrönt. Kleinod: der Löwe wachsend. Decken: roth-golden.

13. *Dittrich.* In silber ein rother Anker. Helm gekrönt. Kleinod: zwischen einem rothen Fluge eine nackte auf dem rechten Fusse hüpfende Jungfrau, die in der rechten Hand ein goldenes Seil schwingt. Decken: roth-silbern.

14. *Harder.* In silber ein blauer Sparren. Helm gekrönt. Kleinod: ein blauer Flug. Decken: blau-weiss.

15. *Geisler.* Gespalten von silber und schwarz mit einem Sparren, der im silbernen Feld schwarz, im schwarzen silbern ist. Helm gekrönt. Kleinod: ein silb. und ein schwarzer Elephantenrüssel, zwischen denen der Sparren des Schildes. Decken: schwarz-silbern.

16. *Leukert.* In gold ein rother 6str. Stern. Helm gekrönt. Kleinod: der Stern. Decken: roth-gold.

Men merke op, dat de helmen der onder 2—8 beschrevene wapens gesloten helmen, die van 9—16 traliehelmen zijn.

Bij den naam Jonas de Jeanneret en Abraham de Jeanneret vindt men het bij 1) beschrevene wapen met het Andrieskruis geteekend, maar aan hunne afstammelingen Jean Louis, Francois Louis en Friedrich Caspar Herrmann Heinrich de Jeanneret, baronnen de Beaufort-Belforte, wordt het wapen met den burgt toegekend.

Eene naauwkeuriger beschrijving van het wapen de Jeanneret zal mij welkom zijn.

DE RAADT.

Wapen van der Vrecken. (XXIX, bl. 419.)

Ces armes sont:

Ecu: d'or à trois cremaillères de sable.

Timbre: Un casque de chevalier d'argent, grillé, liseré, colleté et couronné d'or, fourré et attaché de gueules, orné de ses lambrequins de sable et d'or et ayant pour cimier un pégase naissant d'argent, à deux ailes dont l'une de sable et l'autre d'or.

Supports: Deux lions d'azur armés et lampassés de gueules.

Devise: Honos et virtutes.

Des van der Vrecken de Bormans ont écartelé ces armes aux 1 et 4, avec un lion d'azur sur champ d'or aux 2 et 3; et ils avaient pour heaume un casque couronné de sept perles et pour devise: Ascende fortiter, descende suaviter.

La famille des van der Vrecken descend d'après des traditions d'un Jacques van der Vrecken, ayant épousé une princesse Anne de Nassau, fille de Guillaume de Nassau et de Anne de Saxe.

Bruxelles. VAN DER VRECKEN.

[Anna, dochter van Willem I en Anna van Saxen, huwde haren neef, Willem Lodewijk, stadhouder van Friesland, en stierf zonder kinderen na te laten.]

Geslacht Rumelaer. (XXVIII, bl. 259; XXIX, bl. 165.) Willem van Rumelaar, knaap, staat als getuige in eene oorkonde van 1394 (Voet, Culemborg, 43.) J. D. WAGNER.

Geslachten Smits en de Reyger. (XXIX, bl. 53 en 474.) Johan de Reyger, richter to Borckloe anno 1488 (Zutfensch archief).

J. D. WAGNER.

Harderwijker geslachten. (XXIX, bl. 320. (Ferwerda geeft eene gen. de Wolff van Westerroode, waaraan ik woordelijk het volgende ontleen:

Wolter de Wolff tr. Meghtelt, dr v. Coenraadt ten Duynen en v. Aleyd Boesels. Zij hebben deze 7 kinderen.

1. Coenraad de Wolff.

2. Megtelt de Wolff tr. haar neef Jan de Wolff, zn v. Wolf of Dominicus de W. en v. Geertruyd v. Twenhuyse.

3. Reiner d. W., burgem. v. Harderwijk 1556, is getrouwt geweest met Jacoba, dr v. Derck Vaack en Johanna v. Harderwijk 1561, obiit 1570, te Wilpe in de kelder bijgezet. Hebben gehad 2 kinderen:

a. Wolter de Wolff, verschreven in de ridderschap v. Veluwe 1591. Hij heeft zich het eerst van Westerroode beginnen te schrijven. Hij tr. Agnes, dr v. Hendrik v. Keppel toe Dinxhoff en v. Emmerentia v. Oldenneel.

b. Johanna d. W. tr. den kapitein Gijsbert de Wenckum Pannekoeck.

4. Christina d. W.

5. Reurick d. W. tr. Arnolda v. Delen, dr v. Brand en v. Bette toe Boecop. Hebben gehad 2 zonen.

a. Reurick d. W., coel. ob.

b. Reiner d. W. tr. Assuera v. Middachten, zijne volle nicht, dr v. Johan en v. Ernesta v. Delen.

6. Wendele d. W. tr. 1. Henrich Gulick en 2. Johan van Wijnbergen 1546.

7. Mr. Johan d. W. tr. Gerharda v. Vierakkeren.

J. D. WAGNER.

Harderwijker geslachten. Van Mehen. Van wie was toch Ellardus van Mehen, die Navorscher XXIX, 116, XXX, 119—125 ter sprake wordt, een zoon? Ter eerst aangehaalder plaatse staat bij van Mehen in parenthesi Mamus. Wat wil dit zeggen? Ik trof nog aan een

Gaert van Meeben, schultus en amptman van Voorst, die als geërfde in Veluwe in vereeniging met Herman van der Heell (Hell?), ook geërfde, wegens gemis van een zegel bij de verkoopers, 25 apr. 1577 den brief bezegelt, waarbij Arndt Gaykens c. s., kinderen van Gayken Johansse en Grijet, aan Johan te Boithoirn en Grijet zijne vrouw, de helft verkoopen van het land geheeten de Crommeler, in het ampt van Voorst, kerspel Twello, marke Schaickervelt. In oct. 1600 werd aan hem, als schultus te Voorst, overgezonden een stuk van 26 juni 1534, waarbij de kerkmeesters van Twello in het gericht van Voorst den provisor van het Heilige-Geesten-Gasthuis te Deventer wegens wegvoering van hout in rechten aanspraken. Zie Catalogus der archieven van het Groote (vroeger Heilige-Geesten-) en Voorster Gasthuis te Deventer, door Mr. J. I. v. Doorninck, n°. 1169 en n°. 940. Aldaar komt hij ook op 21 mei 1585, 13 aug. 1596 en 19 maart 1599 voor (n°. 1221, 76, 96). Was deze soms de vader van dr. Ellardus? — Elbert van Mehen, als schultus van het ampt van Voorst, 21 maart 1608 en 17 aug. 1612 gemachtigde van Johan van Scherpenzeel, drost van Veluwe (ibidem, n°. 1346, 83), komt op het jaar 1617 voor in de Registers op het archief v. h. voorm. Hof van Gelre, door P. Nijhoff, bl. 53.

J. ANSPACH.

Geslacht v. Doeyenburg. (XXVIII, bl. 259, 483, 574; XXIX, bl. 164.) Herman van Doeyenborgh, in 1463 schepen van Culemborg (Voet, Culemborg.)

Steven van Doeyenburgh tot den Uylenburgh (zegelt met drie zuilen of zandloopers, een kroon op den helm, zonder helmteeken) en zijne echtgenoot Hermina Petronella Clara van Schryeck of Schrieck (zij zegelt met een schuinbalk, boven en onder vergezeld van twee vogeltjes in de richting van den balk geplaatst) koopen en verkoopen in 1684 een gedeelte van den goltsteynschen tiend onder Elst bij de Park (Archief de Parck).

J. D. WAGNER.

Philips de la Tour gezegd de la Torre. (XXIX, bl. 439, 477; XXX, bl. 106.) Pierre Immeloot, sgr. de la Leghere, fut pourvu, par le roi Philippe II, de la charge d'échevin du Franc de Bruges

en remplacement de son beau-père Jacques de la Torre, mort en 1581; mais à cause des troubles, il ne put prêter le serment qu'en 1587. Il vivait encore en 1630 et avait épousé à Saint-Martin à Ypres, en 1574, Louise de la Torre, fille de Jacques, secrétaire du conseil privé [1]), et d'Adrienne Cock van Opynen. De leur union provinrent:

1°. Pierre Immeloot, sgr. de la Leghere et de Vlamertinghe, commissaire des montres des gens de guerre, qui obtint, le 23 déc. 1642, des lettres de chevalerie.

4°. Anne, née à Bruxelles, baptisée à Ste Gudule, le 24 janv. 1586. Elle fut religieuse à Ste Elisabeth à Bruxelles, et mourut, le 28 déc. 1656, à Hal, où l'on voyait son épitaphe avec ces huit quartiers: Immeloot, Schilders, Spierinck, d'Hamer; la Torre, de Mil, Cock van Opynen, de Baenst. (Annuaire de la Noblesse Belgique, 20 année (1866)?)

Vgl. ook de genealogie van Baenst, bij Smallegange, Cronijk van Zeeland, bl. 404: Anthony van Baenst, tr. Adriana, dochter van Jacob de Heere, en liet o. a. na Adriana van Baenst, was getrout met Heer Jan de Cocq [2]) van Opynen, en heeft hem voortgebragt: Francois Adriana getrout met Jacob de la Torre, secretaris van keiser Karel en koning Philips, en schepen des Lands vanden Vrye, nalatende 5 kinderen: 1. Philibert. 2. Willem. 3. Louyse, getr. met Pieter Ymmeloot. 4. Anthoinette. 5 Adriana, getr. met Karel Boisot, Raedsheer [3]); en Maria de Cocq van Opynen, getr. met Andries de la Montaigne.

In zijne Beschryv. der Heerlykheden Valkenisse, Waarden, enz., in Zuidbeveland, 2de stuk, blz. 9—12, zegt Jac. Ermerins:

---

[1]) Mr. A Jacques de la Torre fut secretaire du même Conseil privé l'an 1556; signa encore l'an 1575. Il étoit originaire de Burgos en Espagne: il a laisse une fille de sa femme damoiselle N...... Adrienne de la Torre, laquelle épousa Pierre Immeloot, écuier, sgr. de Leghere. Suppl. aux Troph. de Brab. t. 1, p. 190**.

[2]) Volgens Dumont, Fragm. généal.: Pierre de Cock-d'Opinen. Te Water, Hoogadelijk Zeeland, bl. 136, noemt hem Frans.

[3]) In den Geheimen Raad, sedert 17 oct. 1579; zoon van Karel, raadsheer in denzelfden raad, en van Margaretha van Tassis. Cf. Christyn, Les tombeaux des hommes illustres qui ont paru au Conseil Privé, p. 52.

»In den jare 1511 verkogt Philips van Valkenisse deze heerlykheid (Valkenisse) aan die van Staple en Cock van Opynen, van welk laatst geslacht het by alliantie gekomen is aan dat van La Torre.

»Van het geslacht der Edelen van Valkenisse, was deze heerlykheid overgegaan aan de adelyke stam van La Torre, waar van reeds in 't jaar 1644, Jonkheer Francois de la Torre als heer voorkomt [1]), welke heeft agtergelaten Philips, Charles en Hendrik, benevens Margarita, Justina, Isabella en Maria de la Torre, aan alle welken op 27 maart 1664, octroi werd verleend om van hunne Zeeuwsche Leengoederen te mogen disponeren [2]).

»De laatste welke my voorkwam tot deze Edelen betrekking te hebben, was Vrouwe Isabelle de Boysot, weduwe Vrouwe van Valkenisse, moeder en voogdesse van haar oudsten zoon Johan Louis de la Torre [3]).

»Even zoo als dit heerlyk goed van de Edelen van Valkenisse tot die van La Torre is overgegaan, zal het ook aan het bekende huis van Spangen gekomen wezen, want ik vinde, dat ten jare 1789 hier heer was Justus Cornelis Philibertus Philippus graaf van Spangen [4]), die waarschynlyk den opvolger is geweest van *Ludovicus* baron van Spangen, die in 't jaar 1753, heer van Valkenisse genoemd is [5])."

Philips de la Torre tr. Hendrica v. Culenborg, Zweders dr (XXIX, bl. 439, 477; XXX, bl. 106) — Denkelijk eene dochter,

---

[1]) Boxh. op Reygersb. I. D. bl. 424.

[2]) St. Not. v. Zeel. van Ao. 1664, bl. 143.

[3]) ibid. 6 juni 1665.

[4]) Naamw. der stad Goes in Zuidbev. van Ao. 1789, bl. 64. — Zoon van Philippus *Ludovicus* Josephus baron van Spangen en van Anna barones van Spangen (dr. van Franciscus Philibertus en Geertruida Maria de Mepsche) volle nicht van Maria Cornelia van Spangen gehuwd met Charles de la Torre, heer van Valkenisse, vader van Justina Adriana, die, volgens het Suite du Suppl au Nobil. d. Pays-Bas, t. v. p. 49, in 1704 nog in leven en ongehuwd was.

[5]) Tegenw. staat van Zeel. II, D. bl. 562. — Ph. *Ludovicus* Jos., was de zoon van Justus Philibertus, eersten Baron van Herent (15 julij 1687), en van Anna Maria Francisca van Grave, uit Leuven, wier moeder van Boschuysen.

van Zweder van C, schout te Culenborg in 1568, en van Anna, dr van Gerrit v. C., burgem. te Culenborg in 1550 en 1555 zoon van Hubeit of Huybert, drost dier stad in 1515, bastaard van Gerard heer van Culenborg. Vgl. Voet, Beschr. v. Culemb. bl. 102, 600. — Was Zweder de zoon van Zweder, bastaard van Culenborg, schout te C. vóór 1514 (Voet t. a. p. bl. 600)?

M°.

VRAGEN.

Geslacht Noey. (XXIX, bl. 591.) Volgens een wapenkaart in de bibliotheek van Arnhem is zijn wapen:

Van goud met drie hanen van sabel met kam en sporen van keel, geplaatst 2 en 1.

Helm enz. ontbreken.

Behoorde deze Gerrit Noey tot het geslacht Noij, dat nog in den achterhoek bloeit? Men spreekt daar van Neu; maar de Noijs hebben zich steeds bij de oude spelling gehouden. Zij beweren van fransche afkomst te zijn en zijn zeer gesteld op de beide puntjes op de ij. Ik vind die puntjes vreemd als Noij een fransche naam is. Daarbij is het wapen van Neuenhous en Neienhuizen, dat in het graafschap 's Heerenberg te huis behoorde, 't zelfde als dat op de wapenkaart van Gerrit Noey.

Er moet een stamboom of geslachtslijst bestaan der familie Noij. Ik geloof dat ze te Aalten bij een lid der familie berust. Zou iemand die kunnen mededeelen?

A. L. C. KREMER.

Bidloo voert gedeeld: 1 in groen drie zilveren leeuwen; 2 in rood drie gouden schaatsen, regtop staande (zie Eigen Haard, IJs-nommer). Wie kan mij meer mededeelen omtrent dit geslacht en zijne betrekking tot het geslacht de Raadt, welks wapen het voert?

DE R.

Van Henxtum.

Gillis v. Brouchoven 1471, wedn. v. Marie van Drongelen, tr. Elisab. Melissen (wapen?) dood 12/6/1498.	Henri v. Aerle tr. Aleyd v. d. Heyden (wapen?)
Gilles v. B., geb.? †? tr. 12/6/1498.	Henriette v. Aerle.

beide leven nog 24/12/1545.

Elisab. v. B., geb.? † 1/9/1583, begr. te 's Hertogenbosch, tr. Jan v. Henxtum alias v. Delft, † 1574.

Wat weet men van dezen laatsten, zijne voorouders en nakomelingen? Wapen, in zilver een groen blad met den steel naar boven.

B.

Geslacht Groen. Wie waren de ouders van Paschina Groen, gehuwd met Gerrit van Steijn, die in 1774 te Amsterdam overleed. Kan iemand mij hare genealogie opgeven?

W.

Geslacht van Elderen. De nachtmaalsbeker te Wichen is een geschenk uit den jare 1696 van Mechteld Catharina van Neukirchen, genaemt Nijvenheym, weduwe van den hoogwelgeb. heer Adriaan van Elderen tot den Tinakker. De Tinakker is nog tegenwoordig eene bekende hofstede te Wichen, voormaals eene adellijke huizinge. Wat weet men nopens het geslacht van Elderen? En is er omtrent dezen Adriaan iets meer bekend, dan dat hij gehuwd was in de familie der Neukirchens, en op den Tinakker te Wichen woonde? Hij voerde de ruiten, zonder meer, dus niet gekwarteleerd met de Trazegnies.

J. ANSPACH.

Keper (chevron). Heeft de keper in wapens eene beteekenis? Natuurlijk in wapens uit de tijden toen de heraldie bloeide: want in de nieuwere en nieuwste heerscht meer fantasie dan wapenkunde. Dat dergelijke figuren, die dikwijls voorkomen, iets beteekenden, kan blijken uit de teekens die men in de wapens zette

om de zonen te onderscheiden. Zoo voerde de 1ste zoon den barensteel, de tweede een wassenaar (op den rug liggend maantje), de 3e eene ster, de 4e een eendje, de 5e eene schijf, de 6e een lelie.

Kan de keper misschien de waardigheid van *kerkpatroon* aanduiden? — Het wapen der gemeente Geldorp is drie harten van keel op een gouden veld. De harten zullen oorspronkelijk wel plompenbladeren geweest zijn, en het wapen van het geslacht Geldrop een roode keper in een gouden veld. Dat geslacht stamt waarschijnlijk van de kerkpatroons. Ik vond 1360 Philips Sire de Geldrop en te gelijker tijd Bernard en Jan van Geldrop. 1377 Jan heer van Geldrop en zijn zoon Philips en tevens heer Hendrik, persoon van Geldrop. In 1462 Philips de Horne, Sire de Geldrop en Hendrik en Seger van Geldrop, personen van Geldrop. In 1503 was Maximiliaan van Hornes heer van Geldrop, terwijl tevens genoemd wordt Godfried de Boundale Sire de Geldrop; trouwens in 1350 was een Godefroi de Boundale Sire de Geldrop; — het patronaat werd door Maximiliaan van Hornes gekocht.

Te Geldrop had men het kasteel — het huis dat nog bestaat, vernieuwd door den tegenwoordigen eigenaar Hoevenaer van Geldrop — maar ook aan den anderen kant van het dorp een kleinder gebouw, dat ik nog als een zeer vervallen steenen huisje, 't welk te midden van een gracht lag, gekend heb, maar dat sedert is afgebroken. Daar stel ik mij voor dat de kerkpatroon woonde. Het patronaat ging later over op de ridders van het duitsche huis, kommanderij Gemert, en ik heb nog oude lieden gekend, die zich herinnerden dat eens in 't jaar de pastoor van Geldrop in vol ridderkostuum de mis deed. Nu dunkt mij is de vraag: welk wapen voerde het geslacht Boundale? — was dat hetzelfde als dat van het geslacht van Geldrop? — of nam de tak van dat geslacht, 't welk eigenaar was der kerk, een bijzonder wapen aan?

Mij dunkt de vraag, wat een chevron beteekent, is — als ze te beantwoorden is, — slechts door dergelijke feiten op te lossen.

A. J. C. KREMER.

MENGELINGEN.

VRAGEN.

Roordama's horen. In Van Alphens Kerkelijk Handboek staat geschreven, dat een vroegere kerk te St. Nicolaasga een beschilderd glas had, voorstellende 't wapen van zekeren Roordama, met een witten horen en dit opschrift: »Dit is Roordama's blanke horen, die de onderaardsche hem geleverd hebben." Wie was die Roordama? En wat is de zin van die woorden? Zijn de onderaardsche = de voorvaderen?

E. LAURILLARD.

Cannenburg. Men leest in Navorscher XXX, 203, van Richmond Schwarze tot Cannenburg. Zeker, een Cannenburg in de Rijn-Palz of in Munsterland? Waar ergens? En wat weet men van dit Cannenburg?

J. ANSPACH.

GESCHIEDENIS.

Witte Corneliszoon de With. In het 2de Deel zijner Nal. op Wagenaar, bl. 104, maakt Van Wijn melding van een ongedrukt stuk, eigenhandig in 1662 geschreven door Walter Breeman van der Hagen en tot opschrift voerende: *Het Leeven en Bedryf van Witte Cornelisz. de With, Ridder, etc.* Dit Handschrift werd door Van Wijn aan Mr. J. C. de Jonge ten geschenke gegeven, en deze deelde er naar 't voorbeeld van Van Wijn onderscheidene bijzonderheden uit mede in zijne Levensbeschrijving van den zeeheld, voorkomende in Deel I van de door hem bezorgde *Verhandelingen en Onuitgegeven Stukken betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, bl. 139—214.

Tot de medegedeelde bijzonderheden behoort dat Witte Cornelisz. »den 29 Maart 1599 is geboren, een halff uyr buyten der Stede Briel, op den hogen Dyk, in 't Lant van Voorn," en dat zijne ouders waren *Cornelis Wittensze de With*, overleden in 1602, en *Neeltjen Andries*, overleden in 1624.

Deze ouders heb ik niet vermeld gevonden. Bij de raadpleging der in het Brielsche Archief aanwezige acten, registers, rekeningen en »bodtbouckenˮ, ontmoette ik wel personen met den naam *Cornelis*, wier vader *Witte* heette [1]), maar het vermelde echtpaar zag ik nergens genoemd.

---

[1]) In 't »Bodtbouck", beg. 1577, is op bl. 7 in eene aanteekening van 1577 sprake van een huis, gekocht door *Cornelis Witte z. Diener*. Op bl. 134 in een aant. van 1583 van een huis, dat »thoe te behooren plach Soete Jobs dr. wede. van *Cornelis Wittensze*." Op bl. 189 in een aant. van 1586 van een huis, verkocht door Jacob Jopse Beuijs en »genaest" door *Cornelis Wittesze*. Den 12 Mei 1593 hertrouwde Neeltje Rochus Beuijs, weduwe van *Cornelis Wittesze*, met Thomas Benedictus van Swanenburch. Volgens de Rek. van de St. Cathar. Kerk 1604—1605, werd den 3 Aug. 1605 begr. *Cornelis Wittense*. Blijkens eene Acte van transport i. d. 29 Apr. 1606 was er toen een *Cor-*

Wel vond ik de namen vermeld van drie vrouwen van onzen zeeheld, en wat ik vond betreffende de eerste vrouw van De With stemt niet overeen met hetgeen Mr. De Jonge uit het HS. van Van der Hagen heeft medegedeeld. In een noot op bl. 188 zegt Mr. De Jonge: »Zijne eerste huisvrouw was Anna de With, eene volle nicht van den Vice-admiraal." Ik vond deze vrouw niet *Anna de With* genoemd, maar *Maertge Witte* of *Witten dr.* Eene

---

nelis Wittesze te Dirksland. Eene Schuldbekentenis van 26 Jul. 1627 noemt *Cornelis Wittesze Palingh* baljuw van Natris. — Dat de naam *Witte* vroeger en later, in en buiten den Briel, niet vreemd was, kan ik staven met tal van voorbeelden. In 1426 was Witte Symonsze schepen te Br, Witte Kostijnsze in 1470, Matthijs Wittense, in 1433, 1443, 1450 en 1470, in 1471 en 1478 burgemr. Voor het graf van dezen burgemr werd de zerk, in den vorm van een kruis, gemaakt, die nog in de St. Cathar. kerk te Br. ligt; in de Reken. dier kerk van 1525—26 leest men: »Betaelt Arien Jacopsze van een glas vut te nemen ende weder te zetten in Matthijs Witte zs. capelle etc." — Jacob Wittez. de nayer, vermeld in de Rek. St Cath. kerk 1517—18 Witte Ariaensze in 1550 te Br. in 't Gerecht. Witte Dirricxse, verm. in 't Bodtbouck, beg. 1577, in aantt. van 1582, bl. 99, 100 en 103. Annetge Symons dr. wede. wijlen mr. Witte Cornelisze chirurgijn, vermeld in hetzelfde boek in een aant. van 1585 bl. 165, zie ook bl. 64. Jan Wittesze geh. met Maritje Claese dr., uit welk huw. Dignum, ged. 2 Jan. 1587; zie Jan Wittesze ook genoemd Bodtb. beg. 1577, bl. 132, 242, 312. Marijtge Witten, vermeld Bodtb. beg. 1577, in aantt. van 1589 en 1591, bl. 258 vso. en 313, Bodtb. beg. 1592, bl. 94 in een aant. van 1596, en Bodtb. beg. 1598, bl. 146. Stoffeltge Witten geh. met Cornelis Geleinsz., uit welk huw. Gelein, ged. 13 Oct 1596 en Cornelis ged. 13 Nov. 1598. Jacobmijntje Wittens geh. met Arent Claesz., uit welk huw. Martijntje, ged. 9 Apr. 1597. Den 1 Maart 1598 ged. Witte, zoon van Cornelis Fransse en Neeltje Hendricks; bij dien doop was get. Jaquemintge Witte. Neele Witte geh. met Jan Meesz., uit welk huw. Maddaleentje, ged. 4 Febr. 1600. Aernout Wittesz verm. in een acte van 3 Jan. 1605. Leentgen Witte wede. van Jan Claesse Vlamingh, verm. in een acte van 11 Jul. 1606. Laurens Wittensz. schout van Nijeulant, met 3 kinderen verm. in een acte van 5 Dec. 1608. Pouwels Wittesz. te Nieuwenhoorn, geh. met Neeltje Witte, uit welk huw. Witte Pouwelsz. verm. in acten van 18 Oct. 1625, 23 Nov. 1630, 26 Apr. 1632, 21 Maart en 20 Jun. 1633, 18 Mei 1637 en 14 Dec. 1646, en Bodtb. beg. 1660 bl. 109. Cornelis Cornelisze jonge Witte te Nieuwenhoorn, verm. in acten van 1 Nov. 1625 en 13 Aug. 1632. Jan Maerten Wittesz. te Heenvliet, verm. in een acte van 6 Apr. 1629. Witte Jobsz. en Job Wittesz. verm. in acten van 30 Dec. 1632 en 5 Maart 1648, zie ook Bodtb. beg. 1609, bl. 89, Bodtb. beg. 1641, bl 258 en 446. Lenaert Wittesz. Quacq, verm. in een acte van 19 Apr. 1633.

Procuratie van 10 April 1628 luidt: »Compareerde voor Schepenen der Stede vanden Brijele, hijer onder genomineert, Capiteijn Witte Cornelisze, gaende op de voijagie naer de West-Indien, poorter deser Stede, den welcken verclaerde te constitueren ende spetialijcken machtich te maecken, sulcx hij doet bij desen, d'eerbaere *Maertgen Witten dr., sijn Comparants huijsvrouwe*, omme vutten naem ende van wegen hem, constituant, te regeren ende administreren generalijcken alle de goederen, soo roerende als onroerende, hem constituant ende de voorn. sijnne huijsvrouwe samen toebehoorende..... ghevende mede hij, constituant, de voorn. sijnne huijsvrouwe irrevocable last ende speciael bevel, omme sijnne reederije ende visch schepen, daer hij, constituant, is in participerende, [1]) met behulp vanden persoon van mr. Jan van

---

Pleuntge Witten dr. gest. te Naters, in een acte van 19 Febr. 1635. Aren Cornelis Wittese te Goedereede, in een acte van 20 Jul. 1635. Stijne Witte, verm. in een aant. van 1640, bl. 378 van 't Bodtb. beg. 1624. Huijch Wittesze, in een acte van 29 Apr. 1643. Witte Jacobs te Helvoet, in een acte van 26 Nov. 1646. Witte Commersz., schout van N. Helvoet, geh. met Neeltje Cornelis dr., in acten van 15 Jul. 1647, 3 Mei 1649, 19 Mei 1653. Maertje Witte geh. met Gillis Huijgen, uit welk huw. 2 kinderen, ged. 10 Jun. 1663 en 23 Nov. 1667, zie Bodtb. beg. 1660, bl. 106. Melchior Wittense, baljuw van Dirksland, in acten van 14 April 1670 en 22 Jan 1671. Gooltje Witte, wede. van Willem Jansz. van Ketwegh, verm. Bodtb beg. 1660, in een aant. van 1668. Dirk Witte geh. met Jannetje Jans van der Linde, uit welk huw. Sara ged. 17 Oct. 1717, Jacob ged. 11 Aug. 1720 en Jan ged. 5 Sept. 1724. Aan deze opgave, die voor uitbreiding vatbaar is, voeg ik nog toe dat de Rek. St. Cath. kerk 1518—19 spreekt van »Cop Wits huysvr. van Oostvoerns sepulture", de Rek. 1606—1607 van de begrafenis op 14 Nov. 1606 van een kind van »Capt. Sigs Wits", en het Bodtb. beg. 1577, bl. 24 vso., in een aant. van 1578 van Neeltje Claes Wits.

[1]) Dat De With »in visch schepen" wel »participerende" was, is mij ook gebleken uit eene Schuldbekentenis van 18 Dec. 1635, aldus aanvangende: »Ick *Witte Cornelisze de With*, Commandeur, woonende binnen der Stede van den Brielle, bekenne ende verlijde... voor mij, mijnnen erven ende naecommelingen wel ende deuchdelijcken schuldich te wesen.... de somme van 1600 ponden, te XL grooten t' pont, hercomende over den coop ende leverantie vande gerechte eene helft in seeckeren houcker ofte visch boot etc." — In de Reken. van den burgemr.-thesaurier over 1636—37 vindt men: „Betaelt den Commandeur *de With* over coop van een halff kinnetgen visch, t' welcke met kennisse es vereert aen den commijs" Sixtuss. . . . . III £."

Dorsten,[1]) poorter deser Stede, sulcx te administreren ende te benefitieren, als hun, constituanten, oirbaer ende geraden duncken sal etc." Eene andere Procuratie, i. d. 14 Mei 1635, begint aldus: »Compareerde...... Capiteijn Witte Cornelisze de With, als vader ende voocht van zijn onmondich weeskint, geprocreert bij *Maertge Witte*, mede erffgenaem in de goederen van wijlen *Maertge Leenderts dr.* in den Nieuwenhoorn, sijnne overleden grootmoeder, ende verclaerde hij, comparant, te constitueren..... Pieter van Almonde, oudt burgemeester..... omme uijtten naem ende van weghen hem, constituant, inder voors. qualiteijt in zijnne absentie den boedel ende goederen vande voors. *Maertgen Leenderts dr.* te helpen administreren, redderen, etc."

Op het bericht dat *Anna de With* in 1631 overleed, heeft mr. De Jonge laten volgen: »Zijne tweede echtgenoote was *Hildegonda van Goch* genaamd, zijnde van aanzienlijken huize. Zij overleed in 1649, in den ouderdom van 36 jaren."

Deze mededeeling wordt bevestigd door eene aanteekening, in een Trouwregister voorkomende en vermeldende dat »Witte Cornelisse de Witte wedr. Commandeur vande groote visscherije van Z. Holl., wonende alhier" (te Brielle), te Rotterdam in den echt trad met *Hillegondt van Goch* j. d. wonende te Rotterdam, na den 9 Mei 1632 te Brielle ondertrouwd te zijn.

Als derde vrouw van Witte Cornelisz. de With, is door mr. De Jonge vermeld *Hester de Meester*, in 1654 overleden, en haren man elf minderjarige kinderen nalatende. Deze vrouw vond ik niet genoemd, wel de vierde, wier naam aan mr. De Jonge onbekend is gebleven (zie de noot op bl. 193). Volgens het Register, dat de namen behelst der in 1660 gedoopte kinderen, werd den 16 Maart van dat jaar een zoon gedoopt van mr. Wolter Breeman van der Hagen, en waren bij dien doop getuigen: Johan van Halen, Adr.

---

[1]) Deze man was schoolmeester en deed in 1620 te Br. den eed als poorter, zie Res. 27 Sept. 1620. In een Procuratie van 15 Apr. 1644 is sprake van »Johan van Dorsten oud-capt" van de Schutterij. Jan v. D. was geh. me Annetje Joostens, uit welk huw.: Joannes ged. 18 Nov. 1618, Joost ged. 26 Apr. 1620, Joannes ged. 5 Jun. 1621 en Joost ged. 14 Dec. 1622. — Den 19 Dec. 1657 werd begr. Lijsbeth van Dorsten.

Cleijburgh en *juffr. Catrina van Haestrecht* [1]), *wede. van zal. Heer Witte Corn. de With, in leven vice-admiraal.*"

Sprekende van het MS. van Van der Hagen, zegt Van Wijn op bl. 104: *Van der Hagen draagt het op aan „zyne Zuster, Maria de With, Huisvrouw van d'Heer Burgemeester Duijven", en zegt haar, onder anderen: »Ik heb 't leeven en bedryff van onzen Vader zaliger ged., so kort als doenlyk, willen by den anderen stellen," waar uit ik zou konnen gelooven, dat hy met ééne der Dogteren van De With.... zal gehuuwd geweest zyn.*

Wat Van Wijn verklaarde dat hij »zou konnen gelooven", is zeker. Mr. De Jonge noemde Van der Hagen te recht een schoonzoon van De With. Volgens de Brielsche Registers was *mr. Woltherus* (ook *Gualterus, Walter* en *Wouter* genoemd) *Breeman van der Hagen* gehuwd met *Cornelia de With,* [2]) en werden uit dit huwelijk de volgende kinderen geboren: *Witte*, ged. 9 Junij 1656, getuigen: Witte Cornelisse de With, vice-admiraal, mr. Abraham Bosvelt en Catrina Tisse; *Maria*, ged. 24 Febr. 1658, met den vice-admir. was getuige Neeltje Jacobs, vrouw van Jan van Halen; [3]) *Johan*, ged. 16 Maart 1660, zie de doopgett. hierboven;

[1]) In de Brielsche Trouwregisters staat, dat Anthonij yan Haestrecht, j. m. te Heenvliet, trouwde met Beatrix Dirriks j. d., na den 18 Jun. te Br. ondertr. te zijn, en dat hij in 1607 hertr. met Lijsbet Bastiaens j. d., wonende in Den Haag, na den 17 Mei van dat jaar te Br. ondertr. te zijn. Dat Anth. van H. schoolmeester was, blijkt o. a. uit de Rek. van den burgemr.-thes. 1595—96, fol. 21. Blijkens Bodtb beg. 1609 bl. 159 vso. was hij in 1616 gestorven met achterlating van kinderen. Het Bodtb. beg. 1577 maakt op bl. 153 in een aant. van 1584 gewag van Cornelis van Haestrecht. En 't Bodtb. beg. 1592, bl. 57, van mr. Jan van Haestrecht als verkooper van een huis in de „Cappoenstraete" aan Pieter Moens »stedehouder", den 21 Jun. 1595.

[2]) Van deze dochter wordt ook melding gemaakt in de Thes. Reken. 1636—37, die dezen post heeft: »Betaelt *Cornelia de Wit, weeskint van Witte Cornelisse de Wit,* vice-admirael, ouer een jaer interest van 2000 £ capitael etc...... 125 £." De Thes.Rek. 1637—38 heeft denzelfden post. In de Thes. Rek. 1651—52 leest men: „Betaelt *Witte Cornelisze de With* vice-admirael etc., over een jaer intressen van 2000 ponden capitael ..... 80 £."

[3]) In een Brielsch Trouwregister vindt men, dat Johan van Haelen, wedr. van Utrecht, met Cornelia Cleijdijck, j. d. van Den Briel, te Rotterdam, waar beiden woonden, trouwde, na te Br. den 12 Apr. 1643 ondertr. te zijn. Voorts vond ik dat Willem de Graaf j. m. te Oude Tonge trouwde met Hen-

Catharina, ged. 15 Mei 1661, gett. Catrina van Haestrecht wed^e^., Jacob Heijman en Johan van Halen; *Wouter*, ged. 12 Oct. 1662, gett.: Johan Duijven burgemr. en Lidia Hubrechts Breemans; [1]) *Adrianus*, ged. 20 Nov. 1663, gett.: Johan van Halen, mr. Constantinus l'Empereur d' Oppijck, Catharina de With [2]); *Cornelia*, ged. 30 Jan. 1665, gett.: Dr. Jacobus Sismus, [3]) juffr. Ida de With gerepresent. door Maria Cleijburgh, vrouw van Adriaen Cleijburgh; en *Jacob*, ged. 16 Mei 1666, gett.: Dr. J. Sismus, gerepresent. door Johan Iserman, juffr. Maria Ida de With, Maria Cleijdijck, Johanna Buijs en Constantina l'Empereur. Den 23 Maart 1660 werd een kind van dezen Van der Hagen begraven. Hij zelf stierf in 1669, zie Res. Vroedsch. 17 Sept. 1669. Den 19 Sept.

---

drika van Halen, na den 4 Nov. 1714 te Br. ondertr. te zijn. Uit dit huw.: Adamus ged. 20 Jul. 1721, Maria Richarda ged. 23 Jan. 1724, Maria Richarda ged. 9 Dec. 1725, Frederik ged. 22 Oct. 1719, Richarda Willemina ged. 25 Dec. 1727. W. de Graaff werd begr. den 11 Sept. 1742, H. van Halen wede. den 21 Febr. 1767.

[1]) Den 2 Sept. 1682 trouwde Marinus Breeman, wedr. te Sommelsdijk, met Gerbina van Ruijtenburgh, j. d. van Br., mede wonende te Sommelsd.

[2]) De Notulen van de vergadering des Kerkeraads der Herv. Gemeente te Brielle, gehouden 4 Nov. 1660, vermelden onder de personen die «met belijdenisse zijn aengekomen, Catarina de Wit, weduwe."

[3]) Den 30 Maart 1619 werd begr. een kind van mr. Jan Sismus (chirurgijn). — Den 20 Apr. 1626 getr. mr. Johan Sismus de jonge en Maertje Jacobs Verhouve, wede. van mr. Johan Schim. — Den 4 Oct. 1626 ondertr. en daarna te Haarlem getr. Cornelis Jansz. Sismus j. m. en Cornelia Meijners j. d. te Haarl. — Den 5 Jul. 1639 getr. Cornelis Couter j. m. en Cornelia Sismus j. d. Cornelis Leendertse Couter, den 23 Jun. 1643 hertr. met Cornelia Pottaels j. d., werd den 20 Oct. 1654 begr. — Den 9 Jul. 1640 getr. Maerten Arentse Pricman wedr. en Anna Sismus j. d., die in 1642 te Oostvoorne hertr. met Theophilus Rijckewaert wedr., na den 23 Febr. te Br. ondertr. te zijn. Zie over Theoph. R. hetgeen ik meldde in het Br. Archief, Gesch. en Letterk. Naoogst, bl. 101—104 en in de Bijdragen voor Vaderl. Gesch. van Dr. R. Fruin, N. R. D. X. bl. 25. De genoemde Prikman tr. den 16 Mei 1623 met Annetje Deumis j. d., die den 23 Apr. 1626 te gelijk met haar kind begr. werd. M. Pr. hertr. den 9 Febr. 1627 met Heiltje Adriaens j. d. en den 13 Nov. 1629 met Digna Maertens j. d. — Den 13 Dec. 1644 getr. Johannes Iserman j. m. te Abbenbroek en Margareta Sismus j. d. — Fol. 20 vso. van het Kohier van den 200sten Penn., door de Staten voor 1669 geconsent., is sprake van Magdalena Sismus.

1661 werd hij gekozen tot vroedschap, den 1 Oct. 1661, 1663 en 1668 tot schepen, den 1 Oct. 1664 tot oud-schepen, den 1 Oct. 1667 tot burgemeester, en den 1 Oct. 1665 tot schout. Na hem maakte mr. Cornelis Breeman van der Hagen deel uit van de stedelijke Regeering te Brielle [1]).

In het MS. van Van der Hagen las Van Wijn (zie bl. 105 a. w), dat De With bij drie vrouwen zeven kinderen had, *Cornelia, Maria, Catharina, Ida, Anna, Adriana, Jacoba.* Twee dezer dochters worden in bovenstaande opgave van doopgetuigen genoemd. Volgens haar fungeerde den 16 Mei 1666 als doopgetuige juffr. *Maria Ida de With.* Men zal hier aan een schrijffout hebben te denken. Volgens de mededeeling van Van Wijn kende Van der Hagen geen *Maria Ida*, wel een *Maria* én een *Ida.* De laatste was gehuwd met Ds. *Petrus Texelius.* In het Register der in 1715 te Br. begraven personen staat, dat op den 15 Sept. 1715 begraven werd *Ida de With*, vrouw van *Ds. Texelius.* Deze predikant kwam van Schipluiden in 1680 te Brielle, zie Ress. Vroedsch. 10 Apr. en 11 Nov. 1680. Kort vóór zijn vrouw, den 24 Maart 1715, werd hij in de St. Catharina kerk te Brielle begraven. Theodorus Texelius, proponent, werd in 1709 te Ooltgensplaat predikant en verkreeg den 21 Maart 1730 zijn emeritaat.

Anna de With heb ik vermeld gevonden in de Thesaurie-Rekening 1681—82, waarin men leest: »Betaelt juffr. Anna de With een jaar interest van 1200 £ versch. den 1 Meij . . . . . 48 £."

Zoowel vroeger als later droegen onderscheiden personen te Brielle den naam van *De With* of *De Wit.* [2]) Ook leden van de

[1]) Mr. Cornelis Br. v. d. Hagen was van 9 Mei 1683 tot 3 Jan. 1715 vroedschap. Tot schepen gekozen den 1 Oct. 1683, 1686, 1688, 1697, 1704, 1707, 1709 en 1712. Tot oud-schepen den 1 Oct. 1684, 1689, 1705, 1710 en 1713. Tot raad den 1 Oct. 1685 en 1703. Tot burgemr. den 1 Oct. 1687 en 1697. In Aug 1684 getr. met Jaquemina Vethuijsen j. d. te Rotterdam. Uit dit huw.: Waltherus ged. 8 Jul. 1685, gett. Hendrik Gevers en Maria van der Hagen; Pieter ged. 28 Maart 1690, gett. Adriaen en Josina Vethuijsen. Twee kinderen werden begr., één den 18 Jul. 1685 en één den 5 Mei 1690. De vader begr. den 18 Mei 1719.

[2]) Joost van Overwal getr. met Martijntje de Wit, kinderen: Lijsbeth ged. 6 Dec. 1592, Daniel ged. 26 Jan. 1595. — In 't Bodtb. beg. 1592 is op bl. 61 in een aant. van 1595 sprake van Jan Jansze de Wit »constabel", en op

Stedelijke Regeering hadden dien naam. Ik heb geen grond om van één hunner te zeggen dat hij onzen zeeheld in den bloede bestond.

---

bl. 85 in een aant. van 1596 van Pieter Jansz. de Wit. — Leendert (of Lenaert) Jansz. de With, den 10 Sept. 1618 gekozen tot vroedsch, den 1 Oct. 1619 tot schepen, den 1 Oct. 1621 tot raad, gestorven in 1622, zie Res. 29 Jan. 1622. Zijn vrouw was Claertgen Jacobs dr., zie Bodtb. beg. 1 Oct. 1616, bl. 145 vso. — Den 21 Apr. 1620 getr. Jan Lenaertsze de With, j. m. en Maritge (of Maertge) Joris dr. j. d. Uit dit huw.: Lenart ged. 13 Dec. 1622. Twee kinderen van hem staan als begraven vermeld, één op den 31 Dec. 1621 en één op den 10 Maart 1626. In 1630 was hij gestorven. Zijn weduwe hertr. den 5 Oct. 1632 met Pieter van den Berge j. m. Zijn jongste broeder was blijkens eene acte van 17 Jun. 1625 Cornelis Lenertse de With. Een andere br. was Claes Leendertsze de W., die als j. m. te Rotterd. tr. met Annetjen Arents j. d. ald., na den 24 Oct. 1621 te Br. ondertr. te zijn. Den 24 Aug. 1622 werd Annetjen te Br. begr. en den 17 Jan. 1623 hertr. Claes met Wijben Pieters j. d. In een acte van 16 Febr. 1626 wordt hij genoemd een schoonzoon van Huibrecht Verbeecq, vroedsch. te Br. Volgens een acte van 19 Mei 1627 woonde Claes Leendertsze de W. toen te Schiedam. — Den 22 Febr. 1622 getr. Pieter Lenerdse wedr. en Maritje de Wits wede. van Jan Lenardse Couwenhoven. — Den 10 Oct. 1627 te Br. ondertr. en daarna te Zierikzee getr. mr. Pieter de Witt »licentiaet in beijde rechten, heere in Burght", te Zierikzee en Cecilia van Berensteijn wede. van Cornelis Briel, raad, rentmr. generaal en oud-burgemr. In een acte van 14 Mei 1635 wordt gesproken van land, toebehoorende aan »Cecilia de Wit van Beresteijn ofte desselffs voorkinderen, geprocr. bij den heer C. Brijel zal." Eén dier voorkinderen was Cornelis, ged. 29 Dec. 1619, getuigen: Gijsbrecht van Berensteijn en Aeltjen Welhouck. — Jean de Wit en Lijntje Aelbrechts wede. ondertr. 5 Apr. 1636. — Van Claesgen de W. wede van Jan Arien Willeboortse van Nieuwenhuijs, spreekt een acte van 30 Aug. 1636. — Den 12 Jul. 1650 getr. Pieter Labaer wedr. en Leentje Cornelis wede. van Jan de W. — Dec. 1643 ondertr. Clement de W. j. m. van Leiden en Lijsb. Dircs j. d. te Rotterd., getr. te Bergen-op-Zoom. — Op bl. 539 van 't Bodtb. beg. 1641 in een aant. van 1654 is sprake van Willem Pietersze de W. — Uit het huw. van Pieter de With en Maritge (Maertge) Jans, Willem ged. 12 Maart 1647, en een ongen. kind, ged. 21 Nov. 1654. — Den 10 Mei 1648 ondertr. en daarna te Rotterd. getr. Leendert Jansz. de W. j. m. en Catharina van Koukelbergh (Couckelenburch) j. d. van Rotterd. Uit dit huw: Helena, ged. 29 Apr. 1654 (get. Soetje Jans de With). Den 21 Aug. 1654 begr. een kind van de wede. van Leend Jansz. de W. De wede. den 30 Aug. 1665 ondertr. met Cornelis Doncker wedr. — Den 31 Jan. 1651 getr. Arent Jansz. Kopper wedr. en Soetje de W. wede. van Ds. Esajas de Court. — Den 28 Mei 1651 ondertr. Jacob Willemsz. van Hulst j. m. en

Naar alle waarschijnlijkheid heeft Witte Corneliszoon de With, toen hij te Brielle poorter was, in een huis gewoond, dat »aende

---

Neeltje Teunis wede. van Willem de W. — In een acte van 5 Dec. 1651 verm. Michiel Willemse de W., ondertr. met Marijtje Christiaens te Schiedam. — Uit het huw. van Johan van Beaumont, Commandeur te Brielle, en Maria de Witte: Brielanus, ged. 28 Oct. 1654, getuige mevr. Emmerentiana de Regniere, »wede. van d' heer de Withte griffier van t' hoff van Holl." — Te Br. den 10 Jun. 1657 ondertr. en daarna te Helvoet getr. Jan Jansz. de W. j. m. en Maertgen Joppen wede. — Den 3 Oct. 1651 ged. Daniel z. van Jan de W. en Neeltje Pieters. — Den 2 Mei 1666 ondertr. en te Oostvoorne getr. Jacob Jansz. van Nes j. m. te Oostv. en Pieternella de W. j. d. — Den 16 Oct. 1667 ondertr. Willem Willemse de With j. m. en Ariaentje Gerrits j. d. Den 21 Apr. 1669 ondertr. W. de W. wedr. en Lijsb. Pieters j. d. Den 12 Mei 1673 W. de W. wedr. getr. met Emmetje Cornelis j. d. Den 20 Jan. 1688 hertr. met Swaantje Joris wede. Den 16 Sept. 1691 ondertr. en te Rotterd. hertr. met Betje van der Helling j. d. Deze Betje den 30 Jan. 1704 hertr. met Jan Simonsz. de Milde wedr. — Eene acte van 29 Maart 1673 spreekt van Joost Jansz. de Wit, soldaat, geblesseerd op 't oorlogschip van den »capt. Jan van Nes, alias den Ouden Loer", in een gevecht op 24 Maart 1672, toen zij »slaags raacten jegens eenige Eijngelse oorlogschepen, die haar ende haar bijhebbende Straatse coopvaarders in 't herwaarts keeren quamen te attaqueren, in welk gevegt haerl. schip inden gronde geschoten is." — Den 4 Oct. 1682 ged. Margarita, d. van Jan Barentse Klein en Lena Wilms de W., get. Pieter Wilms de W. — Den 19 Maart 1686 getr. Daniel de W. wedr. en Neeltje Hendriks wede. — Den 24 Maart 1686 ged. Willem z. van Pieter de W. en Maria Prevele. — Den 5 Sept. 1690 ged. Catharina d. van Arien Florisz. de W. en Marietje Leenderts. — Den 18 Nov. 1698 getr. Willem Ariensz. de With. j. m. en Annetje Ariens van der Poel j. d., uit welk huw.: Arien ged. 17 Jan. 1700, Andries ged. 18 Oct. 1705. — Den 13 Febr. 1705 getr. Cornelis Poortermans j. m. en Catharina de With j. d, uit welk huw.: Huibrecht ged. 10 Maart 1706, gett. Pieter Poorterm. en Francina Piccardus — Den 4 Apr. 1713 getr. Leendert de With j. m. geb. te Schiedam, en Laurentia van den Bergh j. d. Uit dit huw. Jan, ged. 25 Sept. 1714, get. Magdalena de With. Leend. de W. den 1 Oct. 1726 te Br. gekozen tot raad. Zijn vrouw begr. 16 Oct. 1754. — Den 19 Febr. 1715 getr. François Steijaert j. m. en Helena de With j. d., die als weduwe den 29 Aug. 1753 begr. werd. — Den 17 Jul. 1719 getr. Jan Meijster j. m. en Maria de With j. d, geb. te Schiedam. Deze Maria de W. den 28 Mei 1720 hertr. met Gerard van Eijsden wedr. geb. te Dordr. — Den 9 Jan. 1724 ondertr. en te Rotterd. getr. Willem van Beest wedr. en Barbara Jans de With j. d., geb. te Rotterd. Uit dit huw.: Willem ged. 20 Apr. 1732. — Den 1 Oct. 1741 te Br. gekozen tot raad Dr. Jan de Witt, begr. 15 Febr. 1742. — Den 27 April 1746 getr. Joh.

noortsijde vant Maerlandt" stond. In het »Bodtbouck", begonnen 22 April 1624, bl. 80, leest men:

»Alsulcken huijs ende erve, met een rente van 12 guldens 10 stuijvers tsiaers uijtgaende, te lossen den penningh 16, ende voorts in aller manieren ende met alsulcke servituijten ende vrijheden als Annetgen Jacobs dr., in haer leven weduwe van Jacob Cornelisze Cleijdijck, geweest sijnde Schout van Oostvoorn, daer bij coop is aengecomen, ende gelijck sij tselve in haer leven heeft beseten ende gepossideert, staende ende leggende aende *noortsijde vant Maerlandt.*

Den 13 April 1627. Cooper: *Capt. Witte Cornelisze.*"

Volgens bl. 162 van hetzelfde boek kocht hij in Sept. 1630 van Heijndric Jansze Snaes ook een »boomgaert, gelegen ouer de hauen opt Slachvelt" Op bl. 375 vso. en 386 staat opgeteekend, dat hij in Junij 1640 dien boomgaard weer verkocht aan Johan van Aelmonde, en den 15 Dec. 1640 het huis op het »Maerlandt" aan Willem Potael.

Dat hij uit Den Briel naar Rotterdam verhuisde, blijkt uit de »Reeckeninge van Burgg. ende Regg. der Stede vanden Briele, vanden ontfanck ter saecke vanden 200sten penninck, bij de Staten

Konigh, wedr. van Annetje de W. geb. te Schiedam, en Susanna Vermeer j. d. — Den 31 Jan. 1751 getr. D. Knop wedr. en Susanna de W., wede. van Jan Roekelt. — Den 5 Apr. 1756 begr. Jacoba de Witt, den 29 Dec. 1756 Magdalena de W. — Mr. Adriaen Mattheus de Wit, geb. te Delfshaven, werd den 13 Aug. 1774 poorter te Br., gek. tot schepen den 1 Oct. 1776, 1778, 1781, 1783, 1786, 1791, tot oud-schepen den 1 Oct. 1784 en 1792, tot raad 1 Oct. 1793, tot vroedsch. 15 Maart 1779, tot burgemr. 1 Oct. 1785, 1791 en 1794. In 1795 ontslagen als vroedsch. en in 1805 overl. — Den 14 Jul. 1784 ged. Cornelis, z. van Cornelis de Gruijter en Leentje de W. — Den 28 Oct. 1787 ged. Willem Frederik Charles, z. van mr. Charles Christoffel Brender á Brandis en Adriana Cornelia de With. — Den 7 Febr. 1792 getr. Johan Adriaan de With j. m. te Voorschoten, en Johanna Moxalla Elizabeth Oldenbarnevelt, g n. Tulling j. d. — Den 9 Febr. 1801 geb. Gerardus Fredrikus, z. van Gerardus Fr. de W. en Grietje Landleeven.

[1]) Zie over dit huis ook Bodtb. beg. 1641, bl. 536.

[2]) In het Kohier van den 200sten Penn. over de Stad van den Br., voor 1673 geconsent., staat fol. 13: De erffgenamen van Capt. de With. op 23334 £ capitael etc."

geconsenteert in 1643", waarin men op bl. 33 opgeteekend vindt:

»Capiteijn Witte Cornelisze de With es woonachtich tot Rotterdam, ende aldaer overgeschreven etc."

In een noot op bl. 147 a. w. zegt mr. De Jonge, dat De With in 1635 en 1636, terwijl hij den zeedienst verlaten had, het *Schepensambt* in Den Briel bekleedde. Dit stemt overeen met de in de Bijlage IV opgenomen Ἀνακεφαλαίωσις ofte Recapitulatie van *Wittes* leven, uit het HS. van Van der Hagen, waarin geschreven staat, dat De With van 1 Oct. 1635 »tot den lesten Sept. 1636" schepen te Brielle was. De opgave is echter onjuist. De With was te Br. schepen van 1 Oct 1636 tot ult°. Sept 1637.

Tot de personen, die in de vergadering, door den kerkeraad der Herv. Gemeente te Br. gehouden den 4 Jul. 1630, »met belijdenisse werden toegelaten ten avontmael", behoorde »Capiteijn Witte Cornelisse de With." Volgens Van der Hagen was hij in 1610 te Nieuwenhoorn gedoopt door Ds. Leuwius. [1]) Toen er in 1636 drie diakenen voor de Brielsche Gemeente verkozen moesten worden, werd Witte Cornelisze de With door den kerkeraad » op het dobbel getal gestelt", maar hij werd niet gekozen. De broeders der Gemeente brachten hunne briefjes bij den kerkeraad in, en het bleek dat Aryen Gijsbrechtse, Cornelis de Jong en Cornelis Buijs de meeste stemmen hadden. In 1637 werd hij door den kerkeraad met goed gevolg »op het dobbel getal gestelt." Den 4 Oct. werden »door de meeste stemmen der broederen vercoren tot diaconen Abram van Bramen, Paulus van de Polder ende *Witte Cornelisse de Wit.*"

De betrekking kon hij echter niet bekleeden. In de Notulen des kerkeraads van 27 Oct. 1637 leest men: »Is voorgeslagen, also Witte Corn. de Wit is vercoren tot het vys ammiraelschap van

---

[1]) Ds. Leoninus Leo a Coolwijk, in 1604 te Nieuwenhoorn gekomen, en vandaar naar Nijmegen vertrokken. In 1635 werden te Brielle tot het avondmaal toegelaten Cornelia van Maerlant wed^{e}. van Leoninus Leo en Anna de Leeuw van Coolwijck, met attestatie van Delft gekomen. Zie Notulen van 28 Jun. 1635. Volgens de Notulen van 1 Mei 1636, werden te Br. tot het avondm. toegelaten »met belijdenisse" Amilia de Leeu j. d. en Ermgaert de Leeu j. d. De laatste kwam in 1650 te Br. met attestatie van Goedereede.

Hollandt, of het niet geraden en ware ijmandt in sijn plaets te surrogeeren. De vergadering verstaet, so Witte Corn. excipieert, dat hij sijnen dienst niet en sal konnen waernemen, dat een van de dry afgaende broederen diaconen in sijn plaets voor een jaer sal dienen."

In de Notulen der vergadering van den Ouden en Nieuwen Kerkeraad, gehouden 15 Nov. 1637, staat: »Witte Cornelisz. de Witte, onlancx bevesticht sijnde in het diaconampt, doch daer op gevolgt sijnde, dat sijne E. voorsien is geworden van sijne Hoocheijt, den Prince van Orangien, met het Vice Admiraelschap van Hollant, sulcx dat hij tot den dienst van dese kercke niet sal connen tegenwoordich sijn, versoeckt dat de Kerckenraet gelieve een ander diacon in zijn plaetse te substitueeren: is volgens provisioneele resolutie van den 27 Octob. hem sijn versoeck geaccordeert ende in sijn plaetse uijt de drije afgegaene diaconen met de meeste stemmen vercooren, om voor dit loopende jaer te dienen, Pieter van den Berge, mits dat hij ten eijnde van sijnen dienst drije jaeren sal verschoont werden."

De Brielsche Vroedschap nam den 3 Aug. 1651 deze resolutie: »Belangende de concept-instructie nopende de directie vande meer genoemde XXXV schepen, werden de gedeputeerdens insgelijcx gelast, omme henluijden bij gevolge vande andere leden (der Staten van Holland) daermede te conformeren, gelijck mede de voors. gedeputeerdens werden gelast, omme den vice-admirael *de With* in sijn versouck van amploy behulpich te sijn, ende desselffs persoon daertoe te helpen vorderen ende recommanderen."

Dat De With niet onbemiddeld stierf, blijkt uit het Kohier van den 200sten Penning, door de Staten geconsenteerd voor 1669, waarin men fol. 6 vso. leest:

»Mr. Walter Breeman van der Hagen voor sijn Capitael 17000 £ ende voor de erffenisse van sijn huijsvrouwen vader 7650 £ etc."

H. DE JAGER.

Eenige luthersche predikanten. (XXX, bl. 231). Volgens eene naamlijst der regering van Curaçao van 1786 was aldaar predikant van de luth. gem. Johan Georg Phfijffer. Achter zijn naam staat 1780: denkelijk zal dit het jaar van zijne aanstelling zijn.

Zutfen. J. D. WAGNER.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Grafzerken te Terheiden. Hier rust den manhaften Gerardt Smidt, sergeant major en commandeur opt fort ter Heijden, sterft den 26 julij 1668 oudt 88 jaeren.

Hieronder manswapen: Gevierend. 1 en 4: drie vogels; 2. drie hoefijzers; 3. een rad, verticaal bevestigd aan een geplanten paal. Op 't rad ligt een naakt man vastgebonden. Helm: half aanz. met wrong. Helmt. een arm met zwaard.

Patriae vixit requiescat in pace.

Ged. te Breda 30 nov. 1639 Sophia, dochter van den ontv. Staes. Getuigen: de commandeur Smits en Ana. Staes. Is hij Gerardt voornoemd?

———

Bovenaan 't wapen, vertoonende een aanz. ossenkop Helm, aanz. met wrong. Helmt. een ossenkop tusschen een ant. vlugt.

Hier leijt begraven Mathijs Dingman Matthijsen out Lxiij jaeren, hij sterf den derden Meert in 't jaer xvj^c.xxxv, ende Dingman Matthijsen, sijnen soon out Lxvi jaeren, starf den xvii meert anno MDCLxxxi, Theodora Swaen sijne huijsvrou sterft den 6 januarij 1690, out 71 jaren, Anthoni Dingmans haren soon sterft den 1 meert 1718, out 68 jaren.

Mathijs Dingmans sijn broeder sterft den 7 mert 1718, out 76 jaren.

Johan D. M. sterft d. 6 augu. 1727.

Bidt voor de Sielen.

Beide grafschriften zijn in de thans aan de R. C. gemeente behoorende, met veel pracht gerestaureerde kerk. Bij die restauratie, nog niet geheel voleindigd, zijn een paar grafzerken verdwenen. Stellig weet ik, dat toen de grafkelder der familie Sweers, waarvan nu alle spoor is verdwenen, geopend is geworden.

Doopregisters enz., bestaan slechts van 1 aug. 1749 af. De vroegere zijn met de pastorie verbrand.

BACKER VAN LEUVEN.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Waar heeft de dichter Gerbrand Adriaansz. Brederode gewoond?

I.

Sedert ruim twintig jaren heeft de meening zich gevestigd, dat het huis, waar de dichter Gerbrand Adriaansz. Brederode gewoond heeft, te vinden is op den hoek van de Warmoesstraat en de Sint-Jansstraat. Voor die meening ken ik geen oudere noch andere bron dan Dr. Jan ten Brink, *Gerbrand Adriaensen Brederoo*, van welke »historisch-aesthetische studie" in 1871 eene »nieuwe uitgaaf" verschenen is.

In 1873 deelde de heer J. A. Alberdingk Thijm in den *Ned. Spectator*, bl. 60, zijne ontdekking mede, dat de vader van Gerbrand een schoenmaker is geweest. Hij had dit gelezen in het begrafenisboek der Nieuwe Kerk, waar aangeteekend staat, dat op den 13 Augustus 1592 »Adriaen Cornelisz. schoenmaker in brerooden" een kind ter aarde besteld heeft. Bij deze mededeeling was 't echter alleen 's mans beroep, waar de aandacht op werd gevestigd. Ook de heer A. Th. bleef in de meening, dat »het konterfeitsel van den Vliesridder Hendrick van Brederode uitstak op den hoek van de Warmoesstraat en de Sint-Jansstraat.

Ik heb het begrafenisboek der Nieuwe Kerk opgeslagen en de mededeeling van den heer A. Th. juist bevonden. — Niet omdat ik twijfelde aan zijne naauwkeurigheid; neen, het was een andere twijfel, die mij daartoe dreef. Ik wilde zien, dat het werkelijk het boek der *Nieuwe* Kerk was, waar dat in te lezen stond, eer ik voedsel gaf aan de twijfeling, die bij 't eerste lezen der mededeeling in mij oprees. Vergissing toch is altijd mogelijk. Maar neen, het staat er. In de Nieuwe Kerk heeft de schoenmaker, die »in Brederode" woonde, en de vader van onzen dichter was, een

kind begraven. Zou die man toen wel gewoond hebben in de Warmoesstraat? aan de Oude Zijde?

De woning van iemand, die zijn kind in de Nieuwe Kerk begraaft, is met de meeste waarschijnlijkheid te zoeken aan de Nieuwe Zijde. De regel was, dat ieder zijne dooden ter aarde bestellen moest aan de Zijde, waar hij woonde, en die regel is begrijpelijk: de begrafenisgelden behoorden tot de inkomsten der kerk, en de eene mogt die niet aan de andere onttrekken. Wie, om bijzondere reden, de Kerk der Zijde, waar hij woonde, wilde voorbijgaan, moest eerst haar regt voldoen.

Wil men een bewijs van dien regel? — Ik zoek het uit den tijd ongeveer, waarvan wij spreken, en vind er een in het *Resolutieboek der Vroedschap*, N° 4, f°. 9, — dat, in 't voorbijgaan opgemerkt, tevens bewijst, dat de Geuzen-regeering van 1578 zoo heel onverdraagzaam niet was, als zij wel eens uitgemaakt is. Op den 14 Julij 1578, werd op 't verzoek van eenigen, natuurlijk Roomschen, die verlangden hunne dooden nog in de kloosters te mogen begraven, besloten dat hun dit toegestaan zou worden, onder voorwaarde, dat zij aan de kerkmeesters der Zijde, waar zij woonden, het regt betaalden, dat er toe stond.

Het is dus wel niet geheel zeker, maar toch waarschijnlijk, dat het huis, genaamd Brederode, waar Gerbrands vader in 1592 in woonde, gestaan heeft, niet in de Warmoesstraat, maar ergens aan de Nieuwe Zijde.

II.

Eer wij verder gaan, moeten wij onderzoeken, op welke gronden de meening van den heer Ten Brink berust, aangaande de woning op den hoek der Warmoesstraat en Sint-Jansstraat. Wij slaan daartoe in de »Nieuwe uitgaaf" bladzijde 59 op, en vinden vier punten, die wij overwegen moeten.

1°. Lezen wij, dat Hendrik, heer van Brederode, in Februarij 1567 zijnen intrek genomen heeft bij Cornelis Loefsz., en dat de woning van dezen gestaan heeft in de Warmoesstraat bij de Sint-Jansstraat. Maar eenige regels lager veranderde de heer T. B. dit in het hoekhuis der Sint-Jansstraat, zonder dat het blijkt waarom.

Het huis, waar Hendrik van Brederode zijn verblijf gehouden heeft, stond niet, waar het hier geplaatst wordt. Wel wordt in de *Sententiën van Alva*, bl. 43, gezegd, dat Cornelis Loefsz. den Heer van Brederode »a logé en sa maison", maar dat huis wordt er niet bij aangewezen, en die woorden bewijzen ook niet, dat die Heer zijn voortdurend verblijf ten huize van gezegden Cornelis gehouden heeft.

Waar Hendrik van Brederode gelogeerd heeft, zegt een tijdgenoot ons zeer duidelijk. Het is Hendrik van Biesten, wiens Aanteekeningen men vindt in de Dietsche Warande, VII D. Op bladzijde 545 verhaalt hij, dat de Geuzen scherpe wacht hielden »voor mijn heer van Brederode loesement Engelenburch, daer hij t'huys lach." — Van Cornelis Loefsz. spreekt hij niet, en wijst ook de plaats niet aan, waar Engelenburg stond, — natuurlijk omdat dit huis genoeg bekend was. Maar wij leeren dit elders. Er had vroeger een boekdrukker in gewoond, en Le Long bezat nog een exemplaar van een boekje, daar gedrukt, met dit adres: »Gheprent tot Amstelredam, aen die Oude Zijde, in die Kercstraet bij die Papenbrugghe. Bi my Doen Pieterssoen. In Enghelenburch." *Reformatie van Amsterdam*, bl. 464.

Men moet zich hierbij herinneren, dat het gedeelte der Warmoesstraat, waar wij van spreken, in de 16de eeuw de Oudezijds-Kerkstraat genoemd werd. Het huis Engelenburg, waar Hendrik van Brederode gelogeerd heeft, stond dus niet aan de oostzijde der Warmoesstraat bij de Sint-Jansstraat, maar aan de westzijde bij de Papenbrug. Dat Cornelis Loefsz. eigenaar van dit huis was, is mogelijk, maar het blijkt niet. Wel blijkt uit een brief van 1562, *Rentebrieven*, II D. f°. 192 v°. en 193, dat Cornelis Loefsz. een huis bezat in de Oudezijds-kerkstraat, maar niet welk. Zoo dit Engelenburg geweest ware, zou men het wel genoemd hebben, zoowel als ik andere huizen in denzelfden bundel Rentebrieven bij hun naam genoemd vind, bij voorbeeld: f°. 77 »een huys ende erve, staende in de Warmoesstraet, genoemt *de drie roosen*"; f°. 155 v°. en 156 »een huys ende erve, staende an de Plaetse deser stede, genoempt *het Poertgen*"; f°. 158 »een huys ende erve, genaempt *de beer*, staende in de Calverstraet", en nog een aantal andere. Als nu dat huis van Cornelis Loefsz. Engelenburg geweest ware, zou 't ook wel genoemd zijn.

In ieder geval is het zeker, dat Hendrik van Brederode niet gelogeerd was, waar de heeren Alberdingk Thijm en Ten Brink zijn »konterfeitsel" willen laten uithangen. En even zeker is 't, dat het logement van den Vliesridder niets te maken heeft met de woning van den schoenmaker »in Brederode".

2°. Lezen wij op gezegde bladzijde 59, dat — vermits Cornelis Loefsz. bij Alvaas komst balling werd, en de huizen der ballingen van Regeeringswege verhuurd werden, — de mogelijkheid ontstaat, dat de ouders van Gerbrand in het huis van Cornelis Loefsz. zijn gevestigd geweest.

Neen, die mogelijkheid bestaat niet. Zij, die later de ouders van Gerbrand zijn geworden, hadden tijdens de Spaansche heerschappij te Amsterdam nog geen huishouden, want zij waren nog geen echtgenooten. Zij zijn eerst in 1581 getrouwd, toen de ballingen al lang terug en in 't bezit van hunne eigendommen hersteld waren.

Uit het Kerk-inteekeningboek is mij gebleken, dat »Arian Cornelisz. ende Marry Gerbrants" op den 14 October 1581 zijn gecompareerd voor Commissarissen; hij vergezeld door zijnen vader, Cornelis Adriansz., zij door haren broeder Cornelis Gerbrantsz., omdat zij geen ouders meer had. Woonplaats en ouderdom zijn er niet bij vermeld. En in het Trouwboek der Nieuwe Kerk heb ik gezien, dat zij op den laatsten October getrouwd zijn.

Het gaat dus niet aan, te veronderstellen, dat zij reeds in het tijdvak tusschen 1567 en 1578 eene woning gehuurd en een huishouden opgezet zouden hebben.

3°. Lezen wij t. a. p. dat in het jaar 1612 in de Warmoesstraat 230 uithangborden werden waargenomen, en daaronder ligt één met het borstbeeld van Hendrik van Brederode prijken kon, inzonderheid aan het huis, waar hij eenmaal gelogeerd was.

Dat kon ligt wel, maar even ligt niet het geval zijn. Zeker echter zou dan dat borstbeeld niet op den hoek der Sint-Jansstraat uitgehangen hebben.

Maar 't is hier eigenlijk om geen borstbeeld te doen. Dat »konterfeitsel" is slechts een fictie. Wat wij zoeken is het huis, dat

genaamd was »Brederode", en met zekerheid kan ik zeggen, dat dit huis niet in de Warmoesstraat, maar in een andere straat gestaan heeft, en toevallig ook geen hoekhuis was. Overigens mag ik niet nalaten den lezer opmerkzaam te maken, dat bij die 230 uithangborden een vergissing is ingeslopen. Melchior Fokkens, wien de heer T. B. aanhaalt, zegt niet, dat hij in 1612 zooveel uithangborden in de Warmoesstraat geteld heeft, maar vijftig jaren later.

4°. Eindelijk lezen wij op dezelfde bladzijde 59 ook, dat de naamteekening »in Brederode" beteekent, »dat onze Dichter in een huis, waar des Heeren van Brederode's borstbeeld uithing, woonde.

Neen, dat is zoo zeker niet. Er zou even goed iets anders, bij voorbeeld het kasteel van Brederode hebben kunnen uithangen. Ik vond in het begrafenisboek van het Kartuizerskerkhof, dat daar op den 29sten Julij 1708 begraven is Jan Breedero van de Anjeliersgracht. Dáár stond het kasteel »van Breeroo" in den gevel, en het staat er nog, — thans in de Westerstraat namelijk, welke straat de herschepping der Anjeliersgracht is. De steen is oud, zeker uit de 17de eeuw, mogelijk zoo oud als de Anjeliersgracht zelve was.

Er is dan ook geen enkele reden om vast te stellen, dat bij den schoenmaker »in Brederode" een borstbeeld moet uitgehangen hebben. Integendeel kon een huis een naam dragen en er tevens een bord uithangen, waar heel iets anders op geschilderd was, dat niets met dien naam te maken had. En ik kan er bijvoegen, dat dit met het huis, genaamd Brederode, te Amsterdam, waar de schoenmaker en zijn zoon de dichter in gewoond hebben, werkelijk ook het geval is geweest; maar in latere dagen, lang na den tijd van Gerbrand. Er heeft, terwijl 't nog »Bredero" genoemd werd, »'t Notebome Kabinet" uitgehangen.

Mijn slotsom is, dat er voor de meening, dat de woning van Gerbrand en zijne ouders het hoekhuis der Warmoes- en Sint-Jansstraten geweest is, geen enkele grond bestaat, en dat wij die meening vrij mogen laten varen.

III.

Om te ontdekken waar Gerbrand gewoond heeft, ben ik begonnen de begrafenisboeken na te zien, omdat daar dikwijls (niet altijd)

de woonplaats bij aangeteekend werd. Dit zoeken bleef echter vruchteloos. Ik heb de boeken van de Oude Kerk, de Nieuwe Kerk, de Zuiderkerk, de Oudezijds-kapel en het Kartuizerskerkhof nagezien (en andere begraafplaatsen te Amsterdam in 1618 ken ik niet), waar er geen Gerbrand Adriaansz. Brederode in gevonden. Dit wekt het vermoeden, dat hij niet in deze stad begraven is. Hij is aan een tering gestorven. In het berijmd gebed aan het einde van zijn »Aendachtigh Liedtboeck" riep hij uit: »Och, ick ben uytgeteert!" — Zeer mogelijk dus, dat hij herstel heeft gezocht in de buitenlucht, en buiten overleden en begraven is.

Er is een aantal grafschriften en lijkdichten op Gerbrand gemaakt, maar geen dat op dit punt een licht werpt. Dit echter weten wij: Gerbrand heeft steeds bij zijne ouders gewoond; het blijkt uit zijne brieven. Wij moeten dus de woning van zijn vader zoeken.

IV.

In 1581 is Adriaan Cornelisz. getrouwd en in 1592 vinden wij hem als »schoenmaker in Brerooden." In de daartusschen verloopen elf jaren weten wij niets anders van hem dan dat hij kinderen kreeg. Op den 16 Maart 1585 is Gerbrand geboren, en in Augustus 1592 is een kind van Adriaan jong gestorven. Gerbrand was zeker de tweede zoon, daar hij naar moeders vader gedoopt was. Het was oud Amsterdamsch gebruik, dat nog in 't begin dezer eeuw gevolgd werd, den eersten zoon te noemen naar vaders vader en de eerste dochter naar moeders moeder, den tweeden zoon naar moeders vader en de tweede dochter naar vaders moeder, den derden zoon naar vader en de derde dochter naar moeder. Ik weet wel, dat op dezen (als op elken) regel uitzonderingen gemaakt werden, maar dan was dit gewoonlijk om geldende en geldige redenen.

Ik geloof den oudsten zoon ook gevonden te hebben. In het Staatboek van het Huidekoopers-, Looijers- en Schoenmakersgild komt in 1643, 1644 en 1645 »Cornelys Adryansen" onder de Overlieden voor. Maar deze komt overigens hier niet te pas.

In 1592 woonde de vader van Gerbrand »in Brerooden", vol-

gens het begrafenisboek der Nieuwe Kerk. Anders werd de straat of burgwal ook wel aangeteekend, maar hier niet. Er moet dus maar één huis, genaamd Brederode, te Amsterdam, en dit algemeen bekend geweest zijn, zoodat het genoeg was, als hij zijn adres opgaf: »Schoenmaker in Brederode." Het is bekend, dat Gerbrand onder zijne gedichten zich ook noemde »in Brederode." In een rentebrief van 1601 heet de vader ook: »Aeriaen Cornelisz. in Breroo." *Rentebrieven* XXI D. f°. 202. Dezen brief heb ik echter niet kunnen zien, omdat het genoemde Deel in het Stads-archief ontbreekt; slechts het register is voorhanden. In een rentebrief van den 15 April 1610 heet hij andermaal: »Adrian Cornelisz. in Breroo." Maar deze brief betreft een erf buiten de poort, en leert ons niet waar het huis, genaamd Brederode, gestaan heeft.

Toch is het mij gelukt, na veel en lang zoeken, dat huis te vinden.

Het stond niet in de Warmoesstraat, niet aan de Oude Zijde, maar aan de Nieuwe Zijde. Het stond in de Kalverstraat bij de Begijnensteeg.

Het zal den heer Alberdingk Thijm zeker pleizier doen, te vernemen, dat die goede Gerbrand zoo digt bij de Begijntjes gewoond heeft.

Mij doet het pleizier, dat Gerbrand mijn buurjongen geweest is, schuins tegenover me, al is het met een verschil van omtrent 230 jaren! Maar even als, naar 't oude spreekwoord, het bloed kruipt waar 't niet gaan kan, — zoo doet ook de buurschap, naar oude Kalverstraatsche zede, die in 't eerste vierendeel dezer eeuw nog niet was uitgestorven. Wat was die Kalverstraat oud, vóór 55 a 60 jaren geleden! Had Gerbrand toen nog eens kunnen opzien, hij zou er nog gevels en luifels uit zijn tijd herkend hebben. De straatsteenen zelfs schenen nog uit de heldeneeuw van prins Maurits te zijn!

Doch hierover moet ik thans niet uitweiden. Ik moet het bewijs leveren, dat het huis, genaamd Brederode, in de Kalverstraat stond. Hier is het: een brief in het Stads-archief berustende, in de portefeuille vermeld, Inventaris III D, bl. 125, n°. 2.

»Wij Jan Jacobszoon Huydecooper ende Jan Pietersz. Reael, schepenen in Amstelredamme, oirconden ende kennen dat voor

ons gecompareert es Cristiaen Colijn, ende geliede schuldich te wesen Jacob Boelenz. de somme van hondert car. guld. van twintich stuvers 't stuck jaarlycxe losrenten, houdende op ende over de custinge van een huys ende erve, gestaen in de Calverstrate, van outs genaempt Brederode, daer lendenen off sijn d' erffgenamen van Gerrit Eggesz. Pengh an die noortzijde ende Jacob Jacobsz. kistemaecker an de zuytzijde, ende voorts op alle zijne andere goeden" enz. Gegeven den tweden dach in Meye, anno XV^{C} een ende tnegentich."

De bijvoeging »van ouds" beteekent niet, dat het huis weleer Brederode geheeten had, maar thans anders heette, want in dat geval zou er bij gezegd zijn, hoe het »jeghenswoirdich genaempt" was; het blijkt ook, dat het lang daarna nog Brederode heette. Maar »van ouds" wil hier zeggen, dat het al sints langen tijd zoo geheeten had. »Van ouds" beteekende in de laatste jaren der 16e eeuw gewoonlijk: al vóór de alteratie van 1578. De naamgeving klimt zeker op tot den tijd van Hendrik, mogelijk wel tot dien van Reinout van Brederode; maar waaraan die haren oorsprong te danken had, ligt in het duister. En of aan dat huis een borstbeeld of een kasteel uithing of in den gevel stond, dan wel of de naam Brederode eenvoudig op een gevelsteen gebeiteld was, is ten eenenmale onbekend.

Men meene niet, dat de laatste vorm te modern zou zijn voor de tweede helft der 16e eeuw. Ik heb in de Sint-Nikolaasstraat nog een steen in een gevel gezien, die zeker niet jonger was, waar de naam van het huis: »Nivt Bettelem" (Nieuw Bethlehem) op was gebeiteld zonder afbeelding. Zie *Uithangteekens*, II D, bl. 74, waar nog een ander is vermeld met het jaartal 1566.

Maar er moet nog een tweede bewijs bij, ten blijke, dat dit huis bij de Begijnensteeg stond. Ik vond dit in het archief der Huiszittenhuizen op een lijst van Oud-eigens.

»N°. 26. Pieter de Later (eigenaar) 't huis Bredero, daar 't Notebome Kabinet uithangt, in de Kalverstraat over 't voorige huis." Dat »voorige huis" n°. 25 stond in de Kalverstraat over de Begijnensteeg, het tweede huis benoorden de Watersteeg.

V.

Wij weten nu, waar »in Brederode" te vinden was. Maar ik moet nu ook nog van een ander huis spreken, waar Gerbrand met zijne ouders later gewoond heeft.

Dit huis heeft aan de Oude Zijde gestaan, ofschoon toch niet in de Warmoesstraat, maar bij de Varkenssluis.

Ik sla het Verpondingsboek 1647—1649 op, f°. 130 v°. — De oude schoenmaker leefde toen niet meer. Wel had ik liever een der vroegere Verpondingsboeken ingezien, maar die bestaan niet meer. Wat ik voor mij heb, is het oudste dat bewaard is.

Het boek plaatst ons op den Oudezijds-voorburgwal, gaande van de Pieter-Jacobsstraat noordwaarts, en leidt ons eerst het »Steenhouwers steechien" in, langs de éene zijde, »'t Slopgen" en »'t Steechien" in en uit, en daarna langs »d' overzijde" der Steenhouwerssteeg terug naar den Voorburgwal. Op den »burchwal" hebben wij dan eerst het huis op den hoek der Steenhouwerssteeg, dat op een huurwaarde van 250 gulden staat, en daarna volgt een kleiner huis van 200 gulden huurwaarde, dat te boek staat als toebehoorende aan »Adriaen Cornelisz. Brederodens erven." Daarna nog twee huizen tot aan de »Halsteech suytsijde."

Vier huizen dus op den Oudezijds-voorburgwal tusschen de Steenhouwerssteeg en de Halsteeg, en die staan er nog. De zuidzijde van de Halsteeg is nog in wezen en thans de zuidzijde der Damstraat; de noordzijde der Halsteeg is gesloopt. Het tweede huis van de Steenhouwerssteeg, of het derde van de Damstraat af geteld, is het huis van Adriaan Cornelisz. Brederode geweest. Hij had dus zijn toenaam uit de Kalverstraat meêgenomen naar den Voorburgwal, maar woonde niet meer »*in* Brederode."'

In 1647 was het huis door de erven verhuurd aan Jan de Vos; in 1648 werd het verkocht aan Willem Wesselsz. Loets.

In dat huis woonde Gerbrands vader in 1631. De Thesaurieren der stad lieten toen een schoenmakershuisje zetten aan de Varkenssluis. Wat de bestemming van zulk een huisje was, leert ons Domselaer, III B, bl. 262:

»Om de straten reyn te houden zijn verscheyde vuylnisvaten door de Stadt aan de kanten der burghwallen en grachten ver-

ordent, daarin het vuylnis van de huyzen, die in de straten staan, gebracht wort, en opdat men 't zelve niet op de straten of in de grachten werpt, zijn verscheyden kleyne houten huysjens op de kanten der burghwallen, voor eenige straten, gezet, daarin zitten schoenlappers, die jaarlijks aan de Stadt huurgelt voor dezelve betalen, en bij aldien zij vernemen, dat yemant zijn vuylnis niet in de verordende vuylnisvaten, maar op de straten of in de grachten werpt, die moet boeten aan haar betalen, en neemen, bij onwilligheydt, tot pandt van 't zelve, de ketels, potten of vaten, daaruyt de vuylnis geworpen is, na haar. Hierdoor kunnen zommige hun huurgeldt wel dubbel goet maken."

Natuurlijk waren voor zoo'n huisje altijd sollicitanten genoeg, maar de Thesaurieren gaven de voorkeur aan een man, die eene goede recommandatie van de buren had. En nu lees ik in het *Resolutieboek van Thesaurieren* 1 D, f°. 104 v°.:

»Sander Vredericxsz. es vergundt het schoenlappershuysken, dat aen de Varkesluys gemaeckt sal worden, op 't versoecken van Adriaen Corn. Breroo, den 12 Nov. 1631."

Het kan naauwelijks twijfel lijden, of deze Sander is een oude knecht van onzen schoenmaker geweest, dien hij gaarne verzorgd wilde zien. En het is ook niet onwaarschijnlijk, dat de oude Brederode, die toen al over de zeventig geweest moet zijn, voornemens was met het einde van dat jaar van zijn schoenmakerswinkel afscheid te nemen.

VI.

Maar heeft Gerbrand, die toen al dertien jaren dood was, ook nog met zijne ouders in dat huis gewoond?

Daar heb ik geen bewijs voor uit brieven of registers in 't Archief; maar zijn Moortje levert het bewijs. Mij dunkt, dat het geen twijfel kan lijden, of Gerbrand woonde, toen hij de wandeling van Monsieur Kackerlack schreef, in dat huis op den Voorburgwal, tegenover de Varkenssluis, en juist aan die zijde, waar de trap was van het heimelijk gemak ten algemeenen nutte onder den hoekboog van de sluis, — »tot gerijf der kleine gemeente gemaakt," zegt Wagenaar; maar Melchior Fokkens breidde het nut dier inrigtingen verder uit: »heel gerieffelijk voor de vreemde

en die ver van hare huysen af zijn," — en ook voor wandelaars als Monsieur Kackerlack!

Die wandeling, in het tweede bedrijf van het Moortje, is een tafereeltje uit het volksleven zoo levendig en waar, als er immer een geschreven is. »Dit bevestige", zegt Domselaer (V B, bl. 97), die toen regent van den schouwburg was, »noch tegenwoordigh eenige oude luiden, die, wanneer ze dit spel zien vertoonen of hooren lezen, haer inbeelden, dat ze noch vijftigh jaren jonger, in de Vleyshal, op de Vogel- en Vismarkt van hunne oude koopwijven geroepen en door 't prijzen van hun waren tot koopen aengelokt worden."

Gerbrand woonde, toen hij dat tafereel schilderde, er midden in. Eerst is het tooneel aan zijne regterhand: in de Hal »op Vogel-, Gaar-, Wortel- en Groenmarkt; daarna tegenover zijn deur: onder de Varkenssluis; eindelijk aan zijne linkerhand: de Halsteeg door, den Middeldam over, naar de Vischmarkt [1]). En wien anders had het in 't hoofd kunnen komen, zijnen held zelfs onder de Varkenssluis te laten afdalen, dan een poëet, die er regt tegenover woonde en er 't gezigt op had en dagelijks de lieden dien trap zag af- en opstijgen? —

Ik beweer niet, dat dit laatste niet behoort tot »die bijzonderheden," die »aan den dag brengen hoe het hem nog mangelde aan gekuischten smaak" (Jonckbloet, 1 D. bl. 476); maar wel, dat het mede bewijst, »hoe ruimschoots hij bedeeld was met de gave van opmerking", en, waar 't hier om te doen is, dat het stellig bewijst, dat hij met zijne ouders in 1615 woonde, waar zijn vader nog in 1631 woonde.

Men leide uit de bijzonderheid, dat Gerbrand de Beurs nog op de Nieuwebrug laat houden, niet af, dat hij deze wandeling al vele jaren vroeger geschreven moet hebben. Het was (als reeds door Bakhuizen van den Brink in *de Gids* van 1843 is aangewezen) een eigenaardigheid van onzen blijspeldichter, dat hij met zijne voorstelling eenige jaren achterwaarts ging, en dit ook in het Moortje gedaan heeft.

Ten slotte — Gerbrand noemde die geriefelijke inrigting onder de

[1]) Van »Kackerlack op de Vischmarkt" is onlangs door den heer J. C. Greive Jr. een prachtige teekening gemaakt voor de collectie van den heer W. H. J. van Kempen.

Varkenssluis, waar hij Monsieur Kackerlack gebruik van liet maken: »'t huys en d' afcomst van Britten." Ofschoon sommigen zich met het verklaren van Breêro hebben bezig gehouden, herinner ik mij op 't oogenblik toch niet van die betiteling eene verklaring gelezen te hebben. Mogt er evenwel ergens een te vinden zijn, die mij ontgaan is, of mogt een navorscher er een willen geven, dan zal ik die gaarne vernemen. J. TER GOUW.

V R A G E N.

Jan Knijf van Vuytrecht. Ik vinde hier verdwaald een klein folio werk, bevattende de Historie van Everhard van Reyd, ghedruckt ende uytghegeven tot Leyden, bij Jan Jansz. Orleis, Boeckverkooper ende Henrick van Haestens, Boeckdrucker in den Jare onses Salichmakers 1611, zeer defect en zonder titel of voorbericht.

Daarachter is gebonden: het vervolg door Johan van den Sande, mede zonder titel. De voorrede des drukkers aan den lezer is van Gysbert Sybes, zonder meer, doch aan 't einde staat: Tot Groningen. Gedruckt bij Hendrick Mucerus, Boecke-drucker, ende Boeck-verkooper, woonende in de Gelkingestraat, in de Cronijcke van Reyd, Anno 1650. Eindelijk is daar achter gebonden:

Een schoone ende waerachtighe historie van de oorloghe tusschen dye Romeynen ende Joden, ende hoe dye stadt Jherusalem ghedestrueerd is gheweest van Tito ende Vespasano, by Josephum beschreuen, ende daernae in 't cort beschreuen in 't Latijn bij Dauidem Kiberum, ende nu in onser ghemeynder duijtscher spraeken ouerghesedt bij Jan Knijf van Vuijtrecht woonende te Delft.

Hieronder volgt eene voor dien tijd tamelijke, hoewel grove houtsnee, ongeveer een palm hoog en breed, voorstellende een troep ruiters eene stadspoort binnentrekkende: zij dragen tulbanden, voeren zwaard en lans en op hunne schilden en vaandels zijn halve manen afgebeeld.

Daaronder staat: Gheprint tot Louen in de Borchstraete in den Lupaert, bij Anthonis Maria Bergaigne, ghesworen boeckprintere. Int jaer ons Heeren, M. D. ende IJ. Met gratie ende privilegie. Dit privilegie is voor drie jaren verleend, te Brussel 31 juli 1502.

De opdracht is: «Der edelder voorsinnigher ende religieuser vrouw menvrouwe Gijsbrecht van Waerdenborch abdisse tot Leeuwenhorst Jan Knijf een salighe groete," en gedagteekend: Tot Delft den xxvij Augusti M.ccccc ende ij.

Dit laatste gedeelte is zeer geschonden.

Ik vrage: wie was Jan Knijf?

Heeft zijne vertaling eenige waarde?

Ook deze uitgave? G. P. ROOS.

TAALKUNDE.

Tekstkritiek.

I.

Reinaert vs. 3592. Corbout, de roek, komt voor den koning en verhaalt hem, hoe jammerlijk zijne vrouw omgekomen is. Reinaert lag onbewegelijk en hield zich of hij dood was: toen zij nu bij zijnen mond ging staan om te hooren of hij nog ademde, nam hij zijnen slag waar »ende beet haer af dat hooft." —

Van anxste was ic so berooft,
Dat ic lude riep: »O wi!"

zegt de roek. *Berooft* is beroofd van zin, verklaart Willems. Ik heb het echter nooit ergens in deze beteekenis gevonden en twijfel er zeer aan of men ooit het enkele *beroofd* in dezen zin gebruikt heeft. Ik meen dat de dichter geschreven zal hebben *verdooft*, d. i. bedwelmd, verbijsterd. Het woord komt bij onze oude schrijvers niet zelden voor. Wij lezen het o. a. Rein. vs. 818, waar verhaald wordt, hoe slecht den beer zijn lust om honig te snoepen bekwam. Lamfroit, zegt de dichter,

quam ter selver wilen
Met eere scerper bilen
Ende sloechene tusschen hals ende hooft,
Dat Brune wart sere verdooft.

Zie ook vs. 3640 en 4072. Het woord past hier zeer goed: want Corbout zegt in het volgende vers,

Doe scoot hi op, ende snaude na mi.

Hij was zoo verbijsterd, dat hij bleef zitten en niet opvloog eer Reinaert op hem toeschoot en naar hem hapte. — Toen ging ik op een boom zitten, vervolgt de roek,

Ende sach van verre, hoe die katijf
Ginc staen eten mijn goede wijf!
Hi en liet aen vleesch noch aen been
Niet dan die vedren sommich een.

Hier zou ik liefst lezen,

Hi en liet van vleesch noch van been enz.

dat wil zeggen van vleesch of been liet hij niet het minste over, maar alleen sommige vederen liet hij over. Men zal misschien meenen, dat ook zoo de zin nog niet zuiver is, want dat de dichter spreekt, alsof die vederen een deel van het vleesch of de beenderen uitmaakten. Die aanmerking zou gegrond zijn, indien wij met eenen schrijver van onzen tijd te doen hadden. Maar in de middeneeuwen sprak en schreef men zoo.

II.

Vs. 2034. Isegrim en Reinaert zien eene merrie en haar veulen. Isegrim, op het jonge beestjen belust, zendt zijnen makker tot de merrie om te vragen of zij het hem verkoopen wil. Reinaert doet het en brengt zijnen oom over wat de merrie geantwoord heeft. Hij zegt:

Oom wildi eten dat
Vanden volen, so lopet sere
Totter merrie; si verbeit u ter eere; [1])
Si heeft onder haar voet gescreven
Den coop, hoe sij't wil geven.

Het eerste vers, ieder ziet het, is niet in orde. Hier zal dus verbeterd moeten worden,

Oom wildi u eten sat.

Het blijkt uit vs. 4084, waar Reinaert spottende vraegt, Sidi van den volen wel gesaet?

III.

Vs. 4076. Di merrie liep met groten haesten.

[1]) De komma door Willems achter *verbeit* geplaatst, moet daar niet staan: want *u* behoort bij *verbeit* en niet bij *ter ere*.

Het laetste woord rijmt niet op *gereden*, waar het vorige vers mede sluit. Men leze dus, *met haesticheden.*

IV.

Vs. 4214. Hi mach bont dragen, ende scaerlaken,
Int geestelic ende int werelic recht;
Hi verwint so waer hi vecht;
Nochtan en trect hi sweert noch knijf.

Het derde dezer verzen zal wel voor het tweede moeten staan. Er wordt dan gelezen:

Hi mach bont dragen ende scaerlaken,
Hi verwint so waer hi vecht,
Int geestelic ende int werelic recht:
Nochtan en trect hi sweert noch knijf.

V.

Vs. 4308. Reinaert is met Grimbert ten hove gekomen.
Hi sach daer veel in die scaer
Van sinen magen, die daer stonden,
Die hem nochtan geen goet en gonden,
(Ende dat conde hi wel verdienen)
Die otter, die beer, met hem tienen,
Die ic hier noch wel sal noemen.

Ieder die deze regels leest moet er zich over verwonderen, dat onder de magen van Reinaert, die hem geen goed hart toedragen, eerst de otter genoemd wordt, van wien wij in het gansche gedicht niets bijzonders lezen, en dan een van Reinaerts felste vijanden, de beer. Zoo onhandig was de dichter niet, dat hij iets dergelijks schrijven zou. In een van de beide diernamen moet eene fout schuilen. Is de beer hier op zijne plaats, dan behoort nevens hem de andere groote vijand van den vos te staan, de *kater.* Dat een afschrijver in plaats van *kater* geschreven had *otter*, zou gemakkelijk hebben kunnen gebeuren. De kater behoorde inderdaad, even als de beer, tot Reinaerts magen: deze noemt hem neef. Toch geloof ik niet dat de dichter hier geschreven heeft,

Die cater, die beer met hem tienen.

Want, vooreerst, de kater behoort tot de hoofdpersonen van het gedicht en wordt daarin altijd met zijnen eigennaam vermeld. Altijd wordt hij *Tibert* genoemd, soms *Tibert die cater*, nooit eenvoudig bij zijnen soortnaam *die cater*. Ten anderen geloof ik, dat wij ons hier Tibert en Brune niet mogen voorstellen als staande in de schare van Reinaerts magen. Wel behoorden zij tot zijne familie; maar zij zouden hem niet helpen noch zelfs veinzen dat te doen. Want zij waren zijne vijanden en beschuldigers.

Het bedorven vers moet op andere wijze verbeterd worden. De afschrijver heeft slechts eene letter overgeslagen. De dichter heeft geschreven:

Die otter, die *bever*, met hem tienen.

Dit zal ons blijken als wij op twee andere plaatsen van het gedicht acht geven. Als Reinaert in het gevecht tegen Isegrim overwinnaar is gebleven, komen zijne vrienden en bloedverwanten hem geluk wenschen, niet alleen zijne opregte vrienden, Grimbert en zijne vrouw, de apinne met hare jongen en nog een paar andere, maar (vs. 7414)

daer mochten
Twintich meer comen, dant had gedaen
Hadt Reinaert in den camp misgaen.
Diet wel gaet crijcht eer ende lof,
Maer diet misgaet daer vliet men of.

Onder die vrienden, die niet naar Reinaert zouden omgezien hebben indien hij den kamp verloren had, worden allereerst genoemd (vs. 7420) de bever en de otter.

Als Rukenau de apinne haar pleidooi voor Reinaert heeft uitgesproken, wil zij aan hare woorden kracht bijzetten door den koning te toonen, hoe talrijk en hoe magtig Reinaerts geslacht is. Zij roept alle die er toe behooren bijeen om met haar tot den koning te gaan. Zij komen in groot aantal. Verscheidene van hen worden vs. 5193 en verv. opgenoemd. Nadat daaronder de bever reeds vermeld is (vs. 5197) zegt de dichter vs. 5202 en verv.,

Die otter soude men node vergeten,
Ende Panthecrote sijn wijf, hem bi;
Nochtan waren die bever ende si
Reinaerts vianden daar te voren;

Maer si en dorsten niet verhoren [1])
Vrou Rukenau; want sise ontsagen.

Ook hier dus weder wordt nevens de otter de bever genoemd als aan Reinaert vijandig. Er valt dus wel niet aan te twijfelen of hij zal vs. 4308 de plaats van den beer moeten innemen.

VI.

Vs. 4432 en verv. zegt Martijn de aap tot Reinaert,

Een trou vrient is een hulpe groot;
Hi vint dicke beteren raet,
Ter noot, dan diet aen gaet,
Al is hi nochtan niet so vroet.
Dat doet den man ontgaen den moet
Ende die wijsheit also sere
Alst hem aent lijf gaet, of aen deere;
Ende ist so met hem begaen,
Hi en weet wat doen, of eerst bestaen,
Recht of hi ware sonder sin.

Hier staat dus, dat iemand die in nood is, wanneer een goed vriend een middel vindt om hem uit den nood te helpen, daardoor den moed verliest. Doch dit is al te dwaas: onze dichter kan het onmogelijk geschreven hebben. Er moet hier dus eene fout zijn. Die fout schuilt het vijfde dezer verzen, waar de dichter zonder twijfel dus geschreven heeft:

Dat doet, den man ontgaet die moet.

Doen beteekent veroorzaken. Een huis doen bouwen, eene snaar geluid doen geven is oorzaak zijn dat een huis gebouwd wordt, dat eene snaar geluid geeft. Zoo vinden wij bij onze schrijvers uit de middeneeuwen dikwijls *dat doet*, *dat dede* met de beteekenis, dat wordt of werd daardoor veroorzaakt, de oorzaak of de reden daarvan is of was, b. v. Hildegaersb. 144, 152.

Doe was die ridder in ellende,
Ende hi en wiste hem ghenen raet:
Dat dede, hi most sijn hoghen staet,
Dalen laten aen sinen danck.

d. i. de oorzaak daarvan was, dat hij kleiner staat moest voeren, waar hij niet veel zin in had.

---

[1]) Ongehoorzaam zijn.

Ald. 206, 227. Want tis seker tijt te scheiden:
Dat doet, die schalke mochten ons melden
Dat wy dus langhe tsamen helden.

d. i. Het is tijd dat wij scheiden; de reden daarvan is dat de booze lieden ons bepraten zouden, indien wij langer bij elkander bleven.

Martijn zegt dus hier: wanneer iemand in grooten nood is, wordt hij daardoor zoo moedeloos en verbijsterd, dat een vriend, die anders minder schrander is dan hij, dikwijls een middel weet uit te denken om hem te redden. P. LEENDERTZ WZ.

VRAGEN.

Kemp. Hennip. Ten gevolge van de vraag onzes bestuurders valt mijne aandacht op het woord *kemp* (Nav. XXX blz. 104). In Oost- en Westvlaanderen noemt men den hennip niet anders dan onder den naam van kemp, soms kimp. In Zeeuwsch Vlaanderen, waar hij alleen als vogelvoer in de tuinen of op een gedeelte van een akker gekweekt wordt, kent men alleen het *kempzaad*. Kiliaan heeft *kemp* en *kennep*, *Cannabis*. Uit *kennep* zal wel ons *hennip* ontstaan zijn.

Is er eenig verband tusschen dat kemp en de Kempen, Fransch la Campine, bij Kiliaen Toxandria, Campinia Brabantiae, Brabantia Campestris, 't geen alles naar veld verwijst? G. P. ROOS.

[Dat de naam der Brabantsche Kempen aan het latijnsche *campus* (veld) ontleend is, komt mij niet onwaarschijnlijk voor. Zij worden reeds in de 11e eeuw Campinia genoemd. Het ontbreekt mij echter aan de gelegenheid om het naauwkeurig te onderzoeken. Het woord *hennep* is hetzelfde als het lat. *cannabis:* doch het is niet uit die taal overgenomen. Het is een woord dat reeds bestond toen de duitsche en latijnsche volken nog één waren. Maar in de duitsche talen ging later (volgens de bekende wet der klankverschuiving) de tenuis *k* in de aspirata *h*, en de media *b* in de tenuis *p* over. Het werd dus *hennep;* want de *a* in de laatste lettergreep verzwakte tot *i*, en toen dit geschied was moest de eerste *a* in *e* veranderen. In het Hoogduitsch gaat de klankverschuiving nog eene schrede verder. De *p* werd daar dus *f*: doch de aspirata *h*,

die aan het begin van het woord stond, kon niet verder verschoven worden. Het werd dus Oudhoogd. *hanaf*, Nieuwhoogd. *hanf*. Omdat hier de *a* in de laatste lettergreep niet in *i* veranderd werd, maar eerst bleef, later wegviel, kon de *a* in de eerste lettergreep stand houden.

In sommige duitsche landen heeft men den latijnschen naam overgenomen. Men heeft ook daarin de laatste *a* in *i* veranderd, omdat deze daar veel gemakkelijker viel uit te spreken, en het gevolg was dat de eerste *a* in *e* overging. Dat de *b* aan het einde in *p* is overgegaan is insgelijks aan gemakzucht toe te schrijven. Aan het einde van een woord wordt eene tennis veel gemakkelijker uitgesproken dan eene media, en vooral eischt daar de uitspraak der *b* groote inspanning.]

Client. Klant. Welk woord dezer beide is aan het andere ontleend, klant aan client of client aan klant? Of beteekenen beide niet hetzelfde? Ik doe deze vraag, omdat ik lees: »wij stellen prijs op uwe clientelle, wij doen al wat wij kunnen om onze clienten wel te bedienen." Ik voor mij schrijf: »prijs stellen op iemands klandisie, een klant wel bedienen" en laat client en clientelle heeren rechtsgeleerden over als hun eigenaardig eigendom, zoo als de geneesheeren de praktijk der patienten hebben. Zijn klant en kalant hetzelfde en dus klant de samentrekking van het laatste? Ik meen ja, hoewel wij Zeeuwsch-Vlamingen ze onderscheiden. »Dat is een klant!" zeggen ze van iemand aan wien ze veel verkoopen; »dat is m'n 'n kalant" van iemand die een los leventjen leidt.

Client is natuurlijk Latijn en in 't Fransch overgenomen met nagenoeg de uitspraak van kli-ant, waaruit zeer goed klant kon ontstaan zijn. In den laatsten tijd heb ik opgemerkt dat de keelaandoeningen vermenigvuldigen en vele ten gevolge daarvan de *e* in *a* verwisselen: mes, *mas*, flesch, *flasch*. G. P. ROOS.

[*Klant* is zamengetrokken uit *kalant*, en wanneer men dit woord, dat eigenlijk *kaland* moest geschreven worden en het fransche *chaland* en *chalandise* en het middeneeuwsch latijnsche *chalandium* met *client* en *clientele* vergelijkt, dan ziet men al spoedig dat het geheel verschillende woorden zijn.

Bij de Romeinen hadden de mannen uit het volk een aanzienlijk man tot beschermer, die hen met raad en daad bijstond en vooral

in regtszaken zich met hunne verdediging belastte. Die aanzienlijke man heette hun *patronus*, zij zijne *clientes*. Vandaar dat nog hij die eene regtszaak heeft, de *client* heet van den advocaat die hem verdedigt. *Clientela* is bij gevolg de bescherming die men als client geniet, en wordt ook collective gebruikt voor de clienten die iemand heeft. Men ziet dus dat winkeliers zich zeer zot uitdrukken, wanneer zij spreken van hunne clienten of hunne clientele: want zij meenen daarmede hunne begunstigers, terwijl de woorden juist het tegenovergestelde, de begunstigde, beschermde beteekenen.]

Boezelaartje. Dit woord zag ik onlangs »boetselaartje" geschreven. Is die spelling verkeerd, of met het oog op den oorsprong van het woord juist? ARCHAEOPHILUS.

[Die spelling is verkeerd. De Jager, Freq. I. 29 houdt het voor eene afleiding van *boezen*, *boezelen*, d. i. nat maken, wasschen, spoelen. Ik geloof dat hij gelijk heeft. *Boezelaar* beteekende vroeger ook alleen wat men nu een werkboezelaar noemt. Marin kende het nog alleen in deze beteekenis: het is, zegt hij, een »wijd voorschoot van grof doek, dat de meiden tot bewaaring haarer rokken voordoen." Later is het in Noordholland ook toegepast op voorschooten van fijner stof. *Voorschoot* hoort men daar weinig, *schorteldoek* in het geheel niet meer. In Friesland (op het platte land namelijk) en Zuidholland heb ik nooit van boezelaars of boezels hooren spreken. In de eerste dezer provinciën zegt men *skirteldoek*, in de laatste *schort*.]

Vaag. Is vaag oorspronkelijk Nederlandsch? Ik vraag het omdat de Franschen hun *vague* hebben. Wij hebben vaag voor onbepaald: zoo b. v. vage opgaven, zoo maar vaag weg, dus oppervlakkig, onzeker. De Franschen des calculs vagues, vluchtige, oppervlakkige, berekeningen.

Er schijnt nog een ander vaag te zijn b. v. in de eerste vaag des levens. G. P. ROOS.

[*Vaag* is het latijnsche *vagus*, dat zwervend, vervolgens onbestendig, onbepaald beteekent. Het zelfst. nw. vaag = vetheid van den grond, is een ander woord.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Brandts of Brandt. In de Brielsche Registers komt het volgende voor: 15 Oct. 1603 ged. Hendrick, zoon van mr. Jan Brandt, »vuijerwerckmaecker", en Trintgen Hendricks. — 24 Jun. 1652 ged. Maertge, d. van Matthis Brandt en Maritgen Jans. — 25 Jun. 1656 ged. Pieter, z. van Jacob Naghe en Jannetge Brants. — 30 Dec. 1665 ged. Dirk, 17 Jan. 1672 ged. Jan., 12 Mei 1675 ged. Lena, kinderen van Cornelis Engelbrechts Brant en Jannetje Dirks. — 27 Sept. 1701 ged. Maria, dochter van Cornelis Brand en Margreta Brand.

Brielle. H. DE JAGER.

Vitringa de Wal. In Nav. XXIX, bl. 631 is de bloedverwantschap tusschen den arnhemschen predikant Martinus Vitringa en den hoogleeraar Campegius V., welke geput was uit het Biografisch Woordenboek der Nederlanden (hoofdred. Dr. Schotel), niet juist aangegeven. Men leze in dat artikel: Deze Herman Hendrik was de zoon van den arnhemschen predikant Martinus V. (bij Theodora of Diderica Maria Otters, gehuwd juni 1751, oudste dr v. Herman Hendrik O., † sept. 1768, adv. bij het hof van Geld., burgem. v. Arnh., zoon van Dirk, boschmr. v. Veluwe, rentmr. v. de pastorieën en vicarieën der stad, keurmr. v Veluwe, bij N. N. de Gimmer), die wederom een broeders kleinzoon was van den hoogleeraar Campegius (of Kempe) V., den vader († 31 maart 1722). Zulks is mij gebleken uit een mij welwillend toegezonden familie-document, volgens hetwelk des arnh. predikants grootvader Martinus V, († 23 febr. 1722), echtgenoot van Trijntje Lambers († 9 juni 1722), evenals Campegius V. (de vader), een zoon was van Horatius V. († 1690), uit diens eerste, 31 oct. 1656 gesloten huwelijk met Albertje Kempes de Haan († 13 dec 1666). Hieruit bespeurt men tevens, hoe de voornaam Campegius, welken men misschien nooit anders of elders aantreft, denkelijk eene verlatijnsching zal wezen van Kempe, den voornaam van den vader van des hoogleeraars moeder. Uit zijn tweeden, 16 febr. 1668 aangeganen echt met Jetske Ravens had Horatius slechts éene

dochter, Franske (geb. 1669, later vrouw van Pieter Tania) daar zij reeds 25 dec. 1669 overleed.

Als andere kinderen van Horatius worden genoemd:

Wiger V., geb. 8 oct. 1657, † 18 jan. 1725 te Wirdum ongehuwd.

Horatius V., geb. 15 aug. 1664, † 1700, rentmeester der stad Leeuwarden, geh. m. Dieuwke Druijff, bij wie kinderen.

Anneke V., geb. 8 oct. 1666, † 1682.

Volgens gezegd familie-document is Martinus V., Horatiuszoon, substituut griffier en schepen te Leeuwarden, 29 maart 1662 geboren, en Herman Hendrik V. 22 apr. 1798 overleden; in strijd met het Biogr. Wdbk, dat den eersten in 1660 geboren, den laatsten in 1801 gestorven acht, terwijl deze nog in 1799 lid van het wetgevend ligchaam zal zijn geworden. Is hij ook wellicht lid van het 22 jan. 1798 verkozen, en 12 juni door een nieuw intermediair wetgevend ligchaam vervangen vertegenwoordigend lichaam geweest? Hij toch was Unitaris, en had in 1796 onder andere advisen, ook een advies over de wenschelijke eenheid der Republiek in het licht gegeven.

De combinatie Vitringa de Wal is ontstaan in den persoon van Julius V. de W., geb. 15 juni 1817, zoon van Gabinus de Wal (geb. 10 dec 1785, † 22 sept. 1833) bij Jetske Meinardina Coulon (geb. 6 dec. 1795, gehuwd 1815, † 11 apr. 1830). Deze toch was eene dochter van Julius Vitringa Coulon, (geb 2 mei 1767, gehuwd 11 apr 1792, † 15 aug. 1843), bij Tetje Jongsma (geb. 7 dec. 1773, † 18 febr. 1844), en eene kleindochter van Aemilius Coulon (geb. 1730, † 1779), bij Johanna Vitringa (geb. 1739, † 1774). De kinderen van Julius Vitringa de Wal uit zijn tweede huwelijk, 1 febr. 1872 aangegaan met Margaretha Catharina Fontein, (geb. 14 mei 1834), — zijn eerste. 15 juli 1852 gesloten echt met Jeannette Jacoba Noodt (geb. 27 mei 1819, † 20 dec .1857) bleef kinderloos, — schrijven dan ook eenvoudig de Wal, zonder meer.

J. ANSPACH.

Van Belle. (XV, bl. 150; XXV, bl. 519; XXVI, bl. 49; XXVIII, bl. 52). Uit het trouwens niet geheel juist gegevene van Nav. XXIX, 471, blijkt misschien, dat dit geslacht voorzeker niet uit Schotland,

afkomstig is wat in Nav. XV, 375 als vrucht eener familieoverlevering wordt voorgesteld, maar gesproten zou wezen uit de voormalige voogden van Belle. Immers de kleindochter van heer Everhard, voogd van Belle, heet eenvoudig Stijngin (Stijntje) van Belle, zonder meer.

Van die voogden van Belle weet men nog het volgende:

Gerard, voogd van Belle, droeg 28 sept. 1338 ten behoeve van Reinald graaf van Gelre, erfelijk op zijne heerlijkheid en goederen Ishem (of Issem, tusschen de stedekens Rijnberk en Gelder bij het riviertje de Niers), met het recht van kerkgift aldaar. Van deze erfelijke opdracht gaf hij ter zelfder tijd kennis aan den ridder Rudolf Hagedorne, die de heerlijkheid tot dusver van hem ter leen hield. Heer Everard, ridder, en zijne vrouw Stijnen van Hardevuijst waren in 1418 dood, even als hun zoon Gerard, die wilne (d. i. wijlen), Gerard van Belle heet in het stuk, dat de voorwaarden in dato 1 mei 1418 behelst van het huwelijk van Gerards dochter Stijngin (Stijnen) van Belle met Eduard van Gulik, bastaard van hertog Reinald IV (Willem) van Gulik en Gelre. Volgens dit door Henricus de Lennep geteekend stuk, voorkomende in Nijhoff's Oorkonden, III, n°. 373, en (volgens de getuigenis van dezen auteur) in Mr. G. v. Hasselt's Geld. Oudh., I, 201—206, naar een gebrekkig afschrift uitgegeven, zijn die huwelijksvoorwaarden bezegeld door den hertog en de hertogin van Gelre, terwijl Wijnand van Rore, landdrost van Gulik, Reinard van Tytz, keukenmeester, en Johan Karnot, rentmeester 's lands van Gulik, van 's Hertogs wege, en heer Tylgen van me Knesen (*sic.*) ridder, Ulrich en Conraad van Houltorp, gebroeders, van den kant der bruid als dedingsvrinden vermeld staan. De hertog gaf zijnen bastaardzoon mede ten huwelijk de 23 febr. 1417 van Oest van Berler door hem aangekochte heerlijkheid Haeps in het land van Kuik tot een onversterfelijk leen ten Zutfenschen rechte, terwijl Stijnen van Belle de voogdij en heerlijkheid Belle aanbracht. Zij tochtten elkander aan deze goederen levenslang. De bruidsmoeder Elisabeth van Belle behield gedurende haar leven de veertienhonderd rijnsche guldens, welke zij te gelijk met den hof te Buchelmonte haren man Gerard v. B. als huwlijksgave had toegevoegd. Deze som zou door den hertog veilig worden belegd. Tevens behield zij het tiend in de heerlijkheid Odenkirchen, met eene halve hoeve lands,

eenen hof te Geytenbeek en te Buchelmonte met de hierbij behoorende tijnsen en pachten, alsmede het derde deel van den hof te Effren. Welke goederen na haren dood aan bruid en bruidegom vervallen zouden. Eduards dochter Stijne of Korstijn (Christina) van Belle (Bell) trad in den echt met Hendrik van Meer (Boxmeer), ridder, heer van Weerde en Haeps. De huwlijksvoorwaarden zijn van 1 febr. 1449. Ten overstaan van Wijnand van Arnhem, ridder, als stadhouder der leenen, schonk Hendrik aan zijne vrouw 29 dec. 1473 den tocht der heerlijkheid St. Stevensweerd. Den 10 nov. 1476 stelde hij haar in het levenslang vruchtgebruik zijner goederen in het gericht van Boxmeer. Aan haar, Hendriks weduwe, verzekerde de aartshertog Maximiliaan 31 juli 1481 het rustig bezit van haar erfgoed Belle en van hare bezittingen Stevensweerd en Boxmeer. Door haren gevolmachtigde Gerrit van den Heyster beleent haar hertog Karel van Gelre 23 aug. 1492 met het huis en de heerlijkheid Haeps. — Bij het bestand tusschen de hertogen van Gelre, van den Berg en van Kleef i. d. 20 juni 1499 werd bepaald dat Andries van Belle (Bell) daarin opgenomen zou worden en zijne goederen onverlet zou mogen gebruiken. Wat de voormalige voogdij (vaicdie) van Belle betreft, 't zal oorspronkelijk een hof der geestelijkheid geweest zijn, waarover deze voogden (advocati) aanstelde. Ten minsten aldus was het met het Nederbetuwsche Echteld gesteld, waarvan in 1178 zekere Rudolf als advocatus staat getiteld. Hij was een liber homo, en liet dien hof aan zijne nakomelingen na als stamvader van het geslacht »van Echteld", dat nog laat in de jaarboeken bekend was ; zie v. Spaen, Oordeelk. Inleid., III, 398.

Wat trouwens den oorsprong der familie van Belle betreft, er zijn meerdere plaatsnamen, waarnaar ze zich kan genoemd hebben, als daaruit herkomstig, bijv. Belle, gehucht in Henegouwen, distr. Charleroy, gem. Seneffe, of Belle, gehucht in Zuidbrabant, arr. Brussel, gem. Esschene, Ja, eene stad (départ. du Nord) Bailleul heet ook Belle, en dit is te opmerkelijker, daar er wel zes vlekken, allen in het noorden van Frankrijk, onder den naam Bailleul bekend staan. — Op soortgelijke wijze zou de tegenwoordige zeer bekende familie van Griethuijzen kunnen stammen uit het aloude geslacht van den Gruuthuus (Gruithuis, Gruythus),

dat in 1331 te Erkelens (vgl. Nijhoff, Oorkonden, I, n°. 250), in 1365 en vervolgens te Arnhem in de stadsregeering voorkomt. Zie geneal. Tulleken in Herald. Bibl. 1880, bl. 4,5,7. Want de plaats, waarnaar dit geslacht zich noemde, heette in 1473 nog Gruuthus of Gruithuus, waarmede Griethuizen (bij Kleef) wordt bedoeld (zie Nijhoff, Oork., V, bl. 15 en noot). Doch die familie kan ook, geheel onafhankelijk van gezegd geslacht, van de latere redactie van dezen plaatsnaam haren naam hebben aangenomen, zoodat in dit geval de oorsprong van beide gansch verschilt, en er geene de minste verwantschap tusschen beide bestaat. Identiteit der wapens Griethuysen en Gruuthuus zou hier den doorslag geven (vgl. Herald. Bibl. 1880, bl. 356) J. ANSPACH.

Geslacht van de Kasteele. (XXIX, bl. 53, 532). In een geslachtregister Eversdijk staat vermeld: François Eversdijk (overl. 12 febr. 1760), zoon van Adriaan en van Magdalena Mazuur, trouwt Johanna van de Casteele (overl. 27 jan. 1760), en had bij haar:

Geb. 9 dec. 1731 Adrianus Johannes, overl. 10 dito.
— 30 aug. 1733 Johannes Adrianus.
— 17 juni 1735 Magdalena Jacoba.
— 15 aug. 1736 François Pieter.
— 15 mei 1738 Adrianus Johannes.
— 30 aug. 1740 Jacoba Magdalena.
— 23 febr. 1743 Daniël Jacobus.
— 28 febr. 1745 Johannes Adrianus.
— 20 april 1750 Sophia Paetrica.
— 23 mei 1752 Jacobus Adrianus.

Maria Eversdijk (zuster van François), eerst gehuwd met Alardus de Jonkheere, hertr. met Mattheus van de Casteele.

Wolfaartsdijk J. VAN DER BAAN.

Geslacht Raye. (XXX, bl. 53). Mr. Cornelis Backer was eerst gehuwd geweest met Christina Le Gillon, dr van dr Willem en Christina Balestel [1]) Zijn moeder was Brechtje Spieghel, ook een dochter van Laurens Jansz. en Cornelia Ouderogh, en zijne zuster

[1]) In Gregorius Mees en zijn gezin, 2e uitg., komen de huwelijksvoorwaarden voor (31 dec. 1681) van juffr. Maria de Mey, wier moeder eene zuster was van de vrouw van Cornelis Backer.

huwde Matheus Lestevenon. Bij deze eerste vrouw won hij twee zonen en een dochter. De tweede zoon, Gerard, kapitein der burgerij, heemr. van Amstelland, tr. Hillegonda Raye, geb. 11 aug. 1658, st. te Rotterdam 13 jan. 1694, begr. te Amst. Hare ouders waren Jan R., hr van Breukelerwaard en Cornelia van Lockhorst. Gerard hertrouwde. Een broeder zijner eerste vrouw was Jan Raye, hr als voren, geb. april 1660, st. 14 dec. 1712, tr. 15 febr. 1696 Aletta Christina Bicker, zuster van Anna Maria B., getr. met Mr. Coenraad Burg, hr. van Kortenhoef, zoon van Coenraad en Christina Hooft, kleindochter van Pieter Cornelisz. Hooft. — Christina Hooft is ook moeder geweest van Albert Coenraadsz. Burg, later monnik te Rome. BACKER VAN LEUVEN.

Wapen geslacht Kraijenhoff. (XXIX, bl. 582; XXX, bl. 63). De opmerking van den heer van Bakkenes is juist. Het bedoelde kwartierwapen stelde alleen de drie kraaien voor, evenwel vliegende.

BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht Piper. (XXIX, bl. 633). Ondertr. te Breda 26 dec. 1772, attest op St. Andries, Coenraad Piper, kapt. in 't regt. van den lt. generaal van Oijen, en de HWGeb. jonkvr. Wolfera Remira Arnoldina Wilhelmina van Oijen.

In de Waalsche kerk te Breda ged. 12 sept. 1687 Hendricus, zoon van Henri Piper en Catherine Tulleken, zonder peter en meter.

St. te Harderwijk 17 aug. 1821 Stephanus Theodorus Hendrik Piper, majoor bij het depôt bataillon der koloniën n°. 33, geb. op 't fort St. Andries 18 maart 1773, zoon van Coenraadt, lt. colonel en Wilhelmina Bernardina Woltera van Oijen, en nalatende 5 dochters en zijne vrouw, Maria Leopoldina Catharina Oswaldina Françoise van Oijen.

St. te Harderwijk 13 oct. 1836 (was geb. ald. 12 dec. 1835) Arnoldine Theodore Bernardine Henriette Louise Constance Camerlink, dr van Berent, gepens. luit. en Constance Louise Piper.

BACKER VAN LEUVEN.

Van de Pavort. (XXX, bl. 64). Deze Jeannette van de Graaf zal wel tot de Bossche familie van dien naam behoord hebben en als zoodanig voeren: in bl. een zilv. dwarsbalk, die een zwarten raaf ondersteunt. J. D. WAGNER.

Van de Pavord. Otto van Padevort, wordt na doode zijns vaders Johan 16 maart 1485 beleend met het goed Emmersgraven, met toebehooren, in het kerspel Wijhe, in tegenwoordigheid van Hendrik van Gent en Floris van Pallaes; zie Tijdrekenkundig Register op het oud prov. archief v. Overijssel, door Mr. J. I. v. Doorninck, IV, 421.

J. ANSPACH.

Familie van Dijk. (XXIX, bl. 223.) De familienaam is alleen van Dijk; recht op de jonkheerenkroon hebben ze niet. Tot deze familie behoort o. a. de luit. kol. van Dijk, kommandant v. h. reg. veldartillerie.

J. D. WAGNER.

Wapen van lazuur met gouden helm. (XXIX, bl. 438, 477; XXX, bl. 63.) Het antwoord op deze vraag, reeds gegeven, kan nader worden toegelicht.

Carel Victor Ripperda van Venhuis en Oosterwijtwerd, tr. Petronella Elisabeth Schade.	Maurits Ripperda van Juckema in de Zeerijp, tr. Margaretha Clant [1]), van 't huis Menkema.
Gijsbert Herman Ripperda van Oosterwijtwerd.	Josina Maria Ripperda [2]).

Margaretha Elisabeth Ripperda van Oosterwijtwerd, tr. Unico Ripperda van Weldam, gest. 22 april 1709. Zij hertrouwde vóór 19 april 1712, met Willem Hendrik Carel Ripperda van Vorden, en is denkelijk den 23 febr. 1738 in den ouderdom van 71 jaren gestorven. (Zie Mr. I. v. Doorninck, Geslachtk. aanteek. enz., bl. 191—192.)

[1]) In eene ms. genealogie Clant, heet zij Margriet of Margaretha, dochter van Osebrand Clant op Menkema te Uithuisen, die in eerste huwelijk nam Margriet Lewe, gest. 1 febr. 1606 (grafschrift), en volgens huwelijksvoorwaarden van 3 maart 1610 (zie Kron. v. h. Hist. gen. te Utr. VIII, bl. 300), hertrouwde met Josina, dr van Luurt Manninga tot Dijksterhuis en Emerentiana Sonoy. Een kwartierstaat van Ripperda, op perkament, bevestigt deze opgave volkomen.

[2]) Zuster van Margaretha Josina Ripperda, getr. met Derk Clant van Hankema, gest. 10 april 1709, wier zoon Maurits Clant v. H., gest. 22 dec. 1734, met volgende kwartieren in de kerk van Zuidhorn begraven ligt:

Het onderschrift van een geschilderd glas, in mijn bezit, luidt: Gijsbert Harmen Ripperda Heer van Oosterwijtwert tot Juckwert, Crewert, Catnus (Catmis) met Annexen Joncker en Hovelinck. Vrouw Josijna Marija Ripperda gebooren Ripperda Vrouw van Oosterwijtwert sijn huijsvrouw. Anno 1671.

De stamlijst van dit vermaarde geslacht, dat, zoo het schijnt, denzelfden oorsprong had met de oude heeren van Westerwolde, de Addinga's, die den gouden ruiter in blaauw voerden, en ongetwijfeld zijn naam aan den voornaam Rippert ontleende, verdiende wel door eene bekwame hand op het papier gebragt te worden. Wat men er van vindt, is onvolkomen en gebrekkig, en alleen zij, die ten vollen bekend zijn met de geslachten en plaatsnamen van Groningen, Overijssel, Gelderland, Oostfriesland en Westfalen, zijn in staat, deze taak naar eisch te volbrengen.

Kneschke zegt, in zijn Adels-Lexicon, van het geslacht Schade weinig meer dan Gauhe in het zijne. Wat daar ontbreekt, kan aangevuld worden uit Fahne's Dynasten von Bocholtz, I. Bd. 2. Abth. S. 155: Schade. Es giebt zwei Westphälische Familien dieses namens. Die eine führt in Gold ein rothes Mühleneisen, statt dessen in älteren Siegeln auch wohl einen Maueranker S. 162: Schade. Eine zweite Familie dieses namens führte in Blau einen silbernen Helm, der bald mit drei, vier oder fünf Fähnlein, bald mit einem offenen Adlerfluge verziert ist, der letztere ist Gold. Die Fähnlein sind, bei dreien, rechts Roth, mitten Silber, links Gold, bei vier und fünf ein um die andere Blau und Silber. Sie waren im nördlichen Stifte Münster, zu Landegge und Hange, im Stift Osnabrück, zu Ihorst, Horst, Meppenburg und Quackenbrück, in Oldenburg zu Buddenburg, Hundelose und Nutzhorn, in Bremen zu Ritterheide [1]) ansässig. Uit eene bijgevoegde »Stammtafel" blijkt, dat Petronella Elisabeth eene dochter was van Otto v. Schade zu Ihorst en Petronella v. Budde zu Hangen.

Clant, Nittersum, Addinga, Mepsche, Rengers, ten Water, Holdinga, Camminga, Coenders, Schaffer, Tamminga, Ripperda, Entens, Ompteda, Entens, Dulck (ook Dulcken), Ripperda, Hacvoort, Wylag (Wilich), Addinga, Lewe, Bylant, Sickinghe, Gysens. Clant, Wigring (Wicheringe), Fraylema, Uterstewеer, Manninga, Rengers, Sonoy, Malsen.

[1]) Bij Gauhe en Kneschke, Ritterhude.

Uit dit zelfde geslacht sproot zeker ook, de gemalin van den, 1 jan. 1636, bij Haselunne, gevallen, beroemden Zweedschen veldoverste Dodo von Knyphausen, Anna Schade:

»Im sulvigen jahre (1610), heeft H. Dodo van Inhusen vnd Knyphusen, etc. syn hochtydtlijcke bylager geholdë mit Juffr. Anna Schade, H. Adami Schade, Herrn tho Weszwe, Ihhorst vnd Broeckhusen, etc. dochter." Ravinga, Ostfr. Chron., p. 120. Hare moeder, die bij Loringa, Nobil. Fris. Orient. ms., niet genoemd wordt, heette, volgens eene ms. genealogie van Knyphausen, Margaretha von Melschede.

Van Wijtwerd, in Fivelgo (prov. Groningen), bestaat zeker geen wapen. Het dorpje zal wel geene andere vermaardheid hebben, dan dat er in 1411 een versterkt huis of slot gebouwd werd door den beroemden Oostfrieschen krijgsheld Fokko Ukena; 't welk door huwelijk van zijne dochter Ulske aan de Ripperdaas kwam, blijkende o. a. uit het Latijnsche opschrift boven de poort, den 13 april 1730 door Harkenroht afgeschreven en in het tweede deel zijner Oostfriesche Oorspronkelykheden, 2de druk (Gron., bij Jurjen Spandaw, 1731), bl. 584 medegedeeld:

Anno Christi MCCCCXI a Generoso Heroe Fockone Uken Hæc primum extructa arx est. Renovata deinde ab illustri et Generoso Gisberto Harmanno Ripperda et ejusdem Stemmatis Conjuge Josina Maria Ripperda. Anno MDCLXXVI.

M°.

Geslacht Schull. (XXVIII, bl. 51; XXIX, bl. 277).

Aanteekening uit de Belgische archieven:

De pastoor van Twell, ampt Voerst, verklaert »anders niet the weeten, dan dat twee kynderen (Roelof en Willem) van Thys Schull, gebroederen ende Wynolt Augustynsz., den heere van Brederode solden gedient hebben. Ende dat men seeght dat die twe gebroederen haer remissie solden hebben, ende hebben heur gerechticheit aen het huijs ende erff geheten Holthuys (onder Twello) soe daer ongeueerlick acht kinderen synen, noch vyff voerkinderen, ende drye nakynderen van Wynolt vurs." *Conseil des Troubles*, t. 22, f°. 221 (déposition d'oct. 1568).

Ende Wynolt Augustynsz. heeft die weduwe van zalighe Thys

Schull gehadt, ende die kynderen wyllen sustineren, dat hij uit Holthuys nijet gerechticht en soude syn.

C. d. T., t. 22, f°. 222 v°. (déposition d' oct. 1568).

Gedaeght Wynolt vuers. opt schriuen des heeren Sasbout, raedt in Hollandt, ende hebbe die relatie daeraff mijt meer andere mynen heere Johan du Boys procureur generaell by missiue toegescyckt den xxven Augustj anno XV^{C}Lxviij. f°. 322.

Zijne goederen in 't ampt van Eede by openbare kerckensprake in toeslach doen leggen, 28 maart 1567 oude styl. f°. 326 v°.

Zie over Wynand Augustynsz., te Water, Verb. der Edelen, II, bl. 333, IV, bl. 434.

Vermoedelijk behoorde genoemde Thys Schull tot het geslacht van dien naam, dat te Tiel (zie Nav. XXVI, bl. 92) en te Nijmegen bekend was.

Op de Naamlyst der Heeren Provisoren van 't Burger kinderen Weeshuys der stadt Nymegen, bij Arkstee, Nymegen, bl. 304, komt voor:

1726. 10. Decemb. Adam Schull, J. U. D.

P. A. Schull, secretaris van Ridderschap, en commis van de Finantie van 't Quartier van Nymegen, staat op de lijst van inteekenaren op Kerstemans Rechtsgel. Woordenb., Amst. 1768—73.

Hendrik Pieter Schull, Lieut.-Collonel en Capitain van een Compagnie Infanterie ten dienste dezer landen, geb. te Nijmegen den 8 jan. 1726, overl. febr. 1778 in den Brielle, zoon van..... Schull, schepen te Nijmegen, en..... Smits, liet na: een zoon, jong overleden, en eene dochter, Carolina, geb. den 25 aug. 1758 te Breda. (Geschrenen aanteek.)

P. H. Schull, Lt. Collonel by het 1ste Batt. van het Reg. van Z. H. W. G. Fr. Prince van Oranje en Nassauw, komt voor op de Naamlijst d. inteek. op Het onderricht ov. h. houd. v. d. krygsraad i. d. Guarnis. v. d. Staat d. Ver. Nederl., door mr. J. J. v. Hasselt, uitgegeven te Arnh. in 1776.

Cornet P. Schull, Lieut. tit. 9 Dec. 1788, 3de comp., escad. van het reg. cav. van Tuyll v. Serooskerken. Naamregister d. offic. enz., uitg. te 's Grav. bij Thierry en Mensing 1791. Pieter Schull, majoor

23 oct. 1806 bij het tweede reg. Cuirassiers. staf. Naamreg. d. off. v. d. Kon. Holl. armee over 1807, bl. 124.

De naam werd aangenomen door een lid der familie van Wermeskerken, van wien, zoo ik meen, nog afstammelingen te Groningen woonachtig zijn.

Onder de ingeschreven studenten aan de hoogeschool te Heidelberg, vindt men; 1654. 26 sept. Petrus Schuyll, Batavus; maar deze kan behoord hebben tot het geslacht Schuyll (ook Schuyl van Walhorn), welks naam en wapen werden aangenomen door een tak der familie van der Does. Zie Nahuys Notice généal. s. l. maison de S. de W., in Bullet. d. l. soc. sc. et litt. du Limb.; J. de Wal, Nederl. student. te Heidelb. en Genève, bl. 87.

Wynand Schuyl, Hermansz., predt. te Scheveningen 1602, † 15 febr. 1625, tr. Kornelia Stoop, Dirk, Acht 1587, 88, in Dordrecht, en Maria de Witt, † 31 oct. 1581, dr. Kinderen: 1 Herman S., eerst predt. in den Briel, daarna te Vlaardingen [1]); had kinderen. 2. Dirk S., rector in den Haag; had kinderen. 3. Kornelia. 4. Maria. Balen, Dordr., bl. 1246, de Riemer, 's Grav. I, bl. 51, 52.

M°.

Wapens gevraagd. XXIX, bl. 483.) Zeer waarschijnlijk behoorden Anna (of Sophia) Ferens, getr. met Karel v. d. Boetzelaar, heer van Nieuwveen, geb. 13 aug. 1635, † jan. 1708, en Juliana Ferens, getr. met Fred. Hend. v. d. B., heer van Langerak, gesneuveld bij Senef 1674 [2]), tot het geslacht van den Oostfrieschen kanselier Thomas Franzius. Wiarda, Ostfr. gesch., 3. b. s. 605, zegt van hem, met verwijzing naar Tiadens Gelehrt. Ostfr. t. II. p. 131:

»Er hiess eigentlich Thomas von (sic) Ferenz. Er war ein Schwiegersohn des berühmten Hamburger Dohm Dechanten Veit von Winsheim. Als Wittenbergischer Professor kam er in Ostfriesland [3]). Nach seine Entlassung (1611) wurde er Syndicus in

---

[1]) 1648. Hermanus Schulius. van den Briel, overl. 1659. Hem werd in 1655 Wynand Schulius als tweede predikant toegevoegd. Handv. en beschr. van Vlaard. bl. 205, LXXXVII.

[2]) Beekman, Beschr. v. Asperen, p. 264, 278.

[3]) 1598. Zie Funck, Ostfr. Chron. 2 th. 7. b. p. 178, 8. b. p. 216, 226, Wiarda 3, p. 286, 336 ff.

Magdeburg." [1]) Hij had o. a. twee zonen: Thomas [2]) (Wiarda 3, p. 562), en den Obrist-Lieutenant bij Mansfelds armee,.... Ferenz, (Wiarda 4, p. 196), die zeker in Staatschen dienst overging, daar zijne compagnie, zoowel als die van Enno Ferens en Hieronymus van Winsheym, daarna ter repartitie van Holland stonden (Militair Repartitie-boeckje).

De Bave. Zie Dumont, Fragm. généal., édit. de Gand 1862, t. 3. p. 108. Suppl. aux Troph. de Brab. t. 1, p. 190**: mr. Josse Bave, secrétaire du Conseil privé, signa encore l'an 1555. Hellin, Hist. chron. du chap. de S. Bavon, à Gand, in de Table des noms. v. d. Dycke, Rec. hérald. de Bruges. M°.

Geslacht de Pagniet. (XXVI, bl. 588; XXVII, bl. 133; XXVIII, bl. 39, 467; XXIX, bl. 49.) In nov. 1778 door Z. H. aangesteld tot Tollenaer van den grooten Gelderschen Tol te Thiel, de heer Barthold de Pagniet, in de plaets van wylen den Heere Marcus Verkerk. (Nieuwe Nederl. Jaerb., Nov. 1778, bl. 1335) M°.

V R A G E N.

Familie d'Ailly. De eerste, die mij van deze familie in Nederland is voorgekomen, was Abraham d'Ailly, getrouwd 19 januari 1620 met Judith de Hardewin en overl. 3 november 1627. Gaarne zou ik verlangen te weten, of deze persoon ook uit Frankrijk, om der religie wille, naar ons vaderland is uitgeweken, en zoo ja, wanneer, van waar dan gekomen zijnde en waar zich gevestigd hebbende. De naam d'Ailly doet toch denken aan een der oudste adellijke geslachten van Frankrijk, een geslacht, hetwelk reeds tegen het einde der elfde eeuw bestond, zich in vele takken verdeeld en met vele andere adellijke huizen vermaagschapt heeft, en eeuwen achtereen aan het genoemde land hoogstverdienstelijke waardigheidbekleeders, zoo in de raadzaal als vooral bij het leger, heeft

[1]) Funck, 5. th. 10. b. p. 145, Wiarda 3, p. 604. Rotermund, Gelehrt. Hannover, 2 p. 63, noemt hem: Franz (Thomas) ein Dr. der Rechte aus Magdeburg. war Professor zu Nürnberg, (?) darauf Kanzler in Ostfriesland, zuletzt Syndicus in Magdeburg und starb am 10 Januar 1614. S. Witte Diarium.

[2]) Funck, 5. th. 9. b. p. 127, noemt dezen »des Cantzlers mittelsten Sohne".

opgeleverd, terwijl het bovendien in de kerkelijke wereld groote vermaardheid had. De berichten, omtrent dit geslacht opgenomen in den Diction. de la Noblesse, publié à Paris 1770, T. 1, p. 88—92, veroorloven te gissen, dat de sedert het begin der 17de eeuw hier te lande gevestigde familie, van dezen tak der fransche d'Ailly's is afgestamd; terwijl aldaar, na herhaalde verklaringen aangaande het uitsterven van —, of het ontbreken van mannelijk oir, bij al de verdere takken, nopens Hugo d'Ailly, heer van Ameri, gezegd wordt, dat hij en zijne vrouw Madelaine d'Auvergne, *verscheidene kinderen* gehad hebben, die niet met name worden opgegeven. Naardien de leeftijd van dezen Hugo viel in de tweede helft der 16de eeuw, zou hij de vader of grootvader van den eersten nederlandschen d'Ailly kunnen geweest zijn. Mededeelingen, welke tot opheldering kunnen dienen, of mijn vermoeden eenigszins gegrond zij, zullen zeer aangenaam zijn aan

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

v. Asperen enz. Wie kan mij inlichtingen geven omtrent de volgende personen en mij mededeelen waar zij in de geslachtregist. door v. Leeuwen in zijne Batav. Illustr. gegeven, moeten geplaatst worden?

N. v. Asperen tr. N. (?) v. Herwijnen.

Jenne de Bevere, geb. ? † ? tr. Jan de Raet, 1399 gedeputeerde ter vergadering der edelen van Gelderland wegens het kwartier van Nijmegen.

N. (?) v. Brakel, geb. ? † ? tr. ? de Raet Jansd. te Tiel (17e eeuw.)
Joanna v. Brakel geb. ? † ? ux. Noe de Raet, 1550 canonicus te Bommel (Nav. XXXVIII, bl. 256.)

Maria v. d. Does, geb. ? † ? tr. Gerard de Raet (Nav. XXVIII, bl. 579.)

? v. Groenevelt, vrouw van .... v. Vianen.

? v. Heusden, vrouw van ? de Winter.

Agnes v. Heusden geb. ? † ? tr. ? Jan de Raet, 1481, 84, 90 burgem. v. Bommel.

N. de Vlaming v. Outshoorn tr. Eva de Wael (wapen de Wael?)

? v. Polanen gen. Wassenaer, geb. ? † ? tr. ? Loeff, geb ? † ?

Hildegond Spruyt geb. ? † ? tr. Willem de Raet, geb. ? † ? zoon v. Elias 1558 burgem. van Bommel en Anna v. Houtschild (hare voorouders ?) DE RAADT.

Geslacht Creutz. Jan Samuël Creutz, artium liberalium magister et philos. doctor, en later kapiteiningenieur in dienst des keizers van Rusland (†), tr. Charlotte Françoise de Mey van Streefkerk (†) Lemmers.)

Cornelia Elisabeth Creutz, geb. te Emmerik (†), woonachtig te Capelle bij Rotterdam, tr. Christiaan Maria Lechleitner, kolonel der kavalerie, † 1815 bij Waterloo. Hun zoon Herman L., officier buiten dienst, ridder der mil. Willemsorde, tr. Hermanna Wilhelmina Aleida Meenderink (ex v. Batenburg.)

Catharina Geertruida Creutz (dochter van .... Creutz en .... Fabricius?) geb.? werd 8 nov. 1772 door haren zwager, den predikant Wissenbach te Cranenburg ingezegend met Gerrit de Raadt, weduwnaar van Corn. Henr. v. d. Pavort.

Behooren deze drie tot het zelfde geslacht? Wat is er meer van dit geslacht bekend? Hoe is het wapen. R.

Geslacht Brant. Gaarne zou ik de ouders en verdere genealogie opwaarts kennen van Ewoud Brant burgemr. te 's Gravenhage. Daar dit geslacht Brant het wapen de Bije voerde, komt het mij niet onwaarschijnlijk voor dat het afstamt van Jan van den Brant Dirksz., geh. met Hillegonde de Bie, vermeld Nav. XIII, bl. 244, welke te Breda schijnen te hebben gewoond, doch oorspronkelijk uit Amersfoort afkomstig waren. De oudste kleinzoon van Jan Dirksz. heette Jan Brant van de Wateringe, hetgeen op verwantschap wijst met Jan Brant van de Watering, priester, die 3 maart 1517 eenen dienst stichtte op het altaar der kloosterkerk van St Agatha te Amersfoort (zie van Bemmel bl. 242). Een Jan van de Wetering was daar schepen 1440. Verder komen daar in de regeeringslijsten voor:

Reijner Brantsz., schepen 1439, Peter Brand, raad 1543, Meijnsz Brandz. 1445, Reijnier Brand 1444, Hughe Brant 1473, Tonis Brant 1478, Antonis Brant 1499, Jan Brant 1511, Tonis Brant 1538, Dirk Brant 1541, waarschijnlijk de vader van bovengenoemden Jan Dirkz. Margaretha Brant Jansdr. werd mater van St. Aagtenklooster in 1548, alwaar zij in 1474 oud 7 jaar was opgenomen.

De latere afstammelingen woonden in Gorinchem, waar zij ook in de regeeringslijsten voorkomen. G. H. J. C. ESCHAUZIER.

Geslacht van Gent. In mijn bezit zijn 2 portretten, kniestukken, waarschijnlijk echtgenooten voorstellende. Naam van den schilder ontbreekt, op beide is echter een opschrift geplaatst, dat als jaar van vervaardiging 1613 opgeeft en als ouderdom van den man 26, als dien der vrouw 19 vermeldt. Op eerstgenoemd is een wapen afgebeeld, hetwelk ik na lang zoeken eindelijk, doch zonder kleuraanduiding, vond afgebeeld in v. d. Hooff, Beschrijving van Enkhuizen bij Johan van Gent schepen aldaar en hoogheemraad van de Beemster.

Het is als volgt: gekw. I op groen of zwart een gouden wielspaak. II op blaauw een zilveren springend schaap. III op blaauw de zilveren hoofdelooze leeuw, zoo als die door het amsterdamsche geslacht Loen werd gevoerd. IV op goud 3 zwarte zittende raven.

Gaarne zou ik genealogische opgaven ontvangen nopens dit geslacht van Gent, dat niet met het adellijke geldersche van dien naam moet worden verward. G. H. J. C. ESCHAUZIER.

Geslacht Noltenius (of Nolthenius). In het in Leipzig in 1860 bij Hermann Mendelssohn uitgegeven werk, Geschichte Friedrichs des Groszen, geschrieben von Frans Kügler, wordt melding gemaakt van eenen hofprediker bij den koning van Pruissen in 1727, Noltenius genaamd.

Zoude iemand ook eenige bijzonderheden omtrent dezen hofprediker kunnen mededeelen, bijv. wie zijne ouders en grootouders waren; van waar afkomstig; datums van geboorte en overlijden; of hij gehuwd is geweest, en dan met wie, en of er nog descendenten van hem in leven zijn?

Kan hij een broeder geweest zijn van Margaretha Johanna Nolthenius, geb. 1687, gehuwd 1 april 1719 met Nicolaas van Diest en later, weduwe zijnde, hertrouwd met David du Commun, hofraad van denzelfden koning?

De jaartallen komen vrij wel overeen.

Welk geslachtwapen werd door hem gevoerd?

Zeer zoude men daarmede verpligten

Arnhem. J. J. NOLTHENIUS.

GESCHIEDENIS.

Wat een Zeeuw anderhalve eeuw geleden in Amsterdam zag. Door F. NAGTGLAS.

In dec. 1770 stierf, twee en zeventig jaren oud, de rekenmeester van Zeeland, mr. Pieter de la Rue. Hij had de laatste dertig jaren van zijn leven, na veel godsdienstige mijmeringen, in sombere wezenloosheid doorgebracht. Deze kundige schrijver van »Staatkundig, Heldhaftig" en van «Geletterd Zeeland" heeft nagelaten een zestal boekdeelen in kwarto, tot titel hebbende: »Mengeling van aantekeningen over zaaken en gevallen van verscheiden aard". Die, lang schier vergeten, stukken behooren tegenwoordig aan een van 's mans naneven te Middelburg, die gelukkig begrijpt, dat zulk een bron niet gesloten behoeft te blijven. Daardoor was ik in de gelegenheid de boeken in te zien, en uit het bonte mengelmoes van merkwaardige zaken en onbeduidende dingen heb ik bijeengezocht, wat betrekking had op een paar uitstapjes van Middelburg naar Amsterdam, waar de schrijver, destijds ook als dichter geprezen, door zijn goeden naam en letterkundige bekenden, gelegenheid kreeg om meer te zien dan een gewoon reiziger doorgaans te beurt valt.

»Den 27 October 1733, schrijft hij, des morgens heb ik te Delft aan zijn huis gezien en gesproken den beroemden digter H. Kz. Poot, eerst landman omtrent Schiplui, thans tabakswinkelhouder te Delft. Hij was onlangs getrouwd en had ook een kind uit dat huwelijk gehad. Ik vond hem wat onpaslijk aan 't graveel, en te bedde liggende. Hij was vermagerd, dog niet onaangenaam van wezen, bleek, zwart van hair en oogen, daar de schranderheid in te leezen was. Hij sprak wat plat, doch redeneerde zeer wel." Zoo als men weet, overleed de dichter ruim twee maanden daarna, den 21 december van het zelfde jaar, omstreeks vier en veertig jaren oud.

»In den winkel des boekhandelaars Boitet zag ik den treffelijken zededichter Hendrik Schim (geb. te Maassluis 1695 en overl. 1742) met zijne echtgenoot, Buijs genaamd, dat eene welgemaakte, zeer bevallige, juffer was, doch hij zelf had uitwendig niet fraais, en is van stijl een koopman in leder of looijer te Maassluis; werwaarts ik mij des namiddags begaf, om Rijkje Bubbeson, »*een der beste dichteressen dezes tijds*", aldaar een bezoek te brengen.... Zij woonde op de markt bij haar vader, die een commenijwinkel hield en ook schepen dier bloeijende plaats was, een oud welgedaan man. Pas was zij de bruid geworden met den heer (Scipio) Oudkerk, beroepen predikant te Haamstede in Schouwen. Ik werd er zeer beleefd ontvangen. Zij schonk mij een kopje thee en liet mij een boekje zien, daar zij sedert haar 17ᵉ jaar haar rijmpjes in geschreven had. Het was kinderwerk, gelijk ze zelve erkende, bij 't geen ze sedert twee of drie jaaren herwaarts gemaakt had, dat gedrukt, en hier niet in geschreven was. Ook toonde ze mij eenige gedichten van nog twee andere poëtessen, hare vriendinnen de jufferen ...... Besooijen te Rotterdam en Clara Ghijben te Dordt (de laatste meer bekend en gehuwd met den Vlaardingschen burgemeester Joh. Badon). Haar onderhoud was zedig, vrolijk en gansch niet plat. Zij was tamelijk rijzig, welbesneden van trekken, frisch van kleur, fraai en geestrijk van gezigt, en tusschen de 25 en 26 jaren oud. Van Maassluis naar Delft terugvarende, ontwierp ik, alleen in de roef zijnde, een gedicht op haar huwelijk, dat ik haar drie dagen daarna uit Amsterdam toezond". De toen »vermaarde" Rijkje Bubbeson is, als ik mij niet bedrieg, tegenwoordig volkomen vergeten, en nergens vond ik haar genoemd. Alleen komt zij voor in een door D. Nieuwhof in 1857 uitgegeven zeer uitvoerig Burgerlijk en kerkelijk gedenkboek van Haamstede. Daaruit blijkt, dat Scipio Oudkerk aldaar van nov. 1733 tot aan zijn overlijden predikant was; dat hij er veel wederwaardigheden beleefde, o. a. door het aan de pokken sterven van eene zeer begaafde 23jarige dochter, en dat Rijkje, na haar mans dood (20 maart 1760) weder naar Maassluis ging wonen. De ster van haren geest schijnt dus maar kort en voor enkelen geschitterd te hebben.

Te Amsterdam maakte de la Rue kennis met den grooten kunstenaar Jacobus Houbraken. »Hij scheen mij op zijn hoogst dertig

jaren oud (hij was 35) zedig van gelaat en gansch geen opsnijder. De teekenkunst had hij van zijn vader Arnold geleerd, doch de ets- of graveerkunst bij zich zelven, hebbende de beginselen alleen door oplettendheid van andere plaatsnijders afgezien. Onder andere portretten, onlangs bij hem uitgevoerd, zag ik een zeer fraai van de tegenwoordige koningin van Denemarken; een aller origineelst van den prins van Nassau-Orange, naar van Dijk; het portret van Isaac le Long, schrijver van de Boekzaal des Bijbels, zoo wel gelijkend, dat ik, hem niet kennende, doch voor het eerst in den boekwinkel van Hartigs ziende, strax zeide: »»Naar het pourtrait denke ik vast, dat dit Le Long is,"" en zoo was het ook."

Bij den heer Warner Lulofs zag hij eene prachtige verzameling van Nederduitsche poëtische werken, waaronder zeer vele zeldzame oudere en jongere stukken. Later besteedde hij drie namiddagen van 4 tot 8 uren aan het beschouwen van diens keurlijken atlas met portretten, waaronder zeer schoone en origineele stukken. Van de voornaamste personaadjes, zoo als van Hooft, Vondel, Cats, Huygens, Salmasius, de Ruiter en Tromp, waren er verschillende afbeeldingen van onderscheidene meesters op onderscheidene tijden gemaakt. Er waren twaalf overvol liggende atlasbanden, als 1 dl. met Nederl. prinsen, staatslieden en helden, 3 met dichters, 1 met professoren, 1 met predikanten, 1 met secretarissen, 1 met doctoren, 1 met kunstenaars, 1 met schrijfmeesters en dan nog 2 of meer, zoo van onbekenden als van buitenlanders. Deze beroemde collectie van Lulofs schijnt bij de la Rue een machtigen indruk te hebben nagelaten, daar hij er nog meermalen op terugkomt.

Op de Heerengracht bij het Koningsplein stond toen het huis te koop van den heer van Lennep. »Het is vier verdiepingen hoog, met een gevel van witte Bentheimer steen, en heeft vier vertrekken op elke verdieping, dus twaalf in 't geheel en één zolder. Daar muntte bovenal uit eene vorstelijke trap, drie omgangen hoog, met het heerlijkst marmer bekleed, en daarboven een koepel vol treffelijk gepleisterd beeldwerk. De voorsalet ter regterzijde op de tweede verdieping was tapijtswijze rondom bekleed met vogelschilderijen door den beroemden Hondekoeter. In de eetplaats stond een schoorsteen, die in 't geheel 14000 gl. had gekost, en waar-

van het voorste tafereel, zijnde eene Venus, in 't witste marmer uitgehouwen, 6000 gl. alleen gekost had. De grootste kamer had in 't midden eene prachtige canapé, en daarboven hangende eene groene fluweele dais of troon met goude franjen en keurlijke witte pluimaadjen boven en ter zijde. Dit huis heb ik sedert gehoord is verkoft voor 80.000 gl."

In 1735 was de la Rue weder te Amsterdam en zag er vele merkwaardige dingen. Hij »wandelde in twee verscheidene tijden de stad om, zoo stipt als 't gaan kon", en besteedde daarvoor, »sterk toetrappende", vier uren. De kerken trokken niet weinig zijne aandacht en hij hoorde en beoordeelde de voornaamste predikanten. Franco de Bruin sprak wat lijmachtig, Houthof heeft goede begaafdheden, even als van Alphen, doch de laatste een wel wat friesch accent. Van de twee menniste vermaners was »die in de arcke Noachs zeer wel en ortodox, de andere zittende als in eene oefeninge, stichtelijk en welsprekend. Ik bezogt ook de Quakerskerk op de Keizersgracht, daar ik een bedaagde vrouw en man hoorde vermanen. De vrouw tamelijk wel, doch de man erbarmelijk slegt, vol walchelijke herhalingen, zonder slot of zin. Beider spreektoon aardde meer naar zang dan duidelijke sprake."

Merkwaardiger waren de bezoeken aan de kunst gewijd. Zoo kwam hij bij de vermaarde schilderes (Henriëtte) Wolters (geb. van Pee 1692—1741). Hij zag er pourtretten in miniatuurwerk, zeer keurig en zeer gelijkend. Het werk geschiedt bij stippen en niet bij streken, gaat derhalve zeer langzaam en valt doorgaans kostbaar. Daar zijn portretten, daar ze honderd rijksdaalders, ja honderd ducaten voor gehad heeft. Ik heb op die kunstenares een bijschrift gepast en haar overgegeven, dat in mijne gedichten gedrukt is."

»Ruim bezienswaardig is de alom vermaarde papieren snijkonst en daaruit ontsproten stamboek der beroemde juffrouwe Johanna Koerten, eerste huisvrouw van Adriaan Blok, bij wiens laatste huisvrouw, thans (1735) weduwe, en wonende in d' Utrechtsche straat. De snijkunst hangt in eene kamer bijeen, en bestaat in plat- en opwerk. Het opwerk hebbe ik veel fraaijer te Rotterdam gezien, doch het platwerk is zeer fraai niet alleen, maar, zoo het waarlijk met de schaar gesneden is, verwonderlijk kunstig. Het vertoont zich als net geschilderd printwerk, en bestaat de schaduw alleen

in zeer nette sneedjes of knipjes, zoo als men, mids die stukken tusschen twee spiegelglazen hangen, tegen het doorspelend ligt zien kan. De voornaamste dier nog overige kunststukken, hangende als schilderijtjes van verscheiden grootte in zwarte lijsten, zijn twee zeer uitvoerige landgezigten; een gezigt op het Ye naar een schilderij van Abr. Stork; een keurig bloemstuk met een afgenden spinnekop; voorts portretten van Czaar Peter, koning Willem, prof. Francius, Balthasar Bekker in zijn studeerkamer, Galenus Abrahams met een Grieksch testament en de raadpensionaris de Witt, dog dit laatste wat geschonden. Het zoogenoemd stamboek zal, als 't met al zijne fraaijigheden saamengebonden is (zoo als 't voornemen van A. Blok en nu van zijne weduwe is), naar gissing uitmaken drie groote folianten. Het bestaat 1°. uit origineele handschriften van hooge personaadjes, keizers, koningen, prinsen, graven, edelen, enz.; 2°. uit gedigten van min of meer beroemde dichteren; 3°. uit zeer heerlijke zinnebeelden, gezigten, portretten, bloemstukken, zoo geteekend als in water- en olieverf door de voornaamste kunstenaars; 4°. uit d'allerkeurigste staaltjes van schrijfkunst door Gadelle, Krama (?) enz. Des anderen daags zond ik aan de bezitster een geschreven rijm, slaande op al dat fraais en in mijne gedichten opgenomen."

Niet minder werd de opmerkzaamheid van den reiziger geboeid door het zoogenoemde Panpoeticon. Dit kunstwerk bestond in "een cierlijk houten kabinetje met verscheiden laadtjes, waarin de afbeeldingen der eenigzins vermaarde digteren van Nederland. Het werd eerst aangelegd en in 't grauw geschilderd, ter groote van een snuifdoosblad, door Arnoud van Halen (overl. 1732), die men zegt nooit de schilderkunst, als uit eigener aard, geleerd te hebben. Het werd, zoo als van Halen het gemaakt had, beschreven door L. Bidloo, en toen Panpoëticon Batavum genoemd. Na van Halen's dood kogt makelaar de Roode het kunstwerk voor honderd dukaten, welke eigenaar het sedert sonderling opgeluisterd en vermeerderd heeft: te weten de schilderijtjes van van Halen heeft hij van voren en van achteren cierlijk laten vernissen en zetten in verguldene lijstjes, met de naamen daarboven in geëmailleerde plaatjes. Wijders heeft hij nieuwe laadtjes in 't kabinet laten maken, en daarin eene fraaie verzameling van nieuwe pourtraiten, aan

de vorige nog ontbrekende, geplaatst, alsmede van de jongere en tot op dat jaar nog levende poëten en poëtessen. Deze laat hij, met hun verlof, naar hun eigen pourtret, of, dat hem nog liever is, naar het leven, als de vorigen in 't grauw schilderen door den zeer weltreffenden (Jan Maurits) Quinkhard, een Duitscher, wonende te Amsterdam, en leerling van den vermaarden Arn. Boonen. Zijn schilderijtjes zijn als die van van Halen, met dit klein onderscheid, dat de lijstjes der laatsten niet geheel verguld, maar in 't midden met zwarte strookjes zijn. Zeker een keurlijke rariteit, wel verdienende gezien te worden. De bezitter heeft ook reeds eene goede verzameling van gelukwenschende lof en dankdigten der voornaamste thans levende digteren, als van Huydecoper, Boon, Hoogvliet, Schim, Feitama, enz. bijeen. Ik heb hem er ook een gezonden, dat bij mijne gedichten staat. Bij gelegenheid dat de bezitter met veel beleefdheid het mij liet zien, kwam hij met onweigerbaar verzoek mij overreden, om mij door Quinkhard te laten schilderen. Twee malen heb ik er omtrent drie uren voor gezeten. Zoo ben ik ten derden male afgebeeld, eens in crayon, eens met Oost-Indische inkt, door Corn. Troost, toen 32, en nu in 't grauw, 40 jaren oud zijnde."

Ik bepaal mij thans tot de mededeeling wat de Zeeuwsche dichter en historieschrijver te Amsterdam op het gebied der kunst zag. Later ben ik misschien nog wel eens in de gelegenheid om te verhalen, wat hij op wetenschappelijk gebied opmerkte, wat hij zegt van de bibliotheek, meest van bijbeldrukken van Isaac Le Long; van de liefhebberijen van moderne medailles en Nederlandsche oudheden, van Andries Schoemaker en van diens zoon Gerrit; hoe hij kennis maakte met van Loon, Tiberius Hemsterhuis, d'Orville, B. Huydecoper en anderen, en o. a. den patroon Jacob van Hoorn ontmoette, die, 97 jaren oud, met een meisje van 24 jaren huwde.

Voor de kennis der achttiende eeuw bevatten deze toevallig bewaarde mémoires een schat van kleine, maar daarom misschien juist merkwaardige bijzonderheden.

Henricus Hollingerus. (XXIX, bl. 334; XXX, bl. 277.) In strijd met het Nav. XXIX, 334, beweerde blijkt uit de acta der Zutf.

syn. v. 3—6 aug. 1631 aan het slot, dat Henricus Hollingerus in 1631 als predikant te Ter Wolde aangenomen en, uit de aeta der Hard. syn. v. 1—5 aug. 1637, dat hij in dit jaar overleden is. Zijn er dan twee predikanten van den naam Henr. Hollingerus geweest, van wie de ééne als pred. te Ter Wolde overleed, de andere, volhardend in zijn Remonstrantisme, vóór of in 1647 als Rem. pred. te Tiel door Bern. Craeyvanger werd vervangen? Of is Henr. Hollerus als pred. te Ter Wolde een gefingeerd persoon? Van Henr. Hollingerus, pred. in het fort van 's Gravenweerd, is nog een zegeltje voorhanden gedrukt op een stuk van 2 juni 1601, waarin hij verklaart dat in deze zijne gemeente nov. 1599 eenige personen aan de pest bezweken waren, enz. Dit stuk is aanwezig in het archief v. h Groote Gasthuis te Deventer. Zie Catalogus d. archieven v. dat gasth. door mr. J. J. v. Doorninck (1879), n°. 1304.

J. ANSPACH.

VRAGEN.

Charles de Zoete van Laecke de Houlteyn. Deze was heer van Hoochtwout en Aertswout. Hij is in krijgsdienst geweest en schijnt zich daarin verdienstelijk gemaakt te hebben. Wie weet daaromtrent iets mede te deelen? Het volgende wordt van hem gezegd.

Ziet zijn afkomst, in sijn wapen,
Uyt wat Adeldom en Stam
Hij sijn levens oorspronck nam.
Ziet zijn deuchden in sijn handel,
In sijn omganck, in sijn wandel,
Zoo gemeensaam en zoo vrij
Met sijn trouwe burgerij;
Ziet sijn wijsheyt in zijn Raden
En sijn vroomheyt in zijn Daden;
Ziet sijn Edel, moedigh Bloedt
In sijn onvertsaaght gemoedt,
Dat oock onlanghs is gebleken,
Toen het oorlogs vier ontsteken

Was, zoo in als buyten slants,
Daar hy oogde op een krans
Van onwelkb're Lauwerieren,
Om sijn kruyn daar mee te zieren,
Als een trouwe Batavier.

Ik wil er echter niet voor instaan, dat hier niet een weinigjen overdreven is. Lofredenaars loopen daar alligt gevaar van. En deze regels zijn uit een lofdicht genomen. Het heet Eerdicht van Hoochtwout. Het is van 11 september 1668 en staat voor een Resolutieboek van het dorp, bevattende resolutiën van 1592 af, die daarin in het jaar 1654 overgeschreven zijn. De heer J. S. Magnin, die zoo vriendelijk was mij dit gedicht mede te deelen, meent uit spelling en schrift te mogen opmaken, dat het het werk is van A. Blauwmolen, die van 1666 af secretaris was van de heerlijkheid Hoochtwout ende Aertswoudt. Hoochtwout »spreeckt van hem selven" en zegt o. a.

Wilt nu hier oock meed aanschouwen
Mijne Huysen en gebouwen,
Die men daar ziet, op een rij,
Gins en weder, Sij aan Sij,
Jaa, soo dicht bij een getimmert,
Dat het voor de oogen schimmert,
Even off het licht beswijckt,
Alsmen daar wat langh op kijckt.
Ziet hoe dat se staan en pricken
Moedigh, omdat haars gelicken,
Zoo in order als getal,
Nimmermeer verschijnen zal.
En ze pogen met haar daken
Aan het firmament te raken.

Toch zijn dat nog de hoogste huizen niet, want

Andre heffen weer de top,
Haare gevels Hooger op

Bij zulke huizen behooren zulke boomen. Ziet, zoo gaat Hoochtwout voort,

Ziet mijn waterrijke stromen
En mijn Hoogh gekroonde boomen

Langs haar boorden, hier en daar,
Populier en Haselaar,
Wilgen, esch, Abeel en Eyken,
Die haar top ten Hemel reyken.

Is het niet onvergeeefelijk, dat de schrijver van den Tegenwoordigen Staat van Holland van die merkwaardigheden met geen enkel woord spreekt? Doch de man was slecht ingelicht. Hij laat zich vertellen, dat Hoogtwoud in 1632 maar 279 huizen had, die in 1732 tot 186 en in 1749 tot 180 verminderd waren, en die huizen schijnt hij voor gewone huizen gehouden te hebben. Blauwmolen, die er gewoond heeft, ja er secretaris is geweest, was beter op de hoogte. Van hem weten wij nu, dat het dorp een onnoemelijk aantal huizen had, en huizen die het firmament raakten, of dit althans poogden te doen, en dat hij dus regt had het te laten zeggen,

Vreemdelingen, die, int reysen,
Prince hooven en paleysen,
Groote steden, welgeboudt,
Door u Reyslust hebt aanschout,
Kom, ik bid u, wilt eens nadren
Tot ontrent mijn linde blad'ren,
Die u wincken met haar groen
En aldaar u lust voldoen.

Want die reislustige vreemdelingen, hadden zij het maar geweten, zouden in grooten getale zijn toegesneld, ja zouden des noods Broek zijn voorbijgevaren om de heerlijkheden der heerlijkheid Hoochtwoud te aanschouwen.

Mogt dus Hoochtwoud op zijne huizen en boomen roemen, op zijne bevolking niet minder. Het durft zeggen,

Nu dan, Haagje! 'k meen u Jonckers,
Roem vrij op u weytse pronckers,
Op u gayle Jufferschap,
'k Set mijn roem op hooger trap.
Ick hebb' Maaghden, schoon en jeuchdig,
Groot van kennis, kuysch en deuchdig,
Blij van wesen, zoet van taal,
Vriendelijck in haar onthaal,
Niet laadtdunckent noch hovaardigh,

Maar eenvoudigh en goedaardigh,
Neerstigh in den arrebeydt,
Door de plicht haar opgeleyt.

Jammer weer, dat dit buitenaf niet bekend was. Hoe menig een, hadde hij het geweten, die gezegd zou hebben,

Indien ik van mijn leven trouw,
Ik neem vast uit Hoochtwoud een vrouw!

Het zou om de deur der hoogtwouder maagden van vrijers gekrield hebben en zij zouden verlegen geweest zijn in de keus.

De andere helft der bevolking was van geene mindere qualiteit. De schepenen en raden waren mannen,

Die de eygenbaat verbannen
En sich quijten, onder een
Voor de welstant vant gemeen.
Andre, diet oneffen slechten
En verwarde zaken rechten
Met een ongemeene vlijt,
Ras en lancksaam, na de tijdt
En gelegentheyt van zaken
Eyscht, omt rechte wit te raken,
Daar een Rechter steeds op mickt,
Die hem na de reden schickt.

Ik vrees evenwel, dat zij weinig gelegenheid zullen gehad hebben om al die voortreffelijke hoedanigheden te doen blijken, want,

Ziet noch eensjes wat ter zije,
Op de trouwe Burgerije,
Die u toonen, dat se zijn,
In de daat als in den schijn,
Fraij van leven en manieren,
Vredigh, stil en goedertieren,
Eerbaar, trouw, oprecht en goet,
Vroom en deuchtsaam van gemoet,
Openhartich en anminnigh,
Niet beveynst, noch dubbelsinnigh,
Vreemt en schouw van achterklap,
Hooch begaaft met wetenschap,
Kloeck en neerstigh int verrichten

Van hun dagelijckse plichten,
Lijdtsaam, danckbaar en vernoegt,
Hoe den Hemel 't hear toevoegt.

Hoogtwoud was dus in die dagen een in alle opzigten heerlijk land. Men leefde er nog in de gouden eeuw en het kan ons dan ook niet verwonderen, dat onze vriend Blauwmolen zijn gedicht besluit met deze regels,

Kom dan, segh ick, Vreemdelingen,
En besiet al deese dingen,
Off het niet wel waardigh is
Om die, tot gedachteniss,
Als het Achtste Werelts wonder,
Maar wat plaats te geven onder
Alles dat gij waardigh kendt,
In u hart te zijn geprent.

Hiermede schijnt wel in strijd te zijn, wat wij in de keuren van Hoogtwoud van den jare 1617 lezen (zie Nav. XXX, blz. 113 vlgg.). Er wordt daar gesproken van vastenavondrumoer, van katkneppelen, van vechtpartijen in herbergen. van onverbeterlijke dronkaards, aan wien het verboden werd wijn of bier te schenken. Doch menschen

Vredigh, stil en goedertieren,
Eerbaar, trouw, oprecht en goet,
Vroom en deuchtsaam van gemoet,

doen zulke dingen niet. Wij zullen het er dus voor moeten houden, dat die ongeregeldheden het werk zijn geweest van de vreemdelingen, die daar gekomen waren om het Achtste Werelts wonder te bewonderen.

P. LEENDERTZ WZ.

Uitvindingen en ontdekkingen. Dictionaire Classique des origines, inventions et découvertes, dans les arts, les siences et les lettres, présentant une exposition sommaire des grandes Conquêtes du Génie de l'Homme, ouvrage destinée au gens du monde et aux elêves des écoles Paris Larousse et Boijer, Z. J. — Kort na de algemeene wereldtentoonstelling te Parijs schreef zekere heer W. Maigne het werk onder bovenstaanden ietwat breedsprakigen

titel vermeld. De kennismaking met dit in kl. 8° compres gedrukte werk, deed mij soms mijne oogen vergeten; hoewel het Frankrijks roem voornamelijk in het licht tracht te stellen is het zeer onpartijdig en heb ik tot heden kunnen opmerken dat de schrijver, waar het te pas komt, Noord- en Zuid-Nederland recht laat weervaren, schoon het te onzen opzichte, ouder gewoonte, niet aan bokjes ontbreekt. Ten aanzien van sommige artikelen rees bij mij echter veel twijfel en daarom neem ik de vrijheid de hulp des Navorschers in te roepen; te meer omdat zich, sedert eenige jaren, ten onzent het verschijnsel voordoet, dat menig tot heden voor historisch gehouden feit, van het meest verhevene tot het allergeringste, op grond eener kritiek die, in vele gevallen, als hoogst aamatigend en eigendunkelijk teruggewezen wordt, ontkend, zachtst genomen naar het rijk der legenden verbannen wordt, zonder in aanmerking te nemen dat de legende, namelijk de overlevering (wederom van de met opzet verdichte gemakkelijk te onderscheiden) altoos op historischen grondslag rust. 't Onderwerp is eene met voorbeelden en proeven gestaafde verhandeling waard! Zeg ik te veel? men denke aan Laurens Koster en Albrecht Beiling en men herinnere zich de vermaning, die ik zoo gaandeweg eens van den bestuurder van dit tijdschrift kreeg, toen ik van Willem Beukelsz iets in 't midden bracht. Toch behoort de geschiedenis der ontdekkingen en uitvindingen tot die des vaderlands en reeds de vroegste schoolboekschrijvers, ten onzent reeds Izaak Abrahamsen in de XVIe eeuw, begrepen het zoo. Met het oog nu op onze geschiedenis wensch ik eenige uittreksels uit dien Dictionaire mede te deelen en, ouder gewoonte, een en ander op te merken en te vragen. Ik vind dit beter dan ieder artikel afzonderlijk te geven, ik vermijd daardoor het gedurig aanhalen des titels en zij die er later gebruik van willen maken hebben alles bijeen. 't Ziet er nu wel wat bont uit, doch ik zag er van af om het lijstje alphabetisch in te richten, daar de beginletters van den franschen tekst, b. v. Chameau en Scheepskameel, Carillon en Klokkenspel, niet met de nederlandsche overeenstemmen.

Acrostiche. Het oudste voorbeeld van dit »genre detestable de poesie" is in den Bijbel te vinden. Het kwam in de eerste eeuwen reeds in de mode, doch waarschijnlijk eerst in de XVIe eeuw in

Frankrijk. De beroemdste is het Grieksche woord ichtus, waardoor de eerste christenen den christus aanduidden; zij is deze

Iesoes
Christos
Theou
Uios
Sóter

Jezus christus, zoon Gods, zaligmaker. — Waar in den Bijbel staat dat Acrostichon?

Scheepskameelen: Hiervan zegt hij onder anderen dat de uitvinding dier werktuigen algemeen wordt toegeschreven aan den Hollandschen Ingenieur (?) Meuwtz-Meinder-Bakker, in 1688, om de te Amsterdam gebouwde (?) schepen over Pampus te lichten, maar deze uitvinding is veel ouder, ze was reeds in de XIIe eeuw te Venetië in gebruik. Is dat zoo? De radbraking van den naam van Meeuwes Meindertzoon verwondere niemand: dat zijn wij van de Franschen zoo gewoon.

Componium. Muziekinstrument omstreeks 1820, uitgevonden door den Amsterdamschen werktuigkundigen Winkel of Winkler. Het was een wezenlijk bewerktuigd orkest, dat de opera-ouvertures met eene bewonderenswaardige juistheid uitvoerde. Het ontleende zijnen naam aan de omstandigheid dat het, door middel van eene werkelijk wondervolle samenstelling, de liefelijkste variatiën improviseerde, zonder, hoe ontelbare malen men het achtereen in beweging bracht, in herhalingen te vallen; men noemde het daarom ook muzikalen improvisator. Het Componium doorreisde geheel Europa en kwam in de laatste plaats (1824) te Parijs door een Pruis, Koppen genaamd, die 't eindelijk aan een speculant verkocht. Deze bracht het op het laatst van 1829 naar Londen over, doch maakte slechte zaken, wegens den rouw over George IV. Zijn nieuwe eigenaar bracht het zeer beschadigd naar Parijs terug. Hier kon hij het niet hersteld krijgen, alzoo men hem het geheim zijner bewerktuiging verzwegen had; na een jaar werkens en zoekens gelukte het eindelijk aan Robert Houdin, om het in zijnen oorspronkelijken toestand te herstellen. Even als meer van dien aard, is ook het Componium sedert een dertig jaar in onverdiende vergetelheid geraakt.

Wat is er van dit alles?

Diamant. Het diamantslijpen was reeds in 1407, te Parijs, een bloeijende zaak. Lodewijk van Berghem heeft het dus in 1476 niet uitgevonden, doch mogelijk verbeterd. Sedert eeuwen is het diamantslijpen te Amsterdam sterk beoefend, waar het nog heden aan 10.000 huisgezinnen (?) brood verschaft. Eenige jaar geleden [schrijver dezes herinnert zich de soort van paniek daarover ten onzent ontstaan] beproefde men, schoon te vergeefs; het weder naar Parijs [waar het dus te niet gegaan was?] over te brengen.

Men beantwoorde beide vraagteekens.

Klokkenspel. Men gelooft algemeen dat het gebruik van het klokkenspel tot de 2e helft der XVe eeuw opklimt, en het eerste in den klokkentoren der kerk van Aalst (oostvl.) geplaatst werd.

Het is in den jongsten tijd erkend dat dit eene dwaling is en bewezen dat in 1317 in den klokkentoren der kerk van St. Catharina bij Rouaan, een klokkenspel geplaatst was, dat, volgens een ooggetuige, de hymne Conditor alme Siderum speelde, wat men op een mijl afstands hooren kon. Kent iemand dat bewijs?

Laken. In 1646 stichte Nicolas Cadeau, de beroemde lakenfabricant van Sédan, aldaar eene lakenfabriek van »façon de Hollande" die er nog steeds bloeit. In 1665, liet de bekende minister Colbert uit Holland den beroemden Gosse van Robais naar Abbeville komen voor de lakenweverij. Wie was die Gosse, Josse, Joost of Goossen? Wat beteekent *façon de Hollande*, het model der fabriek of de wijze van bewerking?

Vandermonde. Wie was Van der Monde (de naam zal in 't Fransch wel republikeinsch gespeld zijn) in wiens en meer anderer tegenwoordigheid de scheikundigen Lavoisier, La place en Meunier, de samenstelling van het water onderzochten?

Brandbluschmiddelen. In 1803 deelde de hollandsche natuurkundige van Marum aan den scheikundige Bertholet mede dat zijn landgenoot van Akem (denkelijk van Aken) er in geslaagd was om den hevigsten brand te blusschen met een mengsel bestaande uit sulfaat van ijzer, van zink en van leem. In 1805 stelde de ingenieur Six voor, om daartoe met zeezout verzadigd water te bezigen. Verder wordt vermeld dat Jan en Nikolaas van der Heijden de slangen der brandspuiten uitvonden. Dat Jan van der

Heijden de straatlantaarns uitdacht, wordt niet vermeld; wel dat, na vergeefsche proefnemingen, waartoe Hendrik II reeds bevel gaf, doch die wegens bijzondere omstandigheden niet voortgezet werden, Parijs in 1760 eene, schoon zwakke, straatverlichting door lantaarns met kaarsen kreeg door de zorg van den luitenant generaal der policie Gabriël Nicolas de la Reynie, tot in 1769 de reverbères of terugkaatsende lantaarns uitgevonden werden. Wie waren van Arum, van Akem, Six en Nicolaas van der Heijden?

Spiraalpomp. Men heeft langen tijd hare uitvinding aan den Zwitser Andries Witz, een blikslager te Zurich toegeschreven doch den Hollandschen werktuigkundigen Evettman (sic) komt zoo goed als zeker die eer toe. Is dit zoo? Wie was Evettman?

Het braakmiddel. Men schrijft algemeen de ontdekking van dit geneesmiddel, uit potasch en spiesglans (antimonium), toe aan Adriaan van Mijnsicht, omstreeks 1631, doch Basilius Valentin, Angelus Sala en Libavius hadden er reeds van gesproken.

Wie was van Mijnsicht? Een Nederlander?

Entomologie. Met de XVIIe eeuw begon eerst recht het groote werk der insectenstudie. Jan Swammerdam, de grootste entomologist van zijnen tijd, gaf zijnen Bijbel der natuur in 't licht. In 1662 gaf Goedhart de eerste nauwkeurige waarnemingen over de levenswijze der insecten. — In de eerste helft der XVIIIe eeuw, werden eene menigte waarnemingen gedaan door Linné, Reaumur, Bonnet, Jacob Ladmiral, Roesel, Degeer (de Geer?) Frisch en een groot aantal anderen. Tusschen 1775 en 1798 onderscheidt zich in de insectenkunde onder anderen Cramer. In het begin dezer eeuw Gravenhorst. Wie waren Goedhart, Ladmiral, Degeer, Cramer en Gravenhorst?

Epigraphie. De verzameling epigraphen van Smetius, in 1588 met noten van Justus Lipsius gedrukt, was de eerste waarin de opschriften in eene geregelde orde behandeld werden en die zich onderscheidt door eene degelijke kritiek en zuiveren tekst. In 1602 verscheen de Heydelberg de beroemde verzameling van Gruterus (Jean Gruytère) die te Amsterdam in 1707 op nieuw en vermeerderd werd uitgegeven door Groevius (Jean George Groeve). Jean Gruytère, zal wel het verfranschte Johannes de Grutere of de Gruytere zijn? Wie was Groeve?

In 1680 vond Christiaan Huygens een werktuig uit om lasten te ligten en projectilen te werpen. Was het een stoomtuig?

Verfhoutbewerking. In de XVIIe eeuw beproefden de Hollanders om spoediger de kleurstof uit het verfhout te trekken. Dit geschiedde namelijk door de blokken met de bijl te klieven en deze spaanders vervolgens uit te koken. Eigenaardig viel de aandacht der onzen op het malen en zij vervaardigden, op de wijze der oliemolens houtmolens waarmede zij het verfhout fijn maalden, dat nu door uitkoken eene grootere hoeveelheid verfstof gaf. Dit heeft tot op onzen tijd stand gehouden, toen men het machinaal begon.

Kent men den uitvinder der bedoelde molens?

Gisting. De scheikundige geneesheer Van Helmont † 1644, schijnt de eerste geweest te zijn die de gisting bestudeerde; hij noemt de gist zeer juist »de moeder der veranderingen". Weet iemand meer bijzonderheden van Van Helmont?

Meestoof. De hoofdzetel der meekrapbereiding in de oudheid was in Artois en Aquitanie. In 't begin der XIIe eeuw was ze naar Normandie verplaatst, tot de Nederlanders in de XVIe eeuw de meekrap met zooveel zorg begonnen te verbouwen en te bewerken, dat zij er bijna het monopolie van bezaten.

In welk jaar is die teelt ten onzent ingevoerd?

Guillotine. In een der vroegere Navorschers heb ik reeds op het prentje en het bijschrift van Cats gewezen, waarop eene strafuitvoering afgebeeld en beschreven is. De Franschen, (althans de Dict.) erkennen zelf dat Mr. Guillotin het voorwerp niet heeft uitgevonden maar dat het door hem op nieuw is ingevoerd geworden met het menschlievend doel om het laatste lijden der slachtoffers te verkorten. Den 28 September 1789 hield de Nitionale vergadering zich bezig met de herziening der strafwetgeving, en toen deed de doctor zijn voorstel, dat in beginsel aangenomen werd en waaromtrent men het gevoelen der geneeskundige academie wilde kennen. Drie jaar later, werd het bij decreet der conventie van 20 maart 1792, in praktijk gebracht. Wat den naam betreft, men wilde het eerst Louisette of petit Louison noemen naar den geneesheer die het toezicht over de samenstelling had. Na 1789, wilde men het, naar den toen aan zoovele aanvallen blootstaanden

Mirabeau, Mirabelle noemen, maar de spotternij van een publicist verwierf het den naam die 't nog heden draagt. Wat eindelijk het vertelsel aangaat dat Dr. Guillotin een der eerste zou geweest zijn die door het werktuig omkwamen, dit is geheel en al onwaar. De waardige doctor, een der arbeidzaamste menschen van zijnen tijd en voor zijne tijdgenoten, ontsliep zacht en kalm op zijn bed den 26 mei 1814.

De Haring. »Wat Holland, betreft dat er zijnen voorspoed aan te danken heeft, dit begon eerst in de XIIe eeuw op eenigzins groote schaal de visscherij uit te oefenen. Indien het haringkaken toen niet is uitgevonden heeft Gilles (lees Willem) Beukels van *Hugovliet* in Zeeland (lees Vlaanderen thans verdronken doch waarvan het nu bedijkte grondgebied tot Zeeland behoort) zich zeer verdienstelijk gemaakt door met behulp van een zijner landgenoten Jacques Quen van Oostende, eene verbeterde wijze van kaken uit te denken.

Dat artikel is zeer opmerkelijk. Stellen wij vooreerst de vraag, hoe komt de Franschman aan zijne opgaven?

Willem Beukels leefde in 't laatst der XIVe en 't begin der XVe eeuw, toen er werkelijk een Hugovliet bestond. In mijn beknopt geschied- en aardrijkskundig woordenboek van Zeeuwsch Vlaanderens westelijk deel, Oostburg 1874, heb ik al wat men van dat Hugovliet weet bij een gebracht, wat hierin bestaat: De kroniekschrijvers Graumaije en Sanderus, vermelden een stroompje de Hugo bij Biervliet. Het was waarschijnlijk het water, dat vroeger reeds het eilandje van Biervliet van den vasten wal scheidde en later de vreeselijke overstrooming aldaar in de hand werkte. Hugovliet zelf was eene plaats met stadsrechten en eene haven, tusschen Biervliet Gaternisse, eene halve mijl O. van daar, in 1350 vermeld, in 1377 verdronken en nog in 1408 als verdronken vermeld. Later moet het weder herrezen zijn, want tot in de XVIe eeuw werd er een tol geheven.

We vragen alweêr hoe komt de Franschman aan dat nauwelijks bekende Hugovliet, terwijl Biervliet bij velen bekend is?

Alles komt er dus op aan, dat het bewijs geleverd worde dat Willem Beukels werkelijk een Biervlietenaar was; het bezoek op zijn graf van Karel V en Maria van Hongarij, wie de legende

heel naief nog een harinkje laat peuzelen op het graf, bewijst in dezen niets. De vraag blijft maar hoe komt onze Franschman aan Hugovliet?

En een derde vraag is: hoe komt hij aan den Oostendenaar Jaques Quien (zoo de naam juist is), wiens naam zegt hij, bij het meerendeel der historieschrijvers in vergetelheid is geraakt? Welke historieschrijvers hebben den man niet vergeten?

Slingeruurwerken. Hij vermeldt deze uitvinding van omstreeks 1657 op het artikel Horloge niet, maar zegt later op het art. pendule, dat het idée der slingeruurwerken Gallilei toekomt, die het echter uit hoofde van zijn verzwakt gezicht niet uitvoeren kon maar 't zijnen zoon mededeelde, die het in 1649 werkelijk toepaste, wat betwijfeld werd. Maar Boquillon, bibliothecaris van het Conservatoire des Arts et Métiers heeft voldingend bewezen dat hem in ieder geval de verdienste van den slinger ingevoerd te hebben (1656) toekomt. Is Boquillon's bewijs werkelijk alles afdoende?

Jacobakannetjes. Jacquelines. Aarden potjes in de Nederlanden en het noorden van Frankrijk in gebruik (?). De oorsprong dezer benaming ligt in het duister en heeft tot allerlei fabelachtige verhalen aanleiding gegeven. Jacoba, Gravin van Holland, geb. 1400 † 1436, was een liefhebster van het schieten naar den papegaai, volgens anderen van de konijnenjacht, en dronk om zich te verfrisschen uit aarden kannetjes van een bijzonder maaksel, doch gebruikte ieder kannetje slechts eenmaal, waarna ze 't in de slotgracht wierp. In 1635 vond men van deze kannetjes in de grachten van het kasteel van Rozenburg, tusschen Leyden en den Haag (slot van Teilingen) en dit was voldoende om de legende te doen herleven. Heemskerk, die toen zijne Batavische Arcadia schreef (de eerste druk verscheen in 1637) greep deze overlevering aan, en dit is het gezag waarop de daad en de naam berusten. Verscheidene schrijvers hebben Heemskerk eenvoudig nageschreven; andere gingen nog verder en zonder op eenige bescheiden te steunen, zonder rekening te houden met de waardigheid eener vorstin of de zeden van het tijdvak, zelfs al was deze vorstin van een zonderling karakter, hebben zij de gravin Jacoba in een pottenbakker herschapen, de aarde knedende, het wiel draaiende en den oven stokende. Wie waren dat?

Eene opmerking, misschien al te gewaagd moet mij uit de pen, ten aanzien van den naam Teilingen. Teil, in zvl. teel, is eene groote aarden kom waarin men de melk bewaart en laat verzuren voor de room, eene tobbe, en die ook voor groenten, en velerlei andere dingen in algemeen gebruik is. Teilen of teele, noemt men in een groot deel van westvlaanderen de aarden tafelborden, testen, kortom aardenwerk. Schuilt er in Teilingen nu niet iets van een pottebakkerij, even als in het paleis der Tuilleriën van eene pannenbakkerij? De uitgang ingen is zeer algemeen, om de vrucht, het voortbrengsel van iets aan te duiden: tweelingen, drielingen, inboorlingen, roetelingen, bruggelingen, oosterlingen, voedsterlingen, enz.

Elektriseermachine. Van Marum, Hollander, wordt ook vermeld als de uitvinder in onze eeuw, van eene machine die naar willekeur tweeërlei elektriciteit leverde maar deelde die eer met den Engelschen natuurkundige Nairne; wat is hiervan?

Mikroskoop. De eerste waarnemingen met dit werktuig zijn gedaan in 1625 door J. Stellutin en wel op het lichaam der honingbijen. Het samengesteld mikroskoop (de vroegere waren alleen dusgenoemde vergrootglazen, *loups*), is uitgevonden door den Hollander Zacharias Janssen, gezichtkundige te Middelburg in 1590. Eenige schrijven wel deze uitvinding toe aan Cornelius Drebbel, professor (?) in de natuurkunde te Alkmaar, 1610; maar het is bewezen dat Drebbel haar aan Janssen ontleend had.

Wie was Stellutin? waar is het bewijs voor Janssen tegen Drebbel?

De verrekijkers. Het grondbeginsel hunner samenstelling was reeds lang, hoe wel op een vage wijze, beschreven, niet door Roger Baco, zoo als men beweerd heeft, maar door den Veronees Hieronymus Fracoster in 1538 en den Napolitaan Juan Baptista Porta in 1590. Wat betreft den genialen man die ze in praktijk bracht, sommigen noemen Jean Lippershey of Lippersheim, brillemaker te Middelburg (1606); anderen Jacob Metius, zoon van een burgemeester van Alkmaar 1608; anderen eindelijk Zacharias Jans of Jansen, een ander Middelburgsch brillemaker (1608 of 1609). Een ding echter is zeker n. l. dat de eerste verrekijkers die te Parijs, sedert april 1609, verkocht werden, den naam droegen van Bataafsche en Hollandsche brillen, 't geen voldoende is om het land

van oorsprong te bewijzen. Allereerst merken wij op dat juist door de omstandigheid des verkoops te Parijs in 1609, geene verdere sprake kan zijn van eenen uitvinder Lippersheim in 1666. Ten tweede dat Zacharias Janssen een eenvoudig werkman moet geweest zijn, die zich ijverig op de vervaardiging van oogglazen toelei, ze slijpende bijzonder acht gaf op hunne eigenschappen en macht, ook ten aanzien van grootte en afstand en zoo eindelijk, nieuwsgierig om te weten welke uitwerking twee tegenover elkander geplaatste brillenglazen zouden doen, den verrekijker, niet uitvond maar ontdekte. De eenvoudige man zal van Fracaster en Porta wel nooit gehoord hebben. Maar wat is er van de kwestie tusschen Metius en Janssen? Een mensch kan niet alles weten en ik schaam mij dus niet te bekennen dat ik al wat ik van Métius weet het bovenstaande is en van Helmers:

»'t Valt licht met Herschell door 't onmeetbaar ruim te streven,
»Nadat hem Metius zijn kunstglas heeft gegeven!"

Miniatuur schilderen, dus genaamd naar de aloude vignetten en portretten waarmede men sommige handschriften door middel van het *minium* of vermiljoen opluisterde, schijnt (ik las het in eene oude letteroefening of dergelijk maandschrift meen ik) door een Nederlander zeer verbeterd te zijn. Weet een lezer van den Navorscher er iets van?

Mitraille. Het gebruik van het mitraille of schroot dagteekent misschien van het beleg van Oudenaarde in 1452. Sommige schrijvers noemen 1515, den veldslag van Marignam en de belegering van Verona. Anderen schrijven de uitvinding er van toe aan Gustaaf Adolf, koning van Zweden in 1620. De kartetsen of zoogenaamde blikken doozen zijn voor 't eerst in 1602 bij het beleg van Oostende gebruikt. Door wie door de aanvallers of de verdedigers?

Zakhorlogie. Huyghens vond in 1675 den regulateur met spiraalveer uit; doch de eer er van wordt hem betwist door den abt Hautefeuille van Orleans, en den Engelschen natuurkundigen Hooke.

Weet men op welke gronden?

Drenkelingen. Het doen herleven van drenkelingen is 't eerst van allen door de Hollanders in praktijk gebracht, vooral door het in 't licht geven in 1740, door eene maatschappij te Haarlem

van eene handleiding daartoe. Ik meen echter er in eenen ouden almanak, reeds van een vroeger tijdperk van gelezen te hebben, wat mij voor ons waterrijk gewest niet verwonderen zou.

Kan iemand mijne wege herinnering te hulp komen?

Houwitser. In de XVe eeuw beproefde men groote holle werptuigen met gewoon geschut te werpen, doch het laden ging zoo moeilijk, dat men het varen liet. In het begin der XVIIe eeuw vatten de Hollanders echter het denkbeeld weder op en slaagden uitnemend door den vorm der stukken te wijzigen. De nieuwe vuurmonden verkregen den naam van Houwitzen, naar het Hoogduitsch Haubitz, vandaar ook het Fransch Obisier. De Hollanders leerden de kunst van de Engelschen en beide wendden ze aan in hunne gemeenschappelijke oorlogen met Lodewijk XIV. Men gelooft dat de Franschen dit geschut uit de in den slag bij Neeruurden in 1693 en bij den aanval der Engelschen op St. Malo, 1695, veroverde stukken voor 't eerst leerden kennen en dat deze tot voorbeeld voor hunne gieters dienden.

Het werptuig of projectiel. Dit was reeds voor het stuk bekend en is mede eene uitvinding der XVIIe eeuw. Volgens den Generaal Paishans gebruikte men ze bij de belegering van Oostende, als uitgevonden door den Franschen Ingenieur Renaud de Ville, maar alle overige militaire geschiedschrijvers zijn het er over eens dat de eer der uitvinding den Hollanders toekomt. Vanwaar dan echter de Hoogduitschen naam van Hauwitser? Die is wel niets anders dan vervormd Hoogduitsch?

Parabole. De parabole semi-cubique maakte eene groote beweging in de wetenschap, als zijnde het de eerste maal dat men de lengte eener kromme lijn berekend heeft door middel van die eener rechte lijn daartoe bekwaam gemaakt. Deze ontdekking is uit de XVIIe eeuw: het werd bijna gelijktijdig gevonden door twee meetkundigen den Engelschman William Neil en den Hollander Heuraet. Men had tot dien tijd toe geloofd dat het onmogelijk was. Sedert heeft men door de differentiaalrekening bewezen dat er een oneindig aantal gevallen bestaat van kromten wier rechte inhoud berekend kan worden. De wiskunde kon ik mij zelven maar niet leeren, ik verzoek dus verschooning voor mijne vertaling; maar vraag wie was Heuraet?

Schaatsen. Men gelooft algemeen dat ze eene hollandsche uitvinding zijn, doch waarschijnlijk waren ze allen noordsche volken vroeg bekend. De hollandsche, zweedsche en noordsche boeren doen hunne winterreizen op schaatsen. De Franschman vereenzelvigt waarschijnlijk de sneeuwschoenen met de schaatsen. Zeker is het dat de friesche en bergambachter schaatsen beroemd zijn. De hollandsche schaatsenrijders maakten Alva in der tijd veel spels. Hij schrijft dan ook aan Philips dat hij ten dienste des legers een duizend of wat schaatsen zal doen maken. Zou de schaats met ijzeren beslag geen hollandsche uitvinding zijn?

Schilderkunst. Dit artikel is door zijne oppervlakkigheid wel het minste van den geheelen Dictionaire: voor de vlaamsche school vermeld hij enkel Jan van Eijk (1370—1450) Pieter Breugel, den komieken (1530—1590) en zijne beide zonen Peter (den helschen) en den fluweelen Breughel; van Dijk (1599—1641) Rubens (1577—1640) van Ostade (1610—1684) Jordaens (1594—1678) en Teniers (1582—1694): voor de Hollandsche school vermeldt hij Lucas van Leyden (1694—1533) Rembrandt (1606—1674) Gerard Douw 1613—1680) Gabriel Metzu (1616—1660) Frans van Mieris (1689—1763) Paulus Potter (1625—1654) Ruysdael (1636—1681) Van Berghem (1624—1683). Van Jan Steen, Adr. Brouwer, Zoutsleven, Zegers, ter Burg en meer anderen is geen sprake. In onzen tijd bestaan er geene eigenlijk gezegde nationale schilderscholen meer en alle scholen schijnen samengesmolten zijn in een waarvan — natuurlijk — la France het middelpunt is. De school te Rome, waarvoor men in sommige landen prijzen geeft, bestaat immers nog?

Straalbreking. De wet der straalbreking is ontdekt door René Descartes, die ze in zijne Dioptrica in 1657 bekend maakte. Echter geven vele vreemde geleerden die eer aan den hollandschen wiskundige Willebrord Snellius † 1626. Men houde echter in het oog, dat Snellius zijn werk nimmer uitgaf. Al is dat laatste zoo, komt dan Snellius de eer der ontdekking niet toe?

Trompet. Men trachtte onder meer ook de kracht der trompet te vermeerderen ten einde haar eenen open krachtigen toon te geven. Dit vraagstuk werd in 1803 opgelost, toen de instrumentmakers Weidinger te Weenen en Kellner te 's Gravenhage, bijna tegelijker tijd het instrument van kleppen voorzagen en zoo de

bugle of *trompet a clefs* vervaardigden. Weet men het verschil tusschen het Weener en het Haagsche instrument op te geven?

De boekdrukkunst moet in Belgie ingevoerd zijn door Van Goes, (1472) in Holland door Ketelaar en Gerard van Leempt (1473) van Laurens Koster is den Dict. geene sprake. Zijn de drie namen en jaartallen juist?

Thermometer. In de XVIIe eeuw ontstond algemeen het verlangen om, ten behoeve van kunst en wetenschap, de warmte te kunnen meten. Gallileï, Baco, Sarpi, Fludd, Borelli en Van Helmont beproefden zulks doch zonder gevolg tot Cornelius van Drebbel (sic) den eersten eenvoudigen Thermometer, met acid. nitr. en water gevuld, vervaardigde. Weet men iets van de proeven van Van Helmont?

Hollandsche schroef. Dit is niets anders dan eene verscheidenheid van die van Archimedes; zij draagt haren naam daarvan, dat ze in Holland wel gebruikt werd om het opperwater over de dijken te lossen. 't Moge nu eene gewijzigde archimediesche zijn, de uitvinder verdient gekend te wezen: dus, wie kent hem?

G. P. ROOS.

[*Acrosticha* vindt men in den bijbel niet. Misschien is de schrijver in de war en denkt hij aan de psalmen waarvan het eerste vers met de eerste, het tweede met de tweede letter van het alphabeth begint. Doch een acrostichon is een gedicht waarin de beginletters der verzen te zamen genomen eenen naam uitmaken.

Guillotine. Eene andere afbeelding van dit werktuig dan bij Cats, namelijk van 1555 in Achillis Bocchii Symbolicarum Quaestionum lib. V, heb ik Nav. XVI bl. 230 aangewezen.

Teilingen.. Wij zullen hier wel geen verband moeten zoeken met Teil. De plaatsnamen op *ingen,* het is in den Navorscher meermalen aangewezen, zijn meestal van persoonsnamen afgeleid. Teilingen heet in het oud Utrechtsche register Taglingi of Thalingi.

Het woord *hauwitser* is volgens Heijse Fremdwörterb. van boheemschen oorsprong. Van sommige personen naar welke de heer R. vraagt, zullen biographische woordenboeken althans eenige inlichting kunnen geven.]

Eenige luthersche predikanten.

's Hertogenbosch.

J. H. Buscher trad daar in 1706 in dienst. Vertrok (wanneer?) naar Duitschland, kwam terug te 's Hertogenbosch, wanneer?

J. H. Heuerwaldt werd daar in 1761 predikant. Tot hoe lang daar in dienst geweest? Wie waren zijne opvolgers?

Heusden.

Wie volgden J. C. Sommer (1769—1777) op?

Kampen.

A. P. C. Adami werd in 1756 predikant te Kampen. Tot hoe lang bleef hij daar in dienst? en wie volgden hem op?

Maastricht.

J. H. Thamerus kwam daar in 1691, stond daar tot?

B. Vogt kwam daar in? stond daar tot 17...?

J. Frankenhoff kwam daar in 1766, bleef daar tot? Wie waren zijne opvolgers?

Medemblik.

J. F. Broens trad daar in 1737 in dienst, en stond daar tot...? Wie waren zijne opvolgers?

Namen.

J. F. Voogt trad daar in dienst in 1735, tot hoelang stond hij daar? en wie volgden hem op?

Nijmegen.

Wie waren de opvolgers van J. H. C. Landmann, die van 1774—1776 daar in dienst was?

Paramaribo.

Wie volgden D. Kanngiesser op, die daar van 1824—1826 predikant was?

de Rijp.

Wanneer trad daar in dienst M. Hillebrand?

Wie volgden op Ph. Jutting, die daar van 1804 tot 1805 in dienst was?

Wie volgden H. Haaring op?

Sappemeer.

Wie waren de opvolgers van P. C. Hageman, die daar van 1781 tot ....? in dienst was?

Vaals.

J. H. Smit kwam daar in 1726. Hoe lang stond hij daar, en wie zijn hem opgevolgd?

Winschoten en *Winschoterzijl.*

Welke luthersche predd. zijn daar in dienst geweest?

Zaandam.

D. Beekman was daar van 1780—1795 in dienst. Wie zijn hem opgevolgd?

Zwolle.

J. Kisselius en C. C. Rensing traden daar in 1719 in dienst; tot hoelang?

Wie volgden hem op tot de komst van A. Paauw in 1751?

Essequebo.

G. M. Schmidt stond daar tot 1780. Wanneer trad hij daar in dienst? en wie zijn daar meer als predikant werkzaam geweest?

Wie zijn als luth. predd. in dienst geweest aan *de Kaap de Goede Hoop?*

A. B. F. C.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

XVIII.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. Dirks.

Aanvullingen van het Tweede Deel der *Beschrijving der Nederlandsche historiepenningen* (1603—1667) van *mr. G. van Loon*, 's Gravenhage 1726.

Ten opzigte onzer aanvullingen van of aanteekeningen op het tweede deel van *van Loon's* werk verwijzen wij naar onze opmerkingen aan het hoofd van n°. VII van het *Repertorium* geplaatst. Wij herhalen ook onze verwijzing naar de *Naamlijst* van *van Orden*, die niet minder dan 222 bladzijden dit tweede deel betreffende beslaat, zijnde blz. 373—500 en blz. 669—762 van het *Tijdschrift* van *v. d. Chijs* II, n°. 2—3 (n°. 4 is niet verschenen).

783. 1603, 26 Mei. *v. Loon* II, blz. 5. Overwinning van *Joost*

de Moor op de Spaansche galeien en sneuvelen van *Frederik Spinola*, broeder van *Ambrosius Spinola*. Dezen legpenning geeft *Bizot*, fig. 40, als een gedenkpenning, doch met verschil van de plaatsing der schepen en galeien op de Vz. en Kz. Ook is bij hem het jaartal 1603 niet door het wapen van Zeeland gescheiden op de Vz. en ontbreekt het burgtje van Middelburg op de Kz. Op de Tentoonstelling van oudheden te Middelburg (Aug.—Sept. 1870), was eene afbeelding van dien zeestrijd voor het Sluissche gat gevoerd (2 bl. gr. fol.), het portret van *Joost de Moor*, zijn ijzeren helm en geslachtwapen (*Cat.*, blz. 21, n°. 141—143). Verg. *Cat. Zeeuwsch Gen.* (Oud- en zeldzaamheden), blz. 29, n°. 75.

784. 1604. *v. L.* II, blz. 11. Legp. op de aanmaning tot eensgezindheid, als penning voorhanden bij *mr. Jer. de Vries Jerz.* en meer bepaald op de geschillen tusschen Haarlem ter eenre en Leiden en Amsterdam ter andere zijde over den Overtoom aan de Kostverloren Wetering. Vz. met het wapen van N. Amstel. Bij *Hoogstraten* voor *f* 9.—, als gedenkpenning (volgens *van Orden* II, blz. 378) verkocht.

785. 1604, 19 Aug. *v. L.* II, 12 (3). Sluis ingenomen en tien galeien veroverd. Als gedenkpenning, zonder zegekrans om het opschrift. Cat. *van Orden*, n°. 1204. K. *f* 0.30. In zilver bij *J. H. van Swinden* (1824) *f* 3.— (groot formaat).

786. 1604, 22 Sept. *v. L.* II, 15 (2). Op het overgaan van Ostende door de Staten Generaal geslagen. In den *Navorscher* XXII, blz. 177, leest men de volgende Ordonnantie der Staten Generaal van 27 Dec. 1605:

Jan Cornelisz. Goutsmith te betalen de somme van 1383 ld. 10 schell. van 40 grooten 't pondt, over 't gout ende 't fatsoen van de goude kettinge bij hem gemaeckt ende gelevert, *ende de gouden medaille van de veroveringe van Sluys*, daermede den Heere *van Haultain* (zie *v. Loon* II, blz. 19) vereert is geworden voor de extra ordinaris diensten, die denselven dit jaer (1605) ter zee gedaen en het rencontre dat hij met de Spaensche vlote gehadt heeft.

787. 1604. *v. L.* II, blz. 23). Op het jaar 1606, bij gelegenheid van het overlijden te Ysselstein op 5 Maart 1606 van *Philips* Graaf van *Hohenlo,* deelt *van Loon* eenige levensbijzonderheden mede van dezen zwager van Prins Maurits, alsmede eenen pen-

ning van 1604 met *Philips* borstbeeld, wapen en lijf- of wapenspreuk: *Ehre gibt Gott.* De hoogleeraar *C. P. Serrure* gaf in de *Revue* 1847, p. 80—85, een verslag van eene niet in den handel zijnde uitstekende monographie, getiteld: *Münzgeschichte des Hauses Hohenlohe von dreizehnten bis zum neunzehnten Jahrhundert. Nach Original-Urkunden und Münzen verfast von J. Albrevht* (Archivaris van het Hohenlohesche huis, toen assessor te Oehringen) 1846 4°. X en 98 blz. met gegr. titel en 6 platen. Aldaar is afgebeeld de de penning van *v. L.* II, 23, maar bovendien nog twee andere ter eere van *Philips* Graaf van *Hohenlohe*, waarvan een gesneden door den knoeier *Simon*. Ook is in genoemd werkje onder n°. 17 op plaat II een fraaie penning ter eere van *Philips Ernst*, die ook in dienst der Staten Generaal was, medegedeeld. Zie *Serrure* t. a. p , p. 83. ☞ Beide zijn ons onbekend. Wie kan ze ons mededeelen? [1]) *Philips Ernst* Graaf van *Hohenlohe* (*Langenburg* [2])) stierf in 1628.

788. 1604, 28 Aug. *v. L.* II, blz. 19. Op den vrede van Spanje en Engeland. Omschrift bij *van Duren*, n°. 800 (Lood) anders. *Jacobvs d. g. mag(nae) britt. franc* etc.

789. (1604). Alleruitvoerigst geëtste of gegraveerde plaat door *Simon de Pas* of *Passaeus*, voorstellende Koning Jacobus van Engeland met den opgetoomden hoed en omhangen met de ridderorde van St. Joris. Kz.: Het wapen met het randschrift als bij *van Loon* II, blz. 2. Cat. *J. Laan Willink* 1851, n°. 11. Bij *de Smeth* n°. 1038 *f* 3.50 met *Simon Passaeus fecit.*

---

[1]) *Van Orden* II, blz. 384, zegt nog dat deze penning hem als een zeer klein stukje, bijna als een muntje voorkwam. (n°. 2?) Hij vermeldt ook den penning van *Simon*, † 1832 (in de eerste helft van Maart) te Brussel, oud 82 jaren. Zie *v. d. Chijs, Tijdschrift* I, blz. 165, n°. 172. en *Revue* 1847, p. 82—84, alwaar de naamlijst der 101 door dezen Franschman, (den leermeester van *M. C. de Vries*, te Amsterdam) op speculatie gegraveerde portret(?)penningen. Bovendien graveerde hij nog de Akademische penningen 1815—1830 voor Gent, Luik, Leuven, Groningen, Leiden en Utrecht en dien op de opening der haven van Middelburg (1817). Hij onderschrijft dien laatsten met *Simon P(oinconneur) du Roi*, vlak onder het *Hulde van Middelburgs kooplieden.*

[2]) Niet *Langenberg* zooals *v. Loon* II, 23, heeft. Zie *H. Grote, Münzstudien* IX, S. 86.

790. 1604, 12 Febr. Ovale gesneden koperen penning met oogje groot 52; bij *P. Smidt van Gelder*, n°. 1556, *Keer* n°. 4343 K. *f* 14.50, *van Cleeff* 1862 II, n°. 859, *van Coevorden* n°. 7, (*Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde* XIV, blz. 27,) die aanhaalt *Wagenaar, Vaderl. Historie* IX, 150. Op het uitzeilen van twaalf schepen voor den O. I. Compagnie-handel der Kamers Hoorn en Enkhuizen. Vz.: De twaalf schepen, bij ieder waarvan eene letter is gesteld en daaromheen in eenen rand:

Den 12 *Febrary* 1604. *Ick Saldt U verconden*
Seylden dese vlote naer de Oost-Indiesche gronden.

Buiten om nog weder een bloemenrand met figuren enz. Kz: Binnen eenen krans: *Interpretac(ie)* (Uitlegging).

A. *Den Admirael Steven van der Hage.* S(chipper) *Simon Hoen.* S(chip) *de geunierde Provintien.*
B. *Vice Admiral Cornelis Bastiaensen.* S. *Hans Riemlant.* S. *Dort.*
C. *Amsterdam.* S. *Arent Cla(e)sse Callebuijs.*
D. *Horen* (Hoorn). S. *Jan Cornelis Abenhoven.*
E. *Westvrieslant.* S. *Jacob Jacobsen Clunt.*
F. *Gelderlant.* S. *Jan Jansen Mol.*
G. *Selant.* S. *Coryn Pieterssen.*
H. *Is 't Hof van Hollant.* S. *Willem Lock.*
I. *Delft.* S. *Willem Cornelissen Schouten.*
K. *Enchuysen.* S. *Dierck Claessen Moylievens.*
L. *Medemblick.* S. *Claes Thyssen Calis.*
M. *Duyfken.* S. *Willem Janssen.*

☞ Waar schuilt thans deze merkwaardige penning? Bij *Keer* kocht dien de heer *Tetterode* voor?

791. 1604. Op den dood van *Pieter Adriaansz. van der Werf*, door *Bemme* omstreeks 1814 gesneden.

792. 1605 [1]). Ter eere van *Philips Willem* Prins van Oranje. Afgebeeld bij *de Vries* en *de Jonge*, pl. II, 7. Opgehelderd I, bl. 31—33. Te vergelijken met den penning bij *van Loon* I, 472, doch met dit onderscheid, dat hij aldaar in 1596 tot spreuk rondom

---

[1]) *Pinchart* zegt p. 38, dat er ook exemplaren zijn van 1601. *Cat. Zeeuwsch Gen.* n°. 326 (Geel Koper) plaatst dien op 1596. Met dat jaartal? Zonder *Dvpré?*

het schip heeft: *Svstinebo* (*Ik zal volharden*) [1]), terwijl hij in 1605 tot spreuk heeft: *Svstinendo progredior* (*Door vol te houden, ga ik vooruit*). De stempelsnijder heet niet *G. Dvire*, maar *G. Dupré*. Zie *Pinchart, Hist.*, p. 38, en de aanteekening van *mr. Jer. de Vries Jzn.* in den *Navorscher* XVII, bl. 326 over verkeerde toepassing in den *Trésor de Num. et de Glyptique. Méd. Franç.* II, pl. XVII (3).

793. (1596 en 1606—1618). Ter eere van *Philips Willem* Prins van Oranje. Vz. *v. L.* I, 472 door *Bloc* (*v. Orden* II, blz. 217 en dus niet door *Montfort*, zooals in de *Revue* 1852, p. 104—105, n°. VII, door *Pinchart* gegist werd, hersteld in zijne *Histoire*, p. 35). Dit blijkt ook uit den penning, afgebeeld door Graaf *Nahuys* in de *Revue* 1878, pl. 4 (12), beschreven p. 83. Vz. = *v. L.* I, 472. Onder den arm *Bloc* f. Kz.: Borstbeeld van *Eleonora van Bourbon* (regts gewend, zonder omschrift) zijne gemalin (sedert 23 Novb. 1606). Deze Kz. is dus van 1606—20 Febr. 1618, toen *Philips Willem* stierf.

794. 1605, 18 Dec. Huwelijk van *Charles de Croy*. Vz.: Regts gewend b.b. *Charles Syre Dvc de Croy z. Darschot à ses nopc*(*noces*) 1605, 18 D(ec). Kz.: Het leelijk b.b. (museau de chèvre) van de toch maar 20jarige *Dorothe. Duc.*(hesse) *de Croy. et darschot. à ses nopces* 1605 18 D. Deze penning, waarvan men in 1851 slechts twee, ruw in koper gegoten exemplaren kende, is afgebeeld en geestig toegelicht door den heer *R. Chalon* in de *Revue* 1851, p. 282—286. Zie ook *Pinchart, Hist.*, p. 38.

795. 1605. Ter eere van *Servaas Steelant,* heer van Wissekerke, bij *Pinchart, Hist.*, p. 38 (7) aldus beschreven: Vz.: B.b. *Serva. Steelant eqv*(es) *av.*(ratvs) *dns. Wisseker*(ke) *Zc. Aet.* 72. Kz.: Twee geiten, die in een fraai landschap vechten; daaronder op een wimpel: *Sic cedere pari.* Omschrift: *Archibal. Wasiae. duct. eqvit. peditvmqve.* In de afsnede: 1605. Wie weet meer van dezen gulden ridder, bevelhebber van de ruiterij en het voetvolk in het land van Waas enz.?

796. 1606. Op het huwelijk van *Jan van der Werve,* heer van *Urk,* zoon van *Karel v. d. W.* en *Anna Schets,* met *Catharina van Drenkwaart,* dochter van *Willem,* heer van *Giessendam,* en van *Maria*

---

[1]) *Svstinebo.* Ook op den penning van 1600 ter eere van *Maria Bogaerts De Vries* en *Jonge* I, pl. V, n°. 2, blz. 59.

van der Laan. Zilver 2,8. Cat. *mr. Jer. de Vries*, 1854, n°. 848. Waar schuilt deze zeldzame penning? Wie weet meer van dezen heer van Urk?

797. 1606, 21 Maart. Overlijden van *Justus Lipsius* door *Simon. Natus yssehoe etc.*

798/799. Als boven door *Jouvenel.* Zie *Durand, Médailles et jetons des numismates*, p. 110, n°. 2—5.

800. *v. L.* II, 28 (1607). Op de zorg van Philips III voor het belang van de R. C. Kerk. Komt ook veel grooter voor. Zie *van Orden* II, blz. 386 en Cat. *Noot-Nagel*, n°. 285, Mm. 49. Z. 76.

801. 1607, 18 Junij. Begrafenispenning van den admiraal *Jacob van Heemskerk*, gesneuveld 24 [1]) April 1607 voor Gibraltar (*v. L.* I, 30), afgebeeld maar niet beschreven door *A. J. B. de Roye van Wichen* in zijne brochure *Eenige middeleeuwsche munten, noodmunten en zeldzame penningen beschreven en afgebeeld.* Nijmegen 1847, blz. 28 (Niet in den handel). Op het oog leest men: *Dirk P. Heemskerck* 1611. Ook de voorstelling van den zeeslag vergeleken met die bij *van Loon* verschilt zeer. Op den begrafenispenning toch ziet men beneden de baai van Gibraltar aangeduid door *Baya de Gibraltar* en daaronder boven de schepen:

Spa. Viceadmirael. Spaensche Admirael. De stad Gibraltar.
Egbert Pan. Madde(r) *Het Hooft* (der stad).
C. Adriaen Roest. Den Admirael Heemskerck. Cap. Lambert.
Spaensche schepen.
Viceadmirael Alteras. Castel.
Dirck Strycker fecit.

In het bovenste gedeelte troont de door twee engeltjes met een lauwerkrans bekroond wordende held in harnas; achter hem is zijn wapenschild (zilveren klimmende leeuw op een blaauw veld) en *Aetatis* 39. (*De Roye* heeft 40 jaar, 1 maand en 12 dagen). Links en regts zijn nog verkleinde afbeeldingen van de positie der schepen vóór en na den zeeslag [2]).

Op het oog van de Kz. leest men: *De begraefenis van den Admirael Heemskerck.* De verschillende groepen zijn door de letters

[1]) 24 *en* 25 April heeft *v. Loon* I, blz. 30 en 31.

[2]) De afbeelding in *H de Groot's Ned. Historien*, blz. 536 (Amst. 1681) komt vrij wel overeen met die op den begrafenispenning

a. A. a. b. c. d. e. f.f. aangeduid. De graveur teekent zich D St. (*rycker*) *fecit.* Deze penning werd verkocht bij *J. Kleynenbergh* 1841 (zie *v. d. Chijs* II, n°. 216 voor *f* 66. Bij *de Roye*, n°. 1059, voor *f* 200. W. 63. Zie *le Francq van Berkhey*, *Natuurl. Hist. van Holland*, Dl. III, blz. 1917. In 1876 was hij bij den heer *Gerard A. Heineken* te Amsterdam (Cat. Tent. 1876, n°. 790) »waarschijnlijk vervaardigd op last van *Dirck Heemskerck.*"

802. *v. L.* II, blz. 35. Ter eere van *Jean Richardot*, door *Jan van Montfoort* gesneden. Zie *Revue* 1852, p. 107—108. Komt ook in dubbele zwaarte voor. Zie *v. Orden* II, blz. 388.

803. Z. j. Ter eere van denzelfden, medegedeeld met eene korte levensschets door *L. Deschamps de Pas* te St. Omer in de *Revue* 1857, p. 233—234. pl. XVI (4). Vz.: Regtsgewend b.b. *Jo. Richardotvs secre(ti) consi(lii) praeses.* Kz.: Een uil, die op den stam van een olijfboom zit. In de afsnede: *Insistam* (Ik zal er op aandringen). Onder het b.b. leest men in de afbeelding: IO. MO*R*T. F., men leze: M*ont*(*foort*), waardoor des heeren *Deschamps* onkunde (p. 234) zal verdwijnen.

804. 1607. Penningpl. met een versierd oog om te dragen, van *Philips Willem* Prins van Oranje. Zie *v. L.* I, 472. Vergelijk *de Vries* en *de Jonge* I, pl. II, n°. 7. Op de Kz. van dit exemplaar komt 's Prinsen wapen ingesneden voor met de spreuk: *Soli Deo honor et gloria* 1607 (God alleen zij de eer en roem). Cat. *C. C. van der Hoek* te Leiden 1845, n°. 302, *f* 10.

805. 1607. Ter eere van *Simon Stevin.* Bij *de Vries* en *de Jonge*, pl. III, 4, blz. 40—41. Gecopieerd door *K. Lanting.* (*E. J*(*onnaert*), *Quelques mots sur les médailles et les jetons qui ont rapport à la ville de Bruges* 1847, p. 10, n°. 31, heeft *H. Lanting.*)

806. 1608. *v. L.* II, 40. De spreuk aldus te vertalen: *De bewaarder Israëls slaapt niet en zal niet slapen.*

807. 1608. *v. L.*, II, 41. Het inhalen van het Trojaansche paard (het bestand). Komt ook veel grooter voor bij *Bizot*, blz. 98. *P. Smidt van Gelder*, n°. 1622, Z. 41½ w. Als fraai gedreven gedenkp. Z. 43 bij *Bom* 1873, n°. 407. Vgl. *van Orden* II, blz. 390—391.

808. 1608. *v. L.* II, 42. Deze legpenning op de Concordia en al de dergelijken bij *v. Loon* II, 43 en 76, *v. Orden*, *Handl.* I, 1116, 1117, 1134, 1147, II, blz. 102, zijn niet van *West-Friesland*,

maar van *Friesland* en geslagen te Leeuwarden, zoo als blijkt uit het Leeuwarder muntteeken, *de klimmende leeuw*. De *loopende leeuwen* van *Friesland* zijn *getongd*, die van *West-Friesland* zien *en face* den beschouwer aan. Eindelijk zijn de *Friesche* leeuwen omgeven door zeven blokken (de *Zeven Wouden* als derde kwartier want *Ooster-* en *Westergo*, de beide eerste, worden door de *leeuwen* afgebeeld), terwijl de West-Friesche leeuwen slechts door *vijf* blokken zijn omgeven. ☞ Wie kan ons een exemplaar van den legpenning van 1608 (*v. L.* II, blz. 42) met *Saule* bezorgen?

809. *v. L.* II, blz. 43 en 76. Als boven. Dergelijke legpenningen met *Concordia Frisiae libertas* als 808 (*v. L.* II, 42). Deze plaatjes zijn bij *van Loon* misplaatst. Dat van blz. 43 behoort op blz. 76 en *vice versa* te staan.

810. 1608. Ter eere van Prins Maurits, als *v. L.* II, 20, maar grooter door *G. d'Assignies* gesneden en met 1608 ter zijde van den Oranjeboom. *P. Smidt van Gelder*, n°. 1624, 30 w. *De Roye*, n°. 1079. Z. *f* 3.25 met een ringetje. *V. Orden* II, blz. 383 op 1605 vermeldt zulks ook. Hij verwijst naar *Bijlage*, n°. 2. *Waar?* of is deze *Bijlage* door het onvoltooid blijven (uit gebrek aan debiet) van het Tweede Deel van het *Tijdschrift voor Penningkunde* niet gedrukt?

811. Penningen op het *twaalfjarig bestand* van 9 April 1609 *v. L.* II, 46. Vergelijk *Nijhoff*, *Bijdragen*, N. Reeks II, 3, blz. 195.

812. 1609. *v. L.* II. 46 (3). Deventer penning. In de *Overijsselsche Alm.* van 1855, blz. 41, leest men: waarschijnlijk als vereenigingspenning aan dezen en genen rondgedeeld. De stempel daarvan is den 8 Febr. 1645, na den dood van den muntmeester *Johan Wijntgens* uit de muntmeesterswerkplaats genomen en ingetrokken. *Madai*, n°. 4837, noemt het dus verkeerd ein sehr rarer *Doppelthaler*. Hij haalt aan *Köhler*, P. XXI, pag. 209.

813. 1609. *v. L.* II, 46 (5). Penning of legpenning (?) Zie daarover *v. Orden*, II, 392, met het wapen van *Melchior Wijntgis* (nu *Wintgens*). Zie over dezen *Overijss. Almanak* 1855, blz. 111—112.

814. 1609. *v. L.* II, 52. Penning door Philips II en de Landvoogdes Margaretha geschonken, 91½ w. 2. Veel kleiner z. j. Mm. 43, Z. 51, bij *'t Hooft*, n°. 447.

815. Z. j. *v. L.* II, 53. *Ambassadeurs-penningen* 1.3. Bij *Bom* 1873, blz. 191, n°. 4533, kleiner. Z. 78. *v. L.* II, 53 (1) als tusschen formaat bij *P. Smidt van Gelder,* n°. 1644.

816. *v. L.* II, 53 (2). Bij *Bom* t. a. p., n°. 4534, boven: een *roosje* en geen *sterretje* = *de Roye*, n°. 1096. Iets kleiner dan *v. L.* II, 53 (2) bij *'t Hooft*, n°. 448.

817. *v. L.* II, 52 (3). Bij *Bom* t. a. p., n°. 4535. Iets grooter.

818. Z. j. Bij *de Roye,* n°. 1237. Gedenkp., veel overeenkomende met den Ambassadeursp. Vz.: De Hollandsche Leeuw. *Discordia Maximae de la buntur.* Kz.: De wapens als Kz. blz. 53. *Concordia res parvae crescunt*, alsmede met *cum priv.* en de kroonen boven de wapens alle gelijk *Bizot*, blz. 137, n°. (4). alwaar deze penning ook op het bestand van Utrecht (1623) geslagen wordt opgegeven. Mm. 35. K. *f* 0.60 = *Bom* 1873, blz. 191, n°. 4596. K. *P. Smidt van Gelder*, n°. 1839. Lood.

819, Z. j. *v. Loon* II, 55. Op den gelukkigen toestand van Nederland bij het sluiten van het bestand. Zie de breede aant van *v. Orden* II, blz. 396—398. De penning is van *Caspar Wijntges.* Zie *Overijss. Alm.* 1855, blz. 110—111 (2). Met 1617 bij *P. Smidt van Gelder,* n°. 1648. Z. 62 w. Met 1622 ald. n°. 1649. Z. 31. Bij *Noot-Nagel* met 1617, n°. 290. Z, 56 en = n°. 291 met 1622. Z. 57. Een roode lelie op een gouden veld is het wapen der familie *Wintgens. Overijss. Alm.* 1855, blz. 114. Zie ook *van Loon* II, blz. 99 en 112.

820. *v. L.* II, 55. (*Cornelis Matelief* in 1603 naar O. I. gezonden) 1609, 23 Maart. De O. I. Comp. vereert *Corn. Matelief* een gouden keten met penning daaraan enz. van *f* 1200 waarde (*Navorscher* X, blz. 181).

821. 1609. 15 Maart overleed *Johan Willem*, Hertog van Gulik (*v. L.* II, 59). Bij *J. van Dam D Wz.*, n°. 1351. Vierk. zilv. penn. Vergel. *Köhler*, Th. X, S. 217. (Nu bij *mr. Jer. de Vries Jerz.*) Z. *f* 9.25.

822. 1610. 2 Sept. *v. L.* II, 71 (3). Overgave der stad Gulik aan Prins Maurits. Bij *de Roye*, n°. 1116, met *C. Priv. Cap.* op de Vz. Z. Bij *Salm,* n°. 784. Zvg. 11, op de Vz. in plaats van *Jvl. Cap. C. Privi. Caf.* en op de Kz.: *Brandenburgensis et Neo burgicus princeps die* 2 *Septembris Anni* 1610 *adjvtore Mavritio*

Nassoviae comite arcem guliacensem occupant. Suum quis vindicabant. Verder gelijk 71 (3).

823. *v. L.* I, 76. Voorlaatsten regel: Onder den *Hollandschen* leeuw, lees: *Leeuwarder.* Zie n°. 809. Deze van 1608 is misplaatst, behoort op blz. 42.

824. 1611. Loodje waarop een bedelklep tusschen den naam *Gouda* en het jaartal 1611. Afgebeeld bij *van Orden* en *Schinkel, Bijdragen,* pl. 1. n°. 5, met nog een ander n°. 5 van Enkhuizen, waarop het hoofd van een *leproos* en *L(e)P(rozen)H(uis). V. O.* c. s. zegt t. a. p., blz. 39, dat het *toegangloodjes* waren »verstrekt aan de »leprozen, wanneer zij de gestichten verlieten, welke aan de op- »zigters dier gestichten moesten vertoond worden bij hunne terug- »komst *als een bewijs dat zij daarbij behoorden.*" Mij dunkt, deze zullen die leprozen wel gekend hebben. Neen, het waren *bedelloodjes* verstrekt aan de leprozen, die aan de politie enz. moesten vertoond worden als een bewijs, dat zij tot het leprozen- of lazarushuis behoorden of tot bedelen geregtigd waren. Vgl. *De Oude Tijd,* 1869, blz. 381 en onze *Noord-Nederl. Gildepenningen* I, blz. 18—20, pl. II, 13, *den* (permissie)*penning voer de incomende bedelaers* van Amsterdam.

825. 1611. *I*M*F(ecit) 1611 leest men onder het armstuk, waarop *Aet.* 46 van een b.b. van Prins Willem I, gesneden in perelmoer en omvat in een sierlijken gouden rand. Met het jaartal 1579. Vz. *v. L.* I, 240 (2). Cat. (Stricker) 19 Dec. 1859, n°. 3074 *f* 7. Van *Jan Montfoort?*

826. 1611. Vierkante gegraveerde penning. Vz.: *Geloof, Hoop en Liefde*; daaronder: *Uyt levender jonst.* Kz.; *Jaques Verbeeck* (Rederijker) Z. 20, Cat. *mr. J. van Iddekinge* 1862, n°. 229. Vgl. n°. 838.

827. 1612. *v. L.* II. 80 (1). Op het volbouwen der Beurs te Amsterdam. In de *Revue* 1853 wordt deze fraai gedreven penning aan *Muller* toegekend, van wien penningen aldaar (p. 52—62) beschreven worden. Graaf *Nahuys* deelde in de *Revue* 1878, p. 136, mede, dat hij in het bezit was van een exemplaar, waarop de kist met koopwaren gemerkt was *P. A. F.* [1]) *P. van Abeele fecit.*

[1]) Ook in de verz. van *mr. Jer. de Vries Jerz.* met *P. A. fc.*

De rand droeg dit gegraveerde opschrift: *Dr. Dirck Bas, Ridder, Jacob de Graeff, Pieter Hasselaer*, Dr. *Gerrit Schaep Symonsz. A.* 1637, zijnde de namen der vier burgemeesters in den aanvang van dat jaar. Vgl. *v. Orden* II, 406, over een dergelijke penning met gegr. Kz. van 1654.

828. *v. L.* II, 80 (2). Over dezen makelaarspenning zie *van Orden* II, blz. 406—407 en onze *Noord-Nederl. Gildepenningen* I, blz. 86—88 en pl. VI, 66. Over den tweeden of den controlepenning vermeld bij *van Orden,* blz. 407, en door ons t. a. p. op pl. XVI, 173 afgebeeld, zie men nog den *Navorscher* 1879, blz. 239—240 en 407.

829. 1612 12 April overleed *Emanuel van Meteren,* oud 76 j., 3 m. *Simon* sneed een penning op dit overlijden.

830. 1612. Wijnpenning van Utrecht. *Revue* 1866, pl. VI (5), p. 140, n°. 138

831. 1614. *Ferdinand,* A.B. van Luik. Bij *v. Loon* II, 85 (3) op 1612. Hiervan bestaan twee varianten, beschreven in de *Revue* 1857, p. 234, n°. 28—29.

832. (1613.) Ovaal. Ter eere van Prins Maurits. Door den Neurenburger stempelsnijder: *C. Maller* of *Maler* Vz.; B.b. bijna *en façe*: in halskraag en harnas, omhangen met een lint of koord waaraan de penning van St. Joris, de orde van den kouseband aantoont. Omschrift: *Mavriti(vs) Pr. Avr. Co. Nass. Cat. (zeme liboci) March(io) Ve(rac).* Kz.: Een bij den tronk afgesneden oranjeboom (Willem I). Daaruit ontspruiten twee welige loten de eene meer volwassen dan de andere (Prins Maurits en Prins Fredrik Hendrik). Regts daarvan de leeuw in den hollandschen tuin. Achter dezer de woorden *Leo Belgicus. De belgische leeuw.* In den regter klauw heeft hij het opgeheven zwaard, waarboven men leest: *Patriæ Defencio (de verdediging van het vaderland).* Met den linker klauw houdt hij *zes* pijlen vast. Daaronder leest men *Unio (Vereeniging).* Omschrift: *Tandem fit surculus arbor). Allengs wordt het rijsje een boom.* (In de afsnede: *cum privi(legio) C(aesaris) Christiaan Maller.*) (Deze werkte van 1604—1652). Hij was een zoon van den stempelsnijder *Valentijn Maler.* Zie *Revue* 1862, pl. V, 9 p. 115 alwaar Graaf *Nahuys,* teregt, de aandacht vestigt op de naiviteit in de *would be* verklarende doch volstrekt onnoodige bijschriften). Voor-

handen in het Kon. Kab. te 's Gravenhage. *Aanw.* 1866 blz. 10—11. Z. (fraai). Ook bij *Bom*, Maart 1860, n°. 516, K. Ovaal *Stricker* (II) Nov. 1860, n°. 258. *Salm* n°. 749. Z. verg. 16. *P. Smidt van Gelder* n°. 1585. Z. (1605) Z. j. als op den veldtogt van Prins Maurits in Braband en Vlaanderen. Ovaal G. 28, *De Smeth* n°. 1061. Z. 1 lood 2 Eng. *f* 2.50. Doch op 1605 kan deze penning niet geplaatst worden omdat Prins Maurits eerst op 4 Febr. 1613 te 's Gravenhage met den kouseband gebonden en met het St. Joristeeken aan een blaauw lint om den hals omhangen werd. Zie v. L. II, 87, en den penning van dat jaar op deze gebeurtenis geslagen. Wellicht gaf deze onderscheiding aan *C. Maler* ook aanleiding om zijn stuk als toen te snijden.

833. Z. j. Ovaal door *Simon de Pas* (Passaeus) gegraveerde penningpl. met het borstb. van Prins Maurits. Omschrift: *Ill*: *et Exc*: *Pr*: *Mauritius*: *Pri*: *Aur*: *Co*: *Nass*: *Cat*: *Mu*: *L*: *B*: *Br*: *Dl*: *Gr*: *etc*: *Marc*: *Ve*: *Vl*: *Bur*: *Aut*: *etc*: *Aur*: *Pcr*: *Eq*: *Imp*: *et Cap*: *G*: *Exc*: *Pos*: *D*: *D*: *or*: *Foe*: *Bel*: *Gub*: *Gel*: *Holl*: *Zel. We. Ult. Tran.* Kz. Het wapen van Maurits met Devies, *Simon Passaeus Lo.* In zilver, bij *van Cleeff* I, n°. 1364 *f* 11. Als *gegraveerde* penning bij *A. D. Schinkel* 1864, n°. 312 (20).

834. 1614, 2 Aug. Overleed, te Leitmeritz. *Jacob Chimarrhaens* geboren in 1560 te Roermond. Hij was protonotarius, comes palatinus, eques auratus, aalmoezenier van Keizer Rudolph II, domproost te Leitmeritz, Ratibor en van St. Severinus te Keulen. Vooral als uitstekend zanger en vioolspeler beroemd, werd hij door Rudolph II (1576 † 1612) aan het hoofd der hofkapel geplaatst en in den adelstand verheven. Zie *Heye* in *den Navorscher XX*, blz. 455—456. Penning: Vz. Bb. regts. Hooge kraag en muts. Omschrift: *Jac. Chimarrhaeus* d. d.(ivorum) *Maximiliani* II, *et Rvdol*(phi) II *a sacris* c. (appellae) P.(raeses). Kz.: Een familiewapen. Omschrift. *Domat Omnia Virtus* (Groot 37).

835. 1615, *v. L.* II, 93. Ter eere van de Aartshertogin Isabella, als schutterkoningin. Volgens den heer *Pinchart* gesneden door *Joh. van Montfoort.* Zie *Revue* 1852, p. 108, XIX.

836. 1615. Vierkante zilveren gedenkp. ter eere van Prins Maurits gedragen. Vz. Bb. in lauwerkrans. Omschr.: *Je Maintiendray Nassau* 1615. Kz. De Holl. maagd met het wapenschild in de

linkerhand. Omschrift: *Eendracht maekt macht.* (Zilver bij *van Cleeff* I n°. 1269 *f* 21.

837. 1615, 19 Febr. Fraaie gegr. ovale gouden penning hangende met 3 kettingjes aan een ring. Vz. Eene zittende vrouw rust met den regterarm op een zandlooper en houdt in de linkerhand een kinderhoofd: op eene rol *nascendi morimur*, onderaan *Daniel de Vagher, geboren* 19 *Februari* a°. 1615. Kz. De wapens van *Stoutenburg* en *de Jonge* Cat. *Zeeuwsch Gen.* blz. 19 n°. 449, alwaar deze aanteekening van wijlen *A. H. G. Fokker.*

Daniel Stoutenburg, gehuwd met *Johanna de Jonge*, was de achterkleinzoon van *Jan de Vagher* of *de Vager*, wiens dochter *Agatha* gehuwd was geweest met *Jan Anthonissen*, stamvader van het geslacht *de Jonge.* Vermoedelijk liet *Daniel Stoutenburg* dezen penning voor zijn petekind vervaardigen, dat tot een oud en beroemd geslacht te Zierikzee behoorde.

838. 1615, Toegangspenning van *Gerrit Brandt* tot de Amsterdamsche Rederijkerskamer *de witte Levender bloem.* Bij *de Vries* en *de Jonge* Dl. I, pl. VI (3), blz. 79 en 135. Vgl. ons n°. 826 vermits deze penning n°. 838 ook heeft: *wt levender jonst* alsmede *de Brabantse Camer.*

839. 1616, Gouden penning. Ter eere van den Gouverneur-Generaal *Laurens Reaal*, vermeld bij *Dubois*, *Vies des Gouverneurs généraux aux Indes Orientales p.* 31 Opgevraagd door *J. S. van Coevorden* in de *Navorscher* XVI 138 = *Chron. Lijst* in *Tijdschrift voor Ind. Taal-, Land- en Volkenkunde*, XIV, n°. 9.

840. 1616, 13 Junij. *V. L.* II 96. Teruggave van Vlissingen enz. *In goud* bij *Bom* 1873 blz. 232 n°. 5517, w. 14, 2 gr. *Piedfort* bij mij. Veel grooter bij *Bizot* blz. 109, *v. Swinderen f* 6.25, *de Bosch f* 5.75, en bij *mr. K. J. F. C. Keppelhout van Sterkenburg* te Utrecht, maar aldaar kleiner dan bij *Bizot.*

841. 1616. Een in fraai ornament vervatte gouden penning, wegende $80\frac{5}{10}$ w. (Verz. *J. Laan Willink* 1851, n°. 12). Vz.: De leeuw met opgeheven zwaard in den eenen poot als teeken van oorlog, en den zaam verbonden bundel van teenen als zinnebeeld van vrede en eendragt in den anderen. Omschrift: *Concordia res parvae crescrvnt, discordia max(imae) dilabvntur.* Kz.: de wapens van Moscovië (Rusland) en Zweden, met het omschrift: *Pax vna*

trivmphis innvmeris potior. Anno 1616. Ter aangeh. plaatse vindt men de volgende kantteekening van *Jeronimo de Vries*(?) »Deze zeldzame penning is allerwaarschijnlijkst aan *Dirk Bas* vereerd, een der gemagtigden van de Algemeene staten, om den vrede te bemiddelen tusschen deze Mogendheden en die een bestand deden treffen. (Zie *Wagenaar*, *Vaderl. Historie,* D. X, blz. 96).

842. 1616. Prins Maurits met den Kouseband (St. Joris-orde), ook even groot als *v. L.* II, 87, van 1613. Verz. van *mr. Jer. Vries Jerz.* en van *mr. A. Looxma IJpey* te Leeuwarden.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE,

Verhouding tusschen Feith en Bilderdijk. (XXX, bl. 95.) Beide dichters waren op jeugdigen leeftijd (de eerste was ruim drie jaren ouder dan de laatste) groote vrienden. Men zie het eerste deel der brieven van Bilderdijk. Spoedig echter bracht beider verschillende richting in de poëzij, en vooral in het staatkundige, verwijdering te weeg. Feith, wiens verdiensten als medehersteller der Nederlandsche dichtkunde, na het diep verval in de achttiende eeuw, tegenwoordig misschien niet genoeg gewaardeerd worden, wiens godsdienstige liederen en krachtige lierzangen, en daaronder ook dezulke die een schromelijk overdreven patriottischen tint hebben, alle dagteekenende uit zijn eerste periode, ook nu nog met genoegen kunnen gelezen worden, verviel later tot dat bespottelijk sentimenteele, door Bilderdijk en door vele nevens hem (Helmers, Kinker, A. Fokke Simonsz, enz.) zoo te recht aan de kaak gesteld, Vandaar dat reeds kort na de hierboven aangehaalde briefwisseling Bilderdijk zijn spotlust den teugel vierde met het ziellooze *Ach* en *O* en het eeuwig temen, flemen en kermen van zijn kunstbroeder. In de toenmaals zeer bekende Post van den Helicon komt dan ook een spotdicht voor op Feith's vertaling van een bekend vers van Göthe, en een alleraardigste parodie op zijn Romance Alrik en Aspasia; de eerste van Bilderdijk, de laatste wel aan hem toegeschreven, maar inderdaad het werk van den geestigen

Kinker. Vooral echter de overdreven patriottische gevoelens en uitingen van Feith moesten hem van den gematigd prinsgezinden Bilderdijk verwijderen. Niettemin scheen de oude vriendschap ook in latere jaren bij beide nog nu en dan boven te komen. B. sprak nog in 1809 van zijn »kunst- en hartvriend Feith", en schreef in 1814 een vers in diens album, waarin hij hem »zijn dierbren Feith" noemt en verzekert, dat, zoo de dolle burgertwist hen vroeger gescheiden had, hun vriendschap nu toch met »den ouden broedergloed" herboren was. Dit verhinderde echter niet, dat hij zijn dierbaren vriend nu en dan in 't openbaar deerlijk bij de kladden nam, o. a. over diens gezegde, dat de billen van Parijs in 't bekende versje van Cats over de zamenstelling van 't lichaam eener vrouw, hem met walging vervulden; daar volgens de wel wat gewaagde verzekering van Bilderdijk, door die woorden van den goeden Cats niets anders bedoeld werd dan de door alle eeuwen heen van tijd tot tijd en ook nog vóór weinige jaren in de mode zijnde *Cul de Paris.* Feith liet zich minder in 't openbaar over Bilderdijk uit, maar altijd met de meeste hoogschatting. Kort vóór zijn dood gewaagt hij nog van hem in een zijner voorredenen, als van den man, wiens genie eeuwig jong blijft.

Ik achtte het noodig dit vooraf te laten gaan bij het mededeelen van eenige bijzonderheden over 't onlangs in den Navorscher opgenomene schimpdicht van B. ter gelegenheid van Feiths lijkzang op de oude prinses. Ik zeide hierboven dat B. *gematigd* prinsgezind was. En dit was in waarheid het geval, voor zoo ver hij ijverig aanhanger was van den zelf zeer gematigden prins Willem V, en dien ten gevolge min of meer tegenstander was van diens gemalin, die als veel heftiger te boek stond, en door de patriottische factie dan ook veel meer gehaat was dan de prins. Zij was het toch, die na de omwenteling van 1787, door de pruisische wapenen tot stand gebracht, aandrong op de straf — bannissement enz. — van vele patriotten. Van Kampen in zijne Gesch. der der Nederl. dorst dit niet wel met duidelijke woorden uit te drukken, maar gaf het toch genoeg te kennen. B. zelf zegt, dat hij, na 1787, de vervolgde patriotten evenzeer verdedigde voor de rechtbanken, als vroeger de vervolgde prinsgezinden. En één voorbeeld althans is mij daarvan bekend. Wat nu het gemelde

schimpdicht van B. betreft, het vers van Feith, dat daartoe aanleiding gaf, was beneden 't middelmatige, en geheel in den trant van de ontelbare lijkzangen der 18de eeuw, vervuld van: hij (of zij) is niet meer, en aanroepingen van de bezielde of onbezielde natuur, om van rouw in tranen te versmelten, enz. Ook het vers van Bilderdijk heeft bij een oppervlakkige lezing niet veel pikants, doch het verkrijgt dit, wanneer men de zinspeling op de porseleinen potten en op het woord *teefjen* aan het slot goed begrijpt Ook Feith was als vurig patriot in zijn tijd een hevige tegenstander van de prinses geweest, tegen wie in die jammerlijk onrustige dagen tallooze schimpschriften in het licht kwamen. Zij werd daarin onder alle leelijke, schoon bedekte termen aangeduid. In een dier, meestal zoutelooze, maar altijd ergerlijke pamfletten, wordt zij herhaalde malen als v.... *teef* gescholden. Dit vers nu werd, zeer zeker ten onrechte, in dien tijd aan Feith toegeschreven. Na de revolutie van 1813 en de terugkomst van 't huis van Oranje — denkelijk ook wel reeds veel vroeger — was F. geheel genezen van zijn prinsen- of liever prinsessen-haat, en droeg zelfs zijn voorlaatsten dichtbundel aan de prinses op met een hoogdravend vers, waarin hij haar »de groote Vrouw noemt, die gedurende de Fransche overheersching een koninklijke ziel aan het slaafsch Europa vertoond had." Voor deze opdracht kreeg hij van de nu met hem verzoende vorstin twee kostbare vazen ten geschenke, die na zijn dood, meen ik, aan zijn oudsten zoon gekomen zijn, en nog tegenwoordig bij de familie bewaard worden. Het is de zinspeling op die vazen, hem als ware het geschonken om ze met berouwvolle tranen te vullen over de vroeger tegen de schenkster gebezigde scheldwoorden van *teef* enz., die het aardige van B.'s satyre uitmaakt.

NIL ADMIRARI.

TAALKUNDE.

Hij weet wel waar Abraham den mosterd haalt. (XXVI, bl. 33, 248; XXIX, bl. 155.) Van Dale heeft het bij zijn leven ('k meen in zijne Spreekw. bij van Goor, Leiden) reeds lang uitgemaakt, dat men

hier met het vlaamsch mutserd te doen heeft, waarvoor men mustert las zoo als de Z.-vl. nog van musterd (mutsaard) spreekt. Het ziet op den aartsvader op Moriah.

G. P. ROOS.

Hij weet wel waar Abram den mosterd haalt. Nog een ander medewerker verzekert op niet minder stelligen toon dat de spreekwijze op Abrahams offer betrekking heeft. Hij vindt het bewijs daarvoor in hetgeen de heer Zeeman, in zijne Nederl. Spreekwoorden enz. aan den Bijbel ontleend, Dordr. 1876, bl. 30 en verv. daaromtrent zegt. Wij lezen daar het volgende:

»Hoewel overal in dit spreekwoord de *mosterd* wordt genoemd, b. v. in het Groningsch dialekt, *Hij wijt waar Abram den mosterd van doan hoalt*, zijn bijna alle verklaarders van spreekwoorden het hierover eens (vgl. b. v. v. Duyse, Sprenger v. Eik, Harrebomée), dat hier niet aan *mosterd*, maar aan mutserd moet gedacht worden en gezinspeeld op het bekende verhaal van Abrahams offerande, Gen. 22, 1—14. Wat Hoeufft, aangehaald door H. verklaart, dat in het Bredasch taaleigen gezegd wordt: *hij weet wel waar Bartel de mosterd haalt*, waarin hij een zinspeling ziet op den beruchten Bartholomeusnacht, bevestigt deze verklaring. Het woord mutsaard of mutserd voor takkebos of brandhout komt niet alleen in vroegere tijden, maar ook nog tegenwoordig in onderscheidene streken van ons vaderland, b. v. in Zeeland voor: in die provincie vindt men in de volkstaal altoos de omzetting der letters en hoort uitspreken *musterd* (zooals ook muste voor muts). In Gelderlands achterhoek wordt zelfs voor brandhout niet *musterd* maar *mosterd* gezegd. *'t Riekt naar den mutserd* is eene uitdrukking die in den Bijenkorf van Marnix en bij Reinier Teele, voorrede voor de overzetting van Michael Servet *over de dolingen in de drievuldigheid*, voorkomt; in de eene plaats *dat zij ketters zijn en rieken naar den mutsaard* (*brandstapel*), in de andere *wie daartegen durft kikken is een ketter ende ruikt naar de mutsaards*, zou op den brandstapel kunnen komen. Of nu ons bekend gezegde *'t ruikt naar den mosterd* voor *het is te duur*, daaruit alleen mag afgeleid worden, betwijfel ik. De uitdrukking *'t ruikt naar de mutserd* voor *het is kettersch* bestond eens; bij de verbastering van mutserd in mosterd, wij-

zigde zich ook de beteekenis, en werd het van te dure zaken gebruikt, om de prikkelende kracht van den mosterd, zoo als men ook wel zegt: het is peperduur, d. i. zoo duur dat het ons brandt of de oogen doet overloopen (de verklaring van de schaarschheid der peper in vroeger eeuwen is toch ook twijfelachtig) of zoo als men pleegt te zeggen, *ik heb honger* —, *ik zweet* —, *het is een koorts*, — *eene hoer als een paard.* Maar hoe dit zij, in het genoemde spreekwoord, *hij weet waar A.* enz., is van niets anders dan van het brandhout sprake. Het is waar dat het woord *musterd* in Gen. 22 niet gevonden wordt, en Izaäk tot zijnen vader, die hem op goddelijk bevel als brandoffer aan God wijden moet, alleen zegt: *Vader, ik zie het vuur en het hout, maar waar is het lam tot het brandoffer,* maar de volkstaal spreekt ook van *Absalom aan zijn haar hangend*, *van Goliaths kamisool*, *van Hamans graf*, en van den *haan die na kraaien zal*, al staat noch het een noch het ander in den Bijbel. De beteekenis der uitdrukking is bekend; zij is dezelfde als die van het spreekwoord, *hij weet het geheim of het fijne van de mis* (doorgaans met *niet* verbonden). Er wordt door aangeduid, *hij weet het rechte van de zaak wel*, *hij is goed op de hoogte van eenige zaak*, of ook wel in het algemeen: *hij is niet dom*, *maar goed met alles bekend.* Nu wijkt wel deze beteekenis van den oorspronkelijken zin af; in het verhaal toch van Abrahams offerande wordt evenmin van het *halen* van hout als van *Izaäks scherpzinnigheid* gesproken; veeleer wordt er gezegd, dat hij wel een en ander zag, maar de hoofdzaak, waarop het eigenlijk aankwam, nl. het *lam* niet, doch er zijn meer voorbeelden, dat de zin der bijbelsche spreekwoorden van den oorspronkelijken tekst afwijkt; vg. *Hij heeft niet van de gerstebrooden gegeten. Hij heeft niet van de dertig penningen gehad. Hij is niet op het hofjen geweest, waar onze Heer verraden werd*, enz."

Ik heb aan het verlangen van den medewerker voldaan door den lezers de plaats uit het werk van den heer Zeeman mede te deelen; maar ik moet bekennen, dat ik voor mij er volstrekt niet door bewogen ben om te gelooven, dat deze spreekwijze op Abrahams offer betrekking heeft en dat ik vrees, dat het anderen lezers even zoo zal gaan. Alles is er tegen, niets er voor. Zijne verklaklaring toch en van hen, die het met hem eens zijn, berust alleen

op het voorkomen in de spreekwijze van den naam Abram. Vrij algemeen is de meening, en toch is zij onjuist, dat de personen in spreekwoorden en spreekwijzen genoemd bekende, min of meer beroemde personen moeten zijn, en nu zoekt men het spreekwoord op zulk eenen toe te passen. Zoo heeft men de spreekwijze *'t is een bram* ook al op Abraham willen thuis brengen, in *'t is een kerel as kas* heeft men vader Cats meenen te vinden, ja bij *het klooster van St. Adriaan* aan Arius gedacht.

Hier is echter voor den aartsvader geene plaats. De spreekwijze is niet alleen ons gansche land door bekend, maar ook in een groot gedeelte van Duitschland. De heer Winkler heeft dat Nav. XXVI, bl. 249 aangewezen. Maar het schijnt dat zoodra men verder komt dan Oostfriesland men in deze spreekwijze Abraham niet meer kent: 't is daar meestal Bartele of Bartlef, ook wel eens Balm of Moses. 't Is moeielijk, ja zoolang wij er niet meer van weten dan tot nu toe bekend geworden is, bijna onmogelijk te bepalen wie hier de oudste brieven heeft, Bartel of Abraham. Maar — ik moet hier de opmerking herhalen, die ik reeds Nav. XXVI, bl. 34 maakte — wordt, waar in een spreekwoord of spreekwijze de naam van een onbekend persoon voorkomt, deze dikwijls met eenen anderen verwisseld, (zoo zegt men b. v. in Holland *wij zullen malkander geen Guitje heeten*, maar in Noordbrabant *wij zullen malkander geen Lysbeth heeten*, zoo heet het in Zeeland van den luiaard *Lieven zit op zijn rug*, in Friesland *Evert zit op zijn rug*) — de naam van een beroemd persoon houdt stand en wordt niet ligt door eenen anderen vervangen. Dit maakt het reeds waarschijnlijk dat, al mogt men kunnen bewijzen, dat Abraham in deze spreekwijze regt op zijne plaats heeft en Bartel, Balm en Moses indringers zijn, het toch een andere Abraham is dan de aartsvader.

In de spreekwijze wordt van Abraham gezegd, dat hij mosterd haalt. Dit zou op zich zelven reeds genoeg zijn om ons aan eenen anderen Abraham te doen denken. Wie toch kan zich den aartsvader voorstellen met een mosterdpotjen in de hand? Maar neen, men had zich nu eenmaal in het hoofd gezet, dat er hier van hem gesproken werd, er moest dus iets op gevonden worden om dezen steen des aanstoots te verwijderen. *Mosterd* moest daarom eene verbastering zijn van *mutsaard*. Onmogelijk is dat niet. Wij weten,

dat *mutsaard* in meer dan één deel van ons land in *mosterd* omgezet wordt en dat ook in de spreekwijze *het ruikt naar den mosterd,* zoo als de heer Zeeman en zeer juist opmerkt, de *mosterd* den *mutsaard* vervangen heeft. Maar ik vraag, mogen wij het waarschijnlijk achten dat dit ook hier geschied is. Heb ik wel geteld, dan heeft de heer Harrebomée (Spreekwoordenb. I, bl. 9, II, bl, 104) deze spreekwijze bij twaalf verschilende verzamelaars (alle, het is waar, van vrij laten tijd) gevonden: en al zijn er ook onder, die, even als hij, meenen dat hier aan mutsaard *gedacht* moet worden, het schijnt dat zij alle steeds hebben hooren spreken van *mosterd,* geen enkele van *mustaard.* Trekken wij met den heer Winkler (Nav. XXVI, bl. 249, 250) onze grenzen over, dan hooren we in Oostfriesland ook spreken van *mosterd,* verderop van *most,* van *mosselen,* ja zelfs in Denemarken van *bier,* maar van *mutsaard* nergens. Mij dunkt, dit bewijst mij duidelijk dat die mutsaard in de spreekwijze niet behoort, dat die er ingebragt wordt door hen, die, louter op den klank van den naam af, meenen dat hier van den aartsvader gesproken wordt. Er komt nog bij dat die mutserd hier past als het vijfde rad aan een wagen. Immers in het bijbelsche verhaal lezen wij dat het hout gereed lag: Izaäk had dus slechts de oogen open te houden en even rond te zien om te weten, hoe Abraham er aan komen zou.

Er is eindelijk nog iets wat men bij het spreken en schrijven over deze spreekwijze steeds over het hoofd schijnt te hebben gezien, en wat toch wel degelijk in aanmerking moet genomen worden. Als ik vraag *waar hebt gij dat van daan gehaald,* dan vraag ik naar de plaats waar men dat gevonden en waarvan men het hier gebragt heeft. Maar vraag ik *waar hebt gij dat gehaald,* dan vraag ik naar den winkel waar men het *gekocht* heeft. Nu lees ik bij den heer Zeeman dat men in Groningen zegt, hij wijt *waar* Abram den mosterd *van doan* heeft. Maar overal elders, zoo in ons land als daar buiten, hoort en leest men, hij weet *waar* Abraham (Bartel of Balm) den mosterd (most, mosselen) haalt: zelfs zegt de Deen, ik zal u wijzen waar David het bier *kocht.* Indien er geene goede redenen zijn om het tegendeel te onderstellen, mogen wij het bij eene spreekwijze die in eene zoo groote streek lands gebezigd wordt, waarschijnlijker achten dat zij in Groningen

alleen, dan dat zij overal elders verbasterd zal zijn. [1]) Wij hebben hier dus te doen met eenen Abraham die naar den winkelier gaat om iets te koopen, en zoo zal ons de spreekwijze den aartsvader toch niet voorstellen, al ware het dan ook dat hij niet om een cent mosterd, maar om een bosjen hout ging. Doch neen, wij hebben reeds gezien, dat wij hier aan geen hout mogen denken: ons blijft slechts de keuze over tusschen mosterd en moste, beide dingen die hij bij zijn offer niet noodig had, en waarom hij dus niet voor den toonbank behoefde te komen.

P. LEENDERTZ WZ.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslachten in Kollumerland gevestigd. (XXX, bl. 144).

a. Schonenburg. — Onder de personen, die in 1594 in 't sticht van Utrecht tot de jagt geregtigd waren, komen, bij Ant. Matthaeus, de jure gladii, cap. 33, p. 549—551, o. a. voor:

Equestris ordinis, nobiles:

Johan van Grovesteyn. (Zeker dezelfde, die Canonik in den Dom en lid der Staten van Utrecht was en wiens wapen staat op de wapenkaart bij C. Specht t'Utrecht 1708.)

Gijsbert van Hardenbrouck, Maerschalck.

Gijsbert van Hardenbrouck.

Personen die haer seggen gequalificeert te wesen om redenen bij elck verhaelt.

Peter van Schonenburch *als welgeboren ende Riddermatich.* [2])

Anthonis van Schonenburch *als Patricius.*

---

[1]) Of vraagt men misschien in Groningen, waar hebt gij dat van daan gehaald, als men wil weten in welken winkel het gekocht is? In Friesland en Noordholland spreekt men zoo niet.

[2]) *Schonenburgiorum* familiam non ante multos annos invenio, quae iam, nescio quibus meritis, nobilitatem sibi vindicare conatur. Albertus uxorem habuit Juditham Diemeam, quam invenio vi quadam suorum dominam appellatam, affectata superbia, 1524. Egbertus vixit ultra annum 1570, habuitque filiam Emerentianam. Arn. Buchel, in Descriptio Urbis Rheno-Traiect. p. 50.

In 1531 komt in Groningen een Wolter Schoenenborch voor (Regist. v. h. Arch. v. Gron. dl. I, bl. 382 n°. 7); in 1627, 28, 31, 32, 35, 36, was Hindrick Schonenborch daar burgemeester, in 1629, 30, 33, 34, 37, 38, lid van de Hoofdmannenkamer, in 1626 gedep. staat, in 1627 en 28, curator van de academie; welke waardigheden benevens die van staat-generaal, raad van state en ter admiraliteit, van 1624—1644 ook bekleed werden door Wolter Schonenborch. (Emmius, Series Consul., Hovetm., etc.) Het zegel van Hendrick onderaan een scheidbrief van 4 Sept. 1627, vertoont 9 ruiten, 5 en 4, en op den helm een uitkomende, omgewende wildeman, in de regterhand eene knods houdende die op zijn schouder rust. Zie voor laatstgenoemden vooral het album van Theod. Eijssonius, in Bijdr. t. d. Gesch. en oudhk. inz. v. d. prov. Gron.

Johannes Schonenborch goot in 1524 twee klokken voor de kerk van Larrelt. Zie Harkenroht, Oostfr. Oorspr. 2e druk, bl. 271.

Volgens een rentebrief (die met gemelden scheidbrief voor mij ligt) van 1561 andere agti, waren Johan Schonnenborch en Anne syn echte huesfrouwe toen in Groningen bekend.

In navolging van zijnen voorganger, den vervaardiger van de naamlijst van Grietslieden en Secretarissen in Friesland, Leeuw. 1785, noemt van Sminia Sebastiaen van Schonenburg een Duitscher, terwijl hij bl. 121, van Marten v. S. zegt: »Zijn naam wordt zeer onderscheiden geschreven, zoo als: Schouburg, Schouwenberg enz." — Daar vele Duitschers in het gevolg van de Saksische vorsten naar Friesland trokken, daar in bediening en, door huwelijk, in de Friesche familiën kwamen, is het meer dan waarschijnlijk, dat Sebastiaen vnd. tot dat getal behoorde. Von Hellbach zegt in zijn Adels-Lexicon II, 426: »*Schoenberg.* Ehedem auch Schomberg, Schoenenberg, Schoenperch, Schenperch, Schoemberg, Schoenberg, Sconberg Sconenberg, Schoenenburg, Schoeninburg, Schurnbergk, Schornburg, ein sehr altes Geschlecht, etc.", en verwijst daarbij naar tal van bronnen, o. a. voor den tak in Meissen en Sachsen, naar Peccenstein, Theatr. sax., König, geneal. Adelshistorie, II, 833—1080, III, 200—214, Gauhe, Adels-Lexicon: dieser ist der starkste unter allen seinen Artikelen seines Adels-

lexik. — Een nieuw werk over dit geslacht nadert zijne voltooijing. Alfred Greuser zegt er van, in het Jahrb. d. herald.-geneal. Ver. Adler in Wien, V. Jahrg., 1878, S. 105: »Ebenso grossartig angelegt und trefflich ausgeführt (als de *Geschichte des Geschlechts von Schwerin*) ist die von Bernhard von Schönberg in verbindung mit dem Pfarrer Alb. Fraustadt (Leipzig 1878 bei Gieseke & Devrient, Preis 50 Mark) edirte »*Geschichte des Geschlechtes von Schönberg*, Meissnischen Stammes. Das werk, in grossoctavformat, umfasst 2 Bände in 3 Theilen. Es enthält Band I die urkundliche Geschichte bis zur Mitte des 17 Jahrhunderts, Abth. a) mit 4 Ansichten und 15 Familienbildnissen in trefflicher Lithographie (XVIII und 650 Seiten Text), Abth. b) mit 9 lithographirten Bildnissen (VI und 553 Seiten Text). Der II Band, die Vorgeschichte und zugleich eine Uebersicht aller gleichnamigen Geschlechter umfassend, ist mit 10 lithogr. und chromolithogr. Blättern, Wappentafeln und 2 Stammtafelen in Quer = Imperialfolio geziert (XII und 509 Seiten Text)." Een even gunstig onthaal vindt het in de Deutsche Herold 1880, S. 21.

Bisschop Hendrik van Beijeren, elect van Utrecht, schrijft 20 junij 1524, uit Heidelberg, aan de drie Steden, op hunne klagten over de vijandelijkheden van den hertog van Gelre, dat hij zijnen *Schenk Veltin heer te Erpach* en *Johan van Schonburgen, amptman te Schonburgen*, afgevaardigd heeft, om naar het Sticht te reizen en er met den graaf van Rennenberg over deze en andere zaken te spreken. Register Kamper Archief, dl. 2, bl, 220, n°. 1681.

b. *Brandenborch.* — Die van dezen naam, door te Water, Verb. II, 278, vermeld, stamden uit Luxemburg en voerden in rood een zilveren hartschild [1]). Daartoe zal vermoedelijk ook behoord hebben: Albert van Brandenburg, schout tot Hasselt in Overijssel, die, bij Stephania v. Blois v. Treslong Jansdr., naliet, Jan, getr.

---

[1]) Issus de la puissante maison de Brandenbourg qui elle-même tirait son origine des comtes de Vianden. Brandebourg avait pris ses armes de celles de Vianden: de gueules à l'écusson d'argent; mais pour marque de cadet il avait posé cet écusson en abîme. Neyen, Biogr. Luxemb., I, 90. — Fahne, Salm-Reifferscheid, I, geeft geneal. brokstukken, maar houdt de afstamming uit Vianden voor onbewezen.

met Sophia van Raesvelt, en Catharina, jong gest. Smallegange, Cron. v. Zeel bl. 286. In de Généal. d. fam. nobl. et anc. d. 17 prov. d. Pays-Bas, s. l. 1781, p. 99, heet hij »Allard de B. de la ville de Cologne", terwijl uit de Geslachtk. aant. van mr. J. v. Doorninck, bl. 137, blijkt, dat Reinold v. Echten op 11 Julij 1618 met Judith v. Brandenburg tot den Rutenberg getrouwd, doch vóór 21 jan. 1630 overleden is; welke Judith daar eene dochter genoemd wordt van Johan en Agnes van Raesfelt tot den Rutenberg. — In de zelfde *aant.* worden voorts, blz. 438, 460, vermeld: Gerrit v. B., gecommitteerd ten Landdage van Overijssel, 1619, 12 maart. Zijn vader heette denkelijk Jan. Als zijne vrouw komt in 't Boek van Transporten van Zwolle van 1617—1627 op 23 febr. 1618 voor Jenneke Scheisbach. Hij sterft in 1628 en hunne dochter Elisabeth trouwt 29 sept. 1616 Robert van der Beecke, J. U. L., die 1631 Nicola Voorne uit Kampen in tweede huwelijk nam [1]; — bl. 644: Agnes v. B., moeder van Frans Alard Koninck tot Helpenstein, wiens vrouw, Geertruid Westenberg, op 19 dec. 1706 te Zwolle gedoopt, in 1739 weduwe was; — bl. 754: Barta Lamberdina Brandenburg, getr. 1 maart 1750 met Egbertus Middelburg, bij wien kinderen te Deventer gedoopt.

Hopman Frans Brandenborch, werd in 1522 te Zwolle gehangen, omdat hij 't blokhuis Corffhuysen, tegenover Hasselt, »sonder noet opgegeuen hadde". Kron. v. Joh. v. Breda, bl. 73.

Johan B., gildenmeister, ende syn wyf, komen voor op de lijst der broders ende suster van sancte Kuneren Memorie te Kampen, van 1472—1483. Overijss. alm. 1841, bl. 79.

In het Naamregister van gecomm. raden ter Admiraliteit, Amst. 1736, treft men, bl. 41, onder de Capiteinen i. d. v. h. Coll. t. Admir. v. 't Noorder Quartier, aan: Isaak Brandenbug, (*in Enkhuysen*) 1730.

Heer Jan v. B., was baljuw en rentmr. van Woerden in 1325 (Mieris Chartb. II, 350, 351); Jan v. B., borgher tot Vtrecht [2],

---

[1]) Hun naam komt herhaaldelijk voor in de Aanwijzingen omtr. de Waren der Rosengaarder markte, Zwolle, 1857, bl. 7, 29, 30, 38.

[2]) Zeker de zelfde, die in 1322, bij Mieris II, 293, 294, genoemd wordt te gelijk met Herman, geestelijke. — Jan v. B. schijnt den tol van Niemands-

ontving in 1320 het goed te Marloe in onderpand van den heer van Ysselstein (Codex diplom. v. h. Utr. gen. 2e ser. 4e dl. 2e afd. bl. 103); »Ghisebrecht v. B. en Herman sün broeder, borghere t'Utrecht, orconden, dat we de zoene, die de raet van Dordrecht zoende ende makede van der smerte ende van den uitstane de goedscalc van Putten van Harderwijc, dede Arnoude Wouters Okfurs, (Ockers) sone, onsen neue in Dordrecht, in Amersforde hebben gestadighet ende vastgemaket, mitten rade der stat van Utrecht, ende den rade van Herderwijc." Beider zegel, aan dien zoenbrief van 1321 op Sinte Gregorius daghe, vertoont van boven drie lelien, van onderen drie roozen, 2,1; Ghisebrecht voert een helmteeken, een Mariahoofd. (Kron. v. h. utr. gen. IX, bl. 324; Mieris II, 322.) — Heer Herman v. B., vermeld in de oudste kameraarsrekening der stad Utrecht, 1380. Cod. dipl. a b, 2e ser. 2e dl. 1e afd. bl. 143. — Willem v. B., komt in 1407 te Dordrecht voor. Balen, bl. 762, Mieris IV, bl. 47, v. d. Wall, Handv. v. Dordr., bl. 406.

d. *Rodenburg.* — In Utrecht reeds in 1304 genoemd (Matthaeus, de jure gladii, p. 648), en denkelijk hetzelfde geslacht als Roeyenborch; zie Regist. o. d. kron. v. h. Utr. gen. i. v., Aanh. op de kerk.oudh. v. Nederl. bl. 177, officiat. Fred. de Baden 1496—1516, p. 14, Wapenk. van pres. en raden i. d. hove v. Utr., Burman in Traj. erud. — De naam was ook te Amsterdam, de ridder Rodenburgh is uit Witsen Geysbeek's Nederd. dichters, de Nederl. Spect., de Nav., enz., bekend. M°.

Vitringa. (XXIX, bl. 627.) Diderica Maria Vitringa (geb. 1784 † 1839) is dochter van Harmen Hendrik 19 jaar oud advocaat te Arnhem, later secretaris der stad Elburg, gedeputeerde tot den gelderschen landdag enz. † 1801) en Cath. Metta Lucretia

---

vriend in leen of pacht gehad te hebben. Vgl Mieris II, 426, III, 356. — In tal van oude charters, worden de aanzienlijken van Utrecht, riddermatig of niet b u r g e r s genoemd. Buchelius, op Heda, p. 209, getuigt: »Dat den titel van B o r g e r v a n U t r e c h t, by vele grooten ende edelen in eere gehouden is geweest." — Over 't oude patriciaat van Utrecht, zie Utr. volksalm. 1843, bl. 175 seqq.

v. Hoeclum, dochter v. Egbert Heimerik, burgemeester en hoofdofficier te Elburg en Joachemina Wobbina Wolfsen — Nav. XXIX bl. 325 worden als ouders van C. M. L. v. H. genoemd Gerrit v. H. en N. Wolfsen wat door mij bl. 627 herhaald is. Elders vind ik de namen als boven, en dit schijnt juister te zijn, want Lamf. Lamb. Vitringa geb. 1786 †?, zoon van bovengemelde, noemt zijnen grootvader Egbert Heimerik v. H., en de oudste en jongste zoon uit het huwelijk van Harmen Hendrik V, en C. M. L. v. Hoeclum heetten beide Egbert Heimerik.

Volgens zegels voert Vitringa, doorsneden, beide velden blaauw, het bovenste met eene zilveren ster, het onderste met eene gouden ruit beladen. Gekroonde helm. Helmt. de ruit. — Volgens het Arm. Gen. is het onderste veld rood en de ruit zilver. — Vermoedelijk is deze laatste beschrijving de ware; wie kan hieromtrent zekerheid geven? — Op een oud portret van eenen Horatius Vitringa vindt men in plaats van de ruit, eene lelie.

Hoe heeten de ouders van Engb. Herm. v. Hoeclum en zijne vrouw J. W. Wolfsen? v. Hoeclum voert den bok, hoe zijn de andere drie wapens?

De grootvader van Harmen Hendr. V. was Lambert V., die met Elske Bolman gehuwd was. Hoe is haar wapen?

De acht kwartieren van Maria Diderica V. moeten dus zijn:

Vitringa	v. Hoeclum
Otters	Wolfsen
Bolman	N. N.
Tulleken	N. N.

DE RAADT.

Moringh. (XXX. bl. 206.) Den heer van Bakkenes dank ik voor zijne welwillende mededeeling, doch neem de vrijheid de opmerking te maken dat het door mij vermelde wapen der familie juist is. Onder de 16 kwartieren met welke Arnoldus de Raet, heer van der Voort in 1702 in de hoofdkerk te Waalwijk begraven is, staat ook het wapen van Moring en heeft daar den *kop*. De genealogie is de volgende:

Moliaert. Moring. v. Asperen.
de Loeff. v. Groesbrech. v. Brest. v. Herwijnen.
v. Polanengen. Wassenaer.

Roelof de Loeff, Moliaert, Moringh, v. Asperen.

Johan de Loeff. Magaretha Moringh.

Elisabeth de Loeff † 1652 op palmzondag,
tr. Dirk de Raet, burgem. v. Zaltbommel † 1678.

Aanvulling van voornamen, datums enz. zou mij zeer aangenaam zijn. De familie Moringh of Morinck woonde te Zaltbommel. Het testament van Grietje Morincx wed. Jan Loef Roelofs, van 1620 »den zesten dach Julij" gemaakt voor »Jan Gerit Lodowixs ende Jan Gerit Claess. scepenen in Zaltboemel" ligt voor mij. Volgens dit stuk is Jenneken M., hare dochter, getrouwd met Heybert de Ghier, Richter in Bomelreweert, — Als ik mij niet vergis heeft ook in het Arn. Gen. het wapen zan Moringh den *kop*. — Ik geloof dat dit geslacht ook in Duitschland heeft gewoond. DE RAADT.

Witte Corneliszoon de With. Bij de mededeeling van eenige bijzonderheden betreffende het geslacht van dezen zeeheld schrijft de Heer H. de Jager in de 8e aflevering van dezen jaargang, dat hij bij gedane nasporingen niets vermeld heeft gevonden aangaande de ouders van de With, door mr. J. C. de Jonge op gezag van W. B. van der Hagen, genoemd: *Cornelis Wittensze de With*, overleden in 1602, en *Neeltjen Andries*, overleden in 1624, ja zelfs dat hij dit echtpaar nergens genoemd heeft gevonden.

In onder mij berustende papieren rakende de familie de With (waaronder zich ook bevindt het in 1662 door W. B. van der Hagen geschreven: »Leven en Bedrijf van W. C. de With enz.") komen een tweetal stukken voor, die aangaande bovengenoemde ouders iets vermelden:

1°. eene aanteekening dat in de Groote Kerk in den Briel zich bevindt eene grafzerk met het opschrift:

»Hier leijd begraven Cornelis Wittenss de With, oud 66 jaren,

»sterft den 6 Meij 1602 met sijn huisvrouw Neeltgen Andriess »oud 64 jaaren sterft den 20 September 1624." —

2°. Eene: »Memorije wanneer mijne Ouders, Broeders ende Susters »gestorven sijn" — welk stuk aanvangt als volgt:

»Mijn vaeder Cornelis Wittenss de With is gestorven in 't eer- »sten van Meij 1602 sonder den perfecten dach te weten, en is »ten Briele in de groote kerck begraven out 66 jaren."

En verder:

»In den Jaere 1624 den 20 Octobris is gestorven mijn moeder »Neeltjen Andries out 64 jaren."

Hoezeer ik niet met zekerheid kan verklaren of dit stuk eigenhandig door W. C. de With geschreven is, volgt toch uit de verder daarin voorkomende namen, ook van zijne vrouwen en kinderen, dat het alleen op hem betrekking kan hebben en dus in ieder geval door hem gesteld is.

Vloeit nu uit het eerstgenoemde stuk alleen en op zich zelf beschouwd nog niet voort, dat de beide daar genoemde personen de ouders waren van W. C. de With, zoo wordt dit tot eene groote mate van waarschijnlijkheid gebragt door den inhoud van het in de 2e plaats genoemde stuk, waarin die zelfde personen door hem zijne ouders worden genoemd, en waarvan de namen en data met die in het eerste voorkomende overeenstemmen, uitgenomen alleen dat 20 october als datum van overlijden van Neeltje Andries is vermeld in plaats van 20 september.

Mogelijk kan een onderzoek naar den bewusten grafsteen den heer de Jager nader licht verschaffen.

Dat W. C. de With in derde huwelijk is getrouwd geweest met *Hester de Meester*, wier naam door den heer d. J. niet is gevonden, is mij gebleken

1°. uit eene: »Memorije van de geboortedagen mijner kinders" waarin voorkomt:

»Den 23 Maij 1651 getrouwt in de groote kerck dezer steede »met mijne huijsvrouw Hester de Meester." —

en verder de vermelding van haar overlijden op 24 augustus 1654.

2°. uit eenen gedrukten bruiloftszang, ten hoofd voerende:

»Bruijlofts-Toorts, ontsteken voor den Ed'len Heer D' Hr Witte »Cornelisz de With, Ridder ende Vice-Admirael van Hollandt

»ende West-Vrieslant, ende de Eerbare Deught-Rijcke Juffr. Juffr. »Hester de Meester. Lichtende op 'er Trou-dagh, zijnde den 23 »van Bloeij-Maent, des Jaers 1651. binnen Rotterdam."

Middelburg. Mr. E. P. SCHORER.

Geslacht van Oldenbarnevelt. (XXIX, bl. 166, 528, 534.) Onder eene menigte aanteekeningen uit de belgische archieven, vond ik ook deze:

Cousyn van Oldenbarnevelt, aen die buerschap te Hoeve woenende, onder Putten; — heeft Brederode gediend. — Zijn vader en moeder nog in leven april—mei 1568. — Is getrouwd met de dochter van Geertken Snapper, onder Nijkerk wonende. — Is voortvlugtig. Archives de la Belgique. *Conseil des Troubles*, t. 22, f°. 317, 124.

Een andere Cosyn v. O., rigter van Veluwe 1450, komt voor bij Schrassert, Beschr. v. Harderw., 2e druk, dl. 1, bl. 8; over Herman v. O., schepen of raad v. H. 1566, aldaar bl. 88 en dl. 2, bl. 98. M°.

Geslacht van Barnevelt. (XXVIII, bl. 581; XXIX, bl. 528.) In het door den meklenb.-strelitz. minister Christoph Otto von Gamm opgemaakte en 1780 voltooide *Verzeichniss der in dem Herzogth. meklenb. ausgestorb. Geschlechter, nebst Anzeige d. Zeit, wann sie erloschen sind, und was sie für Wapens gehabt haben,* afgedrukt in de Jahrb. d. Ver. f. meklenb. Gesch. XI, 1846, treft men, p. 430 no. 19, aan: »Barnevelt. Das Wapen der von dieser Familie hieselbst erloschenen Linie ist in Weigels Wapen-Buch im Zusaz zum Fünften Theil pag. 36 unter denen Burgundischen Geschlechtern anzutreffen." M°.

Wapen van het geslacht van Cuyck. (XXVIII blz. 54.) Een mijner Hollandsche vrienden hier verblijf houdende, zegt dat het in de kerk te Gouda staat, een zilveren schild met drie balken, waarop 8 sierletters 3, 2, 3. G. P. RAS.

Geslacht Westerlo. XXVIII, bl. 322.) In Navorscher XVI, bl. 85, 86, leest men: »Uit een leedbrief, geschreven op het huis de Nevel bij Arnhem, den 25 maart 1823, blijkt, dat op den 22 derzelfde maand aldaar is overleden, in den ouderdom van bijna 68 jaren,

vrouwe Barbara Louisa Sandra, weduwe van den kolonel Westerlo en schoonmoeder van den baron van Voss van Sinderen."

T. C. Westerlo, Capt. bij het 1ste batt. v. h. reg. van Zijn Excell. den Lt. Generaal Onderwater, komt voor op de alphab. naamlijst d. inteek. op het werk: Onderricht ov. h. houden v. d. krijgsraad i. d. guarnis. v. d. Staat d. Ver. Nederl., door mr. J. J. van Hasselt, uitgegeven te Arnhem in 1776, en als Lt. Col. bij 't inf.-regt. Bose de la Calmette, in het in 1791, te 's Grav. bij Thierry en Mensing, uitgegeven Naamregister der Officieren i. d. d. Ver. Prov.

Aan Adolf Borgerink wordt den 9 julij 1677 te Deventer attestatie op Oldenzaal verleend, om aldaar met Sophia, dochter van den Predt. Gerhard Veltcamp te trouwen. Uit dit huwelijk Lucia B., op 2 mei 1678 te Zwolle gedoopt, den 21 mei 1701 getrouwd met dr. J. van Westerlo en moeder geworden van Johanna Maria Westerlo, de echtgenoote van Procr. Joan Palthe. Zie mr. J. J. v. Doorninck, geslachtk. aant. enz. bl. 544.

Eilardus Westerlo, Transisalanus, verdedigde, 7 april 1759, te Groningen, eene Disputatio exegetica XVI, [in cap. XV. ad Corinthos, en droeg die op aan de hoogl. Gerdes en Ruckersfelder, te Gron. en te Dev., en aan Joh. Eilardus Borgherinck, civit. Daventr. trib., praeposit. Oldensal. praet. etc.

Mr. H. C. M. van Westerloo, advokaat te Amsterdam, werd bij kon. besluit van 3 dec. 1873 benoemd tot griffier bij het kantongeregt te Harderwijk.

Volgens de Prov. Gron. Ct. v. 21 dec. 1874, werd in die maand, voor de familie Westerloo, een huis en grond te Den Horn verkocht.

M°.

Geslacht Piggen. XXIX, bl. 167. Ten behoeve van hertog Jan van Beyere belooft Herman van den Loo de stad Geertruidenberge, die hem van Engelbert, graaf van Nassau, aanbevolen was, getrouwelijk te bewaren. Den 7 maart 1420, of, zoo ik meene, 1421. Mieris Charterb. IV. bl. 572. Aan het slot: »Ende om die meerdere seeckerheyt, ende gelove der stukken voorgenomt soo hebbe ick gebeden Henrick van Reygersbergh, ende Anthonis Piggen, myn lieve vrinden, dat sy deesen brief in oirconde, ende getuygenissen der waerheyt alre puncten voorgenomt deesen brief met my, ende over my besegelen willen, om my daer nae mede te be-

seggen." Beide voldeden hieraan »des Vrydags seven dage in meerte, in 't jaer ons Heeren 1420, nae gewoonten des hofs van Cameryck."

Grafschrift in de kerk van St. Maartensdijk (Nav. XVI. bl. 42);
Hier leghen begravē de kinderen van m̄ Jan Piggen ēn de kinderē van synne sonne Henderick Piggen.

Uit het door Drakenborch, in het Aanh. op de kerkelyke oudh. v. Nederl., bl. 198–202, over den proost van St. Jan, Albertus Pighius, medegedeelde, kan men opmaken, dat deze niet van adellijke afkomst was. Daar wordt mede gewezen op Joh. Winter, Leeven van Steph. Vinand. Pighius, dat voor het tweede deel van Pighii Annales staat. M°.

Geslacht Munter. (XXX, blz. 157.) De vraag gedeeltelijk beantwoordende, geef ik tevens op wat mij van deze familie bekend is, hopende op aanvulling door anderen, daar mij nog geen genealogie van dit geslacht (uitgestorven?) is voorgekomen.

Jan Munter, geb. 1570, tr. 1596 Sara van Tongerlo, geb. 1578, dr. van Thomas, ex Clara Pieters, en Geertruij de Vreede. Hieruit:

Jan M., geb. 26 febr. 1611, st. 1672, bewindh. O. I. C. 38, schepen 53, burgemeester van Amst. 1670, tr. 16 apr. 1639 Maria Geelvinck, geb. 23 juli 1612, st. 22 juli 1685, dr. van Jan Cornelisz. en diens 2de vrouw Agatha de Vlaeming van Oudshoorn. Winnen:

1. Margaretha, geb. 1633, tr. 20 febr. 1663 Jacobus Trip, ex Adriaans, en wedr. van Elizabeth Bicker.
2. Cornelia, tr. mr. Daniel Bernard, hr. van Cattenbroeck, geb. 1627, schepen van Amst., zoon van Daniel en Cath^a^. Moor, en wedr. van Clara Alewijn. Hij st. z. k. 26 jan. 1714.
3. Jan, tr. Margaretha Trip, ex Godin, en wed. Jacobus Trip. Zij verwekten.
   a. Cecilia Margaretha, tr. 1703 den graaf van Cadogan, ambassadeur van Engeland. Winnen 2 dochters.
   b. Henriette Joh^a^. tr. 1° Jacob baron van Sevines, tr. 2° Christoffel Willem van Sande, waarbij een dochter.
4. Mr. Cornelis M., geb. te Amst. 1 nov. 1652, secretaris, schepen, raad en burgemeester van Amst., bewindh. O. I. C., raad ter adm^t^., tr. te Amst. 17 oct. 1679 Maria Piso, geb. ald. 1651. Zie de geneal. kwartieren van Ned. geslachten. Zijn

portret door Maes geschilderd behoort aan de stad Amsterdam. Zij was een dochter van Willem Piso, geb. te Leyden 1611, st. 1670, docter (ex Cornelia Seijsvelt) getr. 1 sept. 1648 met Constantia Sprangers, geb. 1620, dr. van Michael Spr., geb. te Antwerpen 1577, en mrt. 1607 getr. met Elisabeth Staes, geb. 1597. Winnen:

a. Margaretha, geb. 1589, tr. mr. Gerrit Corver. Zie de kwartierstaten.

b. Maria Cornelia, tr. mr. Jan van Loon, schepen, raad en bewindh. O. I. C., waaruit een zoon gehuwd met Maria Wacker.

c. Mr. Willem. Volgt.

d. Constantia Maria, tr. mr. Jan Sautijn, drost van Ysselstein, waarbij vijf kinderen.

5.? Mr. Dirk, raad in 1698, burgem. van Amst., sterft 6 jan. 1701.

Mr. Willem M., st. oct. 1759, schepen, raad en burgemr. van Amst., tr. 1° Cath^{a}. Pels, geb. 24 febr. 1687, st. 12 sept. 1736, ex Agnita Bouwens. Hij hertr. 26 oct. 1739 Cath^{a}. Cornelia Backer, wed. Bicker. Hierbij geen kinderen. Uit het eerste huwelijk:

1. Mr. Andries. Volgt.
2. Margaretha Agnita, tr. mr. Jacob Boreel, waaruit oir.
3. Sara, tr. Jan Wolters. Eveneens kinderen.
4. Mr. Cornelis, geb. febr. 1716, st. 30 dec. 1750, schepen van Amst., tr. 22 jan. 1743 Margaretha Cornelia van de Poll, geb. 6 mrt. 1726, st. te Parijs 3 juni 1793 na in 1755 herttr. te zijn met den markies van Usson.

Mr. Andries M. bovengenoemd, geb. 14 nov. 1714, schepen van Amst., tr. 1° ald. 18 dec. 1742 Margaretha Joh^{a}. Bors van Waveren, dr. van mr. Gerard en zijn 2de vrouw Joh^{a}. Baletta van de Poll. Hij hertr. Anna Maria du Peyrou, waarbij Margaretha Clara, geb. 6 dec. 1758, st. 12 dec. 1833, tr. 14 febr. 1787 Frans Godert baron van Lynden, 15^{en} vrijhr. van Hemmen. Zie de kwartierstaten. A. H. du Peyrou was volgens mijne genealogie dier familie de 2de dochter van Etienne André (ex de Villepontoux) en Margaretha Clara Muyssart (ex de Haze). Bij de eerste vrouw:

1 Willem, geb. te Amst. 17 nov. 1743, st. 3 mei 1746.

2.? Mr. Gerrit, tr. Sara Petronella Graswinckel, waaruit:

Anna Maria, geb. te Amst. 9 dec. 1774, st. op den Hei-

ligenberg bij Amersfoort 15 mei 1858, tr. te Utrecht 6 oct. 1799. Ernst Louis, baron van Hardenbroek van den Heiligenberg. Zie De Nederl. Adel, bl. 69.

3. Mr. Willem, zie kwartierstaten, tr. te Amst. 28 mrt. 1769 Wendela Eleonora ten Hove, vr. van Doorn, den Bosch en Sleeburg, Davidsdr. en Adriana Sautijn. Hieruit:
   a. Cornelia Adriana, geb. 20 febr. 1770, st. 1789, tr. 1° den graaf van Reede, Agrim. z. k. Tr. 2° baron of graaf van Bose, waaruit onder anderen een dochter tr. den vorst van Lynar.
   b. Margaretha Joh^a., geb. te Amst. 17 mei 1772, st. te 's Gravenhage 1 nov. 1846, tr. te Vreeland 24 aug. 1791 jonkhr. Jacob Boreel v. Hogelanden.
   c. Jonkhr. mr. Andries Cornelis Willem, hr. van Sleeberg en Doorn, zie kwartierstaten, tr. jonkvr. Joh^a. Maria Warin, ex Dedel. Winnen slechts:

      Jonkvr. Susanna Sophia, gehuwd met den graaf van Limburg Styrum. Z. k. Hare 8 kwartieren vindt men in de meer gemelde Geneal. kwart. v. Ned. geslachten.

Jan Munter met Maria Geelvinck getr. hadden denkelijk nog een dochter, die ik aantref als regentes van 't burgerweeshuis in 1680, en als vrouw van I. J. Nijs. BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht Huyghens. (XXX, blz. 149 en v.) Op blz. 150 van het hier medegedeelde omtrent bovengenoemd geslacht vindt men opgegeven voor de 4 kwart. van Wilhelmina Tulleken, vr. van Wilhelm Huyghens:

Tulleken	Gaymans
Uchelen.	Van de Bongard.

Ofschoon ik volstrekt niet wil beweren, dat deze kwart. onjuist zijn, vergun ik mij toch op te merken zij niet overeenstemmen met de, van een lid der familie Tulleken afkomstige genealogie van dat geslacht, opgenomen in den Geld. Volks Alm. v. 1877, blz. 39 en v.

Tulleken	Gaymans
van den Boogaart (Bogaert of Bogart.)	van den Bongert (of Bogart — waarschijnlijk hetzelfde gesl. als hiernaast).

De grootvader toch van Wilhelmina T., Rutger (zoo leest men dáár) verwekte bij zijne 1e vr. Aleys v. d. Boogaart 3 zoons, terwijl zijne 2e vr. Christina v. Uchgelen kinderloos stierf. Op blz. 153 lees ik de 4de r. v. o.: Hunne 32 kwart. met wapens worden vermeld. Onder deze 32 kwart. is natuurlijk ook het bewuste kwart. Uchgelen of v. d. Bogart. Hoe moet het nu zijn? ik zoude dit gaarne willen weten.

Het wapen v. d. Bogart is: zilv. met 4 golvende dwarsbalken van rood.

Leiden. H. M. WERNER.

Geslacht du Sart. (XXX, blz. 140.) Aldaar vind ik opgegeven, dat Cath. Henr. du S. tr. 1o. Jan Isaäc de Neufville Brants en 2o. Dirk Luden. In mijne aanteekeningen vind ik: dat J. J. de N. Brants in 1e huw. getr. was met Catharina Luden, dr. v. Dirk en diens 1e vr. Cath. Henr. du Sart. Wie lost deze tegenstrijdigheid op? De ouders van C. H. du Sart zijn mij niet bekend. Mogelijk weet een der leden van de tegenwoordige generatie van het gesl. Brants en wel met name de heer J. Brants, civiel-ingenieur te Utrecht, van een en ander meer mede te deelen, dáár toch J. J. de N. Brants hun grootvader is.

Leiden. H. M. WERNER.

Geslacht Frieswijk (XXVII, bl. 534; XXVIII, bl. 102, 361, 584). Lwebert van Enschede en Willem Eppinck, provisoren van St. Jurriensgasthuis, bekenden 4 juni 1586 aan Dirk Groebbe, provisor van het Voorstergasthuis, schuldig te zijn 106 keizersgl. van 20 st. het stuk, welke zal. Winolt Friswick van zal. Cornelis Petersz ten behoeve van het gasthuis had opgenomen, met belofte die som 30 april 1587 af te doen. Zie mr. J. I. van Doorninck, Catalogus d. archieven v. h. Groote en Voorster gasthuis te Deventer, n°. 1228. In 1595 is sprake van zal. Vriesewijck's brouwhuis, nu behoorende aan Johan Johanssen, in de Roggestraat te Deventer (ibid., n°. 1263). Een stuk van 6 mei 1602 gewaagt van een huis in de Papenstraat ter stede, toebehoorende aan de erfgenamen Vrijsewijck (ibid., n°. 1310).

J. ANSPACH

Fabius. (XXX, bl. 111.) Dit geslacht heeft in Overijssel zich het eerst vertoond in Christophorus Fabius van Reckenhuijsen in de Paltz naar Deventer gekomen, en op 11 januari 1604 aldaar getrouwd met Marieken van Wildenraedt. Hij was procureur en later ook advokaat van beroep, in welke laatste betrekking hij op nieuw beëedigd werd op 9 dec. 1630, na de invoering van het Landregt van Overijssel van dat jaar.

Te gelijker tijd met hem schijnt zich te Zwolle een bloedverwant van hem gevestigd te hebben, want te Zwolle huwde reeds op 26 mei 1583 Fabius Wijbrants met Marrigen Jacobs. Vreemd genoeg huwt Fabius Wijbrantsen, dat toch wel dezelfde persoon geweest zal zijn, daar op 18 febr. 1584 reeds met Derckien Janss. zonder dat er van den staat van weduwnaar sprake is. Eindelijk op 2 aug. 1608 huwde te Zwolle Johan Fabius Fabii Wibrantszoon met Fenneken dochter van Berent Spikerhuis, schout te Heino.

Wie belang stelt in de verdere geslachtslijst zal deze weldra kunnen vinden in de Overijsselsche Bijdragen. Wie die bewoner van Dalfsen was, die van Spaansche afkomst zoude zijn, weet ik niet, maar ik twijfel zeer aan de juistheid dier opgave.

V. DOORNINCK.

[Waarschijnlijk heeft Fabius Wijbrantsz geenen familienaam gehad. Misschien heette hij Febbe, wat hij, omdat het niet deftig genoeg klonk, in Fabius omzette. Het schijnt dat zijn zoon 's vaders voornaam als familienaam aannam, iets wat niet zelden gebeurd is.]

Zeven wapens gevraagd. (XXVIII, 54, 200; XXX, 208.) Blijkbaar heeft er een misverstand plaats aangaande het gevraagde wapen van mr. Jan van Doorninck, te Leiden in 1797 getrouwd met Johanna Cornelia van der Marck. De bedoelde persoon zal wel geweest zijn mr. Jan Doornik, die in 1792 te Leiden promoveerde op eene dissert. over het Groot-Privilegie van Maria.

Welk wapen deze familie voerde weet ik niet.

Mogt ik mij vergissen en is genoemde persoon een mij tot dusverre onbekende bloedverwant, dan is de verwijzing naar de wapenkaart van den Overijss. adel eene onjuistheid. Het adellijk geslacht van Doornick, zich somtijds ook wel schrijvende van

Doorninck, en dat de roode faas op een zilveren veld voerde, is sedert lang uitgestorven.

Het tegenwoordig levende Overijsselsche geslacht van Doorninck, dat geen aanspraak maakt op verwantschap met het adellijke, voert een met den kop naar beneden gekeerden en als paal geplaatsten visch. Mr. J. I. VAN DOORNINCK.

Geslacht Palm. (XXVI, bl. 383, 493). Reeds in Navorscher II vroeg A. A. A. eene genealogie dezer familie ter inzage, waarop evenmin antwoord kwam. Hoewel de vraag niet geheel kunnende beantwoorden, vermeen ik, dat de volgende gegevens van dienst kunnen zijn.

Attest gegeven op de Groote Warande 31 dec. 1664 door Hr. François Palm wedr., kapitein en commandeur op genoemd fort, en Juffr. Ana. Cornelia de Castillanos van Dort. Attest van Dordt. 11 dec.

Ged. te Breda 3 sept. 1698, Joha. Albertina Christina dr. van Adriaan Palm, vendrig, en Joha. van der Vlies.

Cornelis Saussa, vendrig onder de Salis, tr. te Breda 13 apr. 1705, Margaretha Palm, wint:

1. Elisab. ged. Breda 8 oct. 1706. Get. Elisab. Palm, geb. Hardemée.
2. Cornelis Johan, ged. id. 26 sept. 1707.
3. Abraham, ged. id. 6 jan. 1709.

Abraham Lodewijk Palm, vendrig onder Zoutelande, trouwt te Breda 3 nov. 1717 Ana. Helena van Schagen. Winnen:

1. Elisabeth Jacoba, ged. ald. 11 oct. 1719. Get. Elisab. Hardemée.
2. Id. id. ged. id. 20 oct. 1720.
3. Alida Jacoba, ged. id. 17 juli 1723. Get. Alida Sonck.

Jan George van Son, medic. docter en schepen te Breda. (in bl. 3 g. stralende zonnen), ondertr. ald. oct. 1722, attest naar Sluis, met Elisabeth Josina Christina Palm, geb. ald. Hij st. te Breda 3 dec., begr. 7 id. 1745, winnen:

1. Abraham Adriaan, ged. te Breda 21 jan. 1725. Get.: Abraham en Adriaan van Son, Abraham en Abraham Adriaan Palm, en Maria Geertruy van Son.
2. Jacob, ged. ib. 11 juni 1726. Get. Jacoba Tayspil.

3. Margaretha, ged. ib. 21 1728. Get. Margaretha Keppel en Margaretha Sterkenburg.
4. Ana. Hendrina, geb. ib. 29 juni 1730. Get.: Ana. Hendrina van Son, wede. Nathaniel Walraven, predikant te Helmont.
5. Adriana, ged. ib. 2 apr. 1733. Get.: Adriana en Cornelia van Son.
6. Ana. Hendrina, ged. ib. 27 dec. 1734.

Johannes Hulsebos huwt Adriana Louisa Palm, waaruit:

Abraham Lodewijk, ged. te Breda 30 oct. 1746. St. 7 oct., begr. 10 oct. 1753. Geertruid Johanna de Bruijn, vrouw van den majoor Abraham Christiaan Palm.

BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht van de Poll. (XXIX, blz. 224). De moeder van Gerhard v. d. Poll., heer tot Dreumel, lid der ridderschap van Nijmegen v. 1603—19, gerechtsman van Maas en Waal, 1622, ob. vóór 1647, was geen Lijnden maar Pieck (zie o. a. XVII, blz. 123, 1e kolom, onderaan). De ouders zijner moeder waren: Arnt P. en Oede de Judde. Zijne 8 kwart. waren: Poll, Pieck, Spaen (met de molenijzers), de Judde, Beest van Renoij, Herwijnen, Ewijck, Vianen. Die zijner vrouw Barbara Pieck: Pieck, Balveren, Middachten, Riemsdijck, Balveren, Bronckhorst, Arnhem, Bouck (met een zwarten bok). Van een 2e huw. van Gerberich v. Lijnden heb ik nergens tot nog toe iets gevonden.

Leiden. H. M. WERNER.

Van de Pavort. (XXX, bl. 255.) 't Wapen dezer familie komt in 't Armorial voor onder Padevoort.

Tusschen Zeddam en 's Heerenberg ligt een kasteeltje door grachten omgeven, Padevoort geheeten, bezeten door wijlen den heer Serrurier, raadsheer in 't hof van Gelderland.

BACKER VAN LEUVEN.

Kwartierstaat van Strijen. (XXX, bl. 333.) Veel van het daar gevraagde wordt opgelost bij inzage der kwartieren van Delfsche regeeringsleden. Hessels voert daar het wapen van Hessel van Dinter. Het wapen van Broers is te vinden in de kwartierstaten van Ned. Geslachten.

BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht du Moulin (van der Muelen.) (XXIX, bl. 475, 577, XXX, bl. 268). Volgens eene aanteekening in één der Brielsche Trouwregisters is den 23 febr. 1783 Carel du Moulin ondertr. met Hermina Arendina Gousset. 't Paar vertrok met attestatie van 9 maart om te trouwen naar 's Gravenhage. H. DE JAGER.

Geslacht Ruijsch. (XXIX, pag. 380.) De heer J. J. Ruijsch vulde reeds in Nav. XXX, pag. 252, de belangrijke bijdrage van den heer van den Brandeler aan. 't Volgende kan ik daaraan nog toevoegen.

Daniel Ruijsch won bij Jonkvr. Rutgers vier kinderen, en wel:

1. Madelaine, geb. 9 nov. 1794, tr. 10 juli 1816 Adriaan Anton de Ruuk, (in g. 3 zw. vogels) waaruit:
   a. Adriaan Cornelis, geb. 14 nov. 1817,
   b. Louise Henriette Alexandrine, geb. 26 oct. 1818, st. mrt. 1822.
   c. Marie Antoinette, geb. 5 mrt. 1820, st. 23 mrt. 1822.
   d. Jean Henry Alexandre, geb. 3 mei 1821.
   e. Louise Henriette Alexandrine, geb. 12 Juli 1822.
   f. Marie Antoinette, geb. 18 oct. 1823.
2. Henrick Cornelis, geb. 21 nov. 1795, st. 29 apr. 1796.
3. Henry Alexandre, geb. 25 febr. 1797, st. 17 juli 1814.
4. Eleonoria Cornelie, tr. van den Steen van Ommeren.

BACKER VAN LEUVEN.

Doopboeken van den Bosch. (XXX, bl. 111.) Tot mijn spijt moet ik den heer Wagner mededeelen dat toen ik voor vijf jaar eenige nasporingen deed in bovengemelde registers, ik van de familie Pieck geene aanteekeningen heb gehouden.

G. H. J. C. ESCHAUZIER.

Geslacht Backx. In den Navorscher XXIX, bl. 50, wordt gevraagd naar de aansluiting van Christiaan Backx Fransz. burgem. van Breda in 1580, schepen en tienman aldaar aan het oude riddermatige geslacht van dien naam. — Die aansluiting is aldus: Christiaan was zoon van Frans en van Maria van Daelhem Rudolfsdr, kleinzoon van Christiaan en van Lucia Back de Wheelde, wier dochter Geertruida huwde met Cornelis Huyghens, vader van Constantin.

Christiaan Back was zoon van Jan Back Gijsbertz. en van N. de Bie.

Lucia Back de Wheelde was dochter van Laurens en van N. N.

Zijn A. H. ook afstammelingen bekend van Christ. Backx Fransz.? Eene dochter geh. met Willem Beens is vermeld in de gen. Beens, (zie Nav. XXIX, bl. 479.)

G. H. J. C. ESCHAUZIER.

[Cornelis Huygens was, niet de vader, maar de grootvader van Constantijn.]

Dibbets. (XXX, bl. 334.) Het zal vermoedelijk wel onnoodig zijn den vrager te verwijzen naar Schotel, Kerkel. Dordrecht, waar men dl. 1, bl. 251—255, 387—389, 507—513, en Nalezingen, bl. 759, vrij uitvoerige mededeelingen omtrent dit geslacht vindt opgegeven, noch ook naar v. d. Aa, Biogr. Woordenb. der Nederlanden, dl. IV, waar men, blz. 148—157, verscheidene leden van dit geslacht vermeld vindt. Een tweetal aanteekeningen, door mij in der tijd gemaakt, wil ik evenwel mededeelen. Ze hebben betrekking op Johan Dibbetz, Henricusz., kolonel van een regiment infanterie en groot-majoor van Sluis en onderhoorige forten, schrijver van het Groot Militair-Woordenboek, in 1739 te 's Gravenhage in folio uitgegeven, die 27 juni 1685 te Philippine geboren werd, en op zijne dochter Cornelia Anna, die in 1744 te Sluis in 't huwelijk trad.

De eerste is ontleend aan het Doopb. der Herv. Gemeente te Philippine, waar genoteerd staat: »Anno 1685, Julius 1,

ouders { ds. Henricus Dibbetz, Dienaar J. C. alhier en juffrouw Cornelia van Beverwijck;

getuigen { ds. Johannes Dibbetz, Dienaar J. C. tot Dordreght en juffrouw Anna Peerdekooper;

kind — Johannes."

En de tweede aan het Trouwb. der Herv. Gem. te Sluis, waar geboekt staat: Ondertr. 2 Mei en getr. in de Groote Kerk alhier 20 Mei 1744 de heer Jacob van Weenegem, j. m. geb. en wonende in deze stad, met Jonkvr. Cornelia Anna Dibbetz, j. d. geb. te Leyden, alhier woonachtig; 't consent van Z. Exc. den heer Johan Dibbetz, Luit.-gener. etc.., etc., commandeur dezer stad, en

Mevr. Margaretha Ris, als vader en moeder van de Jonkvr., is gebleken, en de consenterende getuigen van de zijde van den heer bruidegom waren: de heer Mattheus de Jonge, griffier, met den heer Wessel Eduard Ferleman, oudburgemr. dezer stad, etc., etc., als oom."

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

VRAGEN.

Geslacht van der Meulen. Navorscher XXVIII, blz. 577—582, vindt men eenige opgaven, omtrent Sara- Jan en Andries van der Meulen.

Heeft tot dit geslacht ook behoord:

Dirk van der Meulen, geb. 1710, overl. 1786; in 1735 gehuwd met Johanna Maria Schelte, overleden in 1738; in 1744 ten 2en male gehuwd met Cornelia Wetstein?

Wie waren dan de ouders van dezen Dirk, en welk geslachswapen kan hij gevoerd hebben?

Zijn kleinzoon Jacob Gerard v. d. Meulen was commissaris van de stadsbelastingen en accijnsen te Amsterdam, en in 1801—1803 regent van het Leprozenhuis aldaar, en voerde in blaauw één molen met 4 wieken, alles van goud.

Arnhem. N.

Geslacht Kivits en van Oosten. Justinus Henricus Kivits voert in de wapenkaart der leden van de regeering van 's Hertogenbosch, hetzelfde wapen als 't geslacht van Oosten, voorkomende in 't Annuaire généalogique van 1874. Die overeenkomst kan bijna niet toevallig zijn, daar beide wapens uit vier verschillende wapens zijn zamengesteld. Is deze gelijkheid op te helderen?

BACKER VAN LEUVEN.

GESCHIEDENIS.

Abraham Patras. (Nav. XVI, bl. 233, 260, 290, 327, 353; XVII, bl. 34, XXV, bl. 322 en XXVI, bl. 112). Tot aanvulling van hetgeen omtrent den levensloop van Abraham Patras is medegedeeld in voorgaande jaargangen van dit tijdschrift, kan ik berichten, dat hij in den loop van 1686 in Holland is gekomen en tot 21 Mei 1689 als bediende in dienst is geweest van Nathanael Gautier, koopman te Amsterdam. Ik ontleen deze bijzonderheden aan eene rekening-courant, onlangs door mij gevonden onder papieren, afkomstig uit den boedel van Nathanael Gautier, welke, na de herroeping van het edict van Nantes, met zijn gezin de wijk had genomen naar de Nederlanden en omstreeks 1720 te Amsterdam overleed. In die rekening-courant worden o. a. deze uitgaven ten laste gebracht van Patras:

1686 Juni 16	pr son aprantissage		f 550.
	pr fournitures a Lyon £ 168.14.3. faisant	f 143.9.—	
	icy jusques au 29 Aoust 1686 tant pr sa pension au vilage pr aprendre la langue et autres choses apert a son petit livre escrit de sa propre main et son recu	115.11.	259.—
d°	fourny a son frere pierre		37.10.
	fourny a lui depuis le 29 Aoust 1686 jusques a son depart 21 May 1689.		230.17.8.

Tot vaststelling van een saldo, 't welk hij aan Gautier schuldig was geworden, teekende Patras op 12 October 1689 te Amsterdam eene schuldbekentenis, waarbij hij aannam dat saldo te rembour-

seren »sy tot j'en pourray trouver le moyen". Patras vertrok kort daarop, in 1690, naar Ned. Indië en kwam zijne belofte getrouw na. Over de afdoening der schuld handelt mede het schrijven, 't welk ik hieronder laat volgen:

Copie
a Monsieur Gautier.

Monsieur & tres honoré patron.

J'ay receu par les derniers vaisseaux en Mars et Avril dernier arrivez icy de Batavia vos tres honnorées lettres du 19e d'avrill 2 et 30e de juillet 2 ct 26 9bre 1700 et copie d'une du 12e d'avrill 1701, et apris par icelles avec une singuliere joye la continuation de vostre chere santé et de celle de vostre chere famille que je prie Dieu vouloir vous conserver, vous estant aussy infiniment obligé des nouvelles marques de vostre bienveuillance, par les souhaits et nouveaux offres qu'il vous plait de me faire au subjet de mon Mariage que Dieu n'a pas permis, comme je vous ay desja escrit l'année passée, d'estre d'une longue durée, la Mort m'ayant ravy ma femme entre le 16e et 17e de décembre 1700 de qui j'ay une fille née le 5 juillet de la mesme année, qui sans doute sera cause, sy Dieu me fait la grace de me la conserver, que je feray dans ces pays un plus long sejour que je ne m'estois projeté, dautant plus que son grand pere et sa grand mere n'ont point d'autres heritiers et que j'aurois de la peine de les en priver, et moy d'autant plus de la laisser entre leurs mains ou de la quiter, sy bien que je ne songe apresent que de l'eslever le mieux qu'il me sera possible et attends avec patience ma destinée.

Les livres que vous avez eu la bonté de m'envoyer a l'adresse de Monsr Anthoine Amar, bourgeois a Batavia, me sont aussy bien parvenus, excepté l'accomplissemt des prophecies par monsr de Jurieu, que je nay pas trouvé dans les deux paquets, et vous suis infiniment obligé de la peine qu'il vous a pleu de prendre a cest esguard; le dit Monsr Amar m'a fait rembourser les cent escus que je luy avois envoyés pour vous faire tenir comme je vous ay marqué l'année precedente; et comme il me marque que vous luy avez escrit sur ce subject, il me prie de vous desabuser de certaines impressions qu'il m'escrit que Monsr Maupoix vous auroit

données de luy. Tout ce que j'en puis dire est, que je n'ay rien perdu, et vous prie de vouloir bien par occasion faire scavoir au dit Amar, que je vous en ay donné cognoissance.

Monseigneur van Wyngaerden baron de Werckendam avec qui monsr Charles Pellentier est party d'icy l'année passée, comme je vous ay escrit, estant mort a Batavia il y a environ un an, le dit monsr Pellentier y est resté, et est fait bourgeois a sa suplication. Il ma escrit par les dernieres occasions, et fait part d'une de vos lettres, contenant plusieurs Nouvelles et specialement le deplorable estat de la patrie, laquelle je luy renvoye et que je ne doute pas qu'il ne responde.

Par mes dittes dernieres de l'année passée ou de Xbre 1701, je vous ay aussy fait sçavoir mon estat, et les raisons qui m'ont empeché pour lors de vous faire une remise aussy considerable que j'aurois souhaitté puisquelle na esté que denviron *f* 500 en discontes d'un premier chirurgien icy de mes amys que j'espere aurez receus, ayant envoyé le tout double avec priere a un amy de Batavia de vous les faire tenir par divers vaisseaux, ce qu'il ma aussy marqué d'avoir fait.

Je n'ay pas esté fort heureux du despuis, et ce qui m'est le plus contraire est que mon beaupere a este appelé a Batavia par les seigneurs du grand conseil touchant plusieurs procurations qu'il a passées en 1699, estant secretaire, pour recevoir payemt en Hollande des discontes d'environ 80 personnes qu'on dit avoir estés vendus et que les seigneurs directeurs de Delft ont descouverts et renvoyez a Batavia, avec ordre de s'enquerir des acheteurs, et de les faire punir suivant les ordres; et quoyqu'avec justice l'on ne puisse attribuer aucune faute a mon dit beaupere puis qu'il n'a passé aucune des dits actes qu'avec ordre du Gouverneur et du Conseil, cela n'empeche pas de me mettre en peine, d'autant plus qu'il quitte une des meilleures places de cette province oú il estoit chef, pour faire un voyage qui peut causer sa ruine; cela n'a pas empeché pourtant que je naye mis tout en oeuvre, pour faire une remise un peu considerable qui est presentemt de plus de trois ans de gages, que j'ay expres espargné du bon a la Compe jusques au dernier du mois de juin passé qu'on a fermé les livres, et qui se montent *f* 1099.13.5 ainssy

que vous verrez par la procuration que j'ay fait passer sur vostre nom et compte cy inclus ou j'ay adjouté encore quatre cents escus ou *f* 1000 que j'envoye a Batavia a un certain Ministre nommé Monsr Harmanus Colde de Horn, beaufils du defunt Monseigr le gouverneur Nicolaas Schaghen, avec priere de vous les faire tenir par lettre de change, ce que je ne doute pas qu'il ne fasse estant un de mes meilleurs amys party tout seulemt en Mey dernier d'icy pour Batavia; mais comme je ne sçay pas sy il y restera, ou sy il sen retournera en Europe, cela est cause que je noze pas vous prier jusques a ce que j'en sois asseuré, de ne vouloir vous servir d'aucune autre addresse que de la sienne; la dite remise se monte donc a *f* 2099.13.5.
qui avec celle de l'année passée de plus de 500.—
font une somme denviron 2600.—
que je vous prie me tenir acompte, et men faire sçavoir lacception et aussy d'estre persuadé, que sy l'année prochaine je me trouve en estat de faire quelque chose, je ne manqueray pas de songer a mon devoir, estant mon seul but de men acquiter et de temoigner que je ne suis pas indigne de vos bienfaits.

La grande recherche que l'on fait presentement du negoce des particuliers, la découverte que l'on a fait en Hollande par l'ouverture de plusieurs lettres et les ordres qui l'ont suivie, tout cela sans doute vous sera cognu, ce qui est cause que je vous prie de ne donner aucunes commissions dune telle nature, ny de m'en escrire ny a personne, de peur de me rendre suspect, et puis que je n'ay pas envie de mettre ma fortune au hazard pour un peu de gain mall asseuré outre le risque qu'on court de perdre tout.

Ces raisons sont aussy cause que je n'ose pas m'addresser aux personnes que vous me marqués, outre que l'on ne fait en ce pays rien pour rien, et comme je ne suis pas en estat ny capable de rendre des services contraires, je suis aussy persuadé qu'ils ne s'employeront pas volontiers pour moy, ce qui m'a aussy assez paru par vos lettres, qui me sont parvenues a leur addresse, que pourstant je n'aurois jamais sceu, sy vous ne leussiez escrit, puis quellen'ont jamais estées accompagnées d'un seul mot de lettre.

Madame Burlamaqui est repatriée l'année passée avec ses deux filles et gendres suivant les nouvelles de Batavia, et puis que je

n'ay pas despuis la mort de son mary (de qui je nay receu aucune responce a mes lettres) osé luy escrire, je serois fort curieux de sçavoir sy elle s'est jamais employée pour moy et auprez de qui, pour en pouvoir profiter dans les occasions. Monsr. Garsin a rompu toute corespondance avec moy, ne m'ayant fait aucune responce a quatre ou cinq de mes dernieres lettres; les raisons m'en sont incognues quoy que je l'aye prié de me les faire sçavoir. Il est presentement soubsmarchant et dans un bon poste, estant aymé des plus grands a ce que j'ay ouy dire.

Je vous remercie tres humblemt de la peine qu'il vous a pleu de prendre en fesant sçavoir de mes nouvelles a mes parents et especialement a mon frere qui se trouve en Hollande, et de me procurer des leurs, vous priant de me vouloir continuer les mesmes offices, ne trouvant pas peu de consolation dans un espace aussy esloigne qu'est celuy qui nous separe, que d'apprendre de temps en temps leur estat, et puis qu'il ny a rien a esperer du costé de la maison, il faut que je prenne patience, esperant que Dieu me fera la grace de pouvoir sans aucun secours que votre patience, parvenir a un but qui fait ma seule peine et application. Jescris a mon dit frere de la Rochecourbiere en responce des lettres qu'il vous a pleu me faire tenir de luy, et comme il me donne a cognoistre estre dans le besoin et que je souhaiterois fort le pouvoir ayder, ce qui pourtant ne m'est pas possible estant entierement espuisé, je vous prie neantmoins si il estoit en necessité de vouloir le secourir, et de luy faire tenir pour mon compte jusques a cent florins, quoy que je ne luy en marque rien, afin que vous puissiés juger vous mesme s'il sen peut passer ou non.

J'ay encore une priere a vous faire qui est de me procurer, sy trouvez occasion, les vers burlesques de Boileau et les oeuvres de Monsr. de Moliere et quelques autres livres propres a pouvoir divertir quelques moments et distraire une melancolie ordinaire aux estrangers qui habitent ce pays, priant aussy mademoiselle Gautier, que je salue tres humblemt de vouloir bien semployer a procurer une poupée ou deux en habits d'enfants de quatre a cinq ans, et un bonnet de velours cramoisy avec des plumes blanches sy cen est encore la mode, pour ma fille; elle est du dernier blond en blancheur, ce qui me fait croire que le rouge ou cramoisy est la

couleur la plus propre pour elle; cy vous avez la bonté de maccorder cette priere, je vous supplie d'envoyer le tout dans une boete (boîte) parm ain seure au dit Ministre Monsr. Colde de Horn, sy vous n'apprenez pas quil s'en retourne en Europe, ou à l'addresse de quelqu'autre personne cognue par quelqu'un de vos amys.

Je finiray la presente, apréz vous avoir et mademle. Gautier et chere famille tres humblemt salué, et reiterant ma priere touchant la continuation de vostre chere amitié, protection et bienveuillance, et prie l'Eternel de vous avoir en sa Ste. Guarde: je suis,

Monsieur et très honoré patron,

Vostre tres humble et tres obeissant serviteur

A Ambon
ce 20e de 7bre 1702.

Am Patras,
Secrets

Madlle Gautier, welke aan het slot van den brief herdacht wordt, was de vrouw van Nathanael Gautier en heette Marguérite Guérin. Blijkens huwlijkscontract, verleden te Lyon op 20 Februari 1680, ten overstaan van den Notaris Perrichon, was hij de zoon van »defunct sieur Jacques Gautier bourgeois de Vayne en Dauphiné et de dame Olimpe Giraud", en was zij de dochter van »Sieur Antoine Guerin marchand François demeurant en la ville de Venise et de damoiselle Gillette La Fon". Hun eerste kind werd geboren te Lyon 26 Febr. 1684, het volgende op 26 Nov. 1686 te Amsterdam, alwaar ook hunne verdere kinderen het levenslicht aanschouwden. Van die kinderen stierven de meesten kort na de geboorte. Een zoon en twee dochters schijnen den volwassen leeftijd bereikt te hebben, en werden door Abraham Patras bij zijn testament, verleden te Batavia op 21 Februari 1737 ten overstaan van den Notaris Johan van Visvliet en getuigen, te samen ingesteld tot legatarissen voor eene som van *f* 5000. Uit de voorhanden concept-quitantie voor de afgifte van het legaat, blijkt tevens, dat bij datzelfde testament Anthony Patras was geïnstitueerd tot eenigen en algemeenen erfgenaam van Abraham Patras. Deze Anthony Patras nu is, blijkens den brief van mevrouw van Schinne—Patras, afgedrukt op bl. 323 en vgg. van den Navorscher XXV, een neef geweest van den gouverneur-generaal Patras.

Ter beantwoording blijven nu over de vragen: wie waren de

ouders van Patras; met wie is hij gehuwd geweest; wat is er van zijne dochter geworden; en van wien was Anthony Patras een zoon? In de France protestante Dl. VII, blz. 156, wordt melding gemaakt van »la famille poitevine de Patras, qui professa la reli»gion protestante au moins depuis le commencement du XVIIe »siecle". Of Abraham Patras tot die familie behoort, is nog te onderzoeken.

Op blz. XL sq. Dl. IX van »De opkomst van het Ned. gezag in Oost-Indië", door jhr. mr. J. K. J. de Jonge, wordt de gouverneur-generaal Abraham Patras genoemd »een goedaardig, doch oud en afgeleefd man". Over zijne benoeming tot gouverneur-generaal wordt gehandeld op blz. 252 van datzelfde werk.

H—t.

VRAGEN.

Theodora. In het werkje van *Ch. Villers*, *Esquisse de l'histoire de l'Eglise,* p. 46 staat te lezen:

»Men zag een Paus, die de persoonlijke vijand van zijn voorganger geweest was, diens lijk opgraven, »een proces instellen tegen zijn lijk, dat het hoofd en de handen afhouwen en daarop in den Tiber werpen."

Wie waren deze pausen en wanneer leefden zij?

In hetzelfde werk (het is een Aanhangsel van de *Essai sur l'esprit et l'influence de la Réformation de Luther;* door het fransche Instituut in 1804 bekroonde prijsverhandeling van Charles Villers) las ik: »Gedurende meer dan dertig jaren zag men de eerlooze Theodora en hare twee niet minder eerlooze dochters de pausen, wier bijzitten zij waren, en door hen de christelijke kerk regeeren; over de pauselijkheid beschikken, daarmede hare bastaarden of minnaars bekleeden, en zich een spel maken van bedrog en moord, terwijl zij aldus een voorspel maakten van de wreedheid en onkuischheid der regeering van Borgia, die vier eeuwen later haar werk moest bekroonen. Om de oogen der natiën voor zulke misbruiken en slechtheden gesloten te houden, was het den pausen noodig de domheid en het bijgeloof te voeden. De monniken, hunne getrouwe lijfwacht, even ontaard als hunne meesters, dienden hen naar wensch in dit werk der duisternis.

Deze eeuw werd de meest barbaarsche van allen onder de nieuwere volken, en draagt nog in de geschiedenis den weinig eervollen naam van de eeuw der onwetendheid, welken men haar met volle recht boven alle anderen geeft".

Tot zooverre *Villers.*

Nu is het de vraag: Welke zijn de pausen hier bedoeld?

Luïscius (Algemeen Woordenboek, VIII, 217) schrijft: »Theodora, romeinsche dame in 't begin van de tiende eeuw, zeer berucht wegens hare onkuischheid, en die door den marquis van Toskanen zo in aanzien gebracht wierd, dat zy toen ter tijd het kasteel S. Angelo bezat. Zy stelde pausen na haar welgevallen aan, schonk Johan, een van haar galants, het bisdom Bologne, naderhand het aartsbisdom Ravenne, en maakte hem eindelijk zelf paus. Zy had eene dochter Marozia genaamt, die even zo schoon, maar daarby ook zo godloos was als zy".

Ik vraag al weder: Wie zijn deze Heilige Vaders geweest, en wanneer hebben zij geleefd? V. R.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

XIX.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. Dirks.

1617—1625.

843. 1617. *v. L.* II, 99. Op de staats- en kerkgeschillen is, volgens *van Orden,* II, 415. van *Cornelis Wijntges,* lees: *Caspar W.* Zie *Overijsselsche Alm.* 1855. blz. 111. In twee grootten.

844. 1617, als *v. L.* II, 55 met 1609. Bij *van Duren,* n°. 889, verschillende in gravure en plaatsing der randschriften en op de kz. het wapen van Hoorn in plaats van dat van Holland. Vgl. *Bizot,* blz. 103. Kz. Bij *van Dam,* n°. 1406, *f* 10. *Tijdschrift* XV, blz. 219 (85), Batavia 1866.

Eerste Eeuwfeest der Hervorming, 31 October 1617. *De Luthersche Jubelpenningen* bij *van Loon* II, 100 (1—4). Bij *Seckendorf, De Goude en Zilvere Eergedachtenis van Luther,* blz. 207—219, n°. 1—8,

blz. 219—224 (n°. 1—8), blz. 224—227 (n°. 1—5), blz. 228—230 (n°. 1—4), blz. 230—231 (n°. 1—2), blz. 231—233 (n°. 1—4) en blz. 233—238, nog 7 stuks, zamen 38 stuks, hierbij nog: n°. 39, in goud, 8 W. 3 K. bij *P. Smidt van Gelder*, n°. 1748.

845. Vz.: De gans en de zwaan als bij *Seckendorf*, blz. 204, de Vz., waartusschen gesneden 1415—1517: *Olov Phoebeius Cecinit, babilon turgida Cecidit.* Kz.: de duif met de olijftak, waaronder: *Jubilaeus Evang. Prim' Reformati papatus* 1617. Om den rand: *Grata Nohoeramus nobis fert gaudia Chrus.* Alleen de figuren gemunt, het overige gesneden. Jaartallen en de omschriften in Eteostichon.

846. 1617. *v. L.* II, 101. Op het graven van de vaart te Montfoort. Bij *P. Smidt van Gelder*, n°. 1749, op de kz. iets anders geabrevieerd. Ook bij *van Dam*, n°, 1414.

847. 1618. Gedenkp. op het verschijnen van den staartster. *v. L.* II, 103 (1—2), n°. 3. Vz.: Figuren. *Bedroung eines Cometens.* Kz.: *Gott geb das uns der cometstern besserung unsers lebens lern.* 1618· Z. (Verz. van wijlen *mr. Jer. de Vries Jerz.*).

848. 1618. B.b. van *Maurits van Nassau* en omschrift = *v. L.* II, 127,1. Kz. = *v. L.* I, 569.1, maar met 1618. In 1860 in de collectie van *C. P. Serrure* te Gent. *Revue* 1860, p. 191. n°. 1. *Van Dam*, n°. 1417. K. *f* 1.75. *Van Duren*, n°. 900. Van *C. D'assignies* en niet *G. Gasseijnies*, zooals *v. L.* II, 127 en *van Orden*, II, 417 opgegeven.

849. 1618. Schutterspenning van Vlissingen, afgebeeld door *van Orden* in *Bijdragen*, pl. VII (4) en beschreven blz. 46. *Van Orden* heeft het *rebus* op de kz. niet gevat. Hij zegt »onder de letters L. A., op sommigen was *Vive* boven gegraveerd." Lees: *Vive la bouteille.* De flesch is het wapen van Vlissingen. Vgl. *van Orden*, blz. 85, en ons *Essai*, n°. 58, p. 19/20. *Revue*, 1866, p. 120—121.

850. 1619. Op het houden der Synode te Dordrecht. Met en zonder hondje. Zie *van Orden* II, 418 en met en zonder *cvm privilegio*). Bij *de Haan*, n°. 141 en *'t Hooft*, n°. 473. Kz.: grooter figuren bij den heer *J. A. Smits van Nieuwerkerk* te Dordrecht. (Cat. *Oudheden* te Delft 1854, n°. 2). *Madai*, n°. 7080. *V. Loon*, *Hedend. Penningkunde.* 8°. Eerste uitgave. 1717. Taf. D., n°. 1, blz. 131.

851. 1619, 13 Mei. Op den dood van *Johan van Oldenbarnevelt. v. L.* II, 109 (3). Zie *Navorseher* 1853, blz. 311, *v. Orden* II, 420.

852. Als hoven door *Simon.* K.

853. Als boven. Gedr. ovale zilv. p.pl. 25/20. Boven: sierlijk verheven borstbeeld à ¾ en haut relief. *Johan van Oldenbarneveld* [1]), daarboven eenige ornementen. Op het vlak der plaat, ter regterzijde van het b.b. de loterijzaal op het Binnenhof te 's Gravenhage, zooals die tijdens zijne onthoofding zich bevond. Onder in den rand: *Violenta morte deleti* (sic) 13 *Mai* 1619. *Stricker* I, n°. 3460. *f* 96.25. (Kab. *Völcker*). *'t Hooft*, n°. 480 = *Aetatis Suae*, 71.

854. *v. L.*, II, 112. Op het herstel der rust. Is gesneden door *Caspar Wijntges.* Zie *Overijss. Alm.*, 1855, blz. 113.

855. *v. L.* II, 115. Ter eere van *Anna van Croy*, is gedreven door *Jan van Montfoort* volgens *Pinchart, Hist.*, p. 43 (4), doch bij den heer *P. H. van Gelder* (Zie Cat. *Arti*, Kunstv. 1880, n°. 1107), gemerkt D W. Kan dit ook de grootvader van den bekenden *Denis Waterloos* zijn? Deze laatste werkte 1656—1685 in Braband.

856. 1619 (z. j.) (9 Sept.) Vgl. *v. L.* I, 117. Kroning van Ferdinand tot Roomsch Koning. Vz.: Den vorst op een troon zittende wordt de kroon opgezet door de Geregtigheid en de Overwinning. Kz.: Op het midden in een medaillon het b.b. van den vorst. Daarom heen vier andere b.b. van de Geregtigheid, Standvastigheid, Voorzigtigheid en Milddadigheid door lauweren te zamen verbonden. Z. *Stricker* I, n°. 3466 *f* 7.

857. Penningen ter eere van Frederik V, keurvorst van den Paltz. Bij *v. L.* II, 120, van 1619. Van 1615. Vz.: De keurvorst te paard. *Fridericvs* etc. bij *P. Smidt van Gelder*, n°. 1779. Verg. Z. 11 w., al waar men leest »geheel bij *Exter* I, n°. 85."

858. 1619. *v. L.* II, 120 (4), doch vz. twee borstbeelden. *Fridericus et Elisabetha. d. g. r. r. Bohemiae.* Verg. Z. 19½ w. Als n°. 1781. Bij *Köhler*, *Dissertat. Frider. V* op het titelblad [2]) en bij *Exter* I, n°. 88 [3]).

---

[1]) De *d* voor *t* en *ti* voor *tus* doen ons dezen penning als veel later dan 1619 gemaakt en suspect beschouwen.

[2]) *J. D. Köhler*, *Fridericus Comes Palatinus Rheni et Elector affectans regnum Bohemiae* (cum nummis). Altorf 1716. 4°.

[3]) *Fr. Exter*, *Versuch einer Sammlung von Pfältzischen Medaillen* u. s. w. I—II. Zweybrücken, 1759—1775. 4°.

859. 1622. Als voren. Vz.: borstb. *Fridericus d. g. Rex Bohe. Elect.. Palat.* en 1622, onder het armstuk. Kz.: De kroon door vijf handen opgedragen, boven den Paltzschen leeuw. Z. *Van Loon. Penningk.*, blz 97 boven. Lood. Als boven n°. 1782.

860. 1619. (Kab. van *mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg*). Vz.: Wapen van Emden, gegraveerd *Johan de Vos Anno* 1607. Kz.: Een geharnaste arm met een zwaard in de hand. *Pvgno* ╳ *pro* ╳ *patria. A* ╳ *D* 1619.

861. 1619. Gegr. zilv. huwelijksp. van *Carel Quina* en *Johanna Mersier.* Vz.: Een eehtpaar dat zich verbindt, met omschrift. Kz.: Een zesregelig vers; de hoeken met zinnebeeldige figuren, zeer fraai en zeldzaam, Z. 42 gram. Verk. *H. G. Bom* te Amsterdam, 26 Januarij 1880, blz. 14, n°. 479. Door wien gekocht?

862. 1620. *v. L.* II, 127 (1). Overwinning op de Algerijnen, gesneden door *C. D'Assignies; aldus v. L.* t. a. p. en *van Orden* II, 426, te verbeteren. Zie *Revue* 1860, p. 192.

863. 1620. *v. L.* II, 127 (2). Als boven. *V. Orden en Schinkel, Bijdr.*, blz. 18 (1) in *Hist. Tijdschrift* 1842, blz. 81 (1), gissen dat deze penning door *Paulus* of *Adam van Vianen* zoude gedreven zijn.

864. 1620. *v. L.* II, 128. Verbond met Venetië. Ook afgebeeld op den titel van het werk van *mr. J. C. de Jonge*, *Nederland en Venetië.* 's Gravenhage 1852 (*Procédé Colas*).

865. 1620 15/25 Februarij. *v. L.* II, 131. *Verkiezing van Maximiliaan*, hertog van Beijeren enz. Iets kleiner Z. bij Zeeuwsch Gen., n°. 469.

866. 1620. Eerepenning hangende aan drie ketens, gegeven door *George Willem*, keurvorst aan Brandenburg aan *Willem van Pabst* [1]), heer van Kaldenbach, afgebeeld en opgehelderd door Graaf *Nahuys* in de *Revue* 1867, pl. IV, p. 138—142.

867. 1620. *Simon Stevin* † door *Jouvenel.*

868. 1620. Huwelijksp. (25 j.) zilver gr. 19). Vz.: Een gewapend krijgsman (Romein), boudende in de regterhand een manswapen, waarop drie fioolen, en in de linker een vrouwenwapen, waarindrie leeuwenkoppen (de kleuren zijn niet aangegeven). Rand-

---

[1]) *Van Pablst van Bingerden* (later).

schrift: *Robrechs D. Ap. v. Howe* (*Hoeven*) *F. Willege* (*Willinge*). Op de kz.: Twee duiven met takjes in den bek, daaronder twee slangen met de koppen naar elkander gekeerd; in de afsnede *Anno jubil.* 1620. Het randschrift is: *Loos-niet-boos. Simpel-niet-slecht.* Zie *Navorscher* V, blz. 37, alwaar K. v. S. van de wapens zegt: mannelijk. als *van Swieten* en *Hoeven*: vrouwelijk. als *v. Dorp*, ☞ *Wie weet meer van dit echtpaar? Loos* enz. zal wel de lijfspreuk zijn.

869. 1621. *v. Orden* II, blz. 428 zegt: De penning bij *v. L.* II, 132 komt de afgebeelden bij *v. L.* II, blz. 125 *vrij nabij*. Maar de Vz. op blz. 125 heeft een *springend* en op blz. 132 een *dravend* paard en op de Kz. op 125 is eene *belegering* en op die van blz. 132 een degen omvlochten met een olijftak te zien.

870. *v. Orden* II, blz. 135 zegt als *Bijlage* n°. 3 bijzonderheden over den graveur van den penning op het ontvluchten van *Huig de Groot* (*v. L.* II, 135) toe, doch deze *Bijlage* is niet verschenen. Zie echter *v. Orden* en *Schinkel Bijdr.* blz. 22.

871. 1622. *v. L.* II, 137. Op den overgang tot den geestelijken stand van *Anna Isabella*, Infante van Spanje, in October 1622 geschied. Zie *van Loon* II, blz. 136. Is dus op 1621 misplaatst. Ook de toekenning aan *Denis Waterloos* op grond van een monogram *D W F*, door *Pinchart Hist.* p. 49 is onjuist, want *Denis W.* werk is van 1656—1685. (*Denis W.* werd eerst in 1627 geboren. † 1715.

872. Z. j. *v. L.* II, 138. Gedp. ter eere van prins Maurits is op 1621 misplaatst; behoort vóór het jaar 1600. *a* Omdat het wapenschild van het graafschap *Meurs* door Maurits reeds in 1600 geërfd ontbreekt en *b* Om het jeugdig gelaat, want in 1621 was Maurits 54 jaren oud. Bemerkingen van graaf *Nahuys* in de *Revue* 1878, p. 81—82.

873. Bij *G. Th. Bom* Cat. 1873, blz. 20, n°. 457 vonden wij een gedenkp. ter eere van prins Maurits. Vz.; zijn Bb. regts. Op de afsnede van den arm C(*hristiaan*) M(*aler*). Omschrift: ✕ *Mavritio Pr. Avr Co. Nass. Cat. Marc. Ver. ét Flis:* Kz.: Justitia en Mars te zamen, eene kroon vasthoudende ✕ *Princeps amet hanc, colat illvm.* Z. 11.

874. Aldaar op 1622 z. j. Groote P.pl. met fraai B·b. *Mavritii* ✕ *dei* ✕ *gratia* ✕ *princip* ✕ *avraicae* ✕ *comit* ✕ *a nas* ✕ *catz* ✕

viand × *moers* × *z* × *eff(igies)* ×. Mm. 100. Onder het armstuk Abraham Riese koper. Vergelijk n°. 882.

875. 1621. Op het overlijden van *Cryn Jacobsz. Tonnier.* Vz. Doodshoofd en kruislings geplaatste schrenkels in een krans. Kz.: Een beker en gesneden inscriptie Z. 13. Cat. *La Faille* n°. 575.

876. 1620. 28 Oct. Gevierd 26 Sept. 1621. 50j. huwelijk van *Maarten Ruychaver Willemsz.*, Burgemeester van Haarlem en van *Alyd van der Laan,* dochter van *Nicolaas v. d. Laan*, ook Burgemeester van Haarlem, † 1584, *gevierd den 26 Sept.* 1621. De Vz.: is afgebeeld in de *Navorscher III*, 6. Beide zijden door *Jan Goeree* in 1726 op zijne fraaie prent, (hoog 52, breed 41 duim) getiteld: »*Acht gouden bruiloften in de familie van Loon* [1]). Zie *Navorscher XIX*, blz. 119—120. Vgl. XVIII, blz. 515) Cat. *Stricker* I, n°. 3478 *f* 3-25, *de Roye* n°. 1216. Cat. Tent. te Amsterdam, n°. 470. Van Douariere *v. Loon,* geb. *de Winter.* Verz. mr. *Jer. de Vries Jerz.* enz. Zie ook *V(an) D(am) N(oordeloos)* in de *Navorscher* III, 370 over de wapens van *Ruychaver* en *van der Laan* en over hunne kinderen de aldaar aangehaalde bronnen.

877. 1621. Begravenisp. ten name van *Davidt Valck.* Z. Cat. *van Cleeff* 1, n°. 3919 Z. *f* 1-50.

878. 1621. Als boven van *Jan van Dieden.* Cat. *Schetsberg* n°. 361. Z.

879. Z. j. *v. L.* II, 140. Ter eere van *Antonius Triest.* Bisschop van Gent. Door *A. Waterloos*, zie *v. Orden* en *Schinkel*, *Bijdr.* blz. 27(3). *Hist. Tijdschrift* 1842, blz. 83(4). *Revue* 1855, p. 251 (III) *Pinchart Hist.* p. 45(20).

880. 1622. 12 Febr. *v. L.* II, 141. Begravenis van den Aartshertog Albertus. Penning van *Ant. Waterloos* met *W. A.* (aan elkander). *Revue* 1855, p. 250, I. *Pinchart* p. 42(1). Bij *v. Loon* zijn de Vz. en Kz. *ordine inverso* geplaatst.

881. (1622) *v. L.* II, 144. Ter eere van Ernst, Graaf van Mansfeld, *v. Orden* II, 433, »in het omschrift des graveurs lettermerk *A. R.* Dit is *Abraham Riese,* Formschneiter des Obersächsischen Kreises um 1590—1622," zegt *Schlickeysen*, S. 52.

---

[1]) *Alyda Ruychaver* huwde met *Hans van Loon* volg. *Nav. III*, 370, doch in *Nav. XIX* lezen wij *Hans van Loon, met Janna Ruychaver* A°. 1597, 27 Mey.

882. (1622). Vergelijk *v. L.* II, 149(3), Groote P.pl, ter eere van Prins Maurits bij het ontzet van 's Hertogenbosch (?) *De Vries en de Jonge*, pl. V (4) I, blz. 65—66. Bij *Stricker* I, koper verz. n°. 3507 *f* 14. *van Cleeff* I, n°. 1348 Br. *f* 5-50. Beide met Vz. = *de Vries* V (4) maar Kz. groot wapenschild. Omschrift: X *Mavritii* X *dei gratia* X *princip.* X *avraicae* X *comit.* X *a* X *nas. cats.* X *viand. moers* X *z* X *sig.* Vergelijk n°. 874. Deze penningplaten van Maurits zijn waarschijnlijk dezelfde stukken door *Abraham Riese* gesneden.

883. (1622). *v. L.* II, 145. Ter eere van Philips IV gesneden door *Jan van Montfoort. Revue* 1852, p. 108 (XX).

884. 1622. (27 Sept.—18 Oct., *v. L.* II, 147—148 (1—3) Hasselt aan het Zwartewater door Haarlemsche schutters bezet. Zie *v. Orden* II, blz. 435—437. De aldaar vermeldde n°. 3 met het schip in omgekeerde rigting komt voor bij *van Cleeff* II, n°. 942, *v. Dam* n°. 1473 en werd verkocht door *G. Th. Bom* 9 Juni 1879. Cat. n°. 44.

885. 1622. *v. L.* II, 149 (1—4) (1) Op het ontzet van Bergen op Zoom. n°. 4 zegt Graaf *Nahuys* in de *Revue* 1878, p. 82, is waarschijnlijk op de overwinning bij Nieuwpoort (1600) of het innemen van Grave in 1602: zeker tusschen 1600 en 1618 *omdat Buren in het wapenschild ontbreekt*, hetgeen eerst in 1618 geërfd werd van Philips Willem, Graaf van Buren.

886. 1622. Gedenkp. van West-Friesland als *v. L.* II, 55 met 1609. (Ook met 1615 en 1617) zie *van Orden* II, blz. 396. Cat. *de Haan* n°. 134 *f* 4.25.

887. = Z. j. bij 1622. Cat. *J. van Dam* n°. 1484 in goud *f* 16: Mm. 18. W. 10. 4. w. Vgl. Cat. *J. Kleynenbergh*, Leiden 1841, n°. 582, *van Coeverden*, *Lijst* n°. 10. Penning door de O. I. Compagnie aan verdienstelijke scheepsgezellen vereerd.

888. 1622. 20 Novb. Groene bruiloftsp. van *Willem Jansen* en *Iefjen Lenart.* Z. *Navorscher* XV, blz. 164. Cat. Tent. Zaandam, n°. 1380 bij den heer *J. J. Honig.*

889. 1622. Bij *M. van Doorninck* IV, blz. 13—14 zilv. Blazoen. Vz.: De ark van Noach en daarboven eene rozenstruik. Kz.: Mozes

---

[1]) N°. 3 grooter bij *de Haan* n°. 152. Z. 20 *f* 5.75.

houdende de tafelen der wet waarop geschreven staat: *Hebt God lief bovē alē* || *uwē naestē als v zelve. Exo.* tusschen het jaartal 1622. Van welke Rederijkerskamer?

890. 1623. Rijksdaalder van *Catharina Belgica,* Prinses van Oranje, als voogdes over haren minderjarigen zoon Philips Maurits, graaf van Hanau (waarde *f* 7) Vz.: Dubbele rijksarend. *Ferdinandvs* II, *d. g. rom. imp. semper avgvs.* 1623. Kz.: Gekwarteleerd wapen: × *Mon, nova Cath. Belg. Pr. Vran Tvtricis Han. Mvntz.*

891. 1623. Schuttersp. van de *Edele Busse* te Middelburg, *v. Orden* pl. XIV (2). *Dirks Essai* n°. 131.

892. (1623). *Bizot* 137 (× 4) n°. 1 als op het bestand binnen Utrecht geslagen. Veel overeenkomende met den Ambassadeurspenning (*v. L.* II, blz. 53) beschreven bij *P. Smidt van Gelder* n°. 1839. *G.* 36 in lood.

893. Als voren; iets grooter dan n°. 892, aan den vorigen gelijk, doch Vz. 1623, tusschen de pooten van den leeuw. Kz.: nog *Cum Priv*(ilegio) terzijde van het wapen van Groningen. G. 39. Z. 48 W. Als boven n°. 1840 als weinig bekend met n°. 1839 aangeteekend.

894. 1623. 15 Jan. Trouwp. van mr. *Frans van Limborch* en *Geertruid Bisschop* (*Episcopius*). Ruitvormig gegr. Z. Vertoonende de elkander de hand gevende echtelingen (portret) *Navorscher* X 1860, blz. 186, toen bij den kapt. *G. F. van Limborch van der Meersch.*

895. 1623. *De Vries* c. s. II, blz. 170. *Jan Pietersz. Koen* teruggekeerd uit de Oost-Indiën werd vereerd met de luisterrijkste geschenken, gulden keten, benevens *eene medaille met het opschrift zijner verrigtingen.* Is deze nog aanwezig?

896. 1624. Ter eere van *Ernest* Graaf van *Mansfeld* (vergel. *van Loon* II, 144) Vz. B.b. regts gewend in rijk versierd harnas. Omschr. *Ernest.*(*vs*). *Pr.*(*inceps*)*et*) *co.*(*mes*) *Mans.*(*feldiae*) *Mar.*)*chio*) *Cas.*(*telli*) *n.*(*ovi*) *e*(*t*) *Bv.*(*tiglierae*). *Held.*(*rungae baro*) 1624. — Kz.: Hannibal staande: hij heeft in de regterhand een brandende toorts en in de linkerhand eene vaas waaruit hij azijn giet om de rotsen bij zijnen overtogt over de Alpen te vermurwen, volgens het fabeltje van *Livius,* Lib. XXI, C. 38. Opschrift boven hem. *Hannibal.* Omschrift: *Obstantia. robore. rvpit.* (Door kracht breekt hij wat hem weerstaat.) De heer *R. Chalon* deelde dezen penning uit het Belg.

kabinet (Bibl. royale) mede in de *Revue* 1853, pl. XXI. Zie dezen aldaar p. 385—390, over dezen krijgsman »qu'on aurait accroché au gibet si, au lieu d'être à la tête d'une armée nombreuse, il n'eut commandé qu'à une bande de brigands."

897. 1624. Zilv. trouwp. van *Pieter Jansen Dommer* en *Catharina van Beresteyn*. Cat. Tent. Amst. n°. 405. Van jhr. *Gysbert Dommer van Poldersveldt* te Groesbeek).

898. 1624. 21 April *v. L.* I, 162. Gouden bruiloft van *Paulus van Beresteyn* en *Volkertje Claesdochter* (*Nicolai*). Gemerkt *A E D* in elkander, aan gouden ketting, bij jhr. mr. *J. P. Teding van Berkhout* te Haarlem. *v. Orden* II, 162, zegt ook met oogje om als decoratie te dragen. mr. *L. Ph. C. van den Bergh*, Rijksarchivaris vondt dien eens tusschen processtukken bij het Hof van Holland.

899. (1624)? Ovale penning. Geharnast b.b. Omschrift: *Henric. Fridric. d. g. nat'/vs avr. pr. com. nas.* (Kz.) De zon een zonnebloem bestralende; op den achtergrond een kasteel op een berg. Omschrift: *Non inferiora secvtvs* (Hij heeft geene geringere zaken nagejaagd). In de afsnede: *Cvm privi. cae. C. Maller.* Graaf *Nahuys* dezen penning in de *Revue* 1878, pl. 5 (13) mededeelende merkt, p. 85, op: 1°. dat *Hendrik Frederik* geene fout is, omdat de prins alzoo gedoopt was. 2°. Dat het *natvs avr. pr.* (geboren Prins van Oranje) aanwijst dat deze penning vóór 1625 (toen Prins Maurits stierf) is geslagen, eerst toen kon F. H. zich betitelen *Princeps Avr.* (Prins van Oranje). 3°. Dat de penning z. j. bij *van Loon* II, 229, overeenkomende in hoofdzaak met n°. 899, aldaar op 1636 misplaatst is. — Doch dit houdt geen steek, want *v. Orden* II, blz. 467, zegt dat het jaartal 1636 in de afsnede voorkomt en slechts op de plaat is vergeten. Hoe mede hier echter het *natus* te rijmen in 1636? Graaf *Nahuys* past dezen penning toe op de dapperheid, waarmede de prins graaf *Willem van den Berg* uit de Veluwe verdreef. Wij vragen: zinspeelt *de berg* op dezen? en is het hoog gelegen kasteel *'s Heerenberg?*

900. 23 April 1625. Overlijden van Prins Maurits bij *de Vries* en *de Jonge*, pl. III (2) I, blz. 36—37.

901. Als boven. Vgl. *v. L.*, II, 161, doch in plaats van het jaartal eenig lofwerk boven het wapen. *v. Dam*, n°. 1501 (Kon. Kab.) *f* 4.50.

902. (op 1625). Cat. *'t Hooft*, n°. 513. Prins Maurits, *en profil* van de regterzijde. Omschr.: *Mauritius d. g. Natus Aur. Princ. Comes Nassau.* Vz.: Zijn gekroond wapenschild. Omschr.: *March. Verae et Vliss. Gub. Provinc. Maris Prae.* Mm.: 64. Z. 41. Deze is misplaatst in genoemden Cat. Het *natus* brengt dien tot vóór 21 Febr. 1618, toen Philips Willem, Prins van Oranje, stierf. Vgl. *De Vries en de Jonge*, pl. V, n°. 4.

903. (vóór 1625). Als voren en Frederik Hendrik. Ovale penning. Mm. 43. Z. 23. Cat. *'t Hooft*, n°. 514. Vz.: b.b. van Maurits *en façe.* Omschr.: *Mauritius Pr. Aur. Co. Nass. Cat. Marc. Ve.* Kz.; b.b. van Frederik Hendrik *en faie.* Omschr.: *Henricus Fredericus D. G. Nat, Aur. Pr. Com. Nas.*

904; z. j. Groote ovale penningplaat, waarop uitmnntend gedreven het b.b. van Frederik Hendrik, Prins van Oranje. Hoog met het ornement 14.5, breed 9.3 Ned. duimen. Z. 95 w. Eenig exemplaar, zegt *G. Th. Bom* in Cat. Maart 1860, n°. 631.

905. 1625. 5 Mei. Innemen van Breda. Als penning. Vgl. *v. Orden* II, 446. Cat. N. Brab. Gen., bl. 48, n°. 39.

906. Admiraliteitsp. van W. Friesland. Vgl. vz.; *v. L.* I, 169. Kz.: *v. L.* I, 503. Z. Cat. *Schetsberg*, n°. 374. (Kon. Kab.) (*Kleiner?*)

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE,

Marie Stauffacher. Onze Van Lennep plaatste voor zijn Ferdinand Huyck eene soort van voorrede of inleiding, waarvan deze dame de hoofdpersoon is, als welke hem de stof zou geleverd hebben voor zijn schoonen roman.

Ik herinner mij, dat een zijner beoordeelaars dat geheele voorwerk onnoodig achtte; dat speet mij, want Van Lennep had, mijns inziens, eene alleraardigste manier om iemand tot zijn werk in te leiden. Heb ik 't wel, dan maakte men er hem ook eene grief van, dat deze manier van inleiden niet oorspronkelijk was.

Het laatste is zoo: In een verloren uurtje komt mij Zschokkes Creole ter hand, die hier in 't prozaïsche Rousselare, de Hemel weet hoe, verdwaald was. De voorrede van dat lieve boekske is tevens een

opdracht en wel in een brief aan den toen (7 Dec. 1829) 84jarigen geleerde Karl von Bonstetten te Genève. Daarin verhaalt Zschokke, dat hij kennis maakte met een naar Amerika op reis zijnden Heinrich Stauffacher uit Glarus, die hem bij het afscheid, in den zomer van 1808, zijn dagboek eener reis van Triëst naar Messina schonk, welk dagboek ten grondslag voor de Creole diende. Heinrich Stauffacher was dus een neefje van Mejuffrouw Marie.

G. P. ROOS.

J. de Brune. (XXX, blz. 190). In 't 2de deel van de Proeve eener Geschiedenis der Nederd. Dichtkunde van Jeronimo de Vries worden drie personen genoemd, die den naam van J. de Brune dragen. De eerste is Johan de Brune, de Zeeuwsche raadpensionaris en de dichter van de *Emblemata.* »Zie over hem en zijne werken," zegt de Vries, »P. de la Rue, Geletterd Zeeland, bl. 20—23; Paquot, Tome V, p. 227—230". — Een ander is Jan de Brune de Jonge, de vermaarde uitgever van het veel bevattend en weelderig geschreven werk, Wetsteen der Vernuften. Een van beide, [ja, de laatstgenoemde zelf. *Red.*] enkel Jan de Brune of anders Johannes Junianus Brunaeus geheeten, is de dichter van eene kleine verzameling, *Veirsjes* genaamd. Ze kwam in 1639 te Amsterdam in het licht, en bevat als inleiding een Latijnsch vers van Franciscus Vossius en een Fransch van Pieter de Groot, alsmede een Latijnsch, en, zegt de Vries, hetgeen bijzonder is, ook een Nederduitsch gedichtje van Isaacus Gruterus.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Kinderboekjes. De Heer Tideman te 's Gravenhage roept de hulp der dagbladen in tot het verkrijgen eener verzameling van kinderboekjes uit vroeger en later tijd, om die der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden aan te bieden. Opzichzelf reeds een lief denkbeeld, maar ook een nuttig denkbeeld, in veel opzichten nuttig, en — daarom durf ik mij er aan wagen om 't in dit tijdschrift te bespreken. Veel van wat ik ben en veel van wat ik weet dank ik den kinderboekjes.

Ik herinner: Keetje en Frits, de gevolgen der ongehoorzaamheid niet alleen aantoonende, maar zelfs in den ouden Jonathan en zijne

vrouw het onderscheid tusschen ernstig en te ras opgevat medelijden aantoonende, een nuttige wenk voor ouderen. Van Trap herinner ik mij een boekje van twee jongens, die ruzie kregen over de vraag, of de karbonaden door het vuur of door de pan gebraden werden, dat ik meer dan één knaap kunstmatig lezen en daarna voordragen liet; er zijn lieve gekleurde plaatjes in.

Een boekje met zwarte plaatjes, waarin het roerende: ach God, een arm meisje! en het kuikentje.

De uitgave van Francijntje de Boer, met het plaatje bij 't versje:

Ga daar niet, Kee, daar deugt het niet,
Zei Mietje, toen zij eens te zamen
— — — — — — — — —
Voorbij een zeker kerkhof kwamen;

en een bij 't knaapje, dat bij ongeluk door onvoorzichtigheid eene oude dienstmaagd doodschoot; deze plaatjes even als die van Moens, ook om de kleederdrachten des tijds en de laatsten met hunne ledige gekleurde achtergronden, echt Hollandsche vergezichten, die de kinderlijke verbeelding zoo nuttig bezig houden. Eene verzameling kinderbrieven met prachtige koperen plaatjes, waarachter de geschiedenis van den armen Nikolaas en zijn rijken, trotsch geworden vriend.

De man met de bonte muts, vol prenten in houtsneê, in lang kwarto.

Een boekje vol spookhistories met gekleurde prentjes, met deze deugd, dat iedere historie (van een bultenaartje uitgezonderd) zelfs die van het wrekende doodshoofd, in den nieuwen Overtoomschen marktschipper bezongen, natuurlijk verklaard wordt.

De spreukjes van Roodkousje met fraaye houtsneedjes gekleurd en zwart.

De lotgevallen van een reiziger in Afrika, eene compilatie naar Mungo Park en Snelgrave. De Hollandsche en Zwitsersche Robinson.

Een boekje, waarin onder anderen het leven van Valentin Jameray Duval en uittreksels uit Vailliants reizen in Zuid-Afrika voorkomen, met twee keurige zwarte steendrukplaatjes.

Een boekje met gekleurde plaatjes, waarin mengelwerk, nuttig ter waarschuwing bij onweder, Cyrus' leven, de fabel van de vasten der Roxolanen enz. voorkomen, en bovenal een treffend verhaal van

een leugen ombestwil, uitmuntende door juistheid en eenvoudigheid.

Een kindervriend in verscheidene deeltjes.

Voorts boekjes van P. J. 't Hoen, een navolger van Van Alphen, ook voor burger- en mingegoeden-kinderen.

Ook, om den wille der kunst, de Bijbelsche geschiedenis in plaatjes, uitgave van Visser. Vele plaatjes, niet de minst keurige, dienden ook als hoek-vignetten voor kaarten, vooral Bijbelsche.

Eene vaderlandsche geschiedenis met houtsneden en versjes, b. v.:

De Kattenburger brug bezwijkt,
't Is de overmacht waar 't al voor wijkt,

waarvan de prentjes ook voor cents-prenten gebruikt zijn; in het boekje zijn echter de versjes langer en beter.

De Kleine Veerman is herdrukt bij Noothoven van Goor.

Van de blauwe bibliotheek en de saaie producten der XVII^de^ en XVIII^de^ eeuw, laatste en eerste helft, zullen we maar niet spreken.

Dit weinige acht ik nuttig als bijdragen tot en bouwstoffen voor de geschiedenis van taal, kleeding, gebouwen, enz. Bijvoorbeeld de menigte plaatjes, die Luykens 's Menschen Begin, Midden, en Einde versieren, leveren alleen daartoe schatten, en zoo ook onze kinderboekjes.

Maar ik heb goed praten en kan niets doen; al mijn ex. zijn door kinderen en vooral neefjes en nichtjes letterlijk verbruikt; voor anderen echter is 't misschien nog tijd, om te redden wat te redden is, en de Bibliotheek der Maatschappij de eigenaardigste en veiligste vluchthaven.

G. P. ROOS.

VRAGEN.

Stommels' Kluchtspel van Theodorus en Carolina. In Willems' Belg. Museum van 1844 vindt men een lijst van kluchtspelen te Lier opgevoerd van 1680—1815. Hieronder komen voor van J. B. Stommels: 1°. Den deugdzamen graeve Theodorus en de verduldige Carolina, gespeeld in 1786; 2° Theodorus en Carolina ofte de zegepralende deugd in 1799.

Zijn die stukken dezelfde? F. H. R. V.

TAALKUNDE.

Verschil in de uitspraak der O-klank bij overeenkomst der medeklinkers. Op bladzijde 301 van Whitney-Beckering Vinckers' Taal en Taalstudie, 1e deel, lezen wij: »Nuttig is ook het klankverschil »door de Groningers gebezigd als ze *slof* met *o* als in *dof* on»derscheiden van *slof*[1]) met *o* als in *stof*. 't Eerste beteekent »bij hen vochtig van dingen, die met vocht zijn doortrokken »(b. v. papier); het tweede is *achteloos*, in welken zin zij ook *slok* »gebruiken met *o* als in *stok*".

Niet alleen de Groningers maken verschil in de *o*-klank van woorden met verschil in beteekenis, maar waarin de medeklinkers overeenkomen (homoniemen). Zoo zeggen wij, en vele Utrechtschen met ons: *tobben* (zwaarmoedig zijn, malen over iets, slaven, zorgen), Eng. *to toil*, *to drudge*, met helderder *o* dan *tobben*, meervoud van *tobbe*, Hd. *Zuber*, Eng. *tub*. — Verder zeggen wij met hetzelfde verschil in klank: *klokken*, meervoud van *klok*, Fr. *cloche*, Hd. *Glocke*, Eng. *clock*, en de klanknabootsende werking *klokken*, Hd. *glucken*, Eng. *to cluck*, die bij 't inschenken van een flesch enz. wordt gehoord, en eveneens *schrokken* (gulzig eten) en *schrokken* in het *wij* of *zij schrokken* van de volkstaal, die het werkwoord *schrikken*, Hd. *erschrecken*, liefst sterk vervoegt, en niet belieft meê te gaan met de heeren De Vries en Te Winkel, die dit w.w. voor goed als zwak hebben geproclameerd. De oorzaak van het klankverschil, zijnde het verschil in afleiding, is gemakkelijk op te sporen, maar merkwaardig is 't, dat de spraakmakende gemeente, die overigens zich alles zoo gemakkelijk mogelijk maakt, nog onderscheid in klank bewaart, waar dit te behouden bijzondere inspanning vordert door oefening en een zuiver gehoor. Wij herinneren ons verder nog, dat Prof. Brill op een zijner colleges heeft gezegd, dat wijlen de heer Te Winkel ook bij de *e* een dergelijk verschil kon opmerken.

Den Haag. A. V. R.

[1]) Wij Utrechtschen zeggen juist *slof* (de *o* als in *dof*) voor achteloos; dus 't omgekeerde der Groningers.

Blauw (V, 131. VI, 4, 134. XIV, 83, 375. XV, 21. XVII, 150. XXIX, 264). Nadat wij deze vraag stelden, hadden we nog gelegenheid eenige aanteekeningen dienaangaande te maken, en de reeks van woorden uit te breiden.

Vooreerst wordt in den Nav. van 1879 uitvoerig gesproken (bl. 421) over *Engelsche geïll. blauwboekjes* met hollandsch nieuws. Wij vinden daarin wel niets, dat betrekking op den naam heeft, maar ontleenen deze vraag er aan: hebben de blauwboekjes hun naam aan den blauwen omslag te danken, is het dan niet vreemd, dat ook in Engeland pamfletten onder dien titel worden aangeduid? Ten minste dit leiden wij af uit het opschrift door den heer J. D./L gebruikt, vooral daar hij op blz. 360 enkel van *pamfletten* spreekt.

De hoogleeraar Jonckbloet gebruikt 't woord *blauwe bibliotheek* ook nog op andere plaatsen, dan die wij reeds aanhaalden. Vooreerst in een noot op blz. 111 van het 2e deel van zijne geschiedenis der midden-nederlandsche Dichtkunst, Amst., 1852. Hij schrijft daar: »Lang schijnt onze roman (de Walewein) de belangstelling gewekt »te hebben. Volgens eene wet, die wij later eerst kunnen ontwik- »kelen, geraakte hij eindelijk, na van lieverlede in vorm en aanleg »de ergste verbastering te hebben ondergaan, in de zoogenaamde »blauwe bibliotheek, om, al lager dalende, eindelijk in de kinder- »kamer verbannen te worden". Op blz. 360/61 van datzelfde deel wordt eveneens gesproken van de oude poëtische verhalen, die als *volksboeken* de lievelingslectuur bleven, om later, »toen het peil »der algemeene ontwikkeling hooger gestegen was, of toen het be- »ginsel der Renaissance meer en meer om zich gegrepen had, tot »de zoogenoemde blauwe bibliotheek af te dalen". Vrage dus nog eens, wat bedoelt J. met die zoogenoemde blauwe bibliotheek? Van pamfletten is hier geen sprake; van volksboekjes, die nu nog wel op kruiwagens in blauwen omslag verkocht worden, evenmin.

Blauwe Maandag is bij Bilderdijk reeds bekend. In zijn Historie des Vaderlands, III, blz. 256 lezen we: »Hij is een blauwen Maandag daar geweest".

Van zoogenaamde *blauwe schuit*, eene ontstekingachtige ongesteldheid, spraken wij nog niet. Wij laten dit over aan geneeskundigen. Bij dezen naam moeten wij citeeren uit Gallee, Bijdragen Gesch.

Dram. vertooningen in de Ned. gedurende de M., bl. 26: »*de Blauwe Scute*" (Narrenschiff). »Dit schip genoot ook hier tel ande »zijne vereering. Te Antwerpen kwam het in den Ommeganc voor, »en droeg daar evenals elders hier te lande den naam van de »Blauwe Scute, en de gezellen die dit schip begeleidden, en het »volk door hunne grappen vermaakten, noemden zich de *gilde* van »de Blauwe Scute, welke gilde op Vastenavond 1413 ook in Bra»bant ingevoerd werd. In 1550 vindt men haar nog eens terug in »eene stedelijke rekening van Nijmegen (van Vrouwen ende van »Mannen, uitgegeven door dr. E. Verwijs, bl. XXXI), waarbij »den »»schipgezellen, die metter blauwer scute omvoeren op Vastel»»avondt" eene vereering wordt geschonken". Welk verband is er tusschen dit vaartuig en de ongesteldheid? Waarom heet dit vaartuig *blauw?*

Uit het 4e Tooneel van het eerste bedrijf van Hoofts »Schijnheiligh," uitg. van dr. J. v. Vloten, in het Pantheon, blz. 80, teekende ik aan:

»Snoep. De geestelykheidt heeft verstandt van huwlycken te »maecken, sonderling onder de Catolycken. Daer es een seker »Heer Schijnhailigh, die dus met het hooft op d'eene schouder »gaet; dat waer een man die ons diende.

»Eelhart. Dien kent ick wel.

»Sn. Hy is bekent als de bonte hond met de *blaeuwe staert*".

Bekend zijn als de *bonte hond*, wordt dikwijls genoeg gezegd, maar de toevoeging *met blauwe staart* is ons geheel nieuw. De blauwe staart dus, hopen wij, dat verklaring zal erlangen.

In Vondel's werken door van Lennep, het 2e deel, vindt men blz. 601 een Klinckdicht, dat de »Verovering van Grol" voorafgaat. Het tweede couplet luidt als volgt:

De posten inder ijl met dese tyding gingen
Na Spanjen: d'avondvorst riep eerst, dat luyd te *blaeu* [1]).
Maer seker onderricht, besweeck hy en werd flaeu,
En sprack: verlies ick Grol, adieu mijn Graefschap Lingen".

Van Lennep teekent hierbij aan: »Te blaeu, te ongeloofelijk, te

---

1) Ik onderstreep.

dwaas". Zoo zegt men nog in 't Fr. *contes bleus* voor ongeloofbare sprookjens, en bij ons een blauw excuus.

Nu wij eenmaal een franschen naam met blauw hebben genoemd, mogen wij daarbij tevens wel voegen, wat we lazen in de Préface van Gozlan, la Folle du Logis, Paris 1855. «Savez-vous", wordt daar gevraagd, »savez-vous ce que les Anglais entendent par les *diables bleus*, »blue devils"? en het antwoord is »ce sont des rêveries bizarres", etc. Het begrip van *contes bleus* en *diables bleus*, is dus al vrij gelijk. Nu gaan we weder tot 't Hollandsche blauw terug.

In Wagenaar's Historie: Deel IX, blz. 279, vinden we dezen zin: »Verreiken", dat is, Lodewijk Verreiken, »verschoonde het uitlaaten »der woorden, die der Staaten vrijheid bevestigden, *blaauw* [1]) ge- »noeg, met een' misslag van den uitschrijver". Wijlen dr. H. J. Nassau, in 't Magazijn voor Nederl. Taalk. IV, blz. 6, vindt dit zwak gezegd en voegt er bij: »Een blauw excuus" wordt, zoo ik meen, nog wel gezeid, doch niemand schrijft het meer, en de taal, zonder iets aan rijkdom te verliezen, wint in »edelheid".

Eelco Verwijs wijdt in het Glossarium op de door hem uitgegeven Middel-Nederlandsche gedichten: Van vrouwen ende van minne, in de 4e en 5e afl. van Moltzer's Bibliotheek, ongeveer eene bladzijde aan *blau huke*, naar aanleiding van deze regels:

»Ic prijs een wijf, die haren man
Verdwasen can ten sot;
Al duet si hem die blaeu hoeyck an,
Hi waent, hi is hair afgod".

Ook hier komt blauw in min goede beteekenis voor. Het is *iemand bedriegen* en in bijzondere toepassing op den man: *hem horens opzetten*. Ook in de »Sotternie van Rubben" komt *blau huyke* voor, maar de uitgever Moltzer verschilt met Verwijs. Hoe 't zij, Verwijs komt tot de slotsom, dat de kleur der huik samenhangt met de beteekenis van *blauw*, nietig, ongegrond, bedriegelijk, als in blauwe bloempjes, blauwe Maandag, Hoogd. blauer Dunst, Fr. contes bleus, enz. Dat blauw nietig enz., beteekent, blijkt duidelijk uit alle voorbeelden, maar herhalen doe ik: de vraag, waardoor komt blauw aan eene slechte beteekenis?

---

1) Ik onderstreep.

Ik zoude nu kunnen eindigen, ware 't niet, dat ik zoo volledig mogelijk wil zijn. Ik noem nog, zonder mij aan verklaring te wagen: Blauwbaard, blauwe scheen, en twee zinnebeeldige uithangborden, het eerste in Utrecht, zijnde het Blauwe Hennetje, het andere in den Haag: het Blauwe Hondje. Voor dit laatste vinden we wellicht oplossing in 't vroeger zeer gewone gebruik van met blauw geschilderde porseleinen ticheltjes als muurversiering te gebruiken. Zelfs vindt men op die wijze landkaarten en platte gronden.

Uit een en ander leid ik af, dat vroeger in kwaden zin de kleur *blauw* grooter rol heeft gespeeld in spreekwoordelijke uitdrukkingen, dan wij er tegenwoordig liefelijks en reins in zien.

Den Haag. A. V. R.

Schoorsteen. (XXVIII, 571). De heer E. L. behandelt onder »opmerkingen en vragen, betreffende ons spraakgebruik" eenige «woorden, die in verband staan met verouderde toestanden, gebruiken, enz." Daartoe wijst hij op *schoorsteen.* In den Floris en Blancefloer lezen we: Bloeml.-Verwijs, blz. 171.

»Si dienden te gader den ammirale:
Dene droech twater, dander de dwale,
Elcs daechs in zine *kemenade,*
Smorgens vroe ende tsavents spade".

Wij hebben 't Glossarium niet bij de hand om te zien, wat de heer V. van dat woord *kemenade* zegt, dat in elk geval *vertrek, kamer* moet beteekenen, maar hebben voor ons liggen een collegeaanteekening van den hoogleeraar Brill, die we woordelijk mededeelen: »*Kemenade,* vertrek; *caminas* is van keltischen oor»sprong; rookweg, cheminée; een rookweg in een vertrek »hebben is een weelde". Daaruit blijkt dus, dat *schoorsteen,* zij 't dan ook in een niet hollandsch woord, ook gebruikt werd door Diederic van Assenede voor het vertrek of de kamer, waarin zich een rookweg bevond.

's Hage. A. V. R.

Dageraad (XXVIII, bl. 568). »Opmerkenswaardig is het," schrijft dr. H. Kern in Het nieuw Nederl. Taalmagazijn, 4e jaarg. bl. 286,

»dat Kiliaan uitdrukkelijk *raad* (in dageraad) van *rood* afleidt. Wil men zijn gevoelen omhelzen, dan moet men een zeer gewaagden overgang van *oo* in *aa* in ons Nederlandsch aannemen, en *dageraad* beschouwden als een woord, welks gewestelijke uitspraak normaal is geworden". Tuinman deelt in zijn Fakkel der Nederd. Taale de afleiding van Kiliaan. Lelyveld en Bilderdijk zeggen, dat *raad* van het oude *raten*, *reeden*, *gereed maken* afkomstig is. Op een andere plaats van zijn Verklarende Geslachtlijst ziet Bilderdijk *raad* aan voor het verouderde *rake*, *rak* (nog in *damrak* en *rakken* overgebleven), en zooveel beteekenende als deel, strekking, streek. Volgens Huydecoper is *raad* een buigingsvorm van het oude *graken*, *grieken*, later *krieken*, *aankrieken*. Nog vond ik eenmaal ergens [waar en door wien kan 'k me tot mijn spijt niet herinneren] de stelling geopperd of *dageraad*, *dagheraet* niet *dagheraut* kon zijn? In dat geval is *raad* = *heraut*. Maar bestaat tusschen die twee etymologisch verband?

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

[In 't minst niet. *Red.*]

Dageraad. Waarschijnlijk dage*rood*, ook het Duitsch heeft *Morgenröthe*, in het Oudd. *tageroth*. Ook andere afleidingen worden gegeven, ofschoon meer gezocht.

Den Haag. J. C. D. R.

Cruylich, buylich, enz. (XXVIII, 194). Daar, volgens Kiliaan, *kruyllen* = *krollen* = *krullen* is, zouden die twee woorden wellicht kunnen beteekenen: *met krullen en bochten.* Maar wat is dan *hangende* en *siegende?* Het laatste kan zijn *sygende*, *ziftende*. Kan misschien de gansche zin hierop neêrkomen: *gronden en erven met al de krullen en bochten, die ze hebben*, *met alles*, *wat ze ophouden en doorlaten?*

E. LAURILLARD.

Brand (XXVII, bl. 559, 386, 187). Ook in dengelsche spreektaal is 't oude woord brand = zweerd, in overdrachteliken zin, tot nu toe in gebruik gebleven. Maar in 't engelsch, even als in 't friesch, is de letter *d* achter 't woord wech gesleten. Het engel-

sche *brannew* heeft volkomen dezelfde beteekenis als 't nederduitsche *brandnieuw*.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Brand was het zwaard. Dit moest zuiver en helder als een spiegel gehouden worden. Van daar *brandzindelijk*, d. i. schoon gepoetst als het zwaard.

Tjepke (XXVII, bl. 124) werd ook veranderd in *Tiberius*, *Hoitse* in *Horatius*. Beide voornamen draagt een mijner zwagers.

Swier. *Onno Zwier van Haren*. *Zwierst* (?).

Kranig (XXVIII bl. 90). Deze week in »*la Gazette*", eene Fransche courant die in Brussel uitkomt, het volgende lezende: »au boulevard du Régent, comme les écoles arrivaient pour prendre leur place dans la colonne, une charmante fillette, qui portait le drapeau en tête des écoles de Saint-Josse-ten Noode, marquait *cranement* le pas en disant bien haut, de sa petite voix claire: *une*, *deux* .... *une*, *deux* ...." dacht ik om de vraag mijns vriends G. P. Roos naar het woord *kranig*, dat ik meen hier in de fransche taal te ontmoeten. Elle marchait *crânement*, *kranig*. *Callewaert's* woordenboek geeft mij voor *crâne*, blaaskaak, snoever, zwetser, snorker voorvechter; en voor *crânement*, laatdunkend, stout; — en *Hamonière*, Nouveau Dict. français-anglais et anglais-français, voor *crâne* a madcap, a noisy, a quarrelsome fellow; *crânement* komt er niet in voor.

F. CALAND.

Snaphaan. In eene oorkonde van 7 Sept. 1523, waarin hertog Karel van Gelre de magistraat van Doetinchem gelast, de lieden die den omtrek dezer stad onveilig maakten, te vervolgen, zien wij die lieden als »etzelicke snaphanen" aangeduid. Mr. I. A. Nijhoff (Oorkonden, VI, 2, bl. 777) teekent aan, dat met die »snaphanen" heerlooze krijgslieden, ruiters die op strooppartijen uitgaan, bedoeld worden. Daar nu zoodanige ruiters zich zonder twijfel somtijds vreemd toetakelden, teneinde niet herkenbaar te wezen, zoo kan men vragen of hieraan *overdrachtelijk* ontleend zij de

uitdrukking: *een wonderlijke snaphaan*, nopens een snaakschen jongen of een zonderling mensch? J. ANSPACH.

Doorluchtig (XXVIII, 447; XXIX, 210). Een herberg »Het Luchtje" wordt ook gevonden aan den straatweg van Apeldoorn op Utrecht, en wel in de onmiddellijke nabijheid van 't Kamp bij Milligen, op bijna een half uur afstands van mijn woonplaats gelegen. Van Nievelt spreekt er met zekeren ophef van, bij 't beschrijven zijner wandeling op de Veluwe. Zie Los en Vast voor 1875, 1e aflevering.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Nog eens nes (XXVIII, 525, 600; XXIX, 259). Ik blijf er bij en houd het er voor, dat *nes*, *nesse*, *nis*, *nisse*, schor, dus laag, vochtig land beteekent. Nat, vochtig is ook het nis-ei, het zacht gekookt eitje, in Vlaanderen zoo bekend, maar hier (Rousselare) hoorde ik ook van brood dat zoo nis was, en 't was hetzelfde wat men te Aardenburg papperig noemde. Te veel vochtdeelen beletten de drooge, mollige kruimvorming onder de vrij goed gebakken korst. Wat ik van de nessen weet is, dat Hontenisse, Houtenisse, Bruinisse, en Valckenisse bedijkte schorren zijn, die in geenerlei opzichte iets met kapen gemeen hebben. Terneuzen moge eene plaats zijn, die *ter neus*, ter kaap, hoe heet je dan? ligt, maar ik zou niet aarzelen voor ter Nisse, ten schorre, te schrijven. G. P. ROOS.

[*Nes*, *nis*. *Nis* in *nis-ei* zal wel een ander woord zijn. Het moet met *sch* geschreven worden, *nisch*.]

Denderomdeine (XXX, 196). Hoewel ik mij niet vermete in de vraag over ligt of licht omdeine tusschen beiden te komen, betuig ik toch mijn genoegen over het gewicht, dat het woord schijnt te verdienen, en is 't mij eene aansporing te meer om het pleit op te geven. Toch veroorloof ik mij eene aanmerking op het t. a. p. vermelde wiegeliedje. Ik kan niet gelooven, dat denderomdeine eene goede lezing is, en verdient de plaats van het oude dou dou deene of deine, in Aardenburg en omstreken, te vervangen. Juist die vermelding van Brugge, vanwaar eene bijna rechte oude

heerbaan naar Aardenburg loopt, die men, mijne ondervinding van vele wandelingen bewijst het, in een drietal uurtjes kan afwandelen, doet mij den Aardenburger deun voor den oudsten houden:

Dou dou deene kwam van Brugge,
Met de pappot op zijn rugge,
Met den wiegband in de hand —
Zoo kwam dou dou deene in 't land.

't Volk noemt te A de wieg dou, douwtje enz., het wiegen douwen (duwen) doudeenen, douwdeinen, enz.

Nu zijn, in verband met de wieg, een pappot en een wiegetouw veel eigenaardiger voorwerpen dan een kastje en een stokje, ook de varianten leeband, leiband, loopband, voor wiegeband. Dou dou deene is ja een persoon, maar waarom niet liever aan de wiegster of wieger dan aan een vrolijken kwakzalver gedacht? Nog zij opgemerkt, dat in Brugge vele mandemakers hun werk naar West Vl. leveren.

G. P. ROOS.

Zakkerollen (XXVIII, 319). De uitdrukking en de daad zelve zijn uit den tijd, toen men 't geld vrij algemeen los in den zak droeg, en nog wel beurzen kende, maar volstrekt geen portemonnaies. Kan nu dat *rollen* ook in verband staan met de eigenschap, die 't geld heeft?.... Naar verhaald wordt was 't geld bij de zakkerollers de ziel van de negotie.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Fidibus (II, 62; IV, 40; XXVI, 364; XXVII, 620). Les soldats de Tilly avaient introduit en Allemagne l'usage du tabac, et, tout en buvant, les fils des Muses ne négligeaient pas la pipe. Celui qui fumait cinquante pipes de suite était promu au grade de magister, et celui qui allait jusqu'à cent pipes était ipso facto docteur. Les sénats académiques s'effrayèrent de toute cette fumée, et l'usage du tabac fut interdit pendant un certain temps aux étudiants; il y eut alors des sociétés de fumeurs dans lesquelles n'étaient introduits que ceux qui présentaient à l'aubergiste un billet avec ces signes légèrement cabalistiques: »Fid. Fbus. S. D. N. H. Hodie Hora VII A. i. m. m. h. n. e. c. a. v. s."; c'est à dire: Fidibus Fratribus salutem dicit N. Hospes.

Hodie hora septima apparebitis in museo meo; herba nicotiana et cerevisia abunde vobis satisfaciam. Dès que les étudiants se trouvaient réunis dans la tabagie, ils bourraient leur pipe et l'allumaient avec le billet présenté pour entrer et qu'on appelait *fidibus*. (Les Prussiens en Allemagne par Victor Tissot). M.

Het appelmannetje komt om zijn geld. Dit in het Spreekwoordenboek v. Harrebomée opgenomen gezegde bracht ik in Euphonia II, n°. 24 (15 Sept. 1877) in verband met den naam der voormalige Amsterdamsche burgemeestersfamilie Appelman. Men heeft mij in bedenking gegeven, of het spreekwoord niet eerder eene toespeling zij te achten op den graveur van portretten en boekprenten G. Appelmans (of Appelsman), die in 1674 (te Leiden?) het werk van Thomas Bartholinus, Anatomia Bartholiana, met het portret des auteurs en eenige prenten versierde, en van wien men zegt, dat hij zijn werk wel met zorg leverde, doch zeer duur aan den man bracht. Is dit zoo, dan moet het gezegde beduiden: 't is eene dure of kostbare affaire, of iets dergelijks, en kan niet den zin hebben, welke ik meende, dat er uitsluitend aan behoorde te worden toegekend, t. w. die van »boontje komt om zijn loontje". Heeft het echter inderdaad *dezen* zin, dan is het langs een zijkanaal uit Bijbelsche bron gevloeid, als gesproten uit: *De eerste appelman was Adam, gelijk men weet, Die zijn geluk verloor door een appelbeet.* Mag men dit laatste gezegde m. i. gerust voor een kwinkslag houden, door dezen of genen geuit bij den aanblik van het wapen van genoemde burgemeestersfamilie, die voerde den boom uit het Paradijs, waaromheen de slang was gekronkeld met den *appel* in den bek; men vormde dan hieruit, met Gen. 3 v. 17—19, Rom. 5 v. 12 voor oogen, *het appelmannetje komt om zijn geld.* Nu is de vraag: Welke der beide aangegevene beteekenissen heeft dit gezegde?

J. ANSPACH.

Spreekwijzen. Een stuk in den kraag. Boven zijn bier. Boven zijn theewater. Den prins gesproken (XXX, 361). Terecht wordt door de Redactie naar de registers verwezen, die de plaatsen aanduiden, waar *vele* van die uitdrukkingen in *de Navorscher* te vinden zijn. 't Verdient hierbij opmerking, dat de bedoelde uitdrukkingen ten

deele beteekenen: *hij is aan den drank*, ten deele: *hij is dronken*. En van dat *dronken zijn* worden dan door die spreekwijzen weêr onderscheidene *graden* aangegeven. Vele van die termen zijn duister, andere zijn licht verklaarbaar. Wat de bovenstaande betreft, mij dunkt, als men zegt, dat iemand *boven zijn bier* of *boven zijn theewater* is, dan bedoelt men, dat hij 't niet bij een glas bier of een kop thee heeft gelaten, maar verder gegaan is: — De term: *hij heeft den prins gesproken* is zeker ontleend aan de voorstelling van een echten Oranjeklant, die, den prins gesproken hebbende, in opgewekten en opgewonden toestand van vreugde gebracht was. Lastiger is de uitdrukking: *hij heeft een stuk in zijn kraag*. Misschien is de voorstelling deze: de kraag vormt een open cirkel, en de drinker doet, of hij die opening vullen wil.

Ook is 't niet ongewoon, dat de eene drinker, die den anderen een borrel aanbiedt, daarbij zegt: »sla hem maar in je kraag!" De zegswijze: *hij heeft een stuk in* is wellicht verkorting van: *hij heeft een stuk in zijn kraag*. Niet ongepast komt het mij voor, hierbij het bekende volksrijm in herinnering te brengen:

Ik, jonker Sissinga,
Van Gruninga,
Sla deze henza
Met éène flenza
Door mijn kraga
In mijn maga.

E. LAURILLARD.

[*Kraag* is *hals*. Red.]

Latijn onder de jongens op straat (XXIX, 574). Zou dat *hoere!* wel *hora* zijn? Is 't niet een oud-Hollandsche kreet? Bij Melis Stoke komt voor:

Daer mochte men horen menighe kele
Roepen: nu toe, hurre voere!
Dat volc werd al in roere.

En wederom:

Wort al Zeeland in roere,
Het riep al: toe, hurre voere!

Wellicht is 't verwant met het Engelsche *hurry;* althans, de beteekenis: »Op! Spoed u!" ligt er kennelijk in. Het bijgevoegde

voere is wellicht een, om het rijm, vervormd *vore, vooruit, voorwaarts.*

E. LAURILLARD.

Als een lier (XXVIII, 194). 't Volksrijmke »Jan brandt de lampe?" enz. mag den naam van »zeeuwschvlaamsch" niet by uitsluiting dragen, wijl 't algemeen nederlandsch volkseigendom, en zelfs buiten Nederland, in Oost-Friesland, Benthem en Westfalen bekend is. De heer Leendertz kent dat rijmke uit Amsterdam; ik uit Leeuwarden en uit menige andere plaats. Ik heb reden om te vooronderstellen, dat dit rijmke veel ouder is als vijftig jaar (bl. 195). Ook moet ik de bewering (bl. 195) dat de spreekwyze *branden als een lier* niet bestaat, tegenspreken. Ik heb te Leeuwarden menigmaal hooren zeggen: *'t fuur brandt as 'n liere!* Ook wel, dat gaat als een lier, dat loopt als een lier, enz. De vergelyking *als een lier* wordt by 't volk in Friesland en in menige andere streek van Nederland (en Oost-Friesland) dikwijls gebruikt by iets dat een geregelden, langdurigen, bedaarden, gemakkeliken gang heeft, alsof 't van zelf ging. De uitdrukking is ontleent aan een lier of draaiorgel. Zie Stürenburg, Ostfriesisches Wörterbuch, op 't woord *liere; dat geit as 'n liere.*

Tegenover d'amsterdamsche spreekwyze *dat gaat als een lier op een vrijdagmiddag*, staat de westflaamsche: *het gaat gelijk eene liere op den zondag* (zie De Bo, Westvlaamsch Idioticon, op 't woord *liere*).

Oudtijds gebruikte men in denzelfden zin van *als een liere,* ook de vergelyking *als een lazarusklep*, voor alles wat een eentonige, onophoudelike, gelijkmatige beweging had.

Ook het hoochduitsche werkwoort *ableiern* dankt z'n oorsprong aan deze vergelyking met 'n lier, 'n draaiorgel. Zoo zeit men b. v. van iemand, die op eentoonige wyze onophoudelik de zelfde gebeden (litanyen, formulieren) opdreunt: *er leiert seine Gebete ab.*

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Spreekwijze. Dat is een mijl op zevenen. = groote omweg, onnoodig verwijl in het doen van zaken, in reizen of werken. — Om van *Mil* (dorp in Noordbrabant) naar *Sevenum* (dorp in Limburg) te komen, moest men voorheen een grooten omweg maken,

want de Peel (eene nu drooggemaakte moeras) lag er tusschen. Daarom zeide men van een omweg in het reizen: *Dat is een reis van Mil op Sevenum*, 'twelk de volkstaal verbasterde tot *mijl op zevenen*. De verlengde vorm *zevenen*, dien men naast *zeven*, dikwijls in het uiten van dit spreekwoord verneemt, herinnert nog aan *Sevenum;* terwijl tot de verbastering *mijl op zeven* »de laars van zeven mijlen" uit het sprookje van »Klein-Duimpje" het hare kan hebben bijgedragen, ofschoon deze laars integendeel juist tot een *versneld* reisproces het middel aan de hand gaf. Doch het volksbrein maakt soms bokkesprongen.

J. ANSPACH.

VRAGEN.

Haarlem. In de aanteekening omtrent de regels:

»Die voormaals, in der Wilten tijd,
Door Willebrord was ingewijd".

uit v. Lenneps legende: het Huis ter Leede, lezen we o. m.: »Ende »van dezen casteleyn zoe quamen veel kinder, ende enē soen die »*lem* hiet, ende was alte vroemen man, soe dat die Wilten hem »coren tot eenen heer van Wiltenburch. Dese heer *lem* die wan »enen soen die dibbout hiet dese dibbout wort daer nae coninc »van Vrieslant en hadde een wijf die eē reusinne was, daer hi »veel kinderen aen wan ende oec enen soen die *lem* hiet; dese *lem* »wort ridder, ende stichtede die steden van *haer*LEM, ende hietse »nae hem selven *heer lems* stat". — Van Lennep ontleent aan Gheraert Leeu, uit zijn »cronike" enz. van 1478; ik onderstreepte hier *lem* en het daarmede saamgestelde. De vraag is nu? Wat beteekent *lem;* in welken naam komt dit woord nog voor; is de naam Haarlem saamgesteld uit *heer* en *lem;* en is 't kroniekje wat den naamsoorsprong van Haarlem betreft onfeilbaar?

's Gravenhage. A. V. R.

[De afleiding »Heer Lems stad" is zeer zeker van allen grond ontbloot, hetzij men in het eerste gedeelte een persoonsnaam of een voornaam wil zien. Het tweede gedeelte is zeker *heim*, wat

men ook tot *em* en *um* verzwakt in zeer vele plaatsnamen vindt. Verder zie de vrager Nav. XVIII, 374, 483].

Spreekwijze: Hij heeft het in de mot (XXIX, 515. Volgens Harrebomee is *mot* of *mod* een oud-Friesch woord voor *moed* of *gemoed*. Kan dit helpen? Is het waar?

E. LAURILLARD.

Veem. Wat is eigenlijk de oorsprong en de taalkundige beteekenis van dit woord?

E. LAURILLARD.

Houtschild (XXIX, 577). Kan 't zijn *houdschild?* En kan 't dan ongeveer gelijk staan met het omgekeerde *schildhouder*, in den algemeenen zin van volger en dienstman?

E. LAURILLARD.

Moet men zeggen: α) Iemand iets. — β) Aan iemand iets — of γ) iets aan iemand *herinneren?* of is alle drie goed?

[Zeker is slechts de eerste constructie goed. Herinneren is een transitief werkwoord, en heeft den acc. van de zaak en den dat. van den persoon bij zich; hetwelk ook de eenige constructie is, die de beteekenis toelaat].

Gretna-Green. In de Heraldieke Bibliotheek 1876, bl. 212, leest men van de heeren van Milendonck, die als eigenaars sedert de 16e eeuw, der rijksvrije heerlijkheid Hörstgen (bij Geldern) aan trouwlustigen »Consens" gaven tot het sluiten van een huwelijk zonder toestemming hunner ouders en zonder inachtneming der in hunne woonplaats bestaande wetten, mitsgaders »Dispensation" van de noodige afkondigingen. Die trouwlustigen stonden dan te boek als »mit gnädigem Consens und Dispensation Sr. hochgebornen Gnaden Reichsfreyherrn von Milendonck copuliret". Zoo kwam menige mésalliance tot stand. 't Was — heet het l. c. — eene trouwpartij *à la Gretna-Green.* Waarop doelt deze uitdrukking?

J. ANSPACH.

[Gretna-Green is een schotsch grensplaatsje, bekend door zijn

smid, die engelsche trouwlustigen op dezelfde wijze hielp, als de minder bekende heeren van Milendonck].

Een hart onder den riem steken. Reeds jaren geleden heb ik in De Navorscher de bedenking geopperd of men deze spreekwijs in verband met eene andere: het hart in de schoenen laten zakken, niet als verbasterd moest beschouwen en zeggen: een riem onder het hart *binden*. Dan heeft ze, mijns inziens, een gezonden zin, die alle gerijmde en ongerijmde gissingen en verklaringen afsnijdt. Het komt mij, naar aanleiding van het nog niet lang geleden hierover geschrevene, niet overbodig voor, hierop nogmaals de aandacht te vestigen.

Maastricht. M.

[Wij verwijzen den vrager naar hetgeen daaromtrent gezegd is Nav. XIX, 207; en verder III, 287; IV, 222; Bijblad 1855 lviii].

Pissebed (XXX, 358). Zachtjes aan zijn, sedert mijne eerste vraag, van dit diertje nu *al* de namen voor den dag gekomen: *kelderzeug, varkentje, molenvarken, krub* of *krob;* — en bij Kiliaan zijn bovendien nog de namen te vinden: *tichelbeeste, steenworm, eselworm.* Merkwaardig is dat groot getal. Maar *verklaring* van die namen werd nog niet gegeven.

E. LAURILLARD.

Kameleontisch. Hoe is men er toe gekomen om juist *dit* woord te bezigen in den zin van »gedrochtelijk"? De natuur levert immers veel meerdere en ook grootere wangedrochten, dan den kameleon?

J. ANSPACH.

Doagiere, douagire. In een a°. 1607 door Anna van den Boetselaer, erfdochter van Toutenburg, onder de zinspreuk: »en Dieu je me console", aangelegd album, zag ik eene handteekening van den jare 1611 van Maria van Nassau, geboren prinses van Oranje (met de zinspreuk: »en Dieu seul mon espérance), en daaronder »comtesse Douagire de Hohenlo". Adellijke weduwen werden destijds en later »doagire", »douagire" geheeten, waarvoor in de

plaats men tegenwoordig »douairière" schrijft: Zoo staat Wilhelmina van Balveren in de cedulle eener polderrekening alhier te Eck en Wiel van den jare 1693 als »doagire" de Cock v. Delwijnen vermeld. Douairière nu is afgeleid van douaire (weduwgift, lijftocht); doch waarvan stamt »doagiere", »douagire"?

J. ANSPACH.

Rustenburg. Te Ingen aan den Rijndijk (binnenwaarts) ligt eene hofstede, Rustenburg geheeten. Deze plaatsnaam komt ook elders voor, b. v. in Noordholland, in welke provincie men te Nieuwer-Amstel eene Rustenburgerstraat en te Haarlem eene Rustenburgerlaan aantreft. Vanwaar deze benaming? Herinnert ze aan voormalige kloosterstichtingen, waar men rust voor zijne ziel zocht of meende te kunnen bekomen? J. ANSPACH.

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik (XXVIII, 570; XXIX, 56; XXX, 358).

Schoorsteen. »Nu is de rookkoker zelf de schoorsteen". Ja, behalven in Zeeuwsch Vl., waar men nog de »schouwe" met haar »schouw rabat" (smalle draperie langs den geheelen mantel) en hare »schouwbordjes", boordjes, plankjes, heeft.

Smeerlap »behoorde bij de oude sleepkoetsen". Ja, maar ook nog in Middelburg en, schoon zeldzamer; in Rotterdam bij de sleden, waarop de slepers vooral vaten vervoeren.

Kastelein. »Het woord is gebleven, doch staat nu buiten alle zakelijk verband met kasteel". Volstrekt niet: de zeeuwsch-vlaamsche zetboer, de vlaamsche kasteelboer, die beiden voor den heer hofsteden of kasteellanderijen bebouwen, de laatsten des winters het kasteel bewonende, zijn werkelijk nog kasteleins, zelfs al bewonen zij het »neêrhof", neder-, benedenhof, boerenhuizing, nabij het kasteel.

Kermis. Dus kerkmis? Is 't wel zoo? Is 't geen Oosterling, Arabier? 'k Vond het in een 4° woordenboek van Pierre Marin, Holtrop en Halma.

Pothuis. Een andere gissing, steune ze al op 't gezag van een oude oortjesprent, vaak kinderen huns tijds, waarop ik het afgebeeld vond: een huisje, waarin men oorspronkelijk den kleinhandel in potten en pannen, aardewerk, dreef.

»Zoo wit als een duif" ben ik, of liever is mijn hoofd, en wel in éénen nacht zoo geworden; doch zoo wit als een doek worden zij, die plotseling van iets schrikken, doch zich herstellende de natuurlijke kleur terugkrijgen".

Zoo wit (var. grijs) als 'n duif *blijft* men, zoo wit als een doek is men slechts tijdelijk. Maar als welk een doek. De z.vl. var. heldert het op: zoo wit als 'n laken, sterker: zoo wit als 'n lijklaken (doodswâ van kamerdoek, dat ook wel in den rouw gedragen wordt). Een andere var. is: zoo bleek als een lijk. Men verschiet, dat is verkleurt; en aardig is 't hierbij op te merken, dat het Vl. de oorzaak van 't verschieten zelve, in plaats van zoo als 't Holl. schrikken en 't Z. vl. verschrikken, verschieten noemt. Dientengevolge hebben beide stammen voor het versje van Beets eene zelfde lezing, eene zelfde beteekenis, schoon verschillende denkbeelden.

Mooi Neeltje verschoot er van verven,
— — — — — — — — — — —
Ze dacht er zoo menigwerven:
Och, was ik Jan Sijmens bruid!

Ze verschoot, kleurde, bij 't geen ze wachtte dat komen zou, en ze schrikte, toen Jan Sijmen haar zoo onder 't hoedjen keek.

En nu iets van lezen en hooren:

De abbé Olinger beschonk ons met een Fransch-Vlaemsch en Vlaemsch-Fransch woordenboek. Zelden was de titel juister. Zijn Vlaamsch wemelt van Gallicismen en zijn Fransch is vertaald Vlaamsch. Waarom niet Woordenboek der Vlaamsche en Fransche (of beter Nederl. en Fr.) talen?

Noord-Nederland heeft een werkwoord »hullen": in praalgewaad hullen, in heilig donker gehuld. We missen echter zijn naamw. 't Vlaamsch heeft het: sommige spijzen moeten hier op tafel gebracht worden onder een hulle, dat is op een schotel met deksel, en men vroeg mij, of 't waar was, dat men in Holland (Nederland) niet op straat mocht komen met een pijp zonder hulle (dopje)?

Dezelfde abbé liet me zoo terloops Navegaer zien; hij vertaalt het door *vrille*. Dit laatste klinkt in z.vl. ooren als een woord, dat draaien, heen en weer draaien beteekent, *vrikkelen*, 't zelfde. als 't Nederl. wrikken; maar het werktuig zelf noemt de Z.vl. Avegeer. Wie heeft gelijk? Zou er »naaf" in schuilen?

O. heeft ook: Navenant, bijw. à proportion. 't Z.vl. heeft ten advenante. 't Laatste zal wel uit de Latijnsche kantoortaal ontstaan zijn, en in ieder geval navenant een bastaard zijn voor »in evenredigheid, in vergelijking, tegen", en dergelijke onvolledige prijs of maat bepalende uitdrukkingen.

Dibbe. In Vl. een wezen (vrouwelijk), geen non of geen kwezel, maar toch zoo iets en ook iets van een helleveeg, al is 't maar een beetje, ook iets van een klappei. Wat zou de afkomst van Dibbe zijn?

Verteugen. Ik vestig de aandacht op dit woord als drukkende wel aardig eene handeling uit. De wandelaar of reiziger bezoekt op weg eene herberg om even te verteugen, dat is eene teug, bier of sterken drank, te gebruiken.

Sommige woorden hebben hunne bijzondere geschiedenis. Men denke aan kabaal, fidibus, en der Franschen vasistas voor koets- of portiers-raampjen. Zou het woord ringrave, bij Olinger door wijde broek weêrgegeven, zulk eene geschiedenis hebben? De Rijngraaf van Salm is uit den Patriottentijd en het regiment Salm uit de Fransche omwenteling bekend. Droegen de manschappen bij geval wijde broeken?

Bakkruid, sleutelbloem, primulaveris. In een catalogus van planten (van den heer Krelage meen ik), lees ik bak-kruid, dus kruid, dat in een bak groeit? 't Z.vl. heeft bakkruit. Hier in Rousselare heeft men pottebloemen, dus bloemen die in een pot groeyen en wat zijn het nu? de fraaie duizendschoon of dianthis, in Zeeuwsch Vlaanderen zeker veel eigenaardiger troosbloemen genoemd. Weet iemand, waarom deze beide zoo populaire bloemen, de primula, thans in vollen bloei en de dyanthis, in vernieuwde jeugd uitspruitende, de prozaïsche namen van bakkruid en pottebloemen boven anderen, b. v. het mede zoo inheemsche sneeuwklokje of het patekaatje (hepatica) dragen? Alle vier soorten en nog meer anderen: de rukelane (auricula), kersouwse (bellis perennis), violier, muurbloem, enz., zijn even populair.

Ernten, wât beduidt deze vlaamsche naam voor den carpus of haagbeuk?

Maerte, maert, maart voor meid, dienstmeid, hier levende, was in de XVIde eeuw, meen ik, ook in Holland, zeker in Zeeland bekend. Waarom zou 't verdwenen zijn?

Echel voor bloedzuiger, ook bij Zach. Heynsz, Vondel, De Decker e. a., leeft hier nog; vanwaar die naam?

De Holl. schommel, Z.vl. touter, elders ook schop, omdat ze, zoo als hier, tot zitting een vierkant plankje heeft, heet hier rennekoker en het schommelen rennen. Is het omdat ze hier, zooals in Holland, ook tusschen een getimmerte als een dubbele galg hangt? In Z.vl. is de renne een soort van traliebak; ook wel een beperkt vak met latten omringd; men houdt er hoenders, biggen, konijnen, enz. in. Vandaar het kinderdeuntje:

Tjiep, tjiep, tjiep, mijn hennetje,
's Avonds in de korte kooi en 's morgens in het rennetje.

Is er tusschen beide rennen verwantschap?

Pissebed (Vgl. XXV, 513). Dit diertje heet in Z.vl. platte zeuge, en een platte zeuge is een platte borstel; borstelmakers heeten hollekudders. Het diertje is op het aanvoelen koud, en bewoont uitermate vochtige plaatsen. Een pissebed der kinderen is mede vochtig, en de platte borstel ligt vaak in den gootsteen voor dadelijk gebruik gereed. Beide namen zijn dus wellicht aan die vochtige hoedanigheden ontleend, en bij gevolg aan de flauwe gelijkenis van het diertje met eene zeug of wijfjesvarken, zij 't ook in miniatuur, niet te denken.

De vier emmers (XXVIII, 590). Ik geloof vast met onzen geachten bestuurder, dat de gissing van onzen vriend Caland geene gissing meer behoeft te heeten. Ik voeg er bij, dat bij wijlen Barthel de Mey, te Sint Kruis bij Aardenburg, de vier Heemskinderen uithingen. Zulk een uithangbord verwondert mij evenmin als hier en daar De Drie Koningen, voorzeker niet minder populair. De verbastering van »heemskinderen" wordt zeer licht verklaarbaar, als men weet, dat Vlaming en Zeeuw de h weglaten. Zoo verkrijgt men dan »eems"; en nu is emmer in Vlaanderen *ee*mer, ten minste waar men dat voorwerp niet, zoo als hier, ketel noemt.

't Eene woord brengt het andere voort: in den ook hier woedenden strijd over de voordracht der wet op het lager onderwijs hoor ik bijna dagelijks de kreet: de liberalen in den ketel! Te Aardenburg zegt men voor: ge zult mij niet foppen, ge zul me ni in den immer (emmer) doen. De verwisseling van emmer en ketel schijnt dus ver verspreid. De vier Heemskinderen, zoo even

genoemd, hingen aan een vaandelsgewijs gevormd uithangbord, wat de Franschen *enseigne* noemen. Ik vraag: is het Nederl. vaantje daaraan niet ontleend? Bij een onzer ouden las ik:

'k Zou wel wedden om een vaantje".

Is dit niet overdrachtelijk om een borrel? Vaandelsgewijs ingerichte uithangborden vinden we immers alleen aan herbergen en kroegen?

'k Zal je op je tempel spelen, op je tabernakel geven, zegt men te A. voor een pak slaag. Is het aan het bijbelsche tabernakel, de loofhut van Thabor, ontleend? Hier dacht ik aan tempel, een werktuig der wevers, eene lat waaraan van boven eene ijzeren klem bevestigd is, en waarmede men elkander bij gelegenheid wel afranselt. G. P. ROOS.

[Daar men niet *met*, maar *op* den tempel zegt, is de laatste afleiding zeker onjuist, en de eerste de ware.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Harderwijker geslachten. Van Mehen (XXX, 377). »Ellardus à Mehen, Predicant tot Harderwijck" was scriba van eene vereenigde vergadering der classis van Over- en Neder-Veluwe, extraordinaris geholden tot Barnevelt den 12 ende 13 Febr. A°. 1612." Waartoe die vergadering gehouden werd, wie er aan deelnamen en wat er besloten werd, wordt gevonden in een bijlage achter de Geschiedenis van de Kerk te Barneveld, enz. door Mr. C. A. Nairac.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Geslacht Munter (XXX, 156). De bekende Amsterdamsche dichter Jan van Gijsen, de tijd- en vakgenoot van Pieter Langendijk, wijdde aan de nagedachtenis van een der leden van dit geslacht eenige regels: 't is het

»*Grafdigt*
op den E. Heer, de Heer
DIRCK MUNTER,
Raad, en Regeerend Burgermeester
der stad Amsterdam.
Overleeden den 12. van Louwmaand, 1701.

Den wak'ren MUNTER, dien Godvrugten Burgervader,

Des Raadhuys Zuyl, de hoop van Stad, en Staat en Kerk,
Der Weeuw en Weezen hulp, der raadelozen Rader,
Die rust hier loff'lijk, met een nat bekreeten zerk
Bedekt. Zwijgt, Amstelaars! uw haat'ren mogten 't hooren,
Wat d'IJstroom met de dood van MUNTER heeft verlooren".

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Indische Geslachtsnamen. Eenige jaren geleden was in een der hollandsche steden eene, uit Nederlandsch-Oost-Indie afkomstige familie gevestigd, die den geslachtsnaam Rhemrev droeg. Gewoon op geslachtsnamen te letten en hun beteekenis na te vorschen was deze zonderlinge naam mij langen tijd eene ergernis, omdat ik hem volstrekt niet ontraadselen kon. Eindelijk verklaarde mij iemand, die in Indië gewoond had, dezen naam, als eenvoudig de geslachtsnaam Vermehr zijnde, in omgekeerde volgorde der letters, en vertelde mij daarbij dat europeesche vaders in Indie somtijds aan hunne kinderen, die hun geboren worden uit inlandsche vrouwen waarmee ze geen wettig huwelijk gesloten hebben, hunne eigene omgekeerde geslachtsnamen geven. Als voorbeeld werd me nog de in Indie voorkomende geslachtsnaam Kijdsmeier (Riemsdijk) genoemd.

Komt deze zaak in der daad alzoo in Indie voor, en kent men nog meer zulke omgekeerde namen?

ARCADIUS.

Jean Charles della Faille (XXX, 327). Een levensbericht van *le R. P. Jean Charles della Faille, de la Compagnie de Jésus, précepteur de don Juan d'Autriche,* staat in *Les Précis historiques* (recueil mensuel), 2e série, to. III (1874), p. 77—83; 111—117; 132—142; 191—202; 213—219; 241—246.

Dit levensbericht is zeer merkwaardig. 't Is geschreven door E. P. van der Speeten, der Societeit Jesu. Tegenover p. 77 staat een overschoon portret, op staal geëtst, naar eene schilderij van den grooten Van Dijck, waarop ook het wapen prijkt.

De *Précis historiques* worden uitgegeven te Brussel bij Alfr. Vromant, 3, Kapellestraat. — Dit levensbericht is ook afzonderlijk gedrukt in brochure.

Brugge. AD. DUCLOS.

»Zorgt, dat gij het schild der vaderen oppoetst,
dat op uw schild geen smet zij".
LAURILLARD's *Scheurkalender* 18 Juni 1880.

Jacob van Roye. Ik ben niet naam- of familieziek, en hoewel ik er hoogen prijs op stel, dat allen die mijn naam dragen, dien onbevlekt bewaren, en ik zelf het ook tracht te doen, hecht ik er weinig aan, of mijn geslacht van overouden oorsprong is, of wel blazoenen en wapenschilden heeft gevoerd. Zelfs is mij een wapen onbekend. Niettemin werd mijne nieuwsgierigheid, meer nog misschien dan belangstelling, geprikkeld door twee noodigingen, korten tijd na elkander, van beoefenaars (leeken) der genealogie en heraldiek, ontvangen, waarbij mij gevraagd werd inlichtingen te geven omtrent mijn stamboom. Een hunner gaf mij daarin zelfs te kennen, dat wij van Vianen afkomstig waren en van ouds adellijk geslacht. Die laatste afkomst latende voor 'tgeen zij was, kwamen mij toch voor den geest de woorden door mijn vader eens gesproken, dat de wapens onzer familie te Vianen berustten. Hoe? en waardoor? Ik kan er niet anders dan een vraagteeken achter plaatsen.

Zonder het te willen werd ik op den eigen dag, dat ik bovenstaand motto las, op eens weder aan den oorsprong van mijn geslacht herinnerd. Het »ridderdicht", — om met de »Vlaemsche Bibliophilen" te spreken, — het ridderdicht: »de Grimbergsche oorlog" lezende, vind ik daar vers 4232 en volgende van het 2e deel.

Vander syde so quam ridderlyk
Ghewapent van Roye her Jacop
Op een groot ors al den wal op
Al overtoghen met wapenen diere.
Voer hem voerde, men syn baniere
Van selvere met enen leuw daerin
Van cinopre, meer noch min,
Ghesaeit met lelien guldyn;
Syn wapenroc was fijn
Van den selven al ghesneden."

Die wapenbeschrijving trof mij, vooral daar de uitgevers, even als van de andere wapens, die in het stuk genoemd en beschreven worden, de afbeelding in kleuren bij het werk hebben gevoegd.

Ik sloeg nu het naamregister op, en zag, dat ik over het hoofd gezien had vers 849 en volgende, van dat deel:

»Daer quam heer Jacob, die here van Roye,
Met menighen ridder moye
Te hulpen her Arnoude
Van Grimbergen met gewoude".

Het wapen alleen had dus mijn aandacht getrokken, en om nu de aangewakkerde belangstelling zooveel mogelijk bevredigd te zien, deel ik een en ander in dit tijdschrift mede. Alleen nog dit. Met een scherpzinnig en geleerd taalkundige kwam naamsafleiding en oorsprong ter sprake. Hij meende dat het woordeke »*van*" later was bijgevoegd en enkel diende om aan te duiden: hij is van de familie der »Rooden" (roodharigen ken ik echter onder mijne familieleden in rechten lijn niet); hij is van de »Rooden". Dit »rooden" kon gemakkelijk «rooijen" worden, denken we slechts aan oodebaar en ooievaar, om maar één voorbeeld uit de vele te kiezen, en langzamerhand bleef *van* hangen. Is dat waar, en ik wil 't gaarne aannemen, in overeenstemming met mijn aanhef, dan blijft er weinig over van mijne vermaagschapping aan lieden, ridders nog wel, die in den Grimbergschen oorlog reeds een banier hadden, op een groot ros streden, met wapenen waren overdekt en een fijn gesneden wapenrok droegen, of in Vianen tehuis behoorden, waar hunne adellijke bewijzen, onder stof misschien begraven liggen.

Den Haag. A. V. R.

Jacobus Roman, Med. et Phil. Dr. Nav. III, 50, in de aanteekening, vraagt V. D. N. naar een 2en Jacobus Roman, nopens wien het hem niet heeft »mogen te beurt vallen eenige wetenswaardigheden op te sporen".

Mij is bekend Jacobus Roman 1723 secretaris te Makasser, 1734 gezaghebber te Bantam, 1735 opperhoofd van Soerabaija, 1736 boekhouder-generaal te Batavia, overleden te ? Dec. 1737, gehuwd met Agnieta Margaretha Gobius. V. O.

Geslacht van Ommeren (XXIX, 635, XXX; 368), In de 17de eeuw woonde te Brielle Eva van Ommeren, gehuwd met Frans de Potter, uit welk huwel. Johannes, ged. 26 Aug. 1646.

In acten van 31 Juli 1632 en 16 Aug. 1636 wordt François de Potter genoemd secretaris van den banne van Rugge [1]).

H. DE JAGER.

VRAGEN.

Kasteel de Parck te Elst. Den 23 Oct. 1806 stierf op de P. Jacob Carel Godefroy baron v. Lijnden, heer van de P. enz. Hij was 64 j. oud, ongehuwd en de laatste mannel. afstammeling van dezen tak der fam. v. Lijnden, want hij had slechts twee zusters, van wie de eene getr. was met Willem Arend van Reede, de andere met Willem v. d. Duyn, heer van 's Gravemoer, Maasdam, enz.

In v. d. Aa, Aardr. Woordenb. (IX, 73) leest men, dat de P. gesloopt is in 1818 en dat de gronden dier voormalige heerlijkheid nu (dat is in 1847) behooren aan den heer R. M. Duller, woonachtig te Arnhem.

Nu wenschte ik gaarne te weten: 1°. aan wien kwam de P. na den dood van bovengenoemden J. C. G. v. Lijnden? Waarschijnlijk aan zijne wettige erfgenamen, zijnde de heer v. Reede, wiens vrouw reeds overleden was, en zijne kinderen, alsmede de heer v. d. Duyn en echtgenoote; doch hebben die de heerlijkheid verkocht? Zoo ja, aan wie en wanneer? 2°. wie heeft de P. in bezit gehad of bewoond van 1806—18? 3°. wie heeft dat kasteel doen sloopen? Te Elst of te Arnhem weet men daar zeker wel iets van te verhalen, mogelijk nog wel uit persoonlijke herinnering of mondelinge overlevering.

Leiden. H. M. WERNER.

Eenige genealogische en heraldieke vragen (XXIX, 591). Op sommige dezer vragen nog geen antwoord bekomen hebbende, wil ik nog een an ander ter toelichting vermelden, waardoor het gevraagde mogelijk eerder ontdekt kan worden.

4°. *Wapen Bloeyland.* Catharina Bl. was dr van Ulrigh, ob.

---

[2]) Uit het huw. van Frans Willemse Potter of de Pottere en Maria (Mayken) Jans van Cats of Caets, een ongenoemd kind ged. 5 April 1620 en Joannes Fransze ged. 6 Jan. 1623. In een acte van 6 Oct. 1648 komen voor Hans de Pottere en zijn vrouw Catalina van der Burgh, wonende te Antwerpen.

22 Sept. 1639, en Christina Lamers, ob. 18 dec. 1634. Zij tr. 28 dec. 1628 Engel Bongart, ob. 25 Sept. 1673, en stierf zelve te Dordrecht 30 oct. 1676, begraven te Arnhem. Uit haar huw. werden 8 kind. geboren, o. a. Reinder of Regnerus Bongart, pred. te Heteren en Randwijk 22 oct. 1665 — 19 oct. 1703, toen hij stierf.

In manusc. geneal.en vond ik 2 diverse wapens voor deze fam. Bloeyland, als: 1°. een schild met 4 ruiten, geplaatst en sautoir; kleuren niet aangegeven; en 2°. een blauw (mogelijk zilver?) schild met een roode dwarsbalk, vergezeld van 3 bloemen met links omgebogen steel, waaraan 2 blaadjes (tuinlelies of akoleijen?) in nat. kleur. Dit wapen heeft veel overeenkomst met dat der Fransche fam. Versoris (zie M. Jouffroy d'Eschavannes, Arm. Univ., p. 52 et 558).

Vraag: hoe is het wapen v. Bloeyland?

5°. *Wilbrenninck*: Aangezien mij later uit authentieke stukken gebleken is, dat deze Frederik W. nimmer gehuwd is geweest en de kind., die hem in sommige manuscr. geneal.en toegeschreven worden, elders te huis behooren, zoo vervalt deze vraag.

7°. *Volmer*. Is de thans te Amsterdam woonachtige fam. Volmer, afkomstig van de hier bedoelde Graafschapsche?

8°. *Wapen Frenck*. Anna F. of Frencke was dr van Jurrien (of George) kapitein en commandeur v. Zwolle, en v. Josina v. Weleveld, wed. Rousel. Zij tr. 1659 en ob. Sept. 1676. De broeder van haar man Joseph v. Appelthorn tot de Poll, zn v. Assueer en Anna v. Lijnden, trouwde 1°. Anna v. Haersolthe tot IJrst, en 2°. 1653 Johanna Sophia Frencke (niet Trenck, zooals abusievelijk gedrukt staat in den Geld. Volksalm. 1878, blz. 4), zuster van Jurrien bovengenoemd en dus tante van Anna, en wede. v. Adraen Mandemaker, kapitein. Hare en Jurrien's ouders waren Harmen en Anna van der Lauwick. Kan het wapen van Frencke een geschaakt schild zijn, doch hoe zijn dan de kleuren?

Leiden. H. M. WERNER.

Hendrik Breton. Men vraagt naar de namen der ouders van Hendrik Breton, geb. 1722 te ? eerst gouverneur van Amboina, daarna raad-ordinair en directeur-generaal van Nederlandsch-Oost-

Indiën, president van het College van heemraden der Bataviasche ommelanden, directeur van het Bataviaasch genootschap van kunsten en wetenschappen, in 1783 admiraal van de vloot van Nederl. Oost-Indië, gehuwd te Batavia met Sara Maria van Oordt. Hij overleed op den huize Boutenburgh a. d. Haarlemmerweg te Batavia, 22 Oct. 1794. V. O.

MENGELINGEN.

Onze-lieve-vrouwen-bedstroo (XXX, 336). »*Asperula, odorata. L.* (Flora Batava, 746,) *ons lieve-vrouwen bedstroó* of de *Waldmeister* der Duitschers, om haar aangenamen geur, ook in meidranken en kruidewijn veel gebruikt". H. C. van Hall, Toegepaste Kruidkunde, bl. 88.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Onze-lieve-vrouen-bedstroo (XXX, 336). Dit is de, in Friesland, Holland en Flaanderen zeer algemeen gebruikelike naam van Asperula odorata, een plantje dat in genoemde gewesten veelvuldig in tuinen gekweekt wordt. Het is een klein, onaanzienlik plantje, dat slechts 'n span hoog wordt, en in Mei en Juni met kleine witte bloemkes bloeit. Gedroogd zijnde, verspreidt het een alleraangenaamsten geur van versch hooi. Om deze reden wordt het lieve-vrouen-bedstroo dan ook veelvuldig in de linnenkasten gelegd, tusschen de stapels linnengoed. Het dient tevens tot bereiding van kruidewijn, van den bekenden Maiwein der Duitschers. In Duitschland draagt dit plantje den naam van Waldmeister. Wellicht is het ook in Gelderland onder dezen naam bekend; anders begrijp ik niet hoe onze Gelderschman naar dit algemeen bekende kruidje vragen kan.

Onze-lieve-vrouen-bedstroo komt in Nederland ook in 't wild voor, op zandgrond, in schadurijke bosschen. In de bosschen van Vogelenzang bij Haarlem is het veelvuldig.

Remmert Doedes (Dodonaeus) moet zich vergist hebben toen-i aan de Kwendel of wilde Thym den naam gaf van »onser-vrouwen-bedstroo"; of deze naam is sedert de zeventiende eeu in den mond van ons volk van Thymus op Asperula overgegaan. Maar dit laatste komt mij niet waarschijnlik voor.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Onze-lieve-vrouwen-bedstroo (XXX, 336.) Dit plantje, ook wel »welriekend Ruwkruid" (asperula odorata. L.) genoemd, groeit in schaduwrijke bosschen. In ons land treft men het slechts hier en daar aan, o. a. bij Ubbergen, Utrecht, Wassenaar (Huis dr Pauw), Haarlem, enz., hoewel 't ook daar ver van algemeen voorkomt.

In Dr. Moritz Seubert's Plantkunde, vert. van Oudemans, dl. II, 188, vindt men er o. m. 't volgende van gezegd: »Dit plantje neemt onder het droogen een zeer aangenamen reuk aan, dewelke op een zeker gehalte van *Coumarine* berust, een welriekend Stearopte, dat buitendien nog in de zoogenaamde *Tonkaboontjes,* van welke men zich bedient om aan de snuif een aangenamen geur mede te deelen, vervat is. Op vele plaatsen wordt deze plant tot het bereiden van den aromatieken kruidewijn of meidrank gebezigd." v. H. in het Album der Natuur, 1864, bl. 384, zegt: »De naam *leive-vrouwen-bedstroo* is waarschijnlijk aan den aangenamen geur van dit kruid te danken, maar er werden ook (en ik vind dit vermeld bij George Hesekiel, der Patricier und sein Haus, Berlin 1861, S. 135—136), andere hoedanigheden aan toegeschreven. In de Moddeneeuwen toch en nog tot aan de tijden der Hervorming werd het in Zuid-Duitschland, bepaaldelijk te Neurenberg, zoo genoemd, en aanbevolen als het beste middel tegen den koortsen. Men moest een bundeltje van dat kruid in een zakje ophangen in het bed boven het hoofd van den zieke, en deze moest elken avond bij het naar bed gaan deze spreuk zacht opzeggen:

Heil sei dir, du heilig Kraut!
  Hilf uns zum gesunden;
Auf dem Oelberg wurdest du
  Allererst gefunden;
Du bist gut für manches Weh,

Heilest manche Wunden;
Bei der Jungfrau heil'gem Strauss
Lasse uns gesunden!"

In Dodonaeus' Cruydtboeck, uitg. v. 1608, bl. 477 en 624, vindt men nog 't een en ander over dit plantje als geneesmiddel opgeteekend. Ik voeg hier nog bij, dat 't in Duitschland Waldmeister of ook wel Sternleberkraut genoemd wordt, terwijl 't in Frankrijk Hépatique étoilée heet, en de Engelschen er Sweet scented woodroof (-ruff) tegen zeggen. PONCIO.

Het oorijzer (XXIX, 535). Een nauwkeurig en uitvoerig antwoord vindt A. t. B. in de beide volgende opstellen: Dr. J. H. Halbertsma, *De Ring van Epe*, en *Ringmunten en Oorijzers*, in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren*, jaargangen 1849 en '53; en Johan Winkler, *Het Oorijzer* in het tijdschrift *De oude Tijd*, jaargang 1871.

Paard als windwijzer op kerktorens (XXVIII, 158). Zonder aanhalingen zal de heer Roos mij wel willen gelooven, als ik hem zeg, dat in de oudste stukken in het archief van Hulst en Hulsterambacht, de naam Hensdijk nooit voorkomt; altoos wordt er gesproken van Heynsdijk.

Gerust kan men m. i. aannemen, dat de naam van dat dorp niets gemeen heeft met een hengst, hetzij een dier of vaartuig, alhoewel het dier op den toren en in het wapen prijkt; — de naam zal ongetwijfeld wel afkomstig zijn van eene bedijking, gedaan of bekostigd door een Hendrik, ofschoon de vraag *door welken Hendrik* denkelijk wel altoos onbeantwoord zal moeten blijven.

Toch eene vraag: komt in de lijst der abten van Duinen in de eerste tijden niet een Hendrik voor?

Neptunus staat te Zieriksee op den stadhuistoren.

F. CALAND.

GESCHIEDENIS.

Magdalena Moons, echtgenoote of bijzit? Er is toch maar niets nieuws onder de zon! Weinige maanden geleden verraste Prof. Fruin te Leiden de geleerde wereld met een betoog, dat Mejuffr. Magdalena Moons, die tijdens het beleg van Leiden tot den Spaanschen veldheer Valdez in teedere liefdesbetrekking stond, later niet met hem huwde, hoewel men twee kinderen als de vruchten van die liaison aanwijst. Maar reeds in 1835 gaf een ongenoemd auteur op bladz. 105 van zijn werk: *De kracht der Christelijke godsdienst, in karakterschetsen uit de Nederl. geschiedenis,* Amst. G. J. A. Beijerinck (later, Leiden D. Noothoven v. Goor), 2 dln. gr. 8°., zijn twijfel te kennen aan het bestaan van bovenbeweerd huwelijk, en werd hem deswegens door Ds. A. Stolker te Rotterdam in de *Vaderl. Letteroefeningen* van 1835, Dl. I, blz. 138 de les gelezen. Zou nu Mr. J. I. v. Doorninck te Zwolle of iemand anders wellicht den naam van dien vermetelen schrijver (Ds. Stolker zegt, schrijfster) kunnen bekend maken? Het werk schijnt goed verkocht te zijn, daar er in 1841 bij denzelfden uitgever eene goedkoopere uitgaaf voor de jeugd uitkwam.

Amsterdam. J. F. VAN SOMEREN.

Eenige Luthersche Predikanten (XXX, 127, 231, 396, 456). Hendrik Haaring, geb. te Alkmaar, ber. te de Rijp 1809, Amersfoort 1819 en Middelburg 1829. Te de Rijp werd hij opgevolgd door W. A. Becker, die, verroepen van Doetinchem, 9 Juli 1820 intr. deed en in Oct. 1824 te dier plaats overleed.

Diederich Kanngiesser nam afsch. te Nijmegen 14 Sept. 1823 en vertrok naar Paramaribo, waar hij 24 Maart 1824 aankwam en 4 April intr. deed. Hij overl. 28 Juni 1826 aldaar, na eene ziekte van 14 dagen. Zijn opvolger was Diederich Janssen Eyken Sluyters,

die, als prop. 8 April 1821 te Doetinchem intrede deed en 11 Mei 1823 ald. afscheid nam, als verroepen naar Bodegraven, waar hij 8 Juni 1823 intr. deed. Van daar naar Paramaribo beroepen, kwam hij Juni 1827 ald. aan, en deed 1 Juli zijne intrede. Zijne echtgenoote overleed aldaar 19 Nov. 1830, hem vijf jeugdige kinderen nalatende, met welke hij, na bekomen verlof, naar het moederland toog 1 April 1831, maar Juni 1832 naar zijne standplaats terugkeerde. Oct. 1833 hertrouwde hij met mevr. wed. C. L. Weissenbruch, geb. Geyer, verzocht daarna zijn ontslag, en nam 4 Januari 1835 afscheid, tegelijk toen zijn opvolger den prop. J. Crietee bevestigende, die met zijne gade 19 Dec. 1834 was aangekomen. Deze verkreeg, op zijn verzoek, aan het einde van 1838, voor een jaar verlof naar het moederland, uit hoofde van ziekelijken toestand.

Martinus Schiffer, die 1807—08 te Veere stond, vertrok naar Sappemeer en van daar in 1817 naar Batavia, waar hij, nog geen 5 maanden in dienst geweest zijnde, overleden is.

Daniël Beekman, als prop. ber. te Vlissingen, waar hij stond 1779—80, toen hij naar Zaandam vertrok, waar hij 1795 overleden is.

Pieter Christoffel Hageman stond te Vlissingen 1762—68, en trad 1781 te Sappemeer in dienst.

George Michael Schmidt, vroeger te Wildervank en Veendam stond 1783—96 te Groede.

Te Winschoten en Winschoterzijl was de eerste pred. J. J. Mulder in 1697. In 1818 stond hier J. G. Ehrhard, 1835—36 P. J. V. Dusseau, en sinds 12 Januari 1840 D. C. Rademaker.

Te Zaandam stond 1804—21 J. C. A. Sander (geb. 1778, overl. 1838).

Te Kampen stonden: 1732—40 J. Mulder; 1789—95 W. Goede; 1803 F. D. J. von Wiebel.

Volgens de Naaml. van Pred. in Neerl. O. Indië, uitgegeven door Dr. S. A. Buddingh in 1857, stonden de volgende Predikanten bij de Luthersche gemeente te Batavia:

C. Michels 1746—61; J. C. Morhard 1750—51, overl.; H. Franke 1753—57, overl.; H. Hollenhagen 1760—62, overl.; J. Meulman 1763—76, overl.; J. Hooyman 1766—89, overl.; T. A. Tieleman

1770—76, overl.; J. Brandes 1779—85; F. W. Caulier 1787—.... overl.; J. Schill 1789—1814, overl.; J. Leistman 1795—1806 overl.; M. Schiffer 1817—17, overl.; J. F. Krämer 1819—31, overl.; Th. Jutting 1839—49.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Eenige Luthersche Predikanten (XXX, 231, 456). Aan de Kaap de Goede Hoop was in 1791 Luth. pred. Andreas Lutgerus Kolver, die aldaar in 1781 in dienst trad.

Predikanten te Essequebo waren in 1786: Adolph van Lackum en in 1791 Godfried Ernst David Haesius. Er wordt niet bij opgegeven, of deze beiden Luthersche dan wel Hervormde predikanten waren.

Zutfen. J. D. WAGNER.

Uitvindingen en ontdekkingen (XXX, 443). *Brandbluschmiddelen.* »Dr. Martinus van Marum, geneesheer te Haarlem, geboren te Delft in 1750, was door geheel Europa vermaard als natuurkundige. Hij gaf onder meer in 1793 in het licht *Bedenkingen en proefnemingen tot verbetering der middelen ter redding van drenkelingen, met eene plaat,* was secretaris der Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen, directeur, eerste bibliothecaris en secretaris van Teylers Museum. De koning schonk hem de Ridderorde van den Nederlandschen Leeuw. Hij overleed te Haarlem 26 Dec. 1837". Verwoert, Vaderl. Woordenboek.

»Te Haarlem is aan een nieuwe straat den naam Van-Marumstraat gegeven". Nieuws van den Dag, van 30 Oct. j.l. — Nicolaas van der Heyden was een broeder van Jan van der Heyden, den uitvinder der slangbrandspuiten. Over den laatste en zijne uitvinding schreef wijlen Mr. J. de Vries Jz., een opstel in den Almanak van 't Nut voor 1870. 't Is getiteld: »Een waardig burger".

Entomologie. Niet Goedhardt wordt hier bedoeld, maar Johannes Goedaert, te Middelburg geboren en een der oudste natuurkenners. Tot onderwerp zijner beschouwingen verkoos hij allerlei insecten, aan welke hij tevens zijn keurig penseel ten beste gaf. Na zijn dood, in 't jaar 1667 of 68, werd van hem uitgegeven het werk, getiteld *Metamorphosis Naturalis,* aan de samenstelling

van welken arbeid hij meer dan 30 jaren besteedde. — Carel de Geer, geboren in Zweden, kwam, vier jaar oud, met zijne ouders te Utrecht, en werd een voornaam natuurkundige. Zijn in het licht gegeven werk over de Insecten heeft hem den naam van den Zweedschen Reaumur doen verwerven. Hij vertrok later weder naar Zweden, en overleed aldaar in 1778. Zoo schrijft over beide mannen Verwoert in zijn Vaderl. Woordenboek.

Gisting. Eene biographie van Joannes Baptista van Helmont wordt gevonden in 't vijfde deel der Levens van eenige voorname, meest Nederl. mannen en vrouwen.

Jacobakannetjes. Dat de Hollandsche gravin Jacoba van Beieren konijntjes ging vangen »en met eigen handen aarden kannetjes maakte, uit welke zij gewoon was te drinken, om ze daarna over het hoofd in den vijver van het slot Teilingen te werpen", wordt in allen ernst verhaald in de beschrijving van haar leven en lotgevallen in 't vijfde deel der reeds genoemde *Levens*, enz. En die twijfelachtige bijzonderheid is nageschreven, onder anderen misschien door den auteur van een oud boekje over de geschiedenis, in 't begin dezer eeuw uitgegeven door 't Nut. 't Waren levensschetsen van beroemde personen met plaatjes, en bij elk plaatje een versje. Een dezer houtsneedjes stelde, als ik 't wel heb, Jacoba voor uit de klei een kannetje fatsoeneerende. 't Boekje, iets nieuws voor zijn tijd en daarbij geïllustreerd, was zeer in trek, en zoo kwam 't praatje van de grafelijke pottebakster al nog meer de wereld in. Met onzen Jan Steen wordt in 't gemelde boekje ook wonderlijk omgesprongen, en 'k heb alle reden te gelooven, dat de geniale schilder zijn vroegere min gunstige reputatie er aan te danken had. (Daarin bedriegt zich de schrijver. *Red.*)

Mikroskoop. De verrekijkers. De heer Roos kan antwoord op zijne vragen vinden in J. de Kanter, Phil.zn en J. ab Utrecht Dresselhuis, *Oorspronkelijke stukken, betreffende de uitvinding der verrekijkers, binnen de stad Middelburg*, enz. 't Is een klein, maar interessant boekske.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

XX.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. Dirks.

1625—1630.

907. 1625. Gouden penning met keten *f* 600 en *f* 900, uitgereikt door de O. I. Comp. aan den Commandeur *Frederik Houtman*, gewezen Gouverneur in de Molukken. *Leupe* in *Bijdr. tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van N. I.* (*N. Volgreeks* VIII, 200).

908. 1626, 17 Aug. Als boven aan *Jan Lucasz. Hasselt* (*Jan van Hasel*), die met den ambassadeur van Persië was overgekomen. *f* 4000. Gouden keten *f* 2000 en Med. *f* 400. Aldaar blz. 201.

909. z. j. (17de eeuw. Eerste helft). Zie *Revue* 1878, pl 5, n°. 14, p. 86—90, van graaf *Nahuys*. Vz.: Wapen der familie *van Wijck* (*van Asch van Wijck*) * *Soli Deo Gloria* (*Gode alleen zij de eer*). Kz.: Een snel loopend hert in een bloemperk. Daarboven: *Omnia mea mecum porto* (*Al het mijne draag ik met mij*). Boven: links een kwartiersmaan, omgeven door 14 sterren; regts: de zon. Dit stuk in lood, schijnt een permissiebewijs geweest te zijn, afgegeven door *Jacob van Asch van Wijck* om op zijne goederen te mogen jagen. Zie l.l. p. 89—90.

910. 1626. *v. L.* II, 167. Te verbeteren *v. Orden*, II, 146, laatste regels aldus : Op het nemen van vier schepen door de Spanjaarden te Kieldrecht.

911. 1626. Vgl. *v. Loon* II, 159. Ovale hoornen penningplaten met de B.b. van Frederik Hendrik en Amalia van Solms. Op de Kz. hebben beide de namen en titels in een compartiment ingestempeld en in een tweede: *Joh. Osborn Angl. Amsterod. fecit* 1626. Zie *Cat. van Dam*, n°. 1498 *f* 10—25, *v. d. Noordaa*, n°. 3045. Zeer fraai in hoorn. *Aanw. Kon. Penningk.* 1859, blz. 17. Op de Kz. is ingestempeld: *Fred. Henricvs d. g. — princeps avriacus — comes nassovius etc. — Amalia d. g. princeps avriaca* etc. 1636 (sic). (Drukfout voor 1626). *Van Orden* II, blz. 444, merkt reeds op: »Er zijn er welke veronderstellen, dat om het zachte en de weinige scherpte in de afbeeldingen bij *van Loon* dezelve gegraveerd of

of wel opgewerkt zijn *door een Engelschman*, welke de Vorsten van dat Rijk aldus zoude hebben uitgegeven".

912. 1626, 29 Maart. Huwlijkspenning van *Jacob Dirksz.* en *Immetgen Jans in decht versaemt den* 29 *Marty* 1626. Boven dit onderschrift een paar dat ingezegend wordt; daarboven een duif met een krans uit een lichtstralen schietende wolk. De personen in *romeinsche* kleeding! Om den rand: *Twee harten die oprecht, in liefde wel vernoecht, Bestaen haer trouw in echt, den hemel tsamenvoecht.* Kz.: Zinnebeeldige voorstelling van de trouw. Eene vrouw reikt Christus den dood vertredende de hand enz. Randschrift: *Settet my gelyck eenen segel op uwe herte ende gelyck eenen segel op uwen arme, want de liefde is sterck, gelyck de doot ende de yver is vast, gelyck de helle. Cantica* 8 : 6. Zie *Navorscher* XV, blz. 164. Cat. Oudh. Zaandam, n°. 1381 *van J. J. Honig.* — *Dr. G. D. J. Schotel, Zeden en Gebruiken aan de Zaanstreek*, blz. 53—54 [1]).

913. 1627. 3 Julij. Frederik Hendrik als ridder van den kouseband, *v, Loon* II, 168 (2). *V. Orden* II, blz. 447, zegt: Men wil dat het origineel van deze gegraveerd en van denzelfden maker zoude zijn als de groote op blz. 160 (lees: 159). »Dus van den Engelschman *Joh. Osborn* in 1626 te Amsterdam gevestigd". N°. 1. (*v. L.* I, 168) komt ook voor zonder aanduiding der wapenkleuren. Verz. mr. *Jer. de Vries Jerz.*

914. 1627, 17 Aug. *v. L.* I, 170 (1—2). Inneming van Grol *V. Orden*, zegt: »Men gist dat de penningen n°. 1 en 2 gegraveerde penningen zullen geweest zijn". *Neen*, zij zijn geslagen. Zie *Nijhoff's Bijdragen*, N. R. IV, blz. 195.

915. 1627, 22 Dec. ◊ Z. penning op het huwelijk van *Arnoldus Geesteranus*, gevangene op Loevesteijn, en *Susanna van Oostdijk.* Cat. Amst. Tent. 1858., n°. 2501. Toen bij den heer *H. P. van Eden van den Pals* te Rotterdam. Vg. *J. Scheltema, Mengelwerk* III, blz. 212 en 213 en den Cat. op n°. 452.

916. 1627, 10 Septb. Ovale geboortepenning, zilver verg. Vz.:

---

[1]) Als eene proeve deelen wij dezen Zaanlandschen ouden, algemeenen? huwlijkspenning mede. Zij werden op den koop gemaakt, de namen, jaartallen enz. er ingesneden. Zie *drie* andere in de *Oude Tijd*, 1870, blz. 22—23, beschreven.

gegraveerd en opgewerkt wapen met helm, van het geslacht *Alting*, Kz.: *Adelheidis Alting nata Groningae X Septembris Anno MDCXXVII.* Verz. van *J. E. Hooft van Iddekinge* Medegedeeld 18 $\frac{4}{12}$ 77.

917. 1627, 27 Decb. Schepenen en raad van Deventer tot gevaders over het kind van den muntmeester *Johan Wijntgens* verzocht, en bij hem met de secretarissen op zijn kindsmaal te gast geweest zijnde, besluiten om vermits hier tegenwoordig zoo weinig te munten was, hem met een gouden penning ter waarde van 100 daalders te vereeren. (Kosten van materiaal *f* 151—6, aan werkloon 7 gld. (Resol. 1 Febr. 1628.)

918. 1628, 28 Novb. Dergelijke resolutie wegens het schenken van een dergelijken penning aan mr. *Willem Lamberts*, stads kok (!) even als aan zijn voorganger; *mits hij ze in stadsdienst zijnde, ook ter eere der stad droeg.* (*O tempora! o mores!*) *Overijss. Alm.* 1855. blz. 59.

919. 1628, Penning aan een gouden keten ter waarde van *f* 2000, vereerd aan den Gouv.-Gen. van Oost-Indië *Pieter Carpentier. Dubois Vie des gouv. généraux des Indes orientales*, p. 82. *Chalmot Biogr. Woordenb.* VI, 171. Nav. XVI, 138, *van Coevorden, Lijst*, n°. 11. *Tijdschrift*, XIV, blz. 28.

920. 1628, Penning ter eere van *Jan T'Serclaes*, heer van *Tilly*, veldmaarschalk, geb. 1559 te Tilly? bij Brussel. Zie *Revue*, 1864, p. 377, pl. XX. Vz.: Regts gewend b.b. en pourpoint, mantel en pijphalskraag. Omschr. *Johan grave tserclaes von Tilli:* Kz.: Wapen van Tilly, (zie l.l. p. 389.) Daaronder 16—28. Diam. 44, W. 20 ½. De baron B. von Koehne beschrijft t. a. p. nog twee penningen van den meer beruchten als beroemden Tilly, te vinden in *J. D. Koehlers Münzbelustigungen*, VII, S. 129 en XIX, S. 169, alsmede een Dukaat van *Tilly*, afgebeeld op den titel van *C. F. A. von Meding's Nachrichten von adelichen Wappen*, Th. III, Weissenfelz und Leipzig 1791. Vermits deze Brabantsche baron in 1628 een inval in Oostfriesland, (*v. L.* II, 173) Oldenburg en Munsterland deed en de aangeh. werken niet in ieders handen zijn, zoo deelen wij ze ook volledigheidshalve, onder n°. 921 en 922 mede.

921. Z. j. B.b. en façe in wapenrusting met pijpkraag en sjerp over den regterschouder. Omschr. * *Johannes Czerclasivs Comes*

Baro de Tilly, etc. Kz.: *Caesar in iove victor, comes in sole bellator.* Fraai stuk, duitsch werk. *Koehler*, VII, S. 129.

922. Z. j. Ovale penning. B.b. met neergeslagen kraag, versierd met geborduurde randen: hij draagt over den linkerschouder een gestreepte sjerp. Omschrift: *Jo(hannes) Ts(erclaes) — C(omes) De Tyl(li) Li(ber) B(aro) Mar(bacensis) D(ominus) Bal)lastensis) et Mo(nitigni) Cap(itaneus) Gen(eralis).* Kz.: Boven een landschap de gevleugelde bol van het fortuin, bedekt met een lauwerkroon. Op den bol een kruis. Omschrift: *Sic sortem vinco ferendo.* In de afsnede: *C(um) Privi(legio) Caes(aris)*, waarschijnlijk gesneden door Christiaan Maler (*Köhler*, XIX, S. 169.)

923. Hoogstzeldzame dukaat. B.b. regtsgewend. *Joha. gra. tsercla. v. Tilli.* Kz.: Wapenschild *Vsque Memor.* Bij von Meding. Het devies der familie *Tilly* was *Fortiter Fideliter.*

924. 1628. Op het overlijden van E. A. Snoeck. (Verz. van Jhr. M. A. Snoeck te 's Hertogenbosch 18$\frac{3}{11}$80.

925/26/27. 1625/1628, Schutterspenningen van den St. Sebastiaan Doelen te Middelburg van 1625, bij *v. Ord.* XXIV (3) bl. 112. (Van 1628, in de *Revue* 1866, pl. IV (3) p. 136—137, *Dirks, Essai*, n°. 126—128, 3 st.

928 1628 8 Sept. Verovering der Zilvervloot en penningen tot lof van *Piet Hein*, 1629, *v. L.* II 173 (1—4.)

V. L. 113 n°. 2. — *v. Loon* heeft op de kz.: *Gentes...., quo eadem* hetgeen hij aanvult *eandem* en het laat slaan op *servitutem*, doch bij *Luzac* (*Bom*) 1873 bl. 22, n°. 493 was een exemplaar waarop stond *eaedem* hetgeen de ware lezing zal zijn. De vertaling is dus: totdat de tijd zal komen waarop *dezelfden* (of liever *ook deze*) dienstbaarheid van hem zullen eischen.

929. Ook buiten Holland verwekte de verovering voornoemd geestdrift — en Mr. *W. H. Cost Jordens* deelde in de *Overijss. Alm.* 1849, blz. 95 de volgende resolutie van Schepenen en Raad van Deventer van 12 Julij 1629 mede: De stadsmuntmeester (*Johan Wijntgens*) zie *Overijss. Alm.* 1855 (de laatst uitgegevene) blz. 54 en 59) vertoonde sekere afteekening van eenen silveren Ruyt (◇) penninck, soe hij gesint was te maken, hebbende op de eue sijde de gedachteniss van admirael *peter heyn* van sijne victorie verkregen over die Spaansche silver vlote voor die Baija van Matance niet verre van Havana met inscriptie. *India me genuit, dedit hanc*

Daventria formam [Indie bragt mij (*het zilver*) voort, Deventer gaf mij dezen vorm] ende op d'ander syde de stad Deventer en boven deselve die wapenen van die seven provincien met dese inscriptie:

Ex spoliis Heinii quae tibi cessit Iber (uit den buit van *Piet Hein* dien de Spanjaard hem afstond) met versoeck denselven te mogen munten of drucken. — Niettegenstaande hierop volgt »welck versoeck Schepen en Raedt hebben geaccordeert (mondeling?) en dat hij sodanen penninck sijnes gevalles sal mogen gebruycken", zoo wordt die resolutie niet in het gewone resolutieboek gevonden en is de penning sedert 1848 tevergeefs opgevraagd. Het is dus bij het plan gebleven.

930 (1629) *Jan Jacobsz. van Wouw* de somma van 262 ℔ 2 schl. voor penningen bij hem verstreckt op de *Victorie van de Silver vloote.* (Uit de Thesauriersrekening van 's Gravenhage, *Navorscher* 1879 blz. 550.

931. Gegraveerde gouden penning vereerd door Frederik Hendrik aan den Lt. Adm. *Pieter Pieterszoon Hein*, na het veroveren der Zilvervloot. Niet beschreven. Wegende circa 55 wigtjes (Cat. 11 Oct. 1848, verk. in het huis met de Hoofden te Amst. bl. 26, n°. 28). (Waar nu?) — In de verzameling van mr. *K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg* is een gouden gegr. penning ter eere van *Piet Hein*. Vz. Het wapen van den prins van Oranje. Kz. *Je maintiendray* 1629.

932. *Piet Heijn Natus Delfshaven* etc. *an.* MDCXXIX door Simon.

933. *Piet Hein*, ijzeren plaat met B.b. naar de plaat in het werk van *J. Commelijn, Frederick Hendrick Zijn Leven en Bedrijf*, Utrecht 1652, I blz. 44.

933*. 1629. Zilveren p. Vz. Een stad waarboven een wapen met het omschrift: *Nisi Dominus Custodivit* enz. Kz. Jezus Christus met een Agnus Dei op den arm: Omschrift: *Concordia res parvae* enz. Gemerkt H(*ans*) Z(*issler*) muntmeester in Breslau 1627—1637. (P. H. van Gelder.)

934 (1629). *v. L.* II, 179. Dood van *Alexander Prins van Chimay.* In de *Revue* 1855 p. 253 aan *A. Waterloos*, doch in de *Hist.* p. 47, door den heer *Pinchart* op grond van eenen anderen penning aan *V. Petit* toegekend.

935. 1629. 18 of 20 Junij. Sneuvelen van *Piet Hein v. L.* II 186.

Van Orden II 453 zegt van de negen schildjes: »zoo men wil de zinnebeelden van de namen der schepen welke de vloot uitmaakten." *Hoe heetten die schepen?* Uit Goeree ging *Piet Hein* met 7 schepen en een jacht in zee. Op den penning (boven) ziet men ook negen schepen. In het Kab. van mr. *Jer. de Vries Jrz.* met afwijkende gravure.

936. 1629. Als boven: bij *de Vries* en *de Jonge* pl. III 5, Dl. I. blz. 41 met 1630.

937. Z. j. Pp. B.b. van Piet Hein. Omschr.: *Generaal Pieter Pietersen Heyn—de Vries Jr.* Bij *van Orden* n°. 1433 *G. L.*

938. z. j. Als boven door *Bemme* (van onzen tijd.)

938*. 1629. Verdediging der Augsburgsche Confessie. *Seckendorf*, bl. 245. Bij *P. Smidt van Gelder*, z. j. n°. 1901. = *Bizot* bl. 187 die dezen op den Munsterschen vrede van 1648 te pas brengt! z. 49½ w.

939. 1629. v. L. II, 188(2) Ter eere van *Joachim Aerssens*, stichter en abt van St. Pieter te Gent. Gesneden door *Jan van Montfoort* volgens *van Orden* en *Schinkel. Bijdr.* blz. 27 (2). *Hist. Tijdschrift* 1842, blz. 83 (3) en *Pinchart Revue* 1852, p. 108 (XXI). *Hist.* p. 41 (2). Doch in de *corrections* aldaar, p. 92, leest men: »La médaille représentant la façade de l'abbaije de Saint Pierre à Gand (v. L. II, 188) a pour auteur *Jean* (*Hans*) *Joris* ou *Jorissone*, orfèvre allemand établi à Anvers. V. le *Messager des sciences historiques.* Gand 1864, p. 386. Er werden van dezen zeer zeldzamen penning 1 gouden, 6 zilveren en 50 koperen vergulde geslagen.

940. 1629. Toegangsp. tot de Rederijkerskamer *de witte levender bloem* bij *de Vries* c. s. pl. VIII (1), II, blz. 33—34. Wapen van het geslacht *Amerongen*?

941. 1630. 19 Mei. Koning Karel II van Engeland geboren. Penningen bij v. L. II, 191 (1—3). Bij *P. Smidt van Gelder*, n°. 1908, 191 (2) met *Fra et Hib.* Overigens = v. L.

942. = Ald. n°. 1909 kleiner: *Br. Fra.* en *Hi.*

943. 1630. v. L. II, 193 (1). Op de overwinningen van prins Frederik Hendrik. Gesneden door *A. van der Wilge*, zie *Revue* 1857 p. 404. *V. Orden* en *Schinkel* blz. 24. *Hist. Tijdschr.* 1842, blz. 83 (1).

944. 1630. v. L. II, 193 (1). Bij de *Roye* n°. 1309. Z. *f* 13 geheel anders. Vz. Het B.b. en de stad in ongewerkte schilden en de woorden *Avrea condet saecvla* in twee regels en met drukletters.

Onderaan, tusschen het jaartal 16-30, de naam van A. VD. WILGE voluit. Kz. in plaats van het jaartal *pruden*, *forti* en de namen der veroverde plaatsen boven de jaartallen. Zie ook *Salm* n°. 899. Z. 80, *v. Duren*, n°. 991. Cat. *Arti*, 1880, n°. 1120 en 1121. Vz. *A. V. D. W.* Kz. 1631 (1) bij D. C. Meyer Jr., te Amsterdam. *Aanw. Kon. Kab.* 1859, blz. 17, verschillend door weglating van het jaartal 1630 en verplaatsing der opschriften *Grol* en *Wezel*.

945. 1630. St. George of St. Joris doelenpenning te Zierikzee. Vgl. *v. Orden* VII (1), *Revue* 1866, pl. V (2), p. 143. *Dirks, Essai* n°. 154, pl. II (2).

946. 1630. *Johan de Knuijt*, Zeeuwsch edelman, door *Simon*.

947. 1630. *Goddert Brvggen* en *IJver*. Toegangsp. v. L. II, blz. 499 en bij *Minard van Horebeke. Description* II, p. 58 n°. 87.

948 Z. j. P.pl. ter eere van prins Frederik Hendrik. Het B.b. en *Patriæqve patriqve*. *De Vries* c—s, pl. VII (10) II, blz. 32—33, tot 1632—33 gebracht. Met de kz. Een pot drijvende op eene kalme zee, waarboven *Vigilando* in Verz. Zeeuwsch Gen. Cat. n°. 508, G. k. geplaatst op 1630. Vgl. Cat. *de Vries* n°. 1031—1032 als P.pl. en den penning bij *van Cleeff* n°. 1443, k. Cat. *Verkade*, (1849) n°. 3643.

949. Z. j. Cat. *Verkade* (1849) n°. 3644. Vz. B.b. van prins Frederik Hendrik. Kz. De verbonden handen met de zeven pijlen, zonder omschriften. K.

950. 1630. Vz. B.b. van prins Frederik Hendrik. Kz. Staande leeuw met zwaard en pijlen. *Concordia res parvae cresc.* Niet bij *van Loon* zegt Cat. *Voute*, n°. 346. Goud 57 $^{1}/_{10}$ w. *f* 92.50.

De munt der fransche republiek.

D. Pourquoi les pièces de 5 francs frappées pendant la première restauration portent-elles l'effigie du monarque avec le *buste vêtu*, tandis que celles qui ont été mises en circulation sous la seconde, portent la même effigie avec le *buste nu?*

R. Parce que les alliés de Louis XVIII à la première époque lui avaient laissé de quoi se vêtir, et qu'ils l'ont entièrement dépouillé à la seconde; ou bien parce qu'aujourd'hui il se fait voir tel qu'il est et que la première fois il ne s'est pas montré à découvert.

(*Nain jaune réfugié* 1816, p. 142.) MR. J. I. VAN DOORNINCK.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

't Huys ende afcomst van Britten (XXX, 409.) Ter toelichting van dezen naam voor zekere »gerieflijke inrichting", door den hr. Ter Gouw uit Breêrô's *Moortje* vermeld, kan wellicht het volgende vieze zeggen van »Schalckert" in de *Boertige klucht van de feyl* (opgedragen aan Pieter Roemers Visscher secret. ter Camer I. L. Bl.) Amst. 1628 iets bijdragen:

Ic loof niet datter ien swaerder last is as ien rijpe stront te dragen,
Ick souw wel ien wint laten, maer ick vrees, dat ick daer met-ien
ien *Engelsman* sou uytjagen,
Gelijck de vryer buyten Uytert in de hulst beurden op het bedt.

De vraag blijft dan echter altijd nog, waarom aan zulk een product den naam van *Engelsman* of *Brit* gegeven werd.

V. VL.

Byron's Manfred (XXX, 356.) Er bestaat van dit werk eene vertaling in dichtmaat door J. R. Steinmetz, Amst. 1857. Eene beoordeeling er van vindt men in de Tijdspiegel van 1858 n°. 5.

Spreekwijzen (XXX, 361.) In den Navorscher III, 285—86 kan men een groot aantal (± 150) variatiën vinden van de uitdrukking »hij is dronken", waarbij nog de volgende te voegen zijn:

1e. Hij heeft een roesje aan. 2e. Hij heeft de flesch te veel aangesproken. 3e. Hij staat ook niet vast. 4e. Hij is in de olie. 5e. Hij is draaierig. 6e. Hij is niet zuiver. 7e. Hij is niet zuiver in de leer. 8e, De straat is hem te nauw. 9e. Hij suisebolt. 10e. 't Is hem naar 't hoofd gestegen. 11e. Hij heeft een slag van den molen beet.

[»Hij heeft den heelen weg van noode", zoo zwaait en slingert hij. Hij is aangeschoten].

TAALKUNDE.

Familienaam Coets. Sommigen beweeren, dat de eerste rijtuigen, onder den naam »koets" bekend, afkomstig waren uit het Hongaarsche dorp Kottsee, thans Kittsee. Deze beweering wordt gestaafd

door het feit, dat in de 16de eeuw eene soort overdekte rijtuigen onder den naam van Hongaarsche wagens zeer gezocht waren, en dat men ook in Duitschland oorspronkelijk niet «Kutsche", maar »Gutschi" uitsprak. Zie over den historischen oorsprong der koetswagens Nav. XII, 183, 221; XIII, 274; over den Hongaarschen oorsprong der benaming »koets" (kottse) Nav. XIII, 318, en over het onderscheid tusschen »koets" (= rijtuig) en »koets" (= slaapstede, draagzetel, enz., uit »couche" geboren) Nav. XIII, 345. Is dus wellicht de familienaam Coets — waarvan in Nav. XXV, 170 een lid voorkomt, als men »Cats" in »Coets" verandert! — door een Hongaarsch-Duitsch kanaal naar ons vaderland afgevloeid, en heette zich de stamvader van dat geslacht naar zijn dorp «Kottsee"? In den aanvang toch der 17de eeuw werd de familienaam ook wel »Coitsius" geschreven; men denke aan Johannes Coitsius, geb. te Nijmegen, sedert 15 sept. 1605 predikant aldaar, 7 Juli 1607 op de Geld. synode te Zaltbommel tegenwoordig, 3 apr. 1618 als Remonstrantsgezinde geschorst, en nadat hij de acte van stilstand geteekend en, volg. art. 41 van de acta der Arnhemsche synode van 22—25 juni 1624, bij monde van Gerardus Livius den wensch had te kennen gegeven wederom beroepbaar gesteld te worden, hoewel niet aan de uitnoodiging dezer synode om voor haar te verschijnen beantwoordende, in 1626 als pred. te Culemborg overleden. De naam leeft nog voort in de combinatie »Coets van Baggen" en »Coets de Bosson". Zie over dit geslacht bl. 22, 33, 41, 44, 78, 79, 86, 111, 129, 130, 140 van den onlangs uitgekomen Jaargang 1880/81 der Heraldieke Bibliotheek, aflev. 1—3.

J, ANSPACH.

Spreekwijze. Niet op zondag geboren. »Geene betooverde prinses ontsloot mij hare rots, om mij hare in vlasknoopen, schaafspaanders of dor loof betooverde (vertooverde?) schatten aan te bieden. Ook heb ik den wilden man met den omgekeerden pijnboom in de hand, dien de zalige rijksstad Gosslar op hare munt liet slaan, en de heer Bruggemann te Halberstadt op zijn hartsvanger drukken liet, geen enkele maal ontmoet. *Ik ben dan ook niet op zondag geboren*". Aldus leest men in de »Verhalen voor het volk" door Friedrich Ahlfeld, uit het Hoogd., Amst., H. Höveker, 1861, bl. 9. 't Komt mij voor, dat

deze uitdrukking in dit redebeleid beduidt: ik ben niet van gisteren, ik ben niet zoo nuchteren en onnoozel om aan zulke zaken als hier worden opgenoemd, of in 't algemeen aan tooversproken geloof te slaan. Anderen echter beweeren, dat het gezegde beteekent: ik ben voor geen klein geruchtje vervaard. Wederom anderen houden staande, dat die niet op zondag geboren werd naar het voormalig volksgeloof niet onder den invloed van tooverij het levenslicht had aanschouwd, en bijgevolg geen oog daarvoor had. Tooverde men dan bij voorkeur op zondag? Welke dezer drie beduidenissen is de echte? Of is misschien geen dezer drie de ware? En wat is de herkomst?

(Op Zondag geboren of een Zondagskind te zijn, beteekent zooveel als een *gelukskind* te wezen, als op Gods dag bij uitnemendheid het levenslicht aanschouwende. *Red.*)

Daarenboven: Waarom is in bovengezegd citaat van de »zalige" rijksstad Goslar sprake? Geschiedt dit uit ironie, omdat ze bekend stond — misschien nòg staat — als morsig en slecht gebouwd, met morsige straten? Welke legende ligt aan den wilden man met' den pijnboom in de hand" ten grondslag? Wat is er van den heer Bruggemann te Halberstadt en zijn hartsvanger? Volgens Rietstap's getuigenis (Handb. d. Wapenkunde, bl. 214) moet de pijnboom meest in Bretonsche, de denneboom daarentegen het veelvuldigst in Duitsche wapens voorkomen. J. ANSPACH.

Nog eens nes (XXX, 524, enz.) Is nis-ei, gelijk men in Vlaanderen een zacht gekookt eitje noemt, niet z. v. a. nest-ei? Alle mogelijke eieren, die men bedenken kan, zijn weliswaar nesteieren; doch alle mogelijke eieren zijn ook nest-doppen, of kunnen dit althans worden; desniettemin heet het alhier in de Nederbetuwe van een jonggeborene, die bizonder zwaar is uitgevallen (een zoonaamden »brommert"), en aan wien meerdere kinderen zijn voorafgegaan: »'t is den nest-dop nog niet". Omgekeerd zegt men hier van een fijnen, popperigen zuigeling: »'t is het nest-dopje". Zoo kan dan dat voorvoegsel nis (nest?) in nis-ei, in den zin van *zacht* gekookt, dienen om uit te drukken hetgeen zacht behandeld is of moet worden, als zijnde fijn of subtiel in zijn aard. — Ten overvloede sta hier nog als iets karakteristieks (naar 't mij toe-

schijnt) in de Nederbetuwsche volkstaal, dat men hier, ja, in 't algemeen altoos van »eieren" spreekt, waarmeê men natuurlijk steeds versche bedoelt; — op oude en vunzige eieren toch is niemand gesteld! — maar aan eieren als krachtgevend voedsel altoos het praedicaat »versch" geeft, zoodat men iemand, wiens lichamelijke toestand zwak of kwijnend is, aanraadt om nu en dan een »versch eitje" te gebruiken. J. ANSPACH.

Spreekwijzen. Het ruikt naar den mosterd; hij weet wel waar Abram den mosterd haalt. Ontstreed wijlen de geachte redacteur van dit tijdschrift in Nav. XXX, 473 terecht aan deze beide dikwerf voorkomende uitdrukkingen een eigenlijk-gezegden Bijbelschen oorsprong, met kloeke wederlegging van Zeeman in zijne »Bijbelsche Spreekwoorden" (1876, bl. 30 vg.): men vergunne mij te dezer zake ten overvloede nog te herinneren aan Nav. XXVI, 248, in verband met Vaderl. Letteroef. Juli 1875, bl. 200, 01, waar eene kritiek voorkomt der eerste afleveringen van Zeeman's boekwerk. En hiermede meenen wij de debatten op dit punt voor gesloten te kunnen houden. Ne quid nimis, nec quinquies in idem, zeiden de Latijnen, en zij hadden gelijk. J. ANSPACH.

Veestghelt (XXIX, 368). Achter »brugeghelt" geplaatst, is het misschien niet ongerijmd aan »vestinggeld" te denken, aan een tol derhalve, te kwijten voor het recht van in- en uitvoer van koopwaren in en uit eene vest (veste).

J. ANSPACH.

Klikspaan (XXX, 191). Ter aanvulling kan ik mededeelen, dat men in mijne jeugd in de Overbetuwe een verklikker »klepspaan" noemde, en vermoedelijk zal dit nog wel zoo zijn.

Batavia. JANSEN VAN RAAY.

VRAGEN.

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik (XXX, 532, vg.) In dit zijn veelzijdig artikel deelt ons de heer R. mede, dat men te Aardenburg een schommel »rennekoker" en het schommelen

»rennen" noemt. Dat dit »koker" niets anders is dan een plastisch toevoegsel of aanhangsel, gelijk ook de heer R., blijkens zijne bijgevoegde vraag, er over schijnt te denken, leert ons de Nederbetuwsche volkstaal, die het speeltuig in quaestie eene »reu" heet, en hiervan het werkw. »reuen" = schommelen heeft gesmeed. Met het oog op deze Nederbetuwsche uitdrukking, — misschien ook elders in gebruik! — durf ik bijkans zijne vraag, of er tusschen »renne" = schommel, en »renne" = traliebak taalkundige verwantschap bestaat, *ontkennend* beantwoorden. Maar wel komt in het door hem opgegeven kinderdeuntje «rennetje" in den zin van traliebak (traliemand) te pas; dit deuntje tocht luidt ten mijnent:

Kukeleku heet mijn haan, tjip, tjip mijn hennetje,
'*s Morgens* in de korte kooi en '*s avonds* in een bennetje;

waarin, gelijk men ziet, niet alleen van een »benne" of mand sprake is, maar ook de *tijd* van verschillende opsluiting van het hennetje beter in het oog wordt gehouden.

Ook alhier in de Nederbetuwsche volkstaal heet het: hij had hem (leelijk) in den emmer, d. i. heeft hem deerlijk gefopt. Deze spreekwijs komt mij echter voor, trouwens met gansch tegenovergestelde beteekenis, op ééne lijn te staan met: »hij had hem in de gaten" (in de mot), wat oorsprong en formuleering betreft. De verwisseling van »emmer" en »ketel" schijnt mij, behoudens beter oordeel, toe, hier niet te pas te komen. Misschien is er in het gezegde: »hij had hem in den emmer" nog eenig, hoewel zeer luttel verband, met »ketel" te vinden, als men aan eene geliefde volksspijs denkt, die, bij gemis van een pot, ook wel eens in een ketel wordt toebereid, waaraan uitdrukkingen ontleend zijn als: hij roerde hem ongemakkelik door de gort (of rijstenbrij) heen", in den zin van: »iemand de pin op den neus zetten, terdege zeggen waar 't op staat. Om dit te kennen te geven spreekt men hier ook van »iemand den neus afvegen" (ook wel met de versterking »zóó dat er geen druppeltje aan blijft"). Doch die den oproerkreet aanheffen: in den ketel met die luî!" denken gewis aan heel iets anders, aan vrij wat ergers dan aan schalksch foppen of om den tuin leiden. Zulke verbetenen geven met hun kreet »in den ketel" te kennen, dat zij een Middeneeuwsch foltermiddel of iets dergelijks wenschen toegepast te zien.

De uitdrukking: »'k zal je op je tempel komen" (spelen) zal wel een louter-Bijbelschen oorsprong hebben; alzoo, dat òf »tempel" door begripsverwarring in de plaats van »tabernakel" trad met vergelijking van 2 Kor. 5 v. 1, òf Joh. 2 v. 21, 1 Kor. 6 v. 19 den volke, bij het formeeren der spreekwijs, onmiddellijk voor oogen heeft gestaan. Bepaaldelijk *deze* Schriftuurplaatsen, en geene andere mogen hier in aanmerking worden genomen. Aan het voorval op den Thabor (Matth. 17 v. 4) kan niets ontleend worden wat voor de volkstaal bruikbaar is, dan het werkw. (ergens) tabernakelen = toeven. J. ANSPACH.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht du Moulin (van der Muelen) (XXIX, 475, 577; XXX, 268). Wilhelmus van der Muelen gaf in 1724 te Utrecht uit bij Willem van de Water, in 4°, groot 741 pag.: Exercitationes in Titulum D. de Justitia et Jure, et historiam Pomponii de Origine Juris. — Joannes Jacobus van der Muelen, Zutphaniensis, promoveerde 20 Augustus 1762 aan de Academie te Utrecht op eene juridische dissertatie *De Debitis Civitatum.* — Pieter van der Muelen wordt in Januari 1796 vermeld als leerling aan de Lat. school te Zutfen, en Carel Joseph van der Muelen in Maart 1796 als zoodanig aan de Lat. school te IJsselstein.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht Palm (XXVI, 383, 493; XXX, 492.) In eene genealogie Eversdijk staat f°. 213 genoteerd: »Jacoba van Campen, geb. 22 April 1644, tr. 26 April 1676 Adriaan Lammens, en had bij hem:

Adriaan, getr. met Laurentia van Campen, zonder oir.

Maria, ongeh. overl.

Jacoba, getr. met François Palm, zonder oir.

Matthijs, voor wien verwezen wordt naar f°. 307".

Uit de doop- en trouwboeken te Axel kan ik dit aldus aanvullen:

Adriaan Lammens (zoon van Pieter en van Elisabeth Smits, werd ged. te Axel 22 Mei 1644) tr. 1°. Elisabeth de Bruyne, en had bij haar 7 kinderen; tr. 2°. Jacoba van Campen (dochter van

(dochter van Matthijs en van Jacomina Driewegen, geb. te Axel 22 April 1644) en had bij haar:

1. Adriaan,	ged. te Axel	7 Febr.	1677.
2. Maria,	id.	6 Nov.	1678.
3. Jacoba,	id.	11 Dec.	1680.
4. Matthijs,	id.	15 Nov.	1682.

Laatstgenoemde Jacoba (Lammens) tr. als j. d. François Palm, Capt. onder het regiment van den Luit.-Colonel Steenhuijse, in garnizoen te Sas van Gent, als j. m. ondertr. te Axel 14 Mei en getr. 3 Juni 1704 aldaar, uit welk huwelijk te Axel geboren werd:

Elisabeth Jacoba, gedoopt 15 Maart 1705.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Charles de Zoete van Laecke de Houlteyn (XXX, 439). In de St. Janskerk te Sluis, 16 Sept. 1811 door brand vernield, en in 1823 ten gronde afgebroken, bevonden zich vele sierlijke grafteekenen, o. a. van de jonkheeren Charles van der Noot en de gebroeders Philip en Willem de Soete van Lake, eerbiedwaardige mannen uit het heldentijdvak der Republiek. Jhr. Charles van der Noot (zoon van Charles en van Margarita van der Aa), heer van Hoogwoude, Aartswoude enz., Gouverneur van Sluis, overl. 30 Aug. 1614, was door aankoop in het bezit dezer heerlijkheden geraakt, en gehuwd met Anna Manmaker, dochter van den trezorier van Zeeland. Jhr. Philip de Soete van Lake, gezegd Hautain, volgde hem als Gouverneur van Sluis op en was gehuwd met Louise van der Noot, en daardoor ook heer van Hoog- en Aartswoude. Hij overleed 15 Nov. 1626, vermaard wegens zijne dapperheid als krijgsbevelhebber. Zoo beroemd als deze was in het veld, was zijn broeder Jhr. Willem de Soete van Lake, gezegd Hautain, heer van Hoog- en Aartswoude, ter zee. Hij was gehuwd met Olimpia de Hertaing en overl. 26 Sept. 1637. Beiden waren zonen van Alexander de Soete van Lake, een der verbonden edelen. — Ongetwijfeld was Charles, naar wien gevraagd wordt, een zoon van een dezer gebroeders.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Familie Hovendaal. Nav. XXX, 568, wordt gevraagd naar de ouders van Antonia Hovendaal, die 30 Juli 1735 met Jacob Ver-

hoeven in den echt trad. Misschien kan men inlichting bekomen te Kuik, waar deze familienaam bestaat, en waar Abraham H., wedr van Regina Constantia de Quay, 26 Mei 1860 hertrouwd met D. J. G. Heinsius (vgl. vooral Nav. XXVII, 250), 1 Mei 1861 eene dochter Johanna Gijsberta, 12 Juli 1862 eene andere, Maria Cornelia, 23 Sept. 1864 eene derde, Jacoba Maria Hovendaal ten doop aanbood. J. ANSPACH.

Geslacht della Faille (XXX, 537). Philip baron d'Ameraga, wedr v. Anna Maria bare. Ripperbant (te Haps), trad 21 Mei 1730 te Kuik in den echt met Maria Johanna Josepha Theresia bare. della Faille uit Antwerpen. J. ANSPACH.

Familiën van Dijk (XXIX, 223) **en Diependaal.** 't Zou kunnen wezen, dat hier in aanmerking komt Nicolaas van Dijk, j. m. geb. te 's Gravenhage, sousluit. in het regt. van den vorst van Brunswijk-Luneburg-Beveren, in garnizoen te Grave, 19 Juli 1750 te Beers in den echt verbonden met Anna Catharina van Diependaal, j. d., geb. en wonende te Grave.

Wat Diependaal betreft, ik zie vermeld:

Aleida Diependaal(dael) gehuwd met Johannes Hacksteen, liet 17 Juni 1657 eene dochter Margriet († jong), 15 Dec. 1658 eene dr Margaritha († jong), 7 Nov. 1660 eene dr Margaritha te Kuik doopen, evenals 3 Aug. 1664 een zoon Petrus, terwijl zij 29 Oct. 1662 eene dr Aleida († jong) te Beers tendoop hief. Als wed. Joh. Hacksteen ondertr. Aleida Diependael 28 Mei 1667 Reinier de Haan, j. m. en schepen te Kuik (getuigen Ruth de Haan, scholtus ibid., en Margaretha Gerrits, ouders van den bruidegom), bij wien: Johannes, 19 April 1673 tijdens de Fransche regeering (*sic*) gedoopt, Anna Margaretha, 4 Jan. 1668 († 10 Apr. 68), Anna Margaretha, 12 Mei 1669 (getuige Joh. Diependael), te K. gedoopt.

Johannes Diependaal(dael), geh. m. Maria Tyts (Thits, Tits), bood 18 April 1660 te Kuik eene dochter Aleida, 6 Nov. 1667 wederom eene dr Aleida, en 15 Febr. 1671 eene dr Catharina († 19 Dec. 1700) ten doop aan. Hij (24 Juni 1698 te Kuik hertr. m. Anna Howard, j. d. uit Gorinchem, getuigen zijne twee dochters Johanna en Margaretha, benevens Hendrik v. Limburg) en Antonie Ver-

spreet staan vermeld als peters bij den doop te Kuik i. d. 16 Oct. 1701 van Antonie Jan, zoon van Petrus Leupenius en Maria Crebbers. Zijne dochter

Maria Diependaal, j. d. te K., 5 Oct. 1695 geh. m. Hendrik v. Limburg Johanszoon, j. m. uit Beugen, hief 28 Aug. 1702 te K. eene dr Johanna ten doop.

Niet onwaarschijnlijk is deze familie Diependaal een Hollandsche tak van het Duitsche geslacht von Diepenthal, waarvan Nav. XXVI, 585 een paar leden voorkomen, als gehuwd met leden van den Duitschen (Roomsch gebleven) tak des adellijken geslachts van Wijhe. Vermoedelijk waren die Duitsche von Diepenthal's Roomschgezind, zoodat dan de Reformatie eene afscheiding van naar Holland overgekomen Diependael's kan bewerkt hebben.

J. ANSPACH.

Charles de Zoete van Laecke de Houlteyn (XXX, 439, 562). Jonkhr. Philip Zoete van Lake gezegd Hautain werd in 1614 gouverneur der stad Sluis, en overleed 15 Nov. 1626. Zijn broeder Guillaume was zijn opvolger; deze overleed 26 Sept. 1637. De stad kocht in 1650 van de erfgenamen van dezen een grooten tuin, Gouverneurstuin genoemd; $^2/_3$ van de koopsom werd betaald aan mr. Johan de Cocq, als gemachtigde van Guillaume Zoete van Lake, kolonel ten dienste van de H. M. Heeren St. Gen. der vrije vereen. Ned. in de Westindiën. Het laatste derde gedeelte bleef men schuldig aan *Jonkheer Charles Zoete van Lake dit Hautain, heer van Hoogwoude, Aartswoude, St. Pietersdam etc.*

In de St. Janskerk te Sluis, die in 1811 afbrandde, bevond zich eene prachtige wit marmeren graftombe van Guillaume Z. de L.

Zie verder v. Dale, Een blik op de vorming van Sluis.

Sluis. D.

Geslacht Munting. Men vraagt genealogische gegevens van het geslacht Munting, waartoe behooren: George Munting, koopman te Groningen 1580, gehuwd met Margaretha Loelevinck, waarbij, o. a.? Henricus Munting buitengewoon hoogleeraar in de botanie te Groningen 1642, gehuwd met Hester Reneman; deze hadden zes zonen, van wie in v. d. Aa's Biograph. Woordbk. wordt genoemd: Abraham Munting, de bekende botanicus, geb. te Groningen

19 Juni 1626, overl. 31 Jan. 1683, gehuwd met Elisabeth Gabbema, die o. a. (?) een zoon hadden, Albertus Munting, geb. te Groningen 1663. Vgl. Gedenkboek der Groninger academie.

Een Nicolaas Munting was 1728 predt te Boertange en Jacobus Munting 1739 te Nieuwzijl, terwijl Dirk Munting (kan deze ook een zoon zijn van Jacobus Munting), geb. te....? 14 Mei 1754, gehuwd te Amsterdam 21 Jan. 1782 met Yda Maria Pot, predikant te Charlois, later te Brielle is geweest, overl. te Leiden 7 Jan. 1836, nalatende Willem Nicolaas Munting, insgelijks te vinden in v. d. Aa's Biogr. Woordbk., geb. te Charlois 24 Oct. 1785, overl. te Leiden 13 Jan. 1849; hij huwde 1°. Anna Aleida van der Weide, 2°. Jacoba Margaretha de Jong, wede. van B... J... Weymar.

Welk wapen voert dit geslacht? v. o.

Boogaert van Alblasserdam (XXVIII, 396; XXIX, 473). Mr. Nicolaas Boogaert, burgemeester van Delft, huwt Isabella Cornelia Briel, bij wie: mr. Paulus Boogaert, heer van Alblasserdam, geb. te Delft in 1703, 1749 raad, daarna burgemeester van Rotterdam.

v. o.

Familie Persant (XXX, omslag tegenover bl. 209). Maria Persant huwt te Middelburg Guiljam van Noort zoon van...?, 1653 korporaal op de vloot in den strijd tegen de Engelschen (zie Nav. XXVIII, 118) bij wien: Guiljam van Noort, gedoopt 9 Nov. 1655 te Middelburg, en Daniel van Noort gedoopt aldaar 16 Febr. 1657. Olivier van Noort, ondertrouwd te Middelburg 25 Oct. 1730 met Catharina van de Walle, is wellicht een kleinzoon. Te Wageningen woont, meen ik, eene familie Persant Snoep.

Marie Persant wed. Joh. van Deyze huwt te Middelburg 6 Dec. 1604 Guiljam van Noort, 1603 korporaal. v. o.

Geslacht van Thoor (XXIX, 439; XXX, 107). Smallegange, Cronyk v. Zeeland, I, 489 noemt van Thoor »oorspronkelijk uit edelen stamme", en vermeldt bl. 479 eene jonkvrouwe N. van Thoor, welke gehuwd was met Jacob Scot of Scotte, een manhaftig hopman, 1574, bij wien Apollony Scotte, pensionaris van Middelburg, en Jacob Scotte, ridder, burgemeester van Middel-

burg en bewindhebber der O. I. C. — Pieter van Thoor huwt te Middelburg 3 Aug. 1636 Marie van Essen. — Elisabeth van Thoor, dochter van Andries, huwt aldaar 3 Sept. 1636 Laurens Dierens. — Marcus van Thoor 1775 kommies ter recherche.

V. O.

Dibbetz (XXX, 334). In mijn bezit zijn enkele aanteekeningen die misschien aan N. A. niet bekend zijn. Ze zijn genomen, deels uit Kerkelijk Dordrecht, enz. door Dr. G. D. J. Schotel, Dordrecht, 1840; deels uit de Verhandelingen der jaarl. Verg. v. d. Maatsch. der Nederl. Letterkunde te Leiden, gehouden den 1en van Hooimaand 1806.

Volgens het Stamb. v. d. Frieschen Adel door de Haan Hettema en v. Halmaël, is Dirk Jan Dibbets 11 Mei 1760 gehuwd met Baukje Maria Lycklama à Nyeholt. Zij hertrouwde met Henricus (Daniel Hermannuszoon) Andreæ, in 1762 secretaris van het Bildt.

Dirk Jan Dibbets stierf te Batavia 3 April 1764.

Zie verder Stamb. v. d. Fr. Adel, op Lycklama van Steenwijkerwoud, aant. 5.

Dirkje Dibbetz, waarschijnlijk eene zuster van Dirk Jan, huwde met Jacob Egbert Lycklama à N., broeder van bovengenoemde Baukje.

Een broeder van Dirk, Arnoldus Dibbets, trouwde Maria Nyhoff, uit welk huwelijk 26 April 1750 te Nijmegen werd geboren Johanna Dibbets, die 9 Aug. 1778 is gehuwd met Johannes Petrus (Daniel Hermannusz.) Andreæ, geb. te Blija 19 Sept. 1748, overl. te Leeuwarden 5 Junij 1824.

Johanna stierf te Lutjewoude, bij Kollum, 20 Aug. 1812. Beiden werden aldaar in de kerk begraven. In een partikulieren brief vond ik vermeld, dat het stamhuis dezer familie in 1853 nog bestond en gelegen was te Oene, in de nabijheid van Terwolde, alsmede dat de oudstbekende dezer familie geheeten was Hendrik Dibbetz, bijgenaamd Hendrik *in de kiste*, die in 1533 werd geboren en in 1614 is overleden, nalatende één zoon, twee kleinzonen en vier achter- kleinzonen.

Van een dezer achter- kleinzonen moet afstammen Hendrik Albert Dibbets, geb. te Alkmaar 7 April 1731, overl. 21 Nov.

1805, en van dezen moet naar alle gissing een afstammeling geweest zijn de beruchte Dibbets Sabalkanski, generaal in Russischen dienst, die nog in 1830 leefde. De naam komt voor als Dibbets, Dibbetz en Dibbitz.

Kollum. A. J. ANDREÆ.

[Zie over Hendrik D. *in de kiste*, en over zijn nageslacht een en ander in Herald. Bibliotheek, red. J. B. Rietstap, uitg. v. Mart. Nijhoff te 's Gravenhage, 1880, bl. 23 noot, 78 noot, enz.]

Geslacht Schimmelpennink (XXIX, 167; XXX, 110). Zie omtrent de Schimmelpennink's, tot wie de raadpensionaris heeft behoord, de Geslachtkundige Aanteekeningen omtrent deze familie van de hand van mr. J. I. van Doorninck, in de door hem en mr. J. Nanninga Uitterdijk uitgegevene Bijdragen tot de Geschied. v. Overijssel, VI, 373—76. J. ANSPACH.

Wybrandi (XXVII, 145, 483, 84.) — Van deze familie is mij nog het volgende bekend:

In 1640 leefde in Kollumerland zekere Wessel Wybes, meijer van eene zathe onder Kollum, behoorende aan Entens en Aschendorp, Stemech, n°. 15 Torpmaciuft, aldaar. Deze zathe behoorde in 1728 aan zijne dochter Ebeltie Wessels, wed. Sybren Jans, voor 1/3, Jan Wessels voor 1/3 en Lieuwe Wessels voor 1/3.

Sybren Jans gehuwd met Ebeltie Wessels } leefden omstr. 1715.

Janke Sybrens. — Beytsche Sybrens. gehuwd met: Theunis Braack. — Wybe Sybrens, noemde zich Wybe Sybrandi × Yttie Ysebrandts (± 1710) — Jan Sybrens, gehuwd met Welmoed Bartels.

Kinderen van Beytsche Sybrens en Theunis Braack: Simon Braack × Johanna Stellingwerf. — Jan Braack × Mary Ittema. } In 1746 Secr. van Kollumer land.

Zoon van Jan Braack: Anthony Braack.

Kinderen van Wybe Sybrandi: Beytske Wybrandi. — Sybrand Wybrandi × Trijntje Johannis. enz. Hij resigneerde in 1780.

In eene lijst van studenten der Gron. Hoogeschool, uit de 18e

eeuw, komt nog voor: 30 Sept. 1754: W. Wibrandi, Collumo Frisia, Jur. Cand. Vermoedelijk was deze een zoon van Sybrand Wybrandi.

[Een Simon Johannis of Simon Jansz. (1570) komt Nav. XXVII, 136 voor.]

K. ANDREAE.

Geslacht van de Putte (XXV, 474—76). Catharina van de Putte, in 1637 gehuwd met Henricus Zuerius Boxhorn (tweelingbroeder van den bekenden Leidschen hoogleeraar Marcus Zuerius Boxhorn) en in 1643 hertrouwd met Johannes Bosschaart, was de dochter van Carel van de Putte en Cornelia Jacobsdr van den Brandelaer.

In de genealogie van het geslacht van den Brandeler, voorkomende in de Herald. Bibl., Nieuwe Reeks, Deel II, treft men op blz. 182 laatstgenoemde alliantie aan, doch voorn. Carel van de Putte staat daar abusievelijk vermeld als Carel van der Putte, terwijl het in Zeeland vermaarde geslacht van dien naam, waartoe hij behoorde, tot wapen voerde *in blauw drie ringen van goud*, en niet, zooals daar vermeld staat, *in rood drie ringen van zilver.*

Uit Carel's huwelijk met C. v. den Br. werden 10 kinderen geboren met name: Reinier, Jacob, Christina geh. met Jacobus Bosschaart Cornsz., pred. te Goes (Nav. XXV, 474), Catharina voorn., Cornelis, Anthonie, Robrecht, Anthonetta, Anneke, die kort na hare geboorte zal gestorven zijn, daar het 10de kind denzelfden naam voerde.

Weet iemand mij iets naders betreffende deze kinderen mede te deelen? Welke zijn hunne geboorte- en sterfjaren. Zijn zij gehuwd geweest?

Wie waren de ouders van Carel van de Putte? Zijne beide hierboven genoemde dochters werden te Vlissingen uitgehuwlijkt, zoodat men kan aannemen dat hij ook daar zijne woonplaats gehad heeft. A. H.

Patricische familiën te Deventer. Op oude wapenkaarten van burgemeesters en gemeenslieden der stad Deventer sints het begin der 14de eeuw, door één mijner voorouders, in het midden der 18de eeuw aldaar burgemeester, bijeenverzameld, vind ik o. a. de volgende wapens:

Arentsen, de gueules à trois flêches entrelacées d'argent.

Scharff, d'or à trois croissants de gueules.

Cuper, au 1 d'azur à trois étoiles à six rais d'or; au 2 de gueules plein.

In eene genealogie der familie van Suchtelen vind ik, dat de vrouw van Gijsbert Cuper te 's Hage overleden en in de Nieuwe kerk aldaar begraven is, waar hun gecombineerd wapen in het laatst der vorige eeuw te zien was.

De genealogieën van bovenstaande patricische familiën schijnen den heer Werner bekend te zijn, anders wil de ondergeteekende daaromtrent wel inlichtingen geven.

Maastricht. MR P. F. BESIER.

Kasteel de Parck te Elst (XXX, 540). Ik zie Diederick van Eck (uit het geslacht der Panthaleons) vermeld als heer van de Park, dat hij denkelijk van zijne ouders (Adriaan van E., uitlandsch militair, en Geertruid v. Leeuwen, dr v. Herman v. L. toegenaamd v. Wely, gerichtsman v. Nederbetuwe in 1487, bij Adriana van Achterveldt Gerritsdr; zie d'Ablaing v. Giessenburg, Ridderschap v. Veluwe, bl. 189) verwierf, omdat hij 17 sept. 1569 werd toegelaten als amptsjonker van Overbetuwe, en eerst 23 febr. 1588 in het huwelijk trad (met Josina v. Sallant, † 1 maart 1612, weduwe van Lubbert Torck, heer van Nederhemert, als kolonel in 1586 wegens de te vroege overgaaf van Grave op last van Leycester te Utrecht onthoofd, dr v. Johan v. S., drost v. Wageningen, bij Belia v. Stepraedt), zoodat hij het niet door zijn huwelijk zal hebben verkregen. Deze Diederick, die door d'Ablaing, a. w., bl. 28, vóór zijn huwelijk als Josina's schrijver wordt aangewezen, sedert 1592 het burgemeestersambt te Arnhem bekleedde, en 12 aug. 1602 werd beschreven in de ridderschap van Veluwe, overleed 9 Dec. 1631, en is naast zijne gade in de Groote Kerk te Arnhem achter den predikstoel te rusten gelegd onder een groote zerk, waarop hunne wapens met acht kwartieren zijn uitgehouwen. Hunne dochter Sibilla v. E. († 1 nov. 1652) bracht door haren 29 nov. 1623 gesloten echt met Joost van Haeften van Verwolde, kapitein, 5 april 1626 lid der ridderschap van Veluwe, † 1652 (volg. d'Ablaing v. G., bl. 258, † 1642), de Park dezen aan. Want Diederick's manne-

lijke afstammelingen zijn als bezitters van Nergena en Overbeek opgetreden. Dit weinige nopens de Parck, — tegenwoordig, alhoewel gesloopt, meer bekend onder den naam van »Park", en op de kaart v. Geld. door mr. J. An. Nijhoff (1859) ook aldus geheeten, — moge aanleiding geven tot meerdere en rijkere gegevens. Dat het vóórdezen een trotsch kasteel geweest is, bespeurt men uit de afbeelding in Geld. Volksalm. 1879 of 80.

J. ANSPACH.

Indische Geslachtsnamen. Van Riemsdijk. Rhemrev (= Vermehr) kan inderdaad met de bedoeling, uitgedrukt in Nav. XXX, 537, in de wereld zijn gekomen. Ook is het onderzoek niet te vergen of die bedoeling op één of meerdere leden van den O. Indischen tak der familie v. Riemsdijk toepasselijk geweest zij, of nóg zij. Maar dit is gewis, dat Rombout v. Riemsdijk [zoon van Ariën, schoolmeester te Elst in Overbetuwe, bij Anna Heymijn, geb. te Elst 8 mei 1772, woonachtig op den huize Strijdhagen te Bemmel, waar hij een tijdlang kerkmeester alsmede plaatsvervangend kantonrechter (kanton Elst) is geweest, te Angeren overleden], gehuwd met Christina Elisabeth Brouwer (geb. 7 Febr. 1774, † 1814, dr v. een burgemeester van Gorinchem van dien naam), onder zijn tiental kinderen een zoon had, Willem Hendrik geheeten (geb. 15 Maart, ged. 13 April 1806), die als tijdelijk muziekonderwijzer te Nijmegen, compositiën maakte onder het pseudoniem »Kedsmeijer". Is *dit* pseudoniem wellicht *ook* in Indië verspreid geraakt? In dit geval was de toepassing zeer onschuldig.

De andere kinderen van Rombout v. R. en Christina Elisabeth Brouwer, gezamenlijk te Bemmel geboren:

1. Adrianus, geb. 23 Nov., ged. 2 Dec. 1798, ritmeester, vermoedelijk degene, die als 2e luit. bij de kurassiers, 17 Febr. 1825 te Twello huwde W. S. P. H. Godefroy, kinderlooze weduwe van Ludolph Everhard Willem Sophronius Sloet tot Oldhuis († 1820 op de Beele), wedr. v. Geertruid Anna Margaretha v. Broeckhuysen († Maart 1785); vgl. mr. J. v. Doorninck, Geslachtk. Aant., bl. 384. Hij overleed omstr 1864 bij Leiden.
2. Jacoba Anna Frederica, geb. 22 Juli, ged. 27 Juli 1800.
3. Anna Lucia Lambertina, geb. 7 Juli, ged. 12 Juli 1801; geh.

1°. in Pruisen met A. Ruurts, 2°. met J. C. Kobus, pred. te Bemmel († omstr. 1856).

4. Frederik Servatius Gijsbertus, geb. 15 Nov., ged. 12 Dec. 1802, landbouwer en organist te Bemmel, † ongeh. omstr. 1856, verdronken op den weg van Huissen naar Angeren.

7. Cornelis Christoffel Walraven, geb. 24 Juni, ged. 12 Juli 1807, geh. m. N. N. Sagers, † Mei 1877 als lid des gemeenteraads te Naarden.

8. Jacoba Angelica Petronella, geb. 8 Juli, ged. 29 Juli 1810, † ongehuwd.

9. Catharina Johanna Christina, geb. 16 Aug., ged. 15 Sept. 1811, geh. m. den rijksontvanger Reysen.

10. Helena Johanna Petronella, geb. 22 April, ged. 21 Mei 1815, † jong.

5. Johannes Gerhardus, geb. 2 Maart, ged. 11 Maart 1803, geh. m. N. N. Rackhorst (uit Heerde), en † omstr. 1876 te Kampen, nalatende o. a.:

W. W(essel v. R., 14 Maart 1878 als eerste luit. bij de dienstd. schutterij te Kampen eervol ontslagen.

Rombout P. C. v. R., geh. m. M. Hendriks (uit Heerde), bij wie Wilhelmina Arnolda (geb. 1874, † Aug. 1876, nog eene dochter (geb. 23 Febr. 1877) en een 23 April 1879 te Rotterdam geboren zoon.

J. G. v. R., theehandelaar te Kampen.

Johan W. v. R., confiseur te Nijmegen.

G. W. v. R., koopman » »

Een dier kinderen, denkelijk Cornelis Christoffel Walraven, moet rijksontvanger te Wormerveer geweest zijn, en had tot kinderen:

Rombout v. R., in 1875, 76, hoofdinspecteur v. politie te Amsterdam.

Susanna Johanna Louise Lidia v. R., die, geh. m. den kapt. Lankenau, te Geertruidenberg 9 Maart 1877 aan eene dochter de geboorte schonk. J. ANSPACH.

Ciricus Melleus Hagius. Oct. 1599 hadden te Zwolle de huwlijksproclamaties plaats tusschen Ciricus Melleus Hagius, dienaar des G. W. te Hiem (Hien?), en Hilleken zal. Roelof van Langen na-

gelaten dochter. Deze echtelieden zijn denkelijk de ouders geweest van Rudolfus Cyricius, pred. te IJsselham, 1642 te Vollenhove, † 1673. Hilleken (Helena), dr v. Roelof v. L., schout te Diever, had tot broeder Johannes Langius (v. L.), in 1600 pred. te Volenhove, 1619 te Utrecht, geh. m. Agnes v. Isselmuden; zij zijn erfgenamen geweest van hun broeder Lucas Langius, pred. te Laren en Blaricum, 1609 te Oldemarkt en Paaslo (Gedep. 19 Oct. 1619). Rudolfus had tot dochters Helena Cirisius Hagius en Alegonda Cyricius (wed. v. Arend Leemput). Blijkens Gedep. 30 April 1707 en 21 Aug. 1710 verkeerden die dochters in behoeftigen staat. De namen Melleus Hagius schijnen als toenamen aangemerkt te zijn (omdat men van Ciricus een familienaam Cyricius gevormd heeft); hoe te verklaren? En zou eerstgenoemde werkelijk te Hien (in Nederbetuwe) het predikantsambt bekleed hebben? Doch men heeft ter plaatse geen spoor van hem gevonden. Ook was Hien, schoon even oud, minder bekend dan het daarmeê steeds verbonden Dodewaard. J. ANSPACH.

Geslacht Noey. Beweeren de thans in Twente levende leden der familie Noij, volgens Nav. XXX, 381, dat zij van Fransche afkomst zijn; dit komt, zoo wij hier aan afstammelingen van het geslacht Noeij te denken hebben, wellicht hiervan, dat, gelijktijdig met Arnhemsche Noeij's, leden van dit geslacht te Bordeaux leefden. Zoo huwde b. v. Gerhard Noeij Janszoon, subst. griffier v. het Hof v. Gelderland, 3 Oct. 1630 te Arnhem Hilleken (Helena) Tulleken; en deze Gerhard was op zijn beurt getuige bij de 31 Juli 1644 eveneens te Arnhem gesloten echtverbintenis tusschen Jacob Noey, koopman te Bordeaux, weduwnaar van Geertruid Tulleken, Rutgersdr bij Cornelia Margaretha Parcelis, en Elisabeth Tulleken (Evertsdr bij Maria Verware), moeizegster van Hilleken (Helena). Over Noeij zie een en ander op bl. 18, 19, 35, 42, 45, 75, 84, 213, 15, 20, 22, 24 van jaargang 1880/81 der Herald. Bibliotheek. Zie ook Geld. Volksalm. 1877 (Tulleken). Misschien is Noeij oorspronkelijk één met Noijen, waarvan Nav. XXIX, 47—49 een en ander lid wordt opgenoemd. Men houde echter wel in het oog, dat Rietstap's Armorial een *Geldersch* geslacht Noijen (Noyen) kent, met een wapen, geheel verschillend

van dat van Noeij. De vraag is dan nu, welk wapen de Achterhoeksche Noij's voeren, hanen (Noeij) of eikentak enz. (Noijen, Noyen). J. ANSPACH.

Geslacht Muntz. Buiten 't dorp Lage, graafschap Bentheim, bevindt zich aan een der uiteinden van 't Laagsche bosch een erg vervallen boerenwoning, welke ieder oogenblik dreigt in te storten. Zij wordt slechts bewoond door een bejaard man, weduwnaar, de Meijer geheeten. Dezen zomer wederom eenige weken te Lage verblijf houdende, vernam ik toevallig, dat de in lood gezette ruitjes der kleine ramen aan de achterzijde van 't huis beschilderd waren.

Ik vond alstoen 't volgende:

Op het eerste raam in g. een zw. kruis, bovenaan vergez. van 2 zilv. penningen (Muntz), terwijl dat der vrouw voorstelde in bl. een g. leeuw en in een zw. hartschild 3 aanz. zilv. brakkenkoppen. Hieronder stond:

Wiliam Johan Muntz, borgemester der stadt Nijenhuys (een half uur van Lage) vndt Sibjela van Gelder Eelude, 1675. Op 't volgende, — wapen van den man: in zilv. 3 aanz. gevleugelde g. engelkopjes, de aangezigten van nat. kleur; dat der vrouw: in g. een hand komende uit een bl. wolk van de linkerzijde, en een gr. tak ophoudende. Onderschrift: Wylam Johan Engelbarts, gewesen Ondervaght dero Stadt vndt Graefschap Linge, vndt Endele Meijerinck, gewesen Eheleute 1675.

Het derde raam vertoonde 't wapen der Meijerincks, de wolk nu aan de regterzijde, terwijl de vrouw voerde: in z. 2 gekruiste staven, aan de boveneinden 2 dwarsstaafjes hebbende; de staven van zilv. en afgerand. Hieronder: Albert Meijerinck, provisor der Armen der stadt Nijenhuijs, vndt Aeltge Fransen, Eheleute, 1675. Uit mijne niet volledige genealogie Muntz blijkt, dat leden daarvan in 't graafschap Bentheim woonden. Bovenstaande Willem Johan moet een der descendenten zijn. Van die branche vind ik als ascendenten de volgende personen: Theodorus Muntz (zoon van Johan, geb. 1486 en Christina van Lutgenhaus tot Niederschwartzbach, st. te Dusseldorp 1580), penningmeester van den Westphaalschen Kreitz, secretaris van den hertog van Gulik, hoofd-

officier van Dusseldorp, gouverneur van 't graafschap Bentheim, en rentmr der heerl. Wevelinkhoven, driemaal gehuwd. Bij de 1e vrouw, Elisabeth Ingenhoven (uit Ahuus ?), onder meer, Coenraad geb. 1543, verdrinkt te Neuenhaus, graafschap Bentheim 1584 met zijn paard. Hij was ontvanger van genoemd graafschap en geh. met Lucretia van den Berg. Zij winnen:

1. Balthazar, sneuvelt bij Neuenhaus 1594.
2. Henricus, advocaat en burgemeester te Neuenhaus, tr. N. N., bij wie Coenraad, advokaat te Zwolle.
3. Elizabeth, tr...?
4. Rutger, woonde te Neuenhaus, tr.?, en won Coenraad. Uit dezen laatsten mogelijk Wiliam Johan.

Te Neuenhaus woonden ook descendenten van Jacobus Muntz, broeder van bovengenoemden Theodorus.

BACKER VAN LEUVEN.

VRAGEN.

Plaatsnaam Meurs. Gehuwd te Middelburg 3 Sept. 1634 Jacob Evertsen, jongm. van Meurs en Mayken Stoerms, jonged. van Middelburg.

Gijsbrecht van Meurs, cosijn van de bruidegom, getuigt dat de vader consenteert.

Weet een der hh. Navorschers, waar een Meurs in Zeeland gelegen is of was, daar men gaarne de namen zou weten der ouders van gemelden Jacob Evertsen.

Meurs = Mörs bij Dusseldorp is bekend. V. O.

Geslacht de Timmerman. Men vraagt genealogische gegevens, alsmede het wapen, van dit geslacht, oorspronkelijk uit Vlaanderen, hetwelk in de 17e en 18e eeuw gewoond heeft in Zeeland, en waartoe behoort mr. Jan de Timmerman, pensionaris van Middelburg a° 1760. Elke mededeeling is welkom. V. O.

Geslacht du Sart (XXVIII, 487, 630; XXX, 140). Behoort Sara Maria du Sart, gehuwd met Abraham Bredius Boonen, pred.

te Nijmegen 1770 (die Nav. XXIX, 475, in het geslacht Bredius is verzeild, hoewel hij tot het geslacht Boonen behoort), tot het t. a. pl. genoemde geslacht du Sart? En wie waren hare ouders?

V. O.

Raesfeld tot Middachten en Raesfeld tot Twickel. In 1590 trouwde Ursula van Middachten met Goossen van Raesfeld; — hun zoon Reinier van Raesfeld, heer van Middachten, trouwde Margaretha van Leefdael, en uit dit huwelijk werd geboren Ursula Philippota, die in 1666 huwde Godard van Reede, eersten Graaf van Athlone.

In 1537 werd ook een zekere Goossen van Raesfeld, door zijn huwelijk met Agnes, vrijvrouwe van Twickel, heer van Twickel. Later gehuwd met Ermgard van Boinenburg genaamd v. Honstein, had hij o. m. ook een zoon Goossen, van wien mij geen bijzonderheden bekend zijn.

Weet nu ook iemand verband op te sporen tusschen Goossen van Raesfeld, heer van Twickel, en den lateren Goossen van Raesfeld, heer van Middachten?

Twickel. BITTER.

[Zie v. Raesfelt passim in Herald. Bibliotheek 1879, geneal. Vijgh, en vooral aldaar bl. 323—25.]

Geslacht van Limburg of Limburgh.

Te *Oene* bij *Epe* in *Gelderland* huwden:

21 Januarij 1713, de heer *Johan van Hoeclum* en juffer *Maria Odilia Limburg*,

uit welk huwelijk aldaar werden geboren of gedoopt:

1713, Reinier Jan,

1715, Johanna Hendrina.

17 Julij 1718, de heer *Joh. van Limburg* wedr. met jufvr. *Margreta van Schrieur* (Schrieck?).

24 Sept. 1728, *Andreas van Limburgh* van Epe en *Jacoba Geertruyd Allegonda Kreijnck* tot Oene,

uit welk huwelijk aldaar werden geboren of gedoopt:

1729, Johanna Helena.

1732, Magtelina Reynira.

1734, Florentine Wolphia.
1735, Florentine Johanna.
1737, Elisabeth Maria.
1738, Johanna Hendrica.
1740, Floris Diderik.
1742, Antonie Alexander.
1749, Gerrarda Joh^a Charlotta Frederica.

12 Junij 1757, *Andries van Limburg* en *Gerritje Elbert Riks* (van den Haverkamp) wed. Jacobus van Eggerstee te Epe.

9 Januarij 1762, *Jan Willem Haeselaar* in dienst bij 't regiment Oranje-Gelderland te Deventer en *Reynira Magdalena van Limburg*, j. d. te Oene.

Voorts werden aldaar geboren of gedoopt:

uit het huwelijk van *W. Limborgh* en *N. Schrieks*,
1721, Elisabeth Peternella.

uit dat van *Hermannus Limburg* en *Sara Mechteld Sels*,
1752, Everhardus Johannes.
1761, Mechtelt Peternella.
1762, Matthias Mauritz.
1764, Hermanna Maria.
1767, Joh. Jacoba Françosa.

uit dat van *Ernst Cornelis Bigge* en *Elisabeth Peternella van Limburg*,
1755, Wobbyna Magdalena.
1757, Hendrik Anthony Christiaan.
1759, Hendrik Anthony Christiaan.
1761, Johannes.

Genealogische opgaven worden verzocht omtrent de ouders en grootouders van voornoemden Hermannus Limburg.

Oldebroek. VAN ASSELT.

Kerkelijke zegels. Bij 't verzamelen van kerkelijke zegels trok het mijne aandacht, dat ik, wat de provincie Drenthe betreft, niet verder kwam dan tot *drie:* Assen, Meppel en Coevorden. Pogin-

gen, om er in die provincie meer te vinden, mislukten. Nu is mijne vraag, of er slechts drie *bestaan*, en, als dit zoo is, waaruit dan die schraalte zich laat verklaren.

E. LAURILLARD.

Wapen gevraagd. — Welk is het wapen van Elisabeth Clara van Rosembach, bij wie Henry van Nassau († 1544) een natuurlijken zoon en eene dochter gehad heeft.

Andere auteurs noemen haar Margarita van Schoondonck. Kan iemand mij daaromtrent iets mededeelen? LABOREMUS.

Hart van der Woert. Bestaat er nog eene familie Hart van der Woert? Zoo ja, waar woont die? W.

Familiën van der Does, Stamhorst, de Witt, Pels, enz.

I. Adriaan van der Does, né en 1581, mort en 1647, épousa Margareta Klinkhamer. Il portait: de gueules à neuf losanges d'or. Quels étaient son père et ses ancêtres? Par quels liens se rattachait-il à la famille de Janus Dousa?

II. Jacob van Stamhorst, fils de Jan, procureur de la ville d'Amsterdam, épousa le 7 oct. 1741 à Schiedam Belia van der Heuvel, fille de Jan. Quelles sont les armes des van Stamhorst et des van der Heuvel; où pourrait-on trouver des renseignements généalogiques sur ces deux familles?

III. Catarina de Witt, fille de Jeronimus et de Maria Baelde, épousa le 5 Février 1697 dans la Hooglandsche Kerk à Leyde Willem Nolthenius. Ils eurent des enfants. Existe-t-il encore de leurs descendants, et quelles armes portent-ils?

IV. Quels étaient les ancêtres d'Andries Pels et de Catharina Tegelmans, père et mère du poète Andries Pels, mort le 1 Juillet 1681?

V. De quelle famille de Witt était la mère de Clinton-de Witt, gouverneur de l'état de New-York de 1817 à 1826?

Spranger (Sprangers) (XXX, 488). Volgens mijne aanteekeningen is Constance Spranger, gehuwd met dr. med. Willem Piso, eene dochter van Gommar Spranger en Marie de Pickere (dochter van Thibault de P. † 1600 en Margar. v. d. Bruggen. Ik heb nog

een broeder van haar gevonden: Matthieu Spranger, dr. jur. te Amsterdam. Wat is er meer van de familie Spranger bekend? Welk wapen voerde zij?

Zorreth. Wat is er bekend van de voorouders en nakomelingen van Willem Christoffel Z., luitenant-kolonel in 's Gravenhage? Hij was gehuwd met Marie Françoise Josèphe de Cleves, en leefde in het midden der vorige eeuw. Wapen: gedeeld, 1 in groen een zwarte rechtopstaande hertenhoorn; 2 doorsneden, boven: gedwarsbalkt v. vier st. groen en goud, beneden: in rood een zilveren zwaard met de punt naar boven. Wapen der ouders van M. F. J. de Cl. wordt gewenscht. Inzender dezes bezit van genoemden W. C. Zorreth een in waterverf op hout geschilderd portret, dat hij gaarne aan een lid der familie Zorreth of aan eenigen anderen belangstellende zou willen afstaan.

Ruysch en de Ruuk (Nav. XXX, 494, enz.). Volgens mijne laatste mededeeling is Madelaine Ruijsch 29 April 1794 (te Amsterdam) geboren. Deze opgave berust op eene door haar oudsten zoon Mr. Otto Daniel de Ruuk vervaardigde genealogie van de familiën Ruijsch en de Ruuk. Volgens deze zijn uit het huwelijk van Mr. Anthony Adriaan de Ruuk en Madelaine Ruijsch de volgende kinderen geboren.

1 Mr. Otto Daniel de R. geb. 15 Nov. 1817, † als officier van justitie te Macassar 20 Dec. 1851.

2 Louisa Henriette Alexandrine de R. geb. 26 Oct. 1818, † Arnhem 18 Maart 1822.

3 Marie Anthonia de R. geb. 5 Maart 1820, † Arnhem 23 Maart 1822.

4 Jan Hendrik Alexander de R. geb. 3 Mei 1822, werd luit. ter zee, tr. 1865 Lucretia Cornelia de Raadt geb. Zutphen 26 Jan. 1826 † Lyon (Frankrijk) 27 Aug. 1874 (dochter van Mr. Arnout, directeur der registr. en domeinen van Gelderland, en Diderica Maria Vitringa.) Hij leeft als oud kapitein ter zee in Arnhem en heeft eene dochter Maria Arnoldina Lucretia Cornelia de Ruuk geb. Vevey (Zwitserland) 19 Maart 1868.

5 Louise Henriette Alexandrine de R. geb. 12 Juli 1822, tr.

20 Aug. 1846 Joh. Adr. van den Bosch, geb. 3 Jan. 1813, luitenant bij den generalen staf. Hij † 16 Febr. 1869. Zij †..... te Arnhem.

6 Maria Anth. de R. geb. 18 Oct. 1823 † ongeh. 2 Maart 1843.

7 Anthony de R. geb. 20 April 1825, tr. 1° Jacoba Dutry van Haaften, 2° H. A. W. Lehman de Lehnsfeld (uit het 1e. drie uit het andere verscheidene kinderen).

8 Cornelia Joh. Adr. de R. geb. 18 Maart 1828 tr. 3 Mei 1851 Herman Hendrik Vitringa, geb. 2 Oct. 1824, gemeente-secretaris van Arnhem en rentmeester van het burger-weeshuis (zoon van Mr. Martinus Julius V., ridder van den Ned. Leeuw en griffier der Staten van Gelderland, geb. 5 Febr. 1781 † 6 Febr. 1867, en van Theodora Aleida Wesselink. Uit dit huwelijk elf kinderen.

9 Rijk Petrus de R. geb. 1829 † 1831.

10 Geertruid Albertine Madelaine de R. geb. 1832 tr. Willem Karel van Gennep, luitenant ter zee.

Deze tien broeders en zusters allen te Amsterdam geboren.

BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht Piper (XXX, 423). In de registers der huwlijksproclamatiën te Dordrecht vindt men het volgende vermeld:

22 mei 1688 »Ondertrouwd: De Heer Gerhard Piper, Majoor van een regiment te paard ten dienste dezer Lande, weduwenaar van wijle Johanna Elisabeth Kuijsten [1]) uit Nijmegen, met

Mevrouw Margaretha Repelaar, weduwe van wijlen de Hr. Philippus van Meeuwen, woonende tot Dordrecht".

Margaretha Repelaer in Maart 1698 andermaal weduwe geworden (haar eerste echtgenoot overleed 23 Jan. 1684), trouwde later tenderdenmale met Paulus Eelbo, acht-en-veertig-raad van Dordrecht, doch na den 22n Aug. 1706, daar zij, toen assisteerende bij den ondertrouw harer dochter Margaretha Johanna van Mewen met Mr. Johan van den Brandeler, in de registers der huwlijksproclamatiën genoemd wordt: »laetst wede. wijlen d'heer Brigadier Piper".

---

[1]) Vgl. Nav. XXIX, 634.

Zij overleefde ook haren derden echtgenoot, zooals blijkt uit de begrafenisregisters van Dordrecht:

»April 1721. Een swarte baer voor Vrouwe Margrita Repelaer, in haar leven wede. den Heer Paul Eelbo".

'sGravenhage. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

Geslacht van der Straaten (XXX, 323; XXVII, 429; XXVIII, 46, 210, 254, 366 en 581). Maria van der Straaten, getuige bij het huwelijk te Middelburg 25 oct. 1730 tusschen Olivier van Noort en Catharina van de Walle, weduwe Jacobus van de Quaweg.

E. van der Straaten, was gehuwd met Willem de Timmerman, geboren te Grammont (België), die zich onder Godfried van Bouillon in den eersten kruistogt onderscheidde.

Judith van der Straten?, moeder van dr. Hendrik Vink, 1769 schepen te Rotterdam.

Leendert Leendertsz. van der Straten, kunstschilder, wordt vermeld bij Scheltema, Aemstels Oudheid, IV, 68. V. O.

Geslacht Muijs (XXVIII, 93, 198; XXIX, 46; XXX, 136). Jacob Jacobsz. Muijs, bootsgezel van Schiedam, 1608 opgegeven aan Burgemeesteren van Rotterdam, als op Carthagena in West-Indië gevangen te zitten. Pieter Crijnen Muijs 4 Mei 1653 luitnt. geworden op de Maze. Willem Muijs, hoofdman van het St. Lucasgilde te Rotterdam 1746, overl. Juni 1764, huwt Elisabeth Treels, bij wie 1 Nicolaas M. 2 Robert M., gest. te Rotterdam 19 Dec. 1825, geh. met Maria Nozeman. V. O.

Geslacht Mom (XXIX, 483; XXX, 255, 71). Adriana Mom, is getuige 30 Mei 1731 bij het huwelijk te Middelburg, van Johannes van Velp, wedr uit Bommel, met Johanna Eversen, jd. uit Arnhem. V. O.

Geslacht Keppel (XXVI, 151, 425; XXVII, 132, 636; XXVIII, 628. Arend Keppel huwt Maria Brouwers, bij wie: Bernardus ged. 10 Sept. 1758, Gerritje ged. 17 Febr. 1760, Johanna ged. 1 Nov. 1761, Gerrit Jan ged. 7 Sept. 1763, allen te Arnhem.

Pieter Kappel huwt Alida Suerinck of Sweerings, hebben: Hen-

drica ged. 4 Juni 1744, Barend ged. 6 Nov. 1746, Hendrik Willem, ged. 11 Aug. 1748, Elisabeth ged. 7 Febr, 1751, allen te Arnhem.

Barend Kappel huwt Johanna Bosvelt, hebben: Catharina ged. 12 Sept. 1742, Hermanus ged. 22 Juni 1746, Maria ged. 21 Nov. 1747, allen te Arnhem.

Petronella Keppel huwt te Arnhem omstreeks 1728 Jacobus de Smet.

Het wapen Keppel Nav. XXVII, 95 vermeld, vond ik, overeenkomstig die beschrijving onlangs in het 2e deel van Sibmacher's Wappenbuch, — de drie druivenbladeren kunnen wellicht St. Jakobsschelpen geweest zijn, en het wapen van dit geslacht eene brisure zijn van het oude geslacht »van Keppel", — terwijl in het 1e deel een wapen Keppel voorkomt, zijnde, doorsneden: 1 in blauw een krijgsman tot aan de heupen, 2 loopende leeuw van groen; in Ledebur's Adelslexicon 1e deel een wapen »Keppel" »cchrägrechts gestellte Wecken, wie die v. Langen mit denen »sie gleichen Ursprungs zu sein scheinen", en vormen deze dus wellicht eene Duitsche familie »Keppel" zooals Nav. XXVII, 132 Duitsche predikanten uit deze familie voorkomen. Heraldieke bibliotheek 1876, bl. 118 beschrijft nog een wapen „Keppel", in goud vijf aanstootende roode ruiten, in de richting van een schuinbalk gerangschikt. V. O.

[Dit laatste is hetzelfde als het wapen dier Duitsche Keppel's; Rietstap's Armorial noemt de ruiten van v. Langen »aaneengesloten", niet »aanstootend".]

Eenige genealogische en heraldieke vragen (XXIX, 590). 4°. Bleuland; dr. Jan Bleuland, professor te Utrecht, voerde in zilver een rooden dwarsbalk, vergezeld van drie roode omgekeerde tulpbloemen (?), twee boven, een onder. Helmteeken: een tulpbloem (?) dekkleeden rood en zilver. V. O.

Familie van Dijk (XXIX, 223). Het is mij onbekend, of de familie Mees het wapen van Alting Mees voert; daar mij dit laatste onbekend is, kan ik alleen opmerken, dat het geslacht Mees voert: doorsneden, boven, in rood een natuurl. aanz. ossenkop, waarboven (tusschen de hoornen) eene gouden ster; onder in blauw drie (2,1) vogeltjes.

Volgens de Wapenkaart der Schepenen van Rotterdam, opgemaakt door J. H. Scheffer en Obreen, is de ossenkop goud en zijn de vogeltjes zilver; terwijl volgens een oud, geborduurd kussen, de vogeltjes naturel zijn; de naam Mees doet denken aan een sprekend wapen, ten opzichte dier vogeltjes, welke alsdan »meezen" zouden kunnen voorstellen. Helmt.: tusschen twee hoorns een vogeltje, gezeten op een gouden ster, helmteeken rood en goud.

De ster *in* het wapen wordt niet door alle leden dier familie gevoerd; sommigen toch hebben haar alleen in het helmteeken, zie Nav. XXVII, 533. v. o.

[De vogeltjes zijn inderdaad meezen.]

Geslacht Bakker Korff en Bakker (XXVII, 534; XXIX, 534). V. d. Aa, Biograph. Wdbk. geeft op den naam Bakker o. a. Klaas Bakker, geb. te Enkhuizen, leefde anno 1658, alsmede Pieter Bakker, aldaar geboren.

Hendrik Bakker, raad in de vroedschap te Purmerend 1734, burgemeester 1738. Petrus Bakker, predikant te Oostwoud 1750, Jan Geugjes Bakker, predikant te Purmerland 1753.

Job Bakker, mr. kuiper te Goeree, heeft bij N. N.: Cornelis Bakker, geb. aldaar 5 Juni 1771, hoofdman van het St. Lucasgild (te Rotterdam?) 1803, 04, 07, overl. te Rotterdam 9 Jan. 1849, geh. 20 Nov. 1795 met A. C. Hauck, dochter van August Christiaan Hauck en Judith Rebot, bij wie:

1. Job Augustus Bakker, geb. te Rotterdam 4 Sept. 1796, ongehuwd overl. 7 Juni 1876.
2. Franciscus Pieter Bakker, geb. ald. 13 Juli 1804, overl. 11 Mei 1860, geh. met J. B. van der Laar.
3. Arend Bakker, geb. ald. 14 Aug. 1806, gest. bij Schiedam 10 Jan. 1843.

Jannetje Bakker, geh. met Lambertus Kikkert, had: Albert K., geb. op het eiland Vlieland 27 Nov. 1762, admiraal, overl. te Curaçao 19 Dec. 1819 (vgl. v. d. Aa). v. o.

[Bovengenoemde Geugjes Bakker leeft denkelijk voort in Geukama Bakker. Te Amsterdam treft men de combinatie Blikman Kikkert aan.]

Onbekend wapen in koper cachet. In mijn bezit is een cachet, waarin het navolgend wapen, gevierendeeld: 1 en 4 in goud zwart kruis, 2 en 3 in zilver een.... gelijkende op den heraldieken paal doch welke van boven *niet* aan den schildrand raakt en waarvan ongeveer het middelste derde gedeelte goud is; helmt., tusschen twee olifantstrompen een zwevende ster.

Op de keerzijde staan de letters J. F. t. B.

V. O.

Geslacht Verhoeven of Voorhoeve. Het in Rotterdam wonende geslacht Voorhoeve, voerende in zilver 3 zwarte hoefijzers; helmteeken, één hoefijzer, zou vroeger Verhoeven hebben geheeten; zekere Jacob »Ver"hoeven, geb. te Dordrecht 24 Nov. 1705, zoon van Jacobus »Ver"hoeven, j. m. van Rotterdam, geh. met Rebecca van Toon of van Tong, zou zijn naam in Voorhoeve hebben veranderd; deze huwde 30 Juli 1735 Antonia Hovendaal, dochter van....?, bij wie:

1. Abraham Voorhoeve, geh. 18 Jan. 1766 met Anthonia Elisabeth van Lelyveld, geb. te Leiden, dochter van...?, die een zoon hebben gehad Willem Paulus Voorhoeve, wethouder 1793 (?) van Amsterdam.

2. Jacob Voorhoeve, geh. met Johanna Maria van Rein, dochter van...?

Kan een der heeren navorschers inlichting geven, waarom gemelde naamsverandering heeft plaats gehad, en wie de voorouders van gemelden Jacobus Verhoeven zijn. Welk wapen voert het geslacht Verhoeven, waartoe zeker behoort de onlangs overleden dr. Martinus Gerardus Timmers Verhoeven, burgemeester van Dordrecht, lid der prov. staten enz. Een Jacobus Verhoeven was 1745 schepen te St. Anna ter Muijden.

V. O.

Hendrik Breton (XXX, 541.) Is deze gouverneur-generaal van Ned. Indië geweest? Uit bl. 549 van »Het vereenigd Nederland" door J. F. Martinet, zou men het opmaken, terwijl in eene geneal. »van Suchtelen" voorkomt: »de Heer Breton, Raad ordinair en Directeur-Generaal van »Ned. Indië, overl. 22 Oct. 1794 op de buitenplaats Boutenburg bij

»Batavia, oud 72 jaren, wordende om zijne voortreffelijke geaardheid »en menschlievend karakter van een ieder, die hem kende, betreurd". »Wat is er bekend van zijn geslacht? v. o.

Geslacht van Barneveld (XXVIII, 581; XXIX, 528). In de geneal. van dit geslacht, uitgegeven in het Familie-Archief, van J. H. Scheffer, staat niet vermeld:

Hendrik Barneveld 1724 schepen en raad te Hattem; Anthony B. 1758 burgem. van Elburg; Hendrik B. 1771 schepen en raad te Hattem en lid der gedeput. staten v. Veluwe; Willem B. 1743 hellebardier op de Maas; Michiel Barnevelt, gest. te Utrecht 19 Aug. 1785; Elisabeth van B., huisvr. van Anthony van Buesecom (in goud 3 messen? gest. te Utrecht 15 Oct. 1785; Geertruy Roessingh, wed. Johannes v. B. gest. ald. 23 Febr. 1787. v. o.

Geslacht Boele of Poulle. Welk wapen voerde François Boele of Poulle, 1720 secretaris aan de Kaap, geh. met Elisabeth N. N., die vóór 1730 hertrouwde met ds. Krane, predikant aan de Kaap; — en diens broeder (zoon?) David Boele, opperkoopman en opperhoofd in Japan 1753, gouverneur en directeur van Macasser 1766, extraordin. raad van Indië 1768, commissaris van de verstrekking der soldijen 1771, directeur-generaal 17..? Een Gerardus Boele was 1753 predikant te Zelhem, Hermanus Lancelot Boele 1755 pred. te Schoonebeek. Jacob Boele huwde omstreeks 1740 te Arnhem Angenia Walburg. Herald. bibl. 1873 bl. 14, 205 en volg. komt een wapen Boelen? Boelisz? voor: in groen zilveren dwarsbalk, alsook gedwarsbalkt van 5 stukken, en in blauw een onthoofde zilveren leeuw. v. o.

Geslacht Moons of Moens (XXIX, 439). Behoort hiertoe Anna Moens, getr. te Middelburg met N. N. van Thoor, bij wien o. a. Catharina, getr. te Middelburg omstreeks 1673 met Pieter de Knuijt? Er bestaat nog heden hier te lande een geslacht Moons. v. o.

MENGELINGEN.

Het gezelschap Den Negenden te Gorinchem in 1727. Den 9e December 1727 werd er te Gorinchem door negen leden der vroedschap aldaar een gezelschap opgericht, *Den Negenden* genaamd, dat zich de behartiging van de belangen der stad Gorinchem, en in het algemeen van het land van Arkel ten doel stelde.

Dit gezelschap heeft zich slechts korten tijd in zijn bestaan mogen verheugen, en voorzooverre ik uit een M. S., onder mijne familiepapieren berustende, waaruit het volgende geput is, heb kunnen nagaan, werd het schoone doel, dat men met de oprichting van dit gezelschap zich had voorgesteld weldra op den achtergrond geschoven, en kreeg het meer een gastronomisch karakter. Ook werd vrijwel ruimte aan den scepter van Bacchus gelaten, die, zooals men later zien zal, waardige volgelingen in dit college kon aantreffen, en ter wiens eere voor deze vereeniging een beker vervaardigd werd, die, naar deszelfs beschrijving te oordeelen, tegenwoordig ongetwijfeld eenige kunstwaarde zou bezitten.

Wellicht zal eene beschrijving van dezen bokaal dezen of genen belang inboezemen, en daar in dit gezelschap alleen personen werden aangetroffen, die toen ter tijde te Gorinchem zitting in de regeering hadden, acht ik eene korte mededeeling aangaande deze vereeniging in dit tijdschrift niet misplaatst.

Zij werd opgericht door de burgemeesters van Gorinchem Hieronymus van Vechoven, Johan Brandt, Caspar van Hoeij en mr. Abraham van Hoeij Gerritsz, alsmede door de raden in de vroedschap dier stad mr. François van Hurk, mr. Maarten Daey, mr. Jacob van Assendelft, Cornelis van der Does en mr. Johan Maurits van Hemert, heer van Eeten, Meeuwen en Babilonienbroek; hierbij voegden zich later nog de raden Dirk Speyert en Gerhard Leeuwen van Wusthuizen, van wie de eerste bij diens overlijden vervangen werd door mr. Nicolaas Ouwens, mede raad in gemelde vroedschap. Ook hadden mr. Jacob van Vechoven, pensionaris van Gorinchem, en Caspar van Hoeij Gerritsz., secretaris, en later ook mr. Pieter de Bye [1]), die eerstgen. in diens

[1]) later burgemeester en schepen van 's Gravenhage.

waardigheid opvolgden, eene doorloopende uitnoodiging om de vergaderingen bij te wonen, doch zonder beurt in de ronde of stem in de omvrage te hebben.

Het gezelschap *Den Negenden*, dat zijn naam niet zoozeer daaraan ontleende dat het aanvankelijk uit negen leden bestond, als wel doordien het den negenden December van het jaar 1727 was opgericht, kwam maandelijks op een koud souper bijeen, zoodat het doorgaans in een jaar bij ieder der leden de ronde deed. Men vereenigde zich om vijf uur en ging tegen elf uur uiteen.

»En dewijl — aldus luidt het door mr. P. de Bye opgemaakte m. s. — men in deze vriendelijke bijeenkomst gewoon is op het aanzitten te beginnen met een onderscheiden en plechtigen dronk van duurzame eendracht en oprechte vriendschap, diende daartoe ook ontworpen en geschikt te worden een feestelijk glas of beker voerende eenig zinnenbeeldt en bijschrift, slaande op het edelmoedig en heilzaam oogmerk der maatschappije".

Naar een ontwerp, door den genoemden pensionaris de Bye vervaardigd, werd toen door den kunstschilder Frans van Mieris [1]) te Leiden eene schoone en uitvoerige teekening van dien beker geleverd, die bij het voorm. handschrift gevoegd is, en, na de algemeene goedkeuring der vergadering weggedragen te hebben, 26 Januarij 1732 aan Johannes Kiezeling, glasdriller te Rotterdam, ter hand werd gesteld, welke bokaal den 21 Juni van datzelfde jaar voor eene som van 75 gulden voltooid werd.

De kelk van den beker was verdeeld in vier vakken, gescheiden door pilaren, waarop de wapens van het land van Arkel, van Holland, van de stad Gorinchem en van de Vereenigde Nederlanden waren aangebracht, tusschen welke pilaren zich in nissen de Eendracht, de Rede, de Raad en de Liefde voor het Vaderland vertoonden, ten teeken dat deze vier deugden de vereeniging tot stand gebracht hadden. Zij waren voorgesteld als volgt:

---

[1]) meer bekend als geschiedkundige en schrijver van het »Groot Charterboek". Men verwarre hem vooral niet met zijn grootvader, den vermaarden kunstschilder Frans van Mieris, die reeds 12 Maart 1681 overleed.

De Eendracht, eene jonge maagd in Romeinsche kleederdracht, houdt in de rechterhand de bijlbundels, in de linker een hoorn des overvloeds, waaruit vruchten en bloemen voortkomen.

De Rede, eene koningin met gouden kroon op het hoofd en uitgetogen zwaard in de rechtervuist, leidt met de linkerhand aan een sterkgespannen teugel een leeuw, die, zijne woeste natuur verloochenende, gedwee hare schreden volgt. De gouden kroon beteekent, dat de rede boven alle vermogens van den geest uitblinkt, gelijk het goud onder de metalen; het zwaard dient om de ondeugden te bestrijden, gelijk de teugel, die den koning der dieren temt, het symbool is van de beteugeling der hartstochten en driften door de rede.

De Raad, een oud man met langen tabberd bekleed en een kraanvogel met een kei in de eene poot aan zijne zijde, houdt een opengeslagen boek in de handen, terwijl een vlammetje, uit zijn kalen kruin opwaarts stijgende, te kennen geeft dat goede raad van boven komt. De hooge ouderdom beduidt, dat de jaren alleen de kennis met ondervinding paren; de lange tabberd vertoont de raadsheerlijke deftigheid; het open boek geeft te kennen dat gezonde staat en zedenkunde door lezen verkregen wordt, wat niet dan met groote en gestadige waakzaamheid geschieden kan, waarvan de kraanvogel het zinnebeeld is.

Eindelijk de Liefde voor het Vaderland is het beeld van een forsch en onverschrokken jongeling, in Romeinsche wapenrusting, in iedere hand een krans dragende, de eene van gras, weleer de prijs voor dappere verdedigers en verlossers van belegerde steden, de andere van eikenbladeren, de belooning dergenen, die een burger redden van den dood. Zijn pad door vuur en rook banend verbreekt hij de macht en het geweld der vijanden, door het verbrijzelen hunner wapenen, die zich aan zijne voeten bevinden.

Boven het stadswapen voegden zich twee rechterhanden ineen, het zinnebeeld van trouw en vriendschap, die aan een snoer, behalve de vier bovengenoemde wapens van Gorinchem, Holland, Arkel en de Nederlanden, drie aan drie, tusschen de grootere schilden in, de twaalf stamwapens der leden van het gezelschap hielden, nl.:

Brandt, in goud een beurtelings gekanteelde dwarsbalk van sabel, vergezeld van 7 bijen van dezelfde kleur [1]).

Van Hoeij, in zilver 9 kruisjes van sabel, geplaatst 4, 3 en 2, met een schildhoofd van goud, waarin een springend hert van keel.

Abusivelijk waren door den vervaardiger van den beker kruisjes in het wapen geplaatst, daar het geslacht van Hoeij niet deze figuren, maar leliën voert.

Daeij, een keper vergezeld van boven van 2 zespuntige sterren, van onderen van eene zesbladerige roos.

De kleuren stonden er niet bij vermeld.

Van der Does, in keel negen gouden ruiten in twee rijen, 5 en 4, elke rij aaneengesloten.

Speijert, drie hanen, geplaatst 2 en 1.

De kleuren onbekend.

Ouwens, in gouden veld een grasgrond, waarop een valk van sabel.

Leeuwen, in goud een leeuw van keel.

Van Hemert, gevierendeeld: 1 en 4 in keel drie palen van vair. met gouden schildhoofd, waarin een uitkomende leeuw van sabel; 2 en 3 in zilver een gouden gekroonde leeuw [2]).

Van Assendelft, in keel een stappend paard van zilver.

Van Hurk, gevierendeeld: 1 drie leliën met een hartschild van? beladen met 3 palen; 2 een leeuw; 3 doorsneden, *a* vijf sterren geplaatst 2, 1, 2, *b* een springend hert; 4 drie rozen, geplaatst 2 en 1.

Van Hoeij, als voren.

Van Vechoven, een keper vergezeld van drie eikels.

Boven aan den beker trof men het volgende randschrift aan:

Door eendracht, reede, raadt,
En zucht voor stadt en staat,
Duur deeze vriendschapsbandt,
Zoolang als stadt en landt.

---

[1]) volkomen het wapen van de Bye, alleen is het helmteeken van laatstgen. geslacht nog met den dwarsbalk van het schild beladen. Doch waarom de kleuren der wapens niet eigenlijk genoemd, en van sabel, keel, sinopel gesproken, in plaats van zwart, rood, groen? Vgl. Rietstap in zijn Handb. d. Wapenk., bl. 86, 87, wiens raad men volge. Deze auteur geeft in zijn Armorial aan Ouwens een zwaan in een veel meer saamgesteld wapen. *Red.*

[2]) (goudgekroonde) leeuw van rood (*Armorial*).

Onder de vier beelden las men:

Deez bandt, als wij sterven,
Verbinde ook onze erven.

Op het deksel was een krans van eikenbladeren aangebracht, en aan den voet van den beker wrong zich een slang den staart in den bek, als zinnebeeld van duurzaamheid, en binnen dien kring stond:

De IX van Wintermaandt
CIƆIƆCCXXVII.

Deze vriendschapsbokaal werd in een kalfslederen en met rood laken gevoerden koker bewaard, en van hand tot hand overgebracht ten huize van dien heer, wiens beurt het was het gezelschap ten zijnent te ontvangen.

De eerste maal is deze beker gebruikt geworden ten huize van den burgemeester Cornelis van der Does, op den 3n Aug. 1732, en werd *ad fundum* gedronken door de heeren Brandt, C. van Hoeij en den pensionaris de Bye, en halfvol door de zes andere aanwezige leden. De HH. van Hurk en Leeuwen, die dien dag afwezig waren, haalden echter ten huize van den burgemeester Brandt, den 12 Oct. daaraanvolgende, hunne schade in, door niet allen den beker, doch ook het deksel ten bodem leeg te drinken.

De bokaal door den heer Brandt gezonden zijnde aan huis van den burgemeester van Hoeij, wilde mevrouw van Hoeij hem eenigen tijd daarna bezien, doch, den koker geopend hebbende, vond zij den beker gebroken, zonder dat men wist waar of op hoedanige wijze dit geschied was.

De heer de Bye heeft toen een nieuwen beker laten vervaardigen door denzelfden persoon, die den eersten voltooid had, en onder de benedenste dichtregels zijn wapen doen plaatsen, benevens dat van den pensionaris van Vechoven en den ambassadeur en secretaris van Hoeij, en dezen bokaal het gezelschap ten geschenke aangeboden als blijk van erkentelijkheid voor de gulle ontvangst door hem en de voorz. heeren ondervonden, niettegenstaande zij geen leden der vereeniging waren. Deze beker werd 8 Nov. 1733 ten huize van den burgemeester van Hurk ingewijd en door den gastheer met het deksel *ad fundum* gedronken.

Op voorstel van den pensionaris de Bye werd 4 Jan. 1734 het volgende eigenaardige reglement met acclamatie aangenomen.

»De heeren van Den Negenden, in acht genomen hebbende, dat geen societeit wel bestaan kan zonder goede reglementen, zoo ten opzichte van derzelver bijeenkomst, als ook voornamelijk rakende het point van financië, hebben na rijpe deliberatie met den anderen beraamt en vastgesteld de navolgende pointen en artikelen:

I.

Ieder heer, hetzij present of absent zijnde, zal t' elker bijeenkomst inleggen twee zesthalven.

II.

Een lit van 't gezelschap, behoorlijk gëinviteert zijnde en niet compareerende, zal verbeuren vier zesthalven, tenzij er reede ware van ziekte of absentie *reipublicae causa,* welk alleen excuseeren zullen en geen anderen.

III.

Al wie na het slaan van vijf uren des avonds in de kamer komt, te reekenen naar 't uurwerk van de groote kerk, zal verbeuren twee zesthalven.

IV.

Doch zal degeen, die tusschenbeide elders heenen gaat, verbeuren een zesthalf.

V.

En die voor half elven het gezelschap verlaat twee zesthalven, zullende alleen van dit artykel verschoont zijn de heeren die den ouderdom van zeventig jaren bereikt hebben.

VI.

Integendeel zal een ygelijk, die na het slaan van elven blijft zulx boeten met gelijke twee zesthalven.

VII.

Zoo wanneer bij iemandt van de heeren een vriendt huisveste, zal hij vermogen denzelven in het gezelschap mede te brengen, mits daarvoor betalende eene gulden.

VIII.

Nadat op de gezondheeden van de heeren elx na zijnen rang in der tijdt voor de maaltijdt gedronken zij, zal men aan de tafel beginnen met het welzijn van Den Negenden te drinken uit de plechtige en daartoe alleen vervaardigde bokaal, en voorts met gemeene bokaaltjes gedenken de heeren absente confraters, de heeren Staten van Holland en West-Vriesland, de Regeering, de heeren collegianten, den heer ambassadeur van Hoey, het welvaren van den huize daar men zich bevindt, de respectieve familiën, stadt en landt, en den overlaat; voorts zal men na de maaltijdt onder een vriendelijke pijp indachtig zijn vreede en vrijheid of vreede, liefde, eenigheit en het gemeene best, *salus patriae,* alle brave regenten, en den heere raadpensionaris, behoudens, om na het aflopen van alle de voorz. conditiën, daarbij te voegen zo vele en zodanige anderen, als hem goeddunken en den heeren gasten lusten zal.

IX.

Al wie den vriendelijken en staatelijken beker gebruikt heeft, zal gehouden zijn hem den volgenden dag te zenden aan den heer die aan de beurte legt, op de boete van twee zesthalven.

X.

De aankomende heeren vroedschappen zullen naar gelang van de kasse in dezelve moeten inleggen hunne quote met de tiende verhoging.

XI.

Indien een lit van dit gezelschap trouwt, een permanent ampt krijgt van hondert of meer guldens 's jaars, of een erffenis of legaat beurt van ter zijde, bedragende duizent guldens of daarboven, zal hij het gezelschap boven en behalve zijne tourbeurte eene vriendelijke maaltijdt geven.

XII.

Eene tamelijke somme verzamelt zijnde zal daarmede gehandelt worden, zoals de meerderheit van de heeren contribuanten zal oordeelen te behoren.

XIII.

Gelijk ook bij meerderheit deze artikulen zullen worden geinterpreteert, doch niet anders geamplieert, gealtereert of vermindert dan bij eenparigheid.

Aldus geresolveert, gereguleert en gearresteert op Maandag den 4 Januar. 1734".

Doch, in weerwil van het op den beker geplaatste randschrift, waarin de hoop te kennen gegeven was, dat deze vereeniging zou duren »zo lang als stadt en landt", naderde zij met rassche schreden haren ondergang. Door verwikkelingen tusschen de leden onderling scheurde zich reeds in Februarij 1734 een gedeelte hunner van het gezelschap los, en sloot zich bij eene andere vereeniging aan, die uit de HH. van Schuijlenburg, van Schagen, van Bleiswijk e. a. bestond. Het gezelschap Den Negenden werd toen, uit gebrek aan leden, ontbonden, terwijl de achterblijvenden met leede oogen moesten aanzien, hoe hun vriendschapsbeker door den heer van Hemert in handen hunner tegenstanders geraakte.

Weet iemand ook te melden of deze beker zich nog in handen van dezen of genen bevindt?

's Gravenhage. Mr. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

XXI.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. DIRKS.

1630—1643.

951. 1630. *Mazarin*, geb. 14 Juli 1602, gest. 9 Maart 1661. Bij de drie penningen ter eere van dezen kardinaal in 1660 geslagen en door *v. L.* II, 456 medegedeeld, voegen wij nog een, die dertig jaren jonger is: Cat. *'t Hooft*, n°. 534, op den slag bij Casal. Vz. B.b. en profil. Omschr. *Julius Cardinalis Mazarinus.* Kz.: een ruitergevegt en Casal op den achtergrond. Omschrift *Infesta Acies Nutu Dirimit Casali* 1630. D(*eo?*) *F(avente)?* Gr. 52. Z. 50.

952. 1631. *Richelieu*, geb. 1584, † 1642. Ook van dezen deelt *v. L.*, II, 268 een penningje mede. In den Cat. *'t Hooft*, n°. 542, komt een veel grooter penning voor. Mm. 52, Z. 54. Vz.: zijn b.b. en profil. Omschr.: *Armandus Joan Card. de Richelieu.* Kz.: de aarde omringd door sterren. Omschr. *Mens Sidera volvit* 1631. Bij *O. Keer* n°. 4549, in brons door *Warin* *f* 2-75.

953. 1631. Op den zeeslag tegen den Admiraal *Pater. V. L.* II, 196 (1—2) Waarvan n°. 2. te Antwerpen geslagen, soms aan de Kz. ingesneden, AWA (aan elkander) F. heeft. Verz. van den heer *P. H. van Gelder*, Cat. *Arti* 1880 n°. 1112 = *A. Waterloos* (Brussel 1622—1668). Reeds *Pinchart* in de *Revue* 1855 p. 254 (VIII, IX) en in zijne *Hist.*, p. 43 (3) had zulks bij beiden opgemerkt. Het monogram vervangt het jaartal.

954. 1631. 13 Sept. *Slag op het Slaak: v. L.* II, 197 (1) door *A. van der Wilge.* Zie over dezen graveur *Pinchart* in de *Revue* 1857; p. 404—405.

955. Als boven: *v. L.* II, 197 (3). Vz. door *A. v(an) W(ilge)* Kz. door *A H.* gesneden. Wie schuilt onder deze voorletters?

956. Als boven: *v. L.* II, 197 (4—5) door *Johan Looff.* Over de lange opschriften op *Looffs* penningen zie *van Orden en Schinkel*, *Bijdr.*; blz. 24, *Hist. Tijdschrift* 1842, bl. 83. Op het tableau der Vz. van n°. 4 ziet men ten slotte de letters *C(apiteijn) P(hilip)*

J(oosten), maar de volgende V... O... J... V... W... zijn door *van Loon* niet aangevuld. Wie kan zulks doen?

957. *v. L.* II, 203. Op het jaar 1632 is t. a. p. een penning, z. j. met het merk *MB* op de Vz. en ook op de Kz. (hoewel dit laatste bij *v. L.* niet te zien is) opgenomen als betrekking hebbende tot de oprigting van het Athenaeum te Amsterdam in 1632. Hoogstwaarschijnlijk is deze penning vijftig jaren later in 1682 door *M. Brunner* geslagen. Wij meenen zulks te hebben kunnen aantoonen in *De Navorscher* 1874, Dl. XXIV, blz. 118—119 en in de *Revue* 1875, p. 397—99, waarnaar wij verwijzen.

958. Den 2 Juni 1632 sneuvelde de tweede stadhouder van Friesland *Ernst Casimir* bij het beleg van Roermond en werd opgevolgd door zijn oudsten zoon *Hendrik Casimir* (I) Wij vonden in den Cat. *Swellengrebel* (1844) onder n°. 1150 een penning op de aanstelling van *H. C.* tot Erfstadhouder van Friesland (zie *Wagenaar*, XI, 141.) »Nergens elders kwam ons dit stuk voor". *Ubi?*

959. 1632. Toegangsp. tot de Amsterdamsche Kamer voor *N. Papenbroeck*, bij *de Vries c. s.*, II, pl. VIII (2), blz. 34—36.

960. 1632. Als boven, ten name *Lambert Pers* bij *Keer?* n°. ? f. 13—75.

961. 1632. In de *Navorscher* VII 1857, blz. 185, werd gevraagd: wat is een *Servismeester?* en door *D. W. Z.* t. a. p., blz. 185 geantwoord, dat deze post betrekking had op gelden ter inlegering van de garnizoenen te velde in de frontiersteden [1]) en dat dit een belangrijke post was, blijkens een vierkante (*losange*) zilveren penning, waarop staat: »*Seruys geldt bynnen Nemegen den* 25 *Sept.* 1632. Op den anderen kant zijn drie wapens aan een snoer hangende en wel zegt *D. W. Z.* (*Jan van Dam*) (*Dirk Willemszoon?*) zoonals ik meen van Amsterdam, Nijmegen en Woerden. — Wijlen *W. J. de Voogt* bezat ($18\frac{3}{18}71$) daarvan eene afteekening, ontvangen van *G. van Dam*. Jhr. *M. A. Snoeck* te 's Hertogenbosch beschreef ons een dergelijken penning.

962. Vierkant, zilver. Vz.: Een krijgsman ten voeten uit, met geweer en zwaard, regts het wapen van Nijmegen, links het wa-

[1]) Vgl. *Nav.* t. a. p., blz. 239.

pen van...? Boven: *Antony Crynen*. Kz : *Het* | *Servysgelt* | *Gekregen Inde* | *Stat van Nimmege* | *Als Commandeur Wacker* | *onder 't Eerste Corporaal* | *scap van Cappiteyn Backer* | *den Eerst* | *October* | 1632. Waar schuilt n°. 961? Het stuk kwam niet voor op de Verk. van *J. v. Dam D.W.Z.*, Nov. 1858.

963. Ter eere van *Philips*, graaf van Aremberg, hertog van Aerschot, door *v. L.* II, 210 op 1633 geplaatst, kan ook wel bij zijn overlijden door *V. Pet(it)* gemaakt zijn. Zie over dezen graveur *Pinchart*, *Hist.*, p. 47. Zonder makers naam bij *P. Smidt van Gelder* n°. 1937. L, en iets kleiner K. n°. 1938.

964. 1633 2 Juni. *v. L.* I, 211. Op het innemen van Rijnberk (Kz. als *v. L.* II, 206 op het innemen van Maastricht). Komt ook voor met Kz. als *v L.* II, 168, afgebeeld door Graaf *Nahuys* in de *Revue* 1873, pl. i, n°. 38, p. 61. *P. Smidt v. Gelder* n°. 1940, *v. d. Chys* II, blz. 447.

965. Als boven n°. 964, maar op de Kz. een schip gegraveerd, waaronder in een compartement P. P. C. C. N. H. Verg. Z. 57 w. bij *P. Smidt van Gelder* n°. 1941.

966. (1633) *L.* II, 213 (13) Ter eere van den Raadsh. *J. van der Wauwere* vóór en nadat hij ridder werd. *v. Orden* zegt, II, bl. 463, Kz. van n°. 2 als van no. 1, doch de plaatsing der woorden verschilt: n°. 1 heeft *Honesti Comes Ratio*, n°. 2 *Comes Ratio Honesti*. Beide zijn van *A. Waterloos*. Zie *v. Orden* en *Schinkel*, bl. 27 (4), *Hist. Tijdschrift* 1842, bl. 83 (2), *Pinchart Revue*, 1855, p. 253 op 1629, *Hist* p. 44, z. j. (zeldzame stukken). De P. pl. bij *Noot-Nagel*, no. 357, *Jamieson-Feyens* n°. 623 Kzyn. *v. L.* II, 213 (3).

967. 1634 ½ Decb. *v. L.* II, 217 (1). Overlijden van *Isabella Clara*, aartshertogin van Oostenrijk. Vz. door *Montfoort* gegraveerd; de Kz. volgens *Pinchart*, *Histoire* p. 43 (4) door *A. Waterloos*. Vgl. echter p. 40/5 en *Revue* 1852 p. 104 (IV).

968. 1634. *v. L.* II 221. Volgens dezen »op de onvergenoegdheid van den Brabantschen adel", doch de heer *Ch. Piot* schreef in de *Revue* 1858, p. 88—89, dat het omschrift van dezen legpenning *fidelis revolvtionvm exitvs* (bevattende het jaarschrift 1634) betrekking had tot het overlijden van de aartshertogen Albert en Isabella, wier naamletters op de Kz. voorkomen. *Dugniolle* n°. 3886 past dien toe op de »Amnistie Générale".

969. 1634. *v. L.* II, 222. Op het ontzet van Breda. Van dezen Legp. (en ook van dien met *Moderatio* van 1620, *v. L.* II 130) zijn de stempels nog voorhanden. Zie *Ch. Piot*, *Catalogue du dépot des coins, poinçons et matrices de monnaies, médailles, jetons, sceaux, cachets et timbres appartenant à l'Etat.* Brux. 1861, p. 30, n°. 306 en 307.

970. 1635. Zeer groote, zilveren, gedreven penning in kabelrand met oog. Vz.: regtsgewend b.b. van een man van middelbaren leeftijd, met zeer kort afgesneden haar en wambuis met kraag en hangbaard. Omschrift: *Klaes Klasen Moey.* Kz.: een naar de regterzijde stevende driemaster *in woelige zee.* Omschrift: *Claesen Cornelis M(oey?)* 18$\frac{2}{24}$80 bij den heer *J. Schulman* te Amersfoort, (in Afteek bij J. D./L.) *Cornelis de Mooy* (vgl. *v. d. Aa*) volgens *Kramm*, was een schilder van kabbelend water, gestoffeerd met zeilende oorlog- en andere schepen.

971. (1636) *v. L.* II, 232 (1). *Karel* I van Engeland. Is gemerkt »*N. Briot*". Volg. Cat. *Arti*, 1880, n°. 1164, een Lotharinger, die in Engeland, en na 1642 in Frankrijk werkte en uitvinder van de muntschroef was. Ook opgenomen in *de Revue Num. Française*, 1857, pl. 1, II, n°. 1, p. 26, als van *Briot.*

972. *v. L.* plaatste in dl. II (234) een gedreven penning ter eere van *Dirk Graswinckel Jansz.* op het jaar 1636. Deze behoort althans niet eerder dan op 1645, *toen hij Advocaat Fiscaal van Holland werd*, geplaatst te zijn. Het randschrift vermeldt die waardigheid. De penning, althans een penningplaat met zijn gedreven b.b., is gemerkt A. C. (Cat. *Arti*, 1880, n°, 1169). Bij *Stricker* I, n°. 3555 werd een exemplaar met een oogje voor *f* 19 verkocht, waarop in den kant was ingesneden: *Natvs* 1 *Octobris Anni* 1600. *Denatvs* 12 *Octobris Anni* 1666. Ook de spreuk: *Nemo ignavia factus immortalis* wijst op een begrafenispenning van 1666. Vgl. *Navorscher* XXIV, blz. 41.

973—976. *v. L.* 235 (1 en 2). Utrechtsche eerepenningen bij promotie met den kap. Zie *Catalogus* (van mr. *S. Muller Fz.*) *van het Museum van Oudheden* te Utrecht, blz. 137—138, n°. 1 (973), is volgens Vroedschaps-resolutie van 14 Aug. 1643 waardich tusschen 2 en 3 pond vlaamsch (*f* 12—*f* 18). Later afgekeurd en 6 Nov. 1648 besloten »als veel te swack of te buijchsaam van

ducatengout en op harder gout niet wel te prenten, vermits de stempel wat diep is ingesneden (door *Roelof van Cuylenburch*). Ook behoorde het beeld een tabbert te hebben, »mitsgadert een bonnet op 't hooft". — Het model of teekening werd vertoond en *R. v. C.* sneed ook dezen penning n°. 974, waard *f* 100. Hij was in gebruik van 1649 tot 1736. No. 3 (975) met pruik en kleeding der 18de eeuw werd (volgens resolutie van 3 Juli 1736) door *N. van Swinderen* gesneden. Z. 29 Cat. *Utrecht* n°. 1086. No. 4 (976) Nieuwere stempel, kwam in 1836 in gebruik. Cat. *Bom*, 1873, p. 192, n°. 4555—4559. Vgl. *van Orden*, II, blz. 469.

977. 1636. Gouden penning aan *Johan Evertsen* vereerd. Zie mr. *J. C. de Jonge. Levensbeschrijving van J. en C Evertsen.* 's Gravenhage 1820, bl. 34 en *v. Orden* II, blz. 469. Deze penning is door mevr. de douairière *de Jonge-Evertsen* aan de stad Middelburg geschonken. *Dagblad van 's Gravenhage*, 2 Dec. 1870, blz. 2 (col.) 2.

978. 1637. *v. L.* II, 238 (1-2). De graveur van n°. 1 geeft op als dag van het hernemen van Breda den 26 Sept., *J. Looff*, de graveur van n°. 2, 10 October 1637. Op dien dag trok de bezetting uit die vesting. No. 1 is ook afgebeeld bij *Th. E. van Goor*, *Beschrijving der Stadt en Lande van Breda*, blz. 183. *V. Orden*, II, 470, vermeldt een tweeden stempel van n°. 2. Zie *Salm*, n°. 935, en *Van Cleeff*, I, n°. 1470 Z., *f* 7.

979. 1637. Begrafenisp. van »*De Ghebvren van de Tvrfmarct*" te 's Hage. *Mededeelingen*, I, blz. 200, n°. 1, pl. a. (1), *Dirks* in *Revue* 1859, p. 493—494, n°. I.

980. *Theodorus Rombouts*, Schilder, door *Simon*.

981. Z. j. *v. L.* II, 244. Ter eere van *Maria de Medicis*. Bij *Renesse*, *Mes Loisirs* II, n°. 10170—10178, zijn er *negen* stuks z. j. en van 1610, 1613, 1614 en 1631 beschreven. Vgl. *v. Orden* II, 471, *Cat. Tent.* te Amst. 1876, n°. 3961—3972, *Cat. Bom* 1873, blz. 24, n°. 546, met het omschrift: *Crescvnt dvm florent* enz.

982. 1638. *v. L.* II, 245 (2). Op de geboorte van *Lodewijk XIV*. Bij *van Cleeff* II, n°. 989. Veel grooter en ander b.b. Z. Bij *Salm* n°. 940 en *Noot-Nagel* n°. 365. Veel grooter b.b. van *Lodewijk XIV*, met een leeuwenhuid Mm. 72. Brons.

983. *Nanning van Loon Foreest*, *is gebooren* 13 *November* 1638.

Kantschrift van den gouden bruiloftsp. n°. 876. *Cat. Hist. Tent.* van Amst. 1876, no. 470.

984. Den 6 Mei 1638 stierf *Corn. Jansenius*, bisschop van Yperen en de naamgever der Jansenisten. Penningpl. met b.b. (links). Het omschrift: *Svrgit qvoqve posthvma veritas* (de waarheid komt ook na het verscheiden aan den dag), duidt op eene vervaardiging na zijn dood. Onder het b.b. *Janssenius Episc. Iprensis.* Bij *Oosterdijk* no. 373 Z. misplaatst op 1635, desgelijks bij *van Cleeff*, I, n°. 1452, Z. *f* 10 op 1634.

985. 1638. Begrafenisp. van *de bvert van de mar(k)t* te 's Hage. *Revue* 1859, p. 494 (2), *Meded.* II, blz 74, pl. e (I).

986. 1639. 1 Januari werd door de Hoogmogenden aan den kapitein van de Admiraliteit *Pieter van den Brouck* vereert een gouden medaille, »uyt erkentenisse dat hij hem couragieuselijck heeft gedefendeerd met Sijn onderhebbend schip tegen seven fregatten van den vijand". Meded. van den majoor *P. A. L(eupe)* in de *Oude Tijd* 1869, blz. 86.

987. 1639. Vierkante gedenkmunt van *Wolfgang Wilhelm*, paltzgraaf aan den Rijn enz. enz. heer van *Ravestein*. Madai n°. 3894, *Van Dam* n°. 1623, Z. *f* 10—50.

988. 1639 = *v. L.* II, 522 op 1663. Ovale penning. Vz. B.b. van *H. de Croonendaele de Beure* etc. *A. W(aterloos(F(ecit)*. Kz. Geslachtswapen. Cat. *Bom* 9 Juni 1879, n°. 58 (Tin.) *Revue* 1855, p. 258 n°. XVI over *Croonendaele*, *Revue* 1872 pl. d (18) p. 352, *v. L.* II 522/523 en n°. 1019.

989. 1640/1641. Verovering van Malakka, zie *Navorscher* VIII, 78 en Majoor *P. A. Leupe* in *Nav.* XV, 295, met verwijzing naar *Berigten van het Historisch Gen.* 2e serie II, 1, blz. 4, alwaar men leest: »goetgevonden *Minsce Willemz* (*Caertekoe*) te vereeren met een gouden ketting en medaille ter waarde van *f* 500, ende *waerop sal worden gesneden aen de eene sijde de stad Malacca en aen de andere sijde het wapen van de* (O. I.) *Comp.* Vergl. *Bijdr.* Batavia VIII bl. 197.

990. 1640. Penning op den *Steenen Roeland* te Bremen. Zie *de Smeth* n°. 1382. Bij *Köhler* X, 145 op den Munsterschen vrede, toegepast. Over den Steenen Roeland te Amsterdam zie *Wagenaar*, *Amst.*, IX 4. *Almanak* V. W. 1840. *Nav.* I, 346.

991. 1640 28 Juli. Vz. Op het vlak: *Anna Bilandt ghestorven 28 July* 1640, *Aetat.* 18. Omschrift: *Ick gae op als een bloeme ende val af.* Kz. Doodshoofd en schenkels omgeven van een lauwerkrans. Omschr.: *Ende vlvchte als een schadvwe. Hiob* 14. Bij *de Roye v. Wichen*, n°. 1370, Z. *f* 8. *Van Duren*, n°. 1046, Z. *Bom*, 1873, n°. 542, Z. 67 Gr.

992. 1640, 9 Octb. »Wij Burgemn., Schepenn. ende Raedt der Stadt Deventer tuigen openbaer, certificerende voor de geregte waerheyt in ende vermits desen dat wij onsen muntmr. *Joan Wintgens* bij provisie ende tot revocatie geaccordeert hebben ende denselven accorderen bij desen, om te moegen munten goude eerpenningen, heele en halve nae de valeur van den *portugalloisen*, hebbende den arent (onser stadts wapen) met dese inscriptie: *Me Vigilante floret Daventria*, daaronder *Valoris Portugallici* aen de eene, ende den cruice met dese woorden: *In Christo Crvcifixo salus nostra* aen d'andre zijde. Sonder dat daervan eenige costen tot onser stadts laste sullen mogen werden gebragt". (Mededeg. door mr. *W. H. Cost Jordens* in de *Overijss. Alm.* 1855, blz. 94. Afgebeeld tegenover blz. 118, vermeld ald. blz. 60 en ook beschreven door *M. van Doorninck* in n°. XV, bl. 35-37 der *Gedenkpenningen enz.*

993. 1641, 18 Febr. *Zwolsche Portugalozen.* (Kon. Kab.) Vermeld bij *M. van Doorninck*, t. a. p. blz. 36. Vz.: Wapen van Portugal, de koningskroon en het schild, doch in plaats van de vijf schildjes in het midden, staat de Aartsengel met den draak onder de voeten en een klein Zwolsch kruisje op de borst. Binnenste omschrift: *Ad valorem Emanuel R. Portug.* Het buitenste is: *Moneta aurea Civitatis Zwollae.* Ter zijde van het wapenschild zijn twee kleine cirkeltjes. Kz.: Een kruis met het omschrift: *In Cristo crvcifixo nostra salus.* Vandaar de naam van *Crui aten.* Wij hadden in 1641 nauwe relatiën met Portugal. Zie *v. Loon* II, 256.

994. 1640. Begrafenisp. te 's Hage. *Revue* 1859. p. 494, no. 3.

995. 1641. Als boven van: *De buert van de Lange Gracht. Revue* 1859. p. 495. n°. 4. *Mededeel.* I. blz. 201. n°. II. pl. *a* II.

996. 1641 (?) Gouden *tweede* penning met de descriptie van *Malakka*, vermeld door den heer *P. A. Leupe* in de *Bijdragen tot*

de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederl. Indië, N. R. VIII, blz. 197 (3). Vgl. ons n°. 989.

997. 1641. 3 Aug. Als boven, aan den koning van Siam, uit naam van Z. V. H. den prins van Oranje, t. a. p. blz. 202, met een gouden triumfpenning »daerinne S. H. tronie ende eenige veroverde steden etc." zijn gesneden. *f* 181-13-12. Waarschijnlijk *v. L.* II. (193).

998. 1641. Legpenningen van *Arras*. De heer *L. Deschamps des Pas* deelde in de *Revue* 1863, pl. VI, n°. 37—39, p. 30—33, *drie*, en in de *Revue* 1868, *Supplement aux Jetons d'Artois*, pl. XIV, n°. 7—8 (p. 307—309) nog *twee* legpenningen van 1641 mede van Lodewijk XIII, betrekkelijk Arras, waarvan de Spaansche en Fransche noodmunten van dat jaar bij *v. L.* II, 260—61, en vollediger bij *Malliet* op *Aire* zijn afgebeeld. Dr. *Dugniolle*, n°. 3962 (1) betwijfelt of n°. 38 en n°. 39 wel aan Arras zijn toe te kennen; zie T. III, p. 284 (1).

999. Z. j. (1635) Ter eere van *Petrus Roose*, voorzitter van den *geheimen* raad (eigenlijk conseil *privé*). Door *v. L.* II, 263 op 1641 geplaatst, behoort op 1638. Zie het belangrijke artikel van den heer *Alexander Pinchart*, *Sur la médaille de Pierre Roose* in de *Revue* 1848, p. 61—73, alwaar p. 69 *Roose* zelf in Jan.? 1639 verklaart dat deze penning toen reeds meer dan *drie* jaren geleden gemaakt was, buiten zijn last of medeweten. Men las namelijk in eene gazette van Parijs van 11 December 1638 dit geheel verzonnen bericht, uit den koker van *Richelieu*, den aartsvijand van *Roose* gekomen: »Le president *Rose* ayant fait faire une médaille d'un rosier attaché à un baston, entre deux visages qui soufflent contre ce rosier, avec cette devise: *Inconcussa manet*; l'infant Cardinal et le prince Thomas, qui croyent estre representez par ces deux visages, ont envoyé leurs plaintes en Espagne de cette médaille, avec cette addition à la devise: *Si fune ligetur (Hij blijft onbewegelijk) mits met een touw vastgebonden)*. — In zijne *Hist.* p. 43 plaatst *Pinchart* dezen penning ook op het jaar 1635.

1000. 1641. »*Vernieuwde* Overijsselsche *gedenkp.* als *van Loon* I, 494 (3), aldaar zonder jaartal en deze iets grooter". G. 38, Z. 59 w., aldus bij *P. Smidt van Gelder* I, n°. 2002, en bij het

Zeeuwsch Gen. n°. 524. Overijss. *Gedenkp.* (ald. te lezen *Transisulaniae*). Het is een *Landdag-* of *presentiepenning* van Overijssel, ook met het jaartal 1644 voorkomende. Zie *Aanw. Kon. Kab.*, 1875, blz. 16.

1001. 1641. *Mich. Jansen Mierevelt*, door *Simon.*

1001*. 1641. *A. van Dijck*, door *Jouvenel.*

1002. 1642. *J. Blum.* Op een koperen exemplaar van den penning op den ondertrouw van Willem II, *v. L.* I, 258 (2?) Cat. *Bom*, Maart, 1860, n°. 685.

1003. (1642.) *v. L.* II, 264. Huwelijk van Willem II, (het *kuipertje*). Zie *v. Orden* II, 477. Gesneden door *S(ebastiaan) D(adler)* van Dresden. Zie Cat. *Arti.* 1880, n°. 1144. Komt soms voor met in de afsnede Vz.: *Belgium Pacatum.* Kz.: A°. 1648 $\frac{20}{30}$ *Januarii.* Zie *Brand*, *Daghwijzer der Geschiedenissen*, blz. 46. 30 Januarij. Over de kuiperij, zie de *Gids* 1842, blz. 523.

1004. 1642. 7 Sept. Gegr. zilv. p., waarop staat: 1642, *Omdat Sr. Jan Vück van Medemblick hem 2 maal binnen R(ijn)berk h(eeft) geweert, hebben die E. M. H. Staten en die van S(tad) hem dit geld vereert den* 7 *Sept.* Cat. der Tentoonst. van wapenen in Arti te Amst. 1869, n°. 751, blz. 35. Op de Kz. zagen wij eene voorstelling en lazen deze inscriptie; *D'Man wilt we* | *ten heeft* 3 *vrē* | *onder d'aer* | *de geseten.* Eigendom van Jhr. Mr. *J. P. Teding van Berkhout* te Haarlem.

1005. 1642. Penning (Z. en K.) van de rhetorijkers te Middelburg, onder de spreuk: *de. sprvite. Jesse. in minne groeijende.* Cat Zeeuwsch Gen., blz. 44, n°. 1014 en 1015, door ons afgebeeld en beschreven in de *Revue* 1874. pl. IV, 2, blz. 59—60.

1006. 1642. *Wilhelmus Snabelius.* Gouden ovale p. met oogje. Vz. en relief, b.b. van »een man met knevels en puntbaard, het haar naar achteren gestreken en vallende tot in den nek en dragende een breeden ronden geplooiden kraag over het kleed. Kz.: In den rand, boven: *Wilhelmus Snabelius*, onder in den rand 1642 en 's mans wapen, een kraanvogel staande op een grasveld en houdende in den opgeheven poot een steen (de zoogen. vigilantie), het schild gedekt met een aanzienden helm, met een boom tot helmteeken. Meded. van mr. *W. J. L. Umbgrove* te Zutphen in de *Navorscher* 1879, blz. 621—622.

1007. 1642. Gouden bruiloftsp. van *Frans Cornelis van Overloc-*

horst en *Annitgen Jansd.* (Ruitvormig en gegraveerd. *Nav.* VI, 257. Z. 18. W. Bij *van Dam* n°. 4488, *f* 4.50, door den heer *J. F. G. Meijer* gekocht. (Kon. Kab.?).

1008. 1642. Vierkante zilv. penning van Wolfgang Wilhelm, paltzgraaf aan den Rijn, heer van Ravestein. Zie *v. Orden* I, 1234, II, blz. 113, *van Dam* n°. 1643, *f* 2.

1009. 1643, 4 April. Begrafenispenning van *Simon Episcopius v. L.* II, 269. In *Nic. Borremans Bloemkrans van verscheiden gedichten*, Amst. 1659, vindt men blz. 231, twee epigrammen op den gedenkpenning gegeven aan de lijk-dragers van zal. Mr. *Simon Episcopius*. Zie *Nav.* XV, 9, en X, 183. De foutieve beschrijving van dezen penning in *Nav.* II, 287 is verbeterd II, 351.

1010. 1643, 14 Mei. Overlijden van *Lod.* XIII en komst van *Lod.* XIV tot den troon. Met ander b.b. dan *v. L.* II, 271 (1) Cat. *Luzac* n°. 560.

1011. *V. L.* II, 271 (2), doch met *Lud.* XIIII, *Fr. et. Nav. Rex. Christianiss.* Bij *P. Smidt v. Gelder*, n°. 2013.

1012. = als bij *v. L.* II, 271 Vz., doch Kz. nog XIV *maji* in de afsnede: Z. 40 W. bij *P. Smidt v. Gelder*, n°. 2014.

1013. 1643. *v. L.* II, 273. Overwinning bij Rome. Met *Lud.* XIIII etc. = 1011 t. a. p. n°. 2016 en bij *Luzac* n°. 563.

1014. 1643, 10 Aug. *v. L.* II, 274 (1) *Diedenhove* (Thionville) ingenomen. Met *Lud.* XIII *Fr. et. Nav. etc.* (Cat. *Noot-Nagel* n°. 379) *Luzac* n°. 565.

1015. = Vz. Met *Lvdovicvs* XIIII *Rex.* enz. Kz. Het plan der stad in een andere rigting en zonder schrift er boven. In de afsnede in twee regels: *Theodonis villa expugnata X Augusti* MDCXLIII. (*Noot-Nagel* n°. 380). Bij *Salm* n°. 969 in de afsnede: *Expugnato.*

1016. = *v. L.* II, 274 (2). Jeton met *a*) *Lud.* XIIII, *b*) met *Lud.* XIV en *c*) met *Lvdovicvs magnvs rex. v. Orden, Naamlijst* II, 113—14. De laatste heeft *Lud.* XIV als een oud man. Zie de afb. in de *Revue* 1876, pl. IX (33). Graaf *Nahuys* gist ald. p. 154 dat dit penninkje 50 jaren (1693) na de inname van Thionville ter gedachtenis van het halve eeuwfeest daarvan is geslagen, te meer, daar de Vz. = *v. L.* IV, 29 (9) van 1692 is.

1017. 1643. Schuttersp. van den Ouden Voetboog van 's Hertogenbosch. *Dirks, Essai*, p. 113 pl. III (1). *Revue* 1866, p. 112, pl. VI (1).

1018. 1643. Begrafenisp. van de B(*uurt*) V(*an*) D(*e*) O(*ude*) *Schoolstraet* te 's Gravenhage. *Revue* 1849, p. 495 (5). Niet vermeld in de *Mededeelingen*.

1019. 1643. Volgens *Pinchart* (*Hist*. p. 46) stierf in 1643 *H. de Croonendael* (vgl. n°. 988 op 1639). Hij deelt aldaar de p.pl. mede bij *v. L.* II, 523 op 1664 geplaatst, alsmede den penning afgebeeld door Graaf *Nahuys*, in de *Revue* 1872. Vz.: wapen. Kz.: *tot genuechte laet u croonen daelen.* Zie aldaar p. 352—355.

1020. 1643. Uitmuntend in zilver gedreven. B.b. van *Johannes Grill*, door *Hironimus Holl. Fecit Amsterd.* A°. 1643. Ovaal in lijstje Z. 57 W. Cat. *Bom* (*v. d. Poll,*) Octb. 1867, blz. 75 (2). Cat. *Arti* 1880, n°. 1166, bij den heer *Ger. A. Heineken* aldaar.

Allerlei uit Maas-Waal. Bij *ALPHEN* werd in den zomer van 1870 in de Maas gebaggerd een zilveren wapen en cachet. Op het eerste las men:

istud sigullum est dni Wilhelmi Leardi de Barsalia, militis.

Op het cachet stond:

secretum W. Leardi de Barsulia.

Dit geheimzegel vertoonde in een driehoekig schild (van zilver) van de oudste soort een dwarsbalk van groen met 3 vijfpuntige sterren in het schildhoofd. De ridder, een schild in de linker-, een opgeheven zwaard in de rechterhand, is gezeten op een geheel geharnast galoppeerend paard, dat het driehoekige schild boven den kop draagt.

Te *ALTFORST* leest men in de Hervormde kerk op een zerk vóór den predikstoel:

Hier leyt begraven heer Goert vā Dryell [1]), *priester*
en pastoir tot Altforst, die sterf a° xvc en xlij (1542)
opte xxvte dach vā mert.

Hieronder als wapen een dubbel gedwarsbalkt schild, met een hostiebeker, waarboven een kruisje, als helmteeken.

Terzelfder plaatse ziet men op een zerk vóór het schoolgebouw:

[1]) Jurrianus van Driel, deken van het bakkersgild te Utrecht, staat als zoodanig vermeld op een zilveren begrafenisschild van dat gild i. d. 31 Juli 1789 (*Cat. d. Tentoonstelling v. kunstvoorwerpen, in vroegere eeuwen uit edele metalen vervaardigd, gehouden door de Maatschappij Arti et Amicitiae te Amsterdam 1880*, n°. 1010, bl. 211).

twee engelen, waaronder de letters A en E met een huismerk er tusschen, en het randschrift:

Hier leyt begraven Aert van Engelen 20 Augi. 1652.

Te *APPELTERN* leest men op de klok:

Engel Janssen ende Jan de Vaen,
kerckmiesteren indertijt.
Johannes Coetsius, predicant in Apelteren en Altforst[1]).
J. P. H. van Trier fratres[2]) *me fecerunt a°. 1658.*

Op het uurwerk staat:

Gemaeckt tot Batenborch bij Jan Backer van Call, 1643.

In de Hervormde kerk leest men op des kosters lezenaar:

De hooggebore heer R. C. grave van Rechtere en de hooggeboore vrouwe mevrouwe gravinne van Rechtere geboore baronesse A. E. van der Capelle hebben dese lessenaer vereert aen de kerk van Appeltere 1793.
C. en P. Bayens fecit.

Een gevelsteen aldaar meldt:

Den 4e Mei 1835 is de eerste steen gelegd door Jacqueline Marie van Hasselt, dochter van Mr. C. van Hasselt en vrouwe Juliana Johanna Diderica van Rechteren van Appeltern.

Een gevelsteen in soortgelijke woning te *ALTFORST* meldt hetzelfde in dato 9 Mei 1835.

Op het kerkhof te *APPELTERN* treft men op zerken aan:

Hier rust de assche van Anna Elisabeth baronesse van der Capelle, vrouwe van Appeltern[3]), *echtgenoote van Rudolf Christiaan graaf van Rechteren van Westerveld, geb. 20 Maart 1767, overl. 30 Juni 1839.*
Hare kinderen betreuren in haar eene teedere moeder, de armen eene weldoenster.

---

1) Hij kwam aldaar als proponent 1 April 1643, en was er in dienst tot zijn dood in 1671.

2) d. i. Johan Peterszoon en Hendrik van Trier; zie Nav. XXVI, 233.

3) waarmede zij als erfgename haars vaders Johan Derk van der Capelien, 10 Aug. 1788 door haren hulder Jan de Ridder beleend was. Hare huwlijksvoorwaarden met graaf Rudolf Christiaan van 24 Dec. 1784 werden 14 Mei 1790 geapprobeerd en geregistreerd. Toen lieten zij hunne opene testamentaire dispositie van 1 Mei 1790 approbeeren en registreeren (*Leenregister*).

alsmede,

Hier rust na onvermoeiden arbeid A. A. J. de Villers,
in leven burgemeester dezer gemeente, heemraad van
Maas en Waal, geb. 12 Mei 1776, † 29 Oct. 1840.
Zijne werken volgen hem na.

en,

Hier rust het sterfelijk kleed van Z. (acharias) *M.* (arinus) *van Kuyk,*
geb. 19 Oct. 1810, † 27 Oct. 1873, gedurende 32 jaar
predikant van Altforst en Appeltern [1]).
Het leven was hem Christus en het sterven gewin.

In de Hervormde kerk te *BATENBURG* hangen onderscheidene wapenborden, sommige zonder naam, bij voorbeeld:

Obiit die 29/19 Aprilis a°. domini 1635.

waarbij als wapen een schild van rood, gevierendeeld, 1 en 4 leeuw van zwart [2]) *(Bronckhorst),* 2 en 3 St. Andrieskruis, verzeld van vier droogscheerdersscharen van goud, met de punten om-

[1]) Vgl. Nav. XXVII, 254. Een van hem afkomstig legaat van *f* 500 werd 31 Juli 1878 aan de diakonie zijner voormalige gemeente overgegeven, gelijk ook eene schenking ten bedrage van *f* 300 van zijne kort te voren overleden weduwe, eerder weduwe van bovengenoemden A. A. J. de Villers, wier dochter E. J H. de Villers, mede omstreeks gezegden datum overleden, aan die diakonie een bouwland vermaakte ter waarde van *f* 2000, en aan de Bijzondere School ter plaatse een bouwland groot 1.43 10 H. A., alles vrij van successie, besprak; zie *Haarl. Courant* v. 2 Aug. 1878.

[2]) Rietstap's *Armorial,* p. 187[b], noemt de kleur des leeuws zilver, wat beter past als zijnde metaal op kleur. Ook geeft het slechts 3 koeken aan. — In het voorportaal der Roomsche kerk te *Kuik* ligt ook eene Bronckhorst begraven; men leest toch aldaar op eene zerk:

Hier liggen begraven Jonckheer Maximiliaen van Galen
sterff opden..... a°. 1608, ende Jonckfrou Theodoe-
ra van Bronckhorst syn huysfrou sterff op den
8 May a°. 1620; bidt Godt voor die sielen.

waaronder een schild, gedeeld: 1 klimmende leeuw, getongd en gekroond, 2 drie (2,1) weerhaken. Het teeken des helms met vijf gaten, bestaat uit eene vlucht, beladen met de figuur van het schild, uitkomende uit de schildfiguur.

Daar er in het voorportaal van gezegde kerk nog slechts ééne zerk wordt aangetroffen, lust het mij het opschrift er van hier bij te voegen, zijnde:

Hier ligt begraven Aeltken weduwe van Mevs
Janssen za. ende starff in den jare ons
here dvysent seshondert ende vyerthÿ
den 28 jvlivs bid God voor de siele.

laag (*Batenburg*). Over alles heen een hartschild, beladen met vier (3, 1) hoeken van rood op goud (*Borculo*).

Een ander bord toont hetzelfde wapen, waarbij:

Obiit den 6 Aug. 1658.

Voorts,

1647, obiit den 3 December,

waarbij een dubbele roode arend met een rond wit plekje voor de borst.

Nog,

1689, obiit 29 December.

waarbij een zeer saamgesteld wapen, vertoonende een hartschild van blauw, beladen met een klimmenden roodgekroonden leeuw, verzeld van zeven blokjes van goud. Boven dit hartschild: gedeeld in drieën, 1 in blauwgoudgekroonde leeuw van zwart, 2 dubbele adelaar van zwart met halsband van goud, 3 in goud breede dwarsbalk van zwart. Links van het hartschild in goud 2 loopende leeuwtjes boven elkander; rechts van het hartschild in blauw St. Andrieskruis van goud, verzeld van 4 × 3 klaverbladeren van goud. Onder het hartschild, gedeeld: 1 in goud breede dwarsbalk van rood, 2 in goud leeuw van zwart. Schildhouders, 2 klimmende leeuwen van goud.

Eindelijk,

Obiit 3 Junij a°. 1721,

waarbij het wapen van Hornes, dat ook aanschouwbaar is in eene groote en prachtige tropée binnenwaarts tegen den noordermuur van het kerkgebouw aangebracht, in dezen trant: onder eene groote vergulde kroon een schild gevierendeeld, 1 en 4 in goud, (2, 1) drie zilver gesnoerde jachthoorns van rood, 2 in zwart klimmende leeuw van goud, 3 in rood achtpuntige ster van goud; — met twee klimmende goudgehalsbande honden als schildhouders. Dit wapen prijkt ook boven de kerkbank, die voor het gezin van den predikant bestemd is, alsmede op een groot bord, hetwelk ten opschrift heeft:

Illvstrissima comes [1]) et domina Johanna Sidonia,
illvstrissimi comitis et domini Statii Philippi
comitis Bentheimensis et reliq. vidva; erat

[1]) lees comitissa.

comes[1]) *Hornes, Haae comitis 28 Martii 1670*
nata, et 82 aetatis anno in arce Ende-
geest 16 Martii 1752 obiit.

Het veel meer saamgestelde wapen van haren gemaal voert ten opschrift:

Statius Philippus, S.(ancti) *R.*(omani) *I.*(mperii) *comes*
in Bentheim, Steinfurt, Teeklenburg et Limburg,
etc., etc., etc., reipublicae foederati Belgii su-
premus equitum dux, equitum praetoria-
norum praefectus et fortalitii Heus-
densis gubernator, obiit in castel-
lo Endegeest XXII Martii a[i]
1749, aetatis 81.

Op een ander bord ziet men niets anders dan:

Obiit Hylonovs, 31 Dec. 1659.

Wie is hij?

Eindelijk nog een bord, waarop een wapenschild, vertoonende een zeventiende-eeuwer in staande houding, die de linkerhand in de zijde, en in de omhoog geheven rechterhand een boek houdt. Dezelfde figuur bespeurt men op eene zerk binnen het doophek, met dit onderschrift:

Hier leyt begraven Joffrov Jacomina Hoffmans, sterft den
14 Avgvstvs a° 1645

Drie andere zerken ter aangeduider plaatse getuigen:

de éene,

Hier licht begraven Govert Cornelis, soon van Cornelis
Goverts, mvntgesel, den 22 Mey a°. 1616.

waaronder een schild, gedeeld: 1 soort huismerk, 2 drie (2,1) halve manen.

de andere,

Hier is begraven Johan Antonis van Ravestein[2]) *29 Maart 1618,* waaronder een schild, gedeeld: 1 twee haken, kruislings over elkander, 2 blank.

de derde,

Dit is de erffbegraeffenis van Hendrick Breijer, stadt-
houder, richter ende dijckgraeff, commies van de

---

[1]) *Comitissa.* [2]) In het kon. kabinet van schilderijen (Mauritshuis) te 's Gravenhage vindt men eene »Ravesteynskamer".

convoy ende licenten en tollenaer indertijt tot
Batenborch, sterft den 20 Avgvsti a°. 1666.

waarboven een schild van goud, gedeeld: 1 zespuntige ster, 2 schuinbalk van groen.

Boutenburg. Nav. XXX, 583 bericht ons, dat de directeur-generaal van Ned.-Indië Breton 22 Oct. 1794 overleed op de buitenplaats Boutenburg bij Batavia. Ook te Aalst, eene buurschap onder Lienden in Nederbetuwe, draagt een blok landerijen, voormalig vikariegoed, de benaming van den Boutenburg, evenals eene hofstede aan den Haarlemmerweg onder Amsterdam Boutenberg is genaamd. Niet onwaarschijnlijk riepen leden der familie Bouten deze plaatsnamen in het leven. Anna Catharina Bouten, bij voorbeeld, gehuwd met Anthony van Barneveld, had tot zoon Thomas v. B., heer van Meteren en Geldermalsen, die zich 13 Maart 1796 in den echt verbond met Diderika Hendrika de Roock.

J. ANSPACH.

Katwijk. Nav. XXIX, 107 herinnert ons aan het verblijf der Katten of Catten in ons vaderland. Vindt men een Katwijk in het land van Kuik, ook in de Over- en Nederbetuwe, in Maas-Waal en Tielerwaard is menige plaatsnaam uit »kat" geboren of daarmeê saamgesteld, bijvoorbeeld: de Kat (bouwland te Eck); Kat en Hond (bouw- en weiland te Beest); de Kattenwaard (weiland te Dreumel); de Katerdam (te Herwijnen); de Kattelegers (weiland te Bemmel aan de Kattelegersstraat); de groote en kleine Kattenburger (weiland te Alphen); Kattenburgskamp (weiland te Maurik); Kattenheuvel (uiterwaard te Yzendoorn); de Katting (bouwland te Dodewaard); de Katijf (bouw- en weiland in den polder Tuil). Misschien behoort hier ook Kaatsheuvel (huizinge te Oss). Deze en vele soortgelijke plaatsnamen zullen echter wel met het aloude verblijf van gezegden Germaanschen stam hier te lande niets hebben uit te staan. Ze zijn vermoedelijk òf rechtstreeks uit den eigenlijken diernaam gesproten, en dankten alzoo hun aanzijn aan toevallige, onbeduidende omstandigheden, invallen, grillen, bokkesprongen van het volksvernuft; òf familiën de Kat (Kadt), van Kattenburch enz., leenden hun naam aan die lande-

rijen. Tot staving van dit laatste diene, dat een weiland te Maasbommel heet Kezie van de Kat (ook wel »de Kadt" geschreven); gelijk men terzelfder plaatse een weiland vindt, Kezie van Petiers genaamd, terwijl een weiland te Alphen bekend staat als Kezie van de Kroef. Evenals Peters en de Kroef, is hier de Kat of de Kadt blijkbaar de naam eener bekende familie, in verschillende plaatsen der Nederbetuwe en elders woonachtig.

Aan deze opmerking knoope zich de vraag, wat in straksvermelde plaatsnamen Kezie of Kezée mag beduiden? Te Alphen treft men aan de Kortewinkels (= Korte Hoeken) in de Kezée. Dit Kezie of Kezée schijnt een verbasterd appellativum te wezen.

J. ANSPACH.

TAALKUNDE.

Blauw (V, 131; VI, 4, 134; XIV, 83, 375; XV, 21; XVII, 150; XXIX, 264; XXX, 518). *Blauw* is op de Veluwe eene gezochte kleur. De boeren rijden er met *blauw*geschilderde wagens en karren; verder zijn er *blauwe* zakdoeken, boezelaars, kousen, sokken, enz. Zelfs de muren der meeste woningen hebben die kleur van binnen. Naar heur haar worden enkelen koeien *blauwbont* genoemd. Verder heeft men er 's zomers wel »*blauw-blom*" in de rogge, een lief bloempje, maar dat er niet in hoort. Kleine kinderen, die aan stuipen lijden, schreeuwen zich soms wel *blauw*, en zulke die pas beginnen te loopen, vallen weleens een *blauwe* steê. Het *blauw* koken van een nieuwen ijzeren pot kent men op de Veluwe ook, maar men noemt het niet zoo; men noemt het *bloeden*. Ook verkoopen de boerinnen er geen *blauwjan* aan hen onderwijzer, maar ze leveren er »'t melk" — op de Veluwe is *melk* onzijdig en *bosch* vrouwelijk — ongewasschen, d. i, zuiver en zoet, zoo van de koe. *Blauwe* boontjes groeien er in de tuinen, maar van de bekende *blauwe boonen*, die soms heel wat menschenlevens vernielen en al vernield hebben, is de Veluwnaar afkeerig; hij houdt niet van ruzie. *Blauwkousen*, van een zekere soort vrouwen gezegd, vindt men op de Veluwe niet. En nu zullen we 't maar *blauw blauw laten*.

A. AARSEN.

Brand (XXVII, 187, 386, 559; XXX, 522). Iemand die niet goed op zijn tellen of op zijn zaken past, die dit of dat misdoet krijgt soms van dezen of genen weleens een zwaardslag, in den vorm van een *uitbrander*.

A. AARSEN.

Herinneren (XXX, 530). Over dit werkwoord en zijn beheersching is herhaaldelijk en breedvoerig gehandeld door Dr. A. de Jager. Men zie de volgende werken: Verscheidenheden, bl. 261—68; Nalezing op het Glossarium van Prof. Lulofs Handb. bl. 54, 55; Latere Verscheidenheden, bl. 480, 81; Taal- en Letterbode, 1870, bl. 101—08; Woordenboek der Frequentatieven, II, 194—96.

H. DE JAGER.

Kameleontisch (XXX, 531). Dit woord heb ik nooit hooren gebruiken in de beteekenis van *gedrochtelijk*. Maar *kameleontisch* wordt genoemd iemand, die met iedereen meêpraat, die naar ieders zin zijn gevoelen verandert. En dan ligt de oorzaak dier spreekwijs in de traditie, dat het kameleon de kleur aanneemt van 't voorwerp, waarop het zich neêrgezet heeft.

E. LAURILLARD.

Het appelmannetje komt om zijn geld (XXX, 526). Ik geloof, dat geene familie Appelman en geen vader Adam hiermeê iets te maken heeft. 't Is een gezegde, allereerst toepasselijk op fruitsnoepers, — een waarschuwing alzoo vooral voor kinderen: niet straffeloos zult ge van al dat fruit-eten afkomen. Van den appel maakt nu de volkstaal een persoon, evenals zij van de slaperigheid een *zandmannetje* of een *Klaas Vaak* maakt. En voorts lost de bijzondere toepassing op fruit-eten zich op in de algemeene gedachte, ook door mijn vriend Anspach geuit: »boontje komt om zijn loontje."

E. LAURILLARD.

Spreekwijze. Dat is een mijl op zevenen (XXX, 528). Deze spreekwijze wordt afgeleid van den grooten omweg, dien men vroeger maken moest om van Mil naar Sevenum te komen. Hier

wordt echter verkeerdelijk Mil genoemd. Die plaats toch ligt geheel uit de buurt van Sevenum, dicht bij Grave. 't Moet niet zijn Mil, maar Meijel, uitgesproken en vroeger ook geschreven: Mijl. Vanaf deze plaats ziet men op niet zeer verren afstand den toren van Sevenum. Recht toe, recht aan zou het zoo'n lange tocht niet wezen, maar ziet, de Peel (tegenwoordig het dorp Helenaveen en omtrek) lag er juist tusschen, en een grooten omweg moest men maken om van de eene plaats naar de andere te komen.

Venlo. I. R.

(Een antwoord van gelijke strekking ontvangen van Dr. E. L.).

Spreekwijze. Dat is een mijl op zevenen (XXX, 528.) Een variant van »de mijl op zeven" is de echt Veluwsche uitdrukking *de weg op vuuf vierel*, en die drukt, mijns inziens, den omweg, 't oponthoud, 't onnoodige, enz., beter uit dan haar Limburgsche zuster 't doet. Daarbij komt nog dat ze zichzelve verklaart: ook iets karakteristieks.

A. AARSEN.

Nist-ei. (XXX, 558). Men vergunne mij ten zeerste te betwijfelen of nis-ei, waardoor men in Vlaanderen wel uitdrukkelijk een zacht gekookt ei verstaat, zonder onderscheid van versch of oud, ooit nest-ei zijn kan, en wel om twee redenen :

1°. Aan mijne ervaring ontleend. In mijne jeugd moest ik des ochtends de eijeren uit het hoenderhok halen, doch mijne grootmoeder ried mij steeds dringend het nestei te laten liggen, opdat de kippen, we hadden er een paar dozijn, ieder steeds in zijn eigen nest nieuwe eijeren zou leggen. Zoodoende gaarde ik van ééne hen in een seizoen bijna vijftig eijeren.

2°. Vader Cats, zoo geen natuurkundige, dan toch een man, die boven duizenden een open oog voor de natuur en hare werken had verklaart: »De henne leijt geerne daer se een nest-ei siet." Spiegel van O. en N. Tijt, blz. 28 (ed. Schipper), en zie het fraaije prentje. G. P. ROOS.

Rennekoker (XXX, 559). Niet te Aardenburg noemt men den schommel »rennekoker" maar te Roesselare (West-Vlaanderen). Ik bemerkte dezer dagen dat waar men van schommelen »rennen" zegt, men ook »rennekokeren" bezigt.

Mij komt 't voor dat de heer Anspach het deuntje van 't hennetje niet goed hoort bezigen. De ren toch is eene met tralies omgeven ruimte, zoo hebben we de hoender-ren, de zwijnen-ren. 's Avonds nu sluit men de hoenders in de korte kooi, die achter aan de ren, »loop" of loopplaats getimmerd is, en overdag geeft men ze meer lucht en ruimte in de ren of renne. Ook benne zal wel verkeerd gebezigd zijn, zij het ook dat men op de vogelmarkten de hoenders in traliekorven te koop stelt; doch hiervan is in het deuntje geen spraak. Ik dacht bij *korte kooi* ook aan stolpmand, bijkans gefatsoeneerd als eene *ga* of loop-mand der kleine kinderen, waaronder men de *kloeke* (klokhen) plaatst om niet ver van honk te gaan; hare kuikens loopen dan vrij rond, doch verwijderen zich niet ver van die *stolpmand*. G. P. ROOS.

Luimen. Ons Nederlandsch bezit drieërlei *luimen*. Luimen = grillen; van daar: in een goede luim, kwalijk geluimd, enz. Luimen = bezinnen, loeren; dit laatste vind ik in J. P. van Male, Geschiedenis van Vlaanderen (1566—1648), Brugge 1843. Voorrede, bl. X:

De wetten en het recht zijn nu des baetsuchts fuyken;
De gaven-flicker doet den rechter d' oogen luiken;
Het landsnut wert vertreên, men vilt en plukt en pluijmt,
Tot borgers overlost, als men op middels *luijmt*,

voorrede blz. X.

Luimen (Z.-vlaamsch, lumen) voor smachten, verlangen, hunkeren. Men zegt het vooral van een verliefde die — nachtelijke bijeenkomst met zijne beminde op 't oog heeft. Het verschilt dus van van Male's »luimen".

Komt het Zeeuwsch-Vlaamsche ook elders voor?

Van Male verdient vooral de kennismaking door Noord-Nederlanders. Deze Pastoor, was zonder zijn standpunt te verloochenen, zeer onpartijdig, en zou onzen hedendaagschen reconstructeurs der geschiedenis een treffend lesje kunnen geven. Zijn oordeel over den Bloedraad kan 't getuigen. G. P. ROOS.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Eenige genealogische en heraldieke vragen (XXIX, 591; XXX, 540.) Jacob Tulleken, zoon van Arnt bij Freruina (Vreesken) Louwen, weduwnaar van Grietje van Rienen, ondertrouwde te Arnhem 13 Maart, tr. April 1647 Geertje Bluylandt (Bleuylandt of Bloeyland), waarbij Engel Bongers (Bongart) als getuige optrad. Zij was de dochter van Wilderijk Bl., en had geene kinderen bij hem. Als wapen van Bl. zag ik afgeteekend: in goud drie (2, 1) blauwe klokjes met groene steeltjes. Daar dit wapen eenvoudig sprekend is, kwam de roode fasce van Nav. XXX. 541, sub n°. 2, er vermoedelijk *later* bij. Over Jan Bleulandt, sedert 4 Oct. 1791 hoogleeraar der geneeskunde te Harderwijk, zie Bouman, Geschied. d. Geld. Hoogeschool, II, 504,5. In het ampt van Barneveld ligt een Bleulandsenk.

Het wapen van v. Dulcken is in zilver een rood verkort breedarmig kruis, waarvan de randen, maar niet de uiteinden, uitgetand.

Volgens mijne aanteekeningen bleven de huwelijken van Evertje Tulleken met 1°. Johan Noeij te Bordeaux, 2°. Jan Noeij, beide kinderloos. Ik vermoed, dat laatstgenoemde Jan Noeij, die omstr. 1576 zal zijn geboren, als hij namelijk met zijne vrouw (Evertje) een gelijk aantal jaren telde, uit eene vroegere echtverbintenis zijn zoon Gerhard, den subst. griffier bij het Hof v. G., won. Vgl. bl. 18 met bl. 75 van afl. 1—3, jaargang 1880/81 der Herald. Bibliotheek, waarin de geachte vrager meerdere bizonderheden nopens Bongart, Brienen, Noeij en Wilbrenninck zal aantreffen, in een opstel De Veluwsche familie Tulleken en hare aanverwanten; — al behelzen die bladzijden juist geen rechtstreeksch antwoord op de in Nav., t. a. p., gestelde vragen, meer althans niet dan het weinige, dat dit artikeltje meldt. J. ANSPACH.

Hengstdijk, Hensdijk, Heynsdijk. Al willen wij den heer Caland (Nav. XXX, 544) gaarne op zijn woord gelooven als hij ons verzekert, dat in de oudste stukken in het archief van Hulst en Hulsteram-

bacht de naam Hensdijk, d. i. Hengsdijk (Nav. XXVIII, 158) nooit voorkomt, doch daarin steeds sprake is van Heynsdijk; zoo schijnt toch, blijkens de geogr. woordenboeken en kaarten, voor dit Zeeuwsche dorp de benaming Hengstdijk de meest bekende en verspreide naam te zijn. De naam Heynsdijk (Heinsdijk) doelt misschien wel op eenen ons totdusver onbekenden Hendrik. Of zou een familienaam Heyn (Hein) in aanmerking kunnen komen? Intusschen neme men ook hier de behoedzaamheid in acht. Want, bij voorbeeld, heet in het voormalige graafschap Buren de dijk langs Asch, Buurmalsen en Tricht »de Hennisdijk"; en te Bergharen (in Maas-Waal) overleed 19 Dec. 1629 Meiner Hennis.

Te Kampen woont Hennes-Diepeveen. Zoo moet dan ook tusschen den familienaam Hennis en de benaming Hennisdijk verband te zoeken zijn. J. ANSPACH.

Geslachts- als doopnamen. Rijnvis (XXVIII, 80, 419, 524). Een geslacht Rijnvisch heeft ook in Overijssel bestaan, en wel te Kampen. In den Overijsselschen Almanak van 1841 vindt men toch eene bijlage van den heer E. Moulin: *De Memorie van Sinte Cunera te Kampen*, waarin onder andere Memorie- Broeders en Zusters tusschen de jaren 1472 en 1483 ook *Frederick Rhijnvisch* genoemd wordt, die tot de aanzienlijke inwoners van Kampen schijnt behoord te hebben, naardien zijn naam met eenige andere tusschen die der geestelijken en der ambachtslieden staat.

Tusschen 1535 en 1539 wordt het eerst vermeld Mr. *Engelbert Reijnvisch*, priester.

Honderd jaren later treft men weder te Kampen iemand van dien naam aan. In den Ov. Alm. van 1845 bevindt zich n. l. een stuk van J. M., getiteld: *Kerkelijke aanteekeningen te Kampen,* welke getrokken zijn uit »de handelingen der zich noemende »*oude, ware Gereformeerde gemeente te Kampen,* die zich, in 't jaar »1617, van de gemeenschap der Hervormden in 't geheim had »afgescheiden, en aan welke, in September des volgenden jaars, »bij resolutie der stedelijke regering de Broederkerk ten gebruike »voor hare openbare godsdienstoefeningen werd gegeven. Zij zijn »verspreid in een handschrift van twee folio-boekdeelen, loopende

»van 2 September 1618 tot het laatst van 1641; doch hier en »daar aanmerkelijk beschadigd".

Hierin dan leest men:

»1628. Den 5 Martij. Is goedt ghevonden, dat van (Borgemr) »*Evt. Rijnvis* de schilderijen op de orgelen, als onstichtig, sal be»gheert werden metten eersten te veranderen".

»Den 12 Martij. Heeft *E. Rijnvis* belooft met eerster gheleghent»heyt te sullen besorgen, dat de onstichtelijke schilderijen op het »orgel moghen verandert werden".

»1635. Den 12 August. Alsoo de Arminiaense en Luterse verga»deringen niet op en houden, maer stoutelyck met groote menichte »tsamen comen, dat Br. *Rijnvis* ende Secretarius Hoochstraeten, — »Br. Sloot niet present sijnde, — sullen den E. A. Mag. uyt naeme »des K. R. (kerkeraads) sulx weder voordraeghen ende versoecken, »alsoe haer Ed. vaste belofte en toeseggingbe heeft gedaen daerin te »sullen versien, dat de K. R. mochte daervan de vruchten ende »effecten sien, ende oock meerder onrust verhinderen".

Bij meer opzettelijk onderzoek zouden er allicht in Kampen meerdere sporen van dit geslacht te ontdekken zijn.

Behoort de in de familie Hajenius gebruikelijke voornaam Pantaleon ook tot de in plaats van geslachtsnamen gebruikte voornamen?

Arnhem. P. A. N. S. VAN MEURS.

Indische geslachtsnamen (XXX, 537, 70). Onder het opschrift Indische Geslachtsnamen levert Arcadius een paar voorbeelden van omkeering van den naam des vaders voor in Indië geboren kinderen, zie Nav. 1880, p. 537, en eindigt met de vraag: »Komt deze »zaak inderdaad alzoo in Indië voor, en kent men nog meer »zulke omgekeerde namen?"

In antwoord hierop diene, dat ik op het eerste gedeelte zijner vraag geen antwoord kan geven, doch dat overigens het omzetten van namen wel voorkomt bij hen, die in hun werkkring een anderen naam wenschen dan hun eigen naam. Zoo b. v. de beroemde zangeres Trebelli, die eigenlijk Gillebert heet, en met weglating der G. haar naam omkeerde. Zoo ook is het voorgekomen, dat de groote Meyerbeer, toen hij te Parijs kwam, zich

schreef G. Meyer Behr, — den naam *Meyer* had hij van moederszijde geërfd, — doch zich spoedig ter eere der Franschen, die over dien naam niet konden heenstappen, den naam van G. Meyerbeer toeëigende. Dit laatste voorbeeld is wel niet, wat Arcadius vraagt, doch behoort, naar ik meen, toch tot dezelfde rubriek, daar beiden zich oplossen in het schaamtegevoel, het eerste wegens gedrag, 't tweede wegens valsche schaamte.

's Hage. S. DE B.

Indische geslachtsnamen (XXX, 570). Naar aanleiding van de vraag, bl. 537 door Arcadius gedaan, kan ik mededeelen, dat behalve de door hem genoemde namen mij nog bekend zijn: Snitsevorg (Grovestins) en Nesnark (Kransen). Die namen waren te Batavia 1830—40 in gebruik.

Amsterdam. DEN TEX.

[Van Snitsevorg gewaagde ook P.]

L de Jonge, beeldhouwer? A° 1634. Onbekend wapen (XXVIII, 600; XXIX, 206). Op de gedane vragen kan ik antwoorden, dat het beschreven wapen boven het lijstje, zijnde op een..... (keel) veld een klimmende leeuw van..... (sabel) met twee meerminnen als schildhouders, en een staande ruit, waarin een kruis tot helmteeken, geen betrekking heeft op bovengenoemden naam »de Jonge", noch op den persoon, wiens portret wellicht eens door dit lijstje werd omvat, maar het wapen is der stad Zierikzee in Zeeland. — Van L. de Jonge weet ik niets, en evenmin of hij aan de beeldhouwkunst gedaan heeft. — Misschien heeft wel in dit lijstje een portret van een der leden van dit Zeeuwsch geslacht zijne plaats gehad. J.

Geslacht du Sart (XXX, 140, 490). In het bezit zijnde van het werk: Histoire généalogique de la maison de Neufville, par A. C. de Neufville, Amsterdam 1869 (niet in den handel), mij indertijd door mijn vriend, den vervaardiger, geschonken, kan ik de t. a. p. vermelde tegenstrijdigheid oplossen.

Op tabel E, tegenover bl. 193, vindt men: Jan Jacob Brants, geb. 2 Maart 1740, overl. 4 Jan. 1813, getr. 28 Oct. 1764 met Anna Maria de Neufville, geb. 28 Aug. 1742, overleden 27 Dec. 1782.

De 2_e zoon uit dit huwelijk was: Jan Isaäc de Neufville Brants, geb. te Amsterdam 1767/68, gehuwd 1°. te A. 11 Nov. 1791 met Eliza Catharina Luden, geb. te A. 1767/68; gehuwd 2°. te Ouder-Amstel 25 Oct. 1795 met Louisa Hartsen, geb. te A. 1776/77.

Amsterdam. J. G. DE G. J. Jr.

Wapen van Steijn (XIX, vr. V; vgl. Omslag n°. 5 en 8). Het door A. ter laatster plaatse beschreven wapen wordt volgens mijn beweren *niet* gevoerd door het geslacht van Steijn, maar door het geslacht *Plaat* (en niet geheel juist volgens de beschrijving van A.), welk geslacht aan dat van v. Steijn is aangehuwd.

Maria Plaat huwde Jan van Steijn, uit welken echt 5 Maart 1769 te Amsterdam geboren werd Gerrit van Steijn, heer van Hensbroek, die wederom Geertruida Plaat (zijne nicht) huwde.

Dat het wapen van Plaat door leden der familie van Steijn werd gevoerd, kan mogelijk zijn, doch zulks is, naar mijne meening, een dwaling hunnerzijds, en gebruikten zij ten onrechte het wapen hunner moeder in plaats van dat huns vaders.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Geslacht Ruysch. Vervolg van Navorscher XXIX, 521—526.

VII.

Kinderen van Johan Ruysch van Pijlsweert ╳ *Catharina van der Borgh:*

1) Henrick Ruysch van Pijlsweert, trouwt Maria van Mantwijck Dirksd^r^. In het jaar 1545 wordt Maria beleend met het goed »Wardenborch tot Werckhonde", terwijl haar echtgenoot in 1527 beleend was met eene hofstede op 't Slijc te Maersen, ten behoeve van het klooster Mariendaal. Zij komt voor als weduwe in het jaar 1578. Laten na zeven kinderen.

2) Mr. Johan Ruysch, canunnic in het capittel van Oud Munster en van St. Pieter te Utrecht, sterft in 1545.

3) Peter Ruysch, is verlyd met de Gulde Hoeve tot »Werconde", die hem door testament van zijne moeder vermaakt was; na zijn dood is ze gekomen aan zijn oudsten broeder Henrick, in 1552. Trouwt 24 Januari 1553 Maria van Renesse, bastaarddochter van Adriaan van Renesse van Wulven, domdeken te Utrecht, bij Mabelia van Diemen Adamsd^r^.

4) Adriaan Ruysch, had beloofd aan eene zekere Anna Christoffelsdr, wonende te Gorinchem, haar te zullen trouwen, doch toen zijne moeder dit vernam, heeft zij hem gedwongen te huwen Henrica van Esselt. Uit dit huwelijk is een zoon Jan geboren, die 158. kinderloos gestorven is.

5) Geertruida Ruysch, tr. Lubbert van Ensse. Anderen noemen haar eene dochter van Hugo Ruysch v. Wayestein bij Josina Pieck.

Kinderen van Peter Ruysch en Margriet Salms:

1) Dirck Ruysch, tr. Cornelia de Beer, dochter van Wouter de Beer en Deliana Treys van Dolre.

Laten na drie kinderen.

2) Wendelmoet Ruysch, tr. Frans van Westreenen van Noortwijck. Zij sterft z. o. als weduwe 1604, oud 86 jaar. Hij sterft 158.

3) N. Ruysch, tr. Dionys Uteneng.

4) N. Ruysch, tr. Gerrit Vosch van Avesaet. Dit schijnt niet voor zeker aangenomen te mogen worden, ten minste in het MS. is er bijgevoegd »puto".

Kinderen van Hugo Ruysch van Wayesteyn en Josina Pieck:

1) Aernt Ruysch, werd na den dood van zijn vader 23 Jan. 1545 beleend met het huis Wayenstein. Hij sterft ongehuwd 16 Jan. 1547.

2) Johan Ruysch van Wayenstein werd na den dood van zijn broeder Aernt met het goed W. beleend. Trouwt Elisabeth van Brakell, dochter van Cornelis en Margaretha van Boecop. Hij sterft 26 Juli 1560.

Laten na twee kinderen.

3) Maria Ruysch, volgde in 1570 Sweertgen van Buchel als zevende priorinne op in het klooster in het Geyn (Zie de verhandeling van Prof. Visscher over dit klooster, Utrecht, 1843).

4) Henrick Ruysch commandeur van de orde van St. Jan te Ingen, geboren te Amersfoort. Hij heeft aan de St. Joriskerk in zijne geboorteplaats een glasraam gegeven met zijn afbeeldsel en deze woorden:

Donum Henrici Ruysch, Commendatoris in Ingen.

Hij is in hoogen ouderdom gestorven Sept. 1596 ongehuwd, doch verscheidene bastaarden nalatend.

5) Mr. Peter Ruysch, raadsheer in den Hove van Utrecht, trouwt Paschiera van Loeckeren (Loucher, Lokere), Martynsdr bij Catharina van der Heyde. Hij sterft anno 1595, en zij September 1603; liggen in de Buurkerk te Utrecht begraven,

Laten na vijf kinderen.

6) Geertruida Ruysch, trouwde Jan Zael, wiens moeder was N. van Wely.

Kinderen van Jan Ruysch en Anthonia Pallaes van Sandenburg:

1) Jan Ruysch, beleend anno 1519 na den dood van zijn vader met het goed »de Kroest" te Zeist. Hij was raad der stad Utrecht in het jaar 1541. Was getrouwd met Anna van Lauwick, weduwe van Steven van Zuylen van Blasenburg.

Lieten na twee kinderen.

2) Josina Ruysch, trouwt anno 1533 Johan van Renesse van Cuylenburg, zoon van Jan van Renesse van Cuylenburg en Geertruida van Heemskerck. Beide sterven in het jaar 1570.

3) Anthonia Ruysch, non in het klooster Mariendaal.

4) Ermgard (Alpharda?) Ruysch, trouwt 1 November 1533 Godschalk van Winssen, heer van Winssen, zoon van Willem en N. van Snellenburg. Zij sterft ao. 1540, waarop hij een jaar later hertrouwt met Anna van Woerden van Vliet, dochter van Jan, heer van Vliet en van N. Meaux van Vorselaar. Hij sterft anno 1554.

VIII.

Kinderen van Henrick Ruysch en Maria van Mantwijck:

1) Johan Ruysch, heer van Pijlsweert, trouwt Walravina van Soudenbalch. Hare kwartieren waren als volgt:

Gerrit v. Soudenbalch × Joffer van Zuylen van Natewisch Jansdr.	N. van Brienen × N. N.	Wessel van den Boetselaer, heerv. Asperen en Langerack, × Josina van de Mol van Leetbergen.	Otto heer van Heuckelom × Walravina v. Broeckhuyzen
Evert Zoudenbalch × Maria van Brienen		Rutger van den Boetzelaar, heerv. Asperen en Langerack × Bertha van Heukelom.	
Johan van Zoudenbalch, heer van Urk en Emmelwaard, later bekend onder den naam van Emmeloord. × Johanna van den Boetzelaer.			
Walravina van Soudenbalch.			

Zij hebben vele goederen geërfd van zijne moeder en van Walravina's broeder Gerrit van Soudenbalch, die zij echter alle weder verkocht hebben.

Laten na acht kinderen.

2) Bertha Ruysch, sterft ongehuwd a°. 1591 in Maart.

3) Willem Ruysch, heeft het huis Ruyschenstein (zie Nav. XXIX, 521) verkocht en is ongehuwd overleden in 1588.

4) Margaretha Ruysch, non in het klooster Mariendaal bij Utrecht, sterft a°. 1587.

5) Geertruida Ruysch, tr. 12 Mei 1590 Johan van Merenborch en sterft 30 Oct. 1604.

6) Alijt Ruysch, trouwt 4 Augustus 1586 Jacob van der Maeth.

7) Pieter Ruysch, trouwt Maria Mechteld van Renesse van Wulven, dochter van Adriaen v. R. heer van Wulven (Jansz. bij Aleida Treys van Kuinre) en van Anna van Abcoude van Meerten (Jansdr bij Mechteld van Montfoort).

Kinderen van Dirck Ruysch en Cornelia de Beer:

1) Peter Ruysch, schepen der stad Utrecht a°. 1585, 88, en burgemeester aldaar a°. 1585, 86, 87, was getrouwd met Anna van Ermelen (Dirksdr bij N. van Lauwyck).

Laten na zes kinderen.

2) Ansem Ruysch, trouwt te Amersfoort Judith van Laurenberch. Hij sterft Aug. 1614, oud 67 jaar; zij sterft 1620, oud 66 jaar. Laten na vier kinderen.

3) Alijt Ruysch, trouwt a°. 1567 Gerard van Eck van Panthaleon, zoon van Gerard en van Agnes van Wijck van Abcoude. Hij sterft a°. 1587. Zij is begraven in de Jacobikerk te Utrecht met deze acht kwartieren: Ruysch, Uteneng, Salm, Loenresloot, de Beer, Ruytenburg, Treys van Dolre, Ubbelschooten.

Kinderen van Johan Ruysch en Elisabeth van Brakell:

1) Johan Ruysch, sterft z. o.

2) Hugo Ruysch, heer van Wayestein, daarmede 26 Juli 1560, na den dood zijns vaders beleend. Trouwt N. van Elderen, bij wie twee kinderen.

Kinderen van Peter Ruysch en Paschiera van Lokeren:

1) Hugo Ruysch, in 1591 raad, in 1592 schepen der stad Utrecht, vervolgens raad ter admiraliteit en eindelijk raad in den Hove

Provinciaal van Utrecht. Trouwt a°. 1596 Lucia van Egmond van Meerenstein, dochter van Frederik v. E. v. M. (Jansz. bij Amalia van Grombach) en van Hectoria van Hoexwier (Hectorsdr bij N. Holdinga. Hunne kinderen hebben Meerenstein geërfd van hun oom Jan van Egmond van Meerenstein (in het jaar 1599 ongehuwd overleden). Zij sterft a°. 1602 en hij hertrouwt hare nicht N. Holdinga. Dit tweede huwelijk bleef zonder kinderen, en hij stierf a°. 1613, nalatende uit zijn eerste huwelijk twee kinderen.

2) Jodoca Ruysch, trouwt Lodewijck van Brakell, zoon van Johan van Brakell en Johanna van Meerten.

3) Catharina Ruysch.

4) Joanna Ruysch.

5) Anna Ruysch.

Kinderen van Jan Ruysch en Anna van Lauwijck:

1) Alphart Ruysch, trouwt de dienstbode van zijne moeder, en was een hardvochtig vader voor zijne kinderen, die allen kort vóór of na hem stierven. Hij was raad in de vroedschap der stad Utrecht in de jaren 1590, 93, en sterft Juni 1606. Hij heeft gehad vier kinderen.

2) Johanna Ruysch, trouwt Adriaan van Leeuwen.

IX.

Kinderen van Johan Ruysch van Pijlsweert en Walravina van Soudenbalch:

1) Henrick Ruysch, jong gestorven.

2) Johan Ruysch, heer van Pylsweert, hetwelk hij heeft verkocht. Dit goed, waarvan hier meermalen sprake is geweest, is gelegen in de provincie Utrecht aan den westelijken oever van de Vecht; de naam komt menigmaal voor als Ouden Oirt of Ouden-Oord, soms als Oude Noord. Hij trouwde Margaretha van Loo, dochter van Albert bij Maria van der Mijle. Zij zijn beide in de kracht van hun leven gestorven, hij 27 jaar oud in 1595, zij Juli 1599, en zijn begraven in eene kapel van de kerk van het Braem Doleus klooster te Utrecht, nalatende twee kinderen.

3) Henrick Ruysch, sterft ongehuwd 2 Mei 1637 en begraven in de Brandolykerck.

4) Maria Ruysch, is tegen het verlangen van hare familie gehuwd met Lowijs Mat, die in krijgsdienst bij de Spanjaarden was.

5) Dirck Ruysch, jong gestorven.

6) Bertha Ruysch, sterft ongehuwd Juni 1598.

7) Cornelia Ruysch, is gehuwd geweest met Albert van Hulsen uit de graafschap Zutphen, die, oud en blind zijnde, gestorven is a°. 1628. Zij sterft 18 Maart 1638.

8) Gerard Ruysch, sterft ongehuwd 12 October 1630 aan de pest en is met zijne vier kwartieren in de Brandolykerk te Utrecht begraven.

Kinderen van Peter Ruysch en Anna van Ermelen:

1) Anna Ruysch, tr. Cornelis van Buren van Reigersoort, sterven beide aan de pest a°. 1636, doch zij sterft vóór haar echtgenoot en is begraven in de Jacobikerk als volgt:

Johanna Ruysch, huisvrouw van Jhr. Cornelis van Buuren van Reigersoort, † 6 September 1636;

Ruysch, Salm, de Beer, Treys van Dolre, Ermelen, Martima, Lawyck, Hottinga.

2) Dirck Ruysch, is gehuwd met Cunera van Griethuyzen, wonende te Gorkum. Hij werd 1 Oct. 1631 raad in de vroedschap te Utrecht en stierf aldaar Januari 1663.

Laten na vier kinderen.

3) Beatrix Ruysch, tr. Mr. Henrick van Griethuysen.

4) Odilia Ruysch, tr. Johan van Lijnden van Boelenham, zoon van Jasper en Ermgard van Daetselaer.

Deze Jasper van Lijnden was tweede heer van Boelenham en een zoon van Jan v. L., eerste heer van B., en van Catharina van Gelder, nat. dochter van hertog Karel van Gelre.

5) Tette Ruysch, ongehuwd overleden.

6) Johanna Ruysch, trouwt Annas de la Riviere de Sandra.

Kinderen van Ansem Ruysch en Judith van Laurenberg:

1) Johan Ruysch, is de laatste bezitter geweest van eene vikarie, gesticht door N. Salms in de Jacobikerk; † kinderloos 7 Maart 1623.

2) Wendelmoet Ruysch, trouwt Jan Pembroeck.

3) Alijt Ruysch, trouwt Nicolaas Bode.

4) Dirck Ruysch.

Kinderen van Hugo Ruysch van Wayestein en van N. van Elderen:

1) Johan Ruysch, wordt in 1594 beleend met het huis Wayestein; trouwt Dorothea de Ram.

Hebben zes kinderen gehad.

2) Hugonia Ruysch, geboren 1588, sterft 9 Januari 1654;

trouwt Beernt van Holland, burgemeester van Wijk bij Duurstede en deken van het kapittel van St. Jan aldaar, geboren anno 1590, sterft te Wijk b/D. 26 Juni 1663. Beide zijn aldaar begraven met hunne acht kwartieren, vermeld in Herald. Bibl. 1880/81, bl. 144, 45, noot.

Kinderen van Hugo Ruysch en Lucia van Egmond van Meerenstein:

1) Peter Ruysch heer van Meresteyn, trouwt 30 Januari 1630 Simonia van Renesse van Baar, dochter van Jacob, heer van Rijnestein, en van Anna van Grijpskerke. Zij sterft Juli 1634 en hij 14 October 1654. Hij hertrouwt met zijne nicht Hester Ruysch (zie gen. X).

2) Frederik Ruysch, heer van den Engh, raad, schepen, hoofdofficier en burgemeester der stad Utrecht, raad van de Admiraliteit in Zeeland, gedeputeerde ter St.-Gen., geboren te Utrecht 1601; trouwt 17 Maart 1626 te Utrecht Maria van der Muelen (huw. voorw. van 4 Maart 1626 te Utrecht, waarbij getuigen waren Peter Ruysch, Dirck van Eck, deken van St. Pieter, Andries van der Muelen en Charles de Latfeur, schoonbroeder der bruid), dochter van Andries v. d. M., raad en schepen te Antwerpen, gecommitteerd ter staten van Braband en door deze gedeputeerd ter Staten-Generaal; raad van den hertog van Anjou en van Willem prins van Oranje; heer van Ranst en Millegem (Jansz. bij Elisabeth Seghere) en van Susanna de Malapert (Nicolaasdr bij Josina Kethele), geboren te Bremen 3 Mei 1604, gedoopt in O. L. V. kerk aldaar (getuigen waren Marcus Mamuchet en Maria Vivien, echtgenoote van Gillis van Panhuis), sterft te Utrecht 26 September 1682 en is begraven in de Buurkerk aldaar.

Hij sterft te Utrecht 8 Februari 1677 en is begraven in de Buurkerk met zijne acht kwartieren:

Ruysch	Egmond van Meerenstein
Lokeren	Hoxwier
Pieck	Grombach
v. der Heyden	Holdinga

Zij hebben zeven kinderen gehad.

Kinderen van Alphart Ruysch en N. N.:

1) Antonia Ruysch, sterft Juni 1596.

2) Johanna Ruysch, trouwt 15 Februari 1650 Ernst Taets

van Amerongen. Zij sterft te Utrecht in de maand Mei van 't jaar 1607 en hij in Augustus 1616.

3) Aernt Ruysch, in krijgsdienst, is langen tijd in krijgsgevangenschap geweest, doch eindelijk door zijn vader losgekocht. Sterft ongehuwd Nov. 1602.

4) Johan Ruysch, sterft ongehuwd Juni 1607 en schenkt bij testament zijne goederen aan de armen.

X.

Kinderen van Johan Ruysch van Pylsweert en Margaretha van Loo:

1) Johan Ruysch, jong gestorven.

2) Maria Ruysch, trouwt te Utrecht 26 November 1610 Walraven van Arkel, zoon van N. van Arkel, drost van Gorkum. Hij was schout te Amersfoort. Zij sterft 21 Juli 1645.

Kinderen van Dirck Ruysch en Cunera van Griethuysen:

1) Peter Ruysch, tr. Burchen van Rynesteyn.

Zij hebben vier kinderen gehad.

2) Dirck Ruysch.

3) Henrick Ruysch.

4) Arnoldina Ruysch, trouwt Gerard Adriaan van Mulenburch. Zij sterft in het jaar 1655.

Kinderen van Johan Ruysch van Wayestein en Dorothea de Ram:

1) Johanna Ruysch, geboren te Utrecht, sterft aldaar 27 Febr. 1649, trouwt Johan Andries van Panhuys, geboren 1617, zoon van Johan (thesaurier-generaal van prins Maurits, zoon van Pieter, heer van Yselaer en Soolhof, schepen te Antwerpen, en van Margaretha van Eyckelenburch gen^d Hooftman) en van zijne tweede vrouw Elisabeth van der Muelen (Andriesdr bij Susanna de Malepert).

2) Hester Ruysch, trouwt Pieter Ruysch, heer van Meresteyn, haren neef (zie gen. IX.) Zij sterft te Utrecht 10 Januari 1652.

3) Willem Ruysch, vaandrig, sterft ongehuwd 9 Juni 1645.

4) Hugo Diederick Ruysch, heer van Wayestein en Pijlsweert, geboren te Utrecht 1595, sterft aldaar 24 Januari 1665; verkreeg 30 Juni 1632 de heerlijkheid Wayestein en werd 18 Februari 1642 genomineerd en 7 Juli geadmitteerd tot lid van de edelen en ridderschap 's lands van Utrecht, was te voren kanunnik van St. Pieter

te Utrecht; trouwt te Utrecht 18 Febr. 1645 Elisabeth van Asch van Wijck, geboren aldaar 4 November 1620, † 1673, dochter van Jacob, kanunnik, scholaster en decanus van het kapittel van St. Pieter ter stede, genomineerd in het eerste lid der staten 's lands van Utrecht, daarna president van dit college, en van Elisabeth Uten Eng.

Hare 32 kwartieren waren:

van Asch van Wijck	Uten Eng
Vonck van Lynden	Foeyt
Holl	van Doornick
van Hattum	van de Poll
van Eck van Panthaleon	van Cuylenburg van Rijzenburg
de Kemp	Teeuws
van Lijnden	van Langerack
van Wijck van de Woerd	van Vyanen
van Asch	Stelle
van Wulven ges. van Hijndersteyn	Both van der Eem
Van Vianen	Zas van Weldamme
Knoop	van Rozande
van Groenenberg	van Oestrum
de Jode gesegt de Rijcke	de Edell
Gerstman	Duven
de Vosse	Symons

Zij was weduwe van Mr. Paulus de Jode gesegt de Jonghe, met wien zij in het huwelijk was getreden 25 Mei 1640 en die reeds drie jaar na zijn huwelijk overleed.

Hugo Diederick R. v. W. werd begraven in de Buurkerk met deze zestien kwartieren:

Ruysch van Wayestein	van Elderen	de Ram	de Cerff
van Brakell	van Grootveld	Cornuyts	van Langemeren
Pieck	van Wijlich	Vinox van Oyen	van den Rhijm
van Boecop	van Hees	Corteville	Blasere

Zij hebben vier kinderen gehad.

5) Pieter Ruysch, raad ter admiraliteit in Friesland, 20 Januari 1652 kanunnik van St. Marie, 14 September 1663 in het eerste lid der staten 's lands van Utrecht geëligeerd, 26 October 1669 stadhouder der leenen van den lande van Utrecht; trouwt N... van Halewijn, en hertrouwt Maria Trip, dochter van Elias, bewindhebber der O. I. C. (wegens Dordrecht) te Amsterdam, en

van diens tweede vrouw Aletta Adriaens, geboren 1619, weduwe van Balthazar Coymans heer van Streefkerk (met wien 12 Maart 1641 gehuwd), geboren 11 September 1589 te Hamburg, sterft 14 Febr. 1656, zoon van Balthazar bij Isabella de Picquer. Hij heeft vier kinderen gehad en overleed in 1700 te Utrecht, in de Buurkerk met 16 kwartieren begraven.

6) Hugonia Ruysch trouwt Drack Vonck van Lynden, zoon van Johan bij N. Zaal Uten Eng (wier moeder was IJzendoorn).

Kinderen van Peter Ruysch en Hester Ruysch:

1) Lucia Ruysch.

2) Dorothea Ruysch.

3) Elisabeth Ruysch, trouwt Robert Merdam, kapt.-luit. ter zee.

4) Pieter Ruysch, gecommiteerde raad ter admiraliteit in Zeeland.

Kinderen van Frederik Ruysch, heer van den Engh, en Maria van der Muelen:

1) Susanna Ruysch, sterft ongehuwd 25 Februari 1694.

2) Paschiera Ruysch, trouwt Adolf de Gonnes, heer van Vuylcoop, kapitein en majoor ten dienste dezer landen. Zij sterft te Utrecht 26 Juli 1712.

3) Josina Ruysch, trouwt Philip Ernst Vegelin van Claerbergen, geboren 10 October 1613, sterft 6 Februari 1693, raad en hofmeester van H. Hoogheid de vorstin van Nassau, drost van Liesvelt, enz.

4) Lucia Ruysch, trouwt 18 December 1661 Jacob Taets van Amerongen, zoon van Adriaan bij Margaretha van Oye, raad en schepen der stad Utrecht. Zij sterft te Amersfoort 9 Juni 1705.

5) Maria Ruysch, trouwt te Utrecht 25 Mei 1665 Jacob Godin, heer van Boelesteyn en Maerssenbroek, drost van Maartensdijk en Scherpenisse, hoofdschout van Amersfoort, zoon van David Godin, heer van Braugies, Boelesteyn en Maerssenbroek, kanunnik van Oud Munster te Utrecht, drost van Maartensdijck en Scherpenisse (Jacobsz. bij Cornélie de Malapert), en van Margaretha van Vosbergen (Gasparddr bij Margaretha van Panhuys). Hij hertrouwt Aletta Vlaminck van Outshoorn Cornelisdr.

6) Hugo Andries Ruysch } waren bij het magescheid in 1683
7) Emilia Ruysch } dood.

Bij het magescheid van 28 Juni 1683 wordt bepaald dat de riddermatige hofstede »den Engh" in onverdeeld bezit zal worden gehouden.

XI.

Kinderen van Peter Ruysch en Burchen van Rijnesteyn:

1) Peter Ruysch, sterft z. o.

2) Anna Maria Ruisch.

3) Dirck Ruysch, sterft zonder kinderen.

4) Jan Henrick Ruysch, sterft jong.

Kinderen van Hugo Diederick Ruysch, heer van Wayestein, en Elisabeth van Asch van Wijck:

1) Dorothea Jacoba Ruysch, sterft 22 Juli 1687 en is te Utrecht begraven in de Buurkerk met zestien stamdeelen.

2) Wijnanda Ruysch, sterft 24 April 1679 en is begraven als hare zuster.

3) Lucia Ruysch, sterft 12 Augustus 1681 en is begraven als hare zuster.

4) Elisabeth Ruysch, trouwt Francois de Ram van Hagedoorn, heer van Hagedoorn en kolonel van een regiment voetknechten ten dienste dezer landen. Zij sterft 1 September 1687, en hij sterft 19 November 1701, begraven in de Buurkerk te Utrecht met deze zestien kwartieren:

Ram	Cerff
Bergen	Bailleul
Wijhe	Halle
Kethulle	Haveskercke
Fontenois	van den Rhijne
Courteville	Hogwijler
Gabevale	Maulde
Cabellau	Lens

Uit dit huwelijk zijn geboren twee kinderen, eene dochter die ongehuwd gestorven is, en een zoon Francois de Ram van Hagedoorn, opperjagermeester en houtvester van het markiezaat van Bergen-op-Zoom, die te Utrecht huwde Anna Berendina Borre van Amerongen, dochter van Diederick, heer van Sandenburg, ridder der Duitsche Orde, hoofdofficier der stad Utrecht, enz., en van Eleonora van Bentinck.

Het geslacht de Ram, waarvan hier sprake is, behoort in Vlaanderen te huis en voert als wapen: in zilver drie klimmende rammen van zwart met gouden hoornen en hoeven, geplaatst 2 en 1; de beide rammen van het schildhoofd zijn naar elkander toegewend.

Kinderen van Pieter Ruysch en zijne beide echtgenooten N. van Halewijn en Maria Trip:

1) Cornelia Ruysch (bij N. v. H.), trouwt Leonard de Casembroot, heer van Rijnestein, zoon van Jan bij Charlotta van Ledenberg. Zij is begraven in de Buurkerk te Utrecht met zestien kwartieren, aldaar gestorven zijnde 23 September 1692. Hij is mede te Utrecht gestorven; zijne kwartieren waren:

Caesembroodt	Ledenberg
Romeyns	Sypestein
van Pappe	Rigtenburg
de Boot	Utenweert

2) Frederica Ruysch.

3) Dorothea Cornelia Ruysch.

4) Jan Ruysch (bij H. Trip), tr. Elisabeth van Giffen.

De ridderhofstad Wayestein, waarvan hier menigmaal gesproken is, had tot wapen: in goud een ankerkruis van zwart.

Na Hugo Diederick Ruysch vindt men in de ridderschap Frederik van Nassau, als beschreven wegens Wayestein. Bladert men de oude registers van den burgerlijken stand door, dan vindt men telkens den naam Ruysch, gedragen door personen die met het hier behandelde geslacht niets gemeen hadden dan alleen den naam. Ook heden ten dage zijn er in den lande nog zeer vele personen die dezen naam, en mogelijk zelfs wel het wapen voeren, maar toch in niet de minste betrekking staan tot het uitgestorven adellijk Stichtsch geslacht.

En hiermede eindigt de proeve eener genealogie van het kruisvoerend geslacht Ruysch. Was het een afzonderlijk geslacht, of van denzelfden stam met het Amsterdamsche roosvoerende geslacht Ruysch? Zie daar eene vraag die, mijns inziens, lastig uit te maken is, maar zeker zal het wel onmogelijk zijn *met grond* voor beide geslachten eene afstamming uit een en denzelfden stam op te geven. Vermeld vond ik toch dat Floris Ruysch onder keizer Barbarossa als ridder en edeling met Floris III naar het Heilige Land ging; op welken kruistocht bisschop Baldewijn van Utrecht hem een gouden Bourgondisch kruis vereerde, hetwelk hij eershalve in zijn zegel of wapen opnam, waardoor het ge-

schied zou zijn dat zijne descendenten het kruis hebben behouden, en zijne andere broeders hun eigen zegel bewaarden. Wat hiervan ook zij, zeker is het dat het Stichtsche geslacht het aanzienlijkste was.

Het hierboven opgegevene zoowel als het vroeger vermelde is door mij uit verschillende manuscripten bijeengezameld; ik ben echter overtuigd dat nog vele personen er aan ontbreken, maar hoop dat De Navorscher menige aanvulling moge geven, opdat er aldus eene zoo volledig mogelijke genealogie van dit geslacht moge verkregen worden.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

VRAGEN.

Geslacht du Toit of du Toict. Waar en wanneer is de predikant Dionysius du Toit geboren en overleden? Hoe was zijn wapen? Waar en wanneer en met wie huwde hij? Zijn er *twee* predikanten van dienzelfden naam geweest? Zoo ja, dan vraag ik zulks aangaande hen *beiden*, en tevens, of het vader en zoon was? Hadden *zij* een van beiden eene dochter, Catharina geheeten, of wel, komt er *elders* in die familie eene Catharina voor, en waar en wanneer werd deze geboren, huwde en overleed zij? Zou Dr. du Toit te Wellington (nabij Kaapstad) b. v. een en ander kunnen beantwoorden?

Amsterdam. J. G. DE G. J. Jr.

Geslacht Blanckers. Worden verlangd nopens het geslacht Blanckers (Blanckerts of Blankaerts) genealogische mededeelingen, zoo mogelijk eene genealogie, en de beschrijving van het wapen. Omstreeks 1680 tot ongeveer 1750 woonden verscheidene leden dezer familie in Maastricht en omstreken. Zoo behoorden o. a. tot dit geslacht: Pieter Blanckers, overl. 1714 te Maastricht; Johannes Blanckers en Willem Blanckers (of zij broeders waren, is mij onbekend), die beiden in 1702 te Maastricht woonden; voorts nog: Lambert of Lammert Blanckers, die als doopgetuige optrad in 1727. Eindelijk nog: Jan Blanckers, die met Maria Moorrees gehuwd was, en in 1735 nog leefde; en Anna Maria Blanckers (tot Wilder), echtgenoote van Johannes Rouffaer, in 1745 woonachtig te Maastricht.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Geslacht van Steyn van Hensbroek. Wordt gevraagd eene juiste en duidelijke omschrijving van het wapen van dit geslacht, waartoe o. a. behoorde:

Jan van Steyn (was ook hij reeds heer van Hensbroek?), gehuwd met Maria Plaat. Uit welk huwelijk o. a. geboren werd:

Gerrit van Steyn, heer van Hensbroek, geboren te Amsterdam 5 Maart 1769, overleden te Amersfoort 31 Maart 1857, burgemeester van Soest, gehuwd met zijne nicht Geertruida Plaat. Uit welk huwelijk kinderen zijn gesproten.

Weet men mij *ook* te zeggen, *waar* bedoeld wapen is beschreven of afgebeeld te vinden? Alsook: waar en wanneer geboren en gedoopt is, en *wie* de *ouders* zijn geweest — van Jan van Steyn, gehuwd (waar en wanneer?) met Maria Plaat? Waarschijnlijk woonden zij te 's Gravenhage.

Amsterdam J. G. DE G. J. JR.

Geslacht Beukelaar. Men vraagt inlichtingen nopens dit Amsterdamsch geslacht (en zijn wapen), hetwelk Gouthoeven op de lijst der ridderschap en edelen van Holland vermeldde, doch Te Water niet opnam in de rijen der edelen van het Verbond. In de Oudheden v. Zuidholland door v. R.(ijn) vindt men, dat Thomas Simonszoon Bokelaar (Boekelaar of Boeckelaar) 25 Aug. 1487 eene vikarie stichtte op St. Jacobsaltaar in de Groote kerk te Dordrecht. De Chalmot spreekt van een beroemd schilder Joachim Beukelaar, geb. in 1553 te Anwerpen. Een Cornelis Beukelaar, pred. te Veere, maakte in 1645 als veldprediker onder prins Frederik Hendrik den tocht naar Vlaanderen mede, en kon dus dezen tocht mitsgaders de belegering en verovering der sterke stad Hulst als ooggetuige beschrijven, wat hij gedaan heeft in een thans uiterst zeldzaam werk: »Schrik van Vlaanderen en Braband", enz., in 1846 in 4°. gedrukt te Middelburg bij Antonie de Later. Het Vaderlandsch Woordenboek van Kok gewaagt van Beukelaar als van eene oude heerenhuizinge bij Twello in Gelderland. Is dit Den Boggelaar? Leden van dit geslacht komen voor als vermaagschapt met van der Goes, de Kempenaer, van Wijngaarden.

J. C. F.

Kwartieren van Jan Wolters. Kan men mij ook de kwartieren van Jan Wolters opgeven? Wellicht dat de heer A. A. Reepmaker daartoe in de gelegenheid is, alsook in welke familiebetrekking hij stond tot het geslacht de Braconier?

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Lijst van vragen uit het XXIXe deel, waarop nog geen antwoord is ingekomen.

Blz.
1. *O* [1]) H. N. van Zeyl.
17. Bevolking van Nederland in 1648.
— Amsterdamsche voet van *elf* duim.
21. Steenen pijlpunten enz. in de verzamel. van Drentsche oudh.
22. Zilv. bruiloftsp. v. Paulus Rombertus Beuckens en Anna Lubeley.
23. Schildpaddendoos met voorstelling en raadselachtig opschrift.
28. Dieren in den hemel.
29. Handschriften de Utrechtsche kerk betreffende.
39—41. Vragen betreffende ons spraakgebruik.
49*O*. Geboortedatum en wapen van Friedrich Heinrich van Hagen.
50. Verwantschap tusschen de Bye en Thierry de Bye.
52. De Raadt v. Oldenbarnevelt en Tengnagel de Raadt.
— Familie Keyser.
53. Geslachten Duffer en Manger.
54. Familie Dedel.
55. Wapen van Roobol.
— Geslacht van Klenck.
— Wapenboeken der Zutfensche ridderschap.
56. Uitvinding om haastig te bouwen.
90. Het St. Elisabethsklooster te Huissen.

---

[1]) *O* beduidt hier en verder overal: *Omslag* tegenover de bladzijde, door vóór staand cijfer aangewezen.

Blz.
91. Tweede eeuwfeest der Unie van Utrecht.
103. J. H. van der Palm knorrig.
— Dichters van Oort genaamd.
107. Oorsprong van den naam Kadzand.
119. Lambertus van Oort (of Noort).
120. Het vlaggen.
121*O*. Wapen de Mohr.
135. Abten en abdijkerk te Axel.
136. Potgieter te Antwerpen.
— Jan Cornelisz. de Rijp.
137. Watergeuzen. De bezem in den maast.
154. Oorsprong van den naam Koepoort.
156. Beteekenis van den naam »Rijnvisch."
159. 160. Vragen betreffende ons spraakgebruik.
167 Vraag naar een alliantiewapen, waarin dat van de vrouw het wapen van Op ten Noort is.
— Ouders van Gerrit Schimmelpenninck en Hermanna Koolhaas.
185. Begraven van jonge kinderen.
203. Porcelein de Zes Merken.
— Een koperen penning.
212. Naamsverdubbeling.
— Katachresis.
224*O*. Joos v. Cruyningen.
— Geslacht en wapen van Clara v. Brakel.
225*O*. Gedichten van Const. Huygens.
238. Nieuwbergen.
239. Kapittel van kanunniken te Hulst.
252. Vraag naar Nederl. gedichten van Const. Huygens.
265. 66. Vragen betreffende ons spraakgebruik (Menschennamen voor diersoorten, vogelnamen).
267. Beteekenis van het woord »bollert".
278. Wapen van het geslacht Schull.
— Afkomst der familie Huygens.
281*O*. Handschriften van Jod. van Lodensteyn.
— Drie Belgische wapens gevraagd.
282. Heemraad van Overbetuwe.
— Begrafenis met koetsen.

Blz.
309. Haentjesboek.
310. Schilderijen van Magdalena Moons en Francisco Valdes.
314. Afleiding van het woord »ballast".
315. Beteekenis van het woord »prenttiende".
316. » » » » »baard".
327. Een tweetal onbekende wapens.
328. Vraag naar een wapen.
— Genealogie van Neck.
— Wapen der in Nederland gevestigde familie l'Ange.
344. Grens tractaat v. 27 Maart 1658 door Holland met Spanje gesloten.
358. Twello-gedenksteen.
360. A. Altius.
— De spectator van tooneel enz.
368. Beteekenis der woorden ghyeselsayen en manheven.
381. Muntz en Kraijenhoff op een wapenbord.
384*O*. Loodjen, looden zegel of belasting loodjen.
385*O*. Vraag naar het werk: »Mijne lotgevallen ter zee en mijne bedrijven op Batavia" (1819).
— Steven van Roijen enz.
— Geboorteplaats van Adriaan Eyck.
386. Geschiedenis der Walsche kerken.
387. Bauke Claaszoon de Vries, uitgever van een geschrift te Amerongen.
389. Major van Nederbetuwe.
422. Mevr. Voller's reisavonturen.
— J. J. Struys' Reisen.
424. Gellert's kind met de hazenooren.
426. Oude schilderij te Zaltbommel.
432. Gepasseerd en verleden (van acten).
434. Vragen betreffende het spraakgebruik.
437. Amsterdamsche geslachten.
438. Casparus van Oort.
439. Geslacht Rombouts.
— Wapen van Diebers, Enklaar, van Haelst, Lebeck, Philipart.
440. Geslacht en wapen v. van der Meeren.
441*O*. Hollandsche geschriften betreffende Goethe's Faust.

Blz.
441*O*. Swedenborg's kopij v. eenige zijner werken.
463. Albert Girard's geboorteplaats.
481. Geslachten v. d. Haer gen. de Kemp, v. d. Graaff, v. Dormage, v. Someren, Bax.
482. Geslacht le Breton.
483. » Voet.
— Wapen met een beer.
— Kwartieren en wapen van Willem Maes, heer van Sevenberghen enz. († 1666).
484. Eenige genealogische en heraldieke mededeelingen gevraagd (Triest, Puteanus, Naye, Boudewijns, Maes, Fagel, Ram van Schalkwijk, de Vloots, Moliaert, wapen de Raet).
486. Geslacht de Jong.
— » Potier.
488. Cladich.
488*O*. Geslacht de Vloots.
— Wapen en genealogie van Sturm-an, Overstogh, v. Holte.
489. Geslacht Keppel.
— Regiment Baden-Durlach.
— Arnold van der Busch.
491. Dienaar van Hoogerbeets.
504. Oud lied van Ronse.
510. Scorbutus.
514. Vragen betreffende het spraakgebruik.
517. Stichting van Berlijn door vluchtelingen uit Aardenburg.
518. Fobitasie, foberdie.
519. Voorhouden.
533. Wapen op een glasruit.
— » van het geslacht de Pagniet.
534. Ouders v. Claes v. Oldenbarnevelt en zijne gade Aleida v. Lockhorst.
535. Rekenkunstig grafschrift.
536. Het Brezielsche roode register.
536*O*. Geslacht v. Matenes. Herhaald bl. 592.
562. Aanhaling. Deliberante Senatu perit Saguntum.
563. De beeldsnijder Redlef Garrels.
563. Archibarbitos.

Blz.
575. Vragen betreffende ons spraakgebruik.
577. Houtschild.
590. Eenige genealogische en heraldieke vragen (Volmer, Frencke).
592. Twee wapens gevraagd.
— Geslacht de Bie (Bye).
612. Onze vlag geheschen in den Franschen tijd.
— Convenent, onderwijzer in de algebra en geometrie.
621. Penning op Wilhelmus Snabelius. Vgl. Nav. XXX, 601.
622. Handschrift van Christina, koningin van Zweden.
623. Versje van G. D. Jordens.
— Francisco de Hollanda.
634. Geslacht Smit v. Baerland.
639*O*. Geslacht van Hattem.

TER HERINNERING.

Deze jaargang mag niet gesloten worden zonder een woord van aandenken aan den, zoo onverhoeds, zijn vrienden en der wetenschap te vroeg ontvallen Redacteur. Ik leerde hem zelf eerst betrekkelijk later, vóór nu een dertig jaar, van naderbij kennen, doch ontving omtrent zijn vroeger leven en letterkundige ontwikkeling van zijn akademievriend, Prof. De Hoop Scheffer, het noodige naricht, om ook die hier te kunnen bespreken.

Als eenige zoon van den Doopsgezinden tabakshandelaar en veerschipper op Utrecht, Willem Leendertz, werd hij den 19den November 1817 te Amsterdam geboren, en met den voornaam Pieter bij den burgerlijken stand ingeschreven. Al spoedig toonde hij lust en aanleg voor studie, en daar zijn vader, buiten hem nog vier zusters rijk — van welke thans nog slechts éene in leven is — zich moeilijk groote onkosten voor die studie veroorloven kon, wist hij niet beter, dan hem tot kweekeling van 't Seminarie der Doopschgezinden te bestemmen, al mocht juist zijn optreden als kanselprediker later minder met zijn natuurlijke roeping blijken te stroken. Zoo werd hij, na degelijke voorbereiding aan 't Gymnasium, in 1835 tot student aan de Kweekschool aangenomen, en onderscheidde er zich al aanstonds door zijn grondige studie, die echter minder op de Godgeleerdheid en aanverwante vakken, dan op de Nederlandsche taal en letteren gericht was. De diepzinnige Lambert ten Kate was zijn lievelingsschrijver, de vruchtdragende lectuur van wiens Inleiding tot de Nederlandsche Taalkennis hij met die van Huydecoper's Proeve op Vondel's Herscheppingen van Ovidius en Melis Stoke afwisselde. Zijn geldelijke omstandigheden en ijver voor zijn lievelingsstudie gunden hem luttel tijds voor gezellig studenten-verkeer, al won zijn bescheidenheid hem de harten van allen, die zijn stilheid en afgetrokkenheid anders al licht van hem vervreemd zou hebben. Bracht intusschen de gelegenheid meê, dat hij een feestgelag bijwoonde, dan wist hij een aardigen dronk uit te brengen, en bleef, daar hij de noodige hoeveelheid wijn kon verdragen, steeds de trouwhartigste

steun van hen, die daarin — veelal ook, omdat zij zich minder bedaard wisten te houden — minder vermochten dan hij. Den rijkdom zijner opgedane Nederlandsche Taal- en Letterkennis leerde al spoedig ieder te waardeeren, die, met een gelijke lust daarvoor bezield, om die reden vooral in nader aanraking met hem zocht te komen. Daaronder behoorde de in 1837 aangekomen De Hoop Scheffer, die al in zijn Gymnasium-jaren, in zijn eentjen, in Melis Stoke, den pastoor van Velthem, en Heelu had geliefhebberd, en nu de welkome gelegenheid aangreep, zich door en met hem meer geleidelijk te bekwamen. »Wat al uren" – zoo schrijft hij in erkentelijke herinnering — »bracht ik op zijn zolderkamertje met hem door; ook zijn boekenschat, meestal uit ongelooflijke koopjes doch met veel overleg bijeengebracht, lokte mij er gedurig heen. Eerlang kwamen wij nog nader tot elkander door 't stichten van een wekelijksch gezelschap, waarin ook Harting, Winkler Prins, en Uges, vervolgens ook Kerbert leden waren, en dat aan 't lezen van Spieghel, Hooft, Vondel, enz., na onderlinge meêdeeling van eigen verzen, en 't improvizeeren in verzen gewijd was".

Bovendien bezochten Leendertz en hij trouw de Stadsboekerij, toen onder 't hoofdbeheer van Prof. van Lennep, met Groebe als *custos*. Ontdekkende, dat er een handschrift van Hooft's werken bewaard werd, rustten zij niet vóór zij 't te zien kregen. De *Verscheiden Gedichten* werden hun na lang aanhouden voorgelegd, en vielen juist open bij 't hun natuurlijk nog onbekende »Toen Jan Sybrech zou belezen". »Toen" — schrijft De H. Sch. – had men Leendertz' anders zoo kalmen persoon moeten zien: welk een vuur tintelde in zijn oogen! Het stond meteen vast, dat wij al het uitgegevene naar den oorspronkelijke text zouden herzien en 't onuitgegevene afschrijven Trouw hielden wij vol; ieder schreef zelf af, en later werden de afschriften nagezien en, zoo noodig, uit elkander verbeterd. En toen Leendertz vervolgens, in 1840 proponent geworden, zijn eerste beroep te Woudsend ging aanvaarden, nam hij een pak aanteekeningen op Hooft meê, van welke ik zelf het trouwe dubbel had — hij van de mijne, ik van de zijne". In 1842 volgde de stichting der welbekende Vereeniging voor Midden-Nederlandsche Letterkunde. Jonckbloet, De Vries, en Vermeulen noodden er De Hoop Scheffer toe uit, en deze bracht er toen zijnerzijds Leendertz

en Tideman voor aan. Drie jaar later gaf Leendertz er Dirc Potter's bekende rijmwerk in uit, en ter zelfder tijd het Amsterdamsch Sacramentswonder, naar de berijming van Willem van Hillegersberg. Hooft was inmiddels blijven rusten, terwijl de ernstige beoefening van 't boeren-Friesch tevens veel van zijn tijd wegnam. Een lijst van eigennamen werd op breede schaal door hem aangelegd, en zijn kerkelijke beroepstaak onderwijl met die nauwgezetheid door hem waargenomen, die hem in alles kenmerkte, doch die de weinige opgewektheid niet wegnemen kon, waarmeê hij een arbeid volbracht, welke hem eigenlijk maar als kostwinning belang inboezemde. »Zijn hoorders", naar De Hoop Scheffer meldt, »wisten den keurigen, soms puntigen stijl van zijn preeken niet te waardeeren, hun met zijn min heldere stem op eentonigen trant voorgedragen". 't Was hem een uitkomst, in 1855 het hem aangeboden beroep naar den Ilp te aanvaarden, een dorp — als De Hoop Scheffer 't ons zoo aanschouwelijk teekent — »nagenoeg drijvende op de waterlandsche veenplassen, maar — onder den rook van Amsterdam".

Drie jaar vóór hij nog Woudsend verliet, was ik zelf meer met hem in aanraking gekomen [1]). Nadat ik in 1851, in mijn kleine Verzameling van midden-nederlandsche Prozastukken, de eerste proeven uit die tot dusver onontgonnen mijn had opgedolven en aan 't daglicht gebracht, werd bij mij en anderen het denkbeeld levendig, een Vereeniging te vormen, die zich de uitgaaf van midden-nederlandsche prozawerken ten doel stelde, gelijk het de vorige ettelijke rijmwerken gedaan had. Wij kwamen, daaronder ook Leendertz [2]), op uitnoodiging van De Vries, in den volgenden zomer te Leiden bij dezen bijeen, om alles nader te bespreken. Een plan werd beraamd, een *prospectus* ontworpen en weldra in druk gegeven; doch alles stuitte vervolgens op een — ik kan het niet anders noemen — deerniswaarde gril van De Vries, die zich ontevreden toonde over den zijns inziens te geringen bijval, dien de zaak vond, al deed zich een genoegzaam aantal inteekenaars

---

1) Slechts op het Taalcongres te Amsterdam (1850) had ik hem vluchtig voor 't eerst gezien.

2) Verder — zooveel ik mij herinner — De Jager, Oudemans, Te Winkel, Alberdingk Thijm, en Toelaer.

op, om de drukkosten meer dan te dekken. Anderhalf jaar later ging ik naar Deventer, een maand of wat vóór Leendertz de friesche meren voor de westfriesche waterplassen verliet. Aan den Ilp »ontwaakte" — als De Hoop Scheffer het uitdrukt — »een nieuw leven in hem; drie- viermaal ieder week stak hij naar Amsterdam over; 't gelukte mij, die toen het bestuur van den *Navorscher* op mij genomen had, Leendertz als mede-redacteur aan te werven en zijn krachtigen bijstand te winnen; en toen ik een jaar drie vier later, in 1859, mijn professoraat aanvaardende, dat bestuur had laten varen, en in 1861 ook mijn opvolger, Dr. Meyboom, overleden was, bleef Leendertz verder alleen aan 't hoofd van het Tijdschrift, om eerst met zijn dood als zoodanig af te treden".

Na zijne komst aan den Ilp was de uitgaaf van Hooft tusschen hem en De Hoop Scheffer wel van tijd tot tijd nog ter sprake gekomen; doch de volledige herdruk der *Brieven*, met onuitgegeven dicht en ondicht in de *Bijlagen*, door mij van 1853 tot 1857 te Leiden bewerkstelligd, moest noodwendig het vroeger door beide akademievrienden opgevatte plan wijzigen; terwijl De Hoop Scheffers akademische werkkring, en verdere arbeid op kerkhistorisch gebied, hem daarbij alle medewerking als van zelf moesten ontzeggen. Leendertz nam daarom nu ook alleen de taak op zich — van welke hij zich zoo voortreffelijk kweet — een oordeelkundige nieuwe uitgaaf van alle Hoofts Dichtwerken te doen verschijnen. Tijdens hij daarmeê bezig was, trof hem in 1863 de ontzettende ramp, dat zijn gansche boekerij in den brand te loor ging, die — door nalatigheid van zijn kerkbestuur in 't stellen van een behoorlijken bliksemafleider — zijn kerk en pastorie geteisterd had. Het handschrift van Hooft werd wel gered, maar al zijn aanteekeningen waren in de vlammen opgegaan, zoodat nu De Hoop Scheffers dubbel goed te pas, en de anders zoo noodlottig vertraagde uitgaaf in 1871, in haar geheel, tot stand kwam. »Met bewondering", schrijft De Hoop Scheffer, »denk ik nog altijd aan de rustige gelatenheid, waarmede hij den ramp van dien brand en al het daaruit voortvloeyend gehaspel zijner gemeenteleden verdroeg; hij was en bleef dezelfde". Deze gelatenheid trouwens kwam hem zijn gansche leven door maar al te wel te stade; een man van zijne scherpzinnige en degelijke taalkennis had een andere

maatschappelijke werkkring, dan het kerkelijk leeraarsberoep, waartoe de omstandigheden hem doemden, gepast; en 't strekt zeker zijn eersten medewerkers, De Vries en Jonckbloet, juist niet tot lof, dat zij hunnerszijds zoo weinig hun best deden, hem dien te verschaffen. Met name werkte de eerste hem daarin meer tegen dan voor, en kon ik van geen van beiden indertijd zelfs gedaan krijgen, dat zij hem, bij daartoe voorkomende gelegenheden, eershalve tot Dr. in de Letteren lieten benoemen, gelijk hij dat zoo ten volle verdiend had. Hoe gaarne zou ik hem laatstelijk nog, na 't dubbelzinnig terugtrekken van Cosijn, te Amsterdam het professoraat in de germaansche taalkunde hebben zien opdragen; doch men wist er van Leiden uit een ander, op zich zelf zeker niet verwerpelijk maar van minder oude aanspraak en recht, in te schuiven.

Hij zelf had ondertusschen reeds eenige jaren — sedert 1864 — den Ilp voor Medenblik verwisseld, waar hij ten minste dit voor had, dat hem het kleine aantal gemeentenaren en de daaruit voortvloeyende mindere arbeid, voor hun kerkelijke belangen vereischt, een schat van tijd overliet, om zich aan zijn geliefkoosd studievak te wijden. De lezers van den *Navorscher* vooral plukten er de vruchten van in die reeks van doeltreffende taalkundige opmerkingen en beschouwingen, waarmeê hij voortdurend dit maandschrift verrijkte, en die 't wenschelijk is, thans eens bijeenverzameld, op nieuw te doen verschijnen. Buitendien wijdde hij zijn zorg aan de hem opgedragen nieuwe uitgave van Huyghens' *Korenbloemen*, welke hij gelukkig in handschrift nagenoeg voltooide, en die ons geen minder aanwinst voor de Nederlandsche Letteren belooft, dan ons, vóór een tiental jaren, in zijn uitgave van Hooft's gedichten geschonken werd. Zelf mocht hij helaas! den tijd niet beleven, haar ons afgewerkt aan te bieden. In den vorigen zomer, met een paar Medenblikker vrienden, een uitstapjen naar den Hartz makende, werd hij, op de terugreis, te Dortmund door een plotselinge en zoo hevige ongesteldheid overvallen, dat zij reeds na luttel uren, den 10den September 1880, een einde aan zijn leven maakte. Zoolang er echter nog harten voor Nederlands Taal en Letteren kloppen, zal zijne nagedachtenis in eere blijven. V. VL.